

รายงาน
ฉบับสมบูรณ์

สถานภาพองค์ความรู้
ด้านการเมือง
สิ่งแวดล้อม

บิตยา ไพร์นอก
จิตรเลขา หวลกลีบ
ดวงจันทร์ ศิริรัชชโสภณ

สถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5 ฝั่งทิศใต้
เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 0-2141-9597 โทรสาร 0-2143-8177

www.kpi.ac.th

สถานภาพองค์ความรู้ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม

นิศยา โพธิ์นอก และคณะ

รายงาน
ฉบับสมบูรณ์

สถานภาพองค์ความรู้ ด้านการเมือง สิ่งแวดล้อม

นิศยา โพธิ์นอก
จิตรลดา หวลกลีน
ดวงจันทร์ ศิริรักษ์โสภณ

รายงานฉบับสมบูรณ์ เรื่อง “สถานภาพองค์ความรู้ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม”

(ภายใต้โครงการวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน)

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

นิตยา โพธิ์นอก.

สถานภาพองค์ความรู้ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม.-- กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า,
2565.

243 หน้า.

1. สิ่งแวดล้อม --การเมือง . 2. การพัฒนาแบบยั่งยืน. I. ชื่อเรื่อง.

363.7

ISBN 978-616-476-268-8

รหัสสิ่งพิมพ์สถาบัน	สวพ. 65-38-00.0 (ebook)
พิมพ์ครั้งที่ 1	2565
คณะผู้วิจัย	นางสาวนิตยา โพธิ์นอก (นักวิจัย) นางสาวจิตรเลขา หวลกลสิน (นักวิจัย) นางสาวดวงจันทร์ ศิริรักษ์โสภณ (ผู้ช่วยนักวิจัย)
ที่ปรึกษา	ดร.ถวิลวดี บุรีกุล
ประสานงาน	สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี (อาคารบี) ชั้น 5 ฝั่งทิศใต้ เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210 โทรศัพท์ 0-2141-9597 โทรสาร 0-2143-8177 http://www.kpi.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้การเมืองสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนไหวจริงในประเทศไทยนั้น มีประเด็นการวิจัยซึ่งเป็นองค์ความรู้สนับสนุนหรือไม่อย่างไร วิธีการศึกษาเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสำรวจเอกสารวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ จากฐานข้อมูลไทยและต่างประเทศ รวม 195 ชิ้น การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 ท่าน และสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายในระดับพื้นที่จำนวนรวม 49 ท่าน แล้วทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Thematic content analysis) ด้วยโปรแกรม Microsoft excel และ QDA miner lite ผลการศึกษาพบว่า มีงานวิจัยไทยที่สนับสนุนต่อการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของภาครัฐ ทั้งเรื่องแนวทางการตัดสินใจในนโยบายสิ่งแวดล้อม การปรับปรุงกฎหมาย และการปรับปรุงแนวทางการมีส่วนร่วม ส่วนงานวิจัยที่สนับสนุนต่อการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมมีหลายชิ้น ซึ่งเป็นการถอดบทเรียนเรื่องการเคลื่อนไหวทางของภาคประชาชนต่อทรัพยากร สำหรับข้อค้นพบในส่วนการยึดโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่พบงานวิจัยไทยที่ยึดโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับนโยบายของประเทศหรือการส่งเสริมในระดับบุคคล ขณะที่งานวิจัยในต่างประเทศ พบว่ามีบางงานวิจัยที่ยึดโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างชัดเจน ในประเทศไทยจึงควรมีงานวิจัยที่ยึดโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน พร้อมทั้งการศึกษาทั่วโลกที่สนับสนุนต่อความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างภาคส่วนในสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: การเมืองสิ่งแวดล้อม นโยบายสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวทางสังคม การตัดสินใจ การมีส่วนร่วม

Abstract

This study analyzed knowledge of environmental politics to address the question of whether and how the existent research supports the environmental movement in Thailand. The research methodology relied on a qualitative approach. The methods comprised a systematic review of 195 research studies concerning environmental politics drawn from Thailand and an international database, interviews with 13 experts, and four focus groups with 49 practitioners. The collected data were analyzed by thematic content analysis using Microsoft Office Excel and QDA Miner Lite program. The results showed that the research papers from Thailand supported the environmental movement within the government sector. The studies were about environmental policy decision-making, law amendment, and improving public participation. At the same time, the civil society sector promoted their movement by means of many studies about lessons learned regarding people's movements in environmental issues. In terms of a linkage with sustainable development goals, in Thailand none of the research tied to sustainable development goals. In terms of foreign research, some studies evidently relate to sustainable development goals. Therefore, Thailand should be encouraged to produce more research about sustainable development goals. Moreover, the measures to support environmental collaboration among various sectors in Thai society should be studied further.

Keywords: Environmental politics, environmental policy, social movement, decision-making, participation

บทสรุปผู้บริหาร

งานวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้การเมืองสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนไหวจริง ในประเทศไทยนั้น มีประเด็นการวิจัยซึ่งเป็นองค์ความรู้สนับสนุนหรือไม่อย่างไร วิธีการศึกษา ได้แก่

1) การสำรวจเอกสารวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ จากฐานข้อมูลไทยและต่างประเทศรวม 195 ชิ้น เพื่อเป็นข้อมูลองค์ความรู้การเมืองสิ่งแวดล้อมไทยและต่างประเทศจากอดีตถึงปัจจุบัน

2) การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 ท่าน ในประเด็นวิวัฒนาการการเมืองสิ่งแวดล้อม กรณีความสำเร็จอุปสรรค ประเด็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นวิกฤตต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน และข้อเสนอแนะอื่น

3) สนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นภาครัฐ ประชาสังคม และวิชาการในระดับพื้นที่ภาคเหนือ กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ และใต้ จำนวนรวม 49 ท่าน

ผลการวิจัยพบว่า กรณีที่เป็นประเด็นมาอย่างยาวนานและต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน 3 อันดับแรก ได้แก่ มลพิษ ทรัพยากร และยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

ประเด็นมลพิษ ได้แก่ เรื่องฝุ่นควันหรือ PM 2.5 และขยะ จากฐานข้อมูลที่สืบค้น ยังขาดการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการมลพิษจากฝุ่น PM2.5 ขณะที่ปัญหานี้มีความรุนแรงมากขึ้น และเกิดขึ้นอย่างซ้ำซาก

ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การคุ้มครองพื้นที่ป่ากับการจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วม การจัดสรรทรัพยากรน้ำระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งยังขาดการศึกษามิติของการจัดการทรัพยากรร่วมกันอันเป็นหนทางที่สอดคล้องกับการไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กฎหมายและกลไกที่มีลักษณะจำกัดสิทธิและการมีส่วนร่วม แม้รัฐธรรมนูญจะได้รับการรับรองสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ก็ตาม จึงควรมีการศึกษาเพื่อทบทวนกฎหมายและกลไกที่เกี่ยวข้องต่อไป

ในเชิงการยึดโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในไทยยังขาดการศึกษาแนวทางหรือกลไก เพื่อให้ทุกภาคส่วนเข้าไปสู่กระบวนการตัดสินใจ รวมทั้งความสัมพันธ์ของรัฐ ประชาชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ขณะที่ความท้าทายสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ สถาบันและตัวแสดงที่ขับเคลื่อนและความร่วมมือ จึงควรมีระบบหรือกลไกที่มั่นใจได้ว่าภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคมได้เข้าร่วมในการตัดสินใจเรื่องการพัฒนาประเทศ

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ภาครัฐควรจัดทำนโยบายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบมีส่วนร่วมกับประชาชนหลากหลายภาคส่วนในแต่ละพื้นที่ โดยต้องมีเป้าหมายชัดเจนและสะท้อนความสมดุลเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนคำนึงถึงศักยภาพในการพัฒนาของแต่ละพื้นที่ หากความสามารถรองรับการพัฒนาของแต่ละพื้นที่เต็มศักยภาพแล้ว ควรหยุดยั้งการพัฒนาที่อาจทำให้กระทบต่อความยั่งยืน

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ เกี่ยวข้องกับบทบาทของภาคส่วนในสังคม ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ภาครัฐฝ่ายนิติบัญญัติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พรรคการเมือง และภาคประชาสังคมและประชาชน

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง: 1) ควรส่งเสริมบทบาทอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทสม.) ให้เป็นกลไกสำหรับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนประเด็นสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นที่ เพื่อปิดช่องว่างของปัญหาการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน โดยอาจเน้นบทบาทที่เชื่อมโยงระดับพื้นที่กับการตัดสินใจทางนโยบายหรือการติดตาม เพื่อเฝ้าระวังและจัดทำข้อมูลตามแนวคิดวิทยาศาสตร์พลเมือง

2) ควรมีการทบทวนระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรืออีไอเอ เช่น ควรมีการพิจารณารายงานอีไอเอ โดยองค์กกรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม ควรมีการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมแบบอื่นควบคู่กันไปด้วย เช่น การจัดทำประชาคมแบบที่ไม่มีผลผูกพัน และควรมีกองทุนเพื่อการทำรายงาน EIA ฉบับประชาชน เป็นต้น

3) ควรมีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานทางอินเทอร์เน็ต เพื่อให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ฟรีหรือราคาถูกลง เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและการสื่อสารจากหน่วยงานของรัฐได้สะดวกมากขึ้น

ฝ่ายนิติบัญญัติ: ควรมีการทบทวน วิเคราะห์ และสำรวจเชิงรุกเพื่อค้นหาความต้องการกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่จำเป็น เช่น ทบทวน พ.ร.บ.ชุมนุมสาธารณะที่เป็นอุปสรรคต่อสิทธิทางสิ่งแวดล้อมของประชาชน การออกกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการสิ่งแวดล้อม หรือกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมพลังงานหมุนเวียน เป็นต้น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ควรจัดทำฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่าง อปท.ใกล้เคียงเพื่อจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การบูรณาการองค์ความรู้และระบบบริหารจัดการขยะแบบครบวงจร เป็นต้น

พรรคการเมือง: ควรเสนอแนวนโยบายที่มีมุมมองของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเน้นมิติสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมพื้นที่การเมืองสีเขียวกับภาคประชาชนให้มากขึ้น

ภาคประชาสังคมและประชาชน: 1) ควรมีการปรับปรุงแบบการเคลื่อนไหวให้เป็นแบบเครือข่าย ดำเนินการต่อเนื่อง และสร้างสรรค์ เน้นหาทางออกร่วมกันมากกว่าคัดค้าน 2) ควรสร้างตัวแทนหรือนักปฏิบัติที่ชัดเจนเพื่อเป็นตัวแทนภาคประชาสังคมและประชาชนในพื้นที่การตัดสินใจทางนโยบายสิ่งแวดล้อม

Executive summary

This study analyzed knowledge of environmental politics to address the question of whether and how the existent research supports the environmental movement in Thailand. The research methods were as follow.

1) A systematic review of 195 research studies concerning environmental politics drawn from Thailand and an international database in order to represent the body of knowledge about environmental politics in Thailand and abroad from the past to present;

2) Interviews with 13 experts on issues relevant to the evolution of environmental politics, successful cases, obstacles, critical environmental issues that need urgent resolution, and recommendations to improve environmental politics;

3) Focus group discussions in the Northern, Central, Northeastern, and Southern regions of Thailand with 49 practitioners from government, civil society, and academic sectors.

The findings showed that the three priority long - term problems that need urgent responses are pollution, natural resources, and environmental justice.

In terms of the pollution issue, the critical problems are smog or PM2.5, and waste. However, the database held only limited studies about PM2.5 management although this problem is tending to increase in severity and frequency.

Critical concerns on natural resource issues evident from the research are protection of forest areas and participatory forest management, as well as collaborative water resource management among various sectors. These topics still lack study of common pool resource management, which is one approach to achieving sustainable development goals.

Environmental justice is the third critical issue found in this study. Even though people's rights and participation are mentioned in the constitution, the relevant laws and mechanisms still limit the people's rights and participation. Therefore, there should be further review and study of relevant laws and tools.

The important challenge of meeting sustainable development goals requires collaboration of institutions and actors in society. However, in terms of linkages to sustainable development goals, environmental politics study in Thailand still lacks approaches or measures to enable all sectors to participate in decision-making, including coordinating relationships among government, people, and relevant sectors. Therefore, Thailand should establish a system to ensure that relevant sectors in society engage in decision-making to develop the country.

The researchers propose the following policy and practical recommendations according to the findings of the research.

In terms of policy recommendations, the government should formulate a sustainable development policy with comprehensive participation from various sectors from each part of the country. The goal of development is balancing economic, social, and environmental pillars

with regard for the developmental potential of each area. In cases where an area has already reached its full development capacity, the government should delay any further development that might be a threat to the sustainable development of that area.

The researchers propose the following recommendations regarding the roles in society of relevant stakeholders such as government agencies, the legislative sector, local administrative organizations, political parties, civil society organizations, and the general public.

Government agencies should promote the roles of Natural Resources and Environmental Protection Volunteers (NEV) to be a mobilizing mechanism at each area served for environment-related agencies. NEV help fill the gap of integration problems among many government agencies. The role of NEV in linking policy decision-making with implementation might be promoted. Responsibilities of NEV might be improved in the areas of follow-up, monitoring, and generating information by collecting and reporting data based on the citizen science concept.

Government agencies should review the Environmental Impact Assessment system (EIA). For example, EIA reports should be subject to consideration by independent environmental organizations. Other participatory approaches such as non-decisive referendum should be applied more extensively to expand people's participation. Moreover, people should be supported by establishment of an EIA fund for the people's sector.

Government agencies should develop the Internet infrastructure to provide a chance for every group in society to access information freely and cheaply. People should also be able to access information and communication from government agencies conveniently.

The legislative sector should review, analyze, and actively explore the legal needs concerning environmental issues, such as through a review of the Public Assembly Act, B.E. 2558 [2015] because of its obstruction to the people's rights and participation. There should be a law that provides for rehabilitation and remedy for people who suffer negative impacts from environmental projects, a law for promoting renewable energy, etc.

Local administrative organizations should make an environmental database for each area and link with sustainable development goals. They should also integrate collaboration between neighboring local governments to co-manage environmental problems such as by integrating knowledge and waste management systems, etc.

Political parties should propose policies that respond to the sustainable development approach, focus on environmental matters, and promote more green politics space for people. Civil society organizations and the general public should change their actions to form a network that works continuously and creatively and focuses more on proposing alternatives than on protest. They should cultivate genuine representatives and practitioners so that they can represent civil society and the people in the area of environmental policy decision-making.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	i
Abstract	ii
บทสรุปผู้บริหาร	iii
Executive summary	v
สารบัญ	vii
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	4
1.3 ขอบเขตและวิธีการวิจัย	4
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 ความหมายและขอบเขตของการเมืองสิ่งแวดล้อม	6
2.2 การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ	12
2.3 การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย	17
2.3.1 การเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วงก่อนเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชน (พ.ศ.2475 – 2539)	17
2.3.2 การเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วงเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชน (พ.ศ. 2540 – 2563)	19
2.4 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	23
บทที่ 3 วิธีวิจัย	31
3.1 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย	31
3.2 วิธีการวิจัยและเครื่องมือ	33
3.3 วิธีวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัย	34
บทที่ 4 ผลการศึกษา	36
4.1 วิวัฒนาการด้านสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคของประเทศไทย	36
4.1.1 ยุคโบราณจนถึงก่อน พ.ศ.2500	37
4.1.2 ช่วง พ.ศ.2500 - พ.ศ. 2540	38
4.1.3 การเมืองสิ่งแวดล้อมช่วงรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2540 จนถึงฉบับ พ.ศ.2560	53
4.2 ความสำเร็จในการขับเคลื่อนประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา	59
4.2.1 มลพิษ	59
4.2.2 พลังงาน	61
4.2.3 ทรัพยากรธรรมชาติ	62
4.2.4 เกษตรกรรม	64
4.2.5 ความยั่งยืน	64

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3 สถานการณ์การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน	65
4.3.1 อุปสรรคที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนไม่ประสบผลสำเร็จ	65
4.3.1.1 อุปสรรคในภาพรวมทั้งประเทศ	65
4.3.1.2 อุปสรรคด้านหน่วยงานภาครัฐ	68
4.3.1.3 อุปสรรคด้านภาคประชาสังคม	78
4.3.1.4 อุปสรรคด้านภาควิชาการ	80
4.3.2 กรณีที่เป็นประเด็นมาอย่างยาวนานและต้องได้รับการแก้ไขปัญหาเร่งด่วน	80
4.3.2.1 มลพิษ	81
4.3.2.2 ทรัพยากรธรรมชาติ	81
4.3.2.3 ความยั่งยืน	85
4.3.2.4 ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม	86
4.3.3 ข้อเสนอแนะด้านการเคลื่อนไหวประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม	88
4.3.3.1 ภาครัฐ	88
4.3.3.2 ภาคประชาสังคม	92
4.3.3.3 ภาควิชาการ	95
4.3.3.4 ข้อเสนอแนะทางวิชาการ	97
บทที่ 5 ผลการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสาร	103
5.1 ผลการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย	103
5.1.1 ฐานข้อมูลสำหรับการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย	103
5.1.2 ผลการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย	109
5.1.3 การวิเคราะห์ผลจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย	107
5.1.3.1 ผลจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย โดยแยกตามประเด็นสิ่งแวดล้อม	107
5.1.3.2 ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย	108
5.2 ผลการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ	128
5.2.1 ฐานข้อมูลสำหรับการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ	128
5.2.2 ผลการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ	128

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.2.3 การวิเคราะห์ผลจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของ ต่างประเทศ	137
5.2.3.1 ผลจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของ ต่างประเทศ โดยแยกตามประเด็นสิ่งแวดล้อม	137
5.2.3.2 ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการค้นคว้า เอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ	167
บทที่ 6 สรุป วิเคราะห์ และข้อเสนอแนะ	170
6.1 สรุป	170
6.1.1 มุมมองและการเคลื่อนไหวจริงของการเมืองสิ่งแวดล้อมไทย	170
6.1.2 งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อม	173
6.2 วิเคราะห์องค์ความรู้การเมืองสิ่งแวดล้อมที่สำรวจได้กับการเคลื่อนไหวจริง	175
6.2.1 เชนงประเด็น	175
6.2.2 เชนงวิธีการ	184
6.3 วิเคราะห์องค์ความรู้การเมืองสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	185
6.3.1 งานวิจัยต่างประเทศ	187
6.3.2 งานวิจัยไทย	188
6.4 วิเคราะห์บทบาทตัวแสดงในการเมืองสิ่งแวดล้อมของไทย	190
6.4.1 บทบาทและอำนาจในการเข้าร่วมการตัดสินใจของภาคส่วนต่าง ๆ	192
6.4.2 บทบาทและอำนาจในการร่วมดำเนินการทางนโยบายของภาคส่วนต่าง ๆ	196
6.5 ข้อเสนอแนะ	205
6.5.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	205
6.5.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	205
6.5.3 ข้อเสนอแนะงานวิจัยในอนาคต	207
บรรณานุกรม	210

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า	
3.1	กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม	31
3.2	เอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมที่สืบค้นตามเกณฑ์วิจัย	33
5.1	จำนวนเรื่องที่เกี่ยวข้องจากฐานข้อมูล ThaiLIS ThaiJO และ Google Scholar	104
5.2	งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล ThaiLIS จำนวน 19 เรื่อง	104
5.3	งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล ThaiJO จำนวน 18 เรื่อง	105
5.4	งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล Google Scholar จำนวน 12 เรื่อง	106
5.5	ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม ของประเทศไทย	126
5.6	จำนวนเรื่องที่เกี่ยวข้องจากฐานข้อมูล EBSCO และ Google Scholar	128
5.7	งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล EBSCO จำนวน 44 เรื่อง	128
5.8	งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล Google Scholar จำนวน 110 เรื่อง	131
5.9	ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม ของต่างประเทศ	167
6.1	จำนวนงานวิจัยไทยและต่างประเทศจำแนกตามประเด็นสิ่งแวดล้อมในแต่ละช่วงปี	186

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	3
2.1 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	26
5.1 การศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมจากฐานข้อมูล ThaiLIS ThaiJO และ Google Scholar	109
5.2 การศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมจากฐานข้อมูล EBSCO และ Google Scholar	138
6.1 สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์ผลตามกรอบแนวคิดการศึกษา	204

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

การเมืองเป็นกระบวนการภายในสังคมเพื่อทำนโยบาย (DeSombre, 2020, p.24) ส่วนสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสรรพสิ่งที่มีอยู่อันเกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่เป็นทางธรรมชาติในแต่ละพื้นที่มีความหลากหลาย มีลักษณะเฉพาะทำให้กลุ่มสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่มีความแตกต่างกัน ตามสภาพภูมิศาสตร์และสภาพภูมิอากาศ ส่งผลให้มีวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคมแตกต่างกันออกไป และการเข้าไปใช้ประโยชน์หรือจัดการนั้นของมนุษย์มีความท้าทายในการจัดการร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2542; DeSombre, 2020, pp.2-4) จึงได้เกิดกระบวนการทางสังคมขึ้นมาว่าทรัพยากรที่มีอยู่นั้นจะจัดการอย่างไร

การเมืองสิ่งแวดล้อม (Environmental Politics) เป็นการตัดสินใจของรัฐที่อาจเกิดจากปฏิสัมพันธ์ของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม และผลการตัดสินใจนั้นเมื่อมีการดำเนินการจะกระทบต่อสังคมโดยรวม โดยในเชิงการตัดสินใจนั้น การเมืองสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับว่าภาคส่วนต่าง ๆ จะตัดสินใจอย่างไรเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร จึงเกี่ยวข้องไปถึงการกำหนดและนำนโยบายสิ่งแวดล้อมไปปฏิบัติ (DeSombre, 2020, p.1; Simpson, 2020) แต่ในความเป็นจริงยังคงเกิดช่องว่างระหว่างความต้องการของประชาชน เพราะการออกนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐมักถูกบิดเบือนไปจากความต้องการของประชาชน (Prakash and Bernauer, 2020)

ในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ แล้ว การเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นที่การมีส่วนร่วมสำหรับทุกภาคส่วนเพื่อตัดสินใจในทรัพยากร และการจัดการหลังการตัดสินใจยังต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐประชาชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม เพราะการจัดการประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทางด้านสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อมโยงหรือเกี่ยวข้องกันกับพื้นที่ (DeSombre, 2020, p.2; Simpson, 2020; Hale, 2020) ขณะที่ในเชิงการดำเนินการและผลกระทบ การเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นการจัดการเรื่องเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความยุ่งยากซับซ้อน และเกี่ยวข้องกันกับนโยบายรัฐ การจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจึงล้วนส่งผลกระทบต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง (Vanhalala, 2017; Hale, 2020) ดังนั้น การเมืองสิ่งแวดล้อมจึงมีขอบเขตที่กว้างเพราะเกี่ยวข้องกันประเด็นการเมืองที่โยงด้วยเรื่องของสิ่งแวดล้อม (Dodson, 2016) สาระส่วนใหญ่จึงมีหลากหลาย เช่น เรื่องของพรรคการเมืองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสิ่งแวดล้อม การกำหนดนโยบายและการดำเนินงานที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งเห็นได้ว่า ล้วนเกี่ยวข้องกันกับความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Carter, 2007)

ในเชิงสังคมโลก การศึกษาเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมในระดับโลก (Global environmental politics) ในรอบยี่สิบปีที่ผ่านมาเกี่ยวข้องกับเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การใช้มาตรการระหว่างประเทศเพื่อการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ความสำคัญของภาคส่วนต่าง ๆ ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี และเรื่องโลกร้อน (Alger & Dauvergne, 2018) เช่น การศึกษาเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือทางนโยบายสิ่งแวดล้อมบนพื้นฐานของการตลาดของ Rea (2019) หรือการศึกษาการใช้เหตุผลด้านเทคโนโลยีเศรษฐกิจ (Techno-economic Rationalities) ต่อการควบคุมนโยบายสิ่งแวดล้อม

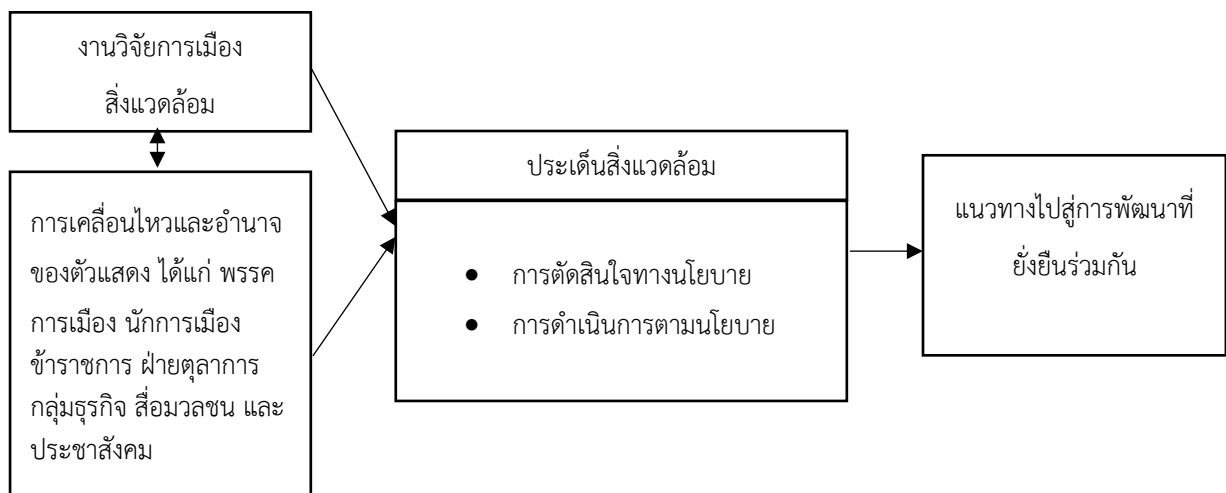
เมืองในประเทศจีนของ Wesman and Broto (2018) ส่วนในประเทศไทย มีการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นดังกล่าวเช่นกัน อาทิเช่น การเมืองของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ศึกษากรณีโครงการคลองสวยน้ำใส (สุทธภณ ชื่นมาก, 2554) หรือเศรษฐศาสตร์การเมืองเรื่องคาร์บอนเครดิต (กิตติวัฒน์ เมณฑกา, 2552) เป็นต้น

ตัวอย่างงานวิจัยแสดงให้เห็นว่าสิ่งแวดล้อมในความหมายและขอบเขตนั้นยึดโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ดัง Simpson ให้ความหมายของการเมืองสิ่งแวดล้อมที่ยึดโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าการเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองและสิ่งแวดล้อม โดยรัฐมีการเปิดรับฟังความคิดเห็น แลกเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด (Simpson, 2020) ขณะที่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแม้หลักการเป็นไปเพื่อสมดุลสามเป้าหมายหลัก แต่ยังมีการถกเถียงในเชิงวิชาการ ว่าเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นแท้จริงแล้วเป็นไปเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เพราะนักวิชาการบางท่านเห็นว่าประเด็นสิ่งแวดล้อมจะต่อความสำคัญมากที่สุด (Weber and Weber, 2020, p.3; Elder and Olsen, 2019, pp.70-71) มิติสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญมากที่สุดแต่ในความเป็นจริงแล้ว รัฐบาลในหลายประเทศมักให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมมากกว่า จึงทำให้การปกป้องสิ่งแวดล้อมไม่ได้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง (Elder and Olsen, 2019, pp.70-71)

ด้วยเหตุที่ว่าการเมืองสิ่งแวดล้อมมีความยึดโยงกับความยั่งยืน จึงเป็นที่น่าสนใจว่ามีการศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นใดบ้าง มีนักวิชาการบางท่านได้ศึกษาเพื่อจะวิเคราะห์แนวโน้มของการเมืองสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่าง Fahey and Pralle (2016) ได้ศึกษาแนวโน้มพัฒนาการด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมโดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสารจากวารสารและหนังสือที่ตีพิมพ์ระหว่างปี ค.ศ. 2012 - 2015 แล้ววิเคราะห์แนวโน้มทิศทางงานวิชาการทางการเมืองสิ่งแวดล้อมและนโยบาย หรือ Dauvergne and Clapp (2016) ศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมโลกในศตวรรษที่ 21 ตั้งแต่ ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา หรือ Lappé, Hein, and Landecker (2019) ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการในประเด็นการเมืองและสิ่งแวดล้อม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสาร เป็นต้น ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวมานี้เน้นการศึกษาจากเอกสารแล้วนำมาวิเคราะห์ในหลากหลายประเด็น เช่น แนวคิดที่ใช้ศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อม พื้นที่ที่มีการศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อม ขอบเขตและประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทำให้พบว่าการศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมนั้นมีความหลากหลายกว้างขวาง ดังที่ Dodson (2016) และ Carter (2007) ได้กล่าวถึงขอบเขตเรื่องราวของการเมืองสิ่งแวดล้อมไปแล้ว

อาจกล่าวได้ว่าการเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ ในการเข้าไปบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยประเด็นสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่มวลมนุษยชาติต่างได้รับผลกระทบ ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือการสมดุลระหว่างสามเสาหลักด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นทางออกที่หลายฝ่ายให้การยอมรับ หากแต่การตัดสินใจทางนโยบาย และการดำเนินงานตามนโยบายนั้น แน่แน่นอนว่าในบริบทของการบริหารปกครองแบบประชาธิปไตยไม่อาจปฏิเสธการมีส่วนร่วมจากตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง (Desombre, 2020, pp.96-120) ตั้งแต่ 1) พรรคการเมืองที่ทำหน้าที่ในการกลั่นกรองเจตจำนงของประชาชนแล้วนำมากำหนดเป็นนโยบายของพรรค ตลอดจนนำไปเคลื่อนไหวทั้งก่อนระหว่าง และหลังการเลือกตั้ง 2) นักการเมือง ในฐานะผู้กำหนดนโยบายหลังได้รับเลือกตั้งแล้วเข้าไปทำหน้าที่ออกกฎหมายและตรวจสอบในรัฐสภา หรือเป็นผู้บริหาร (ฝ่ายการเมือง) ของหน่วยงานรัฐ 3) ข้าราชการฝ่ายบริหาร ในฐานะน่านโยบายไปสู่การปฏิบัติจริงและต้องประเมินผลกระทบจากการน่านโยบายไปปฏิบัติ

เพื่อให้เกิดการตรวจสอบ ประกอบด้วยราชการทั้งส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น 4) ฝ่ายตุลาการหรือศาล ซึ่งอาจไม่ได้ทำหน้าที่ในการตัดสินใจทางนโยบายโดยตรง แต่การทำหน้าที่พิพากษาก็อาจนำไปสู่การสร้างบรรทัดฐานต่อไป 5) กลุ่มธุรกิจ ที่อาจมีบทบาททั้งในเชิงการแสวงหาผลประโยชน์หรือสนับสนุนต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ได้ 6) สื่อมวลชน ที่มีบทบาทในการสื่อสารสังคมให้รับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสังคมในวงกว้างให้ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงมีส่วนในการสะท้อนตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานรัฐ ทั้งฝ่ายบริหารและตุลาการ พรรคการเมือง และผู้กำหนดนโยบาย 7) ภาคประชาสังคม อันเป็นกลุ่มหรือสมาคม ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ ประกอบด้วยประชาชนทั่วไป องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนภาควิชาการที่เข้าไปทำงานร่วมกับประชาชน อาจเข้าไปมีบทบาททั้งมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อมในการเมืองสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าภาคส่วนเหล่านี้ได้เข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจ ดำเนินการทางนโยบาย และประเมินผลกระทบทางนโยบายสิ่งแวดล้อมอย่างไร ทั้งจากข้อค้นพบงานวิจัยในอดีตและการเคลื่อนไหวจริง หากจะไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ยังมีองค์ความรู้ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมหรือแนวทางอะไรบ้างที่จะไปสู่จุดหมายนั้น สรุปกรอบแนวคิดของงานวิจัยนี้ดังภาพ 1.1

ภาพ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) วิเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม
- 2) วิเคราะห์การเคลื่อนไหวด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

1.3 ขอบเขตและวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์การเมืองสิ่งแวดล้อมในเชิงวิชาการ จากเอกสารวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ปีพิมพ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2563) กับการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย การเมืองครอบคลุมถึงโครงสร้างการเมือง นโยบาย กฎหมาย และการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อไปสู่การตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อม ส่วนประเด็นสิ่งแวดล้อมครอบคลุมตามที่ Fahey & Pralle (2016) ได้ทำการสรุปไว้เป็น 9 ประเด็น ได้แก่ มลพิษ พลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติ ความยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบนิเวศ เกษตรกรรม ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

สำหรับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็นสองส่วนหลัก ส่วนแรกเป็นตัวแทนจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ แบ่งเป็นกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ 10-15 คน และกลุ่มผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม 40-60 คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ส่วนที่สองเป็นเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองสิ่งแวดล้อมทั้งในและต่างประเทศ จากฐานข้อมูลงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ได้แก่ Google scholar (งานวิจัยไทยและต่างประเทศ) EBSCO (งานวิจัยต่างประเทศ) ThaiLIS และ ThaiJo (งานวิจัยไทย) ซึ่งเป็นเอกสารทางวิชาการ เช่น วิทยานิพนธ์ บทความในวารสาร หนังสือ หรือเอกสารนโยบาย ที่ปรากฏตามฐานข้อมูลดังกล่าวมีปีพิมพ์จนกระทั่งปี พ.ศ. 2564 และมีเนื้อหาเข้าข่ายการเมืองสิ่งแวดล้อมซึ่งมีระเบียบวิธีวิจัยปรากฏชัดเจน สำหรับการเก็บข้อมูลจากส่วนแรกใช้วิธีการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม แล้ววิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเป็นหลัก (Thematic content analysis) แล้วนำเสนอผลการศึกษารูปแบบพรรณนา สรุปตาราง และแผนภาพ

สำหรับขอบเขตประเด็นสิ่งแวดล้อมในการวิจัย ดังนี้

ประเด็นมลพิษ หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคส่วนต่าง ๆ ต่อสถานะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป หรือต่อภาวะความเป็นพิษของสิ่งแวดล้อม เช่น อากาศเสีย น้ำเสีย ขยะ ของเสีย วัตถุอันตราย และกากตะกอน หรือสิ่งตกค้างจากของเสียที่ถูกปล่อยทิ้ง รวมถึงรังสี ความร้อน แสง เสียง กลิ่น หรือเหตุรำคาญอื่น ๆ จากแหล่งกำเนิดมลพิษ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือเป็นอันตรายต่อสุขภาพของมนุษย์ได้

ประเด็นพลังงาน หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคส่วนต่าง ๆ ต่อการได้มาหรือเพื่อคัดค้านการได้มาซึ่งพลังงานไฟฟ้า เช่น โรงไฟฟ้าถ่านหิน โรงไฟฟ้าจากขยะ โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ เป็นต้น

ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคส่วนต่าง ๆ ต่อการตัดสินใจหรือบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า การบริหารและจัดสรรที่ดิน การจัดการทรัพยากรน้ำในรูปแบบของการสร้างเขื่อนเหมืองฝาย การสกัดทรัพยากรแร่และผลกระทบ การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ฯลฯ

ประเด็นความยั่งยืน หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคส่วนต่าง ๆ ต่อการตัดสินใจหรือดำเนินนโยบายเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้สังคมนั้นมีความน่าอยู่คงทนอยู่ได้ในระยะยาวด้วยความพยายามสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคส่วนต่าง ๆ ต่อนโยบายหรือการบริหารจัดการเพื่อป้องกันและรับมือกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงของอากาศ เช่น การเคลื่อนไหวต่อประเด็นโลกร้อน

ประเด็นระบบนิเวศ หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อปกป้องคุ้มครองระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มสิ่งมีชีวิต ทั้งในระบบขนาดใหญ่และขนาดเล็ก เช่น มหาสมุทร สรรพสัตว์ ป่าชายเลน พืชหญ้า ทะเลทราย เป็นต้น

ประเด็นเกษตรกรรม หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคส่วนต่าง ๆ ต่อการเกษตรทั้งทางบกและทางน้ำที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน การเคลื่อนไหวเพื่อลดการใช้สารเคมีในการเกษตร เป็นต้น

ประเด็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคส่วนต่าง ๆ ต่อนโยบายและการบริหารจัดการภัยสาธารณะที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว โคลนถล่ม อุทกภัย ภัยแล้ง เป็นต้น

ประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคส่วนต่าง ๆ ต่อประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในภาพรวม เพื่อให้ได้มาซึ่งการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเท่าเทียม รวมถึงการเคลื่อนไหวเพื่อความเป็นธรรมเมื่อได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เช่น การศึกษาระบบประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ศึกษาการเรียกร้องของกลุ่มทางสังคมในการจัดสรรทรัพยากรฯ ในภาพรวมทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นต้น

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้วิจัยคาดหวังว่า งานวิจัยชิ้นนี้จะทำให้เกิดองค์ความรู้และฐานข้อมูลวิชาการเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ที่จะทำให้เห็นโอกาสในการดำเนินการของหน่วยงานรัฐ ประชาสังคม หรือภาควิชาการ ได้หยิบยกนำไปเคลื่อนไหวให้เกิดการปฏิบัติจริงเพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

บทนี้เป็นบททบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 1) ความหมายและขอบเขตเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อม 2) การเมืองสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ 3) การเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย และ 4) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.1 ความหมายและขอบเขตของการเมืองสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่มนุษย์นำมาใช้ในการดำรงชีวิต และไม่น้อยที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อความสะดวกสบาย การใช้ทรัพยากรอย่างเกินพอดีได้ส่งผลให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและปัญหามลพิษตามมา จนก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์บ่อยครั้ง เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมาก (โสภารัตน์ จารุสมบัติ, 2546 อ้างถึงใน ไพรัช ทับทิม, 2563, น. 460)

หากพิจารณาความหมายของสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไปมีความหมายอย่างกว้างคือหมายถึงสรรพสิ่งที่มีอยู่แบ่งออกเป็น 2 องค์ประกอบใหญ่ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Natural Environment) กับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือกำหนดขึ้น (Cultural Environment) ซึ่งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติคือสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ แบ่งได้เป็นสองแบบ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมเชิงกายภาพ คือ ลักษณะภูมิประเทศ ทิวทัศน์ ลักษณะภูมิอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ อากาศ แสง แร่ธาตุ ฯลฯ และสิ่งแวดล้อมเชิงชีวภาพหรือชีวภูมิศาสตร์ คือ สรรพสิ่งที่มีชีวิต ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก ฯลฯ

ส่วนสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน ศิลปกรรม ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้ง สิ่งแวดล้อมทางการเมืองและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ เป็นต้น ซึ่งสิ่งแวดล้อมแต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกันตามสภาพภูมิศาสตร์และสภาพภูมิอากาศ ทำให้กลุ่มสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่มีความแตกต่างกัน และส่งผลให้มีวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคมที่แตกต่างกันออกไป (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2542 อ้างถึงใน ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์, 2558, น. 88-89; DeSombre, 2020, pp. 2-4)

อย่างไรก็ตาม สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติแล้วมนุษย์ได้เข้าไปใช้ประโยชน์หรือจัดการนั้น มีลักษณะเฉพาะที่ทำให้ท้าทายต่อการจัดการร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ มีความรับผลกระทบจากภายนอก เป็นปัญหาพฤติกรรมส่วนรวม มีความเป็นทรัพยากรส่วนรวม ความไม่แน่นอนของช่วงเวลาและสถานที่ของปัญหาสิ่งแวดล้อม ความไม่เป็นเส้นตรงของเหตุและผล และมีความรู้สึกว่สิ่งแวดล้อมบางประเภทขาดแคลนแต่ก็ยังไม่หมดไป

DeSombre กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมมีลักษณะประการแรกในเรื่องของผลกระทบจากภายนอก (Externalities) คือ ผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมอาจไม่ได้กระทบต่อคนที่ก่อปัญหา คนที่ไม่ได้ก่อปัญหา อาจได้รับผลกระทบนั้นไปด้วย ประการที่สองของลักษณะสิ่งแวดล้อม คือสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาจากพฤติกรรมส่วนรวม (Collective action problem) ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเกิดจากหลายการกระทำของคนหลายคน

การกระทำเพียงเล็กน้อยของแต่ละคนที่อาจเห็นว่าเล็กน้อยกลับมีผลกระทบเป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ เช่น ปัญหาโลกร้อนที่อาจเกิดจากการกระทำหลายอย่างของหลายคนทั่วโลก อย่างสายการบิน การขับขี่ยานพาหนะ เครื่องทำความร้อนในบ้าน ฯลฯ ประการต่อมาของลักษณะปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ ความเป็นทรัพยากรส่วนรวม (Common pool resource) คือ ทุกคนไม่อาจปฏิเสธได้ว่าตนต่างก็เข้าถึงสิ่งแวดล้อมจึงไม่มีใครที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงยากในข้อนี้ที่ว่าหากจะแก้ปัญหานี้ เช่น การปลดปล่อยมลพิษ โรงงานที่ปล่อยมลพิษทั้งหมดก็ต้องลดการปล่อยเหมือนกัน เพราะถ้ายังมีบางโรงงานปล่อยอยู่ ปัญหาสิ่งแวดล้อมก็ยังคงอยู่ และอาจทำให้ทุกคนไม่สนใจที่จะรักษาสิ่งแวดล้อมไว้

ประการที่สี่ของลักษณะปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ ช่วงเวลาและสถานที่ของปัญหาสิ่งแวดล้อม (Time and distance) ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความไม่เชื่อมโยงระหว่างระยะเวลาที่เกิดปัญหาและสถานที่ที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นเกิด จึงทำให้เกิดปัญหาในทางการเมืองสิ่งแวดล้อม เพราะบางปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นทันที เช่น มลพิษทางอากาศที่เกิดขึ้นในพื้นที่ปิด ก็อาจจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ทันที แต่บางปัญหากว่าจะส่งผลกระทบให้เห็นใช้เวลานาน เช่น สารคลอโรฟลูออโรคาร์บอน (CFCs) ที่จะส่งผลกระทบต่อชั้นโอโซนก็ใช้เวลาเป็นศตวรรษนับจากที่สารนี้ถูกปล่อยออกสู่ชั้นบรรยากาศ ประการต่อมา สิ่งแวดล้อมมีความไม่เป็นเส้นตรง (Non-linearities/tipping point) ผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ได้เกิดขึ้นแบบเหตุและผลเสมอไป เพราะความเป็นเหตุและผลมีความซับซ้อน เช่น ทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลง อาจไม่ใช่เพราะการจับสัตว์น้ำที่มากเกินไป แต่เป็นผลจากโลกร้อนที่ทำให้อุณหภูมิกระแสน้ำเปลี่ยน ฯลฯ

ประการสุดท้าย DeSombre กล่าวว่า ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้ความรู้สึกถึงความขาดแคลน (Effect of scarcity) คือ สิ่งแวดล้อมมีลักษณะเฉพาะที่ยืดหยุ่นช้าไปมากกับเศรษฐกิจ ในเรื่องที่ว่าจัดการอย่างไรเมื่อสิ่งแวดล้อมขาดแคลน และทรัพยากรหมุนเวียนบางประเภททำให้คนยังรู้สึกว่าจะอย่างไรก็ยังมีทรัพยากรใช้อยู่เสมอ หรือหากทรัพยากรบางประเภทขาดแคลน เช่น น้ำมัน คนก็จะหานวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อใช้ทรัพยากรเหล่านั้นให้น้อยลงเพราะทรัพยากรที่หายากจะยังมีราคาแพงมากขึ้น (ไม่ใช่เพราะเห็นแก่สิ่งแวดล้อม) (DeSombre, 2020, pp.5-23)

ด้วยลักษณะเฉพาะของประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมานี้ จึงมีความสัมพันธ์และทำทาบกับโครงสร้างทางการเมืองและตัวแสดงที่เกี่ยวข้องอย่างมาก เพราะการเมืองเป็นกระบวนการภายในสังคมสำหรับการทำนโยบาย นโยบายอาจมีความเฉพาะเจาะจงว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับทางเลือกกว่าคนในสังคมจะเลือกอะไร แต่การเมืองมีความต่างกว่านั้น เพราะการเมืองเป็นการศึกษากระบวนการในสังคมที่แต่ละภาคส่วนมาทำการตัดสินใจทางนโยบายและกำหนดกฎเกณฑ์ร่วมกัน พื้นที่ของการเมืองมักเกิดขึ้นในฝ่ายรัฐบาลแต่ก็ไม่เสมอไป เพราะหลายครั้งกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจก็ได้มาเข้าร่วมในพื้นที่การเมืองเพื่อที่จะป้องกันแก้ไขปัญหากับพวกเขาได้รับหรืออาจจะได้รับผลกระทบ (DeSombre, 2020, p.1; p.24)

การเสนอว่าการเมืองคืออะไรโดย DeSombre ทำให้เห็นว่าการเมืองมักมีผู้เล่นที่เป็นตัวแสดงที่เป็นทางการอย่างภาครัฐ องค์กร หรือประชาชนที่เข้ามาร่วมในพื้นที่ที่รัฐจัดขึ้น ยกตัวอย่าง การตัดสินใจทางนโยบายและกฎหมายในกระบวนการทางรัฐสภา เป็นตัวอย่างที่เห็นชัดเจนถึงคำว่าการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน อย่างไรก็ตาม การเมืองภาคพลเมืองถูกนำเข้ามาแทนที่การเมืองในแบบตัวแทนด้วยเหตุผลที่ว่าการเมืองแบบตัวแทนนั้นไม่อาจตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ดังที่เดวิด แมทธีวส์กล่าวว่า การเมืองในแบบที่ประชาชนเข้าคู้หาแล้วเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำงาน กลับทำให้ประชาชนรู้สึกว่าจะเข้าถึงผู้แทนและเข้าถึงนโยบายได้ยาก ผู้แทนบางครั้งทำหน้าที่เป็นนักล็อบบี้เพื่อผลประโยชน์ของพรรคตน

เช่น การแบ่งปันงบประมาณเพื่อประโยชน์ทางการเมืองที่มากเกินไป ทั้งที่โดยหลักการแล้วผู้แทนต้องเข้าไปในรัฐสภาเพื่อเป็นตัวแทนผลประโยชน์และความห่วงกังวลของประชาชน (เดวิด แมทธีวส์, 2552, น.10)

ตัวอย่างที่ชัดเจนของการเมืองภาคพลเมืองในยุโรป อันเกิดจากการแสดงออกทางการเมืองของกลุ่มที่เคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม เพราะมีความตระหนักต่อปัญหาทรัพยากรที่เชื่อมโยงไปยังปัญหาอื่นอย่าง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเมือง ซึ่งอาจนำพามนุษยชาติไปสู่วิกฤติ จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ ในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 ซึ่งเป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรม โดยปฏิเสธทุนนิยมและสังคมนิยมไปพร้อม ๆ กัน แล้วเสนอภาพสังคมใหม่คือมนุษย์ที่พึ่งพาตนเองและใกล้ชิดธรรมชาติ จุดเริ่มนี้ได้นำไปสู่การต่อสู้ในสภาด้วย โดยมีการก่อตั้งพรรคการเมืองสีเขียวหรือพรรคกรีน (Green party) ซึ่งได้รับการตอบรับที่ดี อย่างเช่น พรรคกรีนในเยอรมันที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปเป็นตัวแทนถึง 27 คนในปี พ.ศ.2526 หรือพรรคกรีนในอังกฤษที่ได้รับคะแนนเสียงถึงร้อยละ 14.9 ใน พ.ศ.2532 อย่างไรก็ดี พรรคเขียวก็ยังถือเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเท่านั้น (ประชา หุตานวัตร, 2551, น.2-6)

ดังนั้น การเมืองจึงกว้างกว่าการทำงานนโยบาย และการเมืองที่อยู่ในรัฐสภา ผู้ที่สนใจนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมอาจสนใจเพียงมิติการเมืองของนโยบาย เช่นว่า การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของตัวแสดงที่หลากหลาย แต่การเมืองยังหมายถึงถึงกระบวนการทางสังคมที่มีการถกเถียง เคลื่อนไหว และตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ ด้วย การเมืองในที่นี้จึงหมายรวมถึงการเมืองภาคพลเมืองที่ตัวแสดงที่ไม่เป็นทางการอย่างภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย

สำหรับความหมายของการเมืองสิ่งแวดล้อม (Environmental Politics) ผู้วิจัยนำเสนอนิยามความหมายของการเมืองสิ่งแวดล้อมที่มีนักวิชาการหลายท่านเสนอไว้ ส่วนใหญ่ให้ความหมายว่าเป็นการตัดสินใจของรัฐ ที่อาจเกิดจากปฏิสัมพันธ์ของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม และแต่ผลการตัดสินใจนั้นเมื่อมีการดำเนินการจะกระทบต่อสังคมโดยรวม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในเชิงการตัดสินใจ การเมืองสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับว่าภาคส่วนต่าง ๆ จะตัดสินใจอย่างไร เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร มลพิษ หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นที่จะมีผลต่อสิ่งแวดล้อม กระบวนการเหล่านี้มักดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ (DeSombre, 2020, p.1) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองและสิ่งแวดล้อมโดยเริ่มต้นจากการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Simpson, 2020, p. 80)

การเมืองสิ่งแวดล้อมในเชิงที่เป็นการตัดสินใจนี้ ถ้าว่านโยบายต่าง ๆ ของรัฐ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงยังคงเกิดช่องว่างระหว่างความต้องการของประชาชน และกระบวนการในการกำหนดนโยบายของรัฐอันเกิดจากกระบวนการทางประชาธิปไตย ซึ่งการออกนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐมักถูกบิดเบือน ไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง (Prakash and Bernauer, 2020, p. 1128)

ในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ กับการเมืองสิ่งแวดล้อม คือ พื้นที่ที่ให้ทุกภาคส่วนร่วมตัดสินใจ รัฐจะให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบหรือภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเศรษฐกิจและสังคมได้เข้าร่วม เพราะการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมต้องการความแม่นยำและความเข้าใจกระบวนการเมืองเพื่อจัดทำกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเหล่านี้ (DeSombre, 2020, p.2) โดยอาศัยความสัมพันธ์ของรัฐ ประชาชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการร่วมกันจัดการปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อม ความตระหนักของประชาชนและการมีส่วนร่วมในประเด็นปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ (Simpson, 2020, p. 80) อีกทั้ง การเมืองสิ่งแวดล้อมยังเป็นเรื่องของ

การจัดการประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความเชื่อมโยงหรือเกี่ยวข้องกับพื้นที่หรือท้องถิ่นนั้น ๆ (Hale, 2020, p. 204)

เช่นเดียวกับ Prakash and Bernauer (2020, p. 1128) เห็นว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเกี่ยวกับการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในการร่วมกันจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกับรัฐ ทั้งนี้ หากภาคประชาชนหรือพลเมืองมีความเข้มแข็ง รวมตัวกันเป็นปึกแผ่น ย่อมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้

ในเชิงการดำเนินการและผลกระทบ มีนักวิชาการหลายท่านให้ความเห็นไว้มากในส่วนนี้ เช่น Vanhala กล่าวว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นการจัดการเรื่องเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งมีความยุ่งยากซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ โดยการจัดการในแต่ละประเด็นปัญหาจำเป็นต้องอาศัยการจัดการของรัฐ ซึ่งการจัดการปัญหาแต่ละประเด็นล้วนส่งผลกระทบต่อผู้ที่เกี่ยวข้องในประเด็นนั้น ๆ ทั้งสิ้น (Vanhala, 2017, p. 95) อีกทั้ง Hale กล่าวว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมประสบปัญหา และได้รับผลกระทบจากปัญหาทางด้านมลพิษ ความเสียหายต่อสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ และประชาชนที่อาศัยในพื้นที่นั้น ๆ ตลอดจนความท้าทายเชิงระบบทางด้านการเมือง (Hale, 2020, p. 204)

Simpson กล่าวถึงการเมืองสิ่งแวดล้อมว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองและสิ่งแวดล้อม โดยรัฐมีการเปิดรับฟังความคิดเห็น แลกเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด (Simpson, 2020, p. 80) ส่วน Dimitrov ให้ความหมายคล้ายกัน แต่ขยายขอบเขตการจัดการหมายถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับโลก โดยกล่าวว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของการจัดการทางด้านนโยบายของรัฐที่สามารถหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม ประกอบกับ การสร้างความร่วมมือ เจริญต่อรองด้านสิ่งแวดล้อมกับประเทศต่าง ๆ โดยมีข้อตกลงความร่วมมือทางด้านนโยบายระหว่างประเทศร่วมกัน เพื่อจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก (Dimitrov, 2020, p. 627)

โดยสรุป การเมืองสิ่งแวดล้อมในความหมายของการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ในการร่วมแบ่งปันอำนาจตัดสินใจ และร่วมรับประโยชน์และผลกระทบจากการจัดการสิ่งแวดล้อมของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม ทั้งในรูปแบบทางการ เช่น การเข้าร่วมการตัดสินใจทางนโยบายที่รัฐจัดขึ้นให้ภาคส่วนที่หลากหลายได้มีส่วนร่วม หรือแบบไม่เป็นทางการที่ภาคประชาชนได้เคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากความหมายนี้อาจพออนุมานขอบเขตการศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมได้ว่าเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อม ตัวแสดงที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อม และในระหว่างการตัดสินใจ จนกระทั่งรับผลกระทบที่เกิดขึ้นภาคส่วนต่าง ๆ มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไรบ้าง อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยสำรวจเพิ่มว่า ขอบเขตของการเมืองสิ่งแวดล้อมอาจมีการศึกษาในประเด็นใดได้บ้าง และพบว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมอาจมีขอบเขตในเชิงประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม เชิงระดับการเมืองสิ่งแวดล้อม เชิงตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง และเชิงโครงสร้างและสถาบัน

ในขอบเขตเชิงประเด็น การศึกษาอาจมีขอบเขตตามทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม สรุปโดย Fahey and Pralle จำนวน 9 ประเด็น ได้แก่ มลพิษ พลังงาน โลกร้อน ระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรรม ภัยพิบัติด้านสิ่งแวดล้อม ยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน ซึ่งพวกเขาได้ทำการศึกษา

เอกสารเพื่อจะวิเคราะห์ขอบเขตเกี่ยวกับประเด็นด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมที่นักวิชาการทั่วโลกสนใจในช่วงปี ค.ศ. 2012 - 2015 (Fahey and Pralle, 2016, p. 31)

สำหรับขอบเขตเชิงประเด็นนี้ มีตัวอย่างงานวิจัยที่น่าสนใจในประเด็นระบบนิเวศและความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ที่ไม่ใช่ความยุติธรรมในการจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างมนุษย์ แต่เป็นความยุติธรรมระหว่างสายพันธุ์มนุษย์กับสายพันธุ์สิ่งมีชีวิตอื่นในสิ่งแวดล้อม แล้วมนุษย์จะตัดสินใจและดำเนินการอย่างไร โดย Celermajor et al. เสนอว่า ขอบเขตการเมืองสิ่งแวดล้อม ควรคำนึงถึงแนวคิดความยุติธรรมทางความหลากหลายสายพันธุ์ (Multispecies justice) โดยฉายภาพความสำคัญของสิ่งมีชีวิตอื่นบนโลกที่ไม่ใช่มนุษย์ว่า สาธารณภัยที่มนุษย์กำลังเผชิญ หากพิจารณาในเชิงลึกจะเห็นได้ว่าเป็นผลกระทบมาจากความไม่ยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมระหว่างสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่า มนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งถือเป็นความท้าทายของแนวคิดที่ว่าด้วยการเมืองกับสิ่งแวดล้อม ที่ยังเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมและกำลังถูกท้าทายด้วยมุมมองความหลากหลายทางสายพันธุ์ (Multispecies lens) และเสนอว่า กิจกรรมที่มนุษย์กระทำต่ออาณาบริเวณที่ไม่ใช่มนุษย์ (หรืออาจหมายถึงสิ่งแวดล้อม) แล้วได้ผลกระทบต่อการตัดสินใจทางนโยบาย ควรจะได้รับการพูดถึงในกระบวนการตัดสินใจ แต่ส่วนใหญ่แล้วการตัดสินใจมักไม่มีความเป็นประชาธิปไตย เพราะไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบในวงกว้าง ยกตัวอย่าง การใส่มุมมองให้การตัดสินใจของมนุษย์คำนึงถึงความหลากหลายทางสายพันธุ์ในทางนโยบาย อาจพบเจอความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับนักเรียกร้องสิทธิของธรรมชาติ (Animal rights activists) เช่น นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับชุมชนที่ต้องล่าสัตว์เพื่อการยังชีพ (Celermajor et al., 2020, p. 1; 8; p. 14) ในกรณีนี้ จึงจำเป็นต้องแสวงหาแนวดำเนินการในทางปฏิบัติต่อไป

ขอบเขตเชิงระดับการเมืองสิ่งแวดล้อม การเมืองสิ่งแวดล้อมอาจศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ หรือระดับนานาชาติ หรือจะเชื่อมโยงการเมืองสิ่งแวดล้อมในแต่ละระดับต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมใดหรือหลายประเด็นก็ได้ ยกตัวอย่างการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่ Fahey and Pralle พบว่า นักวิชาการนำหลายทฤษฎีมาใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการเมืองและนโยบายสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการเมืองและนโยบายของปรากฏการณ์โลกร้อนที่เป็นปัญหาที่มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ระดับโลก ระหว่างประเทศ ไปจนระดับประเทศเอง ที่รัฐบาลในแต่ละระดับจำเป็นต้องแสวงหาความร่วมมือจากหลากหลายตัวแสดงเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงนี้ เช่น ข้อตกลงระหว่างประเทศที่ปารีส ในปี ค.ศ. 2015 ซึ่งหลายประเทศจะต้องนำไปปฏิบัติในประเทศของตัวเอง แต่รัฐบาลแต่ละระดับยังขาดแนวปฏิบัติที่สำคัญพอต่อเป้าหมายเรื่องโลกร้อน ตามมาด้วยเรื่องของนโยบายและการเมืองซึ่งมีความท้าทายทางนโยบายและการพัฒนาในประเด็น การบริหารปกครอง (Governance) และการมีส่วนร่วมเพื่อทดสอบความหลากหลายของตัวแสดงต่อการกำหนดรูปร่างของนโยบายสิ่งแวดล้อม หรือในประเด็นความคิดเห็นสาธารณะและการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวกับการจัดทวารนโยบายไปจนถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติ ว่าตัวแสดงต่าง ๆ มีอิทธิพลอย่างไรต่อนโยบายสิ่งแวดล้อม ในประเด็นเหล่านี้มีจุดสนใจสำคัญ คือ ทำอย่างไรจึงจะกระตุ้นตัวแสดงต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง รัฐบาลท้องถิ่นจะแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นประเด็นระดับโลกได้อย่างไร ตัวแสดงที่เป็นภาคธุรกิจกำหนดรูปร่างนโยบายได้อย่างไรและทำให้ดีขึ้นหรือแย่ลง (Fahey and Pralle, 2016)

ขอบเขตเชิงตัวแสดง การเมืองสิ่งแวดล้อมอาจสนใจศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่มีอิทธิพลในสังคมว่ามีปฏิสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกันหรือไม่อย่างไร ดังที่ Hays กล่าวว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับสามแรงผลักดันที่เชื่อมโยงกันอยู่ ได้แก่ ปัจเจกบุคคลและกลุ่มที่ถูกกระตุ้นให้ปกป้องและพัฒนาสิ่งแวดล้อมฝ่ายตรงข้ามกับสิ่งแวดล้อม และสถาบันพัฒนาและดำเนินนโยบาย (Hays, 2000, p. 2) สอดคล้องกันกับ

DeSombre กล่าวว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นกระบวนการที่สังคมมาหาทางเลือกและตัดสินใจร่วมกัน ดังนั้น ตัวแสดงที่เกี่ยวข้องต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อการเมืองสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน ได้แก่ นักการเมือง พรรคการเมือง ข้าราชการ ศาล กลุ่มผลประโยชน์ทางสิ่งแวดล้อม ภาคธุรกิจ และสื่อมวลชน ในส่วนนักการเมืองนั้นมีความต้องการที่จะได้รับเลือกตั้งกลับไปใหม่อีกครั้งจึงมีแนวโน้มสนับสนุนกลุ่มคนที่เลือกตนเข้ามา พรรคการเมืองจะมีอิทธิพลต่อทิศทางหรือลักษณะการตัดสินใจทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นพรรคกรีนหรือไม่ก็ตามก็สามารถมีอิทธิพลต่อการเมืองสิ่งแวดล้อมได้ กลุ่มข้าราชการหรือระบบข้าราชการเป็นกลุ่มที่นำนโยบายหรือการตัดสินใจทางการเมืองไปปฏิบัติ และก็เป็นกลุ่มที่มีมุมมองข้ามในเชิงการเมืองสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นกลุ่มที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลของนโยบายและอยู่ในพื้นที่การเมืองสิ่งแวดล้อมยาวนานกว่านักการเมืองด้วยซ้ำ ส่วนศาล เป็นกลุ่มที่เป็นตัวแสดงหลักเช่นกัน แม้จะไม่ได้เป็นตัวแสดงหลักในการตัดสินใจทางนโยบายสิ่งแวดล้อม แต่ก็แสดงบทบาทในการนำการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อมไปปฏิบัติ

สำหรับกลุ่มประชาสังคม DeSombre กล่าวว่า เป็นกลุ่มที่แยกออกมาจากการเมืองการปกครองแบบทางการ เป็นกลุ่มที่พยายามเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ซึ่งมักเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อม และอาจเป็นกลุ่มพลเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ก็ได้ สำหรับกลุ่มธุรกิจ มักเป็นภาคส่วนที่ทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมักมีต้นทุนสูงในธุรกิจ กลุ่มนี้จึงมักปฏิเสธเรื่องการดูแลสิ่งแวดล้อมเพราะเป็นการเพิ่มต้นทุนหรือไม่ก็ไปเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองเพื่อไปแทรกแซงการออกกฎหมายหรือหาทางที่จะทำให้ธุรกิจตนได้รับผลกระทบน้อยที่สุด ส่วนภาคสื่อมีส่วนทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องก็ได้ โดยธรรมชาติของสื่อย่อมต้องทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อประเด็นนั้น ๆ ตามเป้าหมายที่วางไว้ แต่ปัจจุบันอาจมีเรื่องความไม่เชื่อถือสื่อมากขึ้นเพราะโซเชียลมีเดียและการเกิดขึ้นของข่าวปลอมจำนวนมาก จึงยังทำให้เกิดความซับซ้อนระหว่างสื่อและการเมืองสิ่งแวดล้อมเข้าไปอีก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเหล่านี้ถือว่าสำคัญ เมื่อมีการเหลื่อมซ้อนกัน (Overlap) ของผลประโยชน์ระหว่างภาคธุรกิจและประชาสังคม ก็อาจทำให้ออกาสทางการเมืองมีมากขึ้น ความเข้าใจตัวแสดงเหล่านี้จะทำให้เข้าใจผลลัพธ์ทางการเมืองสิ่งแวดล้อมมากขึ้นด้วย (DeSombre, 2020, pp.94-96)

ขอบเขตเชิงโครงสร้างและสถาบัน การศึกษาเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงโครงสร้างทางการเมืองซึ่งการตัดสินใจทางการเมืองถูกกระทำ โครงสร้างการเมืองที่แตกต่างย่อมมีผลต่อการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันด้วย เช่น การเมืองแบบประชาธิปไตยกับแบบเผด็จการ แม้เห็นได้ชัดว่าแบบประชาธิปไตยจะมีความยืดหยุ่นที่ดีด้านสิ่งแวดล้อม มีการสะท้อนผลประโยชน์ของประชาชนที่ดีกว่าในการมีสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่กระบวนการทางการเมืองของระบอบนี้ก็มีสสารมากและค่อนข้างช้า ขณะที่การเมืองแบบเผด็จการแม้จะคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมในภาพรวมน้อยกว่า แต่เมื่อมีการตัดสินใจดำเนินการก็จะเปลี่ยนแบบพลิกกลับทันที อย่างเช่น ในจีนก่อนโอลิมปิก ค.ศ. 2008 ที่ให้โรงงานลดการปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้อย่างรวดเร็วลงได้ถึงร้อยละ 60 ซึ่งการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่อาจทำได้

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาความหมายของการเมืองสิ่งแวดล้อมดังที่สรุปไว้ก่อนหน้านี้ ว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการตัดสินใจทางนโยบายและร่วมดำเนินงานในประเด็นสิ่งแวดล้อม อาจพอตีความได้ว่า ระบอบประชาธิปไตยมีหลักการที่รับรองความเท่าเทียมของภาคส่วนต่าง ๆ ต่อการตัดสินใจและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ที่น่าจะส่งผลต่อสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่ไม่ใช่เพียงการเลือกผู้แทนเข้ามาทำหน้าที่ในรัฐสภา แต่ประชาชนยังมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจร่วมกันต่อประเด็นการพัฒนาอย่างสิ่งแวดล้อมผ่านวิธีการหลายรูปแบบ เช่น การทำประชาพิจารณ์ การปรึกษาหารือสาธารณะ หรือเข้าร่วมเวทีวิชาการต่าง ๆ

(ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2553; วากเนอร์, 2552) นอกจากนี้ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมยังรับรองได้ว่าเป็นรูปแบบประชาธิปไตยที่เคารพต่อสิทธิของประชาชน ซึ่งในที่นี้คือสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) หรือ สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Good Environment) ที่ถือเป็นสิทธิมนุษยชน เพราะเป็นสิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับความคุ้มครองจากรัฐเพื่อให้มีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี และหากมีความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมจากการที่รัฐละเลยเกิดขึ้น ก็ต้องมีการเยียวยาให้แก่ประชาชน การคุ้มครองสิทธิของประชาชนในสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ ยังถูกเชื่อมโยงว่าการดำเนินงานที่ทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อม ถือเป็น การละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเด็นต่าง ๆ เช่น สิทธิในการมีชีวิต สิทธิในสุขภาพ ฯลฯ เพราะสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิตมนุษย์ (คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ, 2560, น.4; 47).

ในเชิงโครงสร้างการปกครองก็มีผลต่อการตัดสินใจ หากเป็นแบบรัฐรวม (Federal state) หรือประเทศที่มีหน่วยย่อยการปกครองหลายชั้น เป็นรัฐเป็นจังหวัดมักมีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจภายในขอบเขตอำนาจของตน และไม่อาจถูกแทรกแซงได้จากรัฐบาลกลางซึ่งเป็นข้อดีอย่างหนึ่ง แต่ก็เป็นข้อเสียในกรณีความแตกต่างของแรงจูงใจทางเศรษฐกิจหรือกฎเกณฑ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันในแต่ละรัฐ ทำให้สิ่งแวดล้อมของที่หนึ่งอาจดีหรือแย่กว่าอีกที่หนึ่งอันเกิดจากการกฎระเบียบนั้น

ในส่วนความแตกต่างของระบบรัฐสภาและประธานาธิบดีก็เป็นประเด็นที่ควรพิจารณาในการเมืองสิ่งแวดล้อม ต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมที่ค่อนข้างมีลักษณะซับซ้อน ระบบที่มีความเป็นตัวแทนมากกว่าย่อมเปิดโอกาสให้มีตัวแทนผลประโยชน์เข้าไปร่วมในการตัดสินใจได้มากกว่า ระบบประธานาธิบดีจึงน่าจะให้ตัวแทนผลประโยชน์ได้มีช่องทางเข้าถึงการตัดสินใจได้มากกว่า แต่นโยบายก็อาจจะผ่านได้ยากกว่าหรือถูกขัดขวางได้ง่ายกว่า ส่วนแบบรัฐสภาจะเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองขนาดเล็กได้มีตัวแทนและมีโอกาสเข้าร่วมรัฐบาล เป็นตัวอย่างหนึ่งของพรรคกรีนที่ได้เข้าร่วมในระบบการเมืองของยุโรป และประเภทสมาชิกรัฐสภาแบบแบ่งเขตหรือแบบสัดส่วนยังมีผลต่อโอกาสเข้าถึงการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายของพรรคด้วย (DeSombre, 2020, pp.58-60)

อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะขอบเขตการศึกษาสิ่งแวดล้อมจะแบ่งได้เป็นเชิงประเด็น ระดับตัวแสดง หรือโครงสร้าง ก็เป็นการแยกส่วนเพื่อการศึกษาและการสื่อสารเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมที่มีความซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่ายมากขึ้น หากถ้าย้อนกลับไปพิจารณาความหมายและลักษณะของประเด็นสิ่งแวดล้อมก็จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวจริงเพื่อจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมแบบแยกส่วนนั้นไม่อาจทำได้ง่ายนัก

2.2 การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ

การเคลื่อนไหวของสิ่งแวดล้อมทั่วโลกอาจกล่าวได้ว่ามีความยึดโยงกับการพัฒนาทางการเกษตรและอุตสาหกรรม ดังที่ Hays ได้แบ่งยุคของการเมืองสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ช่วงก่อนอุตสาหกรรม ยุคอุตสาหกรรม และยุคเปลี่ยนผ่านหลัง ค.ศ. 1950 ในช่วงยุคก่อนอุตสาหกรรม (ก่อน ค.ศ. 1850) เป็นช่วงที่มีวิถีชีวิตของชนพื้นเมือง การใช้ทรัพยากรเพื่อเป็นอาหารและที่อยู่อาศัย เช่น ล่าสัตว์ ต่อมาจึงมีการปลูกพืชในแบบเกษตรกรรม ซึ่งมีการแรงงานและต้นทุนต่าง ๆ มากขึ้น เช่น เชื้อเพลิง ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย และมีการชลประทานด้วย ในช่วงยุคนี้ในอเมริกา มีชาวยุโรปเข้ามาตั้งถิ่นฐานแล้วขยายการพัฒนาการเกษตรมากขึ้น เกิดชนชั้นแรงงานมากขึ้น และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมกว้างขวางกว่าเดิม เช่น การทำลายป่าเพื่อให้มีพื้นที่การเกษตรมากขึ้น ซึ่งการหาที่ดินเพื่อประโยชน์ดังกล่าวกระทบต่อสัตว์ป่าลดลง ในช่วงปลายยุคนี้ อุตสาหกรรมขนาดเล็กประเภทสกัดทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เริ่มเกิดขึ้น และเริ่มมีการรื้อถอนโรงงานด้านสิ่งแวดล้อมที่ผู้ได้รับผลกระทบฟ้องต่อศาลว่าได้รับผลกระทบจากโรงงานหรือผู้ประกอบการโรงแปงและไม้แปรร

รูปที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติและมีการใช้น้ำจนทำให้ระดับน้ำลดลงอย่างมาก เป็นต้น แต่ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมยังเป็นระดับเล็ก ๆ ทุกระดับท้องถิ่นหรือภูมิภาค

ต่อมา ในยุคอุตสาหกรรม (ค.ศ. 1850 - 1950) เป็นช่วงมวลมนุษยชาติกดดันต่อสิ่งแวดล้อมอย่างหนัก ด้วยเหตุผลสามประการ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร พฤติกรรมการบริโภค และอุตสาหกรรม ในส่วนการเพิ่มของจำนวนประชากรนั้นมีลักษณะที่มีความหนาแน่นสูงของประชากรในพื้นที่เมืองใหญ่ ส่วนในพื้นที่ชนบทกลับมีจำนวนคนลดลง เพราะมีการเคลื่อนย้ายประชากรเพื่อไปทำงานในเมือง ขณะที่พฤติกรรมการบริโภคของคนก็มีผลต่อการผลิตมากขึ้น เนื่องจากการบริโภคที่ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะความจำเป็น แต่เพื่อความสะดวกสบาย อาหารที่ผลิตถูกทำให้มีความสะดวกสบายในการรับประทาน บ้านเรือนมีห้องใช้สอยที่มากขึ้น รวมทั้ง มีพื้นที่สวนของบ้านแต่ละหลัง การผลิตทุกอย่างถูกทำมาเพื่อรองรับต่อการบริโภคของมนุษย์เพื่อความสะดวกสบายมากขึ้น ทั้งจำนวนประชากรที่มากขึ้นและพฤติกรรมบริโภคที่เปลี่ยนไปเหล่านี้ มีผลต่อสิ่งแวดล้อมในแง่ที่ว่า ทำให้เกิดของเสียที่เกิดจากภาคครัวเรือนมากขึ้น สำหรับด้านอุตสาหกรรม ยุคนี้แน่นอนว่า มีจำนวนอุตสาหกรรมมากขึ้น และอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มีมากขึ้น หลายชุมชนมีโรงงานขนาดเล็กตั้งอยู่ในพื้นที่โดยไม่จำเป็นต้องตั้งอยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบอีกต่อไป และต่อมาโรงงานเหล่านั้นขยายใหญ่ขึ้นจนส่งผลกระทบต่อด้านกลิ่น เสียง น้ำเสียแก่ชุมชนโดยรอบ การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมอย่างมากมายในช่วงนี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในสองทาง ได้แก่ การขนส่งและของเสีย (Hays, 2000, pp. 6-20)

นับแต่ยุคสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักเป็นกลุ่มประเทศที่ถูกมองว่า เป็นภูมิภาคที่ได้รับผลกระทบจากการปะทะจากการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจาก ถูกผลักดันให้มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว การถูกปลดปล่อยจากรัฐอาณานิคม ซึ่งในแง่หนึ่งประเทศเหล่านี้หลุดมือจากการแย่งชิงทรัพยากรจากประเทศเจ้าอาณานิคม หากแต่การพยายามเพื่อสร้างประเทศที่เข้มแข็ง ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจำเป็นต้องพึ่งพาการส่งออก การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมุ่งสู่เกษตรเชิงพาณิชย์และส่งเสริมอุตสาหกรรมอย่างเต็มที่ จึงเสี่ยงไม่ได้ที่ประเทศในภูมิภาคเอเชียกลายเป็นภูมิภาคที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเห็นได้ชัด (Tucker and Richard, 1983 อ้างถึงใน จักรกฤษ กุมุทมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 161-162) ประกอบกับแนวคิดประชาธิปไตยยังไม่มีรากฐานที่มั่นคงเพียงพอที่จะรับมือกับการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม (Berger and Borer, 1995 อ้างถึงใน จักรกฤษ กุมุทมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 162)

การเปลี่ยนผ่านในยุคต่อมาเป็นช่วงหลังยุคอุตสาหกรรม คือหลัง ค.ศ. 1950 - 2000 Hays กล่าวว่า เป็นสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในช่วงยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อันเป็นผลมาจากการเติบโตของประชากร พฤติกรรมการบริโภค และการพัฒนาทางอุตสาหกรรมในช่วงก่อนหน้า หลังจากที่มีการเติบโตของประชากรอยู่ในอัตราสูงในช่วง ค.ศ. 1938-1956 และสูงขึ้นอีกครั้งในช่วงทศวรรษ 1980 การบริโภคนิยมยังคงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ส่วนอุตสาหกรรมในยุคนี้เรียกว่าเป็นช่วงปฏิบัติของเสีย เพราะทั่วโลกต่างมีปัญหาเรื่องการหาสถานที่ในการกำจัดของเสียอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีปัญหามลพิษทางอากาศเสียที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ช่วงนี้มีประเด็นการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมได้แก่ประเด็นพลังงาน เพื่อเป็นแนวทางใหม่ของการขนส่งที่ลดมลพิษ (Hays, 2000, pp. 6-20)

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติได้ถูกหยิบยกสู่เวทีสิ่งแวดล้อมระดับโลก เวทีสำคัญ ได้แก่ การประชุมสุดยอดของโลก (Earth Summit, Rio Conference) ที่เรียกว่า การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environmental and Development: UNCED) ซึ่งมีประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจำนวน 178 ประเทศ ได้เข้าร่วมประชุมดังกล่าว ในปี ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535)

ณ กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการร่วมกันหาหรือเพื่อหาแนวทางแก้ไขประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่การประชุมดังกล่าวกลับจบลงด้วยความคลุมเครือ และย้อนกลับไปสู่การนำปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมกลับไปอยู่ที่แต่ละประเทศ อีกทั้ง ยังได้มีการแบ่งฝ่ายระหว่างประเทศร่ำรวยและประเทศยากจน การผลักภาระ และการเรียกร้องค่าชดเชยในรูปแบบตัวเงิน ดังนั้น จากผลการประชุมดังกล่าวจึงยังไม่สามารถสร้างความร่วมมือระดับโลกได้อย่างแท้จริง (เพ็ญพิสุทธิ์ หอมสุวรรณ, 2550 อ้างถึงใน รจนา คำดีเกิด, 2560, น. 4; สมพร แสงชัย, 2550, น. 338 อ้างถึงใน สุทธภณ ชื่อมาก, 2554, น. 2; Johnson, 1993 อ้างถึงใน จักรกฤษ กุมุทมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 159-160)

อย่างไรก็ตาม การประชุมดังกล่าว นับเป็นหมุดหมายสำคัญในการผลักดันและสร้างความสำนึกร่วมกันของนานาประเทศในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลลัพธ์โดยตรงจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเร่งรีบในศตวรรษที่ 20 อีกทั้ง การประชุมดังกล่าวทำให้เกิดความตระหนักถึงการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่ใช่เพียงการแสวงหาหรือเชื่อมั่นในเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อนำมาแก้ไขปัญหามลภาวะเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองซึ่งมีความสลับซับซ้อนเชิงโครงสร้างที่อาจจะต้องแก้ไขเป็นรายกรณีไป (จักรกฤษ กุมุทมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 160)

ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั่วโลกเป็นผลผลิตที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีมาอย่างยาวนาน ทั้งในประเทศและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (Bryant and Parnwell, 1996 อ้างถึงใน จักรกฤษ กุมุทมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 160) ทั้งนี้ ไม่อาจกล่าวได้ว่า ประเด็นสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเฉพาะของสังคมใดสังคมหนึ่ง หรือประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นการเปิดพื้นที่การต่อสู้ การแย่งชิงทรัพยากร โดยภาครัฐมักเป็นฝ่ายเดียวกับกลุ่มทุนเสมอ ซึ่งภาพการชุมนุม หรือประท้วงของประชาชนที่ยากไร้ได้กลายเป็นภาพคุ้นชินของสื่อในวงกว้าง นับตั้งแต่ยุคทศวรรษ 1990 (Scott, 1989 อ้างถึงใน จักรกฤษ กุมุทมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 160) ซึ่งความถี่ของภาพจำเหล่านี้ได้ตอกย้ำให้เห็นถึงความรุนแรงของระดับมลภาวะที่สูงขึ้น รวมถึงจำนวนประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้ขยายวงกว้างในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม (Rodan, 1996 อ้างถึงใน จักรกฤษ กุมุทมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 160)

การพัฒนาอย่างเร่งด่วนของมวลมนุษยชาติ ถูกทำให้เป็นเรื่องที่ต้องเร่งจัดการให้ครบทุกพื้นที่จนกลายเป็นปัญหา เนื่องจากการรีบเร่งพัฒนาเป็นการทำลายการสร้างความรู้ ซึ่งสำคัญต่อการรู้เท่าทันและจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมสำหรับทุกภาคส่วน อีกทั้ง การพัฒนายังคงเป็นการพัฒนาแบบบนลงล่าง (Top-down Development) หรือเรียกว่า บังคับให้พัฒนา จึงไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมจากพื้นที่หรือชุมชน ยกตัวอย่าง งานวิจัยที่น่าสนใจที่มีการสำรวจผลกระทบของการทำเหมืองในกาลิมันตันตะวันตก พบว่า การคานอำนาจกันระหว่างรัฐ กลุ่มทุน และประชาชน เป็นการแย่งชิงการสร้างความปลอดภัยเพื่อใช้งานทรัพยากรในพื้นที่ ประชาชนในพื้นที่ต้องรับมือกับข้อมูลข่าวสารข้างเดียวจากภาครัฐและกลุ่มทุน ต้องกลุ่มทุนโดยการเป็นลูกจ้างเหมือง ฟังฟังโรงเรียนและโรงพยาบาลของกลุ่มทุน การไม่มีส่วนร่วมและต้องฟังฟังนี้ทำให้การเรียกร้องเพื่อรักษาทรัพยากรของชุมชนกลายเป็นเรื่องยากและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เกินกว่าจะจัดการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้ (Kunanayagam and Young, 1998 อ้างถึงใน จักรกฤษ กุมุทมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 164)

การแย่งชิงพื้นที่ในการเมืองสิ่งแวดล้อมของกลุ่มต่าง ๆ นอกจากเกิดจากความอ่อนแอของระบอบประชาธิปไตย และการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโดยคนบางกลุ่มแล้ว การเมืองสิ่งแวดล้อมยังถูกทำให้เป็นวาทกรรม ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มชาวนา ชาวเขา ที่ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้อย

แต่มีถูกให้เป็นผู้ร้ายในเกมการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม ขณะที่ คนชั้นกลางหรือกลุ่มคนที่อ้างว่า มีความรู้และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกลับเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์มากที่สุดจากทรัพยากรธรรมชาติ (Bryant, 1994: อ้างถึงใน จักรกฤษ กุพฺพมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 164)

ในรูปแบบของการแย่งชิงพื้นที่ การจัดการสิ่งแวดล้อมในบางประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเทศในภูมิภาคเอเชียไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยง่าย เพราะวาทกรรมพัฒนาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ภาครัฐนำมาใช้ในฐานะที่เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการจัดการทรัพยากรภายในประเทศ ผ่านรูปแบบสัมปทานหรือสนับสนุนกลุ่มทุนอุตสาหกรรม (พัฒนา) ขณะเดียวกัน รัฐก็ต้องสวมบทบาทอนุรักษ์ (สิ่งแวดล้อม) การจัดการสิ่งแวดล้อมของรัฐจึงไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะต้องทั้งพัฒนาและอนุรักษ์ไปด้วย ทำให้รัฐจำนวนมากเลือกหนทาง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแบบผักชีโรยหน้า (Window Dressing) มากกว่าการนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง (จักรกฤษ กุพฺพมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 165)

อย่างไรก็ดี ในเชิงของกลุ่มเคลื่อนไหวนับตั้งแต่ทศวรรษ 1990 การเติบโตของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Governmental Organizations: NGOs) กลายเป็นตัวละครใหม่ที่มีบทบาทสำคัญที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเติบโตอย่างมีนัยสำคัญของกลุ่ม NGOs ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ทำหน้าที่หลายบทบาท และเชื่อมโยงบทบาทของการเมืองระดับชาติและกลุ่ม NGOs ต่างประเทศ เพื่อสร้างรากฐานความเข้มแข็งขององค์กรและเครือข่าย ซึ่งในหลายครั้งสามารถเปลี่ยนใจทศและวาระทางสิ่งแวดล้อมในสังคมได้อย่างน่าสนใจ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการเคลื่อนไหวด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม พบว่า ยังถูกใช้แสวงหาประโยชน์และอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อรับรองความชอบธรรมทั้งจากภาครัฐ กลุ่มทุน หรือกระทั่งจากกลุ่ม NGOs เอง

กลุ่มเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มากขึ้นอาจไม่ใช่เรื่องใหม่ของการเมืองสิ่งแวดล้อมในทศวรรษนี้ แต่กลุ่มเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมเป็นประชาชนกลุ่มคนยากไร้ หรือเกษตรกรหรือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคมที่ต่อสู้กับรัฐที่ร่วมมือกับกลุ่มทุน กลุ่มเคลื่อนไหวเหล่านี้เปลี่ยนโฉมไปสู่กลุ่มเคลื่อนไหวหน้าใหม่ ซึ่งไม่ใช่ผู้รับผลกระทบโดยตรงจากกระบวนการพัฒนา ภาครัฐเองก็ปรับเปลี่ยนตัวเองจากการอุปถัมภ์กลุ่มทุน เป็นการปรับเปลี่ยนตามประเด็นและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น จนไม่อาจจะบุได้ตายตัวว่ารัฐอยู่ฝ่ายใด และอิงกับผลประโยชน์ของกลุ่มใด การเปลี่ยนโฉมของรัฐแบบนี้เป็นผลมาจากฐานความเติบโตของกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตย (Democratization) หรือกลุ่มทุนก็ไม่ได้สวมบทบาทแย่งชิงทรัพยากรเพียงฝ่ายเดียว จึงทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ แตกต่างออกไป (Bruenig, 1993: pp. 253-266 อ้างถึงใน จักรกฤษ กุพฺพมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 160-161) จากเดิมการพัฒนาจะเป็นตัวร้ายในเรื่องของการเมืองสิ่งแวดล้อม แต่เมื่อมีคำว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainability) ทำให้การพัฒนาต้องคำนึงถึงการปกป้องสิ่งแวดล้อมอยู่ด้วย และมีการถกเถียงหาทางอยู่ร่วมกัน (Michael and Raymond, 1996 อ้างถึงใน จักรกฤษ กุพฺพมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560, น. 161)

การเมืองสิ่งแวดล้อมโลกที่เป็นจุดสำคัญในช่วงทศวรรษ 1990 มีความต่อเนื่องที่สอดคล้องกันกับ Dauvergne and Clapp (2016, p. 1) กล่าวว่า การศึกษาเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมโลก (Global Environmental Politics: GEP) ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย ตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 2000 โดยให้ความสำคัญกับการเริ่มต้นศึกษาบทบาทขององค์กรระหว่างประเทศในการขับเคลื่อนการเมืองสิ่งแวดล้อม (O'Neill and Hass, 2019, p. 4) อีกทั้ง วารสารวิชาการการเมืองสิ่งแวดล้อมโลก (Global Environmental Politics: GEP) ได้ศึกษาแนวโน้มของการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา

ซึ่งพบประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม 3 ประเด็นสำคัญ (Dauvergne and Clapp, 2016, p. 1) ได้แก่ ประเด็นแรก มุ่งเน้นในเรื่องของการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อม ด้านการบริหารการปกครองสิ่งแวดล้อมโลก ประเด็นที่สอง มุ่งเน้นในเรื่องของการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมด้านการบริหารการปกครองสิ่งแวดล้อมโลกบนพื้นฐานของการตลาด และควมมีอิทธิพลของภาคเอกชน และประเด็นที่สาม มุ่งเน้นในเรื่องของการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมผ่านการวิเคราะห์จากประเด็นต่าง ๆ อาทิ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาแนวโน้มสามประการดังกล่าว ล้วนเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อม

ยี่สิบปีนับจากการประชุมสุดยอดของโลก ในปี ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) ก็ได้มีการประชุม “United Nations Conference on Sustainable Development: UNCSD” ณ กรุงริโอฯ เมื่อ 20 - 22 มิถุนายน ค.ศ. 2012 ด้วยหัวข้อการประชุมหลักสองเรื่อง ได้แก่ เศรษฐกิจสีเขียวในบริบทการพัฒนาที่ยั่งยืนและ ขจัดความยากจน และกรอบเชิงสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม แม้มีความพยายาม เพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยประนีประนอมจุดยืนของทุกฝ่าย แต่ข้อเสนอเรียกร้องของประเทศต่าง ๆ ยังคง เน้นรักษาประโยชน์ประเทศตนและผลกระทบให้ผู้อื่น ยังไม่มีแนวทางใหม่ที่ก้าวพ้นวิถีเก่าของการพัฒนา รวมทั้ง ยังไม่มีแนวทางแก้ไขปัญหาขัดแย้งเรื่องสิ่งแวดล้อมกับระบอบการค้าโลกที่ชัดเจนอีกด้วย จึงกลายเป็นว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมโลกที่แม้มีความพยายามจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมยังคงมีแนวทางแบบเดิมขณะที่ ปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น (บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์, 2555, น. 49; 29)

การเมืองสิ่งแวดล้อมโลกที่ดูจะเห็นชัดว่า มีความอ่อนแอในการจัดการให้บรรลุผล ดัง DeSombre กล่าวว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมระดับประเทศรัฐบาลทำกฎระเบียบออกมาที่ยึดโยงกับประชาชน ซึ่งประชาชน อาจแสดงออกต่องูระเบียบเหล่านั้นแบบเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม แต่ในระดับนานาชาติ ไม่อาจมีการออก กฎระเบียบที่จะไปบังคับแต่ละประเทศให้ดำเนินการตาม กฎที่เชื่อมแต่ละประเทศไว้ด้วยกันย่อมเกิดจากแต่ละ ประเทศทำขึ้นเองซึ่งขึ้นกับนโยบายต่างประเทศนั้น ๆ หรือการเมืองที่จะจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมในระดับนานาชาติ โดยในระบบการเมืองสิ่งแวดล้อมนานาชาติประเทศนั้นมีความซับซ้อนของตัวแสดงและสถาบันอยู่เช่นกัน เช่น มีนักเจรจาต่อรองที่คำนึงถึงทั้งผลประโยชน์ของประเทศตนและประเทศที่ตนเจรจาด้วย และเมื่อข้อตกลง ระหว่างประเทศออกมาแล้ว การถูกนำไปดำเนินการ และบังคับใช้ จะมีความยากยิ่งกว่าในบริบท ภายในประเทศ และมีความอ่อนแอกว่ากฎหมายในประเทศด้วย ซึ่งกว่าร้อยละร้อยข้อตกลงที่ออกมาเพื่อแก้ปัญหา สิ่งแวดล้อมแต่ก็ยังไม่ปฏิบัติได้ยาก จึงมีองค์ระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวในแบบไม่เป็นทางการควบคู่ ไปด้วย (DeSombre, 2020, pp. 122-123) ด้วยเหตุนี้ การเมืองสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศที่น่าเสนอส่วนนี้ จึงเป็นเพียงการเสนอเพียงภาพกว้าง พอให้เข้าใจปัญหา อุปสรรค และการเคลื่อนไหวด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม ในระดับนานาชาติ

2.3 การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

เนื้อหาในส่วนนี้นำเสนอนโยบายและกฎหมายของไทยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการทบทวนภาพรวมการเมืองสิ่งแวดล้อมในระดับโครงสร้าง จากคำแถลงนโยบาย¹ รัฐธรรมนูญ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย² เพื่อเป็นกรอบการศึกษาประเด็นสำคัญของการเมืองสิ่งแวดล้อมแต่ละยุคของไทย จุดแบ่งที่สำคัญคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยตั้งแต่ฉบับแรก จนกระทั่งถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 เพื่อเป็นการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน ดังนั้น การเมืองสิ่งแวดล้อมในบริบทของประเทศไทยในบทรนี้อาจแบ่งเป็น 2 ช่วงสำคัญ ได้แก่ ได้แก่ ช่วงก่อนเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชน (พ.ศ. 2475 - 2539) และช่วงหลังเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชน (พ.ศ. 2540 - ปัจจุบัน พ.ศ. 2563)

2.3.1 การเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วงก่อนเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชน (พ.ศ. 2475 - 2539)

นโยบายสิ่งแวดล้อมของรัฐบาลชุดที่ 1 - 52

หากพิจารณาคำแถลงนโยบายรัฐบาลในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2539 ของคณะรัฐบาลทั้ง 52 คณะ ในช่วงหกสิบกว่าปีนี้ ประเทศไทยมีแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ที่เป็นนโยบายส่งเสริมการเกษตรกรรม หรือการจัดการทรัพยากรเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ เช่น รัฐบาลสมัย จอมพล แปลก พิบูลสงคราม ที่ส่งเสริมการถือครองกรรมสิทธิ์ การผลิตพืชผล การชลประทาน และคูคลอง หรือรัฐบาลสมัย นายอานันท์ ปันยารชุน ที่มีแนวนโยบายปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตให้สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและท้องถิ่น มีการปฏิรูปที่ดิน และการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

แนวนโยบายนั้นจะเน้นการใช้ทรัพยากรเพื่อประโยชน์ในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจเป็น เช่น รัฐบาลสมัยจอมพล ถนอม กิตติขจร ที่มีนโยบายส่งเสริมอนุรักษ์ป่าไม้ แต่ก็เพื่อมิใช่และขายอย่างเพียงพอ จนกระทั่งช่วงยุคปลาย ระหว่าง พ.ศ. 2535 - 2539 บทบาทของภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ปรากฏมากขึ้น ดังตัวอย่างคำแถลงนโยบายของรัฐบาล พลเอก สุจินดา คราประยูร ช่วง 7 เมษายน - 10 มิถุนายน 2535 ที่นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมมีแนวทางให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนา บริหาร และบำรุงรักษา ร่วมกับภาครัฐด้วย หรือรัฐบาล นายชวน หลีกภัย ระหว่าง 23 กันยายน 2535 - 13 กรกฎาคม 2538 มีนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ให้ท้องถิ่นและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดูแลรักษาป่าไม้ ปลูกป่าชุมชน และกล่าวถึงกระจายอำนาจการจัดการสิ่งแวดล้อมไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น แนวนโยบายทำนองเดียวกันนี้ยังปรากฏในรัฐบาลชุดอื่นด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

หากพิจารณาตามรัฐธรรมนูญ ประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในช่วง พ.ศ. 2475 - 2539 ส่วนใหญ่ระบุถึงการแบ่งโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและแนวนโยบายโดยทั่วไปของรัฐอย่างด้านเศรษฐกิจและสังคม มีบางฉบับที่กล่าวถึงประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น รัฐธรรมนูญฉบับที่ 10 พ.ศ. 2517 ที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นฉบับแรกที่มีแนวนโยบายสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ

¹ รายละเอียดคำแถลงนโยบายรัฐบาลสืบค้นได้จากเว็บไซต์ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2563)

² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สืบค้นได้จากเว็บไซต์สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (2560)

สิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน ตามมาด้วยฉบับที่ 13 พ.ศ. 2521 และฉบับที่ 15 พ.ศ. 2534 สำคัญคือ รัฐเป็นผู้มีบทบาทหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การรักษาและอนุรักษ์ จัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การจัดสรรที่ดินทำกิน เป็นต้น ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับบทบาทรัฐ และไม่มีการกล่าวหรือให้สิทธิแก่ภาคประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร (รายละเอียดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทั้ง 15 ฉบับจาก สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2560)

คำแถลงนโยบายและรัฐธรรมนูญในช่วงแรก เห็นได้ว่าการกล่าวถึงประเด็นสิ่งแวดล้อมในเชิงที่เป็นทรัพยากรเพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์เศรษฐกิจ โดยรัฐเป็นผู้มีบทบาทหลักในการจัดสรรผลประโยชน์นั้น จนกระทั่งช่วงปลายยุค ประมาณ พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา แนวนโยบายตามคำแถลงฯ จึงได้มีการระบุถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในภูมิภาคและท้องถิ่น การกระจายอำนาจบริหารจัดการทรัพยากร หมายถึงว่า ตัวแสดงในการจัดสรรทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมีมากขึ้นนับตั้งแต่ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา หากแต่รัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศนั้น ยังไม่ได้ให้สิทธิและการเข้ามามีบทบาทของภาคประชาชนในเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน

พัฒนาการของรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น มีความสอดคล้องกับกฎหมายในระดับรองที่ตามมา กฎหมายระดับพระราชบัญญัติ ที่มีการออกมาเป็นแนวปฏิบัติสำหรับหน่วยงานรัฐ ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยทรัพยากรป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยทรัพยากรน้ำ กฎหมายหมายว่าด้วยที่ดิน กฎหมายว่าด้วยทรัพยากรแร่ และกฎหมายว่าด้วยทรัพยากรพลังงาน

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

กฎหมายในช่วง พ.ศ. 2475 - 2535 ส่วนใหญ่แบ่งได้ตามประเภทของทรัพยากร ได้แก่ ป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรน้ำ แร่ เป็นต้น โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของรัฐเป็นหลักเช่นกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ทรัพยากรป่าไม้ : ตัวอย่างกฎหมายว่าด้วยทรัพยากรป่าไม้ เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2481 มีการกำหนดแนวทางจัดการป่าไม้ ที่จำกัดเฉพาะภาครัฐและเอกชนบางรายที่ได้รับอนุญาตทำสัมปทาน ทำให้ตัวแสดงอย่างภาคประชาชนที่ในอดีตเคยมีบทบาทในการร่วมจัดการและใช้ประโยชน์จากป่า ต้องถูกจำกัดบทบาทลง เพราะมีการกำหนดห้ามและมีบทลงโทษสำหรับผู้เข้าจัดการหรือใช้ประโยชน์โดยไม่ได้รับอนุญาต เช่นเดียวกับกฎหมายว่าด้วยทรัพยากรป่าไม้อื่น ๆ เช่น พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 เป็นต้น (คณะบุคคลโครงการสิทธิชุมชน, 2554, น. 86-87)

ทรัพยากรน้ำ : ตัวอย่างกฎหมายว่าด้วยทรัพยากรแหล่งน้ำ ภาครัฐมีบทบาทหลักในการบริหารจัดการควบคุม และมีบทลงโทษหากมีการฝ่าฝืน เช่น พระราชบัญญัติชลประทานหลวง พ.ศ. 2484 ส่วนใหญ่ให้บทบาทพนักงานของรัฐในการบริหารจัดการน้ำ พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 มีข้อกำหนดเพื่อควบคุมการประมงและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหลายข้อ (คณะบุคคลโครงการสิทธิชุมชน, 2554, น.91)

ทรัพยากรที่ดิน : ตัวอย่างกฎหมายว่าด้วยทรัพยากรที่ดิน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่และอำนาจหน่วยงานของรัฐ ทั้งจัดการที่ดินเพื่อการเกษตร การเวนคืนที่ดินเพื่อการปฏิรูป เช่น พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2517 พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติเศรษฐกิจการเกษตร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 เป็นต้น

ทรัพยากรแร่ : ตัวอย่างกฎหมายว่าด้วยทรัพยากรแร่ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่และอำนาจหน่วยงานของรัฐในการจัดการทรัพยากรแร่ เช่น พระราชกำหนดควบคุมและดำเนินงานการุระการทำเหมืองแร่ทองคำ พ.ศ. 2483 พระราชบัญญัติควบคุมแร่ดีบุก พ.ศ. 2514 หรือ พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ซึ่งมีความน่าสนใจตรงที่กล่าวถึงบทบาทหลายภาคส่วนในการร่วมจัดการทรัพยากรแร่ ในส่วนที่ 3 ที่ระบุหากผู้ขอประทานบัตรเหมืองใต้ดินเห็นว่า ควรมีการปรึกษากับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อาจแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการผู้มีส่วนได้เสีย ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น และกลุ่มผู้มีสิทธิในที่ดินที่จะทำเหมือง

นอกเหนือจากกฎหมายว่าด้วยทรัพยากรดังกล่าว ในช่วงยุคนี้มีกฎหมายฉบับหนึ่งว่าด้วยการบริหารจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศ ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีการกำหนดว่าประชาชนสามารถทราบข้อมูล รับการชดเชย ร้องเรียน ให้ความร่วมมือในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมองค์กรประชาชนสามารถจดทะเบียนเป็นองค์กรนิติบุคคลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (รายละเอียดตัวอย่างกฎหมายทุกฉบับที่อ้างถึง จาก สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2545)

เห็นได้ว่า แนวนโยบายและรัฐธรรมนูญในช่วงต้นยุค แสดงให้เห็นว่า บทบาทรัฐเป็นหลักในการจัดการสิ่งแวดล้อม กฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่ออกมาส่วนใหญ่ในจึงมีแนวโน้มไปในแนวทางบังคับและควบคุม มีพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่พอจะกำหนดบทบาทภาคส่วนอื่นนอกจากรัฐและเอกชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย อันจะเปิดช่องทางการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนได้ตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม กฎหมายหลายฉบับทำให้เกิดสภาพกีดกันการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่หลากหลายในการจัดการสิ่งแวดล้อม และทำให้ประชาชนผู้ที่อยู่ใกล้ขีดฐานทรัพยากรกลับไม่ได้ร่วมบริหารจัดการ หรือร่วมรับประโยชน์จากทรัพยากร ทั้งที่ควรจะเป็นทรัพยากรของส่วนรวม

2.3.2 การเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วงเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชน (พ.ศ. 2540 - 2563)

นโยบายสิ่งแวดล้อมของรัฐบาลชุดที่ 53 - 62

ภาพรวมนโยบายส่วนใหญ่คือรัฐให้การดูแลด้านทรัพยากรให้กับทุกภาคส่วนอย่างทั่วถึง นโยบายอนุรักษ์ป่าไม้จะถูกกำหนดไว้ในนโยบายแทบทุกรัฐบาล เช่นเดียวกับเรื่องที่ดินทำกินที่จะเชื่อมโยงกันกับป่าไม้ ทำให้แนวนโยบายส่วนใหญ่จึงพยายามให้เกิดการจัดสรรที่ดินที่เป็นธรรม ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือคำนึงถึงความเป็นอยู่ของประชาชน นอกนั้น จะเป็นนโยบายการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ การควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ยกตัวอย่าง รัฐบาลชุดที่ 53 มีแนวนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การดูแลรักษาป่าไม้และปลูกสร้างป่าชุมชน ปลูกฝังความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมโดยการสนับสนุนระหว่างส่วนราชการ ชุมชนและองค์กรเอกชน หรือรัฐบาลชุดที่ 54 - 55 มีนโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีมติเรื่องการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโดยยึดหลักธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม สนับสนุนการนำต้นทุนทางสังคมมาใช้

ตัวอย่างรัฐบาลชุดที่ 60 มีนโยบายที่เชื่อมโยงภาคประชาชนเข้ากับฐานทรัพยากรมากขึ้น เช่น ด้านทรัพยากรที่ดิน มีการเร่งปลูกป่า การสำรวจการใช้ที่ดิน การส่งเสริมป่าชุมชน โดยปรับปรุงกฎหมายป่าไม้ 5 ฉบับ ให้สอดคล้องตามรัฐธรรมนูญ มีการปฏิรูปการจัดการที่ดินโดยกระจายสิทธิในที่ดินอย่างเป็นธรรมและ

ยั่งยืน โดยใช้มาตรการทางภาษีและตั้งธนาคารที่ดิน หรือด้านทรัพยากรทางทะเล มีการฟื้นฟูทะเลโดยการมีส่วนร่วมจากชุมชน

รัฐบาลชุดที่ 61 มีแนวนโยบายเพื่อรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ตั้งแต่การแก้ไขปัญหาบุกรุกป่า จัดทำแนวเขตที่ดินให้ชัดเจน อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน มีการส่งเสริมการใช้ทรัพยากรฐานชีวภาพอย่างยุติธรรมเท่าเทียม การกำหนดแนวเขตที่ดินและส่งเสริมการมีอาชีพและรายได้อื่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน มีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่เป็นเอกภาพ และเร่งแก้ไขปัญหามลพิษที่จะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน

และรัฐบาลชุด 62 ก็เช่นกัน มีแนวนโยบายการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืน ตั้งแต่การเพิ่มพื้นที่ป่าฟื้นฟู ป่าเสื่อมโทรม เสริมบทบาทภาคประชาชน จัดระบบลดความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดิน ส่งเสริมการบริหารน้ำทั้งระบบและชุมชนมีส่วนร่วมจัดการ สร้างความมั่นคงทรัพยากรแร่และชายฝั่งโดยกำหนดพื้นที่พัฒนาที่ประชาชนมีส่วนร่วม ลดปัญหาก๊าซเรือนกระจกที่ทุกภาคส่วนร่วมกันพัฒนา พัฒนากลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และหาเครื่องมือมาเพิ่มขีดความสามารถพัฒนาร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ รวมถึงการแก้ไขปัญหาขยะและของเสีย

จากคำแถลงนโยบายรัฐบาลในช่วงนี้ เห็นได้ว่า มีความพยายามเชื่อมโยงทรัพยากรกับภาคประชาชนเข้าด้วยกันมากขึ้น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

การเคลื่อนไหวของประเด็นสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้ถือว่ามีความก้าวหน้าเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นับตั้งแต่ฉบับ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ให้ความสำคัญสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเปิดกว้างมากกว่าในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้านี้ โดยอาจมีบางช่วงบางตอนที่มิสถานการณ์ทางการเมืองทำให้รัฐธรรมนูญบางฉบับอาจไม่ได้กล่าวถึงสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเด็นสิ่งแวดล้อม แต่ก็นับได้ว่า การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในประเด็นสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้มีกลไกของรัฐที่ให้การรับรองและเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมมากขึ้น

รัฐธรรมนูญฉบับที่ 16 พุทธศักราช 2540 มีบทบัญญัติในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพวงชนชาวไทย มาตรา 46 ที่กำหนดว่าบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และมีหลายมาตราที่เอื้อประโยชน์แก่ประชาชนในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมทางกฎหมาย ผ่านคำว่า สิทธิและการมีส่วนร่วม

มาตรา 56 รับรองสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 59 รับรองสิทธิของบุคคลในการรับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมสุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสีย และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าว ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ

ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานของรัฐ มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 76 ว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ซึ่งหมายรวมไปถึงในประเด็นสิ่งแวดล้อมด้วย

มาตรา 79 กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 18 พ.ศ. 2550 มีสาระสำคัญคล้ายกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับที่ 16 พ.ศ. 2540 (มีสาระคล้ายกันระหว่างมาตรา 46 และมาตรา 56 ในรัฐธรรมนูญ 2540 และมาตรา 66 และมาตรา 67 ในรัฐธรรมนูญ 2550) แต่ไม่มีคำต่อท้าย “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” สาระเกี่ยวกับสิทธิและการมีส่วนร่วม ที่มีผลต่อการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นสิ่งแวดล้อม ที่เพิ่มเติมได้แก่

มาตรา 67 วรรคสอง ส่วนที่เพิ่มเติมชัดเจน คือ การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง และตามมาตรา 57 และมาตรา 58 บุคคลสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารการดำเนินโครงการของรัฐที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของชุมชน รวมทั้ง สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของรัฐหากการดำเนินการนั้นจะกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตน

นอกจากนี้ ยังกำหนดแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 85 ที่รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีความเกี่ยวข้องต่อการเคลื่อนไหวของประชาชน เช่น ให้กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยให้คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น โดยต้องให้ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินนั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

หรือรัฐต้องจัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็นระบบและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งนี้ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม ประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 20 พ.ศ. 2560 บทบัญญัติที่เคยรับรองการเคลื่อนไหวของประชาชน อย่างที่กำหนดในหมวดสิทธิชุมชน ที่สาระส่วนใหญ่รับรองสิทธิของประชาชนในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกตัดออกไป แต่กำหนดเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดให้ประชาชนมีส่วนร่วม มีการระบุไว้เป็นรายมาตรา และมีการนำคำว่า “ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” กลับมาใช้ ดูเหมือนว่า สิทธิของประชาชนจะ

เกิดขึ้นไม่ได้ หากยังไม่มีข้อกำหนดกฎหมายระดับรองออกมาบังคับใช้ แต่หากพิจารณาหมวด 3 มีการกำหนดสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยว่า สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ดังนั้น แม้ยังไม่มีกฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมได้ภายใต้การทำหน้าที่ของรัฐ ได้แก่

มาตรา 57 (2) รัฐต้องอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา พื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยต้องให้ประชาชน และชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์ด้วย

ตามมาตรา 58 การดำเนินการที่อาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย ฯลฯ รัฐต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย ประชาชน และชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อนเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาดำเนินการ

มาตรา 78 รัฐต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ การจัดทำบริการสาธารณะ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การต่อต้านการทุจริต รวมทั้งการตัดสินใจทางการเมือง และการอื่น ๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชน

มาตรา 253 ในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เปิดเผยข้อมูลและรายงานผลให้ประชาชนทราบ และมีกลไกให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมด้วย

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

กฎหมายและการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในช่วงนี้ ระหว่าง พ.ศ. 2540 - 2563 ยังคงเป็นแนวทางปฏิบัติของรัฐในทรัพยากรธรรมชาติอยู่โดยมีการปรับปรุงกฎหมายเพิ่มเติมในบางฉบับ หรือกฎหมายที่เกิดขึ้นใหม่จะกำหนดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรนั้น ๆ ไว้ด้วย ความต่างของช่วงนี้คือการออกกฎหมายเพื่อรองรับต่อทรัพยากรใหม่ ๆ ในแบบเชิงซ้อนขึ้นไปอย่างการจัดการการท่องเที่ยว ตลอดจนมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับองค์กรที่จะมาดูแลการบริหารจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน

กฎหมายว่าด้วยทรัพยากร: จากการสำรวจกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งเป็นกลุ่มกฎหมายว่าด้วยทรัพยากรป่าไม้สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ทรัพยากรน้ำ ที่ดิน พลังงาน และการท่องเที่ยว ที่มีสาระเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรร่วมกัน เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่ให้ชุมชนมีสิทธิในการรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชที่พวกเขาาร่วมกันอนุรักษ์ได้ พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2561 ที่กำหนดให้น้ำเป็นทรัพยากรส่วนรวม มีการกำหนดโครงสร้างองค์กรบริหารจัดการน้ำที่ภาคประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ในระดับคณะกรรมการลุ่มน้ำและคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ การจัดทำนโยบายและแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรน้ำจะต้องสนับสนุนให้ภาคประชาชนมาร่วมให้ความเห็น การออกระเบียบหรือมาตรการที่ทำให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมจัดการน้ำ หรือพระราชบัญญัติการประกอบกิจการพลังงาน พ.ศ. 2550 ที่แนวนโยบายด้านพลังงานของรัฐนั้นจะต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมดำเนินงานด้านพลังงาน และพิจารณาถึงมาตรการบรรเทาผลกระทบต่อชุมชนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ใกล้เคียงด้วย

พระราชบัญญัติปิโตรเลียม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2550 มีข้อกำหนดให้ผู้รับสัมปทานต้องดูแลรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมจากการทำสัมปทานปิโตรเลียม หรือพระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2551 มีเพื่อให้นโยบายการท่องเที่ยวมีความเป็นเอกภาพและสอดคล้องกันตั้งแต่ระดับประเทศ ภูมิภาค และท้องถิ่น ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่า หลายชุมชนมีแนวโน้มได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการกำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอาจมีการจัดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน

กฎหมายว่าด้วยองค์กรที่เกี่ยวข้อง: ช่วงหลังรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ถือได้ว่า บทบาทภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนมากขึ้นและมีกฎหมายรองรับองค์กรใหม่ ๆ เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการใช้สิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่าง พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกลไกตรวจสอบเรื่องที่เกี่ยวข้องสิทธิมนุษยชน ที่รวมไปถึงสิทธิชุมชนในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาในท้องถิ่นตามความหลากหลาย

จากคำแถลงนโยบาย รัฐธรรมนูญ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เห็นได้ว่าแม้รัฐไทยจะมีแนวโน้มตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ทั้งในเชิงกฎหมาย และการดำเนินงานผ่านโครงการต่าง ๆ แต่ยังมีประเด็นที่ต้องดำเนินการอยู่มาก เช่น การตั้งองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม การทบทวนระบบবিক্রান্ত ผลกระทบสิ่งแวดล้อมรวมถึงกระบวนการพิจารณาโครงการขนาดใหญ่ พัฒนาระบบการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องสิทธิชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม หรือการปฏิรูปกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2.4 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนมีที่มาจากการประชุมขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (United Nations Conference on the Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อปี ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) โดยมีประเทศต่าง ๆ เข้าร่วมการประชุม จำนวน 113 ประเทศ ซึ่งนับเป็นการเริ่มยุคสิ่งแวดล้อมนานาชาติ ที่ส่งผลให้ประเด็นสิ่งแวดล้อมได้รับความสนใจในวงกว้างจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และนำไปสู่การจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศต่าง ๆ ในเวลาต่อมา (เพ็ญพิสุทธิ์ หอมสุวรรณ, 2550 อ้างถึงใน รจนา คำดีเกิด, 2560, น. 4; สมพร แสงชัย, 2550, น. 338 อ้างถึงใน สุทธภณ ชื่อมาก, 2554, น. 2)

ต่อมา ในปี ค.ศ. 1983 (พ.ศ. 2526) เลขาธิการองค์การสหประชาชาติได้มอบหมายให้ Mrs. Gro Harlem Brundtland อดีตนายกรัฐมนตรีของนอร์เวย์ เป็นผู้นำในการจัดตั้งคณะกรรมการที่เป็นอิสระเพื่อพิจารณาปัญหาวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่กำลังเป็นปัญหามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเทศกำลังพัฒนา จากนั้น ปี ค.ศ. 1987 (พ.ศ. 2530) คณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาได้ตีพิมพ์รายงาน Our Common Future (The Brundtland Report) เสนอที่ประชุมองค์การสหประชาชาติเพื่อพิจารณา และในสมัยการประชุมครั้งที่ 42 ได้มีมติเห็นชอบรายงานนี้และสนับสนุนแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ให้เป็นหลักการในการดำเนินงานขององค์การสหประชาชาติ รัฐบาลทุกประเทศ และภาคเอกชน (สุทธภณ ชื่อมาก, 2554, น. 12-13; Happaerts and Bruyninckx, 2014, p. 301)

ทั้งนี้ คณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment: WCED) หรือคณะกรรมการบรันด์แลนด์ (Brundtland Commission, 1987) ได้อธิบายนิยามหรือความหมายของ

“การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)” คือ แนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของ คนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง โดยองค์ประกอบ สำคัญอันนำไปสู่การบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้น ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) และ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, ม.ป.ป., Boas, 2016, p. 454; Weber and Weber, 2020, p. 4)

จากนั้น ปี ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) ได้มีการประชุมสุดยอดของโลก (Earth Summit, Rio Conference) ณ กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล หลังจากที่มีการประชุมนี้ ได้มีการรับรองเอกสารการจัดทำแผนปฏิบัติการ สำหรับศตวรรษที่ 21 (Agenda 21) ให้เป็นแผนแม่บทกำหนดแนวทางการดำเนินการทางด้านการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้ดำเนินไปด้วยกันอย่างสมดุล ประเทศทั่วโลกที่ให้การรับรองจะร่วมกันใช้ เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันเพื่อพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในศตวรรษที่ 21 โดยนำไปปรับใช้ ตามลำดับความสำคัญของแต่ละประเทศ (เพ็ญพิสุทธิ์ หอมสุวรรณ, 2550 อ้างถึงใน รจนา คำดีเกิด, 2560, น. 4; สุทธบล ชี้อาก, 2554, น. 12-13; Happaerts and Bruyninckx, 2014, p. 302) และได้มีการเสนอหลัก Three E's ได้แก่ การสร้างสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม (Environment/Ecology) เศรษฐกิจ (Economics) และสังคม (Equity) อีกทั้ง ยังให้ความสำคัญกับเรื่องของโลก (Planet) คน (People) และกำไร (Profit) (Robertson, 2014, p. 5 อ้างถึงใน รจนา คำดีเกิด, 2560, น. 4) โดยต้องสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยในแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมุ่งเน้นถึงการเปลี่ยนวิธีการคิดเพื่อการตัดสินใจ และ พิจารณาถึงผลที่จะได้รับจากการตัดสินใจนั้น โดยวิธีการตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ 6 ประการ (รจนา คำดีเกิด, 2560, น. 4-5) ได้แก่

ประการแรก การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องเป็นการวางแผนระยะยาว (Future-Oriented/Long-Term) เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งคนในรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคตต่อไป

ประการที่สอง การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะกำหนดขอบเขต (Bounded by Limits) ด้านการพัฒนา ภายใต้อิทธิพลจำกัดทางธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ จึงให้ความสำคัญกับค่านึงถึงผลกระทบเชิงพื้นที่ (Ecological Footprint)

ประการที่สาม การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะพิจารณาถึงสภาพธรรมชาติและภูมิศาสตร์ โดยครอบคลุม พื้นที่ภูมิภาคนิเวศ (Eco-region) และส่งเสริมความร่วมมือในระดับภูมิภาคเพื่อให้เกิดการพัฒนาในลักษณะ ที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน

ประการที่สี่ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะมุ่งเน้นถึงวิธีการ (Means-Oriented) และกระบวนการในการ ดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายตามที่กำหนด จึงไม่ใช่เป็นการมุ่งเน้นเพียงผลลัพธ์ (Ends) เท่านั้น

ประการที่ห้า การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะใช้แนวความคิดแบบองค์รวม (Holistic/Interconnected) เพื่อให้เกิดการประสานเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และสภาพทางธรรมชาติ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น (Man-made) ตลอดจนการประสานเชื่อมโยงกับการเมือง เศรษฐกิจ และการบริหารการปกครอง

ประการที่หก การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม (Participation) จากทุกภาคส่วนหรือ ภาคีการพัฒนา ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดทำโครงการ ตลอดจนการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการพัฒนาและตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

ต่อมา จากการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ 70 เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2558 ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ ประเทศไทย และประเทศสมาชิกสหประชาชาติ จำนวน 193 ประเทศ ร่วมกันลงนามรับรองวาระการพัฒนายั่งยืน ค.ศ. 2030 (2030 Agenda for Sustainable Development) ซึ่งเป็นกรอบการพัฒนาของโลกเพื่อร่วมกันบรรลุการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ภายในปี ค.ศ. 2030 (พ.ศ. 2573) โดยกำหนดให้มีเป้าหมายการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นแนวทางให้แต่ละประเทศดำเนินการร่วมกัน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

สำหรับเป้าหมายการพัฒนายั่งยืน (SDGs) ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย และ 169 เป้าหมายย่อย (SDG Targets) ที่มีความเป็นสากล เชื่อมโยงและเกื้อหนุนกัน และมีการกำหนดตัวชี้วัด จำนวน 247 ตัวชี้วัด เพื่อใช้ติดตามและประเมินความก้าวหน้าของการพัฒนา โดยสามารถจัดกลุ่ม SDGs ตามปัจจัยที่เชื่อมโยงกันใน 5 มิติ (5P) ได้แก่

มิติแรก การพัฒนาคน (People) ให้ความสำคัญกับการขจัดปัญหาความยากจนและความหิวโหย และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

มิติที่สอง สิ่งแวดล้อม (Planet) ให้ความสำคัญกับการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศเพื่อพลเมืองโลกรุ่นต่อไป

มิติที่สาม เศรษฐกิจและความมั่งคั่ง (Prosperity) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและสอดคล้องกับธรรมชาติ

มิติที่สี่ สันติภาพและความยุติธรรม (Peace) ยึดหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีสังคมที่สงบสุข และไม่แบ่งแยก

มิติที่ห้า ความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) ความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนวาระการพัฒนายั่งยืน

ทั้งนี้ เป้าหมายการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย ดังภาพ 2.1 เป้าหมายการพัฒนายั่งยืน ดังนี้

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ภาพ 2.1 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.

สรุปย่อแต่ละเป้าหมาย ดังนี้

เป้าหมายแรก ขจัดความยากจน (No Poverty) ขจัดความยากจนทุกรูปแบบทุกสถานที่

เป้าหมายที่สอง ขจัดความหิวโหย (Zero Hunger) ขจัดความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร ส่งเสริมเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่สาม สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี (Good Health and Well-being) รับรองการมีสุขภาพ และความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนทุกช่วงอายุ

เป้าหมายที่สี่ การศึกษาที่มีคุณภาพ (Quality Education) รับรองการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน

เป้าหมายที่ห้า ความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Equality) บรรลุความเท่าเทียมทางเพศ พัฒนา บทบาทสตรีและเด็กผู้หญิง

เป้าหมายที่หก น้ำสะอาดและการสุขาภิบาล (Clean Water and Sanitation) รับรองการมี น้ำสะอาดใช้ การจัดการน้ำและสุขาภิบาลที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่เจ็ด พลังงานสะอาดที่เข้าถึงได้ (Affordable and Clean Energy) รับรองการมีพลังงาน สะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ เชื้อถื้อได้อย่างยั่งยืน ทันสมัย

เป้าหมายที่แปด งานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Decent Work and Economic Growth) ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องครอบคลุมและยั่งยืนการจ้างงานที่มีคุณค่า

เป้าหมายที่เก้า โครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรม และอุตสาหกรรม (Industry Innovation and Infrastructure) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สนับสนุนนวัตกรรม และส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่สิบ ลดความเหลื่อมล้ำ (Reduced Inequalities) ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ

เป้าหมายที่สิบเอ็ด เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน (Sustainable Cities and Communities) ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัยทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่สิบสอง การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน (Responsible Consumption and Production) รับรองแผนการบริโภค และการผลิตที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่สิบสาม การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Action) ดำเนินมาตรการเร่งด่วนเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ

เป้าหมายที่สิบสี่ ทรัพยากรทางทะเล (Life Below Water) อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร และทรัพยากรทางทะเล เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่สิบห้า ระบบนิเวศบนบก (Life on Land) ปกป้อง ฟื้นฟูและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบกอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่สิบหก ความสงบสุข ยุติธรรม และสถาบันเข้มแข็ง (Peace and Justice Strong Institutions) ส่งเสริมสังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ

เป้าหมายที่สิบเจ็ด ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Partnerships for the Goals) สร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วน ความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน แม้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นไปเพื่อสมดุลสามเป้าหมายหลัก แต่ก็ยังมีการถกเถียงในเชิงวิชาการ อันเกิดมาจากการพิจารณาเฉพาะเป้าหมายและการปฏิบัติจริงในอดีตที่ผ่านมาด้วย ว่าเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น แท้จริงแล้วเป็นเพื่อการพัฒนาหรือสิ่งแวดล้อมกันแน่ ความท้าทายของการเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สำคัญคืออะไร และจะมีการขับเคลื่อนรูปแบบใดเพื่อให้เป้าหมายพัฒนาอย่างยั่งยืนบรรลุผลสำเร็จ

ในเชิงของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีนักวิชาการทั้งที่เห็นว่ามุ่งความสมดุล บ้างก็เห็นว่าเมื่อพิจารณารายตัวชีวิตแล้ว ประเด็นสิ่งแวดล้อมดูจะต่อความสำคัญมากที่สุด ยกตัวอย่างเช่น Weber and Weber เห็นว่าการริเริ่มตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ SDGs ขององค์การสหประชาชาตินั้นถูกยกให้เป็นกรอบสำหรับนานาประเทศในการแก้ปัญหาความท้าทายสองประการระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา และเมื่อพิจารณามิติสิ่งแวดล้อม ก็ให้เห็นได้ว่า เป้าหมายที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ ได้แก่

เป้าหมายที่ 12 เรื่องการประกันการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 13 การดำเนินการเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับปัญหาและผลกระทบจากโลกร้อน

เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรทางทะเลและสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน และ

เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง ฟื้นฟู และส่งเสริมระบบนิเวศ ทรัพยากรบก การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน
หยุดการทำลายทรัพยากรบกและการทำให้สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

ทั้งนี้ ทุกเป้าหมายต่างขึ้นอยู่กับวิธีการ คือ เป้าหมายที่ 17 เป็นความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่นำไปสู่
ความยั่งยืน (Weber and Weber, 2020, p. 3)

ในทางตรงกันข้าม นักวิชาการบางท่านเห็นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้สมดุลสามเสาหลักอย่าง
แท้จริง ยกตัวอย่าง Elder and Olsen กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวคิดที่เป็นที่ถกเถียงมานานในแง่
ของการพัฒนา แต่ก็ยังเป็นแนวคิดที่เป็นมุมมองเชื่อมโยงสามเสาหลักอย่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม
สิ่งแวดล้อมถือเป็นมิติหนึ่งของการพัฒนาเช่นเดียวกับมิติอื่น ในเชิงหลักการแล้ว มิติสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญ
มากที่สุด แต่ในทางปฏิบัติ รัฐบาลในหลายประเทศ หรือผู้เชี่ยวชาญมักให้ความสำคัญกับเสาเศรษฐกิจและ
สังคมมากกว่า อีกทั้ง ยังเชื่อถึงการแลกเปลี่ยน (Trade-off)³ ระหว่างสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ จึงทำให้มีการ
หลีกเลี่ยงที่จะปกป้องสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ความเห็นของ Elder and Olsen เช่นนี้ สืบเนื่องมาจากว่า
เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้รับอิทธิพลจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development
Goals: MDGs) ที่เน้นการพัฒนาที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม Elder and Olsen ชี้แจงให้เห็นว่าประเด็น
สิ่งแวดล้อมในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่มีปรากฏในเสาหลักด้านสิ่งแวดล้อมเพียงบาง
เป้าหมายเท่านั้น และหากวิเคราะห์รายละเอียดตัวชี้วัดจะยิ่งเห็นความสำคัญของประเด็นสิ่งแวดล้อมน้อยลงไปด้วย
โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าหมายที่ 8 และ 9 ที่เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างมากจนไม่มีมิติสิ่งแวดล้อม
หลงเหลืออยู่เลย (Elder and Olsen, 2019, pp. 70-71)

ปัญหาสำคัญของการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การบูรณาการสามเสาหลัก โดยการ
เชื่อมโยงระหว่างเป้าหมายหลักทั้งสามนี้มีข้อโต้แย้งกันมานานแล้วกว่ายี่สิบปี อย่างน้อยก็ตั้งแต่ช่วยปี ค.ศ.
1992 ที่มีการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกที่กรุงริโอเดอจาเนโร แม้มีการถกเถียงมานานแล้วแต่หลายฝ่ายก็เห็นว่า
ในเชิงประสิทธิภาพทางนโยบายแล้ว เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนยังขาดวิเคราะห์แบบบูรณาการและการจัดทำ
นโยบาย การพัฒนาเพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันของแต่ละประเทศและระดับโลกนั้น มีความท้าทาย
ในเรื่องของการเชื่อมโยงแต่ละเป้าหมายที่แตกต่างกัน เพื่อจะสมดุลการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และ
สังคม (Boas et al., 2016, pp. 450-451 Weber and Weber, 2020, p. 1)

ยกตัวอย่างความไม่เชื่อมโยงหรือความยากในการเชื่อมโยงเป้าหมายที่แตกต่างกันของ SDGs เช่น
เป้าหมายเพื่อความยั่งยืนในการจัดการน้ำและการสุขภาพก็ยังไม่มีการเชื่อมโยงที่ชัดเจนกับเรื่องอาหารหรือ
โลกร้อน หรือในหลายประเทศยังคงแก้ไขปัญหาเรื่องโลกร้อนเหมือนเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเดียว แต่ไม่ได้
สนใจว่าโลกร้อนเกี่ยวข้องกับปัญหาการพัฒนาที่ยั่งยืนอื่นอย่างความยากจน สุขภาพและความมั่นคง (Boas et
al., 2016, p. 450; p. 459) ดังนั้น การศึกษาที่มีการเน้นเรื่องความซับซ้อนของการดำเนินงานเพื่อบูรณาการ
ประเด็นทางนิเวศ สังคม และเศรษฐกิจถือว่าเป็นการศึกษาที่ตอบโจทย์เรื่องการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย SDGs
เพราะจะให้แนวการปฏิบัติในการสื่อสารทางการเมืองและการตัดสินใจ (Weber and Weber, 2020, p. 9)

สอดคล้องกับ Boas et al. ที่ว่าในเชิงการสมดุลเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน รัฐบาลระดับประเทศ
และรัฐบาลท้องถิ่นของแต่ละประเทศต่างมีบทบาทในการทำให้นโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดผลในทางปฏิบัติ
ดังนั้น การตั้งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของการพัฒนาแต่ละเป้าหมายอาจจะต้องมีระดับของความกลมกลืนกัน
(Level of harmony) ยกตัวอย่างเช่น การลงทุนด้านทรัพยากรหมุนเวียนผ่านโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานน้ำใน

³ การแลกเปลี่ยน (Trade-off) เป็นแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์ แบบ “ได้อย่าง-เสียอย่าง”

อินเดีย จากมุมมองระดับประเทศโครงการนี้ช่วยให้อินเดียบรรลุเป้าหมายที่ 7 เรื่องพลังงานที่ยั่งยืน แต่ผลจากโครงการเหล่านี้อาจมีผลกระทบต่อระดับน้ำทั้งในอินเดียและประเทศเพื่อนบ้านอย่างบังคลาเทศ รวมทั้งยังส่งผลกระทบต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 6 เรื่องความยั่งยืนเรื่องน้ำและสุขาภิบาล จึงมีความจำเป็นต้องทำให้แต่ละเป้าหมาย ความต้องการ และการดำเนินการในระดับปฏิบัติมีความสอดคล้องเป็นไปในทางเดียวกันให้มากที่สุด (Boas et al., 2016, p. 459)

หากแต่การสมดุลสามเสาหลักนั้น มีความท้าทายด้วยปัจจัยที่สำคัญ คือ สถาบันและตัวแสดงที่ขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และความร่วมมือของทุกภาคส่วน ตลอดจนการปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งความร่วมมือนั้น ดังที่ Breuer et al. (2019) ได้ศึกษาสถาบันในการขับเคลื่อนเป้าหมายที่ยั่งยืนระหว่างปี ค.ศ. 2016 - 2017 ของ 62 ประเทศซึ่งเป็นทั้งประเทศในกลุ่มพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา สถาบันที่ขับเคลื่อนมีทั้งแบบเคลื่อนงานโดยกระทรวงเดียวและหลายกระทรวง⁴ รวมทั้งแบบไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง แต่ก็มีแผนงานและผู้รับผิดชอบ จากการศึกษาของ Breuer et al. พบว่า แต่ละรูปแบบที่แต่ละประเทศเลือกใช้ต่างเป็นไปตามความพร้อมและรูปแบบการบริหารปกครองของแต่ละประเทศ และมีข้อดีข้อเสียที่ต่างกันไป และเสนอว่าการเคลื่อนงานไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สำคัญ คือ การมีระบบหรือกลไกที่มั่นใจได้ว่าภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคมได้เข้าร่วมในการตัดสินใจเรื่องการพัฒนาในระดับประเทศ ในหลายประเทศที่มีหลายหน่วยงานเข้ามาขับเคลื่อนยังขาดการบูรณาการไปยังหน่วยงานย่อยและการยึดโยงไปถึงภาคประชาสังคม แม้ว่า จะมีคณะทำงานย่อยลงไปก็ตาม รวมทั้ง สถาบันท้องถิ่นส่วนใหญ่ในหลายประเทศยังไม่ค่อยได้เข้าร่วมตัดสินใจในนโยบายระดับประเทศด้วยเหมือนกัน เพราะขาดบุคลากรและทรัพยากรทางการเงิน ซึ่งมีผลต่อการนำนโยบายด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงในระดับตัวแสดงที่เป็นประชาสังคม Breuer et al. ยังเสนออีกว่า การตั้งองค์เชิงสถาบันขึ้นมารับผิดชอบเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนควรมีการติดตามการทำงาน ซึ่งจะช่วยให้มีการตั้งตัวชี้วัดในการทำงานเพื่อประเมินว่าเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนบรรลุไปมากน้อยเพียงใด และสถาบันที่ตั้งขึ้นได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด

นอกจากนี้ การบูรณาการสามเสาหลักควรมีการสร้างการมีส่วนร่วมให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อน เช่น เรื่องโลกร้อน รวมถึงกระบวนการติดตามแบบพื้นฐานเพื่อเชื่อมโยงการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น การสร้างเครือข่ายพลเมืองเสมือนในการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการใช้เครื่องมือทางอินเทอร์เน็ต เหมือนกับที่องค์การอนามัยโลก หรือ WHO ที่มีเครือข่ายองค์กรเฝ้าระวังทั่วโลก จากเครือข่ายเสมือนเหล่านั้น ทิศนะของชุมชนท้องถิ่น หรือนักปฏิบัติในท้องถิ่นก็จะมีผลดำเนินการที่กระตือรือร้นมากขึ้นด้วย ผ่านการใช้กลไกทางเทคโนโลยีเหล่านี้ (Boas et al., 2016, p. 459)

อย่างไรก็ดี การเสนอความหมาย ขอบเขต การเมืองสิ่งแวดล้อมในไทยและต่างประเทศที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ ยังมีลักษณะมองมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ยกตัวอย่างกระบวนการที่ศรัทธาที่เรียกว่า กระบวนทัศน์ฝั่งตะวันตก (Dominant Western Paradigm: DWP) เป็นกระบวนทัศน์ที่ถือมนุษย์เป็นที่ตั้ง (Anthropocentric

⁴ สำหรับประเทศไทยเป็นรูปแบบหลายหน่วยงานรับผิดชอบ โดยมีการตั้งคณะทำงานที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ฯลฯ รวมกว่าสามสิบคน ตามประกาศระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (ฉบับที่ 4) เมื่อ 15 มกราคม พ.ศ. 2564 และมีการตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นอีก 4 คณะ ตามคำสั่งคณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 1/2563 เรื่องแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ เมื่อ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 ได้แก่ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คณะอนุกรรมการติดตามและประเมินผลการพัฒนาที่ยั่งยืน และคณะอนุกรรมการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์

or human-centered perspective) แนวคิดนี้มองมนุษย์แยกออกมาเป็นผู้อยู่เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่นมีค่าเป็นเพียงทรัพยากรรายล้อมรอบเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ และยังเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าอีกว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะช่วยแก้ปัญหาให้กับมนุษย์ได้ (Ingraham, 1990, pp.17; Keles, 2020, p.19) และนั่นก็เป็นรากฐานของหลายปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา และทำให้เกิดการเมืองสิ่งแวดล้อมตามมา ว่าใครบ้างที่จะเข้ามาจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม และจะจัดการอย่างไร

ขณะที่กระบวนทัศน์ใหม่ทางสิ่งแวดล้อม (New Environmental Paradigm: NEP) เสนอมุมมองต่อสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีมุมมองว่ามนุษย์ควรถูกวางเข้าไปด้วยกันในบริบทของธรรมชาติ (Biocentric perspective) ให้ทุกชีวิตทำหน้าที่อย่างเท่าเทียมกันและไม่มีลำดับชั้นสูงต่ำกว่ากันในมุมมองนี้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะถูกนำมาใช้เพื่อสนองความต้องการเฉพาะแต่ไม่ใช่มาตรฐานสำหรับการดำรงชีวิต และสิ่งแวดล้อมในกระบวนทัศน์ใหม่ยังแนะนำว่าการเปลี่ยนแปลงมุมมองทางสิ่งแวดล้อมจะทำให้เข้าใจได้ว่าธรรมชาติมีขีดจำกัด มนุษย์เองย่อมอยู่ภายใต้ขีดจำกัดนั้น นอกจากนี้ มุมมองที่ตรงกันข้ามกับกระบวนทัศน์แบบเก่ายังเห็นว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของความห่วงกังวล (Human are the center of concern) คือมนุษย์อยู่ภายใต้การควบคุมของธรรมชาติ และมนุษย์เองไม่ได้มีสิทธิเหนือกว่าที่จะไปครอบงำและควบคุมสิ่งมีชีวิตอื่น (Ingraham, 1990, pp.7-8; p.42)

ข้อคิดเห็นนี้สอดคล้องกับปฏิญญาไรโอ (Rio Declaration 1992) ว่าความเป็นอยู่ของมนุษย์ (Human beings) คือศูนย์กลางของความห่วงกังวล (Center of concern) เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มนุษย์จึงมีสิทธิที่จะมีชีวิตที่มีสุขภาพที่ดีโดยเป็นหนึ่งในเดียวกับธรรมชาติ สิทธิในการพัฒนานี้ยังต้องไปด้วยกันระหว่างความจำเป็นของคนรุ่นปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย (Keles, 2020, p.22)

นอกจากนี้ กระบวนทัศน์ใหม่ที่ว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งหากแต่อยู่ท่ามกลางสิ่งมีชีวิตอื่นยังมีผู้เสนอแนวคิดที่คล้ายกัน เช่น ความยุติธรรมระหว่างสายพันธุ์ (Multispecies justice: MSJ) เป็นแนวคิดที่เกิดมาจากการทบทวนแนวคิดยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม และพบว่าทั้งมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นต่างส่งเสริมซึ่งกันและกัน ซึ่ง Celermajer et al. (2020) ตั้งข้อสังเกตว่าแนวคิดการเมืองสิ่งแวดล้อมอาจถูกทำลายจากมุมมอง MSJ ยกตัวอย่างเช่น การถูกทำลายจากแนวคิดที่สุดโต่งถึงความยุติธรรมกับอะไร ยกตัวอย่าง ความยุติธรรมในปรัชญากรีกก็คือสิทธิและความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย ดังนั้น สถาบันการเมืองที่มีอยู่จึงทำหน้าที่ต่อมนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ก็อาจไม่ได้รับความยุติธรรมในกระแสของการเมืองสิ่งแวดล้อม Celermajer et al. (2020, pp.8-9) ดังนั้น การเมืองสิ่งแวดล้อมในกระบวนทัศน์ใหม่ มนุษย์คงไม่เพียงจัดการกับความท้าทาย (ที่ยังไม่จบสิ้น) ในการจัดการแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมร่วมกันทั้งในรุ่นและระหว่างรุ่น แต่ยังมีเผชิญความท้าทายเกี่ยวกับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากมนุษย์ด้วยกันเองอีกด้วย

บทที่ 3

วิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แบ่งขอบเขตการศึกษาเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของการจัดสรรอำนาจระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ ในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่สมดุลความยั่งยืนในสามด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ สำหรับรายละเอียดวิธีวิจัยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย วิธีการวิจัย เครื่องมือ การวิเคราะห์ และวิธีนำเสนอผลการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

3.1 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็นสองส่วนหลัก ส่วนแรกเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อการเก็บข้อมูลแบบปฐมภูมิ และส่วนที่สองเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อการเก็บข้อมูลแบบทุติยภูมิ กลุ่มตัวอย่างแรก เป็นตัวแทนจากสามภาคส่วนที่มีนโยบายและการปฏิบัติงาน การเคลื่อนไหว หรือความสนใจทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ แบ่งเป็นกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์รวม 13 ท่าน (เป้าหมาย 10-15 ท่าน) และกลุ่มผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเป้าหมายรวม 49 ท่าน (เป้าหมาย 40-60 ท่าน) คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 3.1 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน			รวม
	ประชาสังคม	วิชาการ	หน่วยงานรัฐ	
การสัมภาษณ์	5	4	4	13
การสนทนากลุ่ม				
ภาคใต้	4	5	7	16
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1	0	7	8
ภาคเหนือ	0	2	9	11
ภาคกลาง	1	1	12	14
รวม	6	8	35	49

กลุ่มตัวอย่างที่สอง เป็นเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองสิ่งแวดล้อมทั้งในและต่างประเทศ กำหนดขอบเขตการค้นคว้าเอกสารที่เป็นงานวิจัยจากคำค้น ได้แก่ “การเมืองสิ่งแวดล้อม” “การมีส่วนร่วม” “การเคลื่อนไหวทางสังคม” “การตัดสินใจ” “นโยบายสาธารณะ” (งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย) หรือ “environmental politics” “participation” “social movement” “decision making” “public policy” (งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ)

จากฐานข้อมูลงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ได้แก่ Google scholar (งานวิจัยไทยและต่างประเทศ) EBSCO (งานวิจัยต่างประเทศ) ThaiLIS และ ThaiJo (งานวิจัยไทย) โดยมีเกณฑ์ในการเลือกเอกสารดังนี้

1. เป็นเอกสารทางวิชาการ เช่น วิทยานิพนธ์ บทความในวารสาร หนังสือ หรือเอกสารนโยบาย ที่ปรากฏตามฐานข้อมูลดังกล่าวมีปีพิมพ์ถึง พ.ศ. 2564 หรือ ค.ศ.2021

สำหรับการสืบค้นจากฐานข้อมูล ThaiLis ใช้คำค้นบังคับเพื่อสืบค้นงานจากทุกสถาบัน ทุกเอกสาร และทุกเขตข้อมูล แต่ไม่ค้นพบเอกสารที่เกี่ยวข้อง จึงทำการสืบค้นใหม่ให้กว้างขึ้นโดยค้นจากทุกขอบเขตข้อมูล (จากชื่อเรื่อง หัวเรื่อง ชื่อผู้แต่ง บทคัดย่อ เนื้อหา ฯลฯ) ทำให้เอกสารที่พบมีเนื้อหาที่กว้างเกินขอบเขตของการเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นจำนวนหลายชิ้น (เช่น การศึกษาเพื่อจัดสภาพแวดล้อมภายในมหาวิทยาลัย การศึกษาความพึงพอใจต่อการพัฒนาแผนขององค์กรปกครองท้องถิ่นแห่งหนึ่ง หรือการศึกษาเพื่อจัดการเรียนการสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมของครู ฯลฯ) จึงปรับการค้นใหม่โดยแยกคำ “การเมือง” และ “สิ่งแวดล้อม” ขอบเขตการสืบค้นจากชื่อเรื่อง จากทุกเอกสาร และไม่ระบุปี

เช่นเดียวกันกับการใช้คำค้นบังคับในฐานข้อมูล ThaiJo พบว่า การใช้คำค้นหลายคำทำให้พบเอกสารที่จำกัดและไม่ตรงกับขอบเขตงานวิจัย ผู้วิจัยจึงจำกัดการค้นหาเหลือเพียงคำว่า “การเมืองสิ่งแวดล้อม” ทำให้ได้เอกสารจำนวนที่มากกว่า แล้วใช้การกลั่นกรองในขั้นตอนต่อไปเพื่อให้ได้เอกสารที่ต้องการทบทวนจริง

ในทำนองเดียวกัน จากฐานข้อมูล EBSCO ใช้ทั้ง 5 คำค้นโดยเลือกให้ค้นเฉพาะภาษาอังกฤษโดยไม่ระบุปีพิมพ์ ค้นหาจากหัวข้อเนื่องจากการค้นหาจากที่มีคำค้นทั้งหมดในเอกสารทำให้ได้เอกสารที่มีเนื้อหากว้างมากเกินไป เช่น เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพหรือเชิงวิทยาศาสตร์ จึงจำกัดให้สืบค้นเฉพาะที่มีคำค้นในหัวข้อโดยให้ระบบค้นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันกับคำค้นที่กำหนดไว้ด้วย

ส่วนการสืบค้นจากฐานข้อมูล Scholar ทั้งเอกสารที่เป็นภาษาไทยและอังกฤษ ได้ใช้ทั้ง 5 คำค้นไม่จำกัดปี และจำเป็นต้องเลือกให้มีคำค้นเหล่านั้นในเนื้อหาของเอกสารด้วย เนื่องจาก เมื่อค้นเฉพาะในชื่อเรื่องแล้วไม่พบเอกสารใดที่เกี่ยวข้องเลย

เอกสารทั้งหมดที่เป็นไปตามเกณฑ์การคัดเลือกในขั้นตอนนี้เป็นภาษาไทยรวมทั้งสิ้น 456 ชิ้น และภาษาอังกฤษ 1,924 ชิ้น

2. เป็นเอกสารงานวิจัยที่เข้าข่ายการเมืองสิ่งแวดล้อม เช่น นโยบายสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวของภาคประชาชน การมีส่วนร่วมระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในประเด็นสิ่งแวดล้อม หรืออื่น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ ในสังคมต่อประเด็นสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเชิงวิทยาศาสตร์ เช่น การประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของอุตสาหกรรมยานยนต์ การวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้านคุณภาพอากาศโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น โดยพิจารณาจากชื่อเรื่องและบทคัดย่องานวิจัยเพื่อเป็นการคัดกรอง

เอกสารทั้งหมดที่เป็นไปตามเกณฑ์ในขั้นตอนนี้เป็นภาษาไทย จำนวน 55 ชิ้น และภาษาอังกฤษจำนวน 385 ชิ้น

3. เป็นเอกสารงานวิจัยที่มีระเบียบวิธีวิจัยปรากฏชัดเจน มีการกำหนดส่วนของวิธีวิจัยในเอกสาร หรือมีข้อความระบุว่างานวิจัยนั้นจัดเก็บข้อมูลอย่างไร เอกสารทั้งหมดที่เป็นไปตามเกณฑ์ในขั้นตอนนี้เป็นภาษาไทยจำนวน 49 ชิ้น และภาษาอังกฤษ จำนวน 154 ชิ้น แต่ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พบว่า มีบางชิ้นซ้ำกัน รวมเอกสารวิจัยไทยและต่างประเทศ 195 ชิ้น

สรุปจำนวนกลุ่มตัวอย่างทุติยภูมิตั้งตารางต่อไปนี้

ตาราง 3.2 เอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมที่สืบค้นตามเกณฑ์วิจัย

เอกสาร	ฐานข้อมูล	จำนวนชิ้น		
		ขั้นที่ 1 ใช้คำค้น บังคับ	ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ เบื้องต้นจากชื่อ เรื่องและ บทคัดย่อ	ขั้นที่ 3 คัดเลือกเอกสาร ที่มีระเบียบวิธี วิจัยชัดเจน
ภาษาไทย (ไม่จำกัดปี – พ.ศ.2564)	ThaiLIS ^a	23	23	19
	ThaiJO ^b	263	18	18
	Google Scholar ^c	170	14	12
	รวม	456	55	49
ภาษาอังกฤษ (ไม่จำกัดปี – ค.ศ. 2021)	Google Scholar ^d	1,740	280	110
	EBSCO ^e	184	105	44
	รวม	1,924	385	154

หมายเหตุ ^a สืบค้น ณ วันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2564 ด้วยคำค้น “การเมือง” และ “สิ่งแวดล้อม” / ^b สืบค้น ณ วันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ.2564 ด้วยคำค้น “การเมืองสิ่งแวดล้อม” ในชื่อเรื่องและบทคัดย่อของบทความ / ^c สืบค้น ณ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2564 ใช้การค้นหาขั้นสูงจากคำค้นทั้งหมด โดยให้มีลิเเหล่านี้ในทุกที่ของเอกสาร / ^d สืบค้นระหว่าง 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2563 – 28 มกราคม พ.ศ.2564 ใช้การค้นหาขั้นสูงจากคำค้นทั้งหมด โดยให้มีลิเเหล่านี้ในทุกที่ของเอกสาร / ^e สืบค้น ณ 1 มีนาคม พ.ศ.2564 ใช้การค้นหาขั้นสูงสืบค้นจากคำค้นทั้งหมด โดยให้มีลิเเหล่านี้ในทุกที่ของเอกสาร

3.2 วิธีการวิจัยและเครื่องมือ

วิธีวิจัยและเครื่องมือการเก็บข้อมูลแบ่งตามกลุ่มตัวอย่างข้อมูลแบบปฐมภูมิและทุติยภูมิ กลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ประเด็นการสัมภาษณ์ ได้แก่

1. วิวัฒนาการและประเด็นสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อมแต่ละยุคเป็นอย่างไรบ้าง
2. ความสำเร็จในการขับเคลื่อนประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมามีเรื่องใดบ้าง
3. อุปสรรคที่สำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นสิ่งแวดล้อม (ทั้งภายในและภายนอก อาทิ ด้านกฎหมาย ด้านกระบวนการจัดการ ด้านทรัพยากร ด้านภาครัฐ) ที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนด้านสิ่งแวดล้อมไม่อาจไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้มีอะไรบ้าง
4. กรณีศึกษาที่เป็นประเด็นสำคัญต้องได้รับการแก้ไขเร่งด่วน หรือต้องมีการขับเคลื่อนจากภาครัฐ ชุมชน และประชาสังคม มีอะไรบ้าง
5. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวและวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการเมืองสิ่งแวดล้อมมีอะไรบ้าง

สำหรับการสนทนากลุ่ม เป็นการนำเสนอผลการศึกษาเบื้องต้นจากผู้ให้สัมภาษณ์ และรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มนักวิชาการ ประชาสังคม และหน่วยงานภาครัฐที่อยู่ในภูมิภาค ตามประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. ช่องว่างของผลการศึกษา จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ มีประเด็นเพิ่มเติมอะไรบ้าง
2. บทบาทภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ประชาสังคม และวิชาการต่องานวิชาการและการขับเคลื่อนการเมืองสิ่งแวดล้อม จะทำอะไรได้บ้าง
3. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่องานวิจัยและการขับเคลื่อนการเมืองสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยมีอะไรบ้าง

ในส่วนการตรวจสอบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มในเชิงประเด็น จำนวน และกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้ทำการปรึกษากับที่ปรึกษาโครงการเพื่อให้ข้อเสนอแนะและยังได้มีการเสนอข้อเสนอการวิจัยต่อคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในคน สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งให้ข้อเสนอแนะเพิ่มจำนวนประเด็น และจำนวนกลุ่มตัวอย่าง สำหรับการจัดเก็บข้อมูลใช้เครื่องบันทึกเสียงสมุดบันทึก และการพิมพ์บันทึกระหว่างเก็บข้อมูลในการเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้อมูลเชิงitudinal (เอกสารงานวิจัย) ใช้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตในการสืบค้นเอกสาร แล้วเก็บไว้ในพื้นที่ระบบคลาวด์ในกูเกิลไดร์ฟของโครงการวิจัย

3.3 วิธีวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเป็นหลัก (Thematic content analysis โดย Gray, 2018, pp.692-694) โดยมีทั้งการกำหนดประเด็นเพื่อตีความข้อมูลไว้ล่วงหน้าและกำหนดประเด็นตีความข้อมูลภายหลังโดยพิจารณาจากข้อค้นพบ ผู้วิจัยขอแบ่งตามกลุ่มข้อมูลเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาก่อนหน้านี้ โดยในส่วนข้อมูลปฐมภูมิใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. ถอดเทปบันทึกเสียงการเก็บข้อมูล พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word
2. กำหนดประเด็นสำหรับการตีความในแบบกว้าง ๆ ในโปรแกรม QDA Miner Lite โดยเน้นตามประเด็นคำถามการสัมภาษณ์
3. ตีความข้อมูลโดยให้รหัส (Coding) กับข้อค้นพบในแต่ละประเด็นคำถาม ในโปรแกรม QDA Miner Lite เพื่อจำแนกข้อค้นพบในรายละเอียดของประเด็นใหญ่ โดยกำหนดประเด็นเพื่อตีความข้อมูลไว้ล่วงหน้าสำหรับประเด็นสัมภาษณ์ข้อที่ 2 (ความสำเร็จในการขับเคลื่อนประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา มีเรื่องใดบ้าง) และ ข้อที่ 4 (กรณีศึกษาที่เป็นประเด็นสำคัญต้องได้รับการแก้ไขเร่งด่วน หรือต้องมีการขับเคลื่อนจากภาครัฐ ชุมชน และประชาสังคม มีอะไรบ้าง) ตามประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมที่ Fahey & Pralle (2016) ได้ทำการสรุปไว้เป็น 9 ประเด็น ได้แก่ มลพิษ พลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติ ความยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบนิเวศ เกษตรกรรม ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ข้อที่ 1 (วิวัฒนาการและประเด็นสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อมแต่ละยุคเป็นอย่างไรบ้าง) ใช้การวิเคราะห์แบ่งยุคควบคู่ไปกับการค้นหาข้อมูลเปรียบเทียบ โดยมีการเปรียบเทียบกันเองระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์ และการเปรียบเทียบกับข้อมูลจากเว็บไซต์ที่เชื่อถือได้ เพราะผู้ให้ข้อมูลบางท่านไม่สามารถระบุช่วงเวลาได้ชัดเจน หรือบางท่านมีการให้ข้อมูลช่วงเวลาที่ไม่ตรงกัน

4. ทบทวนประเด็นที่ได้ตีความไว้ เพื่อพิจารณาความสอดคล้องกันระหว่างข้อมูลที่ลงรหัสกับประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ มีการกำหนดประเด็นสำคัญไว้ล่วงหน้า ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ปรากฏตามเอกสารและสังเคราะห์ประเด็นสำคัญจากงานวิจัยที่สืบค้น นำมาลงข้อมูลในโปรแกรม Microsoft Excel ตามประเด็นปีพิมพ์ ประเทศหรือพื้นที่ในการศึกษา ประเภทเอกสาร ชื่อเรื่อง ประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม และวิธีการศึกษา ในส่วนของประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม ใช้กรอบ 9 ประเด็นของ Fahey & Pralle (2016) เช่นกัน

การนำเสนอผลการศึกษาเป็นรูปแบบพรรณนาตามประเด็นสำคัญที่กำหนดไว้ล่วงหน้าและตามประเด็นสำคัญที่ได้จากข้อค้นพบ รวมทั้งมีการสรุปในรูปแบบตาราง และแผนภาพสำหรับข้อมูลทุติยภูมิ

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มได้ถูกประมวลและนำเสนอไว้พร้อมกันในแต่ละประเด็นของการนำเสนอในบทนี้ เพื่อให้เห็นมุมมองการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยที่เกิดขึ้นจริง ในประเด็นของวิวัฒนาการและประเด็นสำคัญในแต่ละยุคของประเทศไทย ความสำเร็จในการขับเคลื่อนประเด็นสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา ซึ่งประเด็นสิ่งแวดล้อมหลายประเด็นในอดีตยังคงมีการเคลื่อนไหวของหลายภาคส่วนและยังคงพบอุปสรรคที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนไม่ประสบผลสำเร็จ บางประเด็นถือเป็นปัญหาที่มีมาอย่างยาวนานและต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์และระดมความคิดเห็นกลุ่มได้ให้ข้อเสนอแนะในการเคลื่อนไหวการเมืองด้านสิ่งแวดล้อม และข้อเสนอแนะทางวิชาการการเมืองด้านสิ่งแวดล้อม รายละเอียดของการนำเสนอในบทนี้จึงแบ่งเป็นสองส่วนหลัก ได้แก่ วิวัฒนาการด้านสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคของประเทศไทย และสถานการณ์ด้านการขับเคลื่อนทางสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 วิวัฒนาการด้านสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคของประเทศไทย

ในส่วนนี้นำเสนอข้อมูลในส่วนที่เป็นวิวัฒนาการด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยจากมุมมองผู้ให้สัมภาษณ์ตลอดจนประเด็นการขับเคลื่อนที่ถือว่าเป็นความสำเร็จในอดีตที่ผ่านมา ดังนี้

ประเด็นการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุค

การแบ่งยุคสมัยของการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยจากข้อค้นพบ ผู้ให้ข้อมูลแบ่งจำนวนยุคที่แตกต่างโดยมีจุดหมายในการแบ่งที่มีการใช้ช่วงการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐธรรมนูญ การเคลื่อนไหวที่สำคัญของภาคประชาชน ยกตัวอย่างเช่น ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า การแบ่งยุคของการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยสามารถแบ่งได้หลายแบบ อาจเป็นช่วงก่อนปี พ.ศ.2535 เพราะเป็นช่วงที่มีการตื่นตัวเรื่องสิ่งแวดล้อมในระดับโลกและเป็นช่วงปีที่ประเทศไทยมี พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 หรือผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกล่าวว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมไทยอาจแบ่งเป็น 2 ช่วงใหญ่ ๆ และมีช่วงย่อยอยู่ด้วย ได้แก่ ช่วงก่อนยุคสงครามเย็นกับช่วงหลังยุคสงครามเย็น เพราะหลังยุคสงครามเย็นเป็นยุคที่ชัดเจนมากกว่าประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือหรือได้รับผลกระทบจากการแบ่งฝายค่ายของโลก ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลกให้ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 ยุคหลังสงครามเย็นประเทศไทยเริ่มหันเหทิศทางไปพัฒนาภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศมากยิ่งขึ้น (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

อย่างไรก็ดี ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มแล้วจำแนกออกเป็นสามช่วงใหญ่ ๆ เป็นช่วงก่อน พ.ศ. 2500 ประมาณการเป็นช่วงโบราณและก่อนสงครามเย็นประจวบกับเป็นช่วงก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกในประเทศไทย ช่วงที่สอง พ.ศ.2500 – 2540 ซึ่งเป็นช่วงกว้าง ผู้วิจัยจึงได้ลงรายละเอียดช่วงย่อยในช่วงนี้ลงไปด้วย โดยพิจารณาจากข้อค้นพบที่ได้ซึ่งแบ่งตามเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง และเอกสารที่เกี่ยวข้องของประเทศอย่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ รัฐธรรมนูญ และกฎหมายสำคัญ สำหรับช่วงสุดท้าย เป็นช่วงหลัง พ.ศ.2540 จนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นช่วงสั้น ๆ และมีรัฐธรรมนูญเป็นจุดยึดสำคัญในการเสนอประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้ สำหรับรายละเอียดข้อค้นพบในแต่ละยุค ดังต่อไปนี้

4.1.1 ยุคโบราณจนถึงก่อน พ.ศ.2500

จากข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของภาคประชาชนยังไม่ชัดเจนมากนัก แต่เห็นถึงบทบาทของการจัดการภาครัฐอย่างโดดเด่นในประเด็นทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรน้ำ โดยทรัพยากรดังกล่าวประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างเสรี จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 การจัดการทรัพยากรสมัยใหม่ถูกนำมาใช้ในประเทศไทย ดังปรากฏท้ายยุคนี้ที่มีพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 ขึ้น

ยุคนี้เป็นช่วงที่ประเทศไทยในอดีตดำรงชีวิตด้วยเกษตรกรรมและใช้ชีวิตตามวิถีชีวิตชนบท ดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นทรัพยากรหลักและถูกใช้เพื่อตอบสนองการเกษตรและความเป็นอยู่ จนกระทั่งมีต่างชาติเข้ามาค้าขาย จึงทำให้ทรัพยากรที่หามาได้จากทรัพยากรป่าไม้และเคยส่งให้กับรัฐส่วนกลางถูกแบ่งไปทำการค้ากับต่างประเทศ เช่น ไม้สัก งาม้าง เป็นต้น โดยผู้ปกครองประเทศสูงสุด (พระมหากษัตริย์) ซึ่งขณะนั้นไม่ได้มีอิทธิพลต่อเรื่องของการจัดการทรัพยากรมากนัก ยกเว้นกรณีหัวเมืองนำไปถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการ ขณะที่ชุมชนที่อยู่ใกล้ชัฒฐานทรัพยากรยังไม่ค่อยได้รับผลกระทบหรือมีส่วนเกี่ยวข้องมากนัก ยกเว้นเป็นผู้ที่อยู่ในกระบวนการให้ได้มาซึ่งทรัพยากรเหล่านี้

กระบวนการจัดสรรทรัพยากรชัดเจนมากขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีการทำไม้หรือมีบริษัทต่างชาติเข้ามาขอสัมปทานไม้ในพื้นที่มากขึ้น จึงมีการจัดการทรัพยากรในรูปแบบการจัดการร่วมระหว่างผู้ปกครองตามหัวเมืองต่าง ๆ กับพระมหากษัตริย์ ลักษณะของการบริหารจัดการทรัพยากรเริ่มมีการรวมศูนย์เพื่อการดูแลและใช้ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์และนารายได้มาพัฒนาประเทศ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) ในยุคนี้ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติป่า พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่า พ.ศ.2481 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

ในส่วนทรัพยากรน้ำ พบว่า การบริหารจัดการตั้งแต่ยุคสุโขทัย (ประมาณปี พ.ศ. 1820) พ่อขุนรามคำแหงได้มีการสร้างเขื่อนเก็บน้ำ ต่อมาในช่วงอาณาจักรล้านนา (ปี พ.ศ. 1830) พญาเม็งรายได้มีระบบชลประทานที่เรียกว่าเหมืองฝายและพนักกันน้ำขนาดใหญ่ ช่วงสมัยอยุธยาได้มีการขุดคลองสร้างทำนบและประตูกันน้ำหลายแห่ง มีการสร้างเขื่อน เช่น สมัยพระเจ้าปราสาททอง (ประมาณ พ.ศ. 2176) ได้มีการสร้างเขื่อนเก็บน้ำ กันลำธารน้ำทองแดงที่พระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ประมาณ พ.ศ. 2204) ได้มีการสร้างเขื่อนเก็บน้ำขึ้น ที่ห้วยซับเหล็ก จังหวัดลพบุรี ต่อมาช่วงสมัยกรุงธนบุรี ก็มีการขุดคลองเพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคมและจัดสรรน้ำเพื่อการทำนาแม้จะเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ หลังจากนั้นในช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้มีการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำและทางน้ำต่าง ๆ ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางทั้งเพื่อการเกษตรและคมนาคมเนื่องจากปริมาณของน้ำฝนที่ตกในแต่ละปีแตกต่างกันไป

ต่อมาช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง ระบบชลประทานแบบใหม่ได้เกิดขึ้นในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2445) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเชิญ นายเยโฮมัน วันเดอร์ไฮเด (Yehomen Wanderheide) ผู้เชี่ยวชาญชาวฮอลันดาเข้ามาวางโครงการชลประทานในที่ราบลุ่มภาคกลาง เพื่อช่วยเหลือการทำนาในที่ราบลุ่มภาคกลางให้ได้ผลมากขึ้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งกรมคลองขึ้นในกระทรวงเกษตรธิการ เพื่อดำเนินงานนี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2446 สมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2456) พระบาทสมเด็จพระ

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเชิญ เซอร์ ทอมสัน สวอร์ด (Sir Tonsan Sward) ผู้เชี่ยวชาญชลประทานชาวอังกฤษจากประเทศอินเดียเข้ามาวางโครงการชลประทาน มีการเสนอให้สร้างชลประทาน 4 โครงการ คือ โครงการเขื่อนแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำเพชรบุรี และแม่น้ำแม่กลอง แต่เนื่องจากเงินทุนไม่เพียงพอ จึงยังไม่ได้ลงมือสร้างโครงการเขื่อนเจ้าพระยา ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 7 รัฐบาลก็ได้ดำเนินการสร้างโครงการชลประทานต่อมาโดยมีนโยบายขยายงานในภาคกลางและภาคเหนือเพิ่มขึ้น และได้เปิดงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้น

จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 9 (ตั้งแต่ พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา) รัฐบาลก็ได้ดำเนินการสร้างโครงการชลประทานต่อมาโดยมีนโยบายขยายงานในภาคกลางและภาคเหนือเพิ่มขึ้น และเรื่องการพัฒนาแหล่งน้ำก็มีความต่อเนื่องมาโดยตลอด แต่การทำงานของหน่วยงานรัฐด้านการพัฒนาแหล่งน้ำยังคงเป็นแบบรับผิดชอบไปตามแต่ละหน่วยงาน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564)

4.1.2 ช่วง พ.ศ.2500 - พ.ศ. 2540

ในช่วงนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกของประเทศไทย (พ.ศ. 2504) ผลการพัฒนาประเทศตามแผน ฯ ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรเป็นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจและเกิดการเคลื่อนไหวของประชาชนและนักศึกษาต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมแล้วพัฒนาไปเป็นประเด็นการเมือง รวมถึงการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมโลกหรือ Earth Summit ครั้งที่ 2 ที่เมืองริโอ เดอจาเนโร ในปี ค.ศ. 1992 ส่งผลให้การเมืองสิ่งแวดล้อมไทยพัฒนาขึ้นตามลำดับ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 โดยประเด็นการเมืองที่พบส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรทรัพยากรพื้นฐานอย่างป่าไม้และน้ำ ส่วนช่วงท้ายยุคมีประเด็นของความเสื่อมโทรมและมลพิษปรากฏอันเนื่องจากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ฉบับแรกจนกระทั่งถึงฉบับที่ 5 ในช่วงยุคนี้ คณะผู้วิจัยสรุปให้เห็นวิวัฒนาการและประเด็นสำคัญลงเป็นลำดับย่อยอีกดังต่อไปนี้

การจัดการทรัพยากรช่วงกำเนิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

ในช่วงราว พ.ศ.2500-2509 รัฐบาลที่มาจากการเมืองในแบบที่ไม่ใช่พระมหากษัตริย์เริ่มเข้ามาจัดการบริหารทรัพยากรอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังผู้เข้าร่วมบางท่านกล่าวว่าการเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่เริ่มตั้งแต่ทศวรรษ 1960-1970 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) ซึ่งสอดคล้องช่วงเริ่มของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เมื่อปี พ.ศ.2504 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) และนับตั้งแต่มีการพัฒนาตามแผนเศรษฐกิจ ฯ ประเทศไทยก็เริ่มเปิดตลาดตั้งเป้าของการพัฒนา เพื่อที่จะเพิ่มผลผลิตทางด้านเศรษฐกิจและการเพิ่มรายได้ของประชาชน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) การจัดการทรัพยากรถูกนำมาใช้เพื่อการตอบสนองทางด้านเศรษฐกิจอย่างชัดเจนและยุคแรกเริ่มของการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะ ก็คือ การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในระดับรากหญ้า (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) พบประเด็นการเคลื่อนไหวทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรแร่ รวมถึงการเคลื่อนไหวของตัวแทนประชาชน (สมาชิกรัฐสภา)

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้นำแบบการอนุรักษ์ของต่างประเทศอย่างอเมริกาเข้ามาใช้ในประเทศไทย จึงเริ่มมีประกาศและบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับป่าไม้ เช่น กฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และมีการประกาศอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ประกาศเขตรักษา

พันธุ์สัตว์ป่าหายากแข่งขันให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า การประกาศกฎหมายดังกล่าว มีนัยยะแอบแฝงอยู่ว่าพื้นที่บางส่วนของภาค เพื่อให้เกิดการเข้าทำสัมปทานค้าไม้ได้ และก็ได้พบว่าระหว่างที่มีการสัมปทานป่าก็มีการบุกรุกป่าอยู่มาก ซึ่งการสัมปทานทำให้ไม้หมดพร้อมกับพื้นที่ป่าลดลงด้วยเพราะในกระบวนการทำไม้ไม่ได้ถูกต้องตามระบบที่วางไว้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ในขณะที่ช่วงเวลานี้มีการสัมปทานป่าไม้ให้เอกชนบางรายเข้าใช้ประโยชน์ได้ ได้มีการให้ชุมชนที่อาจเป็นลูกจ้างเข้าไปทำไม้หรือญาติพี่น้องอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ป่า บางพื้นที่อาศัยประโยชน์จากการสัมปทานจนทำให้มีประชาชนที่เข้าไปอยู่ในพื้นที่ป่าที่มีการสัมปทานเหล่านี้สูงขึ้น ยกตัวอย่าง ในพื้นที่ห้วยขาแข้ง หรือพื้นที่แกวจังหวัดนครสวรรค์ที่เป็นพื้นที่สัมปทานไม้ มีการให้ประชาชนเข้าไปอยู่เพื่อที่จะให้มีจำนวนประชากรในเขตพื้นที่มากพอสำหรับการเพิ่มจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่ และมีการเกณฑ์ประชาชนที่อยู่ทางภาคอีสานหรือญาติพี่น้องที่เข้าไปทำไม้ให้มาอยู่ในพื้นที่ที่มีการสัมปทานช่วงนั้น จึงมีการบุกรุกพื้นที่โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าสงวนที่ให้สัมปทานไม้สูงมาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ขณะที่การสัมปทานให้ประโยชน์คนกลุ่มหนึ่งแต่กลับทำให้คนอีกกลุ่มหนึ่ง ที่เคยอยู่กับพื้นที่ป่ามาตั้งแต่แรกถูกแยกออกจากทรัพยากรด้วยตัวกฎหมายและตัวพื้นที่ที่มีการประกาศ จนทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมไทยอย่างชัดเจนในช่วงเวลานี้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) และแย่งชิงพื้นที่เรื่องของการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติเพื่อใช้ประโยชน์โดยตรง เช่น บุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อเปลี่ยนผืนป่าให้เป็นพื้นที่การเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้น อันเนื่องมาจากทัศนคติต่อการใช้ทรัพยากรเปลี่ยนไป จากเคยใช้ทรัพยากรเหล่านี้อยู่เมื่อถูกจำกัดสิทธิก็รู้สึกว่าเป็นเจ้าของ จึงพยายามที่จะทำลายหรือไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในการดูแลเพราะไม่รู้สิกว่าได้ใช้ประโยชน์หรือเกี่ยวข้อง อย่างไรก็ดี ทั้งสองรูปการณ์ถือว่าทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าในยุคนี้ค่อนข้างมาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

การเร่งรัดพัฒนาตามแผนฯ ฉบับแรก ตั้งแต่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตามสโลแกน “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ” (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) ยังมีการทำลายพื้นที่ป่าเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและมีการจัดตั้งพื้นที่พัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งพบว่าส่งผลกระทบในช่วงหลังอีก ยกตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ.2505 เกิดสงครามเวียดนามที่อเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย ทำให้มีการตัดถนนสาย 331 กับ 304 สาย 331 คือถนนยุทธศาสตร์เชื่อมจากสี่หีบกับถนนมิตรภาพที่นครราชสีมา รวมถึงสาย 304 ด้วย และเนื่องจากถนนสาย 331 เชื่อมต่อกับสาย 304 ที่ตัดถนนทะลุผ่านป่าเขาใหญ่กับป่าทับลาน แต่เดิมสองป่านี้อยู่รวมกันเรียกว่าป่าดงพญาไฟ จึงถือเป็นการรุกเข้าพื้นที่ป่าที่สำคัญมากของภาคตะวันออก ที่ไม่ใช่เพียงเป็นป่าตะวันออกของไทยแต่เป็นภาคตะวันออกของโลก และในช่วงนี้เอง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) และมีการพบงานวิจัยเรื่อง เพื่อนชายชาติ⁵ ที่เผยให้เห็นว่าจักรวรรดินิยมอเมริการ่วมมือกับผู้นำของไทยในการทำลายป่าไม้แห่งชาติซึ่งมีตั้งแต่ปี พ.ศ.2493 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจช่วงนี้ โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคตะวันออก ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า มีการพัฒนาเรื่องของโรงกลั่นน้ำมันในปี พ.ศ.2504 ซึ่งในช่วงนั้นรัฐบาลไทยมีการติดต่อกับรัฐบาลในต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลของประเทศญี่ปุ่นหรืออเมริกา ต่างมีแนวความคิดที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ของภาคตะวันออก เรียกว่า อีสเทิร์น ซีบอร์ด (Eastern Seaboard) ซึ่งถูกคิดมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1 แล้ว

⁵ ผู้ให้สัมภาษณ์ยังไม่สามารถค้นพบต้นฉบับแต่พบเป็นเอกสารอ้างอิงชั้นรองในงานวิจัย

แต่ยังเติบโตช้าเพราะมีสงครามเกิดขึ้นมา และช่วงนั้นประเทศไทยเริ่มมีคำว่า GDP เข้ามาแล้ว (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

การจัดการทรัพยากรน้ำ สอดคล้องกับทรัพยากรป่าไม้ ที่การเคลื่อนไหวเกิดขึ้นเมื่อรัฐไทยเริ่มนำแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจมาใช้ในการพัฒนาประเทศตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา มีโครงการก่อสร้างเพื่อกักเก็บน้ำ เช่น โครงการอ่างเก็บน้ำเขาเต่า ที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อันเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ อันเนื่องมาจากพระราชดำริแห่งแรก ที่กรมชลประทานก่อสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2506 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564) หรือสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนถึงยุคต้นของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ได้แก่ การสร้างเขื่อนภูมิพลซึ่งเป็นเขื่อนขนาดใหญ่แห่งแรกของประเทศไทย เป็นโครงการแรกที่รัฐบาลกู้เงินมาจากธนาคารโลก ถูกต่อต้านคัดค้านจากประชาชนที่ได้รับผลกระทบทั้งในจังหวัดตาก ลำพูน ไปจนถึงบางส่วนของจังหวัดเชียงใหม่ในแม่น้ำปิงตอนล่าง ที่กลายเป็นอ่างเก็บน้ำ โดยเฉพาะบันทึกของชาวบ้านที่กล่าวถึงการที่พวกเขาสู้ถึงขั้นสร้างวีรชนของตัวเองขึ้นมา ด้วยการสร้างพระร่วงองค์ที่ 2 ซึ่งเป็นความเชื่อของท้องถิ่นในแถบนั้น มาต่อสู้กับโครงการเขื่อนขนาดใหญ่ และนำชาวบ้านไปต่อต้านการสร้างเขื่อน รวมถึงนำเอาความเชื่อท้องถิ่นอย่างเช่น เจ้าพ่อทุ่งจ๊ะ ที่จังหวัดลำพูน มาสร้างความชอบธรรมในการไม่ยอมอพยพออกจากพื้นที่สร้างเขื่อน นอกจากนี้ ยังพบกรณีการจัดการทรัพยากรแร่ที่มีการเข้าถึงทรัพยากรเฉพาะกลุ่ม เช่น ในปี พ.ศ. 2506 กลุ่มนายทหารระดับสูง ได้ตั้งบริษัทเหมืองแร่บุรพาเศรษฐกิจขึ้นมา และได้รับสัมปทานสำรวจและขุดแร่ประมาณแสนกว่าไร่ในทะเลอันดามัน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ในส่วนการเคลื่อนไหวของตัวแทนประชาชนรูปแบบที่เป็นทางการ เป็นการเมืองส่วนกลางที่โยงกับการพัฒนา ต่างจากการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่เคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิและวิถีชีวิตตนเองจากการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลกระทบ ยกตัวอย่างเช่น การอภิปรายในรัฐสภาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนของไม้จากการทำอ่างเก็บน้ำในบริเวณลุ่มน้ำปิง เพราะเป็นพื้นที่ที่มีป่าสักอุดมสมบูรณ์ หรือการคัดค้านของสมาชิกรัฐสภาฝ่ายค้านในขณะนั้นและกลุ่มสมาชิกรัฐสภาในภาคอีสาน ที่มุ่งเป้าไปที่การกู้เงินจำนวนมหาศาลของรัฐบาลในการสร้างเขื่อนทั้งที่ประชาชนในภาคอีสานยังยากจนอยู่ เป็นต้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ทรัพยากรกับการเมืองที่ผันผวก่อนแผนฯ ฉบับที่ห้า

ในช่วงราว พ.ศ. 2510-2524 เหตุการณ์ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมที่พบจากการสัมภาษณ์ มีความสัมพันธ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 2 – 4 ในช่วงต้นของยุคนี้ทรัพยากรกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองส่งผลให้เกิดความบานปลายเป็นประเด็นการเมืองดังสถานการณ์ประท้วงของนักศึกษา 14 ตุลา 2516 และ 6 ตุลา 2519 ถือเป็นยุคที่มีความตื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อมสูง ประเด็นที่พบ ได้แก่ มลพิษ ทรัพยากรธรรมชาติ และเกษตรกรรม

ประเด็นมลพิษ พบว่า มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดผลกระทบกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวมแล้วทำให้ประชาชนที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้รับความเดือดร้อนจากน้ำเสียของอุตสาหกรรม ประชาชนทั่วไปได้รับผลกระทบจากอากาศที่เป็นพิษ เป็นที่มาของกลุ่มเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของนักศึกษาด้วย ยกตัวอย่าง กรณีแม่น้ำแม่กลองเน่าเสีย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512-2516 (ปัจจุบันก็ยังได้ข่าวเรื่องน้ำในแม่น้ำแม่กลองเสียอยู่เป็นระยะ) จากการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาลที่บริเวณตอนบนของลุ่มน้ำแม่กลอง เช่น จังหวัดกาญจนบุรีมีโรงงานน้ำตาลมากมาย และมีการปล่อยน้ำเสียลงมาก่อให้เกิดปัญหาทาง

สิ่งแวดล้อมที่ทำให้แม่น้ำแม่กลองเน่าเสียเป็นระยะทางยาว 100 กิโลเมตร สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชน เกิดการสูญเสียทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณแม่น้ำ ดอนหอยหลอด และฟาร์มหอย ได้รับความเสียหาย เหตุการณ์นี้ทำให้เกิดการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ขึ้นในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เรื่องแม่น้ำแม่กลองเน่าเสียทำให้เกิดการตื่นตัวนักศึกษาในยุคนั้น โดยก่อนหน้านี้ ไม่มีชมรมอนุรักษ์เลยซึ่งเกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยมากนักรวมทั้งทำให้เกิดชมรมอนุรักษ์ในหลายมหาวิทยาลัยมาก บางชมรมเกิดขึ้นในยุคหลังแต่มหาวิทยาลัยเก่าแก่ส่วนใหญ่ชมรมอนุรักษ์เกิดขึ้นในยุคนี้ ยังมีการรณรงค์ของนักศึกษาเรื่องอากาศเสีย การคัดค้านการตั้งโรงงานปิโตรเคมี ฯลฯ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า มีการเคลื่อนไหวของประชาชนต่อการดำเนินงานที่เรียกได้ว่าไม่เป็นธรรมและไม่เปิดเผยสู่สาธารณะของภาครัฐในหลายกรณีทั้งป่าไม้ สัตว์ป่า ทรัพยากรแร่ ทรัพยากรน้ำ ประเด็นเรื่องป่าไม้มีการเคลื่อนไหวอยู่หลายกรณี ยกตัวอย่าง การต่อต้านการสร้างสถานีเรดาร์ที่ดอยอินทนนท์แล้วช่วงปลายปี พ.ศ.2516 ที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ชมรมนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีการทราบข้อมูลว่ากองทัพอากาศไทย ขอใช้พื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์สร้างสถานีเรดาร์เพื่อเป็นสถานีที่ใช้สำหรับอเมริกาในการสอดส่องประเทศจีนและประเทศในแถบอินโดจีน ทำให้มีการเคลื่อนไหวรวมตัวกันถึง 37 สถาบัน มีการชุมนุมคัดค้านการก่อสร้างสถานีเรดาร์ แต่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะคณะรัฐมนตรีก็อนุมัติให้สร้างสถานีเรดาร์ที่ดอยอินทนนท์ในที่สุด หรือกรณีป่าไม้กับการใช้ที่ดิน ที่ยังคงเป็นปัญหามาถึงปัจจุบันนี้ เกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2510 โดยกรมป่าไม้ในขณะนั้นมีแนวคิดอพยพชาวบ้านออกจากป่าเพราะเห็นว่าชาวบ้านเป็นสาเหตุของการทำลายป่า ในช่วงแรกนิสิตนักศึกษาก็เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ แต่ภายหลังมีการวิเคราะห์และพบว่าสาเหตุของการทำลายป่าที่แท้จริงไม่ได้เกิดจากชาวบ้าน เพราะชาวบ้านต้องการเพียงที่ดินทำกินเล็กน้อย แม้มีการทำลายก็ไม่ได้เป็นพื้นที่มากมาย แต่การทำลายป่าบริเวณกว้างเกิดจากการระบบทุนนิยมที่ชนชั้นนายทุนต้องการไม้ไปจำหน่าย การค้นพบนี้ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนักศึกษากับกรมป่าไม้ และมีการต่อสู้ของชาวบ้านในหลายพื้นที่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ประเด็นสัตว์ป่า ยกตัวอย่างในกรณีทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นเหตุการณ์ที่คณะนายทหารระดับสูงพร้อมดาราหญิงคนหนึ่ง เข้าไปตั้งค่ายฉลองวันเกิดในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและมีการใช้อาวุธสงครามล่าสัตว์ แล้วเกิดเป็นข่าวใหญ่เฮลิคอปเตอร์ที่ชนซากสัตว์ตกที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม (29 เมษายน พ.ศ. 2516) ทำให้มีผู้เสียชีวิตทั้งหมด 6 ราย และพบซากสัตว์ป่าจำนวนมาก แต่ผู้นำทหารขณะนั้นชี้แจงว่าเป็นปฏิบัติการทางด้านความมั่นคง จึงทำให้นักศึกษาออกมาเคลื่อนไหว (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) เช่น มีการทำหนังสือเล่มเล็กขึ้นมาขึ้นหนึ่งชื่อว่าบันทึกลับทุ่งใหญ่ นักศึกษาที่เข้าประท้วงในกรณีนี้ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง 9 คนถูกคัดชื่อออกจากมหาวิทยาลัยในเดือนพฤษภาคม ทำให้ในเดือนมิถุนายนเกิดการชุมนุมของนักศึกษาที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยนับพันคน เหตุการณ์นี้ต่อเนื่องไปจนถึงการชุมนุมใหญ่เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและการขับไล่ผู้นำทางทหารในขณะนั้น จนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ขึ้น เป็นตัวอย่างการเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยในยุคนี้ที่ไม่ได้แยกออกจากการเมือง ขณะช่วงการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยในระดับประเทศนี้ ก็มีการเคลื่อนไหวในระดับรากหญ้า และการเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

อย่างไรก็ดี ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งเห็นว่า ในช่วงปลายของช่วงนี้ ปริมาณจำนวนพื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว จากเดิมมีพื้นที่ป่าถึงประมาณร้อยละ 50 - 60 ของประเทศ แต่ยุคนี้ (ช่วงท้ายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 4) ป่าไม้ไทยเหลือประมาณร้อยละ 30 แสดงว่าพื้นที่ป่าไม้ลดลงไปในสัดส่วนที่สูงมาก

พร้อมกับจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น จึงได้เริ่มมีแนวคิดเชิงมณฑล คือการให้คนอยู่ร่วมกับป่าและมองคนเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ จากหลักคิดนี้จึงมีการแบ่งพื้นที่เป็นเพื่อการอนุรักษ์ พื้นที่กันชน และพื้นที่ชุมชน เป็นการแบ่งพื้นที่เพื่อจัดการคนให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

ประเด็นทรัพยากรแร่ พบว่า ในยุคนี้อเมริกาเมื่อมีอิทธิพลต่อการจัดการทรัพยากรในประเทศไทย และในยุคนี้เป็นยุคที่ทรัพยากรของประเทศไทยสมบูรณ์มาก ทรัพยากรแร่ในประเทศไทยเองมีมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณทะเลอันดามันชายฝั่งทะเล การเมืองกับสิ่งแวดล้อมในทรัพยากรแร่ที่พบ เช่น ดังได้กล่าวไปในยุคก่อนหน้าว่าในปี พ.ศ. 2506 กลุ่มนายทหารระดับสูงที่ได้ตั้งบริษัทเหมืองแร่บурพาเศรษฐกิจขึ้นมา บริษัทนี้ได้รับสัมปทานสำรวจและขุดแร่ประมาณแสนกว่าไร่ในทะเลอันดามัน แต่ในปี พ.ศ.2511 บริษัทนี้ยังไม่สามารถขุดแร่ได้จึงร่วมมือกับบริษัท Union Carbide ของสหรัฐอเมริกาจัดตั้งบริษัท Thailand Exploration and Mining หรือ TEMCO และรับโอนกรรมสิทธิ์ในการทำเหมืองแร่ทางทะเลจากบริษัทบурพาเศรษฐกิจ ซึ่งการตั้งบริษัทบурพาเศรษฐกิจถือเป็นการตัดสิทธิ์เอกชนรายอื่นทั้งหมด เมื่อร่วมมือกับ TEMCO แล้ว บริษัทเหมืองแร่บурพาเศรษฐกิจก็ปิดตัวลง จึงมองได้ว่าเป็นการขายทรัพยากรของชาติให้กับ TEMCO ซึ่งเป็นทุนจากต่างประเทศ กรณีนี้มีนักศึกษาออกมาเคลื่อนไหวให้ยกเลิกสัญญาบัตรกับบริษัท TEMCO และให้นำนายทหารที่ดำเนินการร่วมกับบริษัทต่างชาติมาลงโทษ โดยในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 มีการชุมนุมใหญ่เพื่อคัดค้านสัมปทาน TEMCO ที่สนามหลวงจนกระทั่งรัฐบาลในขณะนั้นซึ่งนำโดย หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ยกเลิกสัญญาและยอมถอนสัญญาบัตรกับบริษัท TEMCO ในกรณีนี้เกิดการประท้วงขึ้นที่จังหวัดพังงาด้วย และเกิดบทเพลงเพื่อชีวิตชื่อ “แร่ไทยแร่ใคร” ซึ่งเป็นเพลงที่นักศึกษาในยุคนี้ใช้ขับร้องเพื่อต่อต้านบริษัท TEMCO (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ประเด็นทรัพยากรน้ำ พบว่า มีความทับซ้อนเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำในรูปแบบของการสร้างเขื่อนหรือแหล่งเก็บน้ำ แล้วไปมีผลกระทบกับคนที่อยู่ในพื้นที่ก่อสร้างนั้นมาก่อนจึงทำให้เกิดการต่อต้านขึ้น ซึ่งการต่อต้านการสร้างเขื่อนเกิดขึ้นก่อนมาหน้านี้ ดังที่กล่าวถึงในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับแรกในกรณีเขื่อนภูมิพล ในยุคนี้มีการเคลื่อนไหวเช่นกันต่างเพียงว่าช่วงยุคนี้มีเหตุการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองมากกว่า ยกตัวอย่างเช่น กรณีอ่างเก็บน้ำมาบประชัน จังหวัดชลบุรี ที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบกว่าสองพันครอบครัว เป็นอ่างเก็บน้ำในโครงการของชลประทานแต่จุดประสงค์หลักคือเพื่อนำน้ำไปหล่อเลี้ยงเมืองพัทยา ซึ่งกำลังเจริญอย่างรวดเร็ว ด้วยเมืองพทยากลายเป็นสถานที่พักผ่อนของทหารอเมริกา จึงมีทั้งสนามกอล์ฟ มีอ่างเก็บน้ำ การต่อต้านนี้มีบันทึกที่สำคัญเกี่ยวกับการสังหารผู้นำที่ออกมาเคลื่อนไหวและไปพบนายกรัฐมนตรี รวมถึงมีการชุมนุมของนักศึกษาหลายครั้งแล้วทำให้ต้องมีการระงับโครงการไปในระยะหนึ่ง และในวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2517 แกนนำต่อต้านสองคนชื่อ นายเมตตา และนายล้วน เหล่าอุดม ก็ถูกคนร้ายลอบสังหารที่จังหวัดชลบุรีโดยไม่สามารถจับตัวคนร้ายได้

ตัวอย่างกรณีเขื่อนห้วยหลวง ที่จังหวัดอุดรธานี ถือเป็นเขื่อนสำคัญเพราะเกี่ยวข้องกับเข้ามาของประเทศอเมริกัน ที่มาวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำโขงในภาคอีสาน เขื่อนทั้งหมดที่เกิดขึ้นในยุคนี้ทางภาคอีสานทั้งที่ได้สร้างไปแล้วและอีกส่วนใหญ่ที่ยังไม่ได้สร้างนั้นถูกวางแผนไว้โดยหน่วยงานสร้างเขื่อนของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีการวางแผนตั้งแต่ประมาณ 50 ปีก่อนซึ่งมีการสร้างไปแล้ว เขื่อนห้วยหลวงขณะนั้นอยู่จังหวัดอุดรธานีปัจจุบันพื้นที่บางส่วนถูกแยกเป็นจังหวัดหนองบัวลำภู เขื่อนห้วยหลวงก็ยังอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี แต่คนที่ได้รับผลกระทบโยกไปถึงจังหวัดหนองบัวลำภู กรณีเขื่อนห้วยหลวงมีการเคลื่อนไหวเพราะชาวบ้านต้องการอพยพ ซึ่งนักศึกษาที่เคลื่อนไหวเห็นว่าผู้ที่รับผลประโยชน์คือกองทัพอเมริกัน ซึ่งมาตั้งฐานทัพที่อุดรธานี

ในขณะนั้น ใช้ไทยเป็นฐานกำลังต่อสู้กับฝ่ายต่อต้านในประเทศพม่า ลาว และกัมพูชา กล่าวคือ ฐานทัพอเมริกา นำมาซึ่งการสร้างเขื่อนในอีสานและไปทิ้งระเบิดในประเทศเพื่อนบ้านอย่างเวียดนาม การต่อสู้ของชาวบ้าน ทำให้มีการปิดล้อมหมู่บ้าน ชาวนาที่เป็นแกนนำถูกลอบสังหารอย่างทารุณ มีการนำลูกเสือชาวบ้านไปปะทะกับนักศึกษาที่ออกมาคัดค้านเรื่องเขื่อน

ตัวอย่างกรณีเขื่อนผามอง ที่สหรัฐอเมริกาได้วางแผนไว้ให้เป็นเขื่อนขนาดใหญ่ที่สุดของสหรัฐอเมริกา ในยุคนั้น โดยมีทุนของอเมริกาสนับสนุนการสำรวจ มีแผนจะสร้างเขื่อนผามองที่อำเภอเชียงคานและอำเภอปากชม จังหวัดเลย แต่เขื่อนนี้ก็ถูกต่อต้านอย่างหนักเช่นกันโดยนักศึกษา และยังมีกลุ่มปัญญาชนเข้าร่วมด้วย โดยได้จัดทำหนังสือเรื่อง “ทองปาน” ที่คุณคำสิงห์ ศรีนอก เป็นผู้แต่ง และมีนักแสดงหลายท่าน เช่น คุณสุลักษณ์ ศิวรักษ์ คุณหงา คาราวาน ถ่ายทำที่จังหวัดนครราชสีมา เกี่ยวกับชีวิตของคนอีสานที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน แต่ฟิล์มยังไม่ทันได้ล้างก็เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ขึ้นก่อน จากนั้นฟิล์มนี้ถูกนำไปล้างแล้วตัดต่อที่ประเทศสิงคโปร์แต่เป็นหนังต้องห้าม จนกระทั่งเกือบ 10 ปี อาจารย์ชาญวิทย์ได้ไปนำหนังเรื่องนี้มาเผยแพร่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ประเด็นเกษตรกรรมและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ พบว่า นโยบายการพัฒนาของรัฐได้ทำให้เกิดช่วงชิงทรัพยากรระหว่างประชาชนด้วยตนเอง จนเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ยกตัวอย่าง ในช่วง พ.ศ. 2510 - 2514 รัฐบาลมีนโยบายพืชเชิงเดี่ยว คือ เน้นเรื่องพืช อาหารสัตว์ และปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย และยางพาราด้วย ภาคตะวันออกจะเน้นพวกพืชเชิงเดี่ยวอย่างข้าวโพด การเกษตรแบบพืชเชิงเดี่ยวทำให้เกิดการรุกรานและมีการจับจองที่ดิน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) หลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ขบวนการต่อสู้ของกลุ่มชาวนา กลุ่มรากหญ้า และนักศึกษาถูกปราบปรามจนนักศึกษาจำนวนมากต้องหนีเข้าป่าและเข้าร่วมกับการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) มีแผนการปราบปรามคอมมิวนิสต์ยิ่งทำให้เสียพื้นที่ป่าเพิ่มเข้าไปอีก ในช่วงนั้น มีแผนปฏิรูปที่ดินในปี พ.ศ.2520 อีกด้วย ทำให้มีการปฏิรูปที่ดินในจังหวัดปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา รวมถึงสระแก้วในปัจจุบันด้วย รวมประมาณมากกว่า 300,000 ไร่ ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งเรื่องที่ดินในพื้นที่ การเปิดพื้นที่เกษตรยังส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานโดยคนอีสานก็อพยพเข้ามาเป็นแรงงานในภาคตะวันออกเยอะมาก ต่อมาเรื่องราวของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ได้เกิดขึ้น⁶ ทำให้เกิดการเปลี่ยนจากการเกษตรแบบพืชเชิงเดี่ยว (ที่ทำให้เกษตรกรขาดทุน ล้มละลายเป็นจำนวนมาก) กลายเป็นวนเกษตรในปัจจุบัน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

หรือการเกษตรเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในช่วงปี พ.ศ.2522 - 2524 ได้มีกลุ่มนักการเมืองหน้าใหม่ ๆ เข้ามายึดครองพื้นที่ในแถบตั้งแต่ภูเขียวกวไปจนถึงทุ่งกระมังของจังหวัดชัยภูมิ กินเข้ามาถึงพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดสระแก้ว (เดิมคือจังหวัดปราจีนบุรี) มีการใช้ประโยชน์นำมาปลูกพืชพลังงาน มีการถางป่ากระจายไปถึงพื้นที่ราบเชิงเขา สวนกิตติก็ถูกทำให้เกิดมาในช่วงนี้ แล้วเกิดโครงการที่เรียกว่า การพัฒนาที่ราบเชิงเขาซึ่งเป็นโครงการของรัฐที่มีเอกชนหนุนหลังมาพัฒนาแทนผืนป่าตะวันออก ช่วงนั้นเองได้เกิดการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำตามชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก การเพาะเลี้ยงกุ้งจากการส่งเสริมของภาครัฐ เป็นผลให้เกิดสภาพสิ่งแวดล้อมเสียหายที่เรียกว่า ลิมน้ำเค็มรุกตัวไม่สามารถฟื้นฟูคุณภาพน้ำได้ หรือบางที่ต้องปิดประตูน้ำถาวร จนถึงทุกวันนี้

⁶ ผู้ใหญ่วิบูลย์เคยเป็นผู้นำกลุ่มเกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เพื่อประท้วงเกี่ยวกับราคาพืชผลการเกษตรในช่วงปี พ.ศ.2518-2522 และเริ่มทำวนเกษตรจริงจังประมาณ พ.ศ. 2530 ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมได้จากเว็บไซต์

<https://www.moac.go.th/philosopher-philosopher-preview-382991791805>.

ก็ยังมีทะเลาะกันทุกปีอันเกิดจากการเพาะเลี้ยงกุ้ง และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

นอกเหนือจากประเด็นข้างต้น ยังมีกรณีอื่น ยกตัวอย่าง กรณีการประกาศพระราชกฤษฎีกาเวนคืนที่ดินให้กับการทำเรือแห่งประเทศไทยในบริเวณพื้นที่ของอำเภอศรีราชา⁷ ประมาณ 6,000 ไร่ ในปี พ.ศ. 2521 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) เพื่อสร้างขีดความสามารถในการพัฒนาประเทศ มีผลให้คนบางส่วนต้องอพยพออกจากพื้นที่ หรือการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาในยุคนี้ยังมีการณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมในหลายประเด็น เช่น การคัดค้านการตั้งโรงไฟฟ้าปรมาณูซึ่งมีข่าวลือว่าจะตั้งขึ้นที่อ่าวไทย การรณรงค์ให้ปลูกต้นไม้ในกรุงเทพฯ ให้มากขึ้น และยังพบว่า การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมมุ่งเป้าไปที่การวิพากษ์วิจารณ์สหรัฐอเมริกา โลกยุคนี้แบ่งเป็น 2 ฝ่ายเสรีนิยมกับสังคมนิยม ซึ่งนักศึกษามีความคิดทางด้านสังคมนิยม จึงมีการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลไทยในขณะนั้นที่มีนโยบายตามสหรัฐอเมริกา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นว่าในยุคนี้มีการส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดกลุ่มทหารอเมริกัน จากเดิมมีที่กิโลสปีดหีบ แต่ไม่สวยงามนักจึงมีการเปิดพื้นที่ที่สวยกว่าคืออ่าวมาถาย์แล้วเกิดสถานที่ที่สวยกลางคืน เกิดบาร์เบียร์ และเมียเช่าในช่วงนี้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้สิ้นสุดลง และเข้าสู่ช่วงยุคเผด็จการอีกครั้ง แต่กระบวนกรที่ฟื้นตัวเร็วที่สุดคือขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมของนักศึกษา ตัวอย่างที่สำคัญคือการตั้งการรวมตัวกันของนักศึกษา 15 มหาวิทยาลัย เป็นคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมจาก 15 สถาบัน โดยตั้งชื่อกลุ่มว่า คอทส. มีบทบาทสำคัญในด้านการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในยุคตั้งแต่ พ.ศ.2521 จนถึงปี พ.ศ.2540 กว่า ๆ การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในยุคนี้ที่โดดเด่น เช่น เชื้อน้ำใจที่จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งจะไปสร้างในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร⁸ ไททศน์มีบทบาทสูงอย่างมากเลยในยุคนี้ ไม่ว่าสถานไหนก็ต้องทำข่าวเรื่องนี้ สื่อมวลชนถือเป็นปัจจัยที่ทำให้คนตื่นตัวมากที่สุดในยุคนี้ ก่อนหน้านี้สื่อมวลชนสายสิ่งแวดล้อมยังไม่ค่อยมีมากนัก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) นอกจากนี้ ในช่วงนี้ยังมีนักวิชาการไทย อาจารย์นาท ตันทวิรุฬห์ ได้ก่อตั้งคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดลขึ้น โดยเริ่มจากก่อตั้งโครงการขึ้นมาก่อน⁹ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

ความเสื่อมถอยของทรัพยากรช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 5 ก่อนกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม

ในช่วงราว พ.ศ.2525-2534 หรือช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ห้าต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่หก ในรัฐบาลสมัย พลเอกชาติชาย ก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ประเทศไทยยังเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยนำทรัพยากรไปใช้ทั้งที่ดินและป่าไม้ ถือเป็นช่วงที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกใช้เพื่อการพัฒนาในช่วงแผนฯ ก่อนหน้านี้ส่งผลกระทบชัดเจนในช่วงนี้ ซึ่งเกิดจากนโยบายการพัฒนาประเทศในช่วงนี้ด้วย ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า นโยบายที่จะทำ

⁷ ทุกวันนี้ก็คือ ทำเรือแหลมฉบัง (ผู้ให้สัมภาษณ์)

⁸ ขบวนการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิกับกรมทรัพยากรกับดาราล่าสัตว์ ทุ่งใหญ่นเรศวรถือว่ามีประวัติศาสตร์ที่สำคัญกับด้านสิ่งแวดล้อมมาก เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากจนทุกวันนี้ได้เป็นมรดกโลกแห่งแรกของประเทศไทย (ผู้ให้สัมภาษณ์)

⁹ เป็นโครงการศึกษาและวิจัยสิ่งแวดล้อม (Environmental Education and Research Project) เมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2516 และเป็นคณะฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 โดยเหตุผลการก่อตั้งโครงการฯ เป็นเรื่องการเพิ่มขึ้นของประชากรและปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น กรณีเรือน้ำมันลมนอ่าวไทย การล่าสัตว์ป่าที่ทุ่งใหญ่นเรศวร และแม่น้ำแม่กลองเน่า เป็นต้น

ให้ประเทศไทยเป็นเสี้ยวที่ 5 แห่งเอเชีย ทำให้เกิดการพัฒนาระบายความเจริญไปยังภูมิภาคจึงเกิดการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานในภูมิภาค (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวเพิ่มเติมว่า ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1 ถึง 5 ถือเป็นช่วงสูงสุดของการใช้ทรัพยากรและทำลายทรัพยากรของประเทศ เพราะทัศนคติของประเทศไทยในช่วงเวลานี้ยังมองว่าทรัพยากรมีมาก มีปริมาณมหาศาลใช้อย่างไรก็ไม่หมดจึงไม่จำเป็นต้องไปจัดการ ขณะเดียวกัน ผลของการพัฒนาในช่วงก่อนหน้านี้ทำให้ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเริ่มเกิดขึ้น ทั้งเรื่องความแออัดของสังคมเมืองหรือขยะรวมทั้งยังมีการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่อย่างเข้มข้นเพื่อที่จะไม่ให้คนในพื้นที่เข้าไปยุ่งกับทรัพยากร ก็ทำให้เกิดเรื่องของการต่อสู้ด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นมา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) ข้อค้นพบตามประเด็นสิ่งแวดล้อมในช่วงสั้น ๆ นี้เน้นไปที่ทรัพยากรธรรมชาติอย่างป่าไม้ ที่ดิน และน้ำ

กรณีทรัพยากรป่าไม้ พบว่า การพัฒนาที่ผ่านมามีการใช้ทรัพยากรป่าไม้ไปมากจนกระทั่งสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 5 พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างเห็นได้ชัด ได้เกิดการเคลื่อนไหวจนนำไปสู่นโยบายปิดป่าในยุคนี้ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งให้เหตุผลสำคัญหนึ่งอันนำไปสู่การปิดป่าว่าสัมปทานการทำไม้มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนเมื่อเกิดจากกรณีภัยพิบัติดินโคลนและซุงถล่มที่ภาคใต้ สุราษฎร์ธานี และ นครศรีธรรมราช ทำให้มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก จนกลุ่มประชาชนและนักศึกษาทั่วประเทศออกมาเรียกร้องให้ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี ยกเลิกการสัมปทานป่าไม้จน พลเอกชาติชาย จำเป็นต้องยกเลิกการทำสัมปทานไม้ทั่วประเทศ (ในปี พ.ศ.2532) เป็นการปิดฉากการมองป่าแบบเน้นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านเพิ่มเติมว่า ในช่วงหลังปี พ.ศ.2532 ที่มีการปิดป่า ป่าสัมปทานถูกยกเลิกทั้งหมดและไม่มีการทำไม้อีก แต่การส่งไม้ออกที่มีอยู่จะเป็นไม้ที่ปลูกขึ้นภายหลัง เป็นการส่งออกเฉพาะไม้ที่ปลูกยกเว้นไม้สักเท่านั้นที่ยังมีการสั่งห้ามให้ส่งออกและปัจจุบันก็ยังคงสั่งห้ามอยู่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

อย่างไรก็ดี พบว่ายังมีปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อการปิดป่าสัมปทานในช่วงนี้ คือ การเคลื่อนไหวของนักพัฒนาเกี่ยวกับประเด็นทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าที่โดดเด่นอย่าง คุณสืบ นาคะเสถียร และ คุณวีรวัฒน์ ธีรประสาธน์ ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในขณะนั้น เพื่อดูแลเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ช่วงนี้ถือเป็นยุคแบ่งบานขององค์กรพัฒนาเอกชนด้วย เพราะมีองค์กรพัฒนาเอกชนเกิดขึ้นหลายองค์กรที่หันมาทำเรื่องสิ่งแวดล้อมรวมถึงมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพันธุ์พืช (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) ทำให้กระแสการอนุรักษ์สูงขึ้นจนนำไปสู่การยกเลิกสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ และคุณสืบ นาคะเสถียร ก็เสียชีวิตในช่วงยุคนี้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

คณะผู้วิจัยเห็นว่า การเสียชีวิตของคุณสืบ นาคะเสถียร ได้ตอกย้ำกระแสการอนุรักษ์ในประเทศไทยช่วงนั้นให้มากยิ่งขึ้น จนมีการสานต่อการศึกษาทางวิชาการที่จะเสนอให้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในทุ่งใหญ่นเรศวร และห้วยขาแข้งได้เป็นมรดกทางธรรมชาติของโลก ต่อมาพื้นที่ทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้งก็ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์กร UNESCO (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ในช่วงนี้เริ่มเกิดนโยบายเพิ่มป่าไม้เป็นแผนแม่บทป่าไม้ พ.ศ.2529 แต่รูปแบบการจัดการยังไม่ชัดเจนนัก ดังเช่นผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ป่าไม้ช่วงเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1 มีอยู่ร้อยละ 60 และเหลือร้อยละ 29 ในช่วงสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 5 ต่อเมื่อเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 6 ประเทศไทยก็หัน

กลับมามองเรื่องของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีนโยบายป่าไม้โดยพยายามเพิ่มพื้นที่ป่าให้ได้ร้อยละ 40 แต่ยังเป็นเพียงแนวคิดที่ยังไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้แท้จริง อาจเพราะมีหลายปัจจัยไม่ใช่เพียงกำหนดตัวเลขพื้นที่ป่าแล้วจะสำเร็จได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) อย่างไรก็ตาม พบว่า ท่ามกลางนโยบายนั้นก็ยังเกิดการช่วงชิงผลประโยชน์จากการเพิ่มพื้นที่ป่าเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น เมื่อประกาศว่าจะปลูกป่าในทุ่งกุลารั้วจำนวน 5.1 ล้านไร่ พอจะปลูกจริงกลับไม่มีที่ปลูกก็ไม่สามารถรายงานผลว่ามีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น จึงเกิดการเข้าไปตัดไม้และพืชผลในที่ดินของชาวบ้านเพื่อปลูกยูคาลิปตัสเป็นหลักฐานว่าได้มีการปลูกป่าแล้ว และปกป้องว่าเป็นป่าชุมชน ซึ่งขณะนั้นมีการศึกษาและทำข้อมูลขึ้นมา และนำเสนอในที่ประชุมของรัฐสภาด้วย จึงเป็นที่มาของคำว่าป่าชุมชน ซึ่งป่าชุมชนเกิดจากการต่อสู้ของชาวบ้านที่ภาคอีสานด้วย แม้หลายภาคส่วนเข้าใจว่าการเคลื่อนไหวเริ่มมาจากภาคเหนือ แต่ความจริงแล้วที่ภาคอีสานมีการต่อสู้ที่เข้มข้นมากเช่นกัน กรณีนี้ มีคนได้ประโยชน์จากการปลูกยูคาลิปตัสด้วย เพราะซื้อกล้าในราคาแพงมาเพาะขายซ้ำ โดยเกิดขึ้นพร้อมกันกับอุตสาหกรรมกระดาษ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

นอกจากนี้ยังพบว่า นโยบายเพิ่มพื้นที่ป่าตามแผนแม่บทป่าไม้ปี พ.ศ.2529 ได้บังเกิดผลตามมา ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ภายหลังจากเขตอุทยานและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแล้ว ได้มีการอพยพชาวบ้านที่เคยอยู่อาศัยในป่าเป็นจำนวนมาก โครงการที่สำคัญที่สุดก็คือโครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับประชาชนผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม เป็นโครงการที่อนุมัติในสมัยพลเอกชาติชาย โดยนำทหารเข้ามาจัดการทรัพยากรป่าไม้ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการนำทหารเข้ามาช่วยจัดการทรัพยากร เมื่อทหารทำรัฐประหารพลเอกชาติชายช่วงของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) รสช.ได้ทำโครงการ คจก.ขึ้นมาทำให้ต้องมีการอพยพประชาชนเริ่มจากภาคอีสานก่อน มีการบังคับคนออกจากที่ดินทำกิน กรมป่าไม้ก็ได้มีการประกาศเป็นอุทยานหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ตัวอย่างกรณีทรัพยากรที่ดิน มีโครงการของรัฐเพื่อจัดสรรทรัพยากรเสื่อมโทรมและการใช้ที่ดินเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ เช่น แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2524 และเป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 5 เรียกว่า อีสเทิร์น ซีบอร์ด (Eastern Seaboard) ซึ่งจังหวัดชลบุรีกับจังหวัดระยองพัฒนาขึ้นมาก่อนแล้ว การพัฒนาอีสเทิร์น ซีบอร์ด ได้มีนักวิจัยจากต่างประเทศซึ่งทางสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติว่าจ้างมาทำการศึกษา และพบว่าพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกมีศักยภาพเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมได้ แต่จะมีปัญหาใหญ่ก็คือการแย่งชิงทรัพยากรที่ดินและทรัพยากรน้ำตามมาซึ่งได้เกิดขึ้นแล้ว (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

ตัวอย่างกรณีทรัพยากรน้ำ ยังมีความต่อเนื่องมาจากยุคก่อนหน้านี้อีกเช่นกัน เช่น เขื่อนน้ำโจนที่จะสร้างในพื้นที่ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ในช่วงแรกในปี พ.ศ.2525 มีการรณรงค์ของนักวิชาการประชาชนลุ่มน้ำแม่กลอง และมี อาจารย์สมพงษ์ ธงไชย¹⁰ ได้ออกมาเคลื่อนไหวเป็นเรื่องการให้ข้อมูลซึ่งมีการโยงไปถึงการล่าสัตว์ป่าในทุ่งใหญ่นเรศวรตอนนั้น ส่งผลทำให้ทางรัฐไม่กล้าตัดสินใจเดินหน้าโครงการใด ต่อมาช่วงปี พ.ศ.2530 รัฐบาลได้มีการรื้อฟื้นโครงการเขื่อนน้ำโจนขึ้นมาอีกครั้ง ช่วงนี้มีแกนนำนักศึกษาทั้ง 15 สถาบัน คัดค้านกับรัฐบาลสมัยพลเอกเปรมโดยมีการเคลื่อนไหวทั้งในกรุงเทพฯ และกาญจนบุรี (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) มีการตั้งกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อเคลื่อนไหวปกป้องสิ่งแวดล้อมในกาญจนบุรีอย่างต่อเนื่อง กรณีเขื่อนน้ำโจนเป็นการเคลื่อนไหวในประเด็นสาธารณะที่ทำให้

¹⁰ อาจารย์สมพงษ์ ธงไชย ขณะนั้นยังเป็นนักศึกษาอยู่แต่ปัจจุบันเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหิดล (ผู้ให้สัมภาษณ์)

ให้สังคมไทยมีการตื่นตัวทางสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง เป็นปรากฏการณ์สำนึกสีเขียวอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เห็นได้จากสื่อมวลชนที่มีนักข่าวสายสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น ผู้สื่อข่าวในยุคนี้ที่มีชื่อเสียง คือ คุณนิรมล เมธีสุวกุล ขณะเดียวกันภาครัฐก็มีเครื่องมือในการควบคุมเพื่อต่อสู้กับสื่อมวลชนที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว เครื่องมือสำคัญของรัฐขณะนั้น มีรายการสยามมานูสติ และรายการเพื่อแผ่นดินไทย ที่กล่าวหากลุ่มนักศึกษาทั้งช่วงเช้าและเย็น โดยกล่าวหาว่ากลุ่มนักศึกษารับเงินจากต่างชาติและเป็นกลุ่มคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนทำให้ต้องมีการชะลอโครงการเขื่อนน้ำโจนออกไปในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2531 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งยังเพิ่มเติมว่าการคัดค้านการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ คุณสืบ นาคะเสถียร มีบทบาทสำคัญเช่นกัน โดยเฉพาะเรื่องของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่อย่างเขื่อนเชี่ยวหลานที่สุราษฎร์ธานี ที่ต้องมีการอพยพสัตว์ป่าออกมา และเมื่อคุณสืบเสียชีวิตยิ่งทำให้กระแสการคัดค้านขยายวงกว้างมากขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

อย่างไรก็ดี นโยบายรัฐแบบ “New Industrial Country” สมัยนายกรัฐมนตรี พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (4 สิงหาคม พ.ศ. 2531 - 9 ธันวาคม พ.ศ. 2533) ทำให้โครงการสร้างเขื่อนเกิดขึ้นมากยุคนี้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าส่งผลต่อเนื่องไปสู่การสร้างเขื่อนและการคัดค้านของประชาชนในโครงการสร้างเขื่อนในยุคต่อไป

ตัวอย่างกรณีทรัพยากรแร่ เกิดการเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่ ดังผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า โรงงานแทนทาลัม (Tantalum) ที่จังหวัดภูเก็ต เนื่องจาก ทะเลฝั่งอันดามันของไทยมีแร่ดีบุกมาก แร่ดีบุกเมื่อมีการถลุงแร่ออกไปแล้วในตะกอนของดีบุกมีแร่ที่มีค่ามหาศาลมาก เรียกว่า แทนทาลไลท์ (Tantalite) ซึ่งสามารถนำมาทำกรอบแว่นตาให้มันมีน้ำหนักเบาและแข็งแรง หรือทำหัวจรวดปีกเครื่องบิน ซึ่งการจัดตั้งโรงงานแทนทาลัมของบริษัทเอกชนทำให้คนภูเก็ตต่อต้านและประท้วงในปี พ.ศ.2529 การเคลื่อนไหวกรณีแทนทาลัมเป็นการประชุมใหญ่ที่สุดในประเด็นสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่างจังหวัด โดยมีกลุ่มนักศึกษาเข้าไปร่วมสนับสนุนคนภูเก็ตในการเคลื่อนไหวให้เป็นขบวนการมากขึ้น แต่การเคลื่อนไหวนี้ท้ายที่สุดได้ถูกนักการเมืองพรรคชาติไทยเข้าไปช่วงชิงมวลชน (ต่อมานักการเมืองคนนั้นก็ได้รับเลือกเป็น ส.ส.จังหวัดภูเก็ต) มีคนจำนวนหลักแสนออกมาคัดค้านการตั้งโรงงาน แล้วจบลงด้วยการจลาจลในวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2529 และมีการเผาโรงงาน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งเห็นว่า กรณีนี้เป็นจุดสูงสุดของความพลิกผันที่มากจนกระทั่งเกิดความขัดแย้ง ซึ่งกลุ่มเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมต้องกลับมาทบทวน เพราะไม่มีใครรู้ว่าการเผาโรงงานเกิดขึ้นได้อย่างไร ด้วยสภาพเหตุการณ์ที่วุ่นวายและการประท้วงอย่างกว้างขวางในภูเก็ต ต้องทบทวนว่ากระบวนการการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมต้องมีทิศทางอย่างไรบ้าง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) กรณีทรัพยากรแร่อื่น ๆ เช่น การทำเหมืองหินอ่อนที่ทองแสงชัน จังหวัดอุดรธานี (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) หรือกรณีความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรเกลือในอีสานที่ชัดเจนเพราะมีการขุดน้ำใต้ดินที่เป็นน้ำเค็มมาต้มเกลือจนเกิดความขัดแย้งระหว่างนายทุนทำเกลือกับชาวนาที่ปลูกข้าว เกิดการปะทะกันและมีการจับกุมนักศึกษามหาสารคามด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านกล่าวว่าช่วงนี้มีประเด็นสำคัญเรื่องทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่นายทุนมีการบุกรุกป่าชายเลนเพื่อจัดทำนาุ้ง เช่น บ้านท่าหาดจังหวัดตราด (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) ขณะที่ชาวบ้านที่อยู่ในชนบทและยังมีวิถีชีวิตพึ่งพิงกับฐานทรัพยากรธรรมชาติกลับไม่มีเอกสิทธิ์ที่ชัดเจน ทำให้โอกาสที่จะใช้ทรัพยากรทางทะเลเป็นแบบพออยู่ได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 5 และฉบับที่ 6 นี้ ได้มีความพยายามพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วยการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ยกตัวอย่างเช่น เชื้อเพลิงถ่านหินไฟฟ้า ทำให้ภาคประชาชนมีการเคลื่อนไหวคัดค้านทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) เป็นที่มาของความขัดแย้งเรื่องการรองรับชุมชนดั้งเดิมที่มีอยู่ ความขัดแย้งนี้เป็นไปได้ว่าภาคประชาสังคมยึดเป้าหมายโลกาภิวัตน์ด้านสิ่งแวดล้อม ในขณะที่รัฐบาลมีเป้าหมายในทางโลกาภิวัตน์ด้านเสรีนิยมหรือเศรษฐกิจการค้า จึงทำให้เกิดการยึดถือคติและเป้าหมายต่างกัน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) ซึ่งส่งผลให้การเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยยังมีความเข้มข้นมากขึ้นในยุคต่อไป

การเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมระดับโลกกับกฎหมายกลางด้านสิ่งแวดล้อมไทย

ในช่วงราว พ.ศ.2535-2540 เป็นช่วงสั้น ๆ แต่มีความหมายเพราะการเร่งรัดพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับก่อนหน้านี้นี้ ได้ส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างหนัก สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างเห็นได้ชัดจากปัญหามลพิษ คณะผู้วิจัยสรุปว่าในช่วงนี้ค่อนข้างมีความสับสนผันผวนทางนโยบายและการปฏิบัติอยู่ไม่น้อย กล่าวคือ แม้รัฐมีนโยบายด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ มีการออกกฎหมายคุ้มครองป่าไม้และสัตว์ป่าเพิ่มขึ้น แต่กลับทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชน แม้มีการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม หรือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐบาลที่ยังคงเดินหน้าต่อโดยเฉพาะในกรณีการสร้างเขื่อน ยังผลให้เกิดความขัดแย้งเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ความสับสนดังกล่าวถือเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทางสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ โดยได้รับอิทธิพลจากการให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมในระดับโลกด้วย จนทำให้เกิดกฎหมายกลางที่เรียกว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ซึ่งสาระสำคัญเป็นเรื่องการประเมินผลกระทบโครงการที่อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการก่อตั้งองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม อาจกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนก่อนหน้าประกอบกับการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการของรัฐตามกฎหมายดังกล่าว ได้นำไปสู่ประเด็นการมีส่วนร่วมดังปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในภายหลัง

การเคลื่อนไหวหรืออนุสัญญาด้านสิ่งแวดล้อมของนานาชาติ เป็นจุดพลิกผันที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการแบ่งยุคการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย โดยพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านอ้างอิงวาระการเคลื่อนไหวระดับโลก ได้แก่ วาระการประชุมเรื่องสิ่งแวดล้อมโลก¹¹ อนุสัญญาระหว่างประเทศ เจเนอวาด้านการค้าโลก ระบบมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม เป็นเหตุผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการเมืองสิ่งแวดล้อมไทยในช่วงนี้

การอ้างอิงตามวาระการประชุมเรื่องสิ่งแวดล้อมโลก ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในภาพรวมของทั่วโลก เห็นได้ว่าอุตสาหกรรมหลักในประเทศที่พัฒนาแล้วใช้การผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น อเมริกาใช้ถ่านหินใช้ไม้ หรือซุงไม้แปรรูปจากธรรมชาติค่อนข้างหนักหน่วง ทำให้ผลกระทบเกิดขึ้นอย่างรุนแรงในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกและพื้นที่ป่าที่ลดลง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564) การใช้ทรัพยากรเป็นฐานการพัฒนาจนส่งผลกระทบต่อทั่วโลกทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับโลกที่สหประชาชาตินำมาเป็นวาระของการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกในปี พ.ศ.2535 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) เรียกว่าเป็น โลกาภิวัตน์ด้านสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อท่าทีของการเคลื่อนไหวในประเทศไทยที่มีปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอยู่ด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) ส่วนประเด็นด้านอนุสัญญาระหว่างประเทศ

¹¹ Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอจาเนโอ ในปี ค.ศ.1992

ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า มีอนุสัญญาเกิดขึ้นในช่วงนี้ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

สำหรับประเด็นด้านเงื่อนไขการค้าโลก มีทั้งที่คัดค้านและส่งเสริมต่อการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไป ในเชิงที่คัดค้าน ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าในปี พ.ศ.2538 เกิดองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ส่งผลให้เกิดโลกาภิวัตน์ด้านเศรษฐกิจการค้าเสรี และหลังจากนั้นเรื่องของสิ่งแวดล้อมและการค้าเสรีได้ขัดแย้งกันเรื่อยมา เพราะว่าการติกาในองค์การการค้าโลก ทั้ง 15 ฉบับ และเป้าหมายการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจการค้าเสรี ขัดแย้งกับกติกาเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งในเชิงหลักการ เป้าหมาย และตัวชี้วัด จนทำให้เกิดข้อพิพาทด้านการค้ากับสิ่งแวดล้อมเป็นคดีในองค์การการค้าโลกหลายคดี ซึ่งประเทศไทยได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับหลายคดี เช่น คดีกึ่งกับเต่า ที่ใช้เครื่องมือจับกุ้งแต่ได้เต่าติดมาด้วย หรือคดีการใช้จีเอ็มโอ¹² (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) ส่วนในเชิงที่ส่งเสริมต่อสิ่งแวดล้อม ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าในยุคอุตสาหกรรมหนักหลายประเทศเน้นกำไรสูงสุดจากการผลิต แต่เมื่อการเปลี่ยนแปลงเรื่องสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น องค์กรระหว่างประเทศได้เข้ามาเกี่ยวข้องและทำให้ผู้ค้าต้องดำเนินการตามมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564) ส่วนประเด็นมาตรฐานทางสิ่งแวดล้อม ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าในระบบอุตสาหกรรมมีระบบมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม (ISO 14000) เป็นมาตรการสิ่งแวดล้อมที่มีมากขึ้น เพราะนานาประเทศได้เรียนรู้ว่าผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกระบวนการผลิตส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรง ในต่างประเทศจึงได้จัดทำระบบมาตรฐานดังกล่าวขึ้น และกดดันไปยังประเทศอื่นด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

ผู้วิจัยพบว่า การให้ความสำคัญต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมในระดับโลกได้ส่งผลต่อการปรับตัวของประเทศไทยและประชาชนเป็นอย่างมาก โดยผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านอ้างอิงถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญในยุคนี้ คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) แต่การเกิดขึ้นของกฎหมายฉบับนี้ถือว่าการเกิดขึ้นในช่วงที่สถานการณ์การเมืองในประเทศไทยไม่ปกตินัก ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นกล่าวว่า จากการรัฐประหารก่อนหน้านี้ทำให้ พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อมฯ พ.ศ.2535 เกิดขึ้นในรัฐบาลสมัย นายอานันท์ ปันยารชุน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564) โดยผู้ให้สัมภาษณ์เห็นเพิ่มเติมว่า กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมักเกิดในยุคที่ไม่ปกติในทุกช่วง เช่น สมัยจอมพลถนอม มาจนถึงสมัย คุณอนันต์ในปี พ.ศ.2535 เป็นช่วงที่การเมืองไม่ปกติเช่นกัน แต่ก็มีข้อดีตรงที่ทำให้กฎหมายนี้ผ่านออกมาได้ เพราะในช่วงปกติกฎหมายลักษณะที่เป็นผลลบหรือทำให้นายทุนเสียประโยชน์จะต้องผ่านกระบวนการพิจารณาที่ใช้เวลานานและยากมากกว่า (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่ากฎหมายฉบับนี้มีหลักการที่ดี โดยส่งเสริมประชาชนในการมีส่วนร่วมและสิทธิของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) เกิดกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม มีสำนักนโยบายแบบแผนสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ มีกรมควบคุมมลพิษ มีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการขนาดใหญ่ และการกำหนดให้มีองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) ผลของกฎหมายฉบับนี้ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นในเรื่องสิ่งแวดล้อม แต่ยังคงมีข้อจำกัดและความท้าทายในหลายประการ เช่น การให้มีองค์กรอิสระเพื่อเป็นองค์กรกลางทางด้าน

¹² สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม (Genetically Modified Organisms: GMOs)

สิ่งแวดล้อม แต่ท้ายที่สุดยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564) ภายหลังจากปี พ.ศ.2535 แม้เริ่มมีการตื่นตัวการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมแต่ยังไม่มีพรรคการเมืองใดนำประเด็นสิ่งแวดล้อมเป็นนโยบายหลักสำคัญที่ส่งผลถึงปัจจุบัน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) การให้อำนาจผู้ว่าราชการจังหวัดและส่วนราชการต่าง ๆ ตามกฎหมายฉบับนี้เพื่อควบคุมมลพิษตามหลัก “Command and control” แต่ที่ผ่านมายังไม่มีการใช้อำนาจในเขตควบคุมมลพิษ ซึ่งกฎหมายฉบับนี้อยู่ในระหว่างการปรับปรุงที่ค่อนข้างล่าช้า ซึ่งในช่วงที่ผ่านมา ยุคคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ปรับปรุงได้เฉพาะการจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบเท่านั้น ส่วนประเด็นอื่นยังไม่ได้มีการปรับปรุง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564)

ส่วนการเคลื่อนไหวตามประเด็นสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้ พบประเด็นที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นจากช่วงก่อนหน้านี้ ที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ให้ความเห็นในประเด็นมลพิษ ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีการกล่าวถึงเล็กน้อยในประเด็นการเกษตร ความยั่งยืน ระบบนิเวศ รายละเอียดดังต่อไปนี้

ประเด็นมลพิษ พบว่า การพัฒนาโดยเน้นอุตสาหกรรมหนักได้นำไปสู่มลพิษทั้งอากาศ น้ำเสีย และขยะพิษ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในยุคอุตสาหกรรมหนักที่เน้นกำไรสูงสุด เรื่องสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องรองของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ ที่เป็นของเสียที่เหลือจากกระบวนการผลิตกลายเป็นภาระของคนส่วนใหญ่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564) กรณี อีสเทิร์น ซีบอร์ด ที่ขยายตัวเต็มที่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2539-2540 ทำให้มีปัญหาน้ำเสียไปปะปนไปกับน้ำดีด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) กรณีตัวอย่างนี้อาจเป็นผลให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ดังเช่นผู้ให้สัมภาษณ์ กล่าวว่า กลุ่มเคลื่อนไหวเรื่องมลพิษสิ่งแวดล้อม มีการติดตามโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่ทิ้งมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำบางปะกง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

หรือมลพิษในด้านของเสียซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลของเสียอันเกิดจากอุตสาหกรรม ในจังหวัดที่พัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ ชลบุรี ระยอง และจังหวัดที่เริ่มมีปัญหาคือฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว เพราะปัญหากากอุตสาหกรรมที่มาจากโรงงาน แบ่งเป็นขยะอันตรายกับขยะไม่อันตราย ซึ่งขยะอันตรายต้องมีสถานที่กำจัด และรัฐบาลก็ประกาศกำหนดเขตกำจัด ช่วงแรกเป็นของบริษัท GENCO ในช่วงประมาณยุค 2540 มีการฝังกลบอยู่แถวจังหวัดระยองแล้วกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นยังเสริมต่อว่า มีเรื่องราวที่แปลกในช่วงนี้ คือ กรณีเรือตัดเหล็กที่นายทุนนำเรือเดินสมุทรที่หมดอายุมาตัดเพื่อนำเหล็กไปขาย ซึ่งก่อให้เกิดมลพิษที่บางแสนอย่างรุนแรง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) เกี่ยวกับปัญหามลพิษในเขตพัฒนาเศรษฐกิจและก่อให้เกิดมลพิษสูงอย่างในจังหวัดระยองนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านเห็นว่าผู้ว่าราชการจังหวัดที่อยู่ในเขตควบคุมมลพิษสามารถออกมาตรฐานที่เข้มข้นกว่าพื้นที่อื่นแต่ยังไม่มีผู้ว่าฯ คนใดทำ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

ประเด็นทรัพยากรในช่วงนี้ มีความหลากหลายในการเคลื่อนไหวตามประเภททรัพยากรมากขึ้น แบ่งได้เป็นทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า น้ำ แร่ ทะเล และชายฝั่ง กรณีทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่ามีแนวโน้มได้รับการสงวนและคุ้มครองมากขึ้นจากภาครัฐ อันเป็นผลจากวาระสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ ขณะเดียวกันก็มีการเร่งพัฒนาเพิ่มพื้นที่ป่าซึ่งมีความขัดแย้งในการปฏิบัติจริงจนทำให้ประชาชนได้รับผลกระทบ รวมถึงมีการเคลื่อนไหวเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมบริหารจัดการป่าไม้ในแบบที่เรียกว่า ป่าชุมชน

ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กระแสอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าได้รับอิทธิพลจากการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกครั้งที่ 2 (Earth Summit) ที่ทำให้เกิดการริเริ่มกระบวนการสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนป่า

(ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) สอดคล้องกันกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่น ว่าช่วงนี้เรียกได้ว่าเป็นโลกาภิวัตน์ด้านสิ่งแวดล้อม โดยก่อนหน้านี้นี้มีปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ทำให้ช่วงปี พ.ศ. 2535 เริ่มมีการตื่นตัวเริ่มสภาพแวดล้อมในระดับโลกที่เรียกว่าเป็นโลกาภิวัตน์ด้านสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยขยับมาสู่ความตื่นตัวในสังคมครั้งใหญ่ในปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

กระแสอนุรักษ์ป่าไม้ในช่วงก่อนหน้านี้นี้ยังถูกส่งต่อมาถึงช่วงนี้ด้วยเช่นกัน โดยมีผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ช่วงนี้มีพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า มีกฎหมายคุ้มครองสัตว์ป่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น รัฐเร่งประกาศพื้นที่อนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) กรณีนี้ เป็นไปได้ว่าทำให้เกิดปัญหาเรื่องที่ดินทำกินของประชาชนกลุ่มที่เคยอาศัยอยู่ในบริเวณป่ามาก่อนด้วย ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ประชาชนในชนบทยังมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงกับฐานทรัพยากรธรรมชาติ และบางส่วนยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ชัดเจนจึงทำให้การประกอบอาชีพยังเป็นแบบพออยู่ได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

ท่ามกลางกระแสการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างเข้มข้นตามนโยบายเพิ่มพื้นที่ป่าของรัฐ จนมาถึงการประกาศพื้นที่ พื้นที่อนุรักษ์ ขณะเดียวกัน ภาคประชาชนก็ได้เคลื่อนไหวด้านป่าไม้ที่เป็นรูปธรรมในเชิงกฎหมายด้วยเช่นกัน โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 เป็นช่วงที่มีการริเริ่มผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า พ.ร.บ.ป่าชุมชนเริ่มมีความชัดเจนจากกรณีป่าชุมชนฉบับสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ ที่ชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมกันยกธงขึ้นมาก โดยมีการรื้อฟื้นของรัฐบาลเข้ามาด้วย ซึ่งรัฐบาลในช่วงนี้ยังมองป่าชุมชนแยกออกจากป่าอนุรักษ์อย่างชัดเจนและไม่เห็นด้วยที่จะมีป่าชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ รวมทั้งไม่เห็นด้วยที่จะนำพื้นที่ที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่ทำกินเข้าไปรวมอยู่กับป่าชุมชน ควรเป็นป่าที่ชุมชนอนุรักษ์ไว้และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนร่วมกัน รัฐไม่ได้มองในเชิงของเศรษฐกิจ วิถีชีวิตของคนในชุมชนตามบริบทพื้นที่มาเป็นการจัดการทำให้ พ.ร.บ.ฉบับรัฐบาลมองว่าพื้นที่ป่าชุมชนควรเป็นพื้นที่ที่แยกออกมาจากพื้นที่ชุมชนให้เป็นพื้นที่ป่าแต่มีสถานะทางกฎหมายในการได้รับการดูแลและการจัดการ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า พ.ร.บ.ฉบับสวนแก้วเน้นจัดการในเชิงนิเวศ คือเน้นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรในทุกมิติที่อยู่ในพื้นที่โดยมี พ.ร.บ.ฉบับหนึ่งขึ้นมาใช้บริหารจัดการ จึงทำให้ พ.ร.บ.ว่าด้วยป่าชุมชนไม่ถูกผลักดันจนครบ 3 วาระ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ประเด็นทรัพยากรน้ำ ยังคงเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเขื่อนซึ่งต่อเนื่องจากกรณีเขื่อนน้ำโจนในช่วงก่อนหน้านี้นี้ เพราะโครงการของรัฐในการสร้างเขื่อนในพื้นที่ต่าง ๆ ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในยุคนี้เป็นอีกช่วงหนึ่งที่ประเทศไทยเร่งพัฒนาทางเศรษฐกิจ การสร้างเขื่อนเป็นเสมือนกับสัญลักษณ์ของโครงการพัฒนาซึ่งมีการถกเถียงกันมาก รวมไปถึงการอพยพเคลื่อนย้ายคนออกจากพื้นที่ที่จะสร้างเขื่อน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) ขณะเดียวกัน การใช้น้ำของหลายภาคส่วนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงยังนำไปสู่การขาดแคลนน้ำอีกด้วย

ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า ช่วงนี้¹³ เป็นผลพวงจากการเคลื่อนไหวเรื่องเขื่อนน้ำโจนเพราะแนวคิดสีเขียวที่ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) และในช่วงนี้มีกฎหมายที่ภาครัฐต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากภาคประชาชนก่อนการก่อสร้าง ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า

¹³ ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุช่วง พ.ศ.2533-2539

เนื่องจากในปี พ.ศ.2535 มีกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่กำหนดให้โครงการขนาดใหญ่ต้องประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรือ EIA ในโครงการขนาดใหญ่รวมทั้งเชื่อมด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) ยกตัวอย่างเช่น การสร้างเขื่อนปากมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านกล่าวถึงว่า ทำให้กระแสการอนุรักษ์ค่อนข้างโดดเด่นและในช่วง พ.ศ.2535 ขึ้นไปชุมชนหรือสังคมไทยเริ่มมีความตระหนักเรื่องการอนุรักษ์มากขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) แต่เขื่อนปากมูลที่เป็นแบบปล่อยให้น้ำไหลผ่านไม่สอดคล้องกับระบบนิเวศของแม่น้ำมูล (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อมีการสร้างเขื่อนแล้วแต่การใช้งานเขื่อนไม่อาจสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของคนหลายกลุ่ม ทำให้บางกลุ่มได้รับขณะที่บางกลุ่มเสียประโยชน์ จึงเกิดการเคลื่อนไหวเรียกร้องการเยียวยาและให้มีการจัดการเขื่อนเป็นระยะเวลายาวนาน ดังผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า กรณีเขื่อนปากมูลเป็นช่วงที่มีความเคลื่อนไหวชัดเจนในระยะเวลา 10 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 ถึงปี พ.ศ.2545 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564) หรือกรณีเขื่อนแก่งเสือเต้นที่จังหวัดแพร่ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่ารัฐบาลทุกสมัยพยายามผลักดันให้สร้างโครงการนี้โดยให้เหตุผลเรื่องการป้องกันน้ำท่วมและบรรเทาภัยแล้ง แต่ยังไม่ได้สร้างเพราะชุมชนในพื้นที่แก่งเสือเต้นยังคัดค้านด้วยกลัวว่าการสร้างเขื่อนจะไปทำลายป่าสักทองผืนสุดท้ายของเขา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) หรือกรณี อีสเทิร์น ซีบอร์ด ที่ขยายตัวเต็มที่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2539-2540 ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำ ทั้งในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพของน้ำด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงประเด็นสำคัญด้านการเกษตร ระบบนิเวศ ความยั่งยืน และโลกร้อน ยกตัวอย่าง ด้านการเกษตร พบการขยายตัวของภาคการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชเศรษฐกิจ ข้าวโพด รวมถึงยางพารา ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้จากนายทุนขนาดใหญ่ ภาคประชาชนได้รับผลกระทบด้านที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) ด้านระบบนิเวศ เช่น การสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้นดอยสุเทพ กระเช้าลอยฟ้าขึ้นภูกระดึง ซึ่งนักศึกษาประชาชนคัดค้านจึงทำให้ยังสร้างไม่ได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) การลงทุนที่กระทบต่อทรัพยากรในพื้นที่ภาคตะวันออก ในจังหวัดระยอง และ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) ด้านความยั่งยืน เช่น การรณรงค์ในสังคมเมืองขององค์กรทวิเศษเอง หรือการเกิดสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ถือเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมไทยรับรู้ เข้าใจสถานการณ์ และปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยมากขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) หรือด้านภัยพิบัติและโลกร้อน ช่วงนี้เริ่มมีคำว่า “Climate Change” เพราะพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงเยอะ ฤดูน้ำหลากกับฤดูแล้งเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงขยับเดือนออกไป ฤดูแล้งเริ่มมีระยะเวลาที่ยาวนานขึ้นส่วนฤดูฝนเริ่มลดน้อยลง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) เป็นต้น

ผู้วิจัยขอสรุปการเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้ว่าเป็นความพยายามมากขึ้นของภาคประชาชน เพื่อให้ได้รับความเท่าเทียมในการรับผลประโยชน์และผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม นโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐในช่วงก่อนหน้านี้ได้ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชนมากขึ้น โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ก่อนปี พ.ศ.2535 ประเด็นเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นย่อยตามแต่ละกรณีไป และไม่ได้มีการเคลื่อนไหวที่เป็นกระบวนการมากนัก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564) ในปี พ.ศ.2535 ภาคประชาชนมีการรวมตัวกันได้ดีพอสมควรและดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเรียกร้องเกี่ยวกับทรัพยากร องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคม หรือกลุ่มประชาชนในช่วงนี้เยอะมากขึ้นด้วย เช่น สมัชชาคนจน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ลักษณะการเคลื่อนไหวในช่วงนี้เป็นประเด็นขัดแย้งมากขึ้นคล้ายกับในช่วงที่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก ๆ มีการรวมตัวกันได้ในระดับชาติและกระจายตัวอีกครั้งในภายหลัง โดยพบว่ากระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้มีบทบาทร่วมกับประชาชน มีสมัชชาองค์กรเรื่องสิ่งแวดล้อมภายใต้กรมส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในการจัดงานด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการรวมตัวของประชาชน ในช่วง พ.ศ.2535- 2545 เช่น การเคลื่อนไหวรัฐธรรมนูญในเรื่องสิทธิชุมชน พ.ร.บ.ป่าชุมชน การจัดเวทีสิ่งแวดล้อมระดับชาติเรื่องภาวะโลกร้อน ซึ่งภาคประชาชนเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) หลังจากนั้น ก็เริ่มเป็นการเคลื่อนไหวในประเด็นย่อย ๆ แทน โดยกลไกระดับชาติบางอย่างไม่ได้หายไป ในเชิงวิชาการก็ยังมีเคลื่อนไหวโดยเกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยหรือสื่อมวลชนสายสิ่งแวดล้อม ทำให้ความตื่นตัวและความร่วมมือไม่ได้เป็นลักษณะแบบเดิมโดยเป็นการเคลื่อนไหวแบบกระจายไปตามพื้นที่เป็นกรณีไป (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564) ยกตัวอย่างเช่น ป่าไม้ของชุมชน เหมืองแร่ โรงงานไฟฟ้าถ่านหินที่แม่มาะ เป็นต้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) การเมืองสิ่งแวดล้อมที่ต่อเนื่องจากช่วงนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอในส่วนต่อไป

4.1.3 การเมืองสิ่งแวดล้อมช่วงรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2540 จนถึงฉบับ พ.ศ.2560

ภาพรวมของการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมไทยในช่วงนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2540 ที่เรียกได้ว่า เป็นฉบับการมีส่วนร่วมและเป็นฉบับสีเขียว ส่วนหนึ่งมาจากการมีส่วนร่วมเพื่อให้รับรองชุมชนที่อยู่มาแต่เดิม ให้สามารถอยู่ต่อไปในพื้นที่ทำกินเดิม ซึ่งภาคประชาชนเคลื่อนไหวเรียกร้องในระดับรัฐสภา จนเป็นที่มาของการที่จะพัฒนาตัวรัฐธรรมนูญฯ ฉบับตั้งแต่ พ.ศ.2540 ทำให้ประชาชนมีสิทธิเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจรัฐมากขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) ต่อเนื่องมาจนถึงฉบับ พ.ศ. 2550 และ 2560 แต่การเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมของภาคประชาชนมีการชะงักงันในช่วงรัฐประหารที่ยาวนานหลัง พ.ศ. 2557 เช่นกัน จนน่าจะเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2560 ประเด็นการมีส่วนร่วมและสิทธิของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมกลายเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องดำเนินการมากกว่าที่จะเป็นสิทธิของประชาชนโดยตรง

หากพิจารณาวิวัฒนาการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วงของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ยังพบประเด็นทรัพยากรที่ต่อเนื่อง จากช่วงก่อนหน้านี้เช่นกัน เพียงแต่รัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องทำให้ภาคประชาชนมีกลไกและช่องทางในการเคลื่อนไหวมากขึ้น ประเด็นทรัพยากรที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงได้แก่ ทรัพยากร พลังงาน การเกษตร และยุติธรรมสิ่งแวดล้อม โดยพบการเคลื่อนไหวทรัพยากรเป็นเรื่องของทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรทางทะเล สิทธิที่ดินทำกินในเขตป่าไม้ และทรัพยากรแร่ ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2540 มีประเด็นเยอะแต่ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทางด้านน้ำ ที่มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจไว้ที่รัฐ แล้วทำให้น้ำกลายเป็นสินค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออก น้ำถูกทำให้กลายเป็นสินค้าเพื่อใช้ในการเติบโตทางอุตสาหกรรม มีประเด็นการสร้างเขื่อนซึ่งยังมีความขัดแย้งเพื่อให้มีการจัดทำประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรือ EIA อย่างรอบด้าน เช่น กรณี คุณศศิณ เฉลิมลาภ มีการเดินขบวนประท้วง EHIA ของเขื่อนแม่วงก์ เป็นตัวอย่างให้เห็นว่าโครงการขนาดใหญ่จะมีการประท้วงรัฐเป็นกลไกหนึ่งของการมีส่วนร่วม เพราะการทำ EIA และ EHIA จัดขึ้นครั้งใดมักเกิดความขัดแย้งเมื่อนั้น

ผู้ให้สัมภาษณ์ยังเพิ่มเติม กรณีการเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลและชายฝั่งที่ค่อนข้างเป็นกรณีทรัพยากรที่พบเห็นกรณีเหล่านี้ซ้ำกว่าทรัพยากรประเภทอื่น โดยมีการเคลื่อนไหวเนื่องจาก

ทรัพยากรทางทะเลและทรัพยากรประมงชายฝั่งเสื่อมโทรมลงมาก ทำให้การประมงชายฝั่ง ประมงพื้นบ้าน ในพื้นที่ฝั่งทะเลอ่าวไทยและอันดามันรวมตัวกันปกป้องพื้นที่ 3 ไมล์ทะเล ทำให้เกิดกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ตั้งแต่ภาคตะวันออก ภาคใต้ฝั่งตะวันออก และภาคใต้ฝั่งตะวันออก สำหรับทรัพยากรป่าไม้ มีกรณีของกะเหรี่ยงบางกลอยที่ถูกอพยพออกจากที่ดินที่เคยอยู่ อันเนื่องมาจากโครงการทวงคืนผืนป่า อันเป็นนโยบายที่ต่อเนื่องมาจากช่วงยุคก่อนหน้านี้ และยังมีการเคลื่อนไหวกรณีทรัพยากรแร่โปแตสในภาคอีสานด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) เป็นต้น

สำหรับประเด็นพลังงาน ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในช่วงนี้มีการตื่นตัวด้านพลังงานซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีการเคลื่อนไหว 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เคลื่อนไหวเพื่อให้ได้พลังงาน เช่น ให้พลังงานเป็นของรัฐไม่ให้ออกชนสัมปทานโดยไม่ให้ความสำคัญเรื่องสิทธิมนุษยชน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) หรือการเคลื่อนไหวโซล่าเซลล์ที่เริ่มนำมาปฏิบัติจริงหลังปี พ.ศ.2545 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564) กับอีกกลุ่มคือผู้ได้รับผลกระทบจากประเด็นพลังงาน เช่น กรณีชาวบ้านที่เดือดร้อนจากการขุดเจาะปิโตรเลียมในภาคอีสาน ซึ่งการขุดเจาะก็มีมานานแล้วในภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลางตอนบนที่จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดกำแพงเพชร (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) ประเด็นการปรับตัวเรื่องการเกษตรที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน ที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า หลังปี พ.ศ.2545 สิ่งแวดล้อมหลายเรื่องเริ่มนำไปสู่การปฏิบัติจริง ๆ เช่นการเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรรมธรรมชาติ หรือไร่มุมนเวียน ซึ่งก่อนหน้านี้ช่วงปี พ.ศ. 2535 ยังเป็นเพียงแนวคิดและไม่ได้มีความเคลื่อนไหวในเชิงการปฏิบัติการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

สำหรับประเด็นการเคลื่อนไหวสุดท้ายที่พบในช่วง พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาคือเรื่องของยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ที่พบว่า รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ได้ให้เจตนารมณ์สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มองค์กร และกลไกที่เปิดช่องทางการเคลื่อนไหวมากขึ้น โดยในส่วนเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ มีบทบัญญัติว่าด้วยเรื่องของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสิทธิชุมชน ทำให้เกิดความตื่นตัวของภาคพลเมืองพื้นฐานในการใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ ทำให้เกิดระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม สิทธิในการเรียกร้อง สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการตื่นตัวของภาคประชาสังคม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

สำหรับประเด็นด้านกลุ่มองค์กรในช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นไป พบว่า ประชาชนมีความตื่นตัวและองค์กรภาคประชาสังคมด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจำนวนมากในช่วงนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ประชาชนในเขตเมืองเริ่มให้ความสนใจ และให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อมหรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น ทำให้การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมได้รับการยกระดับมากขึ้น และการตื่นตัวของภาคประชาสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้นจนเริ่มมีกลุ่มประชาสังคมหรือกลุ่ม NGOs เกิดขึ้นมากมาย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การใช้สิทธิในการเข้าชื่อเสนอกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลายฉบับ อย่างกฎหมายว่าด้วยป่าชุมชน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) ที่ยังคงมีความต่อเนื่องมาจากช่วงก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งเห็นว่าการของกลุ่มต่าง ๆ นับจากปี พ.ศ.2545 จนถึงปัจจุบัน ไม่ค่อยมีความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเพราะภาคประชาชนมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลาจนไม่พบความเคลื่อนไหวที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่ที่เห็นชัดคือ กระแสการขับเคลื่อนระดับชาติเริ่มลดลงไปสู่การขับเคลื่อนในระดับพื้นที่มากขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

สำหรับประเด็นด้านกลไกในช่วง พ.ศ.2540 เป็นต้นไป พบว่า การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชน เป็นไปเพื่อเรียกร้องสิทธิมีส่วนร่วมในโครงการที่ได้รับผลกระทบ และสิทธิในการได้รับการเยียวยา โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า หลังรัฐธรรมนูญฉบับนี้ทำให้มีความชัดเจนและมีช่องทางในการเข้าถึงในการใช้สิทธิได้มากขึ้น ทำให้เกิดกลไกการเรียกร้องของชุมชนที่มีต่อรัฐมีหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเชื่อมโยงกับสิทธิชุมชน และมีปฏิบัติการจริงทั้งในส่วนของ การร้องทุกข์ ร้องเรียนและชุมนุม โดยอ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ในมาตรา 44 46 56 59 ของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2540 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564) เช่น กรณีของชาวบ้านบ้านบ่อนอกที่ใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญคัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหิน ประมาณปี พ.ศ.2541 - 2543 ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

กรณีการใช้สิทธิเพื่อการเยียวยาในโครงการของรัฐที่ได้รับผลกระทบ พบว่า มีการร้องเรียนของประชาชนผ่านกระบวนการทางศาลมากขึ้น ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า มีการใช้กระบวนการยุติธรรมฟ้องร้องเพื่อให้เกิดการเยียวยาหรือปกป้องสิทธิ เพราะศาลปกครอง หรือศาลรัฐธรรมนูญมีช่องทางในการเข้าถึงการใช้สิทธิมากขึ้น โดยมีประชาชนใช้สิทธิฟ้องร้องหน่วยงานรัฐต่อศาลปกครองจำนวนมาก โดยเฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อม ที่นอกจากจะฟ้องร้องในเชิงเยียวยายังมีการฟ้องร้องในเชิงป้องกันมากขึ้น เพื่อให้มีมาตรการป้องกันการดำเนินการที่อาจเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564)

นอกจากนี้ ประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้ ยังพบการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยที่มีลักษณะข้ามพรมแดนมากขึ้น ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การเคลื่อนไหวประเด็นสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนเป็นประเด็นที่แตกต่างจากยุคก่อนหน้านี้ เช่น กรณีทุนไทยไปลงทุนทำอุตสาหกรรมน้ำตาลในกัมพูชาและลาว ในกัมพูชาพบการละเมิดสิทธิมนุษยชนจนมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนและนักกฎหมาย นักสิ่งแวดล้อม ในกัมพูชาเรียกร้องต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติให้ตรวจสอบการละเมิดสิทธิของทุนไทย การสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงที่มีปัญหาในด้านของการระเบิดแก่งแม่น้ำโขง การสร้างเขื่อนจีนกั้นแม่น้ำโขงตอนบน การพัฒนาเศรษฐกิจที่มีเป็นความร่วมมือระหว่างประเทศหรือเป็นแบบข้ามแดน เช่น กรณีเขตอุตสาหกรรมทวายที่กาญจนบุรี ท่าเรือน้ำลึกทวายที่คนไทยไปลงทุน หรือเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ตั้งแต่สมัยคุณทักษิณเป็นนายกรัฐมนตรีต่อเนื่องมา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

อย่างไรก็ดี แม้การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชนในช่วงปี พ.ศ.2540 จะมีโอกาสจากกลไกของรัฐมากขึ้น แต่การใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในประเด็นสิ่งแวดล้อมยังมีข้อจำกัดอยู่มาก ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การให้สิทธิมีความชัดเจนและมีช่องทางให้ชุมชนได้เรียกร้อง แต่รัฐธรรมนูญยังเขียนไว้ว่า “ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ” จึงกลายเป็นว่าหากไม่มีกฎหมายระดับพระราชบัญญัติมารองรับ ทำให้หลายส่วนของหน่วยงานรัฐ หรือองค์กรศาลตีความว่าไม่มีผลใช้บังคับต้องรอออกกฎหมายระดับรอง ประชาชนใช้สิทธิโดยขัดหรือแย้งรัฐธรรมนูญไม่ได้ แต่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของประเทศหลายฉบับออกมา ก่อนรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2540 โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ จึงมีบทบัญญัติที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ และในการปฏิบัติจริงหน่วยงานจะยึดถือกฎหมายที่หน่วยงานนั้นรับผิดชอบเป็นแนวปฏิบัติก่อน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564 ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) รวมถึง การรับรองสิทธิส่งเสริมการมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับแรงกดดันของชาวบ้านว่าพื้นที่ไหนเข้มแข็ง ทำให้การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบมีน้อยมาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

ต่อมาในช่วงปีหลังจากรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2550 พบประเด็นที่สามารถจัดกลุ่มได้ชัดเจนในส่วนของทรัพยากรด้านทรัพยากรป่าไม้ น้ำ และแร่ ที่มีความเชื่อมโยงกับการเมืองอย่างเห็นได้ชัด โดยมีประเด็นที่อาจ

จัดกลุ่มเข้าไปในเรื่องของยุติธรรมชุมชนและความยั่งยืนได้มากกว่าช่วงยุคอื่น โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การรัฐประหารในปี พ.ศ.2557 รัฐบาล คสช. มีโครงการทวงคืนผืนป่าทำให้ต้องอพยพชาวบ้าน แต่จุดเริ่มต้นมาจาก แผนแม่บทป่าไม้ปี พ.ศ.2529 สมัยพลเอกชาติชายที่มีการนำทหารเข้ามาจัดการทรัพยากรป่าไม้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564) ส่วนทรัพยากรน้ำ ช่วงนี้มีการเคลื่อนไหวเรื่องการสร้างเขื่อนอย่างต่อเนื่อง มีการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีในประเทศลาวซึ่งคนไทยเป็นเจ้าของเขื่อนเป็นผู้ลงทุน¹⁴ รวมถึงแผนการจัดการน้ำแผนแม่บทในการจัดการน้ำ 3.5 แสนล้าน ที่มีการจัดเวทีทั่วประเทศ เป็นการจัดการน้ำทั้งระบบทั้ง การสร้างเขื่อน คลอง แหล่งน้ำอื่น ๆ และการผันน้ำ กรณีนี้เป็นเหตุผลหนึ่งที่คุณยังลักษณ์ นายกรัฐมนตรีถูก โจมตีอย่างหนัก ส่วนประเด็นทรัพยากรแร่ มีการขุดเจาะปิโตรเลียมในภาคอีสานช่วงของรัฐบาล คสช.ปี พ.ศ. 2557 เช่นกัน จนเกิดการประท้วง ประเด็นแร่โปรแตสมีการต่อสู้ในหลายพื้นที่ เช่น อุตรธานี ชัยภูมิ และ สกลนคร ซึ่งต่อสู้กับทุนจีน หรือกรณีเหมืองทองคำในจังหวัดพิจิตร ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวเพิ่มเติมว่า มลพิษ สิ่งแวดล้อมมีความรุนแรงในช่วงนี้มากเช่นกัน เช่น กรณีแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

สำหรับประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อม พบทิศทางที่ดีขึ้นในบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2550 เพราะสิทธิการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของภาคประชาชน เกิดขึ้นได้ทันที ตามรัฐธรรมนูญ เนื่องจากถ้อยคำ “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ถูกตัดออกไป เป็นผลให้ประชาชนสามารถใช้ สิทธิได้ทันที โดยไม่ต้องรอกฎหมายระดับพระราชบัญญัติบังคับใช้ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า คณะผู้ร่าง รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2550 ได้แก้ปัญหาคำว่าต้องมีกฎหมายระดับรองเพื่อรองรับตรงนี้ด้วย การตัดข้อความที่ว่า ต้องรอกฎหมายบัญญัติออกไปเพื่อให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญของชุมชนสามารถใช้ได้ทันที (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564) ดังกรณีคำวินิจฉัยของ ศาลรัฐธรรมนูญในคำวินิจฉัยที่ 3/2552 ที่ระบุว่าสิทธิตามรัฐธรรมนูญเมื่อบัญญัติแล้วมีผลบังคับทำให้มีการ ตีความเรื่องสิทธิมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น¹⁵ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564) สิทธินี้มีการ นำไปใช้จริงและอ้างอิงในหลายเอกสารดังกรณี โครงการที่มาบตาพุด ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กรณีฟ้องร้อง โครงการในมาบตาพุด ใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมาตรา 61 วรรค 2 ซึ่งเป็นคดีเกี่ยวกับการใช้สิทธิในชุมชนใน ปกป้องสิทธิในทรัพยากร จนสุดท้ายมีคำสั่งศาลปกครองที่ระงับ 76 โครงการในมาบตาพุด ซึ่งถือว่าเป็นการ ยกระดับความเข้มแข็งการเมืองภาคประชาชนในเรื่องสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564)

อย่างไรก็ดี แม้รัฐธรรมนูญจะเปิดกว้างให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่ พบว่าเมื่อสถานการณ์การเมืองพลิกผันไปสู่การรัฐประหาร ทำให้การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมถูกจำกัดอีกครั้ง ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า หลังจากการรัฐประหาร พ.ศ.2557 สถานการณ์ประเทศไทยนำไปสู่การเพิกเฉยต่อสิทธิของ

¹⁴ เริ่มสร้างเขื่อนปี พ.ศ.2553 และเปิดตัวเขื่อน 29 ตุลาคม พ.ศ.2562 (ที่มาเชิงอรรถ จาก <https://thestandard.co/xayaburi-dam/>)

¹⁵ ย่อคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2552 กรณีขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า มาตรา 46 วรรคหนึ่ง พ.ร.บ.ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ขัดหรือแย้งต่อมาตรา 67 วรรคหนึ่งและสอง ของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2550 หรือไม่ ศาลฯ วินิจฉัยว่า หลักการตาม พ.ร.บ.ดังกล่าว เป็นมาตรการทางกฎหมายใช้บังคับกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือ เอกชนที่มีการดำเนินโครงการหรือกิจการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของรัฐและชุมชนซึ่งสอดคล้อง กับหลักการที่ปรากฏในมาตรา 67 วรรคสอง รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2550 ที่การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิด ผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ต้องผ่านการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพคนในชุมชนนั้น และผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็นเสียก่อน ดังนั้น กรณีนี้จึงไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญฯ (ที่มาเชิงอรรถจาก https://www.krisdika.go.th/data/comment_concourt/2552/cc_25516.htm)

ประชาชนอย่างเห็นได้ชัด ด้วยกลไกคำสั่งมาตรา 44 ตามรัฐธรรมนูญฯ ชั่วคราว พ.ศ.2557 ทำให้มีประกาศหรือคำสั่ง คสช. ออกมาจำนวนมาก ประกาศเหล่านี้เป็นผลให้การขับเคลื่อนสิ่งแวดล้อมมีข้อจำกัดและต้องหยุดชะงักอย่างชัดเจน รวมถึงมีกลไกที่เข้าไปควบคุมจนถึงความมั่นคงในระดับจังหวัดทำให้การขับเคลื่อนของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมต่างมีข้อจำกัดมาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564) ยกตัวอย่างเช่น คำสั่งหัวหน้า คสช. 4/2559 เรื่องโรงไฟฟ้าและโรงงานการจัดการขยะ ยกเว้นการบังคับใช้ผังเมืองกับโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพลังงานไฟฟ้า ทำให้ผังเมืองเดิมที่เกิดจากข้อตกลงของชุมชนและเป็นไปตามหลักผังเมืองถูกเปลี่ยนไป ผลจากการยกเว้นทำให้สามารถสร้างโรงไฟฟ้าซึ่งอาจเกิดผลกระทบต่อชุมชนและยังเป็นปัญหาต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2559 - 2564 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564) สอดคล้องกับท่านอื่นกล่าวว่า การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมช่วงของรัฐประหารทำให้สถานการณ์แย่ลง เพราะมีการยกเว้นบางเรื่องไม่ต้องทำ EIA และ EHIA ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการแบ่งเขตการใช้พื้นที่ที่ไม่ได้มีความศักดิ์สิทธิ์ตามกฎหมายผังเมือง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

สำหรับประเด็นความยั่งยืน พบว่า ในช่วงรัฐประหารหลังปี พ.ศ.2557 การลงทุนทางเศรษฐกิจยิ่งเปิดมากขึ้น ยุคก่อนหน้านั้นนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยมีลักษณะนำประเด็นสิ่งแวดล้อมเสมอ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ตั้งแต่ยุคคุณทักษิณจนถึงยุค คสช. ได้มีการประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนขึ้น ทำให้มีกลุ่มชาวบ้านทำการประท้วงหลังจากถูกอพยพจากพื้นที่ที่ถูกประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนขึ้นมาที่แม่สอด หรือเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ที่มีการแก้กฎหมายให้ต่างชาติเช่าที่ดินได้รวมทั้งหมด 99 ปี ซึ่งเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเคลื่อนไหวในยุคของเสรีนิยมใหม่ ที่รัฐไทยนำแนวคิดแบบเสรีนิยมแบบใหม่เข้ามาจึงไม่ใช่เพียงการเคลื่อนไหวเรื่องสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเท่านั้น แต่เชื่อมโยงกับทุนนิยมโลกด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ความต่อเนื่องของการเน้นพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงยุคนี้ยังคงขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตัดสินใจต่อการกำหนดการใช้พื้นที่ซึ่งจะทำให้การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนยังเป็นไปในลักษณะขัดแย้งกับภาครัฐ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การกำหนดการใช้ทรัพยากรยังขาดการมีส่วนร่วมจากกลุ่มรากหญ้า จึงไม่มีหลักประกันว่ายุติความขัดแย้ง เพราะทิศทางการพัฒนาประเทศไทยสนับสนุนให้มีการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุครัฐบาลทหาร เช่น กรณีการขุดคอคอดกระที่มีการยุติแถวบริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานี เปลี่ยนเป็นแถวคลองไทยบริเวณจังหวัดตรังหรือนครศรีธรรมราช ซึ่งการขยายตัวโลจิสติกส์ทางทะเลที่เปิดผลประโยชน์ให้กับประเทศจีนอาจเป็นปัญหาความสัมพันธ์กับอเมริกาในเรื่องของการแย่งชิง การดูแล และการได้รับประโยชน์จากกรณีนี้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) การมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นเห็นคล้อยกันว่าอาจไม่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยกล่าวว่า สิ่งที่ภาครัฐทำนั้นอาจไม่เป็นตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งเรื่องโครงการโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ที่ภาคใต้มีความยั่งยืนเพียงใด การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจตะวันออกหรือ EEC ก็ถูกตั้งคำถามเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนตามกรอบ SDGs (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

ต่อมาช่วงหลังรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2560 พบว่า ประเด็นเรื่องทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรน้ำได้รับการกล่าวถึงอีกครั้งหนึ่งจากผู้ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากมีการออกและแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งพบประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อมด้วย ประเด็นทรัพยากรป่าไม้ มีการออกกฎหมายว่าด้วยเรื่องป่าไม้และป่าชุมชนที่ได้มีการต่อสู้มาอย่างยาวนาน ในส่วนของกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้มีการออกพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2562 จากเดิมพระราชบัญญัติอุทยาน พ.ศ.2504 เน้นป่าไม้เท่านั้น แต่ฉบับล่าสุดมีมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการอนุญาตให้คนใช้ประโยชน์จากป่าและอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้ จากเดิมไม่เคยมีประเด็นเหล่านี้

(ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564) หรือปลดล็อคการตัดไม้หวงห้ามในที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนตามพระราชบัญญัติป่าไม้ ในมาตรา 7 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นที่เห็นว่ากฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ฉบับใหม่มีประเด็นเรื่องของอนุรักษ์โดยคนอยู่ร่วมกับป่าได้ โดยกล่าวว่าช่วงปี พ.ศ.2562 พ.ร.บ.สงวนฯ พ.ศ.2562 และ พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ.2562 เป็นมิติใหม่ของเรื่องงานอนุรักษ์ที่นำชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการ อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า พ.ร.บ.ป่าชุมชนที่ออกมานี้ฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้ผลักดันมากกว่า จึงยังมีแนวคิดในมิติของทางรัฐค่อนข้างมาก อีกทั้งยังแทบไม่มีความหมายเพราะภาคประชาชนผลักดันกฎหมายฉบับนี้มานาน จนกระทั่งเขาเริ่มรู้สึกว่ามันสนใจเรื่องกฎหมายนี้และจัดการกันเองได้โดยไม่ต้องมาเข้าร่วมขบวน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

สำหรับประเด็นทรัพยากรน้ำ มีความพยายามบูรณาการหน่วยงานภาครัฐด้วยการออกพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2561 สอดคล้องกับแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี เพื่อแก้ไขปัญหาปัญหาน้ำท่วมหรือภัยแล้งซ้ำซาก ตลอดจนปัญหาทรัพยากรน้ำเชิงพื้นที่ ช่วยลดความซ้ำซ้อน เพิ่มประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณ เพราะสามารถกำหนดขนาดของการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ให้เหมาะสม ตามลำดับความสำคัญของพื้นที่ โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กฎหมายนี้จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนได้เพราะช่วยเพิ่มความเป็นเอกภาพและการมีส่วนร่วมจากประชาชนมากขึ้น¹⁶ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564)

สำหรับประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อมในช่วง พ.ศ.2560 เป็นต้นมา มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิและการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2560 โดยสิทธิและการมีส่วนร่วมในประเด็นสิ่งแวดล้อมของภาคประชาชนถูกเขียนไว้ในหมวดว่าด้วยหน้าที่ของรัฐ สะท้อนว่าประชาชนทำหน้าที่เพียงเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่รัฐจัดแต่ไม่ได้มีส่วนร่วมในฐานะเป็นเจ้าของทรัพยากร ช่องทางการมีส่วนร่วมมีความยุ่งยากมากขึ้นด้วย โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า มาตรา 67 ของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2550 เกี่ยวกับสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชน¹⁷ ถูกย้ายไปอยู่ในหมวดหน้าที่ของรัฐในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2560 ซึ่งการทำหน้าที่ของรัฐยังไปผูกโยงกับขั้นตอนการเรียกร้องสิทธิ ประชาชนต้องไปร้องต่อหน่วยงาน ผ่านผู้ตรวจการ ผ่านคณะรัฐมนตรี ไปสู่ศาลรัฐธรรมนูญ ตาม พ.ร.บ.จัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกลไกที่มีเงื่อนไขซับซ้อนและยุ่งยาก ต่างจากสิทธิในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2550 ที่รับรองและชาวบ้านสามารถอ้างสิทธิและมีส่วนร่วมกับรัฐได้เลย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564)

¹⁶ ช่วงก่อนการตราพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 ที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบกับปัญหาทรัพยากรน้ำมากมายหลายด้าน ซึ่งได้รับการแก้ไขจากหน่วยงานมากกว่า 40 หน่วยงาน จึงขาดเอกภาพและการมีส่วนร่วมจากประชาชน พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2561 และมีผลบังคับใช้ในวันที่ 27 มกราคม 2562 เป็นกฎหมายที่ถูกตราขึ้นเพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ทั้งมิติด้านการจัดสรร การใช้ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู การอนุรักษ์ และสิทธิในน้ำมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยมาตรา 17 และ 18 กำหนดให้คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กนช.) จัดทำนโยบายและแผนแม่บทเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ (ผู้ให้สัมภาษณ์)

¹⁷ สิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ รักษา และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติฯ สิทธิได้รับส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องย่อมได้รับความคุ้มครอง การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมฯ ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้เว้นแต่จะได้รับการศึกษาและประเมินผลกระทบฯ และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน (สรุปย่อจาก ม.67 รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2550 โดยผู้วิจัย)

ในช่วง พ.ศ.2540 ที่มีจุดเริ่มต้นจากรัฐธรรมนูญฉบับมีส่วนร่วมได้นำพาให้การเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมหรือการเมืองสิ่งแวดล้อมในภาคประชาชนมีช่องทางมากขึ้นและขยายเติบโตในช่วงรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2550 ต่อเนื่องมาจนฉบับ พ.ศ.2560 ที่ในเชิงสาระยังถูกตั้งคำถามอยู่มาก ซึ่งต้องมีการติดตามการเคลื่อนไหวจริงในระยะยาวต่อไป ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ช่วงนี้เป็นยุคของการยืนยันสิทธิชุมชน เพราะโครงสร้างใหญ่ทางกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2540 2550 หรือ 2560 รับรองสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร โดยฉบับ พ.ศ.2550 เป็นฉบับที่ดีที่สุด ในเรื่องสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564)

4.2 ความสำเร็จในการขับเคลื่อนประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา

จากการสัมภาษณ์วิวัฒนาการด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ข้อมูลถึงความสำเร็จในการขับเคลื่อนประเด็นสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย พบว่า มีประเด็นความสำเร็จด้านมลพิษพลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรรม และความยั่งยืน จากประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม 9 ประเด็นที่ผู้วิจัยได้อ้างอิงไว้ ดังข้อค้นพบต่อไปนี้

4.2.1 มลพิษ

การเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นมลพิษ พบว่า มีความสำเร็จเกิดขึ้นทั้งในเชิงการฟ้องร้องของภาคประชาชนเพื่อให้เกิดการเยียวยา ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และในเชิงที่เป็นความสำเร็จของภาคประชาชนในการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายและเรียกร้อง

ในเชิงของการเรียกร้องให้เกิดการเยียวยา มีตัวอย่างกรณีของชาวบ้านที่คลิตี้ ที่แสดงให้เห็นถึงการผลักดันกลไกหรือมาตรการฟื้นฟูการปนเปื้อนมลพิษในสิ่งแวดล้อมที่เป็นขนาดใหญ่ โดยมีการฟ้องคดีตั้งแต่ผู้ก่อมลพิษหรือผู้ประกอบการ และฟ้องหน่วยงานรัฐที่เพิกเฉยไม่เข้าไปดำเนินการฟื้นฟูตามอำนาจหน้าที่ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า คดีคลิตี้มีการใช้สิทธิฟ้องร้องเรื่องการปนเปื้อนมลพิษหลายคดี จนปี พ.ศ.2556 มีคำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดพิพากษาให้กรมควบคุมมลพิษ มีหน้าที่ต้องจัดทำแผนการฟื้นฟู รวมถึงต้องมีการดำเนินการใด ๆ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหามลพิษจนกว่าค่ามาตรฐานในดิน ในพืช ในสัตว์ ในน้ำ ไม่เกินค่ามาตรฐาน อย่างน้อย 1 ปี รวมถึงคำพิพากษาของศาลฎีกามีการพิพากษาให้ผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นผู้ก่อมลพิษ มีหน้าที่ต้องชดเชยค่าเสียหายและดำเนินการฟื้นฟูเยียวยาการปนเปื้อนมลพิษในลำห้วยคลิตี้ ถือเป็นรูปธรรมความสำเร็จในการฟ้องร้องคดีมลพิษที่ชัดเจน เพราะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายกลางเกี่ยวกับเรื่องการปัญหาการปนเปื้อนของมลพิษขนาดใหญ่ ว่าจะต้องดำเนินการในรูปแบบไหนอย่างไร ถือเป็นคดีแรกที่จะกลายเป็นคดีตัวอย่าง และที่สำเร็จได้เพราะชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยชุมชนคลิตี้เป็นชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงท้องถิ่นดั้งเดิม อยู่ในเขตอุทยานลำคลองมูตติดกับเขตรักษาพันธุ์ทุ่งใหญ่นเรศวร ที่ต่อสู้ยืนยันสิทธิของตัวเองมายาวนาน และยังมีการประสานงานความช่วยเหลือกับนักวิชาการ องค์กรภาคประชาชน และประชาสังคม ความต่อเนื่องนี้ส่งต่อถึงเยาวชนที่อยู่ในเขตคลิตี้ ซึ่งอาจเกิดไม่ทันต่อปัญหาการปนเปื้อน แต่เขากลับเป็นตัวหลักในการติดตามการฟื้นฟูการปนเปื้อนมลพิษ ซึ่งกำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564)

ในเชิงความร่วมมือเป็นทั้งความสำเร็จในระดับประเทศไทยที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางด้านเทคโนโลยีและเป็นพี่ใหญ่ในภูมิภาคอาเซียนในเรื่องของ PM2.5¹⁸ เพราะไทยจัดปัญหานี้เป็นวาระแห่งชาติและทำเป็นโรดแมปเพื่อแก้ปัญหาให้ได้ในปี พ.ศ.2567 แม้อุปกรณ์ที่ใช้ อาจมีความล้ำสมัยแต่องค์ความรู้ของประเทศไทยในเรื่องนี้ค่อนข้างนำมาใช้แก้ปัญหาได้ เช่น มีการใช้เทคโนโลยีดาวเทียมร่วมกับองค์การนาซ่าและองค์กรอื่นมาใช้พยากรณ์พฤติการณ์การเกิด PM2.5 มีการทำแอปพลิเคชันเพื่อแสดงสถานะของฝุ่นหรือสารต่าง ๆ ที่ทำลายชั้นบรรยากาศ เป็นต้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564)

สำหรับประเด็นการรวมตัวของภาคประชาชน พบการรวมตัวเพื่อให้ชุมชนได้อยู่ในพื้นที่ โดยได้รับผลกระทบจากมลพิษน้อยที่สุด และควรได้รับการเยียวยาจากผู้ก่อมลพิษ ดังกรณีของพื้นที่ อำเภออ่าวอุดมในจังหวัดชลบุรีซึ่งเกิดจากมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปตั้งในพื้นที่ใกล้เคียงกับชุมชน จนเกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ แล้วเกิดการเคลื่อนไหวเพื่อให้ชุมชนกับโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ร่วมกันได้ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในช่วงแรกที่ได้เข้าไปในพื้นที่อ่าวอุดมปี พ.ศ.2553 เพียงสิบนาทีก็รู้สึกแสบจมูกแต่คนในชุมชนกลับไม่รู้สึกระไร เมื่อมีการตรวจสอบสุขภาพก็พบว่าคนในชุมชนมีปัญหาโรคทางเดินหายใจกันมากมีปอดเป็นจุดเป็นแผล จึงทำให้โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชะลอไปก่อน ต่อมาจึงร่วมกันทำธรรมนูญอ่าวอุดม โดยใช้คำว่า การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของชุมชน¹⁹ กิจกรรมเป็นการอบรมที่หมู่บ้านบางละมุงและเชิญคนที่อ่าวอุดมมาฟังด้วย แล้วชุมชนก็กลับไปทำรายงานของพื้นที่ตนกลับมา ต่อมาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2556 โรงเรียนในพื้นที่²⁰ ได้ส่งนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเก็บข้อมูลกับชุมชนโดยนักเรียนได้ฝังตัวค้างคืนที่ชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลจากโรงงานด้วยรวมสามครั้ง และยังได้มีการรวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนกันกับบริษัทในพื้นที่²¹ ในการออกแบบธรรมนูญอ่าวอุดมร่วมกัน มีทั้งหมด 10 ข้อ สิ่งที่ออกแบบไม่ใช่เพียงวิศวกรรม แต่เป็นระบบนิเวศ ภูมิทัศน์ ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ที่แม้ภาคเอกชนที่เข้าร่วมจะไม่ได้เข้ามาทั้งหมดแต่ก็ถือว่าประสบความสำเร็จ

ธรรมนูญชุมชนอ่าวอุดมยังทำให้ชุมชนโดยรอบ สามารถสร้างเงื่อนไขกับภาคเอกชนในพื้นที่ เช่น ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กรณีไทยออยล์มีแผนที่จะเพิ่มกำลังการผลิตหรือเพิ่มการกลั่นน้ำมันจาก 270,000 บาร์เรลต่อวันโดยเฉลี่ย เป็น 460,000 บาร์เรลต่อวัน ชุมชนยินยอมแต่ต้องเปลี่ยนระบบเป็น Low NOx หรือ Low Carbon Emissions ซึ่งทั่วโลกก็ใช้กันอยู่ กรณีนี้ทำให้ไทยออยล์เป็นประเทศผู้ประกอบการน้ำมันเจ้าแรกในไทยที่เปลี่ยนไปใช้ระบบนี้ เป็นการออกแบบใหม่ให้สิ่งที่อันตรายมากที่สุดอยู่ในโรงงานและสิ่งที่อันตรายน้อยที่สุดให้อยู่นอกโรงงาน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

ความสำเร็จในการรวมตัวของภาคประชาสังคม เช่น การรวมตัวของกลุ่มเพื่อนตะวันออก²² ที่เคยมีการรวมตัวและแยกจากกัน และกลับมารวมตัวอีกครั้งในปี พ.ศ.2555 ซึ่งกลุ่มเครือข่ายเพื่อนตะวันออกทั้งหมด 8 จังหวัดในภาคตะวันออกรวมนครนายกด้วย มี 60 กว่าเครือข่าย จาก 8 จังหวัด ประกอบด้วย

¹⁸ ฝุ่นละอองที่มีขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน

¹⁹ Community Health Impact Assessment: CHIA

²⁰ โรงเรียนรุ่งอรุณได้ส่งนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ห้าเข้าร่วม (ผู้ให้สัมภาษณ์)

²¹ บริษัทเอกชนระดับมหาชน ช่วงขับเคลื่อนนั้นมี 6 บริษัทหลัก ได้แก่ บมจ.ไทยออยล์ เอสโซ่ไทยแลนด์ บมจ.พีทีที บริษัทเคอร์รี่สยามซีพอร์ท บริษัทเจซีมารีน (ทำเรื่องขนส่งถ่านหินในปัจจุบันและบริการเกี่ยวกับการเก็บน้ำมันทำการช่วยเหลือเมื่อประสบอุบัติเหตุและบริการความปลอดภัยในทะเล) และและบริษัทสยามคอมเมอเชียล (ผู้ให้สัมภาษณ์)

²² กิจกรรมเพื่อสังคมหรือ CSR ทำให้กลุ่มเพื่อนตะวันออกและกลุ่มอื่น ๆ หายไปด้วย (ผู้ให้สัมภาษณ์)

ทสม.²³ อสม.²⁴ สภาองค์กรชุมชน เอ็นจีโอ ที่อยู่นอกพื้นที่แต่ทำงานในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมตัวกัน รวมถึงนักวิชาการอิสระด้วย ทำให้มีวิสัยทัศน์ที่ค่อนข้างชัดเจนเป็นอนาคตว่าปี พ.ศ.2555 - 2575 คือ 20 ปีข้างหน้าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี 3 เป้าหมายหลัก ได้แก่ การหยุดการคุกคาม สร้างความมั่นคงด้านอาหาร และกำหนดการพัฒนาที่ยั่งยืน ต่อมาในปี พ.ศ.2560 มีโครงการอีอีซี²⁵ เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีโครงการ EEC Watch ซึ่งผู้ที่เคยขับเคลื่อนอยู่ในเครือข่ายภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องมาทำหน้าที่ใน EEC Watch มากขึ้นจากนั้นการทำงานของกว่า 60 เครือข่าย หลวมมากขึ้นและเหลือเพียงไม่กี่เครือข่ายที่เคลื่อนไหวเรื่องสิ่งแวดล้อมต่อ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) นอกจากนี้ ยังมีการเรียกร้องคัดค้านโครงการในมาบตาพุดที่สอดคล้องกับข้อค้นพบในเรื่องวิวัฒนาการการเมืองสิ่งแวดล้อม โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่ากรณีคัดค้าน 76 โครงการในมาบตาพุด เป็นเหตุการณ์หนึ่ง que แสดงให้เห็นว่า การต่อสู้ของประชาชนสามารถนำไปสู่การตัดสินใจที่จะระงับการก่อสร้างโครงการได้ แต่มองว่าอาจไม่เรียกเป็นความสำเร็จอย่างสิ้นเชิงนัก เพราะเมื่อเวลาผ่านไปโครงการเหล่านั้นก็จะดำเนินต่อไปในที่สุด (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

4.2.2 พลังงาน

ประเด็นพลังงาน พบว่า มีการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านรูปแบบพลังงานที่อาจกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต กับการเคลื่อนไหวเพื่อพลังงานทางเลือก ในส่วนของการเคลื่อนไหวคัดค้าน เช่น กรณีการคัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหิน ที่บ้านหินกรูดบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ กล่าวว่า เป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่อยากให้มองว่าประสบความสำเร็จนัก เพราะการเคลื่อนไหวที่จริงจะต้องมีรูปแบบที่หลากหลาย แต่ก็มองว่าชุมชนมีการยื่นหยัดเพื่อไม่ให้สิ่งแวดล้อมและพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ จนกระทั่งแกนนำบางคนเสียชีวิต และท้ายที่สุด รัฐก็ไม่อาจดำเนินโครงการนี้ได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

ในส่วนการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดพลังงานทางเลือก เป็นการนำเสนอพลังงานหมุนเวียนหรือพลังงานสีเขียว โดยภาคประชาชนในภาคใต้มีการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้มาก ถือเป็นจุดเริ่มต้นของความสำเร็จแต่ยังติดปัญหาในเชิงนโยบายและกฎหมายทำให้ภาคส่วนอื่นที่ไม่ใช่รัฐ ไม่สามารถมีส่วนร่วมได้เต็มที่นัก ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในปี พ.ศ.2541 ที่มีการถกเถียงเรื่องหินกรูดบ่อนอกเรื่องพลังงานหมุนเวียนว่าประเทศไทยทำได้ศักยภาพไม่เกิน 1,000 เมกะวัตต์ แต่กลายเป็นว่าทำได้จริงน่าจะเกิน 5,000 เมกะวัตต์ กลายเป็นว่าเกินกว่าที่คาดคิดมากจนเกือบจะกลายเป็นชีวิตประจำวันได้ ขาดแต่เพียงข้อกฎหมายที่ทำให้คนทั่วไปสามารถติดตั้งโซลาร์เซลล์แล้วเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องพลังงานหมุนเวียนได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564) หรือกรณีภาคประชาสังคมในจังหวัดพังงามีการขับเคลื่อนประเด็นพลังงานสีเขียวโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องโซลาร์เซลล์ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

²³ เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน

²⁴ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

²⁵ โครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีอีซี)

4.2.3 ทรัพยากรธรรมชาติ

ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า มีความสำเร็จในเรื่องของทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยมีการเคลื่อนไหวทั้งในเชิงความร่วมมือและการคัดค้านในการจัดการทรัพยากร เช่น การมีส่วนร่วมบริหารจัดการป่าไม้ จังหวัดเชียงราย โครงการจอมป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร การทำข้อตกลงอ่าวตราด อ่าวทองคำ การคัดค้านโครงการเขื่อนขนาดใหญ่อย่างการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น การต่อสู้กรณีท่าเรือน้ำลึก จังหวัดสตูล เป็นต้น สำหรับกรณีทรัพยากรป่าไม้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนเพื่อให้เกิดแนวทางแบบมีส่วนร่วมควบคู่กับป่า ยกตัวอย่างเช่น ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า มีความสำเร็จจากที่ได้ดำเนินการแลกเปลี่ยนการจัดการป่าไม้ร่วมกันโดยใช้ GIS กรณีของป่าไม้ที่ดินที่ภาคเหนือ มีการรวบรวมข้อมูลพื้นที่ป่า และรายละเอียดแปลงที่ดินของชุมชน ที่ให้เห็นถึงที่ดินที่ชาวบ้านเคยใช้ โดยประสานอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เพื่อรับรู้การเก็บข้อมูลหลังจากมีข้อมูลครบถ้วนจึงเป็นการปรึกษาหารือกันระหว่างภาครัฐและชุมชน ถึงประเด็นปัญหา กฎหมาย และวิธีการบริหารจัดการ โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเป็นการเห็นชอบด้วยกัน แล้วนำไปสู่การลงนามในเวทีสาธารณะ เป็นการนำชุมชนมารู้ชอบเขตการพัฒนาาร่วมกันและเกิดศักยภาพในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

กรณีความสำเร็จของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์และได้รับรางวัลเรื่องการอยู่ร่วมกับธรรมชาติในหลายพื้นที่ เช่นพื้นที่อุทยานฯ ในจังหวัดเชียงราย ที่เป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติทางอ้อมด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการปลูกพืชแบบผสมผสานเลียนแบบธรรมชาติที่ไม่ใช่พืชเชิงเดี่ยว ทำให้ระบบนิเวศดีขึ้น โครงการศูนย์ภูฟ้า จังหวัดน่าน ที่มีการเปลี่ยนรูปแบบการทำไร่เลื่อนลอยมาเป็นการย้ายป่ามาไว้ใกล้บ้าน โดยไม่ป่าที่เคยใช้ประโยชน์หรือเก็บหามาได้ก็นำมาปลูกในพื้นที่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

กรณีโครงการจอมป่าหรือที่เรียกว่า Joint management protected area ที่ดำเนินการในช่วงปี พ.ศ.2546 เป็นโครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความชัดเจนของแนวเขตที่ดิน ระหว่างพื้นที่ชุมชนกับพื้นที่ป่า เพราะชุมชนเองอ้างว่าที่ผ่านมากุรุกหรือทำกินเพราะไม่รู้ว่าจะขอบเขตของเขายู่แค่ไหนอย่างไร ชุมชนเองเริ่มมีใช้เครื่องจักรเข้าไปในพื้นที่เป็นปัญหาบุกรุกเพิ่มขึ้น ขณะที่เจ้าหน้าที่มองว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นศัตรู เพราะยังไม่มีกฎหมายของป่าไม้ฉบับใหม่ที่อนุญาตให้ชุมชนใช้ทรัพยากรในพื้นที่อนุรักษ์เหล่านี้ได้อย่างถูกต้องในช่วงเวลานั้น ทำให้เกิดความขัดแย้งกันสูงถึงขั้นมีการทำสัญญาบอกกันในหมู่บ้านเมื่อมีเจ้าหน้าที่เข้าไปในพื้นที่ การแก้ปัญหายุติได้โดยการสร้างความชัดเจนเรื่องแนวเขตที่ดิน การสร้างกติกาการใช้พื้นที่อย่างเหมาะสม โดยมีคณะกรรมการในการดูแลพื้นที่ร่วมกับเจ้าหน้าที่ รวมไปถึงการประกอบอาชีพที่ไม่กระทบกับพื้นที่ป่า การทำข้อตกลงร่วมในพื้นที่ป่าตะวันตก 129 ชุมชน จนถึงปัจจุบันชุมชนแล้วก็ยังคงรักษาแนวเส้นที่ตกลงร่วมกันไว้หรือมีการขยายออกนอกเส้นที่ตกลงกันไว้น้อยมาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งยังกล่าวถึงการร่วมมือเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า กรณีของภาคเหนือที่แม่แจ่มที่มีความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับชุมชน เพื่อยุติการขยายตัวจากการปลูกข้าวโพดเศรษฐกิจ เพื่อที่จะฟื้นฟูสภาพป่าให้กลับมา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ยังเห็นว่ามีความสำเร็จในเชิงกฎหมายที่เปิดกว้างให้ภาคประชาชนได้มีส่วนร่วม โดยกล่าวว่า พ.ร.บ.อุทยานฯ ให้มีภาคชุมชนเข้าไปร่วมบริหารจัดการ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลเปิดกว้างมากขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) หรือการผลักดันให้มี พ.ร.บ.ป่าชุมชนซึ่งเป็นระยะเวลายาวนานถึง 30 ปี และในที่สุดได้มีกฎหมายฉบับนี้ออกมา แม้จะถูกปรับเปลี่ยนไปมาก แต่เป็นการรับรองสิทธิ

ของชุมชนในการดูแลทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ป่า (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

ประเด็นทรัพยากรน้ำ พบความสำเร็จในเรื่องของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่ลดลง และความสำเร็จในการตรากฎหมายกลางเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ที่จะช่วยทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและบูรณาการการจัดการน้ำระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดีขึ้น โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในอดีตการสร้างเขื่อนที่มีประเด็นอย่างเขื่อนน้ำโจนหรือเขื่อนปากมูลทำให้เห็นการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนเพื่อให้ได้ทรัพยากรน้ำ แต่นับตั้งแต่กรณีเขื่อนปากมูลเป็นต้นมา เขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทยยังไม่สามารถสร้างได้อีกเลย เพราะการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่เข้มแข็ง ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ แม่น้ำยมเป็นแม่น้ำสายยาวสายเดียวที่ยังไม่มีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ซึ่งภาครัฐ ธนาคารโลก และนักการเมืองท้องถิ่นต่างต้องการให้เขื่อนเกิดขึ้น แต่ยังไม่สามารถสร้างได้ เพราะการเคลื่อนไหวคัดค้านสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นของประชาชนกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีการเคลื่อนไหวเป็นเวลากว่า 30 ปี (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

สำหรับความสำเร็จด้านการตรากฎหมายด้านทรัพยากรน้ำ ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ก่อนหน้านี้การบริหารจัดการน้ำระหว่างหน่วยงานค่อนข้างแยกส่วน และบางครั้งขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชน การตรา พ.ร.บ.ทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ.2561 ซึ่งใช้ระยะเวลายาวนานกว่า 25 ปี กฎหมายนี้จะทำให้หน่วยงานได้บูรณาการกันมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง น้ำเสียอย่างยั่งยืน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564)

ประเด็นทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พบว่า มีความสำเร็จเรื่องการจัดการที่ดีของภาคเอกชน อันเกิดจากการทำข้อตกลงร่วมกัน และการกำหนดทิศทางการพัฒนาของพื้นที่บริเวณใกล้เคียงทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงธรรมนูญชุมชนอ่าวอุดมว่า มีประสิทธิภาพในหลายเรื่อง เช่น ทำให้เกิดแนวทางฝั่งท่อใต้ทะเลใหม่ จากเดิมฝั่งให้จมน้ำแล้วก็ติดอยู่กับพื้นทราย แต่เมื่อมีธรรมนูญแล้วทำให้เกิดข้อตกลงกันว่าต้องขุดพื้นทรายแบบพ่นแล้วนำท่อฝังลงไป จนกลายเป็นมาตรฐานของอ่าวอุดมที่การวางท่อต้องฝังไว้ใต้ของใต้ทะเลที่ความลึก 1.20 – 1.50 เมตร ป้องกันปัญหาทิ้งสมอเรือแล้วโดนท่อ เนื่องจาก เคยมีเหตุการณ์ทิ้งสมอเรือแล้วเรือหยุดไม่ได้จนพื้นทะเลพัง หากมีท่ออยู่บริเวณนั้นจะเกิดปัญหาได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

ตัวอย่างการกำหนดทิศทางการพัฒนา ในพื้นที่จังหวัดตราดที่มีปัญหาเรื่องการจับสัตว์น้ำชายฝั่งด้วยเครื่องมือต่าง ๆ แต่เสี่ยงการพุดถึงปัญหา แต่ให้คนทั้งอ่าวมาช่วยกันประกาศให้อ่าวตราดเป็นอ่าวทองคำ ทำให้มีวิสัยทัศน์ร่วมกันในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของอ่าวตราด มีการปรึกษาหารือทำข้อตกลงเลิกกินเนื้อโลมา การช่วยกันดูแลเขตทะเลและอนุรักษ์พันธุ์ปู และช่วยกันเฝ้าระวังหากมีการใช้เครื่องมือที่ไม่เหมาะสม กรณีนี้ถือว่าเป็นความสำเร็จในเบื้องต้นเพราะปัญหาลดลงและเป็นความร่วมมือกันของทั้ง 11 ตำบล (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

4.2.4 เกษตรกรรม

ประเด็นเกษตรกรรม พบว่า มีแนวโน้มการทำเกษตรอินทรีย์และการเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจในแบบพอเพียง โดยผู้ให้สัมภาษณ์ กล่าวว่า มีความสำเร็จในเรื่องของการทำเกษตรอินทรีย์ที่ขยายตัวเยอะมากในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 8 แล้วก็หายไปและกลับมาใหม่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 12 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564) สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์อีกท่านหนึ่งว่า การที่เขาใช้ทรัพยากรในรูปแบบการถางและเผา การปลูกพืชเชิงเดี่ยว และการใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืช ของเกษตรกรเปลี่ยนไปเมื่อเขาได้รับรู้ถึงแนวคิดเกษตรแบบใหม่ที่มีการปลูกพืชแบบผสมผสาน ซึ่งน่าจะเป็นรูปแบบในอนาคตที่ยอมรับทั่วโลกคือการปลูกเลียนแบบธรรมชาติ เป็นระบบผสมผสานและลดความเสี่ยง ที่สำคัญก็คือระบบนิเวศดีทำให้หมุนเวียนธาตุอาหาร เกิดความสมดุล และยั่งยืน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

4.2.5 ความยั่งยืน

ประเด็นความยั่งยืน เป็นการพยายามมีส่วนร่วมเสนอทิศทางการพัฒนาพื้นที่ของภาคประชาสังคม รวมถึงมีความพยายามผลักดันเศรษฐกิจหมุนเวียน ซึ่งมีการริเริ่มโดยหน่วยงานภาครัฐ แต่ต้องมีการติดตามการดำเนินงานต่อไป ยกตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า รัฐธรรมนูญให้สิทธิประชาชนในการแสดงออกและมีส่วนร่วม ในกระบวนการการเมืองที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น กรณีจังหวัดประจวบที่ประท้วงการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน ภายหลังการคัดค้านสำเร็จ แต่กลุ่มขับเคลื่อนยังดำเนินการต่อโดยทำงานร่วมกับเครือข่ายพื้นที่ในระดับจังหวัด เพื่อเสนอแผนพัฒนาจังหวัดของตนเอง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นว่า พบเห็นกรณีการท่องเที่ยวสีเขียวที่จังหวัดพังงา มีการทำผังเมืองเป็นแบบล่างขึ้นบนไปยังกรมโยธาธิการและผังเมือง จัดทำโดยภาคประชาชนภาคใต้ใน 8 จังหวัด (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

สำหรับประเด็นการผลักดันเศรษฐกิจหมุนเวียนผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าเป็นกรณีที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องต่อประเด็นความยั่งยืน ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ประเทศไทยจัดทำแผนเรียกว่า “BCG” ที่เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ย่อมาจาก Bio economy (เศรษฐกิจชีวภาพ) Circular economy (เศรษฐกิจหมุนเวียน) และ Green economy (เศรษฐกิจสีเขียว) เพื่อบูรณาการการขับเคลื่อนประเทศไทย ยกตัวอย่างกรณีการทำเกษตร การปลูกข้าวไทยใช้แรงงานงานเยอะและใช้ทรัพยากรมาก อีกทั้งมีอัตราการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่สูง ทำให้ประเทศไทยต้องมีการวิจัยการปลูกข้าวที่สลับระบบระหว่าง ระบบเปียก และระบบแห้ง เพราะปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ในปริมาณน้อยและได้ผลผลิตสูงขึ้น ซึ่งการขับเคลื่อน BCG มีการตั้งคณะกรรมการ 3 ระดับ ได้แก่ คณะกรรมการบริหาร คณะกรรมการขับเคลื่อน และคณะกรรมการชุดต่าง ๆ 11 ชุด และมีสมาชิกของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน และประชาสังคม ยกตัวอย่างคณะอนุกรรมการเศรษฐกิจหมุนเวียน ที่ประกอบด้วยหลายภาคส่วนซึ่งมีการขับเคลื่อนเรื่องพลาสติก ขยะอาหาร และวัสดุก่อสร้าง อย่างกรณีอุตสาหกรรมพอกหนังและพลาสติกกว่าจะใช้อะไรทดแทน และทำอย่างไรให้เกิดของเสีย น้อยที่สุด รวมทั้ง จะนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์เพื่อลดการใช้ทรัพยากร และลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศได้อย่างไร กรรมการชุดนี้จะเข้ามาพิจารณาว่า การขับเคลื่อนนี้มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง แก้ไขได้อย่างไร เช่น กรณีพลาสติกรีไซเคิล ของเสียจากอีกโรงงานหนึ่งจะนำไปใช้เป็นวัตถุดิบอีกโรงงานหนึ่งไม่ได้ เพราะถือเป็นของเสียที่ต้องจัดการ หรือบรรจุภัณฑ์พลาสติกที่ใช้บรรจุเครื่องดื่ม สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยามีข้อกำหนดห้ามใช้พลาสติกรีไซเคิลเป็นองค์ประกอบในการผลิตขวดน้ำดื่ม

แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีพัฒนาไปมาก และหลายประเทศสามารถนำพลาสติกสะอาดกลับมารีไซเคิลเป็นบรรจุภัณฑ์สำหรับอาหารและเครื่องดื่มได้แล้ว คณะกรรมการชุดนี้จะเข้าไปพิจารณาแก้ไขส่วนนี้ และในระดับประชาชนมีจังหวัดระยองที่ดำเนินกิจกรรมรีไซเคิลแยกพลาสติกเพื่อเพิ่มมูลค่าด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564)

อย่างไรก็ดี แม้ผู้วิจัยจะจำแนกประเด็นความสำเร็จที่พบตามประเด็นทรัพยากร แต่จะเห็นได้ว่าความสำเร็จในการเมืองสิ่งแวดล้อมที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลมานั้นเกิดจากความรู้สึกไม่ยุติธรรมในการได้รับจัดสรรประโยชน์และได้รับผลกระทบจากทรัพยากร จนเป็นที่มาให้เกิดการเคลื่อนไหว หลายกรณีจึงอาจจัดแบ่งเข้ากับประเด็นด้านยุติธรรมสิ่งแวดล้อมได้ด้วย

4.3 สถานการณ์การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

ส่วนก่อนหน้านี้เป็นข้อค้นพบด้านวิวัฒนาการการเคลื่อนไหวด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมจำแนกตามประเด็นสิ่งแวดล้อม กับการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งสะท้อนวิวัฒนาการการเมืองสิ่งแวดล้อมไทยในอดีต ในส่วนนี้จึงเป็นการนำเสนอให้เห็นสถานการณ์ในปัจจุบันที่พบว่าประเด็นสิ่งแวดล้อมบางเรื่องที่ยังคงอยู่เนื่องจากมีอุปสรรคทั้งในเชิงนโยบาย ตลอดจนบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ที่อาจทำให้บางภาคส่วนมีอิทธิพลในการตัดสินใจและเข้าร่วมในการดำเนินการทางนโยบายได้น้อย ซึ่งควรมีแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 อุปสรรคที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนไม่ประสบผลสำเร็จ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า อุปสรรคที่ส่งผลให้การเมืองสิ่งแวดล้อมสู่เป้าหมายที่ยั่งยืนไม่ประสบความสำเร็จในประเทศไทย เกิดจากอุปสรรคหลายประการ ทั้งในเชิงภาพรวม ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ ดังข้อค้นพบต่อไปนี้

4.3.1.1 อุปสรรคในภาพรวมทั้งประเทศ

ในภาพรวมของการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น พบอุปสรรคในภาพรวมทั้งประเทศ ได้แก่ มุมมองในการพัฒนา ระบบข้อมูลและองค์ความรู้ และการสร้างพื้นที่กลางร่วมกัน

ในส่วนของมุมมองในการพัฒนา พบว่า เป็นปัญหาทั้งในระดับนโยบายและระดับประชาชนเองที่ขาดมุมมองในการพัฒนาที่ไปสู่เป้าหมายที่ยั่งยืน เน้นทุนนิยมเป็นหลัก ทำให้นโยบายหรือการดำเนินโครงการของรัฐบาล กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และความเป็นอยู่ของประชาชน ดังปรากฏให้เห็นบ่อยครั้ง หรือแม้เขียนไว้เป็นนโยบายก็ไม่อาจทำได้สำเร็จ เพราะทุกภาคส่วนยังขาดความตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ดังตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กรณีการสร้างท่าเรือในสมัยของยุค คสช. ซึ่งมีแบบของท่าเรืออยู่แล้ว และไม่ได้ต้องการจะมีแค่ท่าเรือในเฟส 3 แต่ต้องการที่จะมีท่าเรือในเฟส 4 และ 5 ซึ่งแย่งพื้นที่ไปทั้งหมด (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) ซึ่งในนโยบายหรือการก่อสร้างโครงการต่าง ๆ ของรัฐ ไม่ได้มีการประเมินผลกระทบที่รอบด้าน เพราะคำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การประเมินผลกระทบโครงการทางด้านเศรษฐกิจ อาจบอกว่าไม่มีปัญหาเมื่อมีโครงการนี้ เพราะทำให้คนมีงาน แต่คนที่ประชาชนประมงมาตลอดชีวิต เขามีความรู้ และภูมิใจในความเป็นชาวประมง แต่กลับต้องกลายเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัยในโครงการเหล่านั้น และต้องฟังคำสั่งเจ้านาย เปรียบเทียบให้เห็นว่าคุณค่าทางด้านจิตวิญญาณระหว่างการเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัย กับเป็นชาวประมงอะไรมันจะดีกว่ากัน การยึดมิติทางด้าน

เศรษฐศาสตร์อย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ เพราะมิติทางด้านสุขภาพที่เป็นองค์รวมก็เป็นเรื่องที่สำคัญ หรือการปลดปล่อยสารพิษจากโรงงาน ที่บอกว่าไม่เกินมาตรฐานตามกฎหมาย ในแง่ของร่างกายรับได้ตามมาตรฐานแต่การรับสารพิษเข้าร่างกายทุกวันชีวิตจะเป็นอย่างไร การประเมินแบบนี้ไม่ได้สุขภาพแบบองค์รวมที่ควรจะมีร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

สำหรับมุมมองการพัฒนาของภาคเอกชนและประชาชนที่เป็นอุปสรรค ยังมีมุมมองที่เน้นเชิงเศรษฐกิจหรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดกับส่วนรวมเช่นกัน ดังตัวอย่างเช่น ภาคการเกษตร การควบคุมสารพิษที่เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะยังมีการใช้พาราควอตหรือสารเคมีทางการเกษตรอื่น ๆ ที่หลายประเทศเขาเลิกใช้ไปแล้ว (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) หรือการปลดปล่อยมลพิษทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมโดยเอกชนบางราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงไม่จริงจัง ก็จะเห็นผู้ประกอบการที่สร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564) หรือแม้กระทั่งการให้ความสำคัญกับประเด็นสิ่งแวดล้อมไม่เท่ากัน เช่น การให้ความสำคัญกับเรื่องป่าไม้ หากมีการสร้างเขื่อนในเขตอุทยานหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สังคมและสื่อมวลชนจะช่วยกัน แต่กรณีเขื่อนปากมูลจะไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก เพราะการสร้างเขื่อนปากมูลไม่กระทบป่า หรือจิตสำนึกของคนในเรื่องสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวอย่างขยะ ประเทศไทยมีค่าดำเนินการในการเก็บขยะที่ราคาสูงมาก จนคนไม่ค่อยให้ความสำคัญ ในขณะที่ประเทศอื่นหากทิ้งขยะมากก็จะมีค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นตาม ถือเป็นปัญหาเรื่องค่านิยมและทัศนคติในประเทศไทยที่ต้องมีการปรับกันอย่างมาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ในส่วนของระบบข้อมูลและองค์ความรู้ พบว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในประเทศไทยนั้น ยังขาดระบบการสร้างข้อมูลเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และขาดองค์ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมบางเรื่องเพียงพอ หรือมีองค์ความรู้ที่ใช้อ้างอิงต่างกัน และเมื่อนำไปใช้ก็ไม่ยอมรับข้อมูลของผู้อื่น ยกตัวอย่าง ปัญหาระบบข้อมูลที่มีผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในกรณีตรวจสอบเกี่ยวกับที่ดินนั้น ไม่มีข้อมูลที่พร้อมตรวจสอบว่าคนคนหนึ่งมีที่ดินอยู่ที่อื่นอีกจริงหรือไม่ การใช้ข้อมูลจากเลขบัตรประชาชน 13 หลัก อาจตรวจสอบได้ในระดับหนึ่ง เพราะบางครั้งที่ดินนั้นอาจมีชื่อของคนอื่นเป็นเจ้าของซึ่งพิสูจน์ได้ยาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ตัวอย่างกรณีการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร ที่แม้มีการทำเรื่องเกษตรอินทรีย์มากขึ้น แต่การจัดการปัญหาสารเคมีทางการเกษตรในประเทศก็ไม่ได้ดีขึ้น อาจเป็นเพราะเรื่องของสารเคมีทางการเกษตรในประเทศไทยมีลักษณะแยกขั้ว ระหว่างเกษตรอินทรีย์ กับเกษตรที่ใช้สารเคมี ทำให้ข้อมูลความรู้ด้านการใช้สารเคมีที่ถูกต้องเหมาะสมไม่พัฒนามากนัก จนขัดแย้งระหว่างสองขั้วความคิด (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

กรณีหมอกควันพิษจากการเผาป่า หรือ PM 2.5 ที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ไฟป่าเป็นเรื่องของการไม่มีองค์ความรู้ ยกตัวอย่างการทำ Zero burn เพื่อไม่ให้มีการเผาอันเป็นสาเหตุของไฟป่า แต่จะเห็นว่าปีถัดไปก็เกิดไฟป่าอย่างหนัก เพราะมีการสะสมเชื้อเพลิงมากเกินไปจากปีก่อนหน้า ที่มีการทำ Zero burn หรือไฟป่าที่มีความสัมพันธ์กับงบประมาณ ที่เห็นชัดว่าปีไหนงบประมาณน้อยจะมีไฟป่าเยอะ แล้วปีต่อไปจะใช้งบประมาณมากขึ้น กรณีหมอกควันพิษจากการเผาป่าเป็นเรื่องที่ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง และเป็นภัยร้ายที่คุกคามคนไทย แต่เราไม่มีองค์ความรู้เหล่านี้เพียงพอ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

กรณีการทำไร่เลื่อนลอย ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ยังมีองค์ความรู้หรือเสนอชุดข้อมูลที่ขัดแย้งกัน ข้อมูลชุดหนึ่งบอกถึงข้อเสียว่าการทำไร่เลื่อนลอยจะใช้เครื่องมือเพียงมีดกับขวานในการถางและตัดต้นไม้แล้วก็ใช้ไฟเผา โดยไม่สามารถนำไปใส่หรือใช้เครื่องจักรอื่นเข้าไปได้ เพราะไร่เลื่อนลอยทำในพื้นที่สูงชัน ทำให้เกิดการชะล้างหน้าดิน สูญเสียน้ำ และสูญเสียธาตุอาหารในดิน อีกทั้งในเชิงผลผลิตจะได้ผลผลิตน้อย เพราะอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ขณะที่ข้อมูลอีกชุดหนึ่งแสดงให้เห็นว่า การทำไร่เลื่อนลอยนั้นดี เพราะเป็นการวัดข้อดีในเรื่องของความพึงพอใจ หรือวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างกันกับการวัดผลเชิงกายภาพ ทำให้เกิดการถกเถียงกัน เพราะวัดผลในมิติที่ต่างกัน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

การใช้องค์ความรู้ที่แตกต่างกันนี้ ถือเป็นการใช้ความรู้เพื่อเป็นอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรเช่นกัน เพราะต่างมุ่งใช้ข้อมูลของตนในการอธิบาย ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ถ้ากลุ่มต่อต้านจะมีข้อมูลของตัวเองส่วนหนึ่ง แต่ถ้าเป็นกลุ่มสนับสนุนก็จะมีข้อมูลของตัวเองอีกส่วนหนึ่ง ทำให้การพูดคุยเพื่อหาทางออกเรื่องสิ่งแวดล้อมไม่อาจดำเนินต่อไปได้ ทั้งที่ความจริงแล้วข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมเป็นข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งสามารถตรวจสอบและตรวจวัดได้ หากมีแนวทางจัดการข้อมูลร่วมกันจะจัดการอุปสรรคนี้ได้ ดังเช่นจากการศึกษาคุณภาพงานในอเมริกา พบว่า ประชาชนไม่มีปัญหาในเรื่องข้อมูลและการตรวจสอบ เนื่องจาก เชื่อข้อมูลของภาครัฐ และประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่ต้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564)

ขณะเดียวกัน ผู้ให้สัมภาษณ์อีกท่านมีความเห็นที่แตกต่างในเรื่องของชุดข้อมูลที่ไม่จำเป็นต้องมีองค์ความรู้ชุดเดียว โดยกล่าวว่า โลกเรามีความรู้หลายชุดที่ไม่ใช่เพียงวิทยาศาสตร์อย่างเดียวเท่านั้น การเชื่อว่ามีข้อมูลชุดเดียวทำให้เกิดปัญหาขัดแย้ง เช่น การตัดสินใจจะสร้างโรงไฟฟ้าที่จังหวัดกระบี่ มีการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ตั้งแต่เรื่องพลังงานไปจนถึงเรื่องของผลกระทบ แล้วไปจัดทำรับฟังความคิดเห็นกับชาวบ้าน ชาวบ้านก็ไม่มีทางสู้ได้ เพราะเป็นการรับฟังความคิดเห็น หรือประชาพิจารณ์บนคนละชุดความรู้ เห็นได้ว่านโยบายหรือโครงการของรัฐ จะอ้างความรู้แบบวิทยาศาสตร์ และทำให้ความรู้แบบพื้นบ้านไม่มีความหมาย ดังนั้น เมื่อมีการทำประชาพิจารณ์ก็มักเห็นความขัดแย้ง และเกิดการประท้วงตามมา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ในส่วนของการสร้างพื้นที่กลางร่วมกัน พบว่า ประเทศไทยยังขาดการสร้างพื้นที่ตรงกลางที่มีกติกาเป็นธรรมร่วมกัน ทำให้ไม่เข้าใจความต้องการที่แตกต่าง และนำไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด ถือเป็นปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกันกับปัญหาเรื่องระบบข้อมูล และองค์ความรู้ที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ขาดพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ในเชิงการเข้าไปมีส่วนร่วมพัฒนา และบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน โดยส่วนใหญ่เชิญนักวิชาการเข้าร่วม ขณะที่ภาคประชาชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะได้เข้าร่วมเพียงบางกลุ่ม ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมอ่อนแอลง เพราะไม่มีเวทีกลางซึ่งต่างจากสมัยก่อนมีพื้นที่กลางในการพูดคุยที่ภาครัฐส่งเสริม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

การขาดพื้นที่กลางร่วมกันทำให้เกิดความขัดแย้งตามมา ยกตัวอย่างเช่น ความต่างอย่างเห็นได้ชัดระหว่างกลุ่มคนรุ่นต่าง ๆ ที่มองประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน กรณีฝุ่น PM 2.5 ที่มีการถกเถียงกันมากในเรื่องของการเผาป่า ที่กลุ่มคนเมืองอย่างในเมืองเชียงใหม่หรือวัยรุ่นในกรุงเทพฯ มองว่าต้นเหตุคือชาวบ้านยากจนที่เข้าไปปลูกป่า ซึ่งเกิดจากขาดพื้นที่ในการสร้างความเข้าใจระหว่างชุมชน ภาครัฐ และกลุ่มคนที่เป็นผู้บริหารในเมือง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) หรือกรณีการเกษตรอินทรีย์ และแบบใช้สารเคมี ยังขาดการดำเนินงานอย่างจริงจังควรมีการสร้างพื้นที่ หรือกลไกทำให้สองกระแสนี้ไปคู่กันได้ เพราะ

ไม่ใช่สารเคมีในการเกษตรเลยนั้นเป็นเรื่องที่ดี แต่ในประเทศไทยยังไม่สามารถทำได้แบบนั้น จึงต้องสร้างพื้นที่ความเข้าใจระหว่างสองกลุ่มนี้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

การสร้างพื้นที่กลางร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ ที่ยังเป็นอุปสรรคอยู่นี้ ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าแต่ละภาคส่วนสามารถเห็นต่างกันได้ เพียงแต่บางทางออกอาจต้องยอมรับซึ่งกันและกัน ดังกล่าวว่า คนเราสามารถเห็นต่างกันได้ แต่การพูดคุยในประเทศไทยทำให้แต่ละภาคส่วนต้องคุยกันแบบที่ต้องเลือกทางใดทางหนึ่ง ซึ่งการเลือกแบบนี้จะก่อให้เกิดความขัดแย้ง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564) สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นว่า การพูดคุยในพื้นที่กลางร่วมกันไม่จำเป็นต้องทำความเข้าใจกันที่เต็ม 100 เปอร์เซ็นต์ แต่ควรมีพื้นที่ที่จะทำให้เกิดการทำฉันทามติร่วมกันว่า การพัฒนาจะไปในทิศทางใด (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

4.3.1.2 อุปสรรคด้านหน่วยงานภาครัฐ

อุปสรรคด้านหน่วยงานภาครัฐ พบว่า เป็นปัญหาด้านนโยบายและกฎหมาย การขาดมาตรการสู่การปฏิบัติจริง ความจริงจิงในการแก้ไขปัญหา และการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน

อุปสรรคด้านนโยบายและกฎหมาย

เป็นปัญหาที่ผู้วิจัยพบว่า เป็นอุปสรรคสำคัญ เพราะกำหนดทิศทางการพัฒนาตลอดจนกรอบแนวทางปฏิบัติของหน่วยงานรัฐ แต่กลับพบข้อจำกัดทั้งในเชิงนโยบาย และมาตรการยังไม่มี ความชัดเจน โน้มเอียงไปในทางเศรษฐกิจเพราะขาดมุมมองการพัฒนาแบบยั่งยืน นโยบายของหน่วยงานรัฐที่แยกส่วนและแตกต่างกัน ยังทำให้การเคลื่อนไหวนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปเพื่อความยั่งยืนหยุดชะงัก ในเชิงกฎหมาย ด้านสิ่งแวดล้อมเองก็ยังมีขาดกฎหมายที่จำเป็นและมีบางฉบับที่มีความล้าสมัย จึงทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้จริง นอกจากนี้ ระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมยังมีลักษณะจำกัดสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนการกระจายอำนาจอีกด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในเชิงนโยบายและเจตจำนงทางการเมือง พบว่า ยังขาดความต่อเนื่องของนโยบายและมาตรการไปสู่การปฏิบัติ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า เมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาลหรือผู้บริหารบ่อย ทำให้นโยบายเปลี่ยนอยู่ตลอด เมื่อนโยบายเปลี่ยนการจัดการและทุกสิ่งที่เคยดำเนินการมาก็ต้องหยุดชะงัก นโยบายและการจัดการก็เลยไม่มีความต่อเนื่อง อย่างเช่นเรื่องของโฉนดชุมชน ซึ่งจะไม่ได้รับการกล่าวถึงหากมีการเปลี่ยนผู้บริหารใหม่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ตัวอย่าง นโยบายการให้สิทธิในที่ดินทำกินของรัฐบาลแต่ละสมัย ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า สมัยปี พ.ศ.2518 มีการลงมติเรื่องที่ดินครั้งแรก และให้มีการพิสูจน์สิทธิในที่ดินตามบันได 3 ชั้น แต่ขณะนั้นยังไม่มีภาพถ่ายทางอากาศ ทำให้การพิสูจน์สิทธิเป็นไปได้ยาก จนมาถึงมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2541 เป็นมติเรื่องที่ดินว่าผู้ที่อยู่มาก่อนหน้ามตินี้สามารถอยู่ต่อได้ แต่หากอยู่หลังมตินี้ต้องมาพิสูจน์สิทธิ ตามมตินี้มีการใช้ภาพถ่ายในปี พ.ศ.2545 มาเป็นเกณฑ์ตัดสินจากภาพถ่ายว่าใครมีร่องรอยการทำมาหากินถือว่าอยู่มาก่อนปี พ.ศ.2541 ถ้าไม่มีร่องรอยทำมาหากินและมาบุกรุกภายหลัง ถือว่ารุกล้ำและต้องถูกดำเนินคดี แต่ดำเนินการยังไม่เสร็จสิ้นดีตามมตินี้ รัฐบาล คสช.เข้ามาและมีนโยบายขยายมาจนถึงปี พ.ศ.2557 ที่ให้คนอยู่ก่อนปี พ.ศ.2557 สามารถจะอยู่ทำกินไปก่อนได้ แล้วรอนโยบายเกี่ยวกับที่ดินจากทางภาครัฐ แต่หากเข้ามาอยู่หลังปี พ.ศ.2557 จะต้องถูกจับดำเนินคดีซึ่งนโยบายรัฐบาลแต่ละช่วงแตกต่างกัน กรณีนี้นโยบายมีการผ่อนผันไป

เรื่อยจากปี พ.ศ.2518 จนถึงปี พ.ศ.2541 และขยายเป็นปี พ.ศ.2557 ที่ผ่านมามีพื้นที่ป่าไม้จึงหายไปเรื่อย ๆ เพราะนโยบายไม่ต่อเนื่อง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ในเรื่องความต่อเนื่องของนโยบาย ยังมีข้อค้นพบเพิ่มเติมว่า ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวที่หยุดชะงักของภาคประชาชนด้วย แม้สิ่งที่เคยขับเคลื่อนมาแล้วจะมีความเป็นรูปธรรมก็ตาม โดยกล่าวว่า การเมืองสิ่งแวดล้อมที่มีปัญหามากที่สุดก็คือ เรื่องนโยบาย ภาครัฐมีปัญหาระงับการบังคับใช้กฎหมาย หรือตัวกฎหมายเองที่มีปัญหาอยู่ในระดับหนึ่ง แต่นโยบายทำให้ปัญหาเดิมที่มีอยู่แล้ว ยิ่งซ้ำหนักขึ้น เช่น ปัจจุบันกำลังมีการร่าง พ.ร.บ.เขตเศรษฐกิจพิเศษของภาคใต้ที่ครอบคลุม 5 จังหวัด ซึ่งจะทำให้มีนิคมอุตสาหกรรมเต็มไปหมด และมีการขุดคลองไทยเชื่อม 2 ฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย นโยบายนี้จะทำให้มาตรการสิ่งแวดล้อมที่ทำกันมาไม่ว่าจะโดยกลุ่มไหนหรือใช้เวลากี่ปีก็ตามต้องจบลง ขณะนี้ ร่าง พ.ร.บ.ฯ กำลังอยู่ในรัฐสภาโดยมี 3 ร่าง ซึ่งในร่างนั้นให้อำนาจในการยกเลิกกฎหมายทุกอย่าง ทั้งกฎหมายสิ่งแวดล้อม กฎหมายถือครอง กฎหมายผังเมืองทำให้ที่ดินสามารถเปลี่ยนแปลงได้ กฎหมายเกี่ยวกับทะเลก็สามารถยกเลิกได้หมด ฯลฯ ฉะนั้น ต่อให้การเคลื่อนไหวด้านพัฒนาในภาคใต้ทำมานานสักเพียงใด เมื่อเจอกฎหมายฉบับนี้ก็จบเหมือนกับกรณี EEC เพราะกฎหมายนี้ค่อนข้างรวบอำนาจ (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

กรณีเช่นนี้ สอดคล้องกับข้อคิดเห็นจากการสนทนากลุ่มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยเช่นกัน ว่า นโยบายหรือความต้องการพัฒนาของรัฐบาลในแต่ละช่วง สามารถมีผลหักล้างการเคลื่อนไหวหรือกระบวนการมีส่วนร่วมได้ โดยกล่าวว่า เคยมีประเด็นจะให้ยกเลิก EIA ในยุคสมัยหนึ่ง หลังจากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ มีความต้องการยกเลิกการทำ EIA สำหรับพื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติ ขณะนั้นมีการถกเถียงประเด็นนี้เป็นอย่างมาก แต่ฝ่ายการเมืองฟันธงว่า EIA ไม่ต้องทำในพื้นที่ชุ่มน้ำก็ได้จึงมีการผ่อนผันไป แต่ไม่ทราบแล้วว่าผ่อนผันถึงเพียงใด (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

ในเชิงการถ่ายทอดนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ภาครัฐมีอุปสรรคในการเรื่องมาตรการหรือกลไก ดังให้ผู้สัมภาษณ์กล่าวว่า หากพิจารณานโยบายด้านการพัฒนาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ ดิน น้ำ ป่าไม้ ก็เห็นว่าเป็นเอกสารในเชิงนโยบายของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ดี แต่สิ่งที่เป็นปัญหาคือ มาตรการที่ยังไม่เป็นรูปธรรมและไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนต่อไป (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) หรือกรณีการบูรณาการมิติการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ ที่ทำได้ระดับองค์กรจัดทำแผนมีการนำเรื่องทรัพยากร โลกร้อน การเยียวยา การส่งเสริมให้คนอนุรักษ์ ใส่ใจมิติหญิงชาย ฯลฯ ค่าเหล่านี้ถูกบรรจุในแผนของหน่วยงานต่าง ๆ แต่ไม่มีมาตรการรับรองเพื่อเกิดขึ้นจริง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

นอกจากนี้ ภาครัฐยังขาดการประกาศเป็นเจตจำนงทางการเมืองเพื่อให้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญในกรณีเร่งด่วน ยกตัวอย่างประเด็นอากาศพิษ ที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า เรื่องมลพิษทางอากาศมีทุกอย่างพร้อมหมดแล้ว แต่ต้องอาศัยเจตจำนงทางการเมือง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

ขณะเดียวกัน นอกจากอุปสรรคระดับนโยบายของประเทศแล้ว ในระดับหน่วยงาน ยังพบอุปสรรคเรื่องนโยบายของหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างกัน ดังตัวอย่างให้ผู้สัมภาษณ์กล่าวถึงนโยบายด้านป่าไม้และที่ดินว่า ปัญหาของป่าไม้เป็นเรื่องของนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายเป็นหลักที่ไม่สามารถทำได้เต็มที่ โดยเฉพาะในเรื่องของนโยบายที่ดินที่เป็นปัญหาใหญ่และเรื้อรังมานาน เพราะนโยบายที่ดินของแต่ละหน่วยงานต่างกัน ซึ่งจะต่อเนื่องไปถึงการบังคับใช้กฎหมายเพราะแต่ละหน่วยงานมีกฎหมายของตนเองในการบังคับใช้ เช่น เรื่องของกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินมีหลายหน่วยงานทั้งกรมป่าไม้ กรมอุทยาน กรมที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน ส.ป.ก. และที่ดินประเภทอื่น ของกรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หรือ

ที่ดินของนิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น ซึ่งมีหลายหน่วยงานที่ทำเรื่องที่ดิน บางหน่วยงานเน้นการจัดที่ดินสำหรับอยู่อาศัยอย่างเดียวไม่ได้เป็นที่ดินเพื่อทำกิน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มว่า กฎหมายในประเทศไทยมีความซ้ำซ้อน มีปัญหาในเรื่องของการปฏิบัติ เช่น กฎหมายประมงกับกฎหมายการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กฎหมายอุทยานกับกฎหมายป่าไม้ ซึ่งมันมีความซ้ำซ้อน และบางครั้งในการปฏิบัติการระดับพื้นที่ มีการเกยกันในเรื่องของข้อกฎหมาย ไม่มีการบูรณาการเรื่องกฎหมายเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญของการขับเคลื่อนที่ไม่ประสบความสำเร็จในแง่ของกฎหมาย (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

การจัดการสิ่งแวดล้อมในเชิงการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อไปสู่ความยั่งยืนในประเทศไทย ยังขาดกฎหมายที่จำเป็น ยกตัวอย่างเรื่องพลังงานหมุนเวียน ประเทศไทยถือว่ามีความพยายามพัฒนาเรื่องนี้ไม่น้อย แต่ในแง่กฎหมายกลับไม่มีพัฒนาการใดเลยนับจากปี พ.ศ.2535 เป็นต้นมา อาจเพราะไม่มีพรรคการเมืองที่เข้ามาผลักดันเรื่องสิ่งแวดล้อมในการออกกฎหมาย ทำให้การพัฒนาพลังงานหมุนเวียนเกิดขึ้นได้ไม่เต็มที่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564) หรือกรณี การสร้างกติกาและข้อตกลงเพื่อจัดการป่าอนุรักษ์ร่วมกันระหว่างรัฐและประชาชน ยังขาดระเบียบแนวปฏิบัติที่ชัดเจน ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติ อาจทราบว่าแนวปฏิบัติที่จะทำงานร่วมกันกับชาวบ้านว่าควรดำเนินการอย่างไร แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะไม่มีแนวปฏิบัติที่เป็นหลักอ้างอิงในการทำหน้าที่ ยังขาดกลไกในด้านระเบียบที่จะทำให้ออกข้อตกลงหรือกติกาที่เกิดขึ้นได้รับการยอมรับว่าถูกต้องตามกฎหมาย การนำทรัพยากรที่อยู่ในพื้นที่ป่าออกไปนอกพื้นที่ยังผิดกฎหมายทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น การส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกกาแฟในพื้นที่ของเขา ที่เขาได้สำรวจแนวเขตตามกติกาและข้อตกลง ซึ่งการปลูกกาแฟนั้นต้องเป็นการปลูกแบบผสมผสานกับไม้ยืนต้นอื่น ๆ ด้วย เพราะกาแฟไม่สามารถอยู่ได้ในพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งทำให้ได้ความหลากหลายทางพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้าน แต่ไม่สามารถนำผลผลิตนี้ออกมาขายอย่างถูกต้องได้ เพราะปลูกในพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมายที่ไม่มีสถานะอะไรมารับรอง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

การสนทนากลุ่มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ข้อมูลเพิ่มเติมที่ทำให้เห็นว่า ประเด็นสิ่งแวดล้อมมีความซับซ้อนไปตามลำดับขั้นของกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง จนทำให้การควบคุมด้านสิ่งแวดล้อมบางอย่างยังมีช่องโหว่ ยกตัวอย่างเช่น โรงงานผลิตยางแท่งที่ก่อให้เกิดมลพิษจากการอบ และมีการใช้กรดซัลฟูริกในกระบวนการผลิต กิจการประเภทนี้ไม่ต้องทำ EIA ทำให้ไม่มีหน่วยงานเข้าไปแก้ไข แม้มีมาตรฐานกลิ่นที่ออกโดยหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังไม่สามารถจัดการกับโรงงานผู้กำเนิดมลพิษได้ ทุกวันนี้เป็นการปล่อยให้เกิดปัญหาแล้วตามแก้ไข หน่วยงานที่อนุญาตก็ไม่ดำเนินการอะไรโดยให้เหตุผลว่าไม่มีมาตรฐานกฎหมายบังคับ เมื่อจะใช้อำนาจของท้องถิ่นในการจัดการตาม พ.ร.บ.สาธารณสุข ท้องถิ่นก็ไม่กล้าใช้อำนาจตนเองอีก พื้นที่ที่มีการประชุมเรื่องนี้หลายครั้งแต่ปัญหาทุกวันนี้ยังคงอยู่ โดยหน่วยงานอนุญาตก็ยังคงอนุญาตให้ขยายกำลังการผลิตอีกด้วย (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังขาดกฎหมายด้านการฟื้นฟูและเยียวยา การดำเนินงานในปัจจุบันยังเป็นไปตามกลไกของศาลซึ่งขาดความครบถ้วน ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมาย และมาตรการฟื้นฟูเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบที่เป็นธรรม จึงไม่มีงบประมาณและไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง ทำให้ไม่มีความชัดเจนแน่นอนในการรับมือแก้ไขปัญหา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) การฟ้องร้องเกี่ยวกับปัญหาการปนเปื้อนมลพิษในหลายคดี เช่น การปนเปื้อนน้ำมันของจังหวัดระยองที่มีน้ำมันรั่วออกมา กรณีการปนเปื้อนจากผงทองคำในจังหวัดเลย ที่แม้มีคำพิพากษาแล้วทั้งในศาลปกครองและศาลยุติธรรม ออกมาบังคับให้หน่วยงานรัฐและผู้ประกอบการให้ดำเนินการฟื้นฟู แต่ไม่มีกฎหมายเข้ามารองรับ

เพื่อผลักดันให้เกิดการฟื้นฟูจริง จึงไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการฟื้นฟูที่ชัดเจน ไม่มีกองทุนที่ความชัดเจน หากไม่มีกรณีคดีที่มีการฟ้องร้องขณะคดีหน่วยงานรัฐ การฟื้นฟูอาจจะไม่บรรลุผลได้ นอกจากนี้ ยังต้องพิจารณากรณีบริษัทที่ถูกฟ้องล้มละลายไม่มีตัวตนในทางนิติบุคคล การฟื้นฟูกรณีนี้จะทำอย่างไร ซึ่งการฟ้องร้องเพื่อให้มีการเยียวยาฟื้นฟูในประเทศไทยยังไม่มีกฎหมาย สำหรับมาตรการเป็นไปตามกลไกของศาล ทั้งที่การฟื้นฟูเยียวยาในปัจจุบันยังขาดการมีส่วนร่วมและขาดการติดตามความโปร่งใสในการดำเนินการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์อีกท่านว่า กลไกในการติดตามความโปร่งใสในการเยียวยายังเป็นปัญหาอยู่ ประเทศไทยไม่มีกฎหมายหรือมาตรการในเรื่องนี้ ทุกอย่างเป็นไปภายใต้กลไกคำสั่งศาล ซึ่งไม่มีกลไกที่มีความชัดเจนเพียงพอ ขณะที่การแก้ไขปัญหาการปนเปื้อนมลพิษจะมีลักษณะเป็นวงกว้างและใช้งบประมาณสูง ต้องใช้ความรู้ทางเทคนิคในการสนับสนุนการตัดสินใจ และต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564)

อย่างไรก็ดี มีข้อค้นพบเพิ่มเติมจากการสนทนากลุ่ม พบว่า กฎหมายหลายมาตราถูกละเลยและไม่นำมาบังคับใช้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความสะดวกของทรัพยากร เช่น กฎหมายประมงหลายมาตราที่เขียนเรื่องของการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมไม่ได้มีการนำมาใช้ หรือมาตรา 57 ของกฎหมายประมงเรื่องของการจับสัตว์น้ำขึ้นเรือไม่ได้ถูกนำมาบังคับใช้ ทำให้กระบวนการจับปลาไว้อ่อนแต่เป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจจึงดำเนินการต่อไม่สิ้นสุด (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

ในทำนองเดียวกัน กฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันยังมีความล้าสมัยหรือปฏิบัติจริงได้ยาก กฎหมายที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามไม่ทันกับสถานการณ์ในปัจจุบัน (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564) ยกตัวอย่างเช่น กฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ที่มีมานานหลายเรื่องค่อนข้างเก่า เช่น ค่าค่าขอต่าง ๆ 50 สตางค์หรือ 1 หรือกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนที่มีฉบับแก้ไข 7-8 ฉบับ แต่เป็นการปรับปรุงเล็กน้อยที่ควรยกเลิกแล้วเปลี่ยนใหม่ทั้งฉบับดังเช่น พ.ร.บ.อุทยานฯ พ.ศ. 2504 ที่ถูกยกเลิกไปแล้วออกใหม่เป็น พ.ศ.2562 (ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นกล่าวว่า กฎหมายเก่า อย่างเช่น พ.ร.บ.โรงงาน พ.ร.บ.สาธารณสุข พ.ร.บ.ภัยพิบัติ ฯลฯ ซึ่งมีบทลงโทษที่ไม่รุนแรงกับผู้ปลดปล่อยมลพิษ เช่น โรงงานก่อให้เกิดความเสียหายปล่อยมลพิษออกมารับสูงสุดไม่เกินสองแสนบาทที่เหลือเป็นการเรียกร้องค่าเสียหายทางแพ่ง ปัจจุบันกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่มีช่องว่าง และมีความอ่อนแอสำหรับผู้ที่ทำให้เกิดมลพิษเกี่ยวกับด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจาก แทบจะไปบังคับใช้กับเขาไม่ได้เลย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564) หากจะมีการแก้ไขหรือออกกฎหมายใหม่ให้มีความทันสมัย ก็ต้องใช้เวลามากตามกระบวนการ และต้องพิจารณาแก้ไขในกฎหมายอื่นอีกหลายฉบับที่เกี่ยวข้องด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564)

ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กฎหมายหรือระเบียบที่ออกมากับการปฏิบัติจริงยังเป็นไปได้ยาก ยกตัวอย่าง มติคณะรัฐมนตรีเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2541 เรื่องการเข้าไปบริหารจัดการชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่า ให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการสำรวจชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมด แล้วนำข้อมูลเหล่านี้มาให้คณะรัฐมนตรีตัดสินใจว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อไป แต่ในการปฏิบัติจริงขณะนั้น การสำรวจขาดเจ้าหน้าที่และความพร้อมด้านเครื่องมือหรืออุปกรณ์ จึงได้เริ่มอย่างจริงจังในปี พ.ศ.2545 ที่เริ่มมีการใช้ GPS การใช้ภาพถ่ายดาวเทียม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) และมติดังกล่าวไม่ตอบสนองกับความเป็นจริงในพื้นที่ เพราะชุมชนยังมีรูปแบบการใช้ที่ดินที่ไม่เหมือนกัน เช่น ชาวกะเหรี่ยงมีการทำไร่หมุนเวียน หากยึดแนวทางตามมติที่ว่าจะต้องเป็นที่ดินที่มีการทำกินอย่างต่อเนื่องแล้วไปสำรวจ หากไร่หมุนเวียนมีการพักแปลง พื้นที่เหล่านั้นจะไม่อยู่ในการสำรวจทันที แต่หากเป็นพื้นที่นาที่มีการ

ทำงานอย่างต่อเนื่องหรือไร่ข้าวโพดที่มีการถางจนเตียนเจ้าหน้าที่จะสำรวจให้ การสำรวจตามมตินี้จึงถือว่า ล้มเหลว และทุกวันนี้ข้อมูลเหล่านี้ก็ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเป็นประโยชน์ในด้านการจัดการ ซึ่งจะต้องนำไปสู่ การแก้กฎหมาย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564)

อีกกรณีหนึ่งของกฎหมายหมดยกเว้นหรือนโยบายที่นำไปสู่การปฏิบัติจริงได้ยาก กรณีเกษตรกรที่ไม่มี ที่ทางทำมาหากินแล้วรัฐบาลมีนโยบายจัดสรรที่ดิน เพื่อใช้ที่ดินร่วมกันในพื้นที่ป่าอย่างเป็นระบบและมีระเบียบ และละเว้นการดำเนินคดีกับผู้ที่มีความยากจนและไม่มีที่ทำมาหากิน การนำไปปฏิบัติจริงต้องตีความว่าคำว่า ยากจน จึงมีการทำเส้นแบ่งความยากจนมาเป็นเกณฑ์ในการวัด ซึ่งไม่สามารถใช้ได้เป็นมาตรฐานกับทุกพื้นที่ เพราะความยากจนไม่เหมือนกันในแต่ละพื้นที่ อย่างเช่นในจังหวัดชุมพร หากหากคนยากจนและไม่มีที่ทำมาหากิน ในจังหวัดชุมพรจะพบว่าในจังหวัดชุมพรไม่มีใครอยู่ต่ำกว่าเส้นความยากจนเลย จึงไม่สามารถนำใครใน จังหวัดมาจัดลงพื้นที่ตามนโยบายได้ หากนำชื่อในจังหวัดอื่นที่มีความยากจนมาลงก็จะถูกคัดค้านเข้าไปอีก จึงถือเป็นเรื่องยากในทางปฏิบัติ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

อุปสรรคสุดท้ายในประเด็นของกฎหมายและนโยบายที่พบ คือ กฎหมายระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องขัดแย้งกับการมีส่วนร่วมตามเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ ทำให้การรับฟังความคิดเห็นของประชาชนนั้น ไม่เป็นไปตามหลักการมีส่วนร่วม กีดกันภาคประชาชนออกจากประเด็นการพัฒนา และเป็นอุปสรรคต่อการ กระจายอำนาจอีกด้วย ตัวอย่างที่สำคัญคือการรับฟังความคิดเห็นในการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบ สิ่งแวดล้อม หรืออีไอเอ มีปัญหา คือ ระเบียบด้านการรับฟังความคิดเห็นมีความผิดเพี้ยนจากหลักการมีส่วนร่วม ทำให้หน่วยงานรัฐและเจ้าของโครงการใช้เป็นพื้นที่แสดงข้อมูลด้านเดียว ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า มักมีการขอยกเว้นไม่ต้องทำตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนทั้งที่ระเบียบแ่ อยู่แล้ว เพราะเจตนารมณ์ของ อีไอเอ ต้องทำ 2 อย่าง คือ การประเมินทางวิชาการอย่างรอบด้าน และ กระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน แต่ที่เป็นปัญหาทุกวันนี้เรื่องสิ่งแวดล้อมคือประกาศและระเบียบ ซึ่งออกตามกฎหมาย ที่มีการกำหนดขั้นตอนปฏิบัติขัดต่อกฎหมาย การมีส่วนร่วมถูกจำกัดแค่การรับฟังความคิดเห็น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

ปัญหานี้ผู้ให้สัมภาษณ์ กล่าวว่า เป็นเพราะมีคนกลุ่มหนึ่งพยายามที่จะผูกขาดความรู้ ไม่มีช่อง ให้อื่นได้โต้แย้ง ดังเช่นกระบวนการรับฟังความคิดเห็นอย่าง SEA หรือ EIA หรือประชาพิจารณ์ ซึ่งเป็น กระบวนการประชาธิปไตยที่ต่างประเทศดำเนินการ แต่ของไทยนำหลักการมาปรับพอดำเนินการไปหลักการ สำคัญหายไป ยกตัวอย่าง การประชาพิจารณ์ เริ่มจากการต่อต้านการก่อสร้างทางด่วนของชุมชนบ้านครัว ประมาณปี พ.ศ.2537²⁶ ทำให้มีการนำเครื่องมืออย่างการประชาพิจารณ์เข้ามาใช้และดำเนินการแบบสากล โดยมีการตั้งคณะกรรมการรับฟังความคิดเห็น และมีการใช้ข้อมูลจากทั้งฝ่ายรัฐและชุมชนในการประชา พิจารณ์ซึ่งใช้เวลาเป็นวัน และให้คณะกรรมการที่ไม่มีส่วนได้เสียทำการแยกเก็บข้อมูลทั้งข้อดีข้อเสียของแต่ละ ฝ่ายออกมา สุดท้ายโครงการนี้ต้องพับไปเพราะทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี หลังจากนั้นมาประเทศไทยจึงมี ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนโดยวิธีประชาพิจารณ์ในปี พ.ศ.2539

²⁶ ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2531 ชาวบ้านชุมชนบ้านครัวได้รับหนังสือจากการทางพิเศษฯ เกี่ยวกับการก่อสร้างซึ่งทำให้ชาวบ้าน รู้สึกไม่เป็นธรรม เพราะการทางพิเศษฯ จะอนุรักษ์โบราณวัตถุโดยไม่สร้างถนนคร่อมรูปปูนปั้นหัวช้างที่สะพานหัวช้าง แต่ให้รื้อ ถอนมัสยิดเก่าแก่และสร้างถนนคร่อมสุสานของชุมชน และการสร้างทางด่วนเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของนายทุน ชาวบ้านจึง เคลื่อนไหวต่อต้าน รวมถึงใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2540 มาตรา 46 เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมและต่อต้านการสร้าง ทางด่วนซีทีโรด การต่อสู้ใช้เวลา 15 ปีกับ 11 รัฐบาล เพื่อไม่ให้ชุมชนถูกเวนคืนหรือรื้อถอน (ข้อมูลจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร https://www.sac.or.th/databases/ethnicredb/research_detail.php?id=604)

สมัยนายกรัฐมนตรีบรรหาร ศิลปะอาชา แต่ก็ยังไม่มีการใช้ระเบียบนี้จนกระทั่งปี พ.ศ.2548 รัฐบาลนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร มีการแก้ไขยกเลิกฉบับนี้ไปและมีระเบียบใหม่ขึ้นมา ซึ่งไม่ได้ยึดหลักสากล คือไม่มีกรรมการที่ไม่มีส่วนได้เสียมารับฟัง แล้วก็กลายเป็นแม่แบบให้กับการรับฟังความคิดเห็นอย่างอีไอเอและอีเอสไอเอ การทำเช่นนี้ทำให้คนที่ได้รับผลกระทบแต่ถูกกีดกันออกไปจากการมีส่วนร่วมเดินถนนเพื่อชุมนุมประท้วง และถูกจับกุมดำเนินคดี กลายเป็นว่ากระบวนการรับฟังความคิดเห็นเวทีต่าง ๆ ที่รัฐเป็นผู้จัด จัดทำขึ้นโดยมีกติกาของเขาคือพื้นฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของเขา ทำให้ประชาชนไม่สามารถมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

กฎหมายบางฉบับที่ออกมาใหม่ในระยะหลังยังมีลักษณะกีดกันการมีส่วนร่วมของประชาชนออกจากสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องจากรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2560 เองด้วย ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า สิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกนำไปอยู่ในหมวดหน้าที่ของรัฐ เช่น ม.57 เดิมในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2550 หายไปหรือกฎหมายของรัฐที่ออกมาใหม่ และทำให้จำกัดสิทธิและการมีส่วนร่วม เช่น พ.ร.บ.ชุมนุมสาธารณะ ทำให้การใช้สิทธิเป็นเรื่องความเสี่ยง แม้การไปยื่นข้อเรียกร้องแล้วถือป้ายก็กลายเป็นการชุมนุม และมีการลงโทษทางอาญา หรือสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชนตาม พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารฯ ชาวบ้านยังเข้าถึงได้ยาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564) กรณีการฟ้องร้องกลับเมื่อประชาชนมาใช้สิทธิ ที่เรียกว่า Slap จนทำให้เกิดความหวาดกลัวในการใช้สิทธิ ก็เป็นหนึ่งในการใช้กฎหมายปิดปากนักกิจกรรมหรือชุมชน โดยมีการใช้กฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา ในการฟ้องปิดปากคนที่ลุกขึ้นมาปกป้องทรัพยากรในจำนวนมากขึ้น ซึ่งรัฐบอกมีกฎหมายที่สนับสนุนให้เกิดการแสดงออกทางความเห็น แต่อีกด้านหนึ่งกลับนำกฎหมายอีกแบบหนึ่งมากดทับ ทำให้การมีส่วนร่วมตามกฎหมายที่ส่งเสริมแทบจะไร้ความหมาย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

นอกจากนี้ กฎหมายบางฉบับยังไม่ส่งเสริมต่อการกระจายอำนาจ ซึ่งทำให้การรับมือกับปัญหาสิ่งแวดล้อมดำเนินไปได้ ผู้ให้สัมภาษณ์ยกตัวอย่างการจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง พยายามดำเนินการรื้อนำขยะมาใช้ประโยชน์ เช่น ตั้งบริษัทขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการโดยเฉพาะให้เกิดการดูแลขยะได้ดี แต่กฎระเบียบที่บังคับให้อยู่ไม่เปิดโอกาสให้ทำได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564)

ความจริงจ้งในการดำเนินงานและแก้ไข้ปัญหา

ความจริงจ้งในการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ เป็นอุปสรรคสำคัญในแง่ของการแก้ไข้ปัญหาในเชิงระบบ และการนำกฎหมายไปบังคับใช้ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในส่วนของการบังคับใช้กฎหมายเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะหากไม่มีการบังคับใช้กฎหมายที่เข้มแข็งก็จะสามารถแก้ไข้ปัญหา หากเกิดความเสียหาย รัฐต้องใช้อำนาจหน้าที่ที่มีอยู่ทั้งหมด เพื่อที่จะแก้ไข้ปัญหา เพื่อที่จะเอาผิดกับผู้ที่กระทำผิด เพียงแต่หน่วยงานที่รับผิดชอบไม่มีความเอาจ้งใจจ้งในการดำเนินการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564)

ยกตัวอย่าง การจัดการทรัพยากรน้ำ ที่หน่วยงานรัฐยังขาดความจริงจ้งในการจัดการ ทำให้แต่ละภาคส่วนต่างใช้ทรัพยากรน้ำอย่างขาดความระมัดระวัง ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ประเทศไทยไม่มีการจำกัดสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในด้านการใช้น้ำ ในฐานะเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐ ทำให้ทุกคนอ้างมีสิทธิที่จะใช้น้ำได้อย่างเสรี เป็นต้นเหตุให้เกิดการใช้น้ำที่ด้อยประสิทธิภาพ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564)

หรือกรณีป่าไม้ ผู้ให้สัมภาษณ์ยกตัวอย่างกรณีบุกรุกป่าไม้ ว่าการละเลยจนทำให้มีการเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่า และทำให้ป่าไม้น้อยลงจนไม่มีความสมบูรณ์ กลายเป็นพื้นที่ ส.ป.ก. ทำให้กลายเป็นความขัดแย้งในเชิงปฏิบัติ เมื่อมีการประกาศเรื่องเขตพื้นที่ปฏิรูปโดยอาจประกาศคลุมไปถึงพื้นที่ ส.ป.ก. แต่ ส.ป.ก.ยังไม่มีแผนงานงบประมาณออกมาและยังไม่ได้ดำเนินการอะไร ทำให้พื้นที่ตรงนั้นยังมีสภาพที่เป็นป่า และถูกตีความเป็นป่า เมื่อชาวบ้านเข้าไปลงพื้นที่ตัดต้นไม้หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบก็สามารถเข้าไปดำเนินการจับกุมได้ พื้นที่เหล่านี้ หากไม่รีบคืนเป็นผืนป่าก็จะถูกรุกถ้าเพราะชาวบ้านถือว่าอยู่ในเขตของ ส.ป.ก. ทั้งที่ความจริงพื้นที่มีลักษณะเป็นป่าไม้ แต่หากรัฐเข้าไปจับกุมก็จะกลายเป็นประเด็นปัญหา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ตัวอย่างกรณีมลพิษ ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ปัญหาหมอกควันจากการเผาป่าและ PM 2.5 มีทุกปีแต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ เพราะเป็นปัญหาที่เกิดจากหลายแหล่งกำเนิด ทั้งจากยานพาหนะ การเผาไร่เพื่อทำการเกษตร ฯลฯ ถือเป็นเรื่องที่ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง และมันเป็นภัยร้ายที่คุกคาม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564) รัฐมีนโยบายห้ามโรงงานรับซื้ออ้อยเผา แต่ทุกปีมีอ้อยเผาอย่างมหาศาลและเกินกว่ามาตรฐานที่รัฐกำหนด ถ้าในต่างประเทศใครทำการเผาอ้อยจะมีเรื่องถึงขั้นขึ้นศาล แต่ของประเทศไทยเมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็โยนไปที่กลุ่มคนยากคนจน เช่นในกรณีเรื่องการเผาป่าก็โทษคนที่ไปเผาเห็ด แต่ไม่ได้เอาผิดกับสถานประกอบการ กรณีนี้รัฐบาลและหน่วยงานรัฐไม่ได้มีความจริงจังในการสร้างองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาฝุ่น PM 2.5 และนักการเมืองก็ไม่ได้มีความจริงจังในการแก้ไขทั้งที่เป็นปัญหาวาระแห่งชาติ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) เช่นเดียวกันกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่น ต่อกรณีจัดการสิ่งแวดล้อมด้านมลพิษที่ต้องการความจริงจังอย่างมาก เพราะเมื่อมีปัญหาจะทำให้เกิดผลกระทบยาวนานต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ โดยกล่าวว่า ปัญหาน้ำเสียซึ่งเป็นปัญหาที่ใหญ่ไม่น้อยไปกว่า PM 2.5 แต่ประชาชนอาจจะยังไม่ได้ให้ความสนใจ เนื่องจากปัญหาการปล่อยขยะและมลพิษต่าง ๆ ยังไม่ได้มีกระบวนการในการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564)

นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์มองว่า ความจริงจังในการแก้ไขปัญหาของหน่วยงานรัฐ ไม่ใช่เพียงการบังคับใช้กฎหมายเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการพยายามแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุด้วย ดังให้ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า เมื่อเกิดอย่างภัยพิบัติมักไม่มีใครสนใจว่าต้นตอปัญหามาจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม เช่น การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรที่ส่งผลต่อระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนที่ไม่น้ำโขง เป็นต้น ทำให้การแก้ไขปัญหาเป็นการแจกสิ่งของยังชีพมากกว่า หรือปัญหา PM 2.5 แก้ปัญหาด้วยการทำ Big cleaning Day เมื่อปัญหาหนักเข้า ก็มีการประกาศขอให้ทุกคนอยู่ที่บ้านเพื่อหลีกเลี่ยงอากาศพิษ ใช้รถดับเพลิงฉีดพ่นน้ำ และมีผู้หลักผู้ใหญ่มาทำพิธีเปิด เป็นต้น เป็นการแก้ไขปลายเหตุแต่เรากลับไม่มีหรือใช้องค์ความรู้เหล่านี้เพื่อหาสาเหตุและแนวทางในการแก้ปัญหา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

อย่างไรก็ดี ข้อค้นพบจากผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มสะท้อนให้เห็นว่าความจริงจังและต่อเนื่องของการแก้ไขปัญหาไม่อาจเกิดได้จริงเพราะข้อจำกัดด้านนโยบายและการเมือง ที่ต้องการการตอบสนองที่รวดเร็วของหน่วยงานด้านการปฏิบัติ ทำให้ข้อมูลทางวิชาการที่นำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขาดความรอบด้าน โดยกล่าวว่า การทำงานในภาวะโลกเดินเร็ว ทำให้ทุกอย่างต้องการเดี๋ยวนี้ จนบางครั้งทำให้ต้องละเลยงานวิชาการ ภาครัฐมีงานวิชาการอยู่เยอะแต่ไม่สามารถเอางานเหล่านั้นมาใช้ได้อย่างเต็มรูปแบบรวมทั้งกฎหมายระดับรองที่ออกมายังไม่มีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนพอ ทำให้เกิดความลำบากใจในการปฏิบัติงาน

ของผู้ปฏิบัติ ที่ต้องทำตามนโยบายขณะที่ต้องทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมด้วย จึงต้องอยู่ในการทำงานแบบพยายามรวมชอมกับทุกฝ่าย เพื่อให้สังคมอยู่ได้มากที่สุด (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

การบูรณาการระหว่างหน่วยงาน

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนภาครัฐมีอุปสรรค ทั้งการบูรณาการเพื่อการพัฒนา และการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหา ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า ภาครัฐเป็นองคาพยพที่มีความสำคัญต่อการเคลื่อนงาน สิ่งแวดล้อมให้ไปสู่ความยั่งยืน โดยกล่าวว่า ระบบราชการเป็นระบบที่ควรจะต้องมีพลังมากที่สุดในการขับเคลื่อนงาน แต่โครงสร้างและรูปแบบการทำงานกลับไม่ตอบสนองกับภารกิจ ระบบราชการไม่สามารถตอบสนองกับโครงสร้างปัญหาได้ เพราะนโยบายของแต่ละส่วนงานแตกต่างกัน แม้จะมีนโยบายรัฐของส่วนกลางก็ตาม จึงทำให้การบูรณาการเป็นไปได้ยาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564) สอดคล้องกับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มที่กล่าวว่า แต่ละหน่วยงานมีภารกิจที่แตกต่าง ข้อระเบียบกฎหมายที่แตกต่างทำให้เกิดช่องว่างในเรื่องของการบริหารจัดการ (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

ในส่วนการบูรณาการเพื่อการพัฒนา ยังเป็นปัญหาระหว่างหน่วยงานรัฐด้วยกันเอง และระหว่างหน่วยงานรัฐกับภาคเอกชนและภาคประชาชน ทั้งที่ควรมีการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในแบบที่เป็นหุ้นส่วนกัน ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงการขาดการบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐ การทำงานลักษณะต่างคนต่างทำ การพัฒนาที่ขาดการบูรณาการร่วมกัน ยังผลให้เกิดปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามมา และเมื่อเป็นปัญหาแล้วการแก้ไขยังขาดการบูรณาการจึงยิ่งผลิตซ้ำปัญหาสิ่งแวดล้อมเข้าไปอีก โดยกล่าวว่า ประเทศไทยมีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมแต่ขาดการบูรณาการ แต่ละหน่วยงานมีมาตรการและแผนงานที่แบ่งแยกกันโดยไม่ยึดพื้นที่เป็นตัวตั้ง จึงเป็นการวางที่ไม่ได้พิจารณาศักยภาพดิน น้ำ ป่า ฯลฯ ของพื้นที่ หรือการกัดเซาะชายฝั่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการก่อสร้างแบบต่างคนต่างทำ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

นอกจากการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐยังเป็นแบบต่างคนต่างทำ ในพื้นที่การทำงานของแต่ละหน่วย ยังมีลักษณะไม่พร้อมให้ภาคส่วนอื่นหรือหน่วยอื่นเข้ามาร่วมจัดการ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงกรณีการจัดการป่าไม้ กฎหมายที่ใช้อยู่ทำให้มีการควบคุมและทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงการทำงานแบบมีเป้าหมายร่วมกันระหว่างหน่วยงาน เช่น พื้นที่อนุรักษ์หน่วยงานที่ดูแลหลักก็จะไม่ยอมรับให้ อบต.เข้าไปพัฒนา และไม่ยอมรับที่จะให้มีหน่วยงานอื่นเข้าไปเกี่ยวข้อง เป็นเพราะกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์มีข้อกำหนดไว้ด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

แม้กระทั่งหน่วยงานที่ทำหน้าที่กระจายอำนาจอย่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ก็ไม่อาจบูรณาการการทำงานร่วมกันได้ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กรณีจัดการขยะและของเสียของท้องถิ่นเล็ก ๆ หลายแห่งมีอุปสรรคด้านการงานจะมาร่วมกันได้อย่างไรเพราะต่างก็เป็นนิติบุคคลทั้งหมด ประเทศญี่ปุ่นสามารถรวมกันได้แล้ว ตั้งวิสาหกิจและให้บริษัทที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาดูแล แต่ประเทศไทยมีอุปสรรคเรื่องการเมือง ผลประโยชน์ และการบูรณาการ ซึ่งผู้บริหารของประเทศก็ต้องให้ความสำคัญในประเด็นนี้ เพราะประเด็นสิ่งแวดล้อมแทรกอยู่ในทุกเรื่อง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564)

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันถึงช่องว่างระหว่างหน่วยงานส่วนกลางและท้องถิ่น เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามพื้นที่ชุมชนเมือง ชุมชนชนบท ชุมชนบนพื้นที่สูง เนื่องจาก การใช้ทรัพยากรแตกต่างกัน รวมถึงวัฒนธรรม ความตระหนัก สำหรับท้องถิ่นเองมีภาวะ

รับผิดชอบอยู่มาก และยังขาดแคลนบุคลากร องค์ความรู้ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องนั้น ๆ บางท้องถิ่น ยังไม่ร่วมมือเท่าที่ควร จึงทำให้การทำงานระหว่างหน่วยงานรัฐด้วยกันเองยังไม่เชื่อมต่อ (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

หรือตัวอย่างกรณีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ไม่อาจบูรณาการแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่นได้ เพราะท้องถิ่นบางแห่งยังขาดศักยภาพ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า น้ำเสียและขยะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นผู้จัดการ ปัจจุบันประเทศไทยมี อปท.ประมาณ 7,000 แห่ง เป็น อปท.ที่มีระบบการจัดการขยะมูลฝอยประมาณ 2,600 แห่ง แต่มีที่จัดการถูกต้องตามหลักวิชาการเพียงร้อยละ 15 ของทั้งหมดเท่านั้น อปท.ที่เหลือจึงไม่มีระบบจัดการ หรือไม่สามารถดำเนินการให้ถูกต้องได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีน้ำเสียที่มีแต่จะขาดทุน และเราต้องใช้งบประมาณสูง อปท.ยังไม่มียังงบประมาณที่จะทำ นอกจากนี้ ในกรณีการสร้างโรงงานกำจัดขยะ อปท.หลายแห่งยังดำเนินการไม่ได้ เพราะมีขยะไม่พอที่จะป้อนเข้าโรงงาน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากหลาย อปท. เพื่อใช้โรงงานร่วมกัน เช่น ความต้องการของโรงงานขยะ 300 ตันต่อวัน อปท.ขนาดเล็กอาจต้องร่วมกันมากกว่า 10 แห่ง และ อปท.ทั้ง 10 แห่งจะทำงานร่วมกันได้อย่างไร (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564)

ในส่วนการบูรณาการเพื่อพัฒนาระหว่างรัฐและเอกชน กฎระเบียบก็เป็นอุปสรรคอีกเช่นกัน ทำให้รัฐไม่อาจทำงานร่วมกันกับภาคเอกชนและประชาชนในแบบหุ้นส่วนได้ จนไม่เป็นการเคลื่อนไหวร่วมกันเพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังตัวอย่างที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กรณีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ SDGs ประเทศไทยมีกรรมการระดับชาติ แต่ปัญหาคืออ้างอิงตามระเบียบสำนักนายกฯ ซึ่งมีข้อจำกัดที่สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติพยายามแก้ปัญหาเรื่องนี้ แต่ยังไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนักเพราะรูปแบบการทำงาน กฎระเบียบ กฎเกณฑ์ของภาครัฐ ทำให้การทำงานร่วมกับภาคเอกชนไม่เกิดขึ้น จึงเป็นข้อกังวลว่าสุดท้ายแล้วภาคเอกชนอาจไปร่วมกับภาคประชาชนโดยไม่สนใจภาครัฐอีก ส่วนภาครัฐจะกลายเป็นผู้ที่คอยข้อมูลจากภาคเอกชน และภาคประชาชน แล้วนำเสนอเป็นผลงาน สิ่งที่เราเรียกว่าหุ้นส่วนการทำงานก็ไม่เกิดขึ้น เพราะเป็นการทำงานแบบต่างคนต่างทำ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

ในส่วนของความพยายามบูรณาการ ประเทศไทยได้มีความพยายามในการแก้ปัญหา ด้วยการตั้งคณะกรรมการด้านทรัพยากรในหลายชุด ยกตัวอย่าง ตัวอย่างการบูรณาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ที่ผ่านมามีการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับน้ำแล้ง น้ำท่วม น้ำเสีย เป็นการแก้ไขปัญหาแบบแยกส่วน ประเทศไทยไม่เคยมีการจัดทำแผนที่ภาพรวมที่ระบุตำแหน่งพื้นที่ประสบปัญหาน้ำแล้ง น้ำท่วม และน้ำเสียในระดับความรุนแรงต่าง ๆ ทุกหน่วยงานจึงได้วางแผนงานในการแก้ไขปัญหาตามภารกิจ รวมทั้งไม่มีกฎหมายกำหนดหน้าที่ของหน่วยงานในการปฏิบัติภารกิจเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำไว้เป็นการเฉพาะ ทำให้การดำเนินการของหน่วยงานที่มีภารกิจด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 40 หน่วยงาน ใน 13 กระทรวง ขาดความเป็นเอกภาพ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564) ซึ่งปัจจุบัน ผู้ให้สัมภาษณ์คนดังกล่าวให้ข้อมูลว่า ประเทศไทยมีกฎหมายกลางด้านทรัพยากรน้ำ และมีการตั้งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติขึ้น จะช่วยแก้ปัญหาบูรณาการทรัพยากรน้ำระหว่างหน่วยงานได้

อย่างไรก็ดี ผู้ให้สัมภาษณ์อีกท่านหนึ่งมีความเห็นที่แตกต่างกัน ที่แม้จะมีกฎหมายกลางเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกันระหว่างหลายหน่วยงาน แต่คงไม่อาจแก้ปัญหาการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาได้ โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ประเทศไทยมีปัญหาเรื่องน้ำ ก็ตั้งสำนักทรัพยากรน้ำแห่งชาติขึ้นมา แต่หน่วยงานที่ได้รับหน้าที่ในการดูแลทรัพยากรน้ำกลับอยู่ตามกระทรวงอื่น แต่ไม่ตั้งกระทรวงทรัพยากรน้ำขึ้นมา แล้วดึงบุคลากรจากกรมชลประทาน กรมการเกษตร กรมน้ำ กรมน้ำบาดาล จากกระทรวงวิทยาศาสตร์

ที่มีสถาบันน้ำ เป็นต้น แต่ไม่สามารถทำได้ เพราะจะทำให้กระทรวงต้นสังกัดเล็กลง ซึ่งเป็นเรื่องของการเมือง แม้รัฐบาล คสช.ที่เป็นรัฐบาลก็ทำไม่ได้เช่นเดิม ผู้บริหารระดับบนควรเข้าใจและพิจารณาบทเรียนจากประเทศ มาเลเซียหรือประเทศที่เขาสามารถทำได้ แม้เป็นประเทศขนาดเล็กกว่าแต่เราสามารถยกย่องระบบการบริหาร จัดการเข้ามาประยุกต์ได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564) สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่น ที่เพิ่มเติมให้เห็นปัญหาการบูรณาการอีกว่า ประเทศไทยเองได้มีความพยายามแก้ปัญหาการขาดการบูรณาการ ในรูปแบบของคณะกรรมการ แต่ก็ไม่อาจแก้ปัญหาเรื่องการบูรณาการระหว่างหน่วยงานเพื่อพัฒนาไปสู่ความ ยั่งยืนได้ เพราะกรรมการมีบทบาทในเชิงนโยบายไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติ โดยกล่าวว่า กรรมการระดับชาติใน ประเทศไทยมีอยู่ประมาณ 150 คณะ ทั้งกรรมการด้านป่าไม้แห่งชาติ ที่ดินแห่งชาติ น้ำแห่งชาติ ทะเลแห่งชาติ Climate Change แห่งชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ เหมืองแร่แห่งชาติ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฯลฯ ปัญหาคือกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีอำนาจตามกฎหมายคือ การทำนโยบายและแบบแผน แต่อำนาจบังคับใช้จริงอยู่ที่หน่วยงานอื่น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

ในเชิงของการบูรณาการเพื่อรับมือและแก้ไขปัญหา พบอุปสรรคที่คล้ายกันกับการบูรณาการ เพื่อการพัฒนา คือ มีความกระจุกกระจายในการทำงาน แต่การบูรณาการเพื่อรับมือและแก้ไขปัญหาทำให้เกิด ปัญหาในเชิงการเข้าถึงของภาคประชาชนด้วย ยกตัวอย่างการจัดการปัญหามลพิษ ที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กระทรวงสิ่งแวดล้อมไม่สามารถที่จะเข้าไปยังแหล่งกำเนิดมลพิษที่มีกฎหมายเฉพาะได้ อย่างเช่น กรณีของ โรงงาน ซึ่งเป็นปัญหาเชิงหลักการ เพราะ หน่วยงานที่อนุมัติและอนุญาต ยังมีบทบาทกำกับสิ่งแวดล้อมของผู้ที่ ได้รับอนุญาตไปด้วย ทั้งที่ควรเป็นคนละหน่วยงานกันระหว่างหน่วยงานอนุมัติและอนุญาต กับหน่วยงานที่ กำกับดูแล ดังเช่น ประเทศมาเลเซีย หน่วยงานที่เป็นผู้อนุมัติอนุญาต กับหน่วยงานที่ดูแลเป็นคนละหน่วยงาน โดยหน่วยงานที่ดูแลสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานเฉพาะที่จ้างเข้ามาดูแลและออกมาตรฐานควบคุม เพราะ แหล่งกำเนิดมลพิษมีมาก เฉพาะหน่วยงานรัฐอาจรับผิดชอบได้ไม่ครอบคลุม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564) การขาดการบูรณาการยังส่งผลต่อมาตรฐาน เช่น กรณีในการวัดน้ำเสียเขาวัดจากโรงงาน ที่ปล่อยมาปรากฏว่ามาตรฐานผ่าน แต่บริเวณนั้นมี 100 โรงงาน แต่เมื่อรวมกันแล้วก็น่าจะเกินมาตรฐาน จะเห็นว่านอกจากการทำงานแยกส่วนแล้ว ยังไม่สอดคล้องกับการดูแลควบคุมมลพิษ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

ในขณะที่เดียวกันปัญหามลพิษต่าง ๆ ก็ไม่ได้เบ็ดเสร็จในกฎหมายฉบับเดียว ดังผู้ให้สัมภาษณ์ กล่าวไว้ว่า พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อมฯ พ.ศ.2535 หากหน่วยงานทางสิ่งแวดล้อมไปตรวจโรงงานอุตสาหกรรม แล้วพบว่า โรงงานไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานก็ไม่สามารถสั่งปิดโรงงานได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564) หรือกรณีของชาวบ้านคลิตี้ เมื่อมีการร้องเรียนจะเห็นได้ว่า ต้องไปเกี่ยวข้องกับหน่วยงานด้านสาธารณสุขเพื่อ ตรวจสอบเรื่องการอุปโภค ทั้งยังเกี่ยวข้องกับกรมทรัพยากรน้ำ กรมทรัพยากรบาดาลที่ต้องมาดำเนินการ เกี่ยวกับเรื่องน้ำใช้และน้ำกินของชุมชนในระหว่างที่มีการฟื้นฟู รวมไปถึงกรมป่าไม้และกรมอุทยานที่เป็น เจ้าของพื้นที่ที่ต้องมาเกี่ยวข้องในลักษณะของการอนุมัติอนุญาตในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความซับซ้อนยุ่งยาก มาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564) นอกจากนี้ เมื่อเกิดปัญหาและการร้องเรียนเกิดขึ้น หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่ต่างก็ไม่สามารถบูรณาการกันได้เช่นกัน รวมถึงการร้องเรียนยังเป็นลำดับขั้น สร้างความยุ่งยากแก่ประชาชนด้วย ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ต้องไปร้องวุฒิสภา ก่อน ไปร้องคณะกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กรรมาธิการสภาผู้แทนราษฎร ฯลฯ จนถึงวันที่มีคำสั่งมาถึงจะมีการทำงานร่วมกัน ระหว่างหน่วยงาน เพราะรัฐบาลยังติดบทบาทเป็นผู้สั่งการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

4.2.1.3 อุปสรรคด้านภาคประชาสังคม

สำหรับภาคประชาสังคม พบว่าในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีอุปสรรคในด้านความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม มีความกระจุกกระจายของกลุ่มและความหลากหลายทางผลประโยชน์ มีภาพลักษณ์ที่ดูมองว่าเคลื่อนไหวเพื่อขัดขวางการพัฒนา และขาดมุมมองเชื่อมโยงระหว่างการเมืองกับสิ่งแวดล้อม

ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม

จากข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมนั้นมียุ่บ้างแต่เพียงบางส่วน ดังเห็นจากการเคลื่อนไหวในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา แต่หากพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบจะเห็นได้ว่าประชาสังคมในประเทศไทยยังไม่เข้มแข็งมากพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาคประชาสังคมที่เป็นชุมชนเตี้ยยังมีข้อจำกัดในการเมืองสิ่งแวดล้อม เพราะขาดศักยภาพในการเข้าถึงทรัพยากร จึงมีความแตกต่างทางอำนาจเมื่อเทียบกับภาครัฐที่เป็นผู้จัดสรรหรือภาคเอกชนที่สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ดีกว่า ดังผู้ให้สัมภาษณ์ยกตัวอย่างกรณีเข้าถึงทรัพยากรน้ำว่า การจัดการน้ำที่มีการผันน้ำเข้าไปสู่อุตสาหกรรม ส่วนภาคเกษตรอาจไม่มีหลักประกันว่าจะมีน้ำเพียงพอใช้ในการเกษตร เป็นประเด็นที่มีการเคลื่อนไหวจากภาคพลเมืองอย่างมาก แต่ไม่บรรลุผลในเชิงการพัฒนานโยบาย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2564) สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นว่า มีความไม่เป็นธรรมในการใช้น้ำ เนื่องจาก เกิดกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้าไปแสดงสิทธิในการใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ทำให้บางกลุ่มขาดโอกาสในการเข้าถึงน้ำ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564) นอกจากนี้ กรณีอื่นอย่างการร้องเรียน กลุ่มผู้ประกอบการมักเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในพื้นที่ ชาวบ้านเองก็มีความเกรงกลัวไม่กล้าร้องเรียนหรือยื่นเรื่องฟ้องต่อศาลปกครองเพื่อให้ระงับการดำเนินการของโรงงาน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564)

ความกระจุกกระจายของกลุ่มและความหลากหลายทางผลประโยชน์

ประชาสังคมมีลักษณะเป็นการรวมตัวของกลุ่มที่หลากหลายทางผลประโยชน์ จึงทำให้ขาดความเป็นเอกภาพ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กลุ่มภาคประชาสังคมเองมีความไม่เป็นเอกภาพเป็นอุปสรรคสำคัญ มีความหลากหลายของจุดยึดและอุดมการณ์ทางการเมือง ความตระหนักเรื่องการอนุรักษ์ก็ไม่ชัดเจน ดังนั้น ภาพรวมของกระบวนการภาคประชาชนดูเหมือนจะกระจุกกระจาย ไม่เป็นเอกภาพที่เป็นสายต่อเชื่อมกัน ทั้งเหนือกลางใต้อีสาน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) หากมีการเคลื่อนไหว ก็จะเป็นไปเพื่อรักษาผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่ม แต่ไม่ได้เป็นเอกภาพของการบริหารจัดการหรือลดผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2564)

ความแตกกระจายและหลากหลายของประชาสังคม ส่งผลต่อความชัดเจนของความเป็นตัวแทนด้วย ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การหาตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการในระดับนโยบายที่ภาครัฐจัดให้ ภาคประชาสังคมไม่มีภาพความเป็นตัวแทนที่ชัดเจน จนทำให้ภาครัฐไม่สามารถกำหนดตัวแทนได้ ทำให้ไม่มีตัวแทนภาคประชาชนเข้าไป เมื่อเปรียบเทียบกับภาคเอกชนจะมีภาพตัวแทนที่ชัดเจน คือ สภาอุตสาหกรรมหรือสภาหอการค้าที่จัดตั้งขึ้นมาอย่างชัดเจนและมีกฎหมายรองรับ จึงเห็นได้ว่ากรรมการระดับนโยบายและระดับชาติจะมีที่นั่งของตัวแทนสภาอุตสาหกรรมและสภาหอการค้าเต็มไปหมด แต่หากมีข้อเสนอให้ประชาชน

เป็นตัวแทนขององค์กรภาคประชาสังคมแล้วจะเกิดคำถามว่าใครเป็นตัวแทน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

มิภาพลักษณ์ถูกมองว่าเคลื่อนไหวเพื่อขัดขวางการพัฒนา

ภาคประชาสังคม ส่วนใหญ่มีการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในลักษณะปฏิเสธโครงการของรัฐ จึงทำให้ถูกมองเสมอว่าเคลื่อนไหวเพื่อขัดขวางการพัฒนาหรือรับเงินจากต่างชาติ เพื่อทำให้ประเทศไทยเสียประโยชน์ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า หน่วยงานภาครัฐยังมีมุมมองคติต่อภาคประชาสังคม ถึงขั้นที่ว่าภาคประชาสังคมรับเงินจากต่างชาติ หรือมีวาระแอบเพื่อที่คัดค้านโครงการแล้วส่งผลให้ใครได้หรือเสียประโยชน์ เพราะตนไม่ได้เดือดร้อนแต่กลับร้องเรียนแทนชาวบ้าน กลุ่มเหล่านี้จึงถูกมองเป็นนักร้องเรียนเพราะเมื่อเกิดกรณีส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มเดิมที่ร้องเรียนหรือทำให้หน่วยงานรัฐยุ่งยาก คนทั่วไปจึงมักมองว่าคนเหล่านี้เป็นพวกค้ายาตลอด (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) ในทางตรงกันข้าม ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านเห็นว่าการเคลื่อนไหวของประชาสังคมบางกลุ่มก็ทำให้เขาได้ประโยชน์เช่นกัน เพราะผลของการเคลื่อนไหวจะมีส่วนสำคัญในการแย่งชิงทรัพยากร เห็นได้ว่าบางเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรการเคลื่อนไหวคัดค้านมีไม่มากนัก ดังกรณีตัวอย่างบางกลอยที่ส่วนใหญ่มีกลุ่มที่สนับสนุน ทั้งกลุ่มสิทธิมนุษยชน กลุ่มนักวิชาการสายสังคม และเอ็นจีโอ ซึ่งกลุ่มเอ็นจีโอก็พัฒนาขึ้นและบางส่วนได้ไปเป็นที่ปรึกษาและกรรมการชุดต่าง ๆ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564) อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมก็ยังให้ผลดีเพราะทำให้สาธารณะได้รับรู้ว่ามีประเด็นอะไรเคลื่อนไหวอยู่ในสังคมบ้าง แม้จะถูกมองว่าชอบร้องเรียน แต่ก็ทำให้เกิดประเด็นขึ้นมา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2564)

ขาดการเชื่อมโยงระหว่างการเมืองกับสิ่งแวดล้อม

สำหรับการเชื่อมโยงประเด็นการเมืองกับประเด็นสิ่งแวดล้อมของภาคประชาสังคม พบว่าบางส่วนยังขาดความเข้าใจว่า การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ตื้นเขิน ควรอยู่ภายใต้การเมืองในรูปแบบประชาธิปไตย บางส่วนปฏิเสธการเข้าร่วมในเวทีนโยบายเมื่อผู้เชื่อเชียวเป็นฝ่ายที่มีความคิดเห็นทางการเมืองต่างกัน ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมต้องเป็นการขับเคลื่อนที่ไปพร้อมกับเรื่องประชาธิปไตย เช่น หากเคลื่อนไหวด้านพลังงาน แต่กลับสนับสนุนกลุ่มเผด็จการก็ถือว่าจบ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) หรือบางกรณี ภาคประชาสังคมบางกลุ่มไม่เข้าร่วมในเวทีนโยบายของรัฐ เพราะเห็นว่ามาจากรัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง จึงปฏิเสธที่จะไปเข้าร่วมกับพรรคการเมืองนั้น พรรคการเมืองนี้ ด้วยเหตุผลทางการเมืองแบบนี้ยังทำให้พื้นที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมแคบลง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

อย่างไรก็ดี มีความไม่เห็นด้วยของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มต่อการเมืองที่จะส่งผลต่อความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม เพราะเห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็ไม่อาจนำไปสู่ความยั่งยืนได้ โดยเห็นว่า ความยั่งยืนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้การปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะประเทศไทยที่เป็นประชาธิปไตยแต่เรื่องสิ่งแวดล้อมก็ไม่มีความสำเร็จอะไรเลย การเมืองการปกครองทุกระบบสามารถจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้ เช่น เผด็จการคอมมิวนิสต์ที่ประเทศจีนก็ปรับพื้นที่เป็นสีเขียวได้แล้ว ความสำเร็จไม่ได้ขึ้นอยู่กับวิธีการปกครองแต่ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกของประชาชนมากกว่า เพราะคนไทยทำอะไรสบาย ๆ คือไทยแท้ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564) ซึ่งลักษณะคนไทยที่ทำอะไรตามใจตนเองเป็นเหตุหนึ่งทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายอย่างยังคงอยู่

นอกจากนี้ ภาคประชาสังคมยังขาดแหล่งทุนหรือวิชาการสนับสนุนการเคลื่อนไหว ทำให้เหตุผลของฝ่ายประชาสังคมไม่ได้รับการรับฟัง ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ปัญหาของภาคประชาสังคมคือว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมยังไม่ค่อยผลิตข้อมูล ขาดข้อมูลที่จะทำให้ชุมชนมีความน่าเชื่อถือในการพูด ซึ่งเป็นสิ่งที่เข้าใจได้เพราะความรู้แบบวิทยาศาสตร์ผลิตขึ้นมาได้ง่ายสำหรับโครงการขนาดใหญ่ ซึ่งต่างจากเจ้าของโครงการที่มีเงินทุนที่จะไปจ้างที่ปรึกษาประเมินผลกระทบโครงการ ขณะที่ชาวบ้านไม่มีเงินทุนสนับสนุน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) ปัญหาด้านข้อมูลนี้ สอดคล้องกับข้อค้นพบจากการสนทนากลุ่มว่า ข้อมูลเชิงวิชาการกับข้อมูลความเป็นจริงในสภาพพื้นที่ค่อนข้างสวนทางกัน ข้อมูลเชิงวิชาการอาจจะออกไปในลักษณะหนึ่ง แต่ความเป็นจริงของชาวบ้านและความรู้สึกของภาคประชาชนอาจไม่เป็นไปตามนั้น (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

4.3.1.4 อุปสรรคด้านภาควิชาการ

ข้อค้นพบอุปสรรคของภาควิชาการที่สำคัญ คือ ภาควิชาการมีการทำวิจัยที่เอื้อต่อกลุ่มทุน เช่น การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อให้โครงการดำเนินต่อไปได้ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ตัวอย่างของอีไอเอเกี่ยวข้องกับกรวิจัยในประเด็นสิ่งแวดล้อม เมื่อวิจัยผลกระทบจากโครงการขนาดใหญ่จะพบข้อจำกัด แต่ปัญหาเหล่านั้นก็สามารถแก้ไขได้หมด จึงทำให้โครงการนั้นยังดำเนินต่อไปได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลอีกท่านว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนผุดตั้งแต่การประเมินสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน เพราะมีการจ้างบริษัทที่ปรึกษาซึ่งมีหน้าที่ทำให้โครงการผ่าน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) สอดคล้องกับการสนทนากลุ่มว่า ที่ผ่านมามงานวิชาการถูกนำไปใช้เพื่อการนี้เยอะ เมื่อมีการใช้บริษัทที่ปรึกษาที่ไม่ได้มีบุคลากรที่ชำนาญเฉพาะเรื่อง ก็จะมีการไปเชิญอาจารย์ที่อยู่ตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เข้าไป จึงอยากเห็นบทบาทของนักวิชาการออกมาส่งเสียง ศึกษาวิจัยข้อเท็จจริงเพื่อให้เป็นทางออกของภาคใต้ ซึ่งมักไม่ค่อยเห็นนัก สิ่งที่ทำได้ก็คือชาวบ้านศึกษาวิจัยกันเอง (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

นอกจากนี้ มีอุปสรรคต่อการเมืองสิ่งแวดล้อมที่เป็นข้อค้นพบในภาพรวม ที่เกิดขึ้นกับทุกภาคส่วน โดยผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มกล่าวว่า ปัญหาด้านการสื่อสารระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เป็นอุปสรรคสำคัญในการเมืองสิ่งแวดล้อม หรือการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยกล่าวว่าการเมืองกับการสื่อสารเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ การขาดการสื่อสารระหว่างการเมืองท้องถิ่นกับประชาชน ประกอบกับการได้รับข้อมูลที่ไม่เป็นจริงมาด้วย ก็ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจหน่วยงานผู้ปฏิบัติและมีการเลือกข้อมูลที่ตนเชื่อมาใช้ จึงเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (ภาคกลาง [สนทนากลุ่ม], 4 สิงหาคม 2564)

4.3.2 กรณีที่เป็นประเด็นมาอย่างยาวนานและต้องได้รับการแก้ไขปัญหาเร่งด่วน

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ประเด็นที่เป็นวิกฤตต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ได้แก่ มลพิษทรัพยากรธรรมชาติ ความยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.2.1 มลพิษ

กรณีมลพิษ พบว่า น้ำเสียและอากาศพิษจากโรงไฟฟ้าและโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน ดังเช่นผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งกล่าวถึงตัวอย่างอำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ที่มีการประกาศเขตระยองเป็นเขตอุตสาหกรรม แม้มีมาตรการออกมาแต่ฝุ่นหรือสารพิษที่ออกมาทางอากาศได้สร้างผลกระทบต่อสุขภาพของชาวระยอง ได้จากสถิติการเจ็บป่วยของชาวระยอง อันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) หรือกรณีฝุ่น PM 2.5 ในเขตเมือง ไฟป่า เผาไร่เพื่อการเกษตร เป็นปัญหาที่ยังขาดการแก้ไขปัญหาจริงจัง รวมทั้ง ปัญหาขยะที่เกิดขึ้นอย่างยาวนานแต่คนยังขาดความตระหนัก หากพิจารณาตัวเลขมลพิษกับการบำบัดจะเห็นได้ว่าต่างกันมาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564) เช่นเดียวกันกับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเห็นว่าปัญหา PM 2.5 เป็นปัญหาใหญ่ทั้งในเชิงการดำเนินงานและผลกระทบของปัญหา โดยกล่าวว่า มีการตั้งเป้าหมายของหน่วยงานเพื่อจัดการปัญหา PM 2.5 เช่น พหุติกรรมการเผาไหม้เริ่มรุนแรงตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 จังหวัดในพื้นที่รับผิดชอบต้องมีจำนวนวันที่ไม่มีฝุ่นรื้อยะเท่าไร แต่ไม่ได้กำหนดว่าในปี พ.ศ. 2555 ลดลงเท่าไร แต่ละปีไม่ได้กำหนดเป้าหมายว่าจะลดลงหรือสถานการณ์ดีขึ้นเท่าไร ทำให้ไม่ได้แก้ที่ต้นเหตุของปัญหาจริง ๆ ซึ่งหน่วยงานเกี่ยวข้องจะต้องวางแผนกิจกรรมร่วมกัน แต่ที่ผ่านมายังดำเนินงานไม่เป็นไปในทางเดียวกัน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564) PM 2.5 จึงกลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยไปแล้ว มีหลายภาคส่วนอย่างองค์กรพัฒนาเอกชนที่พยายามเสนอกฎหมาย หรือทำให้มาตรฐานคุณภาพอากาศในประเทศไทยมีมาตรฐานเดียวกันกับองค์การอนามัยโลก (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

ปัญหาขยะยังมีการกำจัดที่ไม่ถูกต้องอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนการนำไปรีไซเคิลยังมีน้อยคือไม่ถึงร้อยละ 30 หรือกรณีมลพิษที่จังหวัดระยอง มีโรงงานที่นำของเสียไปทิ้งไว้และปล่อยให้รั่วซึม ซึ่งสร้างความเสียหายต่อชาวบ้านเป็นเวลา 10 ปี ผลกระทบโดยรอบประมาณ 7,000 ไร่ ต้นไม้และแม่น้ำได้รับความเสียหายจากพื้นที่ใกล้เคียงก็ได้รับการแก้ไข (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564) ขยะเป็นปัญหาวิกฤตที่ท้องถิ่นกำลังเผชิญ หลายพื้นที่ดำเนินการได้ดี แต่ยังมีอีกหลายพื้นที่ที่ยังไม่สามารถจัดการได้ การจัดการขยะทำได้หลายแบบแต่การที่นโยบายของรัฐออกมาให้หนึ่งพื้นที่มีหนึ่งโรงไฟฟ้ากำจัดขยะ ถือว่ายังไม่สอดคล้องกับสภาพของพื้นที่นัก (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

นอกจากนี้ กรณีน้ำเสียก็เป็นปัญหาท้าทายสำคัญเช่นกัน โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า น้ำเสียประมาณ 99 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน แต่ถูกนำเข้าสู่ระบบบำบัดเพียง 1.6 ล้านลูกบาศก์เมตร ที่เหลือคือประมาณร้อยละ 70-80 ไม่ได้เข้าสู่ระบบบำบัดก็ถูกปล่อยสู่สิ่งแวดล้อม หรือตัวอย่างกรณีอ่างเก็บน้ำที่ฉะเชิงเทราปนเปื้อนมลพิษ พื้นที่สามร้อยกว่าไร่เสียหาย น้ำกว่าล้านลูกบาศก์เมตรเสียหายทั้งหมด จากการที่โรงงานของคนจีนที่มีการถลุงแร่แทนทาลัมแล้วปล่อยสารพิษลงไปในน้ำใต้ดินซึ่งส่งผลไปถึงอ่างเก็บน้ำ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564)

4.3.2.2 ทรัพยากรธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติยังต้องแก้ไขต่อเนื่อง แม้เป็นปัญหามาอย่างยาวนานมีหลายประการ ทั้งการดำเนินตามนโยบายอย่างรวดเร็วเพื่อให้ทันต่อการบุกรุกพื้นที่ป่า การ

จัดการแบบคนมีส่วนร่วมในพื้นที่ป่า การบริหารจัดการผลประโยชน์จากเขื่อนและประตูระบายน้ำเพื่อจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและรักษาระบบนิเวศ การรักษาคุณภาพน้ำและป้องกันขยะลงสู่ทะเล การให้สัมปทานแร่บางชนิดยังคงควรดำเนินการต่อไปหรือไม่ เป็นต้น

กรณีป่าไม้และที่ดินทำกิน

ประเด็นที่เป็นปัญหายาวนานและต้องแก้ไขเร่งด่วนกรณีของป่าไม้และที่ดินทำกิน ได้แก่ การบุกรุกพื้นที่ป่า การบริหารพื้นที่อนุรักษ์ ป่าชุมชน ไร่หมุนเวียน และการทวงคืนผืนป่า โดยการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การรุกรครอบครองพื้นที่ป่า ณ ปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประมาณร้อยละ 22 แต่เป้าหมายคือร้อยละ 25 ซึ่งในปัจจุบันอาจทำได้ยาก เพราะในร้อยละ 22 ที่กล่าวไปถูกบุกรุกอยู่ 4.2 ล้านไร่ จากพื้นที่ 73 ล้านไร่ที่เป็นป่าอนุรักษ์ ถือว่าเป็นภาวะที่ค่อนข้างวิกฤติ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

พื้นที่ป่าอนุรักษ์พบวิกฤตเช่นเดียวกันกับป่าสงวน แต่ป่าสงวนมีวิกฤตในเชิงการบริหารจัดการเข้ามาด้วย ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่ามีความห่วงกังวลเรื่องพื้นที่ป่าสงวนที่อยู่ในการดูแลของกรมป่าไม้ พื้นที่ทั้งหมดของป่าสงวนแห่งชาติร้อยละ 100 เหลือพื้นที่ป่าเต็มที่ไม่เกินร้อยละ 30 และใน 30 นี้ มีอยู่เพียงร้อยละ 20 ที่อยู่ระหว่างพิจารณาให้ผนวกเป็นพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มเติม เช่น ประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเพิ่มเติมหรือว่าประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ใหม่ให้ไปอยู่ในการดูแลของกรมอุทยาน ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 10 เป็นพื้นที่ที่หน่วยงานรัฐพยายามพยายามส่งเสริมให้เป็นไปตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน ดังนั้น พื้นที่ส่วนใหญ่อีกร้อยละ 70 ที่เหลือรัฐยังไม่มีรูปแบบการดูแลจัดการชัดเจนแต่พื้นที่ตรงนี้ประชาชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์แล้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ของประเทศและมีปัญหาค่อนข้างหนัก ในส่วนกรมป่าไม้เองยังไม่มีชัดเจนว่าจะจัดการพื้นที่ส่วนนี้อย่างไร อาจต้องทำตาม พ.ร.บ.สงวนฯ และ พ.ร.บ.อุทยานฯ ก่อน คือ ต้องมีการสำรวจให้แน่ว่าปัจจุบันชาวบ้านใช้พื้นที่ไปแค่ไหนอย่างไร และจะการบริหารจัดการพื้นที่เหล่านี้อย่างไร หน่วยงานอย่างกรมป่าไม้จะต้องปรับบทบาทใหม่ให้มากกว่าการป้องกันอย่างเดียว อาจเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนกลไกป่าชุมชน หรือกลไกป่าเศรษฐกิจ จะทำให้กรมป่าไม้มีทิศทางที่มีอนาคตต่อไปได้กับการทำงานร่วมกับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ป่า (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

สอดคล้องกับความไม่ชัดเจนกรณีป่าชุมชนตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ.2562 ผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าแม้มีกฎหมายแต่การขับเคลื่อนจริงอาจทำได้ยาก โดยกล่าวว่า การผลักดันให้มี พ.ร.บ.ป่าชุมชน ใช้ระยะเวลายาวนานถึง 30 ปี เป็นการรับรองสิทธิในเรื่องของชุมชนมีสิทธิที่จะดูแลทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองได้ โดยเฉพาะพื้นที่ป่า แต่เป็นฉบับที่ถูกปรับเปลี่ยนไปเยอะจากตอนเริ่มต้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นเพิ่มเติมว่า กฎหมายยังเน้นไปที่เรื่องชุมชนอย่างเดียว ไม่มีโครงสร้างทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ และการทำงานเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายนี้ ดังนั้น การเคลื่อนงานตามกฎหมายนี้จะไปแบบช้า ๆ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

กรณีการทำไร่หมุนเวียน เป็นอีกกรณีหนึ่งของประเด็นป่าไม้ที่ผ่านการถกเถียงมาอย่างยาวนานไม่จบสิ้น เพราะไม่ได้เป็นปัญหาเพียงที่ทำกินที่อยู่อาศัยแต่ยังยึดโยงกับวิถีชีวิตด้วย ดังผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านกล่าวว่า ไร่หมุนเวียนยังเป็นปัญหาไม่ใช่แค่เพียงกรณีที่บางกลอย หลายคนยังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับไร่หมุนเวียนจนทำให้เป็นการซ้ำเติมคนเล็กคนน้อย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564) วิถีชีวิตของชุมชนที่ทำไร่หมุนเวียนมีความขัดแย้งกับการปฏิบัติจริง ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกร้องว่าอยู่ในป่ามาก่อนเป็น

ร้อยปีในแง่กระงานต้องได้รับการดูแล กลุ่มคนเหล่านี้ได้ขอทำกินในรูปแบบที่เป็นของเขาเอง คือ ทำไร่หมุนเวียนแล้วถอนออกจากพื้นที่ไร่หมุนเวียนที่ทำไว้เป็นเวลา 7-10 ปี ซึ่งขัดกับนโยบายและการบริหารจัดการของรัฐว่าคนหนึ่งต้องมีพื้นที่ดินเพียงแค่นี้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

หรือกรณีการทวงคืนผืนป่า ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านเห็นด้วยกับนโยบายนี้ แต่ควรไปดำเนินการกับกลุ่มนายทุนไม่ใช่กับคนเล็กคนน้อย และขณะทวงคืนผืนป่าเพื่อให้ได้ร้อยละ 40 จากแต่ละจังหวัดแต่แล้วกลับไปทำเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) โดยขยายพื้นที่ทำสิทธิพิเศษชายแดนทั้งหมดจากตอนประกาศเมื่อปี พ.ศ.2558 ไปอีกประมาณ 3.8 ล้านไร่ ซึ่งเป็นที่ดินชาวบ้าน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านอื่นเพิ่มเติมว่าการให้คำนิยามตามกฎหมายป่าไม้ อาจทำให้เกิดความขัดแย้งเรื่องที่ดินกับป่าไม้มากขึ้น โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ปัจจุบันมีประมาณ 10 ล้านคนในประเทศไทยที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ที่เรียกว่าป่าตามกฎหมาย คือ ไม่มีต้นไม้แต่ถูกเรียกเป็นป่า เพราะการนิยามป่าตามกฎหมายป่าไม้ คือ พื้นที่ยังไม่มีต้นไม้ซึ่งกรรมสิทธิ์ในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน ดังนั้น หากที่ดินใดยังไม่มีการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินถือเป็นป่าไม้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

กรณีทรัพยากรน้ำ

ประเด็นวิกฤตยาวนานกรณีทรัพยากรน้ำ พบว่า มีหลายโครงการที่รัฐดำเนินการอยู่ ยกตัวอย่างเช่น โครงการผันน้ำโขง เลย ซี มูล ที่รัฐก่อสร้างเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำแล้งและน้ำท่วมในพื้นที่ภาคอีสานแต่ไม่เป็นที่ยอมรับของประชาชนในพื้นที่ ดังเห็นได้จากสรุปจากจดหมายเปิดผนึกโดยเครือข่ายนักวิชาการลุ่มน้ำโขงอีสานถึงนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2563 ว่าตั้งแต่เริ่มการพัฒนาโครงการโขง ซี มูล มาตลอดระยะเวลา 30 ปี ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน

หรือโครงการฝายกุ่มวาปี จังหวัดอุดรธานี และการพัฒนาหนองหานกุ่มวาปี ซึ่งมีการก่อสร้างคันดินโดยรอบ เพื่อเพิ่มพื้นที่ชลประทาน แต่กลับส่งผลกระทบต่อที่นาของประชาชนโดยรอบ ซึ่งประชาชนเห็นว่าเป็นโครงการที่ไม่มีประโยชน์ เพราะงบประมาณลงทุน ค่าก่อสร้าง และค่าชดเชยประมาณสองพันล้านบาท รวมทั้งค่าใช้จ่ายด้านการสูบน้ำที่มีมูลค่าสูง แต่สถานีสูบน้ำของโครงการก็ไม่สามารถใช้งานได้และโครงการยังส่งผลกระทบต่อประชาชนและระบบนิเวศมากกว่าผลในเชิงบวก

หรือการก่อสร้างประตูระบายน้ำห้วยหลวง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการโขง ซี มูล ก็ทำให้เกิดน้ำเน่าเสียบริเวณพื้นที่ชุมชนซึ่งตั้งอยู่บริเวณหน้าประตูระบายน้ำ และการปิดตายบันไดปลาโจน ส่งผลให้ปลาไม่สามารถขึ้นมาวางไข่ได้ โดยปัจจุบัน กลุ่มเครือข่ายฯ ได้ออกมาเรียกร้องให้รัฐบาลเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อโครงการอย่างแท้จริง เนื่องจาก รัฐบาลได้เริ่มดำเนินงานก่อสร้างในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโครงการโขง ซี มูล ซึ่งได้ก่อสร้างไว้แล้วเดิมบางส่วน ซึ่งกลุ่มเครือข่ายฯ ไม่เห็นด้วยตามกรอบแนวคิดในการพัฒนาโครงการโขง ซี มูล ของรัฐบาล ที่ใช้เพียงหลักวิชาการทางด้านวิศวกรรมในการแก้ไขปัญหา

หรือตัวอย่างเขื่อนราศีไศล ที่รัฐบาลใช้งบประมาณชดเชยผลกระทบเบื้องต้น จนถึงปี พ.ศ. 2562 เป็นเงินประมาณ 2,527 ล้านบาท ขณะที่งบประมาณค่าก่อสร้างเขื่อนฯ เพียง 871 ล้านบาท

หรือโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรัก ที่ใช้งบประมาณในการเวนคืนที่ดินสูง ทำให้ค่าลงทุนน้ำต่อลูกบาศก์เมตร มีมูลค่าสูง ซึ่งกลุ่มเครือข่ายฯ มีความเข้าใจว่าการคิดค่าใช้น้ำ ตาม พ.ร.บ.ทรัพยากรน้ำ

แห่งชาติ พ.ศ.2561 เป็นการที่รัฐบาลลงทุนส่งน้ำไปยังพื้นที่รับประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ประชาชนไม่ควรเสียค่าใช้จ่าย เพราะได้จ่ายในรูปแบบของภาษีแล้ว ซึ่งกลุ่มเครือข่ายฯ ยังเรียกร้องให้รัฐบาลทบทวนโครงการชุดคลองชักน้ำใหม่จากแม่น้ำโขง ที่จะเชื่อมต่อกับอุโมงค์ไปยังแม่น้ำสายใหม่ที่จะสร้างขึ้นไปยังเขื่อนอุบลรัตน์ ลุ่มน้ำมูล ลุ่มน้ำชี และลุ่มน้ำสงคราม

หรือการเรียกร้องให้รัฐบาลทบทวนองค์ประกอบอื่นของโครงการโขง ชี มูล เช่น โครงการเขื่อนปากชม เนื่องจากเห็นว่าประชาชนไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำ และเรียกร้องให้ประชาชนมีส่วนในการจัดการในระดับลุ่มน้ำขนาดเล็ก ลุ่มน้ำย่อย แหล่งน้ำในชุมชนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ วิถีชีวิต วิธีการผลิต และเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยรัฐต้องให้ความสำคัญและทุ่มเทงบประมาณกับทางเลือกการจัดการน้ำ หรือการพัฒนาแหล่งน้ำในโครงการขนาดเล็กที่กระจายอยู่ใกล้ชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกและการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ของเกษตรกรควบคู่ไปกับการรักษาและฟื้นฟูระบบนิเวศลุ่มน้ำมากกว่าการพัฒนาโครงการแหล่งน้ำขนาดใหญ่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564)

หรือกรณีเขื่อนปากมูลที่ปัจจุบันยังมีปัญหาอยู่ เป็นเรื่องขององค์ความรู้ที่หลายคนกล่าวว่า ยังมีเรื่องขัดแย้ง แต่ที่จริงแล้วยังไม่ได้มีการแก้ปัญหาด้วยซ้ำ จึงต้องทำให้กลายเป็นความขัดแย้งเพื่อให้ได้รับความสนใจซึ่งเป็นการเมืองข้อหนึ่งที่ไม่ค่อยดีนักในสังคมไทย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 กุมภาพันธ์ 2564)

เช่นเดียวกับผลจากการสนทนากลุ่มที่เห็นว่า ทรัพยากรน้ำเป็นประเด็นที่มีความวิกฤต โดยกล่าวว่า จากที่มีการสำรวจแหล่งน้ำใน 21 จังหวัด พบว่า แหล่งน้ำธรรมชาติตายไปแล้วกว่าร้อยละ 80 ที่ผ่านมาเราใช้หลักวิศวกรรมไปทำลายระบบนิเวศ แล้วกลายเป็นปัญหาเรื่องการจัดการน้ำว่าความรู้เรื่องระบบนิเวศน้ำอยู่ตรงไหน เราจะใช้ความรู้ด้านระบบนิเวศจัดการในระดับไหน และความรู้ด้านวิศวกรรมชลประทานควรจะจัดการในตำแหน่งไหน ฯลฯ หากเราสามารถจัดการทรัพยากรน้ำก็จะมีความมั่นคงทางอาหาร น้ำยังถูกใช้เพื่อการท่องเที่ยว โรงงาน การเกษตร การอุปโภคบริโภค ฯลฯ หากขาดน้ำจะทำให้เกิดสงครามการแย่งชิงน้ำดังในหลายประเทศที่กลายเป็นวิกฤตสำคัญมาแล้ว (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564) สอดคล้องกับการสนทนากลุ่มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า น้ำและน้ำท่วมช่วง 2-3 ปีมานี้เห็นชัดมาก ไกล่เข้าเดือนสิงหาคมแล้วแต่อ่างเก็บน้ำหลาย ๆ แห่งก็ยังอยู่ในระดับที่ไม่ถึงครึ่งของความจุของอ่างเก็บน้ำ การบริหารจัดการที่ภายใต้ พ.ร.บ.น้ำฯ ก็จะไม่สามารถจัดการวิกฤตนี้ได้ พ.ร.บ.น้ำฯ พยายามทำให้เกิดการบูรณาการหรือว่า Single Command แต่ก็ไม่สามารถจัดการปัญหาได้ดีมากนัก เพราะจุดมุ่งเน้นของ พ.ร.บ.น้ำฯ บังคับไม่ได้มุ่งจัดการวิกฤตน้ำแล้งน้ำท่วม แต่ไปมุ่งเน้นในเรื่องการแปรรูปน้ำโดยเอาพื้นที่แหล่งน้ำของรัฐที่ถูกพัฒนาโดยรัฐไปให้เอกชนดำเนินการ แล้วแสวงหารายได้โดยไม่สนใจเรื่องการจัดการแผนเรื่องน้ำแล้งน้ำท่วมของหน่วยงานรัฐ ตัวอย่างชัดเจนคือ พื้นที่ชายฝั่งที่ภาคตะวันออก อ่างเก็บน้ำของรัฐถูกนำไปแปรรูปโดยเอกชนเข้าไปบริหารจัดการน้ำจึง ถือเป็นปัญหาที่ใหญ่และค่อนข้างวิกฤตในสังคมไทย (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

กรณีที่ยกตัวอย่างของปัญหายาวนานเรื่องทรัพยากรน้ำดังกล่าว ประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน คือ การสร้างความเข้าใจต่อประชาชนในพื้นที่ ว่ากำลังเผชิญปัญหาอะไรบ้าง เช่น ปัญหาทรัพยากรน้ำของภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ใช่เพียงปัญหาขาดแคลนน้ำเท่านั้น แต่ยังมีความเสี่ยงต่ออุทกภัยแบบที่สามารถทำลายชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในวงกว้าง รวมถึง การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน นโยบายพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ต้องมีการเตรียมการบริหารจัดการน้ำเสียในอนาคตด้วย

นอกจากนี้ ยังมีกรณีทรัพยากรทะเล เช่น พื้นที่อำเภอบางละมุง ซึ่งเป็นท่าเรือน้ำลึกที่รัฐบาลกำลังจะสร้างท่าเรือ ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพน้ำและขยะที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเท่ากับว่าสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านเคยทำการเพาะเลี้ยงจะไม่สามารถดำเนินการต่อได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) หรือกรณีทรัพยากรแร่ เช่น การใช้แร่โปรแตชแล้วที่ยังไม่รู้่ว่ววิธีการที่จะใช้หรือไม่ใช้ ควรจะใช้อย่างไร ยังควรทำเหมืองแร่โปรแตชอยู่หรือไม่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมการสนทนาก็มีความเห็นว่าประเด็นที่เป็นปัญหาอย่างยาวนานและยังไม่ได้มีการแก้ไขให้ถูกต้องและจริงจัง คือ มาตรการการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังและเข้มข้นในเรื่องของประเด็นสิ่งแวดล้อม เช่น กฎหมายชายฝั่งเรื่องการทำประมงที่ผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นอวนรุน เรือปั่นไฟ หรือประเภทอื่น ๆ กฎหมายเหล่านี้มันมีการตราอย่างจริงจังในเอกสาร แต่ในทางปฏิบัติจริงยังมีความเหลื่อมล้ำและเลือกปฏิบัติ (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

4.3.2.3 ความยั่งยืน

ปัญหาที่มีมาอย่างยาวนานและควรดำเนินการแก้ไขที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า นโยบายของรัฐบาลด้านความยั่งยืนยังคงเป็นเพียงวาทกรรม ขาดการกำหนดทิศทางที่ทุกภาคส่วนให้การยอมรับร่วมกันและเปลี่ยนแปลงบ่อย เนื่องจาก การเมืองที่ขาดเสถียรภาพ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กรณีผังเมืองออีชีที่มีการคำนวณพื้นที่การใช้งานสู่สาธารณะว่าเพิ่ม 1 หรือ 2 เปอร์เซ็นต์ เป็นการคิดเชิงคณิตศาสตร์ที่ผิด เพราะที่ถูกต้องต้องใช้เวลาปี พ.ศ.2560 ตั้งต้นว่ามีพื้นที่สีม่วงอุตสาหกรรมเท่าไร แล้วปี พ.ศ.2580 คือในอีก 20 ปีข้างหน้า เพิ่มเป็นเท่าไร นำมาลบกันแล้วหารด้วยปีแรก จึงจะเห็นอัตราการเปลี่ยนแปลง จะทำให้เห็นได้ว่าการคิดแบบนี้จะมีอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 60 พื้นที่สีชมพู และสีแดง ที่เป็นเมืองใหม่เพิ่มขึ้นร้อยละ 33 ส่วนที่หายไปคือ พื้นที่เกษตรกรรม แต่เวลานำเสนอกลับคิดจากฐานรวมไม่ได้ลบกันแล้วหารด้วยฐานของปีแรก ซึ่งมองได้ว่ามีความจริงใจ หรือนโยบายรัฐกำลังพูดถึงเรื่องของ Green Recovery²⁷ ส่วนในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พูดเรื่องเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ SDGs แต่วิธีการไม่ถูกต้องเพราะรัฐบาลไม่เข้าใจระบบ เช่น ความเข้าใจเรื่อง CSR ซึ่งต้องเริ่มทำตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการตั้งแต่ออกแบบร่วมกัน ร่วมวิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพียงพอจึงจะออกแบบได้และช่วยป้องกันได้อย่างครบวงจร แต่เนื่องจากเป้าหมาย SDGs รับมาในช่วงรัฐบาล คสช. ซึ่ง คสช.ก็ใช้อำนาจที่มี แก้ไขปัญหาทุกเรื่อง เช่น แก้ปัญหาขยะก็ให้ใช้เป็นแหล่งระบบไฟฟ้าได้ คือ เปลี่ยนขยะเป็นพลังงาน ในรูปแบบของโรงไฟฟ้าพลังงานขยะหรือ RDF²⁸ ส่วนการทำ Green recovery ในความหมายของรัฐ คือ พัฒนาให้ได้ GDP แต่การได้มาซึ่ง GDP จะทำให้ต้องกลับไปแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเดิม ๆ เช่น ไปทำเรื่องบำบัดน้ำเสียให้น้ำดีขึ้นก็ได้ GDP ในเรื่องน้ำ ดังนั้น Green recovery ยังไม่ได้เกิดขึ้นจริง และถ้าประเทศไทยยังเดินแบบนี้ต่อไปก็เป็นการหลอกตัวเองเพื่อให้มีที่ยืนในประชาคมโลก แต่สุดท้ายสิ่งแวดล้อมไม่ได้รับการฟื้นฟูจริง ๆ และ Green Recovery ก็จะถูกกลายเป็นวาทกรรมอีกครั้งหนึ่ง เหมือนกับวาทกรรมทวงคืนผืนป่า และวาทกรรมขยะเป็นวาระแห่งชาติ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564)

²⁷ การฟื้นฟูเศรษฐกิจโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม

²⁸ Refuse Derived Fuel (RDF) หรือเชื้อเพลิงขยะ หมายถึง ขยะที่เผาไหม้ได้โดยการนำขยะมูลฝอยชุมชนมาผ่านกระบวนการคัดแยก ลดขนาด ลดความชื้น ฯลฯ เพื่อให้ได้วัตถุดิบที่มีค่าความร้อน ขนาด และลักษณะตามความต้องการใช้งาน สะดวกต่อการขนส่งและนำไปใช้เป็นเชื้อเพลิงได้ (ที่มาเชิงบรรณ: https://www.dede.go.th/ewt_dl_link.php?nid=48935)

ในส่วนของการพัฒนาเพื่อไปสู่ความยั่งยืน แม้จะปรากฏชัดในเอกสารนโยบายของรัฐบาล แต่ในทางปฏิบัติจริงกลับไม่ได้นำไปสู่เป้าหมายนั้นเช่นกัน เพราะคนในพื้นที่ของการพัฒนาเพื่อไปสู่ความยั่งยืนนั้นยังไม่ยอมรับ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ไม่เคยเห็นทิศทางของการพัฒนาเชิงพื้นที่หรือระบบนิเวศ เช่น ในพื้นที่อำเภอจะนะ เคยมีปัญหาที่ปล่อยให้มีการไปกว้านซื้อที่ดินเพื่อไปทำการลงทุนโดยเอกชนซึ่งส่งผลต่ออาชีพหลักของคนในพื้นที่ หรือทิศทางของการพัฒนาภาคใต้ที่จะต้องการทำโลจิสติกส์ทางบก จากทางท่าเรือน้ำลึกในซีกของอันดามันมายังอ่าวไทยโดยเชื่อมกับอำเภอจะนะและอุตสาหกรรมจะนะ ท่ามกลางความขัดแย้งแต่รัฐบาลยังคงดำเนินการต่อโดยให้ข่าวสารและข้อมูลถึงผลประโยชน์ของโครงการ ซึ่งความคลุมเครือเหล่านี้ควรต้องมีการยุติและตกลงกันว่าจะมีการดำเนินการอย่างไร (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

4.3.2.4 ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

ประเด็นที่เป็นปัญหายาวนานอย่างยุติธรรมสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องของการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อความเป็นธรรมที่ยังคงอยู่ เพราะช่องทางรัฐสภาหรือพรรคการเมืองยังไม่เป็นตัวแทนมากพอ สิทธิเสรีภาพการมีส่วนร่วมยังถูกจำกัดในกฎหมายระดับรอง แม้จะมีการรับรองตามรัฐธรรมนูญแล้วก็ตาม รวมถึงกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมถูกบิดเบือนไปมาก

ยกตัวอย่างวิกฤตกฎหมายที่จำกัดสิทธิและการมีส่วนร่วม ที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กฎหมายอย่าง พ.ร.บ.ชุมนุมสาธารณะ เป็นอุปสรรคของชุมชนในการออกมาเรียกร้องสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมของตน เริ่มจากคำนิยามในการชุมนุมที่ระบุว่าแค่ 2 คนขึ้นไป การนิยามแบบนี้ทำให้ถูกตีความไปจนกระทั่งว่าการยื่นข้อเรียกร้องต่อหน่วยงานรัฐโดยถือป้ายไปด้วยก็อาจจะถูกตีความว่าเป็นการชุมนุม เป็นต้น ซึ่งทำให้พื้นที่ในการแสดงออกถูกจำกัดเพราะเป็นกลไกที่มีเงื่อนไขการใช้สิทธิกลายเป็นความเสี่ยงเพราะเมื่อถูกตีความเป็นการชุมนุมก็อาจจะโดนโทษทางอาญา กลายเป็นการตีความที่ทำให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเพื่อที่จะสื่อสารต่อสังคมผ่านการแสดงออกในหลากหลายรูปแบบมีข้อจำกัด (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564)

หรือการใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ยกตัวอย่างกรณีนี้ก็มีการต่อสู้มาอย่างยาวนาน คือกระบวนการเคลื่อนไหวเรื่องเหมืองแร่ที่ขยายมาจนถึงในปัจจุบัน จะเห็นว่าในปัจจุบันมีเรื่องการคัดค้านเหมืองทอง การคัดค้านเหมืองแร่ไปแต่สในภาคกลางบางส่วน รวมถึงเหมืองถ่านหินในหลายพื้นที่ ยกตัวอย่างการขับเคลื่อนของภาคประชาชนในการต่อสู้โรงไฟฟ้าถ่านหินในประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งมีทั้งหมดอยู่ 3 จุด ที่บ่อนอก ภูเขาบุรี บ้านกรูด และที่ถ้ำสะแก ตามแนวชายฝั่งประจวบคีรีขันธ์ ชาวบ้านรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการทั้ง 3 เป็นเวลาเกือบ 20 ปี หรือที่ภาคอีสานการเคลื่อนไหวการเหมืองสิ่งแวดล้อมทางภาคอีสานก็ตีคู่ไปกับเรื่องของกระบวนการเรื่องสิทธิชุมชนเหมือนกับกรณีของภาคเหนือและในประจวบคีรีขันธ์ด้วย ที่ไม่ใช่เฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อมแต่เป็นการที่ชุมชนขึ้นมาปกป้องสิทธิในการดำรงชีวิตและจัดการดูแลทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

วิกฤตด้านสิทธิมีความสอดคล้องกับผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มในภาคกลาง กล่าวว่า สังคมไทยไม่ค่อยให้ความสำคัญกับสิทธิ 3 ประการ ได้แก่ สิทธิในการรับรู้ของทุกฝ่ายว่าเข้าถึงข้อมูลได้เหมือนกันหรือไม่ เมื่อเข้าถึงข้อมูลได้ไม่เท่ากันจึงทำให้ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่รัฐ NGOs พุดคุยกันเมื่อไหร่ก็ไม่รู้เรื่อง ต่อมาคือสิทธิในการเข้าถึงพื้นที่ในการพุดคุย ซึ่งภาครัฐมักเป็นตัวตั้งและเข้าดำเนินการให้แทน และสิทธิในการปฏิเสธและ

ได้รับการคุ้มครอง เช่น กรณีหินกรูดบ่อนอก มีคนไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาแล้วก็มีบางคนเสียชีวิตจากการคัดค้าน (ภาคกลาง [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

วิกฤตที่สำคัญเรื่องหนึ่งของประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของกระบวนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและการทำประชาพิจารณ์ในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า กระบวนการทำ EIA และ EHIA ยังเป็นปัญหาอยู่และเป็นเรื่องใหญ่ที่มีความทำหายนมากในปัจจุบัน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) ซึ่งการมีส่วนร่วมไม่มีความเป็นสากลและกระบวนการไม่มีความยุติธรรม เห็นได้จากครวญนโยบายแผนแม่บทในการจัดการน้ำ 3.5 แสนล้าน ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ที่มีการประท้วงขัดแย้งรุนแรงทุกครั้งที่มีการจัดเวทีรับฟัง บางครั้งก็ติดกันจนไม่ให้ผู้ได้รับผลกระทบได้เข้าไปมีส่วนร่วม บางครั้งรุนแรงถึงขั้นปิดประตูปิดบังใส่กัน ล่าสุดที่ทุ่งกุลาทมีการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นโรงงานน้ำตาลและโรงไฟฟ้าชีวมวลก็มีการไปเกณฑ์คนมาและแจกเงิน หรือการจัดรับฟังโครงการโรงไฟฟ้ากระบี่มีการแจกแว่นตาให้คนแก่ โครงการชุดเจาะก๊าซในหลายพื้นที่ที่มีการแจกเสื้อ บางที่มีการแจกไก่ย่าง บางทีปีใหม่มก่อนทำประชาพิจารณ์มีการจับสลากใครได้รางวัลที่ 1 ได้หม้อหุงข้าวหรือจักรยาน หรือมีการให้ทุนนักเรียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้แม้หน่วยงานรัฐมองว่าเป็นเพียงแค่ค่าตอบแทนการเสียเวลาแต่กลับเป็นการทำลายประชาธิปไตยแบบรากหญ้าซึ่งไม่ต่างอะไรกับการซื้อเสียง ขณะที่คนที่ไม่ได้มีส่วนร่วมจะเป็นกลุ่มคนที่คัดค้าน เป็นผู้เดือดร้อนอยู่ใกล้โรงงานจะไม่ถูกเชิญเข้ามา เมื่อมีการทำประชาพิจารณ์ก็ทำให้ชุมชนแตกเป็น 2 ฝ่าย ระหว่างฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ฝ่ายที่เห็นด้วยต้องสนับสนุนโครงการเหล่านี้เพราะได้ของรางวัลไปแล้ว จึงเป็นข้อร้ายในการทำลายประชาธิปไตยในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการที่ทำให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564)

สำหรับประเด็นความยุติธรรมสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ พบว่า สถาบันพรรคการเมืองที่จะสามารถเป็นตัวแทนผลประโยชน์ได้ในกระบวนการการเมืองสิ่งแวดล้อมปกติก็ไม่อาจแสดงบทบาทได้ดีมากนัก ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ประเทศไทยมีกระบวนการทางรัฐสภา ซึ่งในภาวะการเมืองปกติกระบวนการทางรัฐสภาจะเป็นพื้นที่นำเรื่องต่าง ๆ เข้าไปอธิบายถกเถียงหรือเข้าไปอยู่ในการพิจารณาของคณะกรรมการชุดต่าง ๆ และในกระบวนการนี้ประกอบด้วยพรรคการเมืองที่หลากหลาย ซึ่งแม้ว่ากรรมธิการจะมีสถานะเป็นกลางไม่เข้าข้างพรรคใดพรรคหนึ่ง แต่ในที่สุดก็จะถูกโน้มน้าวด้วยผลประโยชน์ทางการเมืองอยู่ดี (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

สำหรับประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ เป็นประเด็นหนึ่งให้ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า มีลักษณะวิกฤตและต้องการความเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหา เพราะภาวะอากาศแปรปรวนส่งผลกระทบต่อหลายเรื่อง เช่น การกัดเซาะชายฝั่ง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศด้วย ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงประเด็นที่น่าจะเป็นวิกฤติว่า เป็นภาวะโลกร้อนซึ่งเป็นปัญหาที่คนทั้งโลกร่วมกันก่อขึ้น ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการกัดเซาะชายฝั่ง ภาวะอากาศแปรปรวนจากฝน 8 แดด 4 กลายเป็นฝน 4 แดด 8 ดังตัวอย่างในจังหวัดทางภาคใต้และภาคตะวันออกของไทย ซึ่งเกิดขึ้นจริงเมื่อปีที่ผ่านมากำลังจะเกิดขึ้นอีกในปีด้วย แต่อาจเปลี่ยนไปกระทบทางภาคตะวันตกแทน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) นอกจากนี้ ประเด็นที่เป็นปัญหายาวนานนอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น เป็นปัญหาในเชิงการเมืองซึ่งขาดความต่อเนื่อง มองว่าเป็นเรื่องของความมั่นคงทางด้านการเมือง ถ้าเราไม่มีปัญหาในเรื่องของการมาแก่งแย่งอำนาจกันอย่างทุกวันนี้ มีโอกาสที่ทรัพยากรป่าไม้ของเราสามารถจะอยู่ได้ เพราะเมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาลนโยบายก็จะมีเปลี่ยนใหม่หมดเรื่อย ๆ โดยส่วนตัวมองว่าถ้ารัฐบาล คสช. ออกไปแล้วมีรัฐบาลใหม่เข้ามาที่ไม่ใช่พวกเดียวกันก็ต้องมี

การเปลี่ยนนโยบายเก่าออกไป นโยบายก่อนที่ได้ทำมาก็จะหยุดชะงักทันที (ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

4.3.3 ข้อเสนอแนะด้านการเคลื่อนไหวประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม

ผู้ให้สัมภาษณ์และผู้เข้าร่วมการระดมความคิดเห็นกลุ่ม ให้ข้อคิดเห็นต่อการเคลื่อนไหวในด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมที่ภาครัฐ ประชาสังคม และวิชาการ ต่างต้องมีการดำเนินงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

4.3.3.1 ภาครัฐ

ภาครัฐมีจุดที่ต้องดำเนินการมากที่สุด เนื่องจาก เป็นองค์พหุหลักในการขับเคลื่อน เพราะเป็นผู้กำหนดนโยบายและออกกฎหมายที่ส่งผลต่อการปฏิบัติทั้งประเทศ ภาครัฐจึงต้องมีการตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนและสอดคล้องกับสมดุระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการปรับโครงสร้างการทำงาน และปรับปรุงระบบส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

เป้าหมายชัดเจนและสมดุความยั่งยืน

ท่ามกลางบริบทของการมีส่วนร่วมที่ต้องการกำหนดทิศทางที่มาจากหลายภาคส่วน สุดท้ายแล้วการกำหนดทิศทางการพัฒนาของแต่ละประเทศนั้น ย่อมถูกประกาศออกมาโดยรัฐบาล ซึ่งความชัดเจนของนโยบายและทิศทางที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นข้อเสนอที่ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่ารัฐบาลไทยควรดำเนินการปรับตัวเพื่อให้ส่งเสริมต่อการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมอย่างมีทิศทาง โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า รัฐบาลต้องมีเป้าหมายชัดเจนที่จะดูแลสิ่งแวดล้อม เช่น หากต้องการอนุรักษ์ป่าเพื่อรักษาป่าห้วยขาแข้งหรือเขาใหญ่ก็ไม่ควรอนุมัติหรืออนุญาตให้มีการสร้างเขื่อนในพื้นที่นั้น หรือกรณีอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อคุ้มครอง เพราะ มีศักยภาพในการเป็นมรดกโลกได้ แต่เมื่อเวลาผ่านไปรัฐบาลก็กลับรื้อโครงการเพื่อพิจารณาก่อสร้างเขื่อนขึ้นอีก ทำให้ขาดเสถียรภาพในการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ เป็นต้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ทั้งนี้ เป้าหมายควรสร้างให้เกิดสมดุระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมด้วย รัฐบาลควรมีมุมมองสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้นกว่าการเน้นเพียงเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญกับประเด็นสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น หลักคิดการพัฒนาต้องมากกว่าเรื่องของเศรษฐกิจและรายได้ แต่เน้นคนอยู่ด้วยกันได้กับสิ่งแวดล้อม ต้องตัดสินใจอย่างเป็นธรรมทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง และวัฒนธรรม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564) ดังตัวอย่าง อาจมีการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาของแต่ละพื้นที่ อย่างกรณีฟาร์มเลี้ยงหมูที่ราชบุรีที่จะมีปัญหาของเสียจากฟาร์มเป็นน้ำเสียไหลไปยังพื้นที่อื่น จึงควรมีการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาของแต่ละพื้นที่ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) หรือการขับเคลื่อนเศรษฐกิจแบบยั่งยืนที่เรียกว่าเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular economy) ที่ภาคเอกชนกำลังดำเนินการแต่ยังไม่แพร่หลายนัก จึงควรมีการผลักดันประเด็นนี้ให้มากขึ้น (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

การปรับโครงสร้างการทำงานและกระจายอำนาจ

โครงสร้างการทำงานภายหลังการประกาศนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ส่วนงานต่าง ๆ ยังคงแยกกันดำเนินงานตามนโยบาย ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เรื่องการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ควรมอบหมายให้กับหลายส่วนงานรับผิดชอบในกรอบการทำงานทั้งประเทศ เพราะส่งมอบให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะรับผิดชอบยุทธศาสตร์ได้เฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564) ขณะเดียวกันภาคราชการน่าจะเป็นองค์กรที่แข็งแกร่งที่สุดและต้องมีการปรับกฎบางอย่าง เพื่อระบบของราชการมันมีความคลายตัวมากยิ่งขึ้น และทำให้คนที่มีความก้าวหน้าในการทำงานได้ดี ๆ จะมีช่องทางมากขึ้นในระบบราชการ (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

เช่นเดียวกับกับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เห็นว่าควรมีกฎหมายที่เบ็ดเสร็จหรือการปรับโครงสร้างที่ส่วนราชการรับรู้การทำงานร่วมกัน โดยกล่าวว่า จะทำอย่างไรเพื่อให้กลไกของภาครัฐที่เป็นหน่วยงานผู้อนุมัติอนุญาตได้ทำงานของตนเอง แล้วไม่ตีกรอบของกฎหมายตนเองไว้เพียงแค่เรื่องโรงงาน แต่มลพิษเกิดขึ้นในตัวโรงงานออกไปข้างนอกแล้วปฏิเสธว่าไม่เกี่ยวข้องกับหน่วยงาน จะทำอย่างไรที่จะทำให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบนั้นไม่ตีกรอบความรับผิดชอบที่แคบเกินไป หรือจะบูรณาการกฎหมายกันอย่างไร เพราะ มลพิษที่เกิดขึ้นกลายเป็นภาระของท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น หน่วยงานผู้ดูแลและรู้เรื่องมากที่สุดควรดูแลและเข้าไปแก้ไขปัญหา ไม่ใช่ให้ท้องถิ่นซึ่งไม่รู้เรื่องสารเคมี ไม่รู้ว่าโรงงานนั้นทำอะไร แต่ให้เข้าไปแก้ไขปัญหาซึ่งไม่ถูกต้อง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

ในประเด็นการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจากภาคเหนือเห็นว่าภาครัฐเป็นหน่วยงานที่รู้สภาพปัญหาในพื้นที่ที่ดีที่สุด และบางครั้งมีองค์ความรู้มากกว่านักวิจัยหรือนักวิชาการ จึงอาจมีการสนับสนุนหรือส่งเสริมให้หน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่เชิงปฏิบัติได้ทำงานวิจัยในงานที่ตัวเองรับผิดชอบ โดยกล่าวว่า อยากให้แต่ละหน่วยงานสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรของตนเองให้มีศักยภาพในการวิจัย โดยไม่ต้องจ้างสถาบันการศึกษามารับจ้างให้ในเรื่องที่ตนรับผิดชอบ เช่น กรมทรัพยากรน้ำมีการวิจัยปัญหาพื้นที่ราบและพื้นที่สูง พบปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่มที่สะอาด จึงทำวิจัยระบบทรายกรองน้ำทั้งแบบใช้ไฟฟ้าและไม่ใช้ไฟฟ้า ซึ่งประสบความสำเร็จด้วยดี ทำให้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2554 ใน 8 จังหวัดภาคเหนือมีการทำระบบนี้ไปแล้ว 430 กว่าแห่ง แต่ปัญหาของการทำระบบนี้อาจมีอยู่บ้างในเรื่องของศักยภาพของบุคลากรที่อาจยังขาดมุมมองเชิงระบบอันเป็นลักษณะเฉพาะของการทำงานวิจัย (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

นอกจากเชิงนโยบายระดับประเทศ การแปลงนโยบายสิ่งแวดล้อมสู่การปฏิบัติจริงต้องการการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง เพราะการจัดการสิ่งแวดล้อมที่กระจายให้ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นจัดการ จะทำให้เกิดความเท่าเทียมมากกว่ารัฐส่วนกลาง ซึ่งรัฐส่วนกลางควรมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษา มากกว่ายกตัวอย่าง การบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ กรมป่าไม้ อาจปรับบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมป่าชุมชนและป่าเศรษฐกิจให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการกันเอง เพราะการจัดการสิ่งแวดล้อมต้องคำนึงถึงความหลากหลายเชิงพื้นที่ เช่น นโยบายให้สิทธิที่ดินทำกินแก่ชาวบ้านที่กำหนดให้ต้องเป็นพื้นที่สีบไร่ แต่การทำไร่หมุนเวียนอาจมีการถางที่เตรียมแปลงไว้เพียงสีไร่ ส่วนที่เหลือจะเก็บไว้หมุนเวียนในคราวต่อไป (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มได้เพิ่มเติมในประเด็นการกระจายอำนาจว่าแต่ละท้องถิ่นควรมีฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมของแต่ละบริบทของพื้นที่ ที่สามารถเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ยกตัวอย่างเช่น เรื่องโลกร้อน หรือโรคระบาด ซึ่งเป็นสิ่งที่ท้องถิ่นต้องเตรียมการรับมือให้ได้ (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

การปรับปรุงระบบส่งเสริมการมีส่วนร่วม

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเมืองสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นจริง ประการแรก จำเป็นต้องมีการปรับปรุงหรือแก้ไขกฎหมายที่มีลักษณะจำกัดสิทธิเสรีภาพเสียก่อน ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ควรมีการแก้ไขกฎหมายเพื่อไม่ให้เกิดการจำกัดสิทธิเสรีภาพประชาชนในเรื่องสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับรัฐธรรมนูญให้มีการรับรองสิทธิอย่างชัดเจน ไม่ควรมีเงื่อนไขที่ทำให้การใช้สิทธิเสรีภาพและการตรวจสอบของประชาชนยุ่งยาก แต่ควรมีมาตรการที่ให้ความสะดวกในการใช้สิทธิเสรีภาพและตรวจสอบแก่ภาคประชาชน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) ส่วนกฎหมายอื่นที่ควรพิจารณาปรับปรุงแก้ไข เช่น พ.ร.บ.ชุมนุมสาธารณะ การป้องกันการฟ้องร้องเพื่อปิดปากหรือ anti-slap law พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารฯ ที่ออกมามากกว่าสิบปี แต่ข้อปฏิบัติของประชาชนที่จะเข้าถึงข้อมูลข่าวสารยังยุ่งยาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564) นอกจากนี้ ควรมีกฎหมายที่สร้างหลักประกันในการเยียวยาผู้เสียหายที่ได้รับผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีแนวทางปฏิบัติกับผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

สำหรับระบบส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่ตามมา ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด ตั้งแต่เริ่มต้นการวางแผนนโยบายหรือโครงการพัฒนา จนกระทั่งไปถึงการตรวจสอบการดำเนินงานตามนโยบาย ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า รัฐควรปรับปรุงตั้งแต่เริ่มต้นของกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมตาม พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อมฯ พ.ศ.2535 ภาคประชาชนควรได้มีส่วนร่วมเก็บข้อมูล ร่วมรับรู้ และตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ประชาชนรับรู้และเข้าใจข้อมูลที่ตรงกันก่อนตัดสินใจ เป็นการร่วมคิดร่วมทำ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564) ทั้งนี้ ภาครัฐอาจจำเป็นต้องมีการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมหรือปรับปรุงที่มีอยู่เดิม เช่น มีการออกแบบกระบวนการจัดทำนโยบายที่ขยายพื้นที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองให้กว้างยิ่งขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) หรือออกแบบเครื่องมือที่ช่วยในการตัดสินใจ เช่น การจัดทำประชามติแบบที่ไม่มีผลผูกพัน ที่เรามีอยู่แต่ไม่ได้มีการออกแบบพัฒนามากนัก จึงใช้ระบบตัวแทนซึ่งอาจไม่ได้เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แท้จริง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564) ซึ่งวิธีการมีส่วนร่วมแม้ประเทศไทยจะนำหลักการสากลมาแต่ก็ต้องนำมาปรับให้เข้ากับบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ในส่วนการมีส่วนร่วมของข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม มีข้อมูลเพิ่มเติมว่า จุดตั้งต้นที่สำคัญที่สำคัญคือ กระบวนการมีส่วนร่วม แต่กระบวนการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นไม่ได้หากข้อมูลไม่เท่ากัน หรือไม่เป็นข้อมูลชุดเดียวกัน เช่น โครงการการสร้างแนวป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง ชุมชนมีข้อมูลชุดหนึ่งที่เกิดมาจากการประสบการณ์จริง ในขณะที่ข้อมูลของภาครัฐหรือข้อมูลของผู้ที่มีส่วนได้แต่ไม่มีส่วนเสีย มีข้อมูลวิชาการอีกชุดหนึ่ง ที่อาจเป็นการให้ข้อมูลเพียงด้านเดียว และมีอำนาจการตัดสินใจและมีกลุ่มผู้มีส่วนได้โดยตรงหนุนหลังอยู่ ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมบนฐานข้อมูลที่ไม่เท่าเทียมกัน (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

ภายหลังจากผลของการมีส่วนร่วมออกมาแล้ว ภาครัฐควรแสดงผลการศึกษาและสร้างการรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ที่จะดำเนินโครงการพัฒนา รวมทั้งกระบวนการพัฒนา ผลกระทบของแต่ละ

ทางเลือกที่เป็นบวกและลบ และผลของการตัดสินใจเลือกทางเลือกให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีความเข้าใจ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564) อย่างไรก็ตาม ภาคประชาชนควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานตามนโยบายด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มยังมีข้อเสนอเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปรับปรุงระบบการมีส่วนร่วมในประเทศไทยที่เรียกว่าการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ที่ควรปรับในระดับโครงสร้างการตัดสินใจ โดยกล่าวว่ารูปร่างของ SEA EIA และ EHIA รวมถึงองค์กฤษฎีการด้านสิ่งแวดล้อมกำลังพัฒนาดีขึ้น แต่รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2560 กลับตัดประเด็นองค์กฤษฎีการออก ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจในกระบวนการ EIA ที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ และขั้นตอนในการอนุมัติอนุญาต เรื่องกระบวนการประเมินผลกระทบ เช่น SEA EIA EHIA ควรอยู่ภายใต้องค์กฤษฎีการ เพราะอุปสรรคที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ แทบทุกโครงการไม่ว่าจะเป็นโครงการของรัฐหรือเอกชนมีคณะกรรมการอยู่คณะหนึ่งเป็นผู้พยายามจะชี้ขาด คือ กก.วล. หรือ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โครงสร้างและองค์ประกอบของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาตินั้น มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานโดยตำแหน่ง และคณะกรรมการฯ เป็นผู้คัดเลือก คชก. คือ คณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม คณะต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่นถ้ากรมชลประทานต้องการสร้างเขื่อน หรือกรมทรัพยากรน้ำอยากสร้างเขื่อน ก็ส่งโครงการไปให้กับ กก.วล. แล้วจะมี กก.วล.คนใดเห็นแย้งกับส่วนราชการด้วยกัน มันจึงไม่มีความเป็นอิสระโดยตรง ดังนั้น กก.วล.ควรตัดทิ้งได้แล้ว แล้วยกเรื่อง SEA EIA EHIA ขึ้นมาเป็นความรับผิดชอบขององค์กฤษฎีการ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเพิ่มเติมแนวทางการให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในพื้นที่การเมืองสิ่งแวดล้อม โดยใช้สื่อโซเชียล ซึ่งภาครัฐควรมีโครงสร้างพื้นฐานไวไฟฟรีหรือราคาถูก เพราะคนที่มีส่วนร่วมยังเป็นคนในเมืองเป็นหลักหรือเป็นคนในเมืองใหญ่ จะทำให้คนเข้าถึงข้อมูล เพราะการคลิกด้วยข้อมูลเมื่อมีข้อมูลรอบด้าน แล้วจะนำไปสู่การที่เราวางแผนกันว่าจะปฏิบัติอะไรร่วมกัน ทั้งนี้ ไม่ควรกังวลว่ามีหลายชุดข้อมูลแล้วจะไม่ได้ข้อมูล เพราะที่น่ากลัวยิ่งกว่าคือข้อมูลที่ผูกขาดชุดเดียว ส่วนการพิจารณาความเชื่อถือได้ของข้อมูลประชาชนจะเป็นผู้ตรวจสอบได้เอง [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ยังให้ข้อเสนอแนะในรายละเอียดย่อยอื่น ๆ เช่น การให้ภาครัฐมีการถอดบทเรียนและนำไปปฏิบัติหรือมีการพัฒนากำลังคนให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ประเทศไทยมีการศึกษาดูงานเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมจากหลายประเทศ ซึ่งควรนำมาถอดบทเรียน และปรับใช้จริงให้เข้ากับมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ยกตัวอย่างการศึกษาดูงานเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำในสาธารณรัฐสิงคโปร์ ที่มีการเก็บกักน้ำและนำน้ำรีไซเคิลมาใช้ ผลิตน้ำจืดจากน้ำทะเลโดยเทคโนโลยีเมมเบรนขนาดใหญ่ หรือประเทศเกาหลีมีแนวทางการพัฒนาทรัพยากรน้ำโดยออกแบบทางวิศวกรรมแหล่งเก็บกักน้ำที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ของประชาชน และยังใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ด้วย หรือเนเธอร์แลนด์ที่มีการออกแบบวิศวกรรมเพื่อป้องกันคลื่น น้ำท่วม การรुक้าของน้ำเค็ม หรือประเทศอิสราเอลที่มีเทคโนโลยีพัฒนาโครงข่ายระบบท่อ เทคโนโลยีกลั่นน้ำทะเลเป็นน้ำจืด เทคโนโลยีเพื่อให้มีการใช้น้ำน้อย การนำน้ำท่วมไปเติมชั้นน้ำบาดาลที่มีขนาดใหญ่และลึกมาก เป็นต้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564) และในส่วนการพัฒนากำลังคนของภาครัฐ บุคลากรของรัฐนอกจากมีองค์ความรู้เฉพาะในเรื่องสิ่งแวดล้อม ยังจำเป็นต้องมีทักษะและความเข้าใจในการทำงานร่วมกับกลุ่มคนที่หลากหลาย พร้อมมีส่วนร่วม ยกตัวอย่าง บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่อนุรักษ์ไม่ควรมีความรู้หรือ

มีความสามารถด้านวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีทักษะการทำงานแบบมีส่วนร่วมหรือมิติอื่นที่เกี่ยวข้อง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

4.3.3.2 ภาคประชาสังคม

การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมเองต่อประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมหากจะไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้น พบว่า ภาคประชาสังคมควรมีบทบาทด้านพลเมือง ได้รับการส่งเสริมด้านฐานความรู้ และปรับเปลี่ยนท่าทีในการเคลื่อนไหวใหม่ ดังนี้

ความเป็นพลเมือง

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ที่เป็นภาครัฐเห็นว่าภาคประชาชนและเอกชนมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม โดยกล่าวว่า การปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของประชาชน รวมถึงภาคเอกชนที่เป็นผู้ประกอบการที่ต้องช่วยกันจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน เช่น มีระเบียบวินัยในการแยกขยะ สอดส่องดูแลผู้กระทำผิด ไม่ปลดปล่อยสารพิษสู่สิ่งแวดล้อม ปฏิบัติตามมาตรฐานการควบคุมมลพิษ เป็นต้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

สอดคล้องกับข้อมูลจากการสนทนากลุ่มว่าการเมืองและการจัดการทรัพยากร ประชาชนต้องตระหนักว่าการเมืองคือการเคลื่อนไหวเพื่อทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น การเคลื่อนไหวของประชาชนเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงกฎหมายทรัพยากรอาจจะต้องทำอย่างจริงจังมากขึ้น ถ้าเกิดการเคลื่อนไหวของประชาชนมีพลังจริงมันอาจจะมีผลต่อการกดดันรัฐสภาได้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564) เช่นเดียวกับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มในภาคใต้กล่าวว่า สิทธิชุมชนต้องมาพร้อมกับหน้าที่ รัฐธรรมนูญมีการพูดถึงสิทธิแต่ไม่ได้พูดถึงหน้าที่ในการรักษาทรัพยากรและบำรุงรักษา หากเราจะให้สิทธิชุมชนก็ต้องควบคู่กับการให้ความรู้หน้าที่ของชุมชนด้วยว่าชุมชนมีหน้าที่อะไร เพื่อป้องกันการอ้างสิทธิของตนแต่ไปละเมิดผู้อื่น (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

กลไกหนึ่งที่มีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเสนอให้เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมคือ ยกระดับและให้ความสำคัญกับเครือข่ายอาสาสมัครทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือ ทสม. รวมถึงประชาชนอื่น ๆ ด้วย ซึ่งจำเป็นต้องมีความร่วมมือในการให้ความสำคัญกับกลไกนี้ตั้งแต่ระดับนโยบายของหลายกระทรวงร่วมกัน เพราะในระดับพื้นที่นโยบาย ทสม. จะถูกกระจายไปยังกระทรวงอื่น ซึ่งจะมีผลต่อความสำคัญ รวมถึงเรื่องงบประมาณด้วย (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

องค์ความรู้

องค์ความรู้ของภาคประชาสังคม ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ในเชิงลึกและหลากหลาย เพราะภาคประชาสังคมเป็นที่รวมของกลุ่มคนจากหลายหลายอาชีพและหลากหลายความสนใจ แต่มีจุดร่วมกันในการที่จะเคลื่อนไหวในประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม แต่องค์ความรู้ของประชาสังคมทั้งที่เกี่ยวกับพื้นที่ของตนและเชิงการเคลื่อนไหว ยังขาดการเก็บรวบรวมอย่างเป็นระบบ จึงทำให้องค์ความรู้เหล่านี้ไม่ได้ถูกนำเข้าสู่วาระทางนโยบายเพื่อการพัฒนา ทำให้องค์ความรู้ชุดอื่นที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ได้รับความสนใจมากกว่า และถูกนำมาใช้ในการตัดสินใจทางนโยบาย ยกตัวอย่าง ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ความรู้พื้นบ้านมีความสำคัญอย่างมาก ดังเช่นการสำรวจพื้นที่ลุ่มน้ำสงครามตอนใต้จังหวัดนครพนม เมื่อทำเสร็จแล้วจะเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการผลักดันให้ประกาศเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งความรู้พื้นบ้านที่เป็นความรู้เฉพาะถิ่นมีความละเอียดกว่าความรู้แบบ

วิทยาศาสตร์ ซึ่งการใช้ชุดความรู้ของพื้นบ้านให้ทัดเทียมกับชุดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ต้องอาศัยการลงทุน และลงทุนอย่างมาก ภาคประชาสังคมยังขาดการสนับสนุนส่วนนี้

อย่างไรก็ดี ภาคประชาสังคมบางส่วนมีศักยภาพเชิงการเคลื่อนไหวและมืองค์ความรู้ เช่น ภาคประชาชนในภาคใต้คิดเรื่องแม่น้ำสีเขียวหรือ Green River ขึ้นมา มีการคิดร่วมกันว่าองค์ประกอบของน้ำสีเขียวมีอะไร ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมอย่างไร และวิธีการที่จะทำให้น้ำไปสู่แม่น้ำสีเขียวต้องทำอะไร เป็นความรู้ที่ผลิตกันขึ้นมาและทำเป็นหนังสือ 1 เล่ม ส่วนเรื่องที่ 2 เป็นเรื่องของการวางตัวแบบการจัดการน้ำของประเทศไทยว่าควรจะเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นชุดประสบการณ์จากหลาย ๆ พื้นที่ว่า ถ้าจัดการแบบนี้แล้วมันจะเป็นประโยชน์ ถ้าจัดการแบบนี้แล้วมันจะแย่ แล้วถอดรหัสเรื่องความรู้จากปฏิบัติการออกมาเขียนเป็นหนังสือข้อเสนอในการจัดสัมมนาเชิงวิชาการและการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ เพราะหากมีข้อมูลชุดหนึ่งที่เป็นรูปธรรมก็จะมีพลัง เป็นสิ่งที่ภาคประชาชนจะทำรายงานวิชาการแบบง่าย แต่จะเป็นจุดตั้งต้นให้ฝ่ายวิชาการเข้ามาเติมเต็มทำให้ชุดความรู้พวกนี้มันได้รับความสมบูรณ์และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

ดังนั้น ความรู้ภาคพลเมืองหรือความรู้เฉพาะถิ่นควรมีระบบทางวิชาการส่งเสริม เช่น กองทุนสิ่งแวดล้อมที่ภาคชุมชนสามารถของบประมาณเพื่อจ้างบริษัทที่ปรึกษาในการทำรายงานแบบวิจัยเช่น EHIA ฉบับประชาชน เพื่อมีการรวมความรู้ทั้งของวิทยาศาสตร์และความรู้ภาคประชาชนเข้าด้วยกัน แล้วจึงนำข้อมูลเหล่านั้นมาทำประชาพิจารณ์ตามหลักสากลเพื่อให้มีการโต้เถียงกันในทุกแง่มุม ซึ่งจะนำไปสู่การประเมินผลกระทบอย่างรอบด้าน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 [สัมภาษณ์], 6 พฤษภาคม 2564) หรือมีระบบส่งเสริมการวิจัยฐานชาวบ้านที่ให้ชุมชนได้มาเข้าร่วมในงานวิจัยตั้งแต่เริ่มต้น เช่นงานวิจัยที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.เดิม) เคยส่งเสริมงานวิจัยแบบ community based research เช่น การทำเครื่องกรองน้ำทรายหยาบที่ทำให้ชาวบ้านติดตามต่อได้ มีการออกแบบให้ชุมชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนตั้งแต่ตอนต้น (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

การปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ในการเคลื่อนไหว

ภาคประชาสังคมควรมีการปรับทำที่ในการเคลื่อนไหวใหม่ เพราะที่ผ่านมามีการเคลื่อนไหวของประชาสังคมถูกมองเป็นคู่ตรงข้ามกับรัฐ ซึ่งภาคประชาสังคมควรเริ่มจากการหาเครือข่ายหรือแนวร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างกติกาสังคมร่วมกัน มีการสร้างชุมชนทางนโยบายคู่ขนานไปกับภาครัฐ มีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์ ปรับกระบวนการทัศน์การเคลื่อนไหวใหม่ และสร้างตัวแทนที่มีพลัง

ในส่วนของการหาเครือข่ายหรือแนวร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างกติกาสังคมร่วมกัน ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ภาคประชาสังคมควรหาแนวร่วมเพื่อสร้างกติกาในการอยู่ร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างจริงจัง เพื่อการสร้างจิตสำนึก เพราะกฎหมายควบคุมต่าง ๆ ในประเทศไทยเองได้มีการดำเนินการมาหมดแล้ว แต่ก็ยังไม่อาจจัดการสิ่งแวดล้อมได้ดี (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

จากการสนทนากลุ่มภาคใต้ พบว่า มีการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของเครือข่าย โดยผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มกล่าวว่า ยกตัวอย่าง เครือข่ายอันดามันโกกรีนที่จังหวัดกระบี่ มีการผสมระหว่างภาคประชาชนและเอกชน เป็นกลุ่มด้านการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก เป็นการรวมกลุ่มเป้าหมายคือทำอะไรให้ทุกภาคส่วนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเมืองร่วมกัน เกิดผลกระทบกับทุกฝ่ายน้อยที่สุดและมันจะก้าวไปสู่เมืองที่น่าอยู่และยั่งยืนได้อย่างไร เพราะฉะนั้น มิติของกระบี่จึงมีหลายภาคส่วน เช่น กลุ่มเครือข่ายอุตสาหกรรมป่าลัมพยายามผลักดันในเรื่องของการเปลี่ยนของเสียให้กลายเป็นพลังงานสะอาด โดยการนำ

น้ำเสียมาใช้ผลิตไฟฟ้าที่เหลือก็นำไปทำเป็นน้ำปุ๋ย และส่วนของน้ำที่เหลือปล่อยลงสู่แม่น้ำ หากรัฐบาลสนับสนุนทั้งภาคปาล์ม ทำลายปาล์ม หรือน้ำเสียก็จะเป็นการสร้างเป็นมูลค่าเพิ่มที่เป็นรายได้ย้อนกลับไปสู่ภาคเกษตรกรรม และเป็นความมั่นคงด้านพลังงาน ในกลุ่มของเอกชนด้านการท่องเที่ยว ก็มีการผลักดันสันดา เมืองหลวงโซลาเซลล์ แนวคิดคือจะทำอย่างไรที่จะสามารถพึ่งพาตนเองด้านพลังงานได้โดยดูจากของภาคส่วนอื่นเรื่องของโซลาเซลล์ไปไกลมาก จึงมีการพัฒนาตัวแบบของเกาะสันดา และในกลุ่มโรงแรมก็สามารถพึ่งพาตนเองในขั้นต้นได้ด้วยการลดการใช้พลังงานอย่างเป็นรูปธรรม และทางกลุ่มพยายามที่จะผลักดันตัวแบบนี้ไปยังภาคการท่องเที่ยวในพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศไทย เป็นตัวแบบโรงแรมขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ ปัจจุบันยังไม่ถึงกับว่าเป็นระบบแบบงานวิจัยที่เป็นงานเชิงวิชาการ ยังอยู่ในกระบวนการภาคปฏิบัติเป็นหลักอยู่ แต่มีเป้าหมายระยะยาวจะเข้าไปถึงการเก็บข้อมูล (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

ภายหลังการหาเครือข่ายแล้ว ภาคประชาสังคมควรเคลื่อนไหวในลักษณะเป็นผู้เสนอนโยบาย คู่ขนานไปกับหน่วยงานภาครัฐ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในส่วนของการชุมชนทางนโยบายที่มันเหมือนกับทำงานคู่ขนานไปกับกระบวนการทางการเมืองจะเป็นตัวช่วยให้ทุกคนมารวมกัน ทำให้ชาวบ้าน นักวิชาการ ภาคอุตสาหกรรม หรือหน่วยงานรัฐมารวมกัน อาจจะเป็นหลายชุมชนที่มีความหลากหลายแต่ก็เห็นเกิดขึ้นแล้ว เพียงแต่ว่ามันอาจจะยังไม่ชัดเจน แล้วก็ทำให้ชุมชนนโยบายตรงนี้มันแปลงแนวคิดให้เป็นการปฏิบัติ มันแปลงผลออกมาให้เป็นการปฏิบัติจริง มันต้องสร้างชุมชนนโยบายที่มันเป็นกลไกที่อยู่ระหว่างนี้มันจะต้องสร้างให้เกิด (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564; ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 [สัมภาษณ์], 8 กุมภาพันธ์ 2564)

สอดคล้องกับข้อค้นพบจากการสนทนากลุ่มในภาคใต้ ว่าการทำงานของภาคประชาสังคมควรเป็นในแบบที่มีการกำหนดทิศทางการพัฒนา เพราะที่ผ่านมาเป็นการไล่ตามแก้ปัญหา เช่น เรื่องพลังงานในภาคใต้มีการทะเลาะกันมาในรอบ 10 ปีนี้ไม่ว่างวัน โดยเฉพาะในกรณีของโรงไฟฟ้าถ่านหิน อย่างน้อยในรอบ 5 ปีมานี้ มี 5 โรงไฟฟ้าทะเลาะกันไม่รู้จักสิ้นสุด เราจึงได้มีการเสนอกับรัฐมนตรีกระทรวงพลังงานฯ ว่าถ้าอย่างนั้นต้องมีการทำการประเมินเชิงยุทธศาสตร์ระบบไฟฟ้าของภาคใต้เพื่อกำหนดตำแหน่งแห่งที่ที่ถูกต้องว่า ในกระบวนการพัฒนามิตินด้านสิ่งแวดล้อมมันจะอยู่กันอย่างไร ขณะนี้คณะกรรมการที่กระทรวงพลังงานตั้งขึ้นมาจะมีการประกาศในไม่อีกกี่วันนี้ หากมีการประเมินยุทธศาสตร์ก็น่าจะทำให้เรื่องโรงไฟฟ้าภาคใต้ได้ข้อยุติร่วมกัน ดังนั้น ความคิดเห็นของประชาชนที่ได้รับฟังกันมา กรณศึกษาต่าง ๆ รวมทั้งตัวเลขข้อมูลที่รัฐมีทั้งหมดเอามาวางรวมกันแล้วกำหนดแผน ถ้าจะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศนี้มันจะต้องมีในลักษณะแบบนี้เนื่องจาก ปัญหาเกิดขึ้นเรื่อย ๆ และเกิดการทะเลาะกันระหว่างคนในท้องถิ่นเอง คนท้องถิ่นทะเลาะกับนายทุน และทะเลาะกับรัฐด้วย เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นมากเกินไป (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมไม่ควรปิดจบแค่เพียงการเสนอความต้องการพัฒนา แต่ควรมีการเคลื่อนไหวสื่อสารอย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ประชาสังคมอาจต้องใช้สื่อสังคมแบบโซเชียลมีเดียมากขึ้น (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) รวมทั้งต้องมีการขับเคลื่อนอีกมาก แม้ยังไม่ใช่ประเด็นปัญหา เช่น การเคลื่อนไหวและสื่อสารเรื่องแม่น้ำโขงแม่ในช่วงปกติ ไม่ต้องรอให้แม่น้ำโขงแห้งก่อนแล้วจึงสื่อสาร เห็นได้ว่าช่องทางหรือสำนักข่าวที่รายงานเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม หรือเว็บไซต์ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทำได้ดีขึ้น แต่รูปแบบยังเป็นการรอให้ปัญหาเกิดขึ้นก่อนแล้วจึงนำเสนอ ทั้งที่จริงอาจมีการสื่อสารได้ตลอด เช่น สื่ออย่าง The Standard หรือ The Matter ที่การสื่อสารในบางบทความไม่มีเหตุการณ์ใดเป็นตัวนำ แต่ก็สามารถนำเสนอได้อย่างน่าสนใจและทำให้เป็นกระแส (Viral) ได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

นอกจากนี้ ข้อค้นพบในการเคลื่อนไหวของประชาชนจากการสนทนากลุ่มในภาคใต้มีข้อสนใจว่า ภาคประชาชนหรือภาคประชาสังคม มีความได้เปรียบในทางการเมืองในฐานะเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยกล่าวว่า ตอนนี้งานการเมืองฟังประชาชนอยู่แล้ว แต่ประเด็นคือประชาชนมีอำนาจเพียงใด เช่น มีความรู้ชัดเจนหรือไม่ คนเห็นด้วยกับข้อเสนอของภาคประชาชนมากน้อยเพียงใด ข้อเสนอของภาคประชาชนดีจริงหรือไม่ อย่างน้อย 2-3 ตัวชี้วัดนี้ฝ่ายการเมืองจะเริ่มฟัง เพราะฝ่ายการเมืองมีความห่วงใยต่อการเลือกตั้ง และเมื่อการเมืองเปลี่ยนจะมีผลให้ข้าราชการเปลี่ยนไปด้วย (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

ในส่วนของการสร้างตัวแทนที่มีพลัง ภาคประชาสังคมยังขาดตัวแทนที่เข้มแข็งที่จะสามารถมีอิทธิพลทางนโยบายสิ่งแวดล้อมทั้งแนวราบและแนวตั้ง ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า มิติผู้ประกอบการยังขาดอยู่ในประเทศไทย ผู้ประกอบการบางส่วนที่อาจได้เข้าไปรวมในเชิงนโยบายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอาจมีบางกลุ่ม เช่น สภาอุตสาหกรรมอาจมีมุมมองอุตสาหกรรมพลังงานหมุนเวียน แต่ยังขาดสมาคมเกษตรอินทรีย์ที่เป็นตัวแทนผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในระดับประเทศ ซึ่งจะสามารถผลักดันประเด็นนี้ในระยะยาวได้มากกว่า หรือการหาตัวแทนคนรุ่นใหม่ที่สนใจเคลื่อนไหวประเด็นสิ่งแวดล้อม ก็อาจทำให้มีรูปแบบที่แตกต่างและสร้างสรรค์มากขึ้นได้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564) นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ยังกล่าวว่าการเคลื่อนไหวของตัวแทนที่มีพลังทางนโยบายอีกกลุ่มหนึ่งที่สำคัญ คือ พรรคการเมือง ที่อาจเป็นจุดเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างราชการและประชาชน เพราะตัวแทนพรรคการเมืองบางคนมีบทบาทเป็นผู้บริหารของราชการ และขณะเดียวกันเป็นตัวแทนของประชาชนด้วย แต่ปัจจุบันยังไม่มีพรรคการเมืองไทยที่มีลักษณะแบบนี้ จึงควรมีการสนับสนุนพรรคการเมืองที่จะมาผลักดันประเด็นสิ่งแวดล้อมโดยตรง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

สอดคล้องกับข้อค้นพบจากการสนทนากลุ่มในภาคใต้ว่า ต้องมีการกดดันพรรคการเมืองให้พูดเรื่องนโยบายสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น อาจไม่ใช่ทุกพรรคการเมืองแต่จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่จะทำให้คนรู้สึกว่าการเมืองสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญ เพราะเอ็นจีโอพูดไปคนส่วนหนึ่งก็จะไม่ค่อยสนใจ แต่หากเป็นนักการเมืองพูดจะทำให้ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมอยู่บนพื้นที่สาธารณะ และทำงานได้ง่ายขึ้น พรรคที่ตนมีโอกาสจะเข้าไปผลักดันอาจเป็นพรรคก้าวไกลหรือพรรคกรีนที่ยังไม่ล่มสลาย ให้เขาช่วยพูดเรื่องสิ่งแวดล้อมให้ชัดเจนกว่านี้ พรรคการเมืองควรพูดถึงสิ่งแวดล้อมในเชิงระบบหรือเชิงมหภาคให้ชัดเจนกว่านี้ ไม่ใช่พูดถึงแต่เรื่องเล็กน้อย อนาคตอันไม่ หากพรรคการเมืองพูดสิ่งแวดล้อมในเชิงมหภาค จะทำให้เรื่องสิ่งแวดล้อมอยู่บนพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

4.3.3.3 ภาควิชาการ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ภาควิชาการจำเป็นต้องมีความเข้าใจพื้นที่และมีการทำงานร่วมกับชุมชนมากขึ้น มีการผลิตงานวิจัยที่มองเห็นภาพรวม เพราะปัญหาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมไม่ได้มีลักษณะแยกส่วน รวมทั้งควรมีงานวิชาการในเชิงปฏิบัติด้วย ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การทำงานวิจัยร่วมกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีปัญหาในแต่ละภาคส่วน ต้องเริ่มจากรู้จักชุมชนว่าวิถีชีวิตวัฒนธรรมเขาเป็นอย่างไร เช่น ชุมชนชนเผ่าปกากะญอที่ท่าไร่หมุนเวียน เป็นภูมิปัญญาที่มีมาหลายร้อยปีแต่ไม่ได้มีการศึกษาเรื่องนี้กันอย่างจริงจัง ต้องรู้มรดกทางธรรมชาติในพื้นที่ชุมชน เช่น มูลค่าทางเศรษฐกิจ หรือมูลค่าทางนิเวศวิทยา จากนั้นต้องรู้ถึงปัญหาและผลกระทบ ซึ่งนำไปสู่การรู้อนาคตคือการแก้ไขปัญหา การจะรู้สิ่งเหล่านี้ได้ต้องใช้การวิเคราะห์ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อนำคนที่จะได้รับผลกระทบเข้ามาพูดคุยหาทางออกร่วมกัน (ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 [สัมภาษณ์], 29 มกราคม 2564) สอดคล้องกับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มว่า อยากให้ภาควิชาการทำงานร่วมกับ

ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน ท้องถิ่น และภาครัฐมากขึ้น เช่น เชียงใหม่มีกลุ่มต่าง ๆ มากมาย อย่าง สภามหาวิทยาลัย กลุ่มรักษ์เชียงใหม่ กลุ่มพัฒนาคลองแม่ข่า ฯลฯ นักวิชาการอาจทำงานกับภาคส่วนเหล่านี้มากขึ้น โดยพิจารณาปรากฏการณ์เป็นตัวตั้ง เพื่อให้กลุ่มคนที่หลากหลายนี้มีโอกาสรับรู้งานวิชาการมากขึ้นและทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ หรือว่ามีการจัดตั้งกลุ่มนักวิชาการเพื่อทำงานกับภาคส่วนอื่น ดังเช่นการตั้งศูนย์วิชาการขึ้นมาในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ภาคใต้ก็มีกลไกนี้อยู่ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ศูนย์นี้เหมือนเป็น คณะทำงานเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า บูรณาการหน่วยงานต่าง ๆ คล้ายกับองค์กร Think tank ที่มีกลไกฝ่ายปฏิบัติการด้วย โดยออกแบบการทำงานร่วมกันกับภาครัฐ ท้องถิ่น ประชาสังคม เพื่อจัดการสภาพปัญหาในพื้นที่ (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

สำหรับงานวิชาการที่ควรมองภาพรวม ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มกล่าวว่าประเทศไทยใช้กรอบความคิดหลายตัวเข้ามาแยกส่วนระบบของธรรมชาติ ระบบนิเวศ ระบบสิ่งแวดล้อม ทำให้เรามีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเยอะมาก แต่ขาดการทำงานร่วมกัน ยิ่งนานไปมันเลยเท่ากับว่าแต่ละฝ่ายก็จะเลือกทำที่ตรงกับหน่วยงานตัวเอง เมื่อไปสู่ภาคประชาชนผู้รับข้อมูลที่ถูกทำให้แยกส่วนของหน่วยงานภาครัฐ ก็เกิดการเลือกใช้ข้อมูล หากฝ่ายไหนไม่ได้รับผลกระทบตรงก็จะไม่รู้สึกว่าตัวเองสูญเสียผลประโยชน์ ยกตัวอย่างอย่างฝุ่น PM 2.5 เป็นมลพิษข้ามพื้นที่ คนกรุงเทพฯ ก็ได้รับปัญหาฝุ่นทางจากสระบุรี จากนิคมอุตสาหกรรมมาตาพุด จากสมุทรสาคร หรือสมุทรปราการด้วย แต่คนกรุงเทพฯ ก็ถูกทำให้เชื่อว่า PM 2.5 มีปัญหาเฉพาะเรื่องของฝุ่นจากรถยนต์ เพราะฉะนั้นงานวิชาการด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืน ต้องทำให้เห็นภาพของการเชื่อมโยงของปัญหาทั้งหมดด้วย เนื่องจาก เราไม่สามารถถอนธรรมชาติออกมาเป็นส่วน ๆ ว่า อันนี้เป็นปัญหาคว้น อันนี้เป็นปัญหาเรื่องน้ำ เพราะทุกอย่างมันจะต้องเชื่อมโยงกัน หรือตัวอย่างปัญหาอย่างโครงการขนาดใหญ่ ยกตัวอย่างอย่างโครงการคลองไทย ซึ่งจะกระทบในเรื่องสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ 5 จังหวัดในภาคใต้²⁹ ตามโจทย์ว่าการเมืองสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเราอาจต้องหาจุดสมดุลมากกว่าการพึ่งพาแค่เรื่องประมงเพียงอย่างเดียว ซึ่งมีนักวิชาการอยู่ไม่เยอะมากที่จะนำองค์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่เข้ามานำเสนอความเห็นในเชิงวิชาการแบบนี้ ภาควิชาการควรได้มีส่วนนำเสนอข้อค้นพบเชิงวิชาการในโครงการขนาดใหญ่ เช่นว่าถ้ามีโครงการคลองไทยเกิดขึ้น ทรัพยากรประมงจะเป็นอย่างไร ป่าไม้จะเป็นอย่างไร ระบบนิเวศที่เชื่อมโยงเกี่ยวกับระบบของน้ำจืดที่เชื่อมโยงกับน้ำเค็มจะเป็นอย่างไร ฯลฯ ถ้ามีฐานข้อมูลจากภาคนักวิชาการที่ชัดเจนครอบคลุมมาให้ประชาชนได้ตัดสินใจ จะทำให้โครงการใหญ่ ๆ ที่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นได้ยากมาก แต่หลายครั้งเรามักเห็นการปล่อยให้โครงการเกิดขึ้นและมาแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ อย่างเช่น ธรรมนุญที่อ่าวอุดม ถ้ามว่าในข้อเท็จจริงแล้วชุมชนคุ้มค่าใหม่กับการได้ธรรมนุญตรงนั้นกับสิ่งที่เขาสูญเสีย เช่นเดียวกับเรื่องของการกัดเซาะชายฝั่ง ที่ผ่านมามีเครือข่ายนักวิชาการยังไม่เคยทำให้เห็นว่าการที่เราไปเขื่อน การกัดเซาะชายฝั่งมาขวางพื้นที่อยู่ในทะเลไทย โดยเฉพาะในฝั่งอ่าวไทยทำให้เกิดความเสียหายในเชิงเศรษฐกิจ เกิดความเสียหายที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคิดเป็นมูลค่าเท่าไร แต่กลายเป็นการคุยในระดับโครงการว่า ถ้าเกิดผลกระทบจะแก้ปัญหาตรงนี้อย่างไร ปัญหาเหล่านี้จึงกลายเป็นงูกินหางไป ทั้งที่ถ้ามองในภาพใหญ่แล้วส่งผลกระทบกับทรัพยากรทางทะเลเยอะมาก ภาควิชาการจึงน่าจะมีฐานข้อมูลที่ชัดเจน

²⁹ คลองไทยมีกำหนดระยะทาง 135 กิโลเมตร เริ่มจากทิศตะวันตกฝั่งอันดามัน พื้นที่ปากคลองไทยอยู่บริเวณเกาะลันตา จ.กระบี่ และ ปากเมง อ.สิเกา จ.ตรัง โดยแนวคลองไทยจะผ่าน อ.วังวิเศษ อ.ห้วยยอด อ.รัชฎา และเข้าเขต จ.นครศรีธรรมราช อ.ทุ่งสง อ.ชะอวด ผ่านเข้าเขตจังหวัดพัทลุง อ.ป่าพะยอม อ.ควนขนุน บริเวณทะเลน้อยซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ และตัดออกทะเลอ่าวไทยทิศตะวันออก ที่คลองแดน อ.ระโนด จ.สงขลา รวม 5 จังหวัด 8 อำเภอ 24 ตำบล 94 หมู่บ้าน และคาดว่าจะมีจำนวนประชากรที่ต้องอพยพ 63,441 คน (ที่มาเชิงอรรถ <https://news.thaipbs.or.th/content/262482>)

ครอบคลุมเพื่อให้ภาคประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจได้เพราะข้อมูลที่ออกมาไม่น้อย ไม่ต่อเนื่อง และคลุมเครือ จะทำให้เราต้องตามแก้ปัญหาไม่รู้จบ (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

สำหรับข้อเสนองานวิชาการเชิงปฏิบัติ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มกล่าวว่าภาควิชาการต้องมีการปรับบทบาทพอสมควร เป้าหมายของงานวิจัยทั้งหมดส่วนใหญ่ควรอิงกับปฏิบัติการเลย เพราะว่าตอนนี้สังคมวิกฤตมากและการเคลื่อนไหวจะไร้พลัง ถ้าไม่มีงานวิชาการมา ยกตัวอย่าง กลุ่มเคลื่อนไหวของภาคใต้เราไปจ้างทีมอาจารย์คณะวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร ให้สร้างโมเดลการกระจายมลพิษ กลุ่มระดมเงินเพื่อจ้าง 150,000 บาท เพราะ เราเห็นว่าถ้าไม่มีงานวิทยาศาสตร์ของนักวิชาการออกมาก็จะทำให้ปัญหาที่ประชาชนกำลังเผชิญมีน้ำหนักน้อยลงไป จะเห็นว่าเมื่อวิชาการร่วมมือกับประชาชนก็จะมีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้ (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564)

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มยังเสนอเกี่ยวกับกรอบการทำงานด้านการวิจัยที่ต้องใช้ระยะเวลา นานมากกว่าจำกัดด้วยงบประมาณ โดยกล่าวว่าควรพิจารณาเรื่องระยะเวลาในการวิจัยที่ไม่จำเป็นต้องดำเนินงานตามงบประมาณ เพราะงานวิจัยด้านสิ่งแวดล้อมมีเรื่องของช่วงเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งไม่เป็นไปตามงบประมาณของระบบราชการ เช่น ช่วงวาระเก็บเกี่ยวอาจเป็นช่วงที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมกำลังเข้มข้น แต่กลับอยู่ช่วงปลายงบประมาณซึ่งเป็นช่วงที่งานวิจัยต้องแล้วเสร็จ จึงทำให้ข้อมูลที่เก็บก่อนหน้านั้นอาจมีอคติได้ (ภาคกลาง [สนทนากลุ่ม], 4 สิงหาคม 2564)

นอกจากการปรับบทบาทของแต่ละภาคส่วนข้างต้นแล้ว ในภาพรวมสังคมไทยจำเป็นต้องทบทวนหลักการต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในประเทศไทย เช่น หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายหรือ PPP ในสังคมไทยค่อนข้างผิดรูปร่าง ทุกวันนี้จากหลักการ PPP กลายเป็นเพียงเรื่องของ CSR เรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมที่ภาคธุรกิจและภาครัฐพยายามส่งเสริม การทำ CSR ในสังคมไทยในหลาย ๆ โครงการกลายเป็นว่าไปหามวลชนผู้สนับสนุนในพื้นที่ หากใครไม่สนับสนุนก็จะไม่ไปทำ CSR แต่ถ้าใครต้องการได้รับการสนับสนุนทางการเงินและความช่วยเหลือ จะต้องเปลี่ยนจากความคิดเห็นจากคัดค้านมาเป็นสนับสนุน แล้วจะได้รับความช่วยเหลือ CSR ในแบบช่วยเหลืองานบวช งานแต่ง ไปถ้ายรูป แล้วก็ทำเอกสารออกมาว่าบริษัทกำลังพัฒนาโครงการอะไรบ้าง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

4.3.3.4 ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

ข้อเสนอแนะทางวิชาการที่พบ แบ่งได้ตามประเด็นสิ่งแวดล้อมตามกรอบการศึกษาครั้งนี้ และแบบที่เป็นแนวทางการศึกษาในแบบกว้าง ในส่วนของการแบ่งตามประเด็นสิ่งแวดล้อมตามกรอบการศึกษา ได้แก่ ประเด็นมลพิษ ทรัพยากรป่าไม้และน้ำ ระบบนิเวศ การเกษตร และยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ดังข้อค้นพบต่อไปนี้

ประเด็นมลพิษ เน้นการศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อให้มีการจัดการกับมลพิษทางอากาศ ขยะ หรือน้ำเสีย ดังผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านเสนอว่า ประเด็นฝุ่นจิ๋วหรือ PM 2.5 ควรมีการวิจัยองค์ความรู้ให้มากขึ้น เช่น การศึกษาแบบจำลองและการพยากรณ์แหล่งกำเนิดฝุ่นที่ละเอียดในระดับตำบลและอำเภอ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564) หรือปัญหาของเรื่องโรงงานในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีงานปลดปล่อยสารเคมีที่ส่งผลต่อแม่น้ำ ทะเล น้ำใต้ดินและน้ำบาดาล หรือขยะชุมชนและการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ทำให้ปนเปื้อนสารเคมีลงสู่ดินและแม่น้ำ ซึ่งการแก้ไขปัญหาน้ำเสียของประเทศไทยทุกวันนี้ คือการเอาน้ำไปไล่น้ำเสีย เพราะน้ำเสียมีเยอะมากและองค์ความรู้หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ยังไม่เพียงพอ ควรมี

องค์ความรู้ในด้านเทคโนโลยีและการฟื้นฟูน้ำเสียที่ใช้งบประมาณไม่มาก (ผู้ทรงคุณวุฒิ 16 [สัมภาษณ์], 7 พฤษภาคม 2564)

ประเด็นทรัพยากรป่าไม้ นอกเหนือจากเชิงวิชาการด้านป่าไม้ที่เป็นองค์ความรู้เฉพาะควรมี การศึกษาว่าคนจะอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างไร ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การวิจัยในเรื่องของการจัดการในลักษณะ ของการมีส่วนร่วมหรือการแก้ปัญหาในทางกฎหมายที่จะทำให้ชุมชนสามารถอยู่ในพื้นที่ป่า โดยไม่กระทบกับ พื้นที่ป่าจริงยังขาดอยู่ บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมีงานวิชาการมาตอบโจทย์กับสังคมให้ได้ว่า กระบวนการแบบคนอยู่ร่วมกับป่า มีผลบวกหรือลบกับการดูแลทรัพยากรป่าไม้จริงหรือไม่อย่างไร เพราะ งานวิจัยเชิงวนศาสตร์จะมองมิตินิเวศสัตว์ป่าและป่าไม้เป็นหลัก การมองในเชิงของมิติที่มีสังคมหรือ องค์ประกอบอื่นที่เกี่ยวข้องและมีผลกับพื้นที่ด้วยยังมีน้อยหรือแทบไม่มีเลย เช่น ควรมีบทพิสูจน์เรื่องให้คนอยู่ กับป่า ตามกฎหมายที่ออกมาใหม่ในปี พ.ศ.2562 อย่างมาตรา 64 ของ พ.ร.บ.อุทยาน ฯ และมาตรา 121 ของ พ.ร.บ.สัตว์ป่าฯ ควรมีงานทางวิชาการเข้าไปรองรับด้วยเหมือนกันว่าเข้าไปอยู่ได้หรือไม่และอยู่อย่างไร เพื่อให้ เป็นแนวทางในการประเมินด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 [สัมภาษณ์], 16 เมษายน 2564)

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับงานวิจัย ด้านป่าไม้ กล่าวว่า ควรมีงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของการปลูกป่าเข้ามาด้วย การปลูกป่าถ้าเทียบงบประมาณที่ใช้ มาถึงปัจจุบันนี้ป่าไม้เมืองไทยควรจะขึ้นเขียวทั่วประเทศแล้ว ควรมีการศึกษาเรื่องงบประมาณที่ใช้ไปใน นโยบายปลูกป่า (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

ประเด็นทรัพยากรน้ำ ควรมีงานวิจัยในเชิงวางแผนเพื่อให้รัฐสามารถนำไปกำหนดเป็น นโยบายได้ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า งานวิจัยและงานวิชาการในอนาคตด้านทรัพยากรน้ำ ควรเป็นงานวิจัยที่ สามารถนำไปใช้เป็นแผนปฏิบัติการในเชิงรุก เพื่อให้ภาครัฐใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายในภาพรวม ของประเทศ เช่น การวิจัยที่สามารถระบุผลผลิตภาพของการใช้น้ำ (Productivity) ในปัจจุบันของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคการอุปโภค/บริโภค การรักษาระบบนิเวศ จารัตประเพณี การบรรเทาสาธารณภัย การคมนาคม เกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว โดยเทียบกับระดับสากล เช่น การประเมินค่าผลผลิต ภาพน้ำของธนาคารโลก ซึ่งค่าผลผลิตภาพน้ำมีหน่วยเป็น ดอลลาร์สหรัฐต่อ ลบ.ม.

สำหรับภาคการเกษตร ควรมีการประเมินผลผลิตภาพการใช้น้ำ (Productivity) ในปัจจุบัน ในหน่วยกิโลกรัมต่อ ลบ.ม. ด้วย โดยแสดงผลการประเมินผลผลิตภาพการใช้น้ำในรูปแบบแผนที่ที่จำแนกตามแต่ละ ชนิดของพืช พร้อมศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อผลผลิตภาพภาคการเกษตรของพืชแต่ละชนิด เช่น ชนิดของดิน ความลาดเอียงของพื้นที่ ปริมาณความต้องการน้ำของพืช ช่วงเวลาการให้น้ำพืช รูปแบบวิธีการ เพาะปลูกที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ เป็นต้น นอกจากนี้ งานวิจัยและงานวิชาการในอนาคตด้านทรัพยากรน้ำ ที่สำคัญเร่งด่วนรองลงมาคือ การวิจัยเพื่อพัฒนาบุคลากรที่รองรับต่อการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรน้ำที่จะ ขาดแคลนในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้าที่จะมาถึง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564)

ประเด็นความยั่งยืนมีตัวอย่างเช่น การวิจัยเพื่อธุรกิจสิ่งแวดล้อมเพื่อรองรับการพัฒนาแนวใหม่ เห็นได้ว่าคนรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยหันมาทำธุรกิจเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมโดยตรง หรือแบบอ้อม เช่น การสร้าง บ้านที่มีจุดขายด้านสิ่งแวดล้อม เพราะการศึกษาส่วนใหญ่เป็นในลักษณะคุณวุฒิกรรมผู้บริโภค เช่น จะซื้อของ มือสองหรือไม่ แยกขยะหรือไม่ เป็นต้น แต่ไม่มีการศึกษาในฐานะของตัวแสดงที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร หรือเป็นพวกต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

หรืองานวิจัยที่พิจารณาสิ่งแวดล้อมเป็นต้นทุนเศรษฐกิจ สำหรับประเทศไทยมีงานวิชาการไม่มากนักที่กล่าวถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทูทางเศรษฐกิจ เช่น การทำลายป่าชายเลนทำให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชาวประมงและการท่องเที่ยวเมื่อคำนวณออกมาเป็นตัวเงินแล้วมันจะอยู่ที่เท่าไร เป็นต้น ดังนั้น ควรมีพุดเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแง่เศรษฐศาสตร์ให้มากยิ่งขึ้น ทำให้คนมองทรัพยากรธรรมชาติในฐานะเป็นปัจจัยตั้งต้นของระบบเศรษฐกิจโดยรวม ไม่ใช่ทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์เพียงกลุ่มเดียวไม่ได้ เพราะมันหมายถึงกำลังลดทอนศักยภาพทางเศรษฐกิจของคนกลุ่มอื่น ข้อเสนอของงานวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมหลังจากนี้ ควรจะยกระดับไปในทางมิติเศรษฐศาสตร์ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะการทำลายสิ่งแวดล้อมจะได้รับความระมัดระวังมากยิ่งขึ้น (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564) หรือกรณีการประกอบกิจการปูนของบริษัทต่าง ๆ ที่มีการทำลายผืนป่าได้สัมปทานผืนป่าครั้งละ 2,000-3,000 ไร่ ได้มีการทำลายระบบนิเวศอย่างไร ตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง เป็นต้น การคิดมูลค่าตลอดห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมจะช่วยทำให้สะท้อนต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและต้นทุนของระบบนิเวศได้มากขึ้น (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

ประเด็นระบบนิเวศ เป็นการศึกษาเพื่อศึกษาระบบนิเวศเมือง ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การวิจัยระบบนิเวศประเทศไทยมีองค์ความรู้ดีมากในบางระบบ แต่ในบางระบบยังมีความรู้จำกัด เช่น พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่ในเขตเมือง ซึ่งบริเวณรอบกรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่ในอดีตมีมาก แต่ปัจจุบันพื้นที่เหล่านั้นลดน้อยลงไป น่าสนใจว่าพื้นที่เหล่านั้นยังมีความสำคัญอยู่หรือไม่ และจะฟื้นฟูขึ้นมาได้อย่างไร ซึ่งเราไม่ค่อยมีองค์ความรู้ในเชิงพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ที่ใกล้กับเมืองเรา (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

ประเด็นการเกษตร ได้แก่ การปลูกข้าวในแบบที่ให้ผลผลิตสูงและลดภาวะโลกร้อน เช่น การวิจัยเพื่อปลูกข้าวด้วยการสลักระบบระหว่างระบบเปียกและระบบแห้งที่มีอัตราการปล่อยก๊าซเรือนกระจกน้อยลง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564) หรือการวิจัยเพื่อการปลูกพืชเลียนแบบธรรมชาติ ดังผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การเกษตรแบบผสมผสานหรือการปลูกพืชเลียนแบบธรรมชาติเป็นภูมิปัญญาที่อาจดูไม่ทันสมัย จึงไม่ได้เป็นกระแสหลักของการพัฒนาทางการเกษตร แต่เกษตรกระแสหลักแบบการเกษตรเชิงเดี่ยวอย่างเช่นการปลูกข้าวโพดและอ้อยนั้น มีคนประสบความสำเร็จไม่มาก ซึ่งเกษตรกรไทยที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยวประมาณร้อยละ 80 ถึง 90 ยังยากจนอยู่ บางส่วนจนลงและที่ดินหายไปเรื่อย ๆ แต่เกษตรกรที่ปลูกแบบผสมผสานกลับอยู่ได้ จึงเป็นรูปแบบที่ควรมีการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมว่าจะจัดการอย่างไรให้ตอบโจทย์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ SDGs (ผู้ทรงคุณวุฒิ 17 [สัมภาษณ์], 8 เมษายน 2564)

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เป็นข้อเสนอเชิงประเด็นที่ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เสนอให้มีการระบุไว้เพื่อเป็นประเด็นศึกษาต่อในอนาคต เพื่อให้มีความสำคัญ โดยกล่าวว่า อยากให้มีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศหรือ Climate change ซึ่งเกี่ยวข้องกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ ควรมีการกล่าวถึงเพื่อให้มีคนสนใจและทำการศึกษาต่อเป็นช่วงที่สองหรือสามต่อไป เพราะภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นมีความรุนแรงมากขึ้น (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

ประเด็นยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม ผู้ให้สัมภาษณ์เสนอให้มีการศึกษาวิจัยทั้งในเชิงกฎหมาย กลไก และการขับเคลื่อน ยกตัวอย่างเช่น การวิจัยเพื่อผลักดันให้มีกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูเยียวยาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่อาจต้องมีความชัดเจนในแต่ละกรณี เช่น กรณีมาบตาพุดที่มีผู้ได้รับผลกระทบจำนวนมากจึงอาจมีชุดความรู้ทางวิชาการอีกหนึ่งชุด วิธีพิจารณาเป็นพิเศษ กระบวนการรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงของทุกฝ่าย เป็นต้น

(ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 [สัมภาษณ์], 25 กุมภาพันธ์ 2564) การศึกษาในประเด็นนี้ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มยังมีข้อเสนอว่าควรมีการวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เสมือน ที่เรียกว่า Social Mediatology in Green Politics หรือ Virtual Green Politics เพราะการเมืองสิ่งแวดล้อมมักกล่าวถึงตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง ซึ่งบางคนอาจมีการจำกัดว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะต้องเป็นคนในพื้นที่ ทั้งที่ความจริงแล้วในปัจจุบันผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาจไม่ได้พำนักอยู่ในพื้นที่ที่มีปัญหานั้น จึงเป็นประเด็นว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียค่อนข้างระบุได้ยากว่าต้องเป็นใครบ้าง จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่นั้นหรือไม่ (ภาคกลาง [สนทนากลุ่ม], 4 สิงหาคม 2564)

ในเชิงกลไกด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม เช่น กลไกภายใต้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ หรือกลไกองค์กรอิสระต่าง ที่บทบาทยังไม่เป็นไปตามที่ควรจะเป็น อันเป็นผลมาจากการเมือง ควรมีงานวิจัยที่ช่วยระบุช่องว่างของปัญหาหลักเหล่านี้ (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564) ในส่วนกระบวนการเคลื่อนไหว ควรมีการสำรวจเพื่อทบทวนกระบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม อาจทบทวนในช่วงตั้งแต่ที่ประเด็นสิ่งแวดล้อมถูกทำให้เป็นกระแสหลัก แล้วประเด็นสิ่งแวดล้อมนั้นถูกนำไปใช้อย่างไร ยกตัวอย่าง CSR ของภาคเอกชนที่ทำการปลูกป่าเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้พื้นที่ที่มีสีเขียวมากขึ้น อาจเป็นการตีวงให้การเคลื่อนไหวในประเด็นสิ่งแวดล้อมแคบลง จนกลายเป็นที่ถกเถียงกันซึ่งไม่ทำให้เกิดพลัง จึงน่าจะหาพื้นที่เพื่อสร้างความสมานฉันท์ในประเด็นนี้ หรือกรณีบางกลอยมีข้อถกเถียงว่าคนจะไปอยู่กับป่าได้อย่างไร ต่างคนต่างอ้างเหตุผลของตนทำให้เกิดการขัดแย้งทางสังคมในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น หากมีงานวิจัยที่แก้ไขประเด็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นข้อถกเถียงได้ก็จะทำให้เห็นว่าประเทศไทยอยู่ในช่วงที่มีจุดเปลี่ยนอย่างไร จะหาทิศทางและความสัมพันธ์ที่จะไปต่อได้อย่างไรบ้าง (ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 [สัมภาษณ์], 10 กุมภาพันธ์ 2564)

ประเด็นวิชาการในเชิงกลไกการเมืองสิ่งแวดล้อม พบว่า มีช่องว่างสำคัญที่งานวิชาการควรหาคำตอบควบคู่ไปกับการสื่อสารเพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหว คือ การวิเคราะห์นโยบายพรรคการเมือง โดยผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มกล่าวว่า ควรมีการศึกษานโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของพรรคการเมืองทุกพรรค เพราะหากไม่ชัดเจนนักการเมืองที่มาเป็นรัฐบาลก็จะกำหนดการทำงานของภาครัฐและกฎหมายไปในแบบที่ไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่างเช่น งบประมาณสิ่งแวดล้อมของปี พ.ศ.2565 งบประมาณเรื่องสิ่งแวดล้อมลงไปยังกระทรวงแต่ลดลงไปเกือบร้อยละ 50 จากปีก่อนหน้า ขณะที่กิจกรรมหรือโครงการอื่นอาจไม่ลดลงมากเหมือนโครงการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งการเพิ่มหรือลดงบประมาณนี้พรรคการเมืองมีส่วนสำคัญ เพราะมีบทบาทสำคัญในเรื่องกฎหมายและงบประมาณทุกอย่างของภาครัฐ จึงควรมีการวิจัยนโยบายของพรรคต่าง ๆ ว่าพรรคไหนมีการขับเคลื่อนนโยบายสิ่งแวดล้อมขับเคลื่อนเศรษฐกิจอย่างไรบ้าง (ภาคใต้ [สนทนากลุ่ม], 29 มิถุนายน 2564) อาจมีการทบทวนนโยบายสิ่งแวดล้อมของพรรคการเมืองต่าง ๆ ช่วงการเลือกตั้งที่ผ่านมา เพื่อรู้ว่าพรรคการเมืองต่าง ๆ ได้เสนอนโยบายสิ่งแวดล้อมอะไรไปบ้าง แล้วเชื่อมโยงไปถึงแนวโน้มของโลกอย่าง SDGs เพียงใดอย่างไร และเมื่อได้มาเป็นรัฐบาลหรือฝ่ายค้านแล้วเขายังมีจุดยืนที่แน่วแน่ในการผลักดันนโยบายนั้น ๆ อยู่หรือไม่ หรือเมื่อเป็นรัฐบาลแล้วไม่ได้ผลักดันนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมได้เลยตามที่ได้หาเสียงไว้ หรือเมื่อเป็น ส.ส.พรรคฝ่ายค้านแล้วยังแสดงจุดยืนและความมุ่งมั่นตั้งใจในการที่จะผลักดันนโยบายสิ่งแวดล้อมไปในช่องทางไหนบ้างด้วยวิธีใด ถือเป็นองค์ประกอบปัจจุบันของสังคมไทยที่ขับเคลื่อนด้วยการเมืองและเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติว่าทำหน้าที่ได้เพียงใดในเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อม (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564) เช่นกันกับผู้ร่วมสนทนากลุ่มในภาคเหนือเห็นว่า ควรมีการนำข้อมูลจากการถกเถียงและนโยบายจากพรรคการเมืองมาวิเคราะห์ ยกตัวอย่าง เวทีหาเสียงของเชียงใหม่เรื่อง PM 2.5 มีการสร้างความเกี่ยวข้องกับประชาชนได้มากน้อยเพียงใด

และหลังจากหาเสียงเลือกตั้ง พรรคการเมืองใดมีการนำเสนอนโยบายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้าง (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

นอกเหนือจากการศึกษาในเชิงประเด็นสิ่งแวดล้อมแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังเสนอแนะแนวทางการศึกษาในเชิงถอดบทเรียน พื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะ การวิจัยนวัตกรรม และเทคโนโลยีด้านสิ่งแวดล้อม การทบทวนงานวิชาการและเอกสารทางนโยบาย และการสนับสนุนให้มีการตั้งกองทุนวิชาการยกตัวอย่างการศึกษาถอดบทเรียน เช่น การบริหารจัดการขยะกรณีศึกษา อบจ.ระยองที่มีการศึกษาเบื้องต้นด้านโครงสร้างการบริหาร ซึ่งอาจต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ต่อ หรือกรณีที่ไม่ประสบความสำเร็จ อาจถอดบทเรียนว่าเกิดจากสาเหตุใด เช่น ที่จังหวัดสกลนครมีระบบจัดการขยะแต่ไม่สามารถเปิดได้เพราะชาวบ้านคัดค้านและต่อต้านเป็นเพราะอะไร (ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 [สัมภาษณ์], 5 พฤษภาคม 2564)

หรือการศึกษาสิทธิส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะ ที่อาจมีบางกรณีที่เป็นสาธารณะเข้าไปละเมิดความเป็นส่วนตัวจนเกินขอบเขต เช่น ไล่พี่น้องกะเหรี่ยงออกจากพื้นที่โดยให้เหตุผลว่าเป็นพื้นที่สาธารณะไม่ใช่พื้นที่ส่วนตัว แต่พื้นที่ป่าที่ชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ก็อาจจะมีบางส่วนที่เป็นพื้นที่ส่วนรวมด้วย (ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 [สัมภาษณ์], 3 เมษายน 2564)

ส่วนการวิจัยเชิงนวัตกรรมและเทคโนโลยี เช่น การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาฟาร์มอัจฉริยะ เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรในเชิงมูลค่าและปริมาณต่อพื้นที่สูงสุด การส่งเสริมเกษตรแปรรูปที่มีการปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัย การขับเคลื่อนนโยบายเข้าสู่นวัตกรรมเทคโนโลยีเกษตร ดิน น้ำ ป่าไม้ การผลิต การแปรรูป การตลาด การขนส่ง การศึกษาความต้องการและความพึงพอใจของผู้บริโภค ยุค 4.0-5.0 เพื่อรองรับการแข่งขันด้านการตลาดและรองรับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และอนาคตโดยประยุกต์ใช้ ระบบ AI, ระบบ IOT, ระบบ Cloud, Big Data, Blockchain, ระบบ Drone เพื่อการบริหารจัดการน้ำในอนาคต ที่สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่าง ภาครัฐ เอกชน ชุมชน และประชาสังคม (ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 [สัมภาษณ์], 31 พฤษภาคม 2564)

การสำรวจและทบทวนงานวิชาการ เอกสารทางนโยบายและการปฏิบัติของรัฐ โดยผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มกล่าวว่า ควรมีการสำรวจเวทีวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองสิ่งแวดล้อม เช่น ในรอบปีที่ผ่านมาเวทีสัมมนาเหล่านี้เกิดขึ้นในประเด็นอะไรอย่างไบบ้าง เพราะหลายเวทีมีทางออกที่นำไปสู่การแก้ปัญหาได้ (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

ในส่วนของการสำรวจและทบทวนเอกสารทางนโยบาย ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มกล่าวว่า ประเทศไทยมีแผนพัฒนาระดับประเทศซึ่งมีมิติเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงแผนว่าด้วยสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะมีหน่วยงานเฉพาะอย่างสำนักงานนโยบายและแผนฯ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ และยังมีแผนย่อยลงไปอีกด้วย ซึ่งหากทุกหน่วยงานให้ความสำคัญก็จะทำให้การเดินไปสู่เป้าหมายมีทิศทางเดียวกัน งานวิจัยนี้ควรมีเรื่องของแผนและการปฏิบัติที่นำไปสู่ความสำเร็จของแผนสิ่งแวดล้อมในแต่ละช่วงปีมาเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ไปด้วย เพื่อให้เห็นว่าการดำเนินงานตามแผนในแต่ละช่วงการเมืองแต่ละยุคแต่ละสมัย มีการเดินห่างออกไปจากแผนมากน้อยแค่ไหนอย่างไร หรือมุมมองสิ่งแวดล้อมและการเมืองไทยมีพิมพ์เขียวในการดำเนินงานหรือไม่อย่างไร อีกทั้ง ควรมีการทบทวนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 จนถึงฉบับปัจจุบันว่ามีนโยบายหรือแผนปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมอะไรบ้าง และได้ทำอะไรไปบ้าง ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างไรบ้าง มีกฎหมายใด ๆ ที่ไปแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น อยู่ในภาวะที่สมดุลและสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร โดยเฉพาะการพุ่งเป้าไปที่พื้นที่

ใหญ่ ๆ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่มี GDP สูงเป็นอันดับต้น ๆ เพื่อจะได้เห็นแนวโน้มว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฐานะที่เป็นเข็มทิศชี้แนะในการพัฒนาประเทศจนมาถึงปัจจุบันนี้มันได้สอดคล้องกับแนวโน้มใหม่ ๆ ของโลกเพียงใดและอย่างไร โดยเฉพาะเรื่อง SDGs เป็นแนวโน้มของโลกในอนาคตก็น่าสนใจว่า 17 เป้าหมายของ SDG ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอยู่ในสถานะอย่างไร ระหว่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนปฏิรูปประเทศที่ถูกบรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญมีการสอดประสานกันอย่างไร มีเรื่องของ SDG มากน้อยแค่ไหน ซึ่งอาจจะเป็นงานวิจัยในขั้นต่อไปก็ได้ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ [สนทนากลุ่ม], 19 กรกฎาคม 2564)

นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มยังเสนอว่าควรมีการศึกษาทบทวนข้อมูลที่สะท้อนถึงปฏิบัติการ ที่จะนำไปสู่การยกระดับกลไกที่เกี่ยวข้องได้ เช่น คำพิพากษา ทั้งศาลปกครองและยุติธรรม ที่มีแผนกสิ่งแวดล้อม อาจศึกษาคำพิพากษาเหล่านั้นได้ (ภาคเหนือ [สนทนากลุ่ม], 2 สิงหาคม 2564)

ในเนื้อหาส่วนต่อไปจะเป็นการเสนอผลการศึกษารู้นข้อมูลการวิจัยเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อม ในเชิงประเด็นและวิธีวิจัย เพื่อเป็นการสำรวจองค์ความรู้ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยว่ามีความสนใจในเรื่องใดและอย่างไรบ้าง

บทที่ 5

ผลการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสาร

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมที่ยึดโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับบทนี้ เป็นนำเสนอผลการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนของข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วย 1) ผลการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย และ 2) ผลการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ

5.1 ผลการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

5.1.1 ฐานข้อมูลสำหรับการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

จากการค้นคว้าเอกสารงานวิจัยด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยจาก 3 ฐานข้อมูล ได้แก่ ฐานข้อมูล ThaiLIS ฐานข้อมูล ThaiJO และฐานข้อมูล Google Scholar โดยค้นหาคำว่า “การเมืองสิ่งแวดล้อม” และไม่จำกัดจำนวนปีในการค้นหา ทั้งนี้ แต่ละฐานข้อมูลเป็นฐานข้อมูลทางวิชาการที่ได้รับการยอมรับและมีการค้นคว้าเอกสารงานวิจัยจาก 3 ฐานข้อมูลดังกล่าวในวงกว้าง

1) ฐานข้อมูล Thai Library Integrated System (ThaiLIS) หรือ Thai Digital Collection (TDC) เป็นฐานข้อมูลโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย มีเป้าหมายเพื่อให้บริการสืบค้นฐานข้อมูลเอกสารฉบับเต็ม ซึ่งเป็นเอกสารฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยของอาจารย์ โดยรวบรวมจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วประเทศ

2) ฐานข้อมูล Thai Journals Online (ThaiJO) เป็นฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย ซึ่งเป็นแหล่งรวมวารสารวิชาการที่ผลิตในประเทศไทยทุกสาขาวิชา ทั้งสาขาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยฐานข้อมูล ThaiJO ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (National Electronics and Computer Technology Center: NECTEC) และศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre: TCI) ทั้งนี้ วารสารวิชาการไทยที่ปรากฏในฐานข้อมูล ThaiJO จะพัฒนาอยู่บนระบบ Online Journal System (OJS) เดียวกัน ซึ่งพัฒนาโดย Public Knowledge Project (PKP)

3) ฐานข้อมูล Google Scholar เป็นฐานข้อมูลในการค้นหางานเขียนทางวิชาการอีกฐานข้อมูลหนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง โดยสามารถค้นหาในสาขาวิชาและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้จากจุดเดียว ไม่ว่าจะเป็นบทความ วิทยานิพนธ์ หนังสือ บทความจากสำนักพิมพ์ทางวิชาการ ตลอดจนแวดวงวิชาชีพที่เกี่วข้องบทความ มหาวิทยาลัย และองค์กรด้านการศึกษอื่น ๆ โดยฐานข้อมูล Google Scholar สามารถระบุการค้นคว้าที่เกี่ยวข้องมากที่สุดอีกฐานข้อมูลหนึ่งในโลกแห่งการค้นคว้าวิจัยทางวิชาการ

5.1.2 ผลการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

จากการค้นคว้าเอกสารจาก 3 ฐานข้อมูลข้างต้น พบเรื่องที่เกี่ยวข้อง ในช่วงปี พ.ศ.2535 - พ.ศ.2564 เป็นระยะเวลา 30 ปี มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม จำนวน 49 เรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับช่วงที่ประเทศไทยได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 และประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกที่เข้าร่วมการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (United Nations Conference on Environment and Development: UNCED) ณ กรุงริโอเดจาเนโร สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล ค.ศ.1992 (พ.ศ.2535) โดยการประชุมครั้งนั้น มีประเทศต่าง ๆ เข้าร่วม จำนวน 172 ประเทศ จากตัวแทนผู้นำระดับประเทศทั่วโลก ดังนั้นในช่วงปี พ.ศ.2535 เป็นต้นมา จึงนับเป็นหมุดหมายสำคัญอีกครั้งหนึ่งเกี่ยวกับการตระหนักและให้ความสำคัญในประเด็นของสิ่งแวดล้อมในระดับนโยบาย ทั้งในเวทีระดับโลกและระดับประเทศ

สำหรับการค้นคว้าเอกสารงานวิจัยด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยจาก 3 ฐานข้อมูลข้างต้น สามารถสรุปจำนวนเรื่องที่เกี่ยวข้อง ดังตาราง 5.1 และงานวิจัยที่พบในแต่ละฐานข้อมูลจากฐานข้อมูล ThaiLIS ฐานข้อมูล ThaiJO และฐานข้อมูล Google Scholar ดังตาราง 5.2 ตาราง 5.3 และตาราง 5.4 ตามลำดับ ดังนี้

ตาราง 5.1 จำนวนเรื่องที่เกี่ยวข้องจากฐานข้อมูล ThaiLIS ThaiJO และ Google Scholar

ฐานข้อมูล	จำนวน (เรื่อง)
ThaiLIS	19
ThaiJO	18
Google Scholar	12
รวม	49

ตาราง 5.2 งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล ThaiLIS จำนวน 19 เรื่อง

ลำดับ	ปี (พ.ศ.)	เรื่อง	ประเภทเอกสาร
1	2539	การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนในเขตชั้นนอกของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล: ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	วิทยานิพนธ์
2	2540	การเมืองของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย	วิทยานิพนธ์
3	2542	นโยบายของพรรคการเมืองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนพึงพอใจ กรณีศึกษาครุระดับมัธยมศึกษา จังหวัดระยอง	วิทยานิพนธ์
4	2542	บทบาทของเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการสื่อสารทางการเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีลุ่มน้ำแม่แรก อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่	วิทยานิพนธ์
5	2543	ความพร้อมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานโครงการเมืองนำอยู่ด้านสิ่งแวดล้อม จังหวัดราชบุรี	วิทยานิพนธ์
6	2543	การเมืองเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	วิทยานิพนธ์

ลำดับ	ปี (พ.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
7	2545	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม: โครงการเมืองน่าอยู่ เทศบาลบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	วิทยานิพนธ์
8	2546	สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: จากจารีตปฏิบัติสู่การปฏิรูปการเมืองไทย	วิทยานิพนธ์
9	2546	การเมืองของการเสนอภาพตัวแทนในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ของชุมชนม้ง: กรณีศึกษาบ้านแม่สาใหม่ อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่	วิทยานิพนธ์
10	2548	ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี	วิทยานิพนธ์
11	2549	ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคมของนักการเมืองท้องถิ่น กับบทบาทการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพในเขตเทศบาลตำบล จังหวัดสุพรรณบุรี	วิทยานิพนธ์
12	2550	ผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษา ผู้หญิงปกากะญอคนหนึ่งในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ	วิทยานิพนธ์
13	2550	การเมืองของพื้นที่ธรรมชาติในท้องถิ่นภายใต้วาระนโยบายสิ่งแวดล้อมโลก กรณีศึกษา พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศในประเทศไทย	วิทยานิพนธ์
14	2552	บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	วิทยานิพนธ์
15	2554	การเมืองของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีโครงการคลองสวยน้ำใส	วิทยานิพนธ์
16	2556	การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน ต่อโครงการโรงไฟฟ้าลิกไนต์หงสา	วิทยานิพนธ์
17	2557	รูปแบบการเมืองภาคประชาชนด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของกลุ่มบ้านเขตนเลส (สี่) บ้าน จังหวัดตรัง	งานวิจัย
18	2558	พรรคการเมืองไทยกับนโยบายสิ่งแวดล้อม	วิทยานิพนธ์
19	2560	พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน	วิทยานิพนธ์
รวมจำนวน			19 เรื่อง

ตาราง 5.3 งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล ThaiJO จำนวน 18 เรื่อง

ลำดับ	ปี (พ.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
1	2553	ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี	บทความ ในวารสาร
2	2557	การนำนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไปปฏิบัติวิเคราะห์ การจัดการขยะของเทศบาลและองค์การบริหาร ส่วนตำบล ในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดอำนาจเจริญ	บทความ ในวารสาร
3	2557	พลวัตการเคลื่อนไหวและการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชน ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล	บทความ ในวารสาร
4	2558	นักสิ่งแวดล้อมที่รู้จัก: สิ่งประดิษฐ์สร้างทางการปกครอง เพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน	บทความ ในวารสาร

ลำดับ	ปี (พ.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
5	2559	อันดามัน: ความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม การเมือง เรื่องความรู้ และความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาพ	บทความ ในวารสาร
6	2559	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ของธุรกิจโรงแรม	บทความ ในวารสาร
7	2560	การบริหารปกครองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กับข้อสังเกต กรณีเหมืองแร่โปแตชอาเซียน จังหวัดชัยภูมิ	บทความ ในวารสาร
8	2561	การศึกษาเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนา อย่างยั่งยืนขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย	บทความ ในวารสาร
9	2561	ความตระหนักทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมต่อการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูล	บทความ ในวารสาร
10	2561	แนวคิดภูมิภาคนิยมกับนโยบายด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่ด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา กลุ่มประชาคมอาเซียน	บทความ ในวารสาร
11	2561	ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะ มูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	บทความ ในวารสาร
12	2561	ยุทธศาสตร์การพัฒนาการจัดการภัยพิบัติดินโคลนถล่มของหน่วยงานรัฐ ในพื้นที่ภาคใต้	บทความ ในวารสาร
13	2562	นโยบายการบริหารเมืองต่อการเปลี่ยนสภาพภูมิอากาศของโลก ด้วยนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร	บทความ ในวารสาร
14	2562	กระบวนการสร้างกลไกการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน โดยใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น	บทความ ในวารสาร
15	2563	พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน	บทความ ในวารสาร
16	2563	การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี	บทความ ในวารสาร
17	2564	ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมภายใต้การทำสวนป่า: กรณีศึกษา ตำบลเมืองสิ่ง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์	บทความ ในวารสาร
18	2564	ปัญหาทางกฎหมายในระบบรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม	บทความ ในวารสาร
รวมจำนวน			18 เรื่อง

ตาราง 5.4 งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล Google Scholar จำนวน 12 เรื่อง

ลำดับ	ปี (พ.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
1	2561	ประสิทธิผลเชิงกระบวนการของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ ด้านบริการชุมชนและที่พักอาศัยในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา	วิทยานิพนธ์
2	2561	เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และสุขภาพระหว่างประเทศไทยและต่างประเทศ	บทความ ในวารสาร
3	2562	ขบวนการต่อต้านโครงการรัฐในภาคใต้: วิฤติหรือโอกาส ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน	บทความ ในวารสาร

ลำดับ	ปี (พ.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
4	2562	ชนพื้นเมืองกับการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของปกากะญอ พื้นที่แม่แจ่ม	บทความ ในวารสาร
5	2563	พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน	บทความ ในวารสาร
6	2563	กลไกทางสังคมเพื่อผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษา การฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมของมาตาพุด	บทความ ในวารสาร
7	2563	รูปแบบการจัดการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมของประชาชน รอบโรงไฟฟ้าบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา	บทความ ในวารสาร
8	2563	การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับนิคมอุตสาหกรรม	บทความ ในวารสาร
9	2563	ความร่วมมือระหว่างไตรภาคีในการจัดการสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร	บทความ ในวารสาร
10	2563	ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคพลเมืองต่อการทวงคืนผืนป่า ดอยสุเทพ	บทความ ในวารสาร
11	2563	การตัดสินใจเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออกและ การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม	บทความ ในวารสาร
12	2563	การใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์ภาคพลเมืองโดยองค์กรภาคประชาชน ด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา เครือข่าย ภาคประชาชน จังหวัดระยอง	บทความ ในวารสาร
รวมจำนวน			12 เรื่อง

จากตาราง 5.2 งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล ThaiLIS จำนวน 19 เรื่อง ตาราง 5.3 งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล ThaiJO จำนวน 18 เรื่อง และตาราง 5.4 งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล Google Scholar จำนวน 12 เรื่อง พบว่า การค้นคว้าเอกสารงานวิจัย “การเมืองสิ่งแวดล้อม” ของประเทศไทยจากฐานข้อมูล ThaiLIS ฐานข้อมูล ThaiJO และฐานข้อมูล Google Scholar นั้น ได้พบ “เรื่องที่ซ้ำกัน” จาก 3 ฐานข้อมูลดังกล่าว จำนวน 1 เรื่อง คือ พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน (กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว และคนอื่น ๆ, 2563; กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว, 2560)

ดังนั้น จากการค้นคว้าเอกสารงานวิจัยด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยใน 3 ฐานข้อมูล ได้แก่ ThaiLIS ฐานข้อมูล ThaiJO และฐานข้อมูล Google Scholar จึงพบเรื่องที่เกี่ยวข้อง ในช่วงปี พ.ศ. 2535 - พ.ศ.2564 จำนวนทั้งสิ้น 47 เรื่อง

5.1.3 การวิเคราะห์ผลจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนครั้งนี้ ได้วิเคราะห์ผลที่ได้จากงานวิจัยเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งประเด็นสิ่งแวดล้อม ออกเป็น 9 ด้าน (Fahey and Pralle, 2016) ได้แก่

1. มลพิษ (Pollution)
2. พลังงาน (Energy)

3. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change)
4. ระบบนิเวศ (Ecosystems)
5. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources)
6. เกษตรกรรม (Agriculture)
7. ภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural Disasters)
8. ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice)
9. ความยั่งยืน (Sustainability)

5.1.3.1 ผลจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย โดยแยกตามประเด็นสิ่งแวดล้อม

จากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยจาก 3 ฐานข้อมูลดังกล่าว พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้มีการศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อม 8 ด้านจากประเด็นสิ่งแวดล้อม 9 ด้าน ดังที่กล่าวข้างต้น โดยไม่มีการศึกษาในประเด็นของเกษตรกรรมและการเพาะเลี้ยงพืชและสัตว์ในน้ำ แต่พบการศึกษาประเด็นอื่น ๆ เพิ่มเติม นอกเหนือจาก 8 ด้านดังกล่าว จึงใคร่ขอนำเสนอผลการศึกษา โดยเริ่มต้นจากประเด็นสิ่งแวดล้อมที่มีการศึกษาวิจัยมากที่สุดไปน้อยที่สุดจาก 3 ฐานข้อมูล ตามลำดับ ดังภาพ 5.1 ดังนี้

ลำดับแรก ประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) จำนวน 12 เรื่อง

ลำดับที่สอง ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) จำนวน 11 เรื่อง

ลำดับที่สาม ประเด็นมลพิษ (Pollution) จำนวน 8 เรื่อง

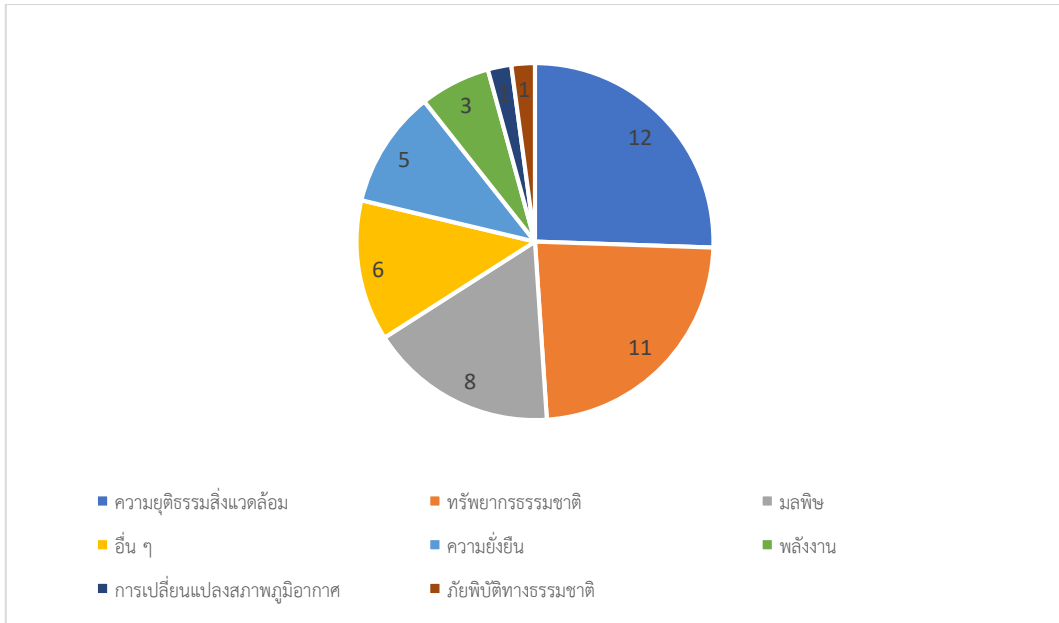
ลำดับที่สี่ ประเด็นอื่น ๆ (Others) จำนวน 6 เรื่อง

ลำดับที่ห้า ประเด็นความยั่งยืน (Sustainability) จำนวน 5 เรื่อง

ลำดับที่หก ประเด็นพลังงาน (Energy) จำนวน 3 เรื่อง

ลำดับสุดท้าย ประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) และ ประเด็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural Disasters) จำนวนประเด็นละ 1 เรื่อง

รวมทั้งสิ้น 47 เรื่อง

ภาพ 5.1 การศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมงานวิจัยไทยจากฐานข้อมูล ThaiLIS ThaiJO และ Google Scholar

ลำดับที่หนึ่ง ประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชน ภาคประชาสังคมในการร่วมต่อสู้ เรียกร้องความเป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อม พบบางงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม จำนวน 12 เรื่อง โดย 8 เรื่องแรกเป็นการศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนโดยทั่วไป ส่วนที่เหลือเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) และการประเมินผลกระทบทางด้านสุขภาพ (Environmental and Health Impact Assessment: EHIA) จำนวน 4 เรื่อง

สำหรับงานวิจัยด้านยุติธรรมสิ่งแวดล้อมในกลุ่มที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชน ในภาพรวมเป็นกรณีศึกษาการเคลื่อนไหวในแต่ละพื้นที่ งานวิจัยเหล่านี้ศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุของการเคลื่อนไหว บทบาท ประเด็นการขับเคลื่อน ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนแนวทางส่งเสริมการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนตามกลุ่มกรณีศึกษา ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยการเคลื่อนไหวของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2540) ที่ศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุของการกระทำรวมหมู่ของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาจากกรณีสมัชชาคนจน จังหวัดอุบลราชธานี งานวิจัยผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาผู้หญิงปกากะญอคนหนึ่งในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (ลิดาพรรณ จันทร์พิมานสุข, 2550) ที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้านสิ่งแวดล้อมของสตรี หรือขบวนการต่อต้านโครงการรัฐในภาคใต้: วิฤทธิหรือโอกาสด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน (เบญจวรรณ อุปัชฌาย์, 2562) ศึกษาเกี่ยวกับการเกิดขบวนการภาคประชาสังคมที่คัดค้านโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่ภาคใต้ จังหวัดสงขลา สตูล และกระบี่ หรืองานวิจัยความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมภายใต้การทำสวนป่า: กรณีศึกษา ตำบลเมืองสิง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ (อรพิน เลิศพรสุทธิรัตน์ และวนิดา พรหมหล้า, 2564) ศึกษาเกี่ยวกับความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมภายใต้ขั้นตอนการทำสวนป่าในท้องที่ตำบลเมืองสิง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนได้ข้อค้นพบสรุปในประเด็นเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหว สาเหตุของการเคลื่อนไหวโดยภาคประชาชน รูปแบบการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ปัญหาและอุปสรรคของการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ข้อเสนอแนะ ดังนี้

เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน เป็นไปเพื่อ 1) ให้รัฐแก้ไขปัญหาหรือดำเนินการตามที่ประชาชนเรียกร้อง ดังที่ ประภาส ปิ่นตบแต่งกล่าวว่า จุดมุ่งหมายของขบวนการภาคประชาชนไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ยังเป็นการใช้การต่อสู้แบบพันธมิตรกับภาคประชาสังคม นักวิชาการ และอาศัยสื่อมวลชน ทำให้รัฐบาลสนองเป้าหมายของขบวนการ ในประเด็นต่าง ๆ เช่น ป่าไม้ ที่ดิน เชื้อน โครงการของรัฐ สารพิษและการทำงาน ชุมชนแออัด เกษตรกรรมทางเลือก ตลอดจนประมงพื้นบ้าน (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2540) หรือดังที่ กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว และคนอื่น ๆ กล่าวว่า การขับเคลื่อนของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยแนวคิดประชาสังคม ผ่านการเชื่อมโยงของคนในชุมชนเป็นกลุ่มหรือชมรม และร่วมคัดค้านการก่อสร้างโครงการที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านและสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐและธุรกิจเอกชนแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว และคนอื่น ๆ, 2563)

ประการที่ 2) เป็นไปเพื่อสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเพื่อให้เกิดการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและการเรียนรู้การทำงานของภาคประชาชน ดังที่ เบญจวรรณ อุทัยฉาย กล่าวว่า ประชาสังคมตามแนวคิดนี้เป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นจากเทคนิควิธีทางการปกครองของรัฐในยุคสมัยปัจจุบันเพื่อเป้าประสงค์ที่จะสร้างชุมชนจัดการตนเอง ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ดึงเอากลไก สถาบัน และนักพัฒนาต่าง ๆ เข้ามากระทำการร่วมกัน ภายในอาณาบริเวณของชุมชน การเกิดขึ้นของภาคประชาสังคมที่ต่อต้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐจากกรณีศึกษาในภาคใต้ 4 กลุ่ม นอกจากจะทำให้ประชาชนตระหนักถึงความเป็นประชาสังคมที่ถูกสร้างขึ้น ยังทำให้รับรู้ได้ว่าภายใต้ความเป็นประชาสังคมแห่งใดก็ตามล้วนมีกฎกติกาในการควบคุมตนเองอย่างเข้มแข็ง การเกิดขึ้นของประชาสังคมที่เข้มแข็งได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลที่ทรงพลังอีกแห่งหนึ่ง เพื่อรับประกันว่ารัฐจะสามารถดูแลป้องกันประชาชนและสร้างสังคมที่เป็นปกติสุข (เบญจวรรณ อุทัยฉาย, 2562)

สาเหตุของการเคลื่อนไหวโดยภาคประชาชน พบว่า การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนมักเกิดขึ้นเมื่อความเป็นอยู่ของเขาได้รับผลกระทบจากโครงการหรือการพัฒนาของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรู้สึกว่าโครงการนั้นขาดความชอบธรรม ไม่โปร่งใส เรียกร้องไปแล้วไม่เป็นผล ก็จะเป็นปัจจัยกระตุ้นการเคลื่อนไหวมากขึ้น ในส่วนของประชาชนที่เป็นชาวบ้านจะเข้าร่วมการเคลื่อนไหวมากขึ้นเมื่อได้มีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอก ข้อสรุปนี้ เป็นดังที่ ประภาส ปิ่นตบแต่ง กล่าวว่า นโยบายและโครงการของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์สำคัญอันก่อให้เกิดขบวนการชาวบ้าน นอกจากนั้น เป็นเงื่อนไขด้านโอกาสทางสังคมและการเมืองและการพัฒนาองค์กร (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2540) เช่น โครงการของรัฐที่เน้นการพัฒนาและอุตสาหกรรม (วิเชียร บุราณรักษ์, 2548) การคัดค้านเคลื่อนไหวเพราะมีปัญหาความไม่โปร่งใสของโครงการทั้งในการจัดทำรายงานผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และการทำประชาพิจารณ์ ซึ่งไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เมื่อการคัดค้านหรือเรียกร้องไม่ได้รับการตอบสนอง (กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว และคนอื่น ๆ, 2563) นอกจากนี้ ปัจจัยหนึ่งที่ชาวบ้านจะเข้าร่วมการเคลื่อนไหวคือมีการร่วมมือกับเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (วิเชียร บุราณรักษ์, 2548)

รูปแบบการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน พบว่า ภาคประชาชนมีรูปแบบการเคลื่อนไหวในรูปแบบเครือข่ายเป็นส่วนใหญ่ โดยภายใต้ของเครือข่ายนั้นมีวิธีการที่หลากหลายเพราะได้มีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา ดังที่ ประสิทธิ์ ลีปรีชา และกนกวรรณ มีพรหม กล่าวไว้ว่า ท่ามกลางกระแสและวาทกรรมการพัฒนาที่มุ่งสู่ระบบทุนนิยมในระลอกที่ผ่านมา แกนนำชาวปกากะญอ บ้านแม่ซา ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้คนในชุมชนอื่น และขยายเครือข่ายการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติ แล้วทำการผลิตเพื่อการอนุรักษ์ อีกทั้ง ใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในการต่อสู้ เพื่อให้รัฐบาลล้มเลิกโครงการสร้างเขื่อนแม่แจ่ม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่แบบเครือข่ายเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญที่แกนนำชาวปกากะญอ บ้านแม่ซา และพื้นที่ใกล้เคียงได้นำมาใช้ในการต่อสู้เพื่อให้ระงับโครงการสร้างเขื่อนแม่แจ่มในที่สุด (ประสิทธิ์ ลีปรีชา และกนกวรรณ มีพรหม, 2562) หรือกิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว และคนอื่น ๆ ที่พบว่าชาวบ้านได้ประสานกับกลุ่มและเครือข่ายนอกพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นมากกว่าการที่จะออกมาคัดค้านเพียงลำพัง โดยเฉพาะในการวิเคราะห์ข้อมูลและข่าวสาร (กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว และคนอื่น ๆ, 2563)

สำหรับตัวอย่างวิธีการหรือการปรับบทบาทการเคลื่อนไหว เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีการปรับตัวโดยปรับบทบาทเป็นผู้อนุรักษ์ป่า เพื่อเพิ่มพื้นที่ในการช่วงชิงอำนาจรัฐ (ตรีญา โทตระกูล, 2546) กลุ่มผู้หญิงที่มีแนวทางการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย เช่น การสื่อสารทางการเมือง การใช้กฎหมายและนโยบาย ฯลฯ การมีเครือข่ายกลุ่มเกษตรกร ทำให้สตรีในชุมชนมีความตื่นตัวในปัญหาตนเอง และปัญหาสังคมมากขึ้น มีการออกไปเรียกร้องยังสถานที่ราชการ จากเดิมที่ถูกจำกัดด้วยวัฒนธรรมและอำนาจรัฐ ตลอดจน การขาดความรู้ ทำให้ไม่กล้าแสดงออก (ลิตาพรรณ จันทร์พิมานสุข, 2550) ซึ่งพลวัตของขบวนการมีการเปลี่ยนยุทธวิธีที่หลากหลายมากขึ้นตามช่วงเวลาและนโยบายรัฐบาล แต่มีแนวโน้มใช้สันติวิธี ประนีประนอมมากขึ้น เพราะรัฐใช้กระแสการเมืองท้องถิ่นและนโยบายประชานิยม (กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว และคนอื่น ๆ, 2563)

ปัญหาและอุปสรรคของการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ภาคประชาชนยังคงมีอุปสรรคในการขับเคลื่อนหลายประการ ดังที่ วิเชียร บุราณรักษ์ กล่าวไว้ว่า ภาคประชาชนยังขาดผู้นำและสมาชิกที่เข้มแข็ง โครงสร้างอำนาจสังคมไทยทำให้การเคลื่อนไหวเป็นไปด้วยความลำบาก ขณะที่ฝ่ายตรงข้ามมีกระบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่แนบเนียน (วิเชียร บุราณรักษ์, 2548)

ข้อเสนอแนะต่อการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน พบการให้ข้อเสนอแนะในเชิงกฎหมาย และการสื่อสาร ดังที่ อรพิน เลิศพรสุทธิรัตน์ และวนิดา พรหมกล้า ให้ข้อเสนอแนะต่อการส่งเสริมให้เกิดความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมในประเด็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ภายใต้ขั้นตอนการทำสวนป่าในท้องที่ตำบลเมืองสิงห์ ได้แก่ 1) แนวทางความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมเชิงกระบวนการ มีกฎหมายให้สิทธิประชาชนในการตรวจสอบข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐ ทั้งในส่วนของการส่วนราชการ ภูมิภาค และท้องถิ่น 2) แนวทางการกระจายข่าวสารการให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูล ซึ่งแบ่งออกได้เป็นสามส่วน ได้แก่ ส่วนราชการมีการประชาสัมพันธ์และกระจายข่าวในหลายรูปแบบ การกระจายข่าวสารในส่วนประชาชน และแนวทางการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมเชิงการยอมรับ ซึ่งประชาชนทุกคนสามารถทำสวนป่าและสามารถขอขึ้นทะเบียนสวนป่าได้แต่ต้องเป็นไปตามระเบียบพระราชบัญญัติสวนป่า เช่น โครงการส่งเสริมการปลูกป่า แจกกล้าไม้ เป็นต้น (อรพิน เลิศพรสุทธิรัตน์ และวนิดา พรหมกล้า, 2564)

สำหรับงานวิจัยด้านความยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาถึงรูปแบบ อุปสรรค และประสิทธิผลของ EIA ได้แก่ การศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพระหว่างประเทศไทยและต่างประเทศ

(คนางค์ คันธมธุรพิจน และคนอื่น ๆ, 2561) ศึกษาเกี่ยวกับการทบทวนแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และการเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างของ แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนระหว่างประเทศไทยและต่างประเทศ หรือการศึกษาเกี่ยวกับตัดสินใจเชิง นโยบายเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออกและการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (โสภณพิสุทธิ จิตจำ และสถาพร สระมาลี, 2563) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ต้องวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือ การศึกษาปัญหาทางกฎหมายในระบบรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (วนิดา พรหมหล้า, 2564) ศึกษาเกี่ยวกับ ระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างทางหลวงท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ปัจจุบัน และศึกษาปัญหาการบังคับใช้กฎหมายอันเกี่ยวกับระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการด้านบริการชุมชนและที่พักอาศัยในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมา (จิราภรณ์ ปิ่นวิเศษ, 2561) ศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิผลเชิงกระบวนการของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ของโครงการด้านบริการชุมชนและที่พักอาศัย จังหวัดนครราชสีมา

จากงานวิจัยดังกล่าว สรุปข้อค้นพบเกี่ยวกับ EIA ได้แก่ รูปแบบของ EIA ในประเทศไทย ประสิทธิภาพของ EIA และปัญหาและอุปสรรคของ EIA ดังนี้

รูปแบบของ EIA ในประเทศไทย พบว่า เมื่อเปรียบเทียบ EIA ในประเทศไทยกับประเทศอื่น แล้ว EIA ของไทยมีการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามีส่วนร่วม แต่ยังคงมีความตายตัว และขาดระบบสนับสนุน การมีส่วนร่วม โดยมีการศึกษาของ จิราภรณ์ ปิ่นวิเศษ ที่พบว่า ประเทศไทยกำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Scoping Stage) เหมือนกับ เนเธอร์แลนด์ สวีเดน สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ซึ่งประเทศไทยต่างจากแคนาดาและญี่ปุ่นในเรื่องการกำหนดผู้ มีส่วนได้เสีย เนื่องจาก ประเทศไทยเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มเข้าร่วมกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ขณะที่ แคนาดาและญี่ปุ่น กำหนดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยกำหนดรูปแบบการ รับฟังความคิดเห็นที่เป็นทางการและตายตัวซึ่งต่างจากสวีเดน สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย ส่วนการ สร้างเสริมศักยภาพของประชาชนในการมีส่วนร่วม ประเทศไทยไม่มีการสนับสนุนด้านการเงิน ซึ่งแตกต่างจาก แคนาดาที่รัฐจัดตั้งกองทุนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อสนับสนุนให้ผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการเข้าร่วม กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (จิราภรณ์ ปิ่นวิเศษ, 2561)

ประสิทธิผลของ EIA พบว่าในภาพรวม EIA ในประเทศไทยมีการดำเนินไปตามหลักเกณฑ์แต่ มีปัญหาในบางโครงการ ดังที่ จิราภรณ์ ปิ่นวิเศษ กล่าวว่า รายงาน EIA ของโครงการส่วนใหญ่เป็นไปตาม เกณฑ์ของประสิทธิผลฯ แต่รายงาน EIA บางโครงการมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงรายละเอียดข้อมูลของโครงการ ทำให้มีข้อมูลไม่เพียงพอสำหรับการประเมินประสิทธิผลเชิงกระบวนการ (จิราภรณ์ ปิ่นวิเศษ, 2561)

ปัญหาและอุปสรรคของ EIA ที่พบ ได้แก่ การขาดการมีส่วนร่วม ปัญหาเชิงโครงสร้างด้าน กฎหมายและหน่วยงาน ระยะเวลาจำกัดในการทำ EIA รายงานและการติดตามผล รายละเอียดดังนี้ 1) การ ขาดการมีส่วนร่วม การตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐบาลที่ยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัญหาที่กำลัง คุกคามสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ (โสภณพิสุทธิ จิตจำ และสถาพร สระมาลี, 2563) ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (วนิดา พรหมหล้า, 2564) บางโครงการ พบว่า การดำเนินการยังไม่ผ่านเกณฑ์ที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในกระบวนการ EIA (จิราภรณ์ ปิ่นวิเศษ, 2561)

ซึ่งการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง ดังที่ โสภณพิสุทธิ์ จิตจำ และสถาพร สระมาลีย์ กล่าวว่า การพัฒนาที่ยังขาดการมีส่วนร่วม อาจเกิดการใช้เทคโนโลยีในการผลิตที่ขาดประสิทธิภาพในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม การละเลยของผู้บริหารและ ผู้ปฏิบัติงานที่มุ่งการผลิตให้ได้จำนวนมากที่สุดเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา รวมทั้งเจตคติ ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เหมาะสม จนเป็นเหตุให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมและส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนด้วย สิ่งแปลกปลอมหรือของเสียต่าง ๆ ที่เกิดจากกระบวนการผลิตทั้งในรูปของวัตถุดิบและพลังงาน ทั้งที่มี ลักษณะทางกายภาพและชีวภาพโดยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เจือปนอยู่ในธรรมชาติมาก จนเกินระดับที่กระบวนการ พอกตัวของระบบธรรมชาติ (Natural Purification Process) จะรองรับได้ และเป็นอันตรายต่อสุขภาพและ อนามัยของมนุษย์ รวมทั้ง ระบบนิเวศ สิ่งมีชีวิตทั้งหมด และพืชผลทางการเกษตร ความสิ้นสะอาดของ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสิ่งปนเปื้อน กากสารพิษ และทางเสียง ที่เห็นได้ชัดเจน คือ น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยลงแหล่งน้ำ ต่าง ๆ และอากาศเป็นพิษจนเป็นข้อพิพาทระหว่างเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมกับชาวบ้านและองค์กรต่าง ๆ ใน สังคม และมีข้อพิพาทเกิดขึ้น จึงเป็นที่มาของปัญหาและถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยตลอดมา แม้รัฐธรรมนูญหลายฉบับในอดีตได้บัญญัติถึงการให้ความคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรมและ หลักการป้องกันล่วงหน้ามาบ้างแล้วก็ตาม (โสภณพิสุทธิ์ จิตจำ และสถาพร สระมาลีย์, 2563)

2) ปัญหาเชิงโครงสร้างด้านกฎหมายและหน่วยงาน เช่น กฎหมายอันเกี่ยวกับระบบรายงาน ผลกระทบสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการก่อสร้างทางหลวงท้องถิ่น เช่น การขาดบทบัญญัติของกฎหมายที่ชัดเจน ถึงการกำหนดให้ทางหลวงท้องถิ่นเป็นหนึ่งในโครงการที่จะต้องประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (วนิดา พรหมหล้า, 2564) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (วนิดา พรหมหล้า, 2564)

3) ระยะเวลาจำกัดในการทำ EIA พบว่า การดำเนินการที่เกี่ยวข้องตามกรอบเวลาที่กำหนด ไว้ในระเบียบหรือกฎหมาย สะท้อนถึงช่องว่างและข้อจำกัดด้านบริบทที่อาจแตกต่างกันของแต่ละโครงการ เช่น เจ้าของโครงการได้มีการส่งมอบรายงานให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เข้าร่วมโครงการผ่านทางฐานข้อมูล ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่การดำเนินกิจกรรมบางโครงการยังไม่ เป็นไปตามกรอบเวลาที่ระเบียบกฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งส่งผลให้บางโครงการยังมีการดำเนินการไม่สอดคล้อง กับเกณฑ์ดังกล่าว (จิราภรณ์ ปิ่นวิเศษ, 2561) หรือ การพิจารณาของคณะกรรมการผู้ชำนาญการ (คชก.) คือ มีข้อจำกัดในด้านระยะเวลาของการให้ความเห็นต่อการพิจารณารายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (วนิดา พรหมหล้า, 2564) และอุปสรรคประการสุดท้ายที่พบ 4) รายงานและการติดตามผล พบว่า รายงานฯ รวมถึงเนื้อหาของ รายงานที่มีจำนวนมาก ใช้ภาษาเขียนรายงานที่เป็นภาษาเทคนิค ทำให้ยากแก่การทำความเข้าใจ และมี ข้อจำกัดด้านการติดตามตรวจสอบภายหลังการอนุมัติรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการดำเนินการ โครงการตามที่ได้รับอนุมัติ (วนิดา พรหมหล้า, 2564)

ลำดับที่สอง ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน การเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนต่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ อีกทั้ง ยังมีประเด็นในเรื่องของการ สร้างเหมือง เขื่อน โดยมีกรณีศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้ พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 11 เรื่อง สามารถสรุปประเด็นได้คล้ายกันกับประเด็นยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับเรื่อง การเคลื่อนไหวของ ภาคประชาชน แต่มีเนื้อหาที่ลึกลงไปในแต่ละทรัพยากร ยกตัวอย่างการศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ เช่น บทบาทของเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการสื่อสารทางการเมือง: ศึกษาเฉพาะ

กรณีลุ่มน้ำแม่แรก อำเภอมแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ (ธนาบุช สงวนศักดิ์, 2542) หรือพลวัตการเคลื่อนไหวและการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล (พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557) ศึกษาเกี่ยวกับพลวัตในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านปากมูล และวิเคราะห์แนวทางในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล พื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

ยกตัวอย่างกรณีทรัพยากรเหมืองแร่ เช่น การบริหารปกครองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กับข้อสังเกตกรณีเหมืองแร่โปแตชอาเซียน จังหวัดชัยภูมิ (จักรกฤษ กุมพาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการสำรวจแนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารปกครองด้านสิ่งแวดล้อม หรือการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี (ฐาภรณ์ สรวงศรี และมณีนัย ทองอยู่, 2553) ที่ศึกษาเกี่ยวกับเงื่อนไขที่นำมาสู่การก่อเกิดและการเติบโตของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี และศึกษายุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี

ยกตัวอย่างกรณีป่าไม้ เช่น การใช้การสื่อสารทางการเมืองในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่าย ที่ศึกษาเพื่อผลักดันไปสู่การตัดสินใจทางนโยบาย หรือการศึกษาการเมืองของพื้นที่ธรรมชาติในท้องถิ่นภายใต้วาระนโยบายสิ่งแวดล้อมโลก กรณีศึกษา พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศในประเทศไทย (สุชาติ วัฒนา, 2550) ศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำท้องถิ่น จังหวัดเชียงรายและจังหวัดกระบี่ ซึ่งถูกนำไปเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำโลกอย่างไรและโดยสถาบันใด หรือเรื่องนักสิ่งแวดล้อมที่รู้จัก: สิ่งประดิษฐ์สร้างทางการปกครองเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (เบญจวรรณ อุปชฌาย์ และสุรวุฒิ ปัดไธสง, 2558) ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างนักสิ่งแวดล้อมจากแนวคิดชี้ชะการเมืองบนพื้นฐานของการบริหารจัดการชีวิตด้วยวิธีการของเทคโนโลยีแห่งตัวตน จากกรณีคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านกลาง ตำบลบ้านดง อำเภอมแม่แจ่ม จังหวัดลำปาง หรือกระบวนการสร้างกลไกการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนโดยใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น (นิยม ยากรณ์, กฤษฏา บุญชัย, และทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ, 2562) ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อเป็นกลไกการจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมของชุมชน และเงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย และการเมืองต่อการผลักดันข้อบัญญัติท้องถิ่น หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคพลเมืองต่อการทวงคืนผืนป่าดอยสุเทพ (วินิจ ผาเจริญ และรุจาดล นันทชาธิ์, 2563) ศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคพลเมืองต่อการทวงคืนผืนป่าดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ โดยเกิดการตื่นตัวจากคนในพื้นที่และขยายไปสู่เครือข่ายภายนอก เป็นต้น

นอกจากนี้ มีกรณีทรัพยากรทางทะเล เช่น รูปแบบการเมืองภาคประชาชนด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของกลุ่มพื้นบ้านเขตเลเส (สี่) บ้าน จังหวัดตรัง (ปิยาณีย์ เพชรศรีช่วง, 2557) ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการเมืองภาคประชาชนในการปกป้องทรัพยากรชายทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน

ข้อค้นพบในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สาเหตุของการเคลื่อนไหว รูปแบบการเคลื่อนไหว ปัญหาและอุปสรรค และข้อเสนอแนะ ดังนี้

สาเหตุการเคลื่อนไหวของประชาชนต่อประเด็นทรัพยากร พบว่า การเคลื่อนไหวทำให้เกิดการรวมตัวต่อประเด็นทรัพยากร ปัจจัยกระตุ้น คือ ความร่วมมือกับภายนอก ประเด็นเฉพาะทรัพยากรมีทั้งเรื่องป่าไม้ สภาพอากาศ หรือทรัพยากรน้ำ ดังที่ เบญจวรรณ อุปชฌาย์ และสุรวุฒิ ปัดไธสง พบว่า วิกฤตการณ์ของชุมชนได้สร้างความเป็นผู้นำด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นมา เช่นเดียวกับตัวตนของผู้พิทักษ์ป่าที่เกิดขึ้นจากการสอดส่องดูแลผืนป่า (เบญจวรรณ อุปชฌาย์ และสุรวุฒิ ปัดไธสง, 2558) สอดคล้องกับงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า วิกฤตการณ์ของคนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการรวมกลุ่มเพื่อเข้ามาช่วยกันแก้ไขปัญหา

และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เป็นฐานทรัพยากรสำคัญต่อการดำรงชีวิตและวิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่ จึงเกิดกลุ่มพลเมืองเชียงใหม่ เชียง สววย หอม หรือเครือข่ายเชียงใหม่เชียงใหม่ เชียง สววย หอม มีการรวมตัวของประชาชน องค์กรภาคประชาชน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานสิ่งแวดล้อมประเด็นต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง (วินิจ ผาเจริญ และรุจาดล นันทชาธิ์, 2563)

สำหรับปัจจัยเร่ร่อน การรวมตัวของประชาชนในชุมชนด้วยการขับเคลื่อนจากภายในชุมชนเอง หรือการได้รับแรงสนับสนุนจากภายนอก การลุกขึ้นมาทวงถามถึงสิทธิชุมชนขั้นพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ตลอดจนวิถีชีวิตในท้องถิ่นและการปกป้องผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชน เป็นกระบวนการสำคัญที่ประชาชนในพื้นที่อาจใช้เพื่อพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ของตนเอง อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการประชาธิปไตยและการตระหนักเพิ่มมากขึ้นของการสำนึก ในรูปของประชาสังคม มากกว่าที่จะรอรับการช่วยเหลือหรือถูกควบคุมสั่งการจากรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว แสดงให้เห็นถึงการต่อต้านหรือไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐและอิทธิพลของระบอบทุนซึ่งดำรงอยู่ในสังคมเสรีทุนนิยม (จักรกฤษ กุมพทา และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560)

รูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อทรัพยากร พบว่า รูปแบบการเคลื่อนไหวทั้งแบบทางการ และไม่เป็นทางการ ในแบบทางการประชาชนได้ใช้กลไกทางกฎหมาย ส่วนไม่เป็นทางการมีการยึดกลุ่มเครือข่ายเป็นหลัก เครือข่ายอาจมีโครงสร้างหรือไม่มีโครงสร้าง การขับเคลื่อนของแต่ละเครือข่ายมีหลากหลาย ที่เห็นชัดเจนในช่วงหลังคือการใช้ช่องทางออนไลน์เพื่อการสื่อสารกันภายในเครือข่าย ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ องค์ความรู้ที่เข้มแข็งโดยเฉพาะทรัพยากรของแต่ละชุมชนเป็นเกราะป้องกันขั้นดีในการการเคลื่อนไหวให้ประสบความสำเร็จ เพราะถือเป็นอำนาจทางองค์ความรู้ที่ทำให้ภาคประชาชนได้รับการยอมรับในพื้นที่นโยบาย

การเคลื่อนไหวแบบเป็นทางการที่พบ ได้แก่ งานวิจัยของ นิยม ยากรณ์, กฤษณา บุญชัย, และทัชชวฒน์ เหล่าสุวรรณ พบว่า 1) กระบวนการสร้างข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อเป็นกลไกการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนเป็นการเคลื่อนไหวภาคประชาชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น และร่วมกันใช้อำนาจผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใช้สิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ สร้างกลไกอำนาจในระดับท้องถิ่น และอาศัยอำนาจตามข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อต่อสู้เชิงอำนาจระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในระดับพื้นที่ที่มีอำนาจตามกฎหมายจากส่วนกลางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ มีกลไกการทำงานที่เกิดจากการต่อรองอำนาจในการจัดการทรัพยากรในชุมชน และ 2) เงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางกฎหมายและการเมืองต่อการผลักดันข้อบัญญัติท้องถิ่นผลการวิจัย พบว่า เงื่อนไขเชิงโครงสร้างมีกฎหมายและนโยบายที่เอื้อและบางฉบับที่ขัดต่อกระบวนการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นโดยชุมชนท้องถิ่นได้มองเห็นโอกาสช่องทางการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น นับตั้งแต่รัฐได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 ดังนั้น การสร้างข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรร่วมจึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือก โดยรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรให้เกิดความยั่งยืนต่อไป (นิยม ยากรณ์, กฤษณา บุญชัย, และทัชชวฒน์ เหล่าสุวรรณ, 2562)

สำหรับรูปแบบเครือข่ายแบบไม่มีโครงสร้าง เช่น งานวิจัยของ ปิยาณีย์ เพชรศรีช่วง พบว่า รูปแบบการเมืองของชาวประมงพื้นบ้านเลเสที่มีมากที่สุด ได้แก่ ด้านกลุ่มเครือข่าย ซึ่งกลุ่มเครือข่ายไม่มีโครงสร้างกลุ่มที่ชัดเจน แต่มีการบริหารจัดการกันเอง ฯลฯ (ปิยาณีย์ เพชรศรีช่วง, 2557) การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายร่วมที่มีโครงสร้าง เช่น งานวิจัยของ วินิจ ผาเจริญ และรุจาดล นันทชาธิ์ พบว่า มีเครือข่ายจำนวน 16 องค์กร ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มที่มีนักอนุรักษ์ค่อนข้างหลากหลายอาชีพ เช่น กลุ่มรักแม่ปิง กลุ่มรักแม่ข่า กลุ่ม

รักษ์ดอยสุเทพ โดยภาคพลเมืองได้ต่อสู้ด้วยการใช้หลักเกณฑ์ทางด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และจารีตประเพณี ตั้งคณะกรรมการเพื่อหาแนวทางการแก้ไข โดยร่วมกับฝ่ายรัฐบาลบางส่วน คือ ธารักษ์ และนักวิชาการ เพื่อหาทางออกร่วมกัน จนเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2561 ภาคพลเมืองทำการเคลื่อนไหวอีกครั้ง เพื่อให้รัฐบาลทำตามสัญญาและทำการรื้อถอนบ้านพักทั้ง 45 หลัง และคอนโดอีก 9 หลัง เพื่อให้ได้ป่าที่สมบูรณ์กลับคืนมา (วินิจ ฝาเจริญ และรุจาดล นันทซารักษ์, 2563)

การเคลื่อนไหวที่หลากหลายของแต่ละกลุ่มหลากหลาย เช่น เมื่อมีความไม่ชอบธรรมจะออกมาเคลื่อนไหวผ่านการประท้วง การรณรงค์อย่างหลากหลาย ฯลฯ (ปิยาณีย์ เพชรศรีช่วง, 2557) ชาวบ้านมีการต่อสู้โดยใช้วาทกรรมช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมและการเมืองในหลายโอกาส เช่น การสร้างเครือข่ายทางสังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศ การผลิตความรู้ผ่านงานวิจัยชาวบ้าน และนักวิชาการ (พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557) หรือการใช้สื่อสังคมออนไลน์ผ่านช่องทาง Line และ Facebook ในการกระจายข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ประชาชนภายนอกได้รับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (วินิจ ฝาเจริญ และรุจาดล นันทซารักษ์, 2563)

ในส่วนอาวุธประกอบการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่จำเป็น คือ ความรู้ ดังข้อค้นพบของเบญจวรรณ อุปชฌาย์ และสุรวุฒิ ปัดโรสง พบว่า ความเป็นผู้ที่มีความเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้งหรือการเป็นผู้ที่รู้จักคิดได้ รู้เท่าทัน เข้าใจป่า อันเกิดจากการดำเนินชีวิตตามแนวประเพณีปฏิบัติของชุมชนเป็นความรู้ที่มีพลวัตทำให้ชาวบ้านไม่ถูกครอบงำด้วยอำนาจที่แข็งเหมือนกฎหมาย หรือศาสตร์ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีบรรทัดฐานกำหนดไว้แน่นอน แต่เป็นภูมิปัญญาที่มีลักษณะยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา อีกทั้งยังเป็นความรู้ที่ผูกติดอยู่กับตัว ชาวบ้านจึงสามารถที่จะจัดการหรือเปลี่ยนแปลงการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนไปตามกาลเวลา เพราะความรู้ดังกล่าวไม่ได้มีความถาวรหรือสถิตอยู่ในสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นการเฉพาะ ทำให้ชาวบ้านสามารถทบทวนและปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อด้านสิ่งแวดล้อม ให้สอดคล้องกับองค์ความรู้ด้านการจัดการป่าที่เขาอมรับในแต่ละยุคสมัยได้ (เบญจวรรณ อุปชฌาย์ และสุรวุฒิ ปัดโรสง, 2558)

ปัญหาและอุปสรรคในการเคลื่อนไหวประเด็นทรัพยากร พบว่า ยังมีอุปสรรคในศักยภาพของประชาชนเอง และอุปสรรคด้านอำนาจ ในการร่วมจัดการทรัพยากรที่ยังขาดความเท่าเทียม ในด้านศักยภาพของประชาชน เช่น ธนานุช สงวนศักดิ์ พบว่า เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกรณีลุ่มน้ำแม่แรง จังหวัดเชียงใหม่ ยังไม่สามารถใช้การสื่อสารทางการเมือง เพื่อผลักดันไปสู่การตัดสินใจทางการเมืองได้ (ธนานุช สงวนศักดิ์, 2542) ส่วนอำนาจที่ไม่เท่าเทียม พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์ พบว่า แม้ประชาชนชาวปากมูลมีการต่อสู้หลายรูปแบบแต่ยังไม่สามารถต่อรองให้มีการเปิดประตูน้ำเขื่อนปากมูลอย่างถาวรได้ ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐใช้วิธีคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองทุนตามการพัฒนากระแสหลัก และไม่ได้ให้ความสำคัญกับชาวบ้านในฐานะกลุ่ม หรือองค์กรที่มีอุดมการณ์ทางสิ่งแวดล้อม แต่กลับมองชาวบ้านเป็นแค่กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองที่อาศัยคนนอกเข้ามาผลักดันให้กลายเป็นเครือข่ายทางสังคมในการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง ขณะที่ชาวบ้านปากมูลได้พิสูจน์ความเป็นตัวตนของกลุ่มคนที่รวมกลุ่มกันปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน ผ่านปฏิบัติการเคลื่อนไหวทางสังคมมาอย่างต่อเนื่องยาวนานนับ 2 ทศวรรษ การเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวบ้านปากมูลนั้น ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อน โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูลต่อการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน หรือการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศที่มีความสำคัญกับมนุษย์ (พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557) สอดคล้องกับ ธนานุช สงวนศักดิ์ พบว่า การเมืองและนโยบายในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของท้องถิ่นไปสู่ระดับโลก ยังคงเป็นการเมืองของผู้เชี่ยวชาญที่ทรงอิทธิพลในการ

ควบคุมวิธีคิดและการตัดสินใจในนโยบาย (ธนาบุช สงวนศักดิ์, 2542) เช่นเดียวกับ จักรกฤษ กุมพาศ และ ศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ พบว่า ภายหลังจากรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 โดย รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มีการผลักดันโครงการเหมืองแร่โปแตชในพื้นที่ อำเภอบำเหน็จณรงค์ อย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือกันระหว่างรัฐและกลุ่มทุนบริษัทเอกชนอย่างเข้มข้น ในทางตรงข้าม ประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญจากโครงการดังกล่าว กลับอยู่ในสถานะที่ขาดการเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลที่เหมาะสม ตลอดจนขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเชิงนโยบาย (จักรกฤษ กุมพาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560)

ข้อเสนอแนะสำหรับการร่วมจัดการทรัพยากร พบว่า งานวิจัยให้ความสำคัญกับการใช้นโยบายและมาตรการที่หลากหลายในการจัดการทรัพยากร ดังที่ พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์ กล่าวว่า การตัดสินใจแก้ปัญหาในเชิงนโยบาย รัฐจะใช้วิธีการทางการเมือง เรื่องของการต่อรองอย่างเดียวยังไม่สามารถแก้ปัญหาตามข้อเรียกร้องของชาวบ้านที่ต้องการให้รัฐบาลเปิดประตูน้ำเขื่อนปากมูลอย่างถาวรได้ การฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนจึงไม่อาจเป็นจริงตามที่ชาวบ้านคาดหวังไว้ได้ (พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557) ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยอาจสรุปข้อเสนอแนะได้ว่า ควรมีการส่งเสริมการเคลื่อนไหวของประชาชนในการจัดการทรัพยากร ตั้งแต่ระดับนโยบายและกฎหมายที่เปิดช่องทางการมีส่วนร่วม ส่งเสริมบทบาทเครือข่ายและบทบาททุกภาคส่วนตามความถนัด ดังนี้

การส่งเสริมตั้งแต่ระดับนโยบายและการมีส่วนร่วมมีความสอดคล้องกับเงื่อนไขในการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนที่พบโดย ธาตุกร สรวงศ์สิริ และมณีนมัย ทองอยู่ ที่กล่าวว่ามีเงื่อนไขภายนอกที่สำคัญ โดยการเคลื่อนไหวของขบวนการฯ สัมพันธ์กับโอกาสทางการเมือง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 และ พ.ศ.2550 ที่ได้ก่อให้เกิดสัมพันธภาพเชิงอำนาจแบบใหม่ที่ลดช่องว่างของอำนาจทางการเมืองระหว่างรัฐกับประชาชนให้แคบลง อันเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านสามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างชอบธรรม และโครงสร้างโอกาสทางสังคมที่มีลักษณะที่เปิด ซึ่งได้แก่ การเติบโตขององค์กรพัฒนาเอกชนมานับตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 เป็นต้นมา ที่มีส่วนทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนหลากหลายสาขาหันมาจับงานพัฒนา และทำงานกับชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐมากยิ่งขึ้น และการเติบโตของภาคประชาสังคมที่มีพัฒนาการที่เข้มข้นมาอย่างต่อเนื่องนับจากช่วงหลังการเกิดขึ้นของรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ที่ทำให้นักวิชาการ อาจารย์ ประชาชน และองค์กรต่าง ๆ ทางสังคม ตลอดจนภาคเอกชน ต้นตัวและกล้าที่จะออกมารวมกลุ่มกันตรวจสอบ ติดตามและวิพากษ์การดำเนินนโยบายและโครงการพัฒนาของรัฐที่ส่งผลกระทบในทางสาธารณะ ด้วยเงื่อนไขดังกล่าวจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ขบวนการชาวบ้านสามารถเคลื่อนไหวได้และเปิดโอกาสให้ฝ่ายที่สามดังที่กล่าวไปข้างต้นได้เข้ามามีส่วนหนุนเสริมการเคลื่อนไหวของขบวนการชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง ขบวนการฯ เอง ต้องเอาชนะฝ่ายต่อต้านขบวนการเคลื่อนไหวที่ได้กลับต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการฯ ให้ได้ด้วย ซึ่งผลที่ตามมาคือ การก่อเกิดและเติบโตของขบวนการฯ นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานีได้มีวิธีในการสร้างอำนาจในการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายด้วยยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ หรือวิธีการทำทนายแบบอื่น รวมทั้ง ใช้วัฒนธรรมชุมชนซึ่งถือเป็นพลังอำนาจอย่างหนึ่ง (ธาตุมกร สรวงศ์สิริ และมณีนมัย ทองอยู่, 2553)

ธาตุมกร สรวงศ์สิริ และมณีนมัย ทองอยู่ ยังได้ให้ข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมเครือข่ายและบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ ให้มีการดำเนินงานอย่างเป็นอิสระด้วย โดยกล่าวว่า กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดอุดรธานี เติบโตขึ้นภายใต้เงื่อนไขสองประการ คือ เงื่อนไขภายในองค์กรการเคลื่อนไหว และเงื่อนไขภายนอกองค์กรการเคลื่อนไหว สำหรับในด้านเงื่อนไขภายใน

องค์กรการเคลื่อนไหว ประกอบด้วย 1) บทบาทของนักพัฒนาเอกชนในการหนุนเสริมกระบวนการชาวบ้าน 2) การสร้างเครือข่ายและขบวนการบนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติและชุมชน 3) บทบาทของแกนนำชาวบ้านในการหนุนเสริมองค์กรการเคลื่อนไหว 4) การมีอิสระขององค์กรและประชาธิปไตยภายในองค์กร รวมถึงการมีกลุ่มระดับย่อยในองค์กรการเคลื่อนไหว ซึ่งได้แปรเปลี่ยนความเห็นพ้องต้องกันของชาวบ้านที่มีต่อปัญหา และก่อให้เกิดความสามารถในการระดมทรัพยากร จนนำมาสู่การกระทำรวมหมู่และการเติบโตของขบวนการได้ (ฐาภรณ์ สรวงศ์สิริ และมณีนมัย ทองอยู่, 2553)

ลำดับที่สาม ประเด็นมลพิษ (Pollution)

สำหรับประเด็นมลพิษ (Pollution) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของประชาชนในการเคลื่อนไหวและจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหามลพิษทางดิน น้ำ อากาศ ตลอดจนขยะและสิ่งปฏิกูล พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นมลพิษ จำนวน 8 เรื่อง อาจจัดเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มของประชาชน ได้แก่ บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (สินทพ มั่นคง, 2552) ที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาท ปัจจัย ปัญหา และเสนอแนวทางส่งเสริมบทบาทการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์แม่เมาะ หรือความตระหนักทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมต่อการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูล (เกียรติศักดิ์ ดวงจันทร์, 2561) ที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ ความรู้ สภาพปัญหา ความตระหนักทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูล หรือขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอต๋อย สะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ (วินิจ ภาเจริญ, 2561) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร หรือการใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์ภาคพลเมืองโดยองค์กรภาคประชาชนด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา เครือข่ายภาคประชาชน จังหวัดระยอง (อัฐพร ฤทธิชาติ, 2563) ที่ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์ภาคพลเมืองโดยองค์กรภาคประชาชน

บางงานวิจัยศึกษาเชิงโครงสร้างโดยศึกษาบทบาทหน่วยงาน อย่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือกลไกการทำงานของหน่วยงานรัฐ ได้แก่ การเมืองของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณี โครงการคลองสวยน้ำใส (สุทธบท ชื่อมาก, 2554) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในโครงการคลองสวยน้ำใสของเทศบาลแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี การนำนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติวิเคราะห์ การจัดการขยะของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอำนาจเจริญ (ขวัญฤดี จันทิมา, 2557) ศึกษาเกี่ยวกับการนำนโยบายจัดการสิ่งแวดล้อมด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ไปปฏิบัติ วิเคราะห์ปัจจัยในการนำนโยบายไปปฏิบัติ รวมทั้งปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ หรือกลไกทางสังคม เพื่อผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษา การฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมของมาบตาพุด (เคนชูกะ ยามาอุชิ และคนอื่น ๆ, 2563) ศึกษาเกี่ยวกับกลไกทางสังคมในการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของกรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง หรือการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับนิคมอุตสาหกรรม (นิทัศน์ เจริญศรีพงษ์ และคนอื่น ๆ, 2563) ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ใช้บังคับในนิคมอุตสาหกรรม

ผลจากการศึกษาสามารถจำแนกประเด็นได้คล้ายกับงานวิจัยตามประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติเช่นกัน หากแต่มีความแตกต่างกันในรายละเอียด แบ่งเป็นสาเหตุของการเคลื่อนไหวของประชาชน รูปแบบ ปัญหาและอุปสรรค และข้อเสนอแนะ

สาเหตุการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นมลพิษ เป็นการได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมและการขาดการมีส่วนร่วมเป็นส่วนใหญ่ ในส่วนการได้รับผลกระทบจึงเกิดการเรียกร้องของประชาชน มีงานวิจัยหลายชิ้น เช่น การพบว่าปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร เพราะประชาชนมีความวิตกกังวลเรื่องผลกระทบต่อทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาผลกระทบกลิ่นเหม็นจากขยะฝุ่นละออง ปัญหาการเกษตร ปัญหาสาธารณสุขปศุสัตว์และบริโภครวม ปัญหาสาธารณสุขที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ (วินิจ ฝาเจริญ, 2561) ความเดือดร้อนที่เครือข่ายต้องเผชิญ ประกอบด้วย ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (อัฐพร ฤทธิชาติ, 2563) ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ (สินทบ มั่นคง, 2552)

ในเชิงการบริหารจัดการของภาครัฐ ประชาชนยังไม่พอใจที่โครงการดังกล่าวขาดความโปร่งใส และขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงทำให้ประชาชนในพื้นที่ออกมาคัดค้านการดำเนินงานก่อสร้างโครงการดังกล่าว (วินิจ ฝาเจริญ, 2561) การขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบาย ยังมีช่องว่างทางกฎหมาย หน่วยงานรัฐละเลยปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น (อัฐพร ฤทธิชาติ, 2563) นอกจากนี้ ยังพบเหตุปัจจัยที่เป็นการส่งเสริมการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนให้มากยิ่งขึ้น ดังงานวิจัยบางชิ้นพบว่า ปัจจัยความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ได้แก่ ปัจจัยนอกเหนือการควบคุมจากรัฐประหาร พ.ศ.2549 และการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ.2550 (เคนชูกะ ยามาคุชิ และคนอื่น ๆ, 2563) ปัจจัยเสริมการทำงานที่มีประสิทธิภาพ จากการสนับสนุนทางการเงิน และการถ่ายโอนเทคโนโลยีเพื่อรวบรวมข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ โดยการเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางสังคมทั่วโลกของนักกิจกรรมในประเทศ (เคนชูกะ ยามาคุชิ และคนอื่น ๆ, 2563)

รูปแบบการเคลื่อนไหวในประเด็นมลพิษ จากงานวิจัยที่พบ รูปแบบการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ มีความหลากหลายเช่นกัน แต่การเคลื่อนไหวในประเด็นมลพิษ ให้ข้อค้นพบที่สะท้อนให้เห็นว่ามีระเบียบแบบแผนมากกว่า เช่น บทบาททางการเมืองของกลุ่มแม่เกาะเป็นการต่อสู้ตามช่องทางของกฎหมาย (สินทบ มั่นคง, 2552) การยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการ การต่อสู้ผ่านใช้สิทธิตามกฎหมาย การใช้กลไกทางสังคมมาเป็นเครื่องมือในการคว่ำบาตรทางสังคมในการต่อสู้ (วินิจ ฝาเจริญ, 2561) หรือตัวอย่างงานวิจัยของอัฐพร ฤทธิชาติ ที่พบว่า การใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์พลเมืองโดยการตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ได้รับปัญหามลพิษอุตสาหกรรม มีแนวทางการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน คือ การประสานความร่วมมือกับนักวิชาการ การพัฒนาศักยภาพองค์กรและเครือข่ายภาคประชาชน การพัฒนาศักยภาพองค์กรและเครือข่ายภาคประชาชน การศึกษาและรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ และการใช้ข้อมูลเพื่อสื่อสารต่อสาธารณะให้เกิดการแก้ปัญหาและขับเคลื่อนกฎหมาย เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป (อัฐพร ฤทธิชาติ, 2563) นอกจากนี้ มีการเคลื่อนไหวในแบบทั่วไป เช่น การกดดัน ประชุมชุมนุมประท้วงปิดถนน หรือการสื่อสารกับสาธารณะ (วินิจ ฝาเจริญ, 2561)

ปัญหาและอุปสรรคการขับเคลื่อนในประเด็นมลพิษ พบประเด็นที่หลากหลายเช่นกัน ในภาพกว้างระดับนโยบายและการบังคับใช้กฎหมาย มีงานวิจัยหนึ่งชิ้นพบว่าปัญหาการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับมลพิษ ได้แก่ งานวิจัยของ นิทัศน์ เจียมศรีพงษ์ และคนอื่น ๆ พบว่า การดำเนินงานของนิคมอุตสาหกรรมมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยตามทิศทางการพัฒนาประเทศ ขณะเดียวกัน ปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เกิดจากผลการดำเนินงานของโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งประเทศไทยมีการบัญญัติกฎหมายหลักเกี่ยวกับการดำเนินงานของนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ซึ่งสาระของกฎหมายมีผลบังคับใช้เป็นภาพรวมทั่วไปกับโรงงานที่ไม่ได้อยู่ใน

พื้นที่นิคมอุตสาหกรรม ขณะที่ ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างรุนแรงเป็นปัญหาที่เกิดจากโรงงาน อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ที่มีกระบวนการผลิตซับซ้อนและเกี่ยวกับด้านสารเคมี ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนและมี ลักษณะเฉพาะ ซึ่งเกือบทั้งหมดตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรม การบังคับใช้ตามสาระกฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ กับโรงงานที่ก่อปัญหาหลักในปัจจุบันได้ (นิทัศน์ เจียมศรีพงษ์ และคนอื่น ๆ, 2563)

ในเชิงองค์กรมีตัวอย่างงานวิจัยของ ขวัญฤดี จันทิมา พบว่า สภาพปัญหาของท้องถิ่นและ ข้อจำกัดต่าง ๆ อปท. ส่วนใหญ่ร้อยละ 58.6 ไม่มีสถานที่กำจัดขยะ ใน อปท. ที่มีสถานที่กำจัดขยะจำนวน มากกว่าครึ่งหนึ่ง มีระบบการกำจัดที่ไม่ถูกหลักสุขาภิบาล แม้ว่า อปท. ส่วนใหญ่เริ่มมีกิจกรรมส่งเสริมการมี ส่วนร่วมจากชุมชนในการจัดการขยะในหลายรูปแบบ แต่ยังดำเนินการเฉพาะบางชุมชน และยังมีปัญหาด้าน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การประชาสัมพันธ์ และสมรรถนะองค์กรในการจัดการขยะ (ขวัญฤดี จันทิมา, 2557) สอดคล้องกับงานวิจัยอื่น เช่น พบการไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ (สินทบ มั่นคง, 2552) การบริหารโครงการยังไม่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ผู้บริหารขาดความจริงจังในการแก้ปัญหา ช่องว่างทาง กฎหมาย การขาดแคลนอุปกรณ์ ตลอดจนการขาดแคลนบุคลากร ฯลฯ (สุทธบท ชื่อมาก, 2554) โดยการมี ส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นไปอย่างจำกัดที่ระดับให้ความคิดเห็น เนื่องจาก ภาครัฐดำเนินการเป็นหลัก (สุทธบท ชื่อมาก, 2554)

สำหรับประชาชนทั่วไป มีงานวิจัยที่สะท้อนให้เห็นความประชาชนมีความตระหนักแต่ยังขาด การจัดการ โดยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจว่าขยะและสิ่งปฏิกูล ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมเป็นอันตรายต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ยังขาดความเข้าใจในการจัดการ (เกียรติศักดิ์ ดวงจันทร์, 2561)

ข้อเสนอแนะเพื่อการเคลื่อนไหวในประเด็นมลพิษ พบข้อเสนอแนะในภาพรวมกับบทบาท ของภาคประชาชน ได้แก่ นิทัศน์ เจียมศรีพงษ์ และคนอื่น ๆ เสนอว่าจะทำอย่างไรให้นิคมอุตสาหกรรมรับ บทบาทในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกันกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างมี ประสิทธิภาพ (นิทัศน์ เจียมศรีพงษ์ และคนอื่น ๆ, 2563) ส่วนภาคประชาชน อัญฐพร ฤทธิชาติ เสนอว่าควรมี การใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์ภาคพลเมืองโดยองค์กรภาคประชาชนด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การจัดทำข้อมูล เพื่อ แสดงความเห็นคัดค้านก่อนการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม (อัญฐพร ฤทธิชาติ, 2563)

ลำดับที่สี่ ประเด็นอื่น ๆ (Others)

สำหรับประเด็นอื่น ๆ (Others) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อม ในประเด็นอื่น ๆ นอกเหนือจาก 8 ประเด็นที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ได้แก่ *การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปทั้งในระดับพื้นที่ และระหว่างประเทศ นโยบายพรรคและกลุ่มการเมือง* พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ไม่สามารถจัดเข้ากับประเด็นที่ วางไว้ จำนวน 6 เรื่อง ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

การมีส่วนร่วมทั่วไปทั้งในระดับพื้นที่และระหว่างประเทศ การมีส่วนร่วมทั่วไปในระดับพื้นที่ ได้แก่ งานวิจัยการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนในเขตชั้นนอกของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล: ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (อารีรัตน์ วชิรเสรีชัย, 2539) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชน และ งานวิจัยความร่วมมือระหว่างไตรภาคีในการจัดการสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร (วัฒนา อร่ามเกียรติ และ โสภณ โปยมรัตน์สิน, 2563) ที่ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะความร่วมมือระหว่างไตรภาคีและปัจจัยที่ทำให้เกิดความ ร่วมมือระหว่างไตรภาคีในการจัดการสิ่งแวดล้อม

ในส่วนของการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปในระดับระหว่างประเทศ ได้แก่ งานวิจัยแนวคิดภูมิภาค นิยมกับนโยบายด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่ด้านสิ่งแวดล้อม ทัศนศึกษา กลุ่มประชาคมอาเซียน (ภณณิน สุมนะเศรษฐกุล, กนกรัตน์ ยศไกร, และเมธินี ภูวทิศ, 2561) ที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มนโยบายและการดำเนินงานของแนวทางการร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบประชาคมภูมิภาคอาเซียน

จากประเด็นการมีส่วนร่วมทั่วไปทั้งระดับพื้นที่และระหว่างประเทศ ทำให้พิจารณาได้ว่าในเชิงความร่วมมือระหว่างประเทศเกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคอาเซียนยังไม่มีประสิทธิภาพ เพราะยังมีความแตกกระจายทางนโยบายและแนวทางอยู่มาก อีกทั้ง อาเซียนยึดหลักไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกัน ยิ่งทำให้ความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นได้ยากในภูมิภาคนี้ ดังที่ ภณณิน สุมนะเศรษฐกุล, กนกรัตน์ ยศไกร, และเมธินี ภูวทิศ พบว่า ในอาเซียนยังคงมีความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้นในการวางนโยบายและดำเนินนโยบายไปปฏิบัติ ความเป็นภูมิภาคร่วมกับประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม ยังคงทำให้แนวคิดเรื่องภูมิภาคนิยมไม่สามารถเกิดขึ้นแบบเต็มรูปแบบได้ อาจมีพื้นฐานเรื่องความเหมือนและความต่างทางด้านภูมิสังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการเมืองที่ผ่านมา ทำให้แนวคิดการส่งเสริมความเป็นภูมิภาคนิยม โดยเฉพาะประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ด้านการป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่อาจเกิดขึ้นได้จริงในขณะนี้ เพราะนโยบายของแต่ละประเทศรัฐสมาชิกนำมาบังคับใช้ยังคงมีความแตกต่างกันอยู่ อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมความเป็นภูมิภาคในรูปแบบของประชาคมอาเซียนมีความแตกต่างจากประชาคมในภูมิภาคอื่น คือ การไม่แทรกแซงกิจกรรมทางการเมืองซึ่งกันและกัน จะช่วยส่งผลให้ความตึงเครียดในภูมิภาคมีน้อยลง แต่อาจส่งผลกระทบต่อความร่วมมือทางด้านประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนอย่างเรื่องความมั่นคงได้ ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งคือ ภัยสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่พบทั้งในพื้นที่ประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน แต่ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์แห่งชาติมากกว่า เนื่องด้วยพื้นฐานความไม่เท่าเทียมกันของพลเมืองในประชาคมอาเซียน รวมทั้งความคิดของการพัฒนาแบบทุนนิยมที่เน้นและให้ความสำคัญกับนโยบายการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจเป็นหลัก รวมทั้ง การรับฟังเสียงจากประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมมีรูปแบบเปลี่ยนไป คนในพื้นที่ยังไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้องในการป้องกันและรองรับปัญหาที่เกิดขึ้น กลไกภาครัฐไม่สามารถติดตามเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวที่มีความซับซ้อน (ภณณิน สุมนะเศรษฐกุล, กนกรัตน์ ยศไกร, และเมธินี ภูวทิศ, 2561)

สำหรับการมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่ มีตัวอย่างงานวิจัยที่ให้ข้อค้นพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนยังอยู่ในระดับไม่สูงมากนัก ขณะเดียวกันบางพื้นที่ก็มีรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ดี เช่น งานวิจัยของ อารีรัตน์ วชิรเสรีชัย พบว่า ประชากรที่ศึกษามีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองมากขึ้น แต่ยังคงอยู่ในระดับต่ำ สำหรับกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน แต่ระดับการมีส่วนร่วมยังคงอยู่ในระดับปานกลาง (อารีรัตน์ วชิรเสรีชัย, 2539) อย่างไรก็ตามรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ดีก็มีอยู่เช่นกัน ดังที่ วัฒนา อร่ามเธียรธง และโสภิน โภยมรัตน์สิน พบว่า ลักษณะความร่วมมือระหว่างองค์การภาครัฐ องค์การพัฒนาเอกชน และองค์การภาคประชาชนอย่างเป็นทางการ ภายใต้โครงการความร่วมมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยทุกภาคส่วนเข้าไปมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีการแบ่งปันทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้ทุกภาคส่วนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยพื้นที่เป้าหมาย 8 แห่ง ประกอบด้วย 1) โรงเรียน 2) อาคารสำนักงาน 3) สวนสาธารณะ 4) ตลาดนัดสวนจตุจักร 5) ตลาดสดองค์การตลาดเพื่อการเกษตร (ตลาดสด อ.ต.ก.) 6) ห้างสรรพสินค้า 7) ร้านอาหาร และ 8) โรงแรม (วัฒนา อร่ามเธียรธง และโสภิน โภยมรัตน์สิน, 2563)

นโยบายพรรคและปัจจัยส่วนบุคคลต่อการเมือง ในกลุ่มนี้มีงานวิจัยสามชิ้น ได้แก่ งานวิจัยพรรคการเมืองไทยกับนโยบายสิ่งแวดล้อม (ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์, 2558) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองในภาพกว้าง การก่อตัว และกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในพรรคการเมืองไทย วิเคราะห์บทบาทพรรคการเมือง และผลการนำนโยบายไปปฏิบัติของพรรคการเมืองไทย ส่วนอีกสองชิ้นเป็นการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีต่อการเมืองในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ งานวิจัยนโยบายของพรรคการเมืองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนพึงพอใจ กรณีศึกษา คุรุระดับมัธยมศึกษา จังหวัดระยอง (จันทรา เกติมี, 2542) ศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อนโยบายพรรคการเมืองด้านสิ่งแวดล้อม และศึกษาปัจจัยที่มีต่อความพึงพอใจและการมีส่วนร่วม และงานวิจัยปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคมของนักการเมืองท้องถิ่นกับบทบาทการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพในเขตเทศบาลตำบล จังหวัดสุพรรณบุรี (รัตนา แสงสว่างโชติ, 2549) ที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพของนักการเมืองท้องถิ่น เปรียบเทียบบทบาทดังกล่าวกับปัจจัยส่วนบุคคลของนักการเมืองท้องถิ่น

งานวิจัยพรรคการเมืองไทยกับนโยบายสิ่งแวดล้อม ของ ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์ ทำให้เห็นได้ว่า พรรคการเมืองไทยยังคงมีบทบาทไม่มากนักในการเชื่อมโยงประเด็นสิ่งแวดล้อม จากภาคประชาชนเข้าสู่การเมืองในรัฐสภา ทั้งที่พรรคการเมืองเป็นหนึ่งในกลไกที่จะเป็นตัวแทนเจตจำนงของประชาชนได้ ทั้งนี้ การที่พรรคการเมืองไม่ได้มีบทบาทในประเด็นสิ่งแวดล้อมมากนัก ส่วนหนึ่งเพราะภาคประชาชนสะท้อนความต้องการในการพัฒนาประเด็นเศรษฐกิจและสังคมมากกว่า โดยผู้วิจัยพบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยที่กำหนดและก่อตัวขึ้น เกิดจากปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน โดยพรรคการเมืองเข้ามามีบทบาทไม่มากนักในการก่อตัวและกำหนดนโยบาย ทั้งนี้ ประเด็นที่จะได้รับความสำคัญจากผู้กำหนดนโยบายนั้น ต้องเป็นประเด็นสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อคนจำนวนมาก เป็นที่สนใจของสาธารณะ สำหรับในส่วนของผู้ผลักดันนโยบายจะเป็นชนชั้นนำในสังคม สำหรับนโยบายที่พรรคการเมืองได้หาเสียง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการลดความเหลื่อมล้ำและเศรษฐกิจมากกว่าสิ่งแวดล้อม เมื่อดำเนินนโยบายสิ่งแวดล้อม พรรคการเมืองที่เข้าไปบริหารจะใช้กลไกราชการ โดยดึงภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม แต่ยังคงมีข้อจำกัดด้านผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินนโยบายสิ่งแวดล้อม เนื่องจาก มีข้อจำกัดด้านการรักษาประโยชน์ให้กลุ่มการเมืองและความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบายเพราะเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยครั้ง (ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์, 2558) สอดคล้องกับข้อค้นพบของ รัตนา แสงสว่างโชติ ที่ว่าปัญหาหลักในการดำเนินบทบาทด้านสิ่งแวดล้อมสุขภาพของนักการเมืองท้องถิ่น ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากร งบประมาณที่ต้องกระจายไปยังแต่ละชุมชน ขาดผู้เสนอแผนงานด้านสิ่งแวดล้อม นักการเมืองท้องถิ่นยังมองสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาไกลตัว ตลอดจนประชาชนยังขาดความรู้และตระหนักในด้านสิ่งแวดล้อมสุขภาพ (รัตนา แสงสว่างโชติ, 2549)

ส่วนงานวิจัยอีกสองชิ้นของ จันทรา เกติมี และรัตนา แสงสว่างโชติ มีข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นว่าปัจจัยส่วนบุคคลด้านใดบ้างที่มีผลต่อการเมืองสิ่งแวดล้อม โดย จันทรา เกติมี พบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความพึงพอใจด้านนโยบายพรรคการเมือง ได้แก่ เพศ การศึกษา พื้นที่อาศัย วิชาที่สอน และความรู้ สำหรับปัจจัยที่สำคัญรองลงมา ได้แก่ วิชาที่จบ และการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อม (จันทรา เกติมี, 2542) ส่วนรัตนา แสงสว่างโชติ ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดบทบาทที่แตกต่างกันมากที่สุด คือ อายุ เพราะมีผลต่อบทบาทด้านสิ่งแวดล้อมสุขภาพทุกด้าน โดยคนที่อายุมากจะมีบทบาทในแต่ละด้านมากกว่าผู้ที่มีอายุน้อย สำหรับปัจจัยด้านอาชีพมีผลต่อบทบาทเพียงด้านเดียว

ขณะที่ ระดับการศึกษา ฐานะ ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง ไม่มีผลต่อบทบาทที่ต่างกัน (รัตนา แสงสว่างโชติ, 2549)

ลำดับที่ห้า ประเด็นความยั่งยืน (Sustainability)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านความยั่งยืน เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นความยั่งยืน จำนวน 5 เรื่อง สามารถจำแนกได้ชัดตามกลุ่มผู้เกี่ยวข้องของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนสังคม และภาคประชาชน ส่วน *ภาครัฐ* ได้แก่ งานวิจัยความพร้อมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานโครงการเมืองนำอยู่ด้านสิ่งแวดล้อม จังหวัดราชบุรี (อุบล จันท์เพชร, 2543) ศึกษาเกี่ยวกับความพร้อม ความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมปฏิบัติงาน ของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในโครงการด้านสิ่งแวดล้อม กับงานวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม: โครงการเมืองนำอยู่เทศบาลบ้านหมี จังหวัดลพบุรี (วารุณี พิมพา, 2545) ศึกษาเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่มีต่อการมีส่วนร่วม และปัญหาในการดำเนินโครงการดังกล่าว *ภาคเอกชน* ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อความหลากหลายทางชีวภาพของธุรกิจโรงแรม (นิตามาศ เลหารัตนศิริ, กฤษ จรินทร์, และบรรพต วิรุณราช, 2559) ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อความหลากหลายทางชีวภาพของธุรกิจโรงแรม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติสำหรับธุรกิจโรงแรม

ส่วน *ภาคประชาชนสังคม* ได้แก่ การศึกษาเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย (รจนา คำดีเกิด, 2561) ศึกษาเกี่ยวกับการเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย และหาแนวทางพัฒนาการดำเนินงานและการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือประชาชนทั่วไป ได้แก่ งานวิจัยสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: จากจารีตปฏิบัติสู่การปฏิรูปการเมืองไทย (สุภาวดี แก้วประดับ, 2546) ศึกษาเกี่ยวกับเหตุผลที่แนวคิดสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร

ทั้ง 5 ชิ้นงานแบ่งข้อค้นพบได้เป็นเรื่องของรูปแบบการเคลื่อนไหวประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน อุปสรรค และเงื่อนไขที่ส่งเสริมต่อการเมืองสิ่งแวดล้อมที่พึงประสงค์ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

รูปแบบการเคลื่อนไหวในประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า มีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนทั้งระดับนโยบายและพื้นที่ ด้วยยุทธวิธีที่หลากหลาย เหนือข้อค้นพบรูปแบบการเคลื่อนไหวในประเด็นทรัพยากรและมลพิษ ดังงานวิจัยของ สุภาวดี แก้วประดับ สรุปว่า สิทธิชุมชนแบ่งได้เป็นสองระดับ ได้แก่ ระดับเข้มข้นกับระดับกว้าง สำหรับระดับเข้มข้นคือ สิทธิที่เคลื่อนไหวยึดติดกับพื้นที่ เช่น การเคลื่อนไหวเรื่องป่าของบางชุมชน ส่วนระดับกว้าง เป็นสิทธิที่ชุมชนมีการเคลื่อนไหวเชิงต่อรองเชิงนโยบายหรือโครงการขนาดใหญ่กับผู้มีอำนาจ (สุภาวดี แก้วประดับ, 2546) ขณะที่งานวิจัย ของ รจนา ดีคำเกิดสะท้อนรูปแบบการเคลื่อนไหวของประชาชนผ่านกลไกองค์กรประชาสังคมที่ชัดเจนขึ้น โดยสรุปว่า องค์การพัฒนาเอกชนใช้ยุทธวิธีช่องทางระบบการเมืองปกติและยุทธวิธีการขัดขวาง โดยพบ 8 ยุทธวิธีที่สามารถนำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืน ได้แก่ 1) การจัดการป่าร่วมกันของชุมชน 2) การสร้างองค์ความรู้ชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม 3) การฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมในท้องถิ่นมาใช้จัดการทรัพยากรธรรมชาติ 4) การสร้างกลุ่มเยาวชนเพื่อเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม 5) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม 6) การสร้างเครือข่ายในการเคลื่อนไหวด้าน

สิ่งแวดล้อม 7) การให้ข้อมูลกับหน่วยงานรัฐเพื่อการตัดสินใจทางนโยบายที่คำนึงถึงประเด็นสิ่งแวดล้อม และ 8) การสร้างความตระหนักเรื่องสิ่งแวดล้อมสู่คนในสังคม (รจนา คำดีเกิด, 2561)

อุปสรรค ที่พบในการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน มีความแตกต่างกันที่ชัดเจนเมื่อเทียบกับประเด็นยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากร และมลพิษ คือ พบอุปสรรคในเชิงแนวคิดของผู้กำหนดนโยบายต่อประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกนั้นเป็นอุปสรรคในเชิงการบริหารจัดการของหน่วยงานรัฐกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ รจนา คำดีเกิด พบว่า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของทั้งไทยและอินโดนีเซียมีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจาก ต่างเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจอันนำมาสู่การเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (รจนา คำดีเกิด, 2561) หรืออุปสรรคในการเคลื่อนไหวด้านสิทธิชุมชนในการต่อรองเชิงนโยบายเกิดจากการใช้อำนาจบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากร และการเร่งรัดพัฒนาแบบเสรีนิยม (สุภาวดี แก้วประดับ, 2546)

ส่วนปัญหาเชิงบริหารจัดการองค์กรกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ปัญหาที่พบในการดำเนินงานของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลต่อโครงการเมืองนำอยู่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจากกรณีศึกษา ได้แก่ งบประมาณดำเนินการน้อย ประชาชนขาดความรู้ ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดการติดตามผลและขาดความต่อเนื่องในการติดตามผล (อุบล จันทรเพชร, 2543) หรือปัญหาการดำเนินงานของเทศบาลบ้านหมี พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับต่ำ ขาดความรู้ ความเข้าใจ การขาดการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการส่งเสริมประชาชนยังขาดความต่อเนื่อง (วารุณี พิมพา, 2545)

เงื่อนไขการนำไปสู่การเมืองสิ่งแวดล้อมที่พึงประสงค์ในการพัฒนาที่ยั่งยืน มีข้อค้นพบที่สอดคล้องต่ออุปสรรคของการบริหารจัดการองค์กรกับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่ได้สรุปไว้ก่อนหน้านี้ ที่ภาครัฐสามารถดำเนินการได้ทั้งกับภาคประชาชนและเอกชน ได้แก่ การทำให้สิทธิชุมชนไปสู่การปฏิบัติขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเรื่องความชัดเจนในการกระจายอำนาจ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วมของชุมชน (สุภาวดี แก้วประดับ, 2546) หรือการส่งเสริมภาคเอกชนโดยส่งเสริมตามปัจจัยที่เสนอโดย นิศามาศ เลาหรัตนหิรัญ, กฤษ จรินทร์โท และบรรพต วิรุณราช ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบของธุรกิจโรงแรมในความหลากหลายทางชีวภาพมี 8 ด้าน คือ 1) ด้านคน เช่น การฝึกอบรม การให้ความรู้ การให้รางวัลและผลตอบแทน เป็นต้น 2) ด้านเศรษฐกิจ เช่น การเติบโตทางเศรษฐกิจ การแข่งขันของธุรกิจโรงแรม กลุ่มลูกค้าที่ให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม 3) ด้านสังคม เช่น ความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน สภาพแวดล้อมรอบโรงแรมนำอยู่ 4) ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้พื้นที่อย่างเหมาะสม ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เป็นมาตรฐาน 5) ด้านกฎหมาย เช่น การบังคับใช้กฎหมายกรีนลีฟ (Green Leaf) กรีนโฮเทล (Green Hotel) กฎหมายด้านการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) ฯลฯ 6) ด้านเทคโนโลยี เช่น การใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าที่ประหยัดพลังงาน มีระบบบำบัดน้ำเสียที่ได้มาตรฐาน การใช้แผงโซลาร์เซลล์ ฯลฯ 7) ด้านการเมือง เช่น นโยบายของภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ 8) ด้านองค์การ เช่น การวางแผนกลยุทธ์ การสื่อสารภายในโรงแรม จริยธรรมในการดำเนินธุรกิจ เป็นต้น (นิศามาศ เลาหรัตนหิรัญ, กฤษ จรินทร์โท, และบรรพต วิรุณราช, 2559)

ลำดับที่หก ประเด็นพลังงาน (Energy)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านพลังงาน เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ภาคประชาสังคมต่อผลกระทบจากโครงการของรัฐและ/หรือเอกชน โดยมีกรณีศึกษาต่าง ๆ พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นพลังงาน จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ งานวิจัยการเมืองเกี่ยวกับผลกระทบต่อ

สิ่งแวดล้อมในโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (อารีวรรณ ทัดตะศิริ, 2543) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อนโยบายสาธารณะ งานวิจัยการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน ต่อโครงการโรงไฟฟ้าลิกไนต์หงสา (รุ่งทิwa นักเพ็ชร, 2556) ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดน่าน และงานวิจัยรูปแบบการจัดการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมของประชาชนรอบโรงไฟฟ้าบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา (ฐนกร ศิลป์สาคร, 2563) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนรอบโรงไฟฟ้าบางปะกง

งานวิจัยประเด็นพลังงานทั้งสามเรื่องต่างมีข้อค้นพบในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในแง่ที่ว่า การทำโครงการด้านพลังงานโดยรัฐที่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะขาดการมีส่วนร่วม ทั้งที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบ เมื่อไม่มีพื้นที่การมีส่วนร่วม จึงเกิดการแสดงออกโดยการรวมตัวชุมนุมคัดค้าน ดังที่ อารีวรรณ ทัดตะศิริ พบว่า ปัจจัยด้านอำนาจชุมชน ความแตกต่างของผลประโยชน์ในพื้นที่ และการขาดการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน มีผลทำให้การก่อสร้างโครงการต้องล่าช้าออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเมืองที่ขาดการมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน (อารีวรรณ ทัดตะศิริ, 2543) หรือรุ่งทิwa นักเพ็ชร พบว่า ปัจจัยที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน คือ ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในโครงการทั้งที่อาจได้รับผลกระทบ โดยการการเคลื่อนไหวจะดำเนินการผ่านการประชุม การรวมตัว ตลอดจนการยื่นหนังสือเรียกร้องต่อรัฐ (รุ่งทิwa นักเพ็ชร, 2556)

ทั้งนี้ มีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นกรณีตัวอย่างที่ดีต่อการจัดการปัญหาการมีส่วนร่วมในประเด็นพลังงาน ได้แก่ งานวิจัยของ ฐนกร ศิลป์สาคร พบว่า การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนรอบโรงไฟฟ้าบางปะกง ได้แก่ การจัดการสิ่งแวดล้อมและการจัดการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม ทำให้ได้ร่างรูปแบบการจัดการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมของประชาชน โดยได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม กระบวนการดังกล่าวมีความถูกต้อง เหมาะสม และสามารถนำรูปแบบการจัดการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมรอบโรงไฟฟ้าไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในสถานการณ์จริง (ฐนกร ศิลป์สาคร, 2563)

ลำดับที่เจ็ด ประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) และประเด็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural Disasters)

สำหรับประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและประเด็นภัยพิบัติ ผู้วิจัยพบเอกสารงานวิจัยอย่างละหนึ่งชิ้น โดยการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการเมืองสิ่งแวดล้อมกับการบริหารจัดการภายใต้นโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลกและประเทศต่าง ๆ ได้แก่ เรื่องนโยบายการบริหารเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก ด้วยนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร (สุมน ฤทธิกัน, 2562) ศึกษาเกี่ยวกับความสำเร็จเชิงคุณภาพของการนำนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานครไปปฏิบัติ พบว่า กรุงเทพมหานครประสบความสำเร็จในการนำนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมไปปฏิบัติในส่วนของการเพิ่มพื้นที่สีเขียว นโยบายการสร้างระบบการระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม และนโยบายด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงานของกรุงเทพมหานคร

อย่างไรก็ดี กรุงเทพมหานครประสบปัญหาในการนำนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมไปปฏิบัติในส่วนของการลดจำนวนขยะและการกำจัดขยะ การแปรรูปขยะเป็นพลังงานทดแทน และการส่งเสริม

การรณรงค์ให้นำขยะมารีไซเคิล อีกทั้ง ประสบปัญหาอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาการทำงานซ้ำซ้อนกันระหว่างหน่วยงาน ปัญหาการทำงานไม่ประสานกัน ต่างคนต่างทำ ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านบุคลากรที่ขาดความรู้ความสามารถในงานที่แท้จริง ปัญหาการรณรงค์และประชาสัมพันธ์งานด้านสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานครที่ตรงประเด็น แต่เน้นการประชาสัมพันธ์ไปในเรื่องการทำงานของทีมบริหารกรุงเทพมหานคร ตลอดจนปัญหาในการรณรงค์ให้ใช้พลังงานทางเลือก

สำหรับประเด็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural Disasters) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยอาศัยการขับเคลื่อนจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ประชาชนในพื้นที่ และภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการภัยพิบัติดินโคลนถล่มของหน่วยงานรัฐในพื้นที่ภาคใต้ (กฤษฎา พรหมฉาย และเฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิณ, 2561) ทำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการจัดการภัยพิบัติดินโคลนถล่มของหน่วยงานรัฐในพื้นที่ภาคใต้ และประมวลแนวคิดในการสรุสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการภัยพิบัติดินโคลนถล่มของหน่วยงานรัฐในพื้นที่ภาคใต้ จากรายงานวิจัยนี้ ทำให้ข้อค้นพบที่นำไปสู่การจัดทำนโยบายและบริหารจัดการภัยพิบัติที่ดี โดยพบว่า 1) สภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการจัดการภัยพิบัติดินโคลนถล่มของหน่วยงานรัฐในพื้นที่ภาคใต้ ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมภายในด้านที่เป็นจุดแข็ง ได้แก่ โครงสร้างและนโยบาย และด้านที่เป็นจุดอ่อน ได้แก่ ผลผลิตและการให้บริการบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการกับสภาพแวดล้อมภายนอก ด้านที่เป็นโอกาส ได้แก่ ประชากร ค่านิยมของสังคม และกฎหมายและการเมือง และด้านที่เป็นทั้งโอกาสและภัยคุกคาม ได้แก่ เศรษฐกิจเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม

5.1.3.2 ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

สำหรับระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย (Research Methodology) ที่ใช้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมจากฐานข้อมูล ThaiLIS ฐานข้อมูล ThaiJO และฐานข้อมูล Google Scholar จำนวนทั้งสิ้น 47 เรื่อง พบว่า มีการใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ บางชิ้นใช้วิธีการศึกษาแบบผสมผสาน และส่วนน้อยที่สุดเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังตาราง 5.5 ดังนี้

ตาราง 5.5 ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย	จำนวน (เรื่อง)
การวิจัยเชิงคุณภาพ	37
การวิจัยเชิงปริมาณ	3
การวิจัยแบบผสม	7
รวม	47

สำหรับวิธีการวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยผ่านวิธีวิจัยทั้งสามแบบ มีรายละเอียด ดังนี้
การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสาร (Document Research)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง (In-depth Interview)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเรื่องเล่า (Narrative Approach)

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา (Anthropological Research) การวิจัยแบบไทบ้านและการวิจัยเอกสาร

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) การวิจัยเอกสาร และประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติหน้าที่ของผู้วิจัย

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม/แบบไม่มีส่วนร่วม (Participant or Non-participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง และการวิจัยเอกสาร

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจัดเวทีเสวนา (Forum) และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าเกี่ยวกับประวัติบุคคล (Oral History) การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการวิจัยเอกสาร

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมแบบไม่มีส่วนร่วม

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม/แบบไม่มีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามแบบเจาะจง โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม เพื่อประเมินระดับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย

การวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research)

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง อาทิ แบบสำรวจ แบบวัดความรู้และการมีส่วนร่วม แบบวัดความพึงพอใจ และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงนโยบาย โดย 1) การศึกษาความต้องการ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง 2) การประมวลแนวคิด โดยใช้เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ Ethnographic Delphi Futures Research (EDFR) และ 3) การสรุปและแสวงหาแนวทาง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง

5.2 ผลการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ

5.2.1 ฐานข้อมูลสำหรับการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ

จากการค้นคว้าเอกสารงานวิจัยด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมต่างประเทศ จาก 2 ฐานข้อมูล ได้แก่ ฐานข้อมูล EBSCO และฐานข้อมูล Google Scholar ไม่จำกัดระยะเวลาจนถึง ค.ศ. 2021 (พ.ศ. 2564) ทั้งนี้ แต่ละฐานข้อมูล เป็นฐานข้อมูลทางวิชาการที่ได้รับการยอมรับ และมีการค้นคว้าเอกสารงานวิจัยจาก 2 ฐานข้อมูลดังกล่าวในวงกว้าง

1) ฐานข้อมูล EBSCO เป็นฐานข้อมูลผู้ให้บริการชั้นนำในฐานข้อมูลงานวิจัย วารสาร การสมัครสมาชิกนิตยสาร E-books และบริการการสืบค้นแก้ห้องสมุดทุกประเภท โดยเป็นระยะเวลากว่า 70 ปีที่ได้ร่วมมือกับห้องสมุดต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อปรับปรุงการวิจัยด้วยการนำเสนอเนื้อหาและเทคโนโลยีที่มีคุณภาพ

2) ฐานข้อมูล Google Scholar เป็นฐานข้อมูลในการค้นหางานเขียนทางวิชาการอีกฐานข้อมูลหนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง โดยสามารถค้นหาในสาขาวิชาและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้จากจุดเดียว ไม่ว่าจะเป็นบทความ วิทยานิพนธ์ หนังสือ บทความจากสำนักพิมพ์ทางวิชาการ ตลอดจนแวดวงวิชาชีพ ที่เก็บรวบรวมบทความ มหาวิทยาลัย และองค์กรด้านการศึกษาอื่น ๆ โดยฐานข้อมูล Google Scholar สามารถระบุการค้นคว้าที่เกี่ยวข้องมากที่สุดอีกฐานข้อมูลหนึ่งในโลกแห่งการค้นคว้าวิจัยทางวิชาการ

5.2.2 ผลการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ

จากการค้นคว้าเอกสารจาก 2 ฐานข้อมูลข้างต้น มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมจำนวน 154 เรื่อง สามารถสรุปจำนวนเรื่องที่เกี่ยวข้อง ดังตาราง 5.6 และงานวิจัยที่พบในแต่ละฐานข้อมูลจาก ฐานข้อมูล EBSCO และฐานข้อมูล Google Scholar ดังตาราง 5.7 และตาราง 5.8 ตามลำดับ ดังนี้

ตาราง 5.6 จำนวนเรื่องที่เกี่ยวข้องจากฐานข้อมูล EBSCO และ Google Scholar

ฐานข้อมูล	จำนวน (เรื่อง)
EBSCO	44
Google Scholar	110
รวม	154

ตาราง 5.7 งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล EBSCO จำนวน 44 เรื่อง

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภทเอกสาร
1	2002	The Politics of Market-Based Environmental Regulation: Continuity and Change in Air Pollution Control Policy Conflict	บทความในวารสาร
2	2009	Promoting an Environmental Civil Society: Politics, Policy, and Russia's Post-1991 Experience	บทความในวารสาร
3	2014	Capturing the Personal in Politics: Ethnographies of Global Environmental Governance	บทความในวารสาร
4	2015	States of Environmental Justice: Redistributive Politics across the United States, 1993–2004	บทความในวารสาร

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภทเอกสาร
5	2015	How natural disasters can affect environmental concerns, risk aversion, and even politics: evidence from Fukushima and three European countries	บทความในวารสาร
6	2016	Nanotechnology and Global Environmental Politics: Transatlantic Divergence	บทความในวารสาร
7	2016	Protests Against Energy Projects in Turkey: Environmental Activism Above Politics?	บทความในวารสาร
8	2016	Governing Complexity: Recent Developments in Environmental Politics and Policy	บทความในวารสาร
9	2016	The Politics of Environmental Education. Critical Inquiry and Education for Sustainable Development	บทความในวารสาร
10	2016	Class and Environmental Justice Politics in the Demolition of Natal and Michel, 1964-78	บทความในวารสาร
11	2016	Researching Global Environmental Politics in the 21st Century	บทความในวารสาร
12	2016	Green Stimulus and Pink Batts: The Environmental Politics of Australia's Response to the Financial Crisis	บทความในวารสาร
13	2017	Introduction: The Politics of Environmental Accountability	บทความในวารสาร
14	2017	An Environmental Unconscious? Nigerian Oil Politics, Autonomous Partial Objects, and Ken Saro-Wiwa's Sozaboy	บทความในวารสาร
15	2017	Amplifying Environmental Politics: Ocean Noise	บทความในวารสาร
16	2017	Process Tracing in the Study of Environmental Politics	บทความในวารสาร
17	2017	Tracking Presidents and Policies: Environmental Politics from Lula to Dilma	บทความในวารสาร
18	2018	Pedagogical Content Knowledge for Global Environmental Politics	บทความในวารสาร
19	2018	Worlding the Study of Global Environmental Politics in the Anthropocene: Indigenous Voices from the Amazon	บทความในวารสาร
20	2018	The Global Environmental Politics and Political Economy of Seafood Systems	บทความในวารสาร
21	2018	Counter-Hegemonic Narratives and the Politics of Plurality: Problematising Global Environmental Governance from Latin America through the Case of Bolivia	บทความในวารสาร
22	2018	Can China lead in Multilateral Environmental Negotiations? Internal Politics, Self-depiction, and China's Contribution in Climate Change Regime and Mekong Governance	บทความในวารสาร
23	2018	What makes for good and bad Neighbours? An Emerging Research Agenda in the Study of Chinese Environmental Politics	บทความในวารสาร

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภทเอกสาร
24	2019	Being There: International Negotiations as Study Sites in Global Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
25	2019	Latent Influence Networks in Global Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
26	2019	“Enlightened System” or “Regulatory Nightmare”? : New York’s Adirondack Mountains and the Conflicted Politics of Environmental Land-Use Reform During the 1970s	บทความ ในวารสาร
27	2019	The Crude Politics of Carbon Pricing, Pipelines, and Environmental Assessment	บทความ ในวารสาร
28	2019	Regulatory Thickening and the Politics of Market-oriented Environmental Policy	บทความ ในวารสาร
29	2019	Environmental Politics of Reproduction	บทความ ในวารสาร
30	2019	Citizen Science and the Politics of Environmental Data	บทความ ในวารสาร
31	2019	Mediated Intersections of Environmental and Decolonial Politics in the No Dakota Access Pipeline Movement	บทความ ในวารสาร
32	2020	Environmental Justice and the Politics of Climate Change Adaptation – the Case of Venice	บทความ ในวารสาร
33	2020	Ecocide in the Amazon: The Contested Politics of Environmental Rights in Brazil	บทความ ในวารสาร
34	2020	Empty Institutions in Global Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
35	2020	Survey Research in Environmental Politics: Why it is important and What the Challenges are	บทความ ในวารสาร
36	2020	Beyond Jobs vs Environment: On the Potential of Universal Basic Income to Reconfigure Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
37	2020	Mapping the Field of Religious Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
38	2020	Taking Technology Seriously: Introduction to the Special Issue on New Technologies and Global Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
39	2020	Democracy and the (Missing) Politics in Environmental Education	บทความ ในวารสาร
40	2020	Transnational Actors and Transnational Governance in Global Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
41	2020	Contradictions of Citizenship and Environmental Politics in the Arabian Littoral	บทความ ในวารสาร
42	2020	The Multilevel Politics of Enforcement: Environmental Institutions in Argentina	บทความ ในวารสาร
43	2020	The Absence of Great Power Responsibility in Global Environmental Politics	บทความ ในวารสาร

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
44	2020	The Legitimation Crisis of Democracy: Emancipatory Politics, the Environmental State and the Glass Ceiling to Socio -Ecological Transformation	บทความ ในวารสาร
รวมจำนวน			44 เรื่อง

ตาราง 5.8 งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล Google Scholar จำนวน 110 เรื่อง

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
1	1975	The Public and Ecology: The Role of Initiative in California's Environmental Politics	บทความในวารสาร
2	1975	Environmental Politics in the United Nations: An Analysis of the Role and Influence of the Less Developed Countries	วิทยานิพนธ์
3	1976	Environmental Politics: The Structuring of Partisan and Ideological Cleavages in Mass Environmental Attitudes	บทความในวารสาร
4	1978	The Politics of Environmental Concern: The Impacts of Party Identification and Political Ideology on Environmental Attitudes	บทความในวารสาร
5	1984	Ideology and Representation in Environmental Politics	วิทยานิพนธ์
6	1986	Vanguards and Rearguards in Environmental Politics: A Comparison of Activists in Japan and the United States	บทความในวารสาร
7	1987	Culture, Politics and Mass Publics: Traditional and Modern Supporters of The New Environmental Paradigm In Japan and the United States	บทความในวารสาร
8	1989	Environmental Politics in Japan: An Integrated Structural Analysis	บทความในวารสาร
9	1990	Media Reliance and Public Images of Environmental Politics in Ontario and Michigan	บทความในวารสาร
10	1994	Contemporary Environmental Politics In Chile: The Struggle Over The Comprehensive Law	บทความในวารสาร
11	1995	Sectoral green politics: Environmental regulation and the Canadian pulp and paper industry	บทความในวารสาร
12	1996	From Science to politics: The Menace of Global Environmental Change	บทความในวารสาร
13	1997	Environmental politics and the changing context of interest group organization	บทความในวารสาร
14	1997	Culture, Politics and Mass Publics: Traditional and Modern Supporters of The New Environmental Paradigm In Japan and the United States	บทความในวารสาร
15	1998	Environmental communication and the cultural politics of environmental citizenship	บทความในวารสาร

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
16	1998	Globalisation and Environmental resistance Politics	บทความในวารสาร
17	2000	Empowered or Constrained? The Policy Process and Environmental Politics in the Blackdown Hills	บทความในวารสาร
18	2000	The Practical Politics of Knowing: State Environmental Knowledge and Local Political Economy	บทความในวารสาร
19	2001	Local Environmental Politics in Urban and Rural Greece: A Study of North-Eastern Athens and the County of Chanea 1	เอกสารประชุม วิชาการ
20	2002	Erin Brockovich Doesn't Live Here: Environmental Politics and "Responsible Care" in Mobile County, Alabama	บทความในวารสาร
21	2002	Ekistics, Architecture and Environmental Politics, 1945-1976 : a Prehistory of Sustainable Development	วิทยานิพนธ์
22	2003	The politics of Public Participation and the Emergence of Environmental Proto-movements in China	วิทยานิพนธ์
23	2003	The Local Politics of Decentralized Environmental Policy in Guatemala	บทความในวารสาร
24	2003	Fading Green? Environmental Politics in the Mercosur Free Trade Agreement	บทความในวารสาร
25	2004	Does Bureaucracy Really Matter? The Authority of Intergovernmental Treaty Secretariats	เอกสารประชุม วิชาการ
26	2005	Environmental Politics in the US: A Study of State Sulfur Dioxide Standards	บทความในวารสาร
27	2005	A "disciplined governance" approach to government NGOs relations: the structures and dynamics of environmental politics and management in Singapore	วิทยานิพนธ์
28	2005	Modelling Capacities for Environmental Policy-Making in Global Environmental Politics	
29	2006	The politics of barstool biology: Environmental knowledge and power in greater Northern Yellowstone	บทความในวารสาร
30	2006	The Environmental Politics of the Proposed Small Craft Harbor, Durban: A Discourse Analysis Approach	วิทยานิพนธ์
31	2007	The Politics of Resilience: A Qualitative Analysis of Resilience Theory as an Environmental Discourse	Exam paper
32	2007	US Environmental Politics: A Study of State Toxic Metal Water Quality Standards	บทความในวารสาร
33	2007	Pollution, Politics, and Preferences for Environmental Spending in the States	บทความในวารสาร
34	2007	Cold War and the Environment: The Role of Finland in International Environmental Politics in the Baltic Sea Region	บทความในวารสาร
35	2007	We Are All Contaminated: Lead Poisoning and Urban Environmental Politics in Uruguay	วิทยานิพนธ์

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
36	2008	Global-Local Linkage in the Western Balkans: The Politics of Environmental Capacity Building in Bosnia-Herzegovina"	บทความในวารสาร
37	2008	Private authority in global environmental politics: Delegation to non-state actors in multilateral environmental treaties	เอกสารประชุม วิชาการ
38	2009	Rethinking the nature of urban environmental politics: Security, subjectivity, and the non-human	บทความในวารสาร
39	2009	Environmental Politics Applied on Contaminated Sites within 6 North-West Region	บทความในวารสาร
40	2009	Something in the air: civic science and contentious environmental politics in post-apartheid South Africa	บทความในวารสาร
41	2010	We, Europe and the rest EU discourse(s) at work in environmental politics	วิทยานิพนธ์
42	2011	Building State Capacity for Environmental Protection? Lessons from an Environmental Politics Model for Authoritarian States	เอกสารประชุม วิชาการ
43	2011	A Legitimate Form of Governance?: Examining Public-Private Partnerships in International Environmental Politics	วิทยานิพนธ์
44	2011	The Battle Over Biphenol-A: United States Chemical Policy and the New Networked Environmental Politics	วิทยานิพนธ์
45	2012	Green Activism in Red China: The Role of Shanghai's ENGOs in Influencing Environmental Politics	บทความในวารสาร
46	2012	Protecting Sovereignty, Protecting the Planet: State Delegation to International Organizations and Private Actors in Environmental Politics	บทความในวารสาร
47	2012	The Politics of Environmental Concern: A Cross-National Analysis	บทความในวารสาร
48	2012	Gendered livelihoods and the politics of socio-environmental identity: women's participation in conservation projects in Calakmul, Mexico	บทความในวารสาร
49	2012	The Emergence of Collaborative Environmental Governance in Taiwan: A Changing Landscape of Environmental Politics	วิทยานิพนธ์
50	2013	Regulatory Science in a Developing State: Environmental Politics in Chile, 1980-2010	วิทยานิพนธ์
51	2013	Friendship and environmental politics in childhood	บทความในวารสาร
52	2013	Festivals in Java: Localising Cultural Activism and Environmental Politics, 2005-2010	วิทยานิพนธ์
53	2013	Scalar politics and the region: strategies for transcending Pacific Island smallness on a global environmental governance stage	บทความในวารสาร
54	2013	Health and Environmental Politics in the United States: A Historical Perspective	บทความในวารสาร

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
55	2013	Creative self-destruction: corporate responses to climate change as political myths	บทความในวารสาร
56	2014	Transnational actors in environmental politics: strategies and influence in long negotiations	บทความในวารสาร
57	2014	Policy Advocacy Coalitions as Causes of Policy Change in China? Analyzing Evidence from Contemporary Environmental Politics	เอกสารประชุม วิชาการ
58	2014	Municipalities, Politics, and Climate Change: An Example of the Process of Institutionalizing an Environmental Agenda Within Local Government	บทความในวารสาร
59	2015	Re-Cycling Class: The Cultural and Environmental Politics of the New Middle Classes of Bangalore, India	วิทยานิพนธ์
60	2015	Hazy Days: Forest Fires and the Politics of Environmental Security in Indonesia	บทความในวารสาร
61	2015	Waste, Environmental Politics and Dis/Engaged Publics	
62	2015	Protests Against Energy Projects in Turkey: Environmental Activism Above Politics?	บทความในวารสาร
63	2015	Religion and environmental politics in the US House of Representatives	บทความในวารสาร
64	2015	Symbolic transformation of environmental governance: implementation of EU biodiversity policy in Bulgaria and Croatia between Europeanization and domestic politics	บทความในวารสาร
65	2016	The Authority of Rules in Chile's Contentious Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
66	2016	The Politics of Environmental Migration and Climate Justice in the Pacific Region	บทความ ในวารสาร
67	2016	Environmental Justice and the Politics of Risk: Water Resource Controversies in Taiwan	บทความ ในวารสาร
68	2016	"You kill the Dam, you are killing a Part of Me": Dam Removal and the Environmental Politics of River Restoration	บทความ ในวารสาร
69	2016	Performing Politics on Social Media: The Dramaturgy of an Environmental Controversy on Facebook	บทความ ในวารสาร
70	2016	Contested Terrain and Terrain that Contests: Donald Trump, Golf's Environmental Politics, and a Challenge to Anthropocentrism in Physical Cultural Studies	บทความ ในวารสาร
71	2016	'We feel the Responsibility that you shirk': Movement Institutionalization, the Politics of Responsibility and the Case of the Swedish Environmental Movement	บทความ ในวารสาร
72	2016	Environmental Protests and NIMBY Activism: Local Politics and Waste Management	บทความ ในวารสาร

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภท เอกสาร
73	2016	Nanotechnology and Global Environmental Politics: Transatlantic Divergence	บทความ ในวารสาร
74	2016	Governing Complexity: Recent Developments in Environmental Politics and Policy	บทความ ในวารสาร
75	2017	Between Nature and Artifice: Hannah Arendt and Environmental Politics	วิทยานิพนธ์
76	2017	Metagovernance and policy forum outputs in Swiss Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
77	2017	Revisiting Ecosystem Services: Assessment and Valuation as Starting Points for Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
78	2017	Domestic Politics and the Formation of International Environmental Agreements	บทความ ในวารสาร
79	2017	Understanding Blame Politics in China's Decentralized System of Environmental Governance: Actors, Strategies and Context	บทความ ในวารสาร
80	2017	Tracking Presidents and Policies: Environmental Politics from Lula to Dilma	บทความ ในวารสาร
81	2018	Power in Environmental Politics: A Case Study of "Greener Trondheim"	วิทยานิพนธ์
82	2018	Local vs Global: Place-based Framing in the Environmental Politics of Philadelphia	วิทยานิพนธ์
83	2018	The Power of Environmental Norms: Marine Plastic Pollution and the Politics of Microbeads	บทความ ในวารสาร
84	2018	Eco-Modernist Environmental Politics and Counter-Activism	บทความ ในวารสาร
85	2018	Techno-economic Rationalities as a Political Practice in Urban Environmental Politics in China	บทความ ในวารสาร
86	2018	Pedagogical Content Knowledge for Global Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
87	2018	What makes for good and bad Neighbours? An Emerging Research Agenda in the Study of Chinese Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
88	2019	Environmental Politics in a Polarized America: Public Mood and Policy Consequences	วิทยานิพนธ์
89	2019	Policy Change in Offshore Decommissioning Governance: Dealing with Environmental Politics and Coping with Ecological Uncertainty	วิทยานิพนธ์
90	2019	Questioning the Local: Environmental Regulation, Shale Gas Extraction, and the Politics of Scale	บทความ ในวารสาร
91	2019	Invasive Uncertainties: Environmental Change and the Politics of Limited Science	บทความ ในวารสาร

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภทเอกสาร
92	2019	The Multilevel Politics of Enforcement: Environmental Institutions in Argentina	บทความ ในวารสาร
93	2019	Inside International Environmental Organizations. Negotiating the Greening of International Politics	บทความ ในวารสาร
94	2019	Understanding the Psychology X Politics Interaction behind Environmental Activism: The Roles of Governmental Trust, Density of Environmental NGOs, and Democracy	บทความ ในวารสาร
95	2020	Environmental Politics at the End of the World: Prepping as Environmental Practice	วิทยานิพนธ์
96	2020	The Anti-politics of Sustainable Development: Environmental Critique from Assemblage Thinking in Bolivia	บทความ ในวารสาร
97	2020	We need to make our Voices heard”: Claiming Space for Young People’s everyday Environmental Politics in Northern Finland	บทความ ในวารสาร
98	2020	Continuities and Changes; Voices and Silences: A Critical Analysis of the First Three Decades of Scholarship in Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
99	2020	Four Propositions about How Valuation Intervenes in Local Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
100	2020	Is there Space for Politics in the Environmental Bureaucracy? Discretion and Constraint in Aotearoa New Zealand’s Ministry for the Environment	บทความ ในวารสาร
101	2020	Right-wing Populist Parties and Environmental Politics: Insights from the Austrian Freedom Party’s Support for the Glyphosate Ban	บทความ ในวารสาร
102	2020	Mapping the Field of Religious Environmental Politics	บทความ ในวารสาร
103	2020	Governance in energy democracy for Sustainable Development Goals: Challenges and opportunities for partnerships at the Isthmus of Tehuantepec	บทความในวารสาร
104	2020	Measuring Environmental Values and Identity	บทความในวารสาร
105	2020	"Explaining the Evolution of China’s Government–Environmental NGO Relations since the 1990s: A Conceptual Framework and Case Study"	บทความในวารสาร
106	2021	Half-Length and the FACT Framework: Distance Decay and Citizen Opposition to Energy Facilities	บทความในวารสาร
107	2021	End Women’s precarity through Employment as a matter of Climate Justice in Spain: The potential of NGOs to influence Green Policies	วิทยานิพนธ์
108	2021	Contentious governance around climate change measures in the Netherlands	บทความในวารสาร

ลำดับ	ปี (ค.ศ.)	เรื่อง	ประเภทเอกสาร
109	2021	Increasing fuel taxes as an identity threat : a Case Study of the Social Movement Bensinupproret 2.0	วิทยานิพนธ์
110	2021	Sustaining Power after Oil: Environmental Politics and Legitimacy in Qatar, Saudi Arabia and Kuwait"	วิทยานิพนธ์
รวมจำนวน			110 เรื่อง

จากตาราง 5.7 งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล EBSCO จำนวน 44 เรื่อง และตาราง 5.8 งานวิจัยที่พบจากฐานข้อมูล Google Scholar จำนวน 110 เรื่อง ได้พบ “เรื่องที่ซ้ำกัน” จาก 2 ฐานข้อมูลดังกล่าว จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่

- 1) Nanotechnology and Global Environmental Politics: Transatlantic Divergence (Rodine, 2016)
- 2) Governing Complexity: Recent Developments in Environmental Politics and Policy (Fahey and Pralle, 2016)
- 3) Tracking Presidents and Policies: Environmental Politics from Lula to Dilma (Hochstetler, 2017)
- 4) Pedagogical Content Knowledge for Global Environmental Politics (Habib, 2018)
- 5) What makes for good and bad Neighbours? An Emerging Research Agenda in the Study of Chinese Environmental Politics (Eaton and Kostka, 2018)
- 6) Mapping the Field of Religious Environmental Politics (Kidwell, 2020)

ดังนั้น จากการค้นคว้าเอกสารงานวิจัยด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศใน 2 ฐานข้อมูลคือ ฐานข้อมูล EBSCO และฐานข้อมูล Google Scholar จึงพบเรื่องที่เกี่ยวข้องและมีวิธีวิจัยชัดเจน จำนวนทั้งสิ้น 148 เรื่อง

5.2.3 การวิเคราะห์ผลจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ

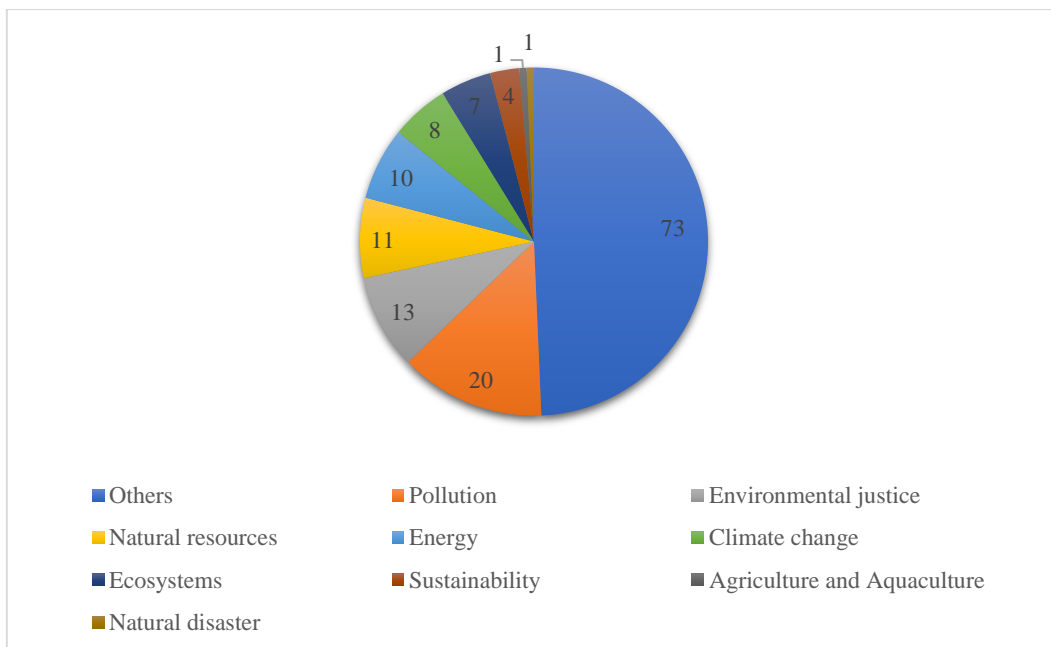
การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนครั้งนี้ ได้วิเคราะห์ผลที่ได้จากงานวิจัยเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งประเด็นสิ่งแวดล้อม ออกเป็น 9 ด้าน (Fahey and Pralle, 2016) เช่นกัน ดังนี้

5.2.3.1 ผลจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ โดยแยกตามประเด็นสิ่งแวดล้อม

จากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศจาก 2 ฐานข้อมูล ได้แก่ ฐานข้อมูล EBSCO และ Google Scholar พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้มีการศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมทั้ง 9 ด้าน จากประเด็นสิ่งแวดล้อม 9 ด้าน ดังกล่าวข้างต้น อีกทั้ง ยังพบการศึกษาประเด็นอื่น ๆ เพิ่มเติม

นอกเหนือจาก 9 ด้านดังกล่าว จึงขอนำเสนอผลการศึกษา โดยเริ่มต้นจากประเด็นสิ่งแวดล้อมที่มีการศึกษาวิจัยมากที่สุดไปน้อยที่สุดจาก 2 ฐานข้อมูล ตามลำดับ ดังภาพ 5.2 ดังนี้

- ลำดับแรก ประเด็นอื่น ๆ (Others) จำนวน 73 เรื่อง
 - ลำดับที่สอง ประเด็นมลพิษ (Pollution) จำนวน 20 เรื่อง
 - ลำดับที่สาม ประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) จำนวน 13 เรื่อง
 - ลำดับที่สี่ ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) จำนวน 11 เรื่อง
 - ลำดับที่ห้า ประเด็นพลังงาน (Energy) จำนวน 10 เรื่อง
 - ลำดับที่หก ประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) จำนวน 8 เรื่อง
 - ลำดับที่เจ็ด ประเด็นระบบนิเวศ (Ecosystems) จำนวน 6 เรื่อง
 - ลำดับที่แปด ประเด็นความยั่งยืน (Sustainability) จำนวน 5 เรื่อง
 - ลำดับสุดท้าย ประเด็นเกษตรกรรม (Agriculture) จำนวน 1 เรื่อง และประเด็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural disaster) จำนวน 1 เรื่อง
- รวมจำนวนทั้งสิ้น 148 เรื่อง

ภาพ 5.2 การศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมจากฐานข้อมูล EBSCO และ Google Scholar

ลำดับแรก ประเด็นอื่น ๆ (Others)

สำหรับการศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นอื่น ๆ นอกเหนือจาก 9 ประเด็นที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น โดยเป็นการวิจัยในด้านการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจในระดับนโยบาย การใช้อำนาจของรัฐและภาคส่วนต่าง ๆ ในแต่ละประเทศ ด้านความร่วมมือระดับนโยบายระหว่างประเทศ ตลอดจนด้านวิชาการสำรวจวรรณกรรม เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ จากการค้นคว้าเอกสารวิจัยเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมจาก 2 ฐานข้อมูล พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นอื่น ๆ จำนวน 73 เรื่อง ซึ่งมีความสำคัญโดยสรุป ดังนี้

1) *ประเด็นการศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบของประเด็นอื่น ๆ* จากจำนวนงานวิจัยทั้งหมดในประเด็นอื่น ๆ มีจำนวนหลายชิ้นแบ่งได้เป็นหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มงานวิจัยที่มีการศึกษาประเด็นอุดมการณ์ทางการเมืองกับสิ่งแวดล้อม การศึกษาบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ในประเด็นสิ่งแวดล้อม การศึกษาประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ และนโยบายโครงสร้างและแนวทางการเมืองสิ่งแวดล้อม *สำหรับการศึกษาประเด็นแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองกับสิ่งแวดล้อม* ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการสำรวจทัศนคติ แนวคิด อุดมการณ์ทางการเมืองและสิ่งแวดล้อมของประชาชนและกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนเป็นการศึกษาเชิงทฤษฎีและแนวคิดด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่าง Environmental Politics: The Structuring of Partisan and Ideological Cleavages in Mass Environmental Attitudes (Buttel and Flinn, 1976) ศึกษาผลจากอัตลักษณ์ทางพรรคการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมืองต่อความเชื่อทางสิ่งแวดล้อมในสหรัฐอเมริกา หรืองานวิจัยเรื่อง Culture, Politics and Mass Publics: Traditional and Modern Supporters of the New Environmental Paradigm In Japan and the United States (Pierce et al., 1987) ทดสอบแนวคิด Postmaterial value กับพาราไดม์สิ่งแวดล้อมใหม่ (New Environmental Paradigm: NEP) ในญี่ปุ่นและอเมริกา งานวิจัยเรื่อง The Politics of Environmental Concern: A Cross-National Analysis (Nawrotzki, 2012) ที่ศึกษาความตระหนักทางสิ่งแวดล้อมของกลุ่มผู้มีอุดมการณ์การเมืองต่างกัน งานวิจัย Metagovernance and Policy Forum Outputs in Swiss Environmental Politics (Fischer and Schlapfer, 2017) ศึกษาเกี่ยวกับการนำแนวคิดการกำกับดูแล (Metagovernance) มาใช้ในเวทีนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในสวิตเซอร์แลนด์ หรืองานวิจัย Measuring Environmental Values and Identity (Spark et al., 2020) ที่เปรียบเทียบผลสำรวจค่านิยมและอัตลักษณ์ทางสิ่งแวดล้อมของประชาชนในอเมริกา เป็นต้น

การศึกษารoles of actors of different parts in environmental politics โดยมีหลายภาคส่วนที่ถูกศึกษา ได้แก่ บทบาทขององค์กรระหว่างประเทศ ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัย Global-Local Linkage in the Western Balkans: The Politics of Environmental Capacity Building in Bosnia-Herzegovina (Fagan, 2008) ที่ศึกษารoles of actors of different parts in environmental politics ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในบอสเนีย งานวิจัย Transnational actors in environmental politics: strategies and influence in long negotiations (Downie, 2014) ที่ศึกษาอิทธิพลของตัวแสดงระหว่างประเทศและกลยุทธ์ที่พวกเขาใช้ในการต่อรองทางสิ่งแวดล้อมตลอดระยะเวลาสิบปีที่ผ่านมา งานวิจัย A Legitimate Form of Governance?: Examining Public-Private Partnerships in International Environmental Politics (Kylsater., 2011) แสดงให้เห็นการโต้เถียงกันทางวิชาการเกี่ยวกับหุ้นส่วนพหุภาคีรัฐกับเอกชน (multilateral public-private partnerships: PPPs) ในบริบทการเมืองระหว่างประเทศ งานวิจัย Transnational Actors and Transnational Governance in Global Environmental Politics (Hale, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับตัวแสดงข้ามชาติและการบริหารการปกครองข้ามชาติในประเด็นของการเมืองสิ่งแวดล้อมโลก (Global Environmental Politics: GEP) ซึ่งเป็นการเจรจาทางการทูตระหว่างรัฐบาลและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นต้น

บทบาทของสื่อมวลชน ยกตัวอย่างเช่น Media Reliance and Public Images of Environmental Politics in Ontario and Michigan (Pierce et al., 1990) ที่ทดสอบบทบาทสื่อแคนาดาและอเมริกาต่อพฤติกรรมทางสิ่งแวดล้อม

บทบาทขององค์กรด้านสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัย Performing Politics on Social Media: The Dramaturgy of an Environmental Controversy on Facebook (Hendriks et al., 2016)

ศึกษาเกี่ยวกับกรณีความตึงเครียดทางการเมืองเกี่ยวกับความขัดแย้งทางสิ่งแวดล้อม โดยสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญที่หลายตัวแสดงต่างค้นหาเพื่อกำหนดความหมายใหม่ต่อประเด็นขัดแย้งนั้น ๆ งานวิจัย Power in Environmental Politics: A Case Study of “Greener Trondheim” (Bersvendsen, 2018) ศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเชิงอำนาจขององค์กรด้านสิ่งแวดล้อมอย่าง Greener Trondheim และมีการเปลี่ยนแปลงใดในองค์กรที่ทำให้เกิดการรวมศูนย์ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของนอร์เวย์ งานวิจัย Mapping the Field of Religious Environmental Politics (Kidwell, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับการทดสอบความซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางการเมืองกับสิ่งแวดล้อมนิยมทางศาสนา (Religious Environmentalism) ซึ่งเกิดขึ้นอย่างแตกต่างกันตามแต่ละองค์กรของกลุ่มเหล่านี้ เป็นต้น

บทบาทของภาคประชาชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพลเมืองในยุคใหม่ใช้ช่องทางสื่อออนไลน์ในการเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยกตัวอย่างงานวิจัย Mediated Intersections of Environmental and Decolonial Politics in the No Dakota Access Pipeline Movement (Deem, 2019) ศึกษาเกี่ยวกับการประท้วงหรือการต่อต้านทางการเมืองสิ่งแวดล้อมของพลเมืองในรูปแบบดิจิทัล ด้วยการร่วมกันเคลื่อนไหวผ่านช่องทางออนไลน์ และติดแฮชแท็ก งานวิจัย We need to make our Voices heard”: Claiming Space for Young People’s everyday Environmental Politics in Northern Finland (Kettunen, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของคนรุ่นใหม่ในประเทศฟินแลนด์ หรืองานวิจัย Taking Technology Seriously: Introduction to the Special Issue on New Technologies and Global Environmental Politics (Nicholson and Reynolds, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการขับเคลื่อนการเมืองสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

นอกเหนือจากการศึกษาบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ในเชิงเดียวยังมีการศึกษาในเชิงที่ภาคส่วนเหล่านั้นที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น A “disciplined governance” approach to government NGOs relations: the structures and dynamics of environmental politics and management in Singapore (Francesch, 2005) ที่ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและ NGOs ในโครงสร้างและการเมืองสิ่งแวดล้อมสิงคโปร์ งานวิจัย Local vs Global: Place-based Framing in the Environmental Politics of Philadelphia (Daneri, 2018) ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นเมืองกับการสร้างอัตลักษณ์ด้านพื้นที่ ว่าอัตลักษณ์เหล่านี้มีผลต่อวาทกรรมทางสิ่งแวดล้อมของตัวแสดงแต่ละกลุ่มอย่างไร วิเคราะห์ตามกรอบโลก (Global Frame) และกรอบพื้นที่ (Place-based Frame) เป็นต้น

การศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ เป็นงานวิจัยที่ศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมในบริบทการเมืองระหว่างประเทศ ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัย Fading Green? Environmental Politics in the Mercosur Free Trade Agreement (Hochstetler, 2003) ความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมในประเด็นการค้าโลกสำหรับประเทศกำลังพัฒนาประเทศกำลังพัฒนา ได้แก่ บราซิล อาร์เจนตินา ปารากวัย และอุรุกวัย งานวิจัย We, Europe and the rest EU discourse(s) at work in environmental politics (Birkel, 2010) ศึกษาการบูรณาการขององค์กรในสหภาพยุโรปในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมในสองกรณีศึกษาได้แก่ การเมืองสิ่งแวดล้อมในอียูและประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศกับเทคโนโลยีชีวภาพสีเขียว สหภาพยุโรป งานวิจัย Inside International Environmental Organizations. Negotiating the Greening of International Politics (Panke, 2019) ศึกษาเกี่ยวกับการตรวจสอบท่าทีของประเทศสมาชิกองค์กรสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศว่า มีการเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจบนบรรทัดฐานและกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไร หรืองานวิจัย Latent Influence Networks in Global Environmental Politics (Campbell et al., 2019)

ศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายอิทธิพลที่ซ่อนเร้นหรือแอบแฝงในด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมโลก สนธิสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัฐต่าง ๆ สามารถจัดการกับปัญหาขบวนการเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

การศึกษาประเด็นนโยบาย โครงสร้าง และแนวทางการเมืองสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทางนโยบาย การบริหารงานของหน่วยงานรัฐ ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัย Governing Complexity: Recent Developments in Environmental Politics and Policy (Fahey and Pralle, 2016) ศึกษาเกี่ยวกับการค้นคว้าเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มพัฒนาการด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมและทุนด้านนโยบาย งานวิจัย Nanotechnology and Global Environmental Politics: Transatlantic Divergence (Rodine, 2016) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเปรียบเทียบนโยบายทางด้านนาโนเทคโนโลยีในสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา งานวิจัย Tracking Presidents and Policies: Environmental Politics from Lula to Dilma (Hochstetler, 2017) ศึกษาเกี่ยวกับการทดสอบและวิเคราะห์นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในบราซิลในช่วงการบริหารของประธานาธิบดีสามสมัย ระหว่างปี ค.ศ. 2003 - 2014 เพื่อเป็นการศึกษาเปรียบเทียบนโยบายและผลลัพธ์ทางนโยบาย งานวิจัย Regulatory Thickening and the Politics of Market-oriented Environmental Policy (Rea, 2019) ศึกษาเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือทางนโยบายสิ่งแวดล้อมบนพื้นฐานของการตลาด (Market-based Instruments: MBIs) งานวิจัย Survey Research in Environmental Politics: Why it is important and What the Challenges are (Prakash and Bernauer, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาเชิงนโยบาย และการนำนโยบายไปปฏิบัติเกี่ยวกับความสำคัญและความท้าทายในประเด็นเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อม หรืองานวิจัย Is there Space for Politics in the Environmental Bureaucracy? Discretion and Constraint in Aotearoa New Zealand's Ministry for the Environment (Tadaki, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับการตรวจสอบว่าภาคราชการนิวซีแลนด์ได้มีการใช้ดุลพินิจในระบบราชการทางสิ่งแวดล้อมอย่างไร เป็นต้น

2) *ข้อค้นพบการเมืองสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบประเด็นอื่น ๆ* ข้อค้นพบภายใต้กรอบประเด็นอื่น ๆ สามารถจำแนกเป็นข้อค้นพบ ได้แก่ ด้านแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองกับสิ่งแวดล้อม โครงสร้างหรือสถาบันทางการเมืองสิ่งแวดล้อม และบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ในประเด็นสิ่งแวดล้อม โดย*ข้อค้นพบด้านแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองกับสิ่งแวดล้อม* มีทั้งข้อค้นพบอันเกิดจากการวิพากษ์แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมที่เมื่อศึกษาแล้วเป็นการอธิบายปรากฏการณ์โดยทั่วไป หรือเลือกใช้ทฤษฎีเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ ดังเช่น Andersson พบว่า ทฤษฎีฟื้นฟู (Resilience) มีบทบาทที่จำกัดในรัฐชาติ แต่มีบทบาทสำคัญมากสำหรับภาคประชาสังคมและผู้มีบทบาทในท้องถิ่น ทฤษฎีนี้ยังมองว่าทุนนิยมเป็นรากเหง้าของปัญหาสิ่งแวดล้อม (Andersson, 2007) หรือ Butler 2017 ที่มีข้อค้นพบจากแนวคิดทฤษฎีสี่เหลี่ยมของ Arendt ว่าเป็นการพยายามปกป้องการเมืองออกจากการแข่งขันด้วยมิติสังคม (Butler, 2017) หรืองานวิจัยของ Birkel ที่ศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ในบริบทระหว่างประเทศ และพบว่าการสร้างความหมายและการสร้างอัตลักษณ์เกิดขึ้นกับการเมืองสิ่งแวดล้อมในอียูและประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศกับเทคโนโลยีชีวภาพสีเขียวสหภาพยุโรป โดยอัตลักษณ์ได้ถูกสร้างขึ้นข้ามองค์กรในอียูและรัฐสมาชิก (Birkel, 2010) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเชิงแนวคิดบางชิ้นที่อาจนำไปประยุกต์ใช้ได้มากกว่าการอธิบายปรากฏการณ์ เช่น ข้อค้นพบที่ว่าไม่ได้มีความเชื่อมโยงที่สำคัญระหว่างขบวนการเมืองกับทัศนคติทางสิ่งแวดล้อม (Buttel and Flinn, 1976)

ข้อค้นพบจากงานวิจัยในกลุ่มที่ศึกษาแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองนี้ มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ให้ข้อค้นพบเชิงทัศนคติของกลุ่มและบุคคลที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและการเมือง ในภาพกว้างผู้บริหารหรือนักการเมืองจะแสดงออกทางนโยบายสิ่งแวดล้อมเช่นไรยอมขึ้นอยู่กับคุณค่าและหลักการที่ตนยึดถือ ดัง Kramarz and Park พบว่า นิยามและคุณค่าของสำนึกรับผิดชอบทำให้การบริหารการปกครองมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยหลักสำนึกรับผิดชอบเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบต่อตัวแสดงอย่างผู้มีอำนาจต้องพิสูจน์หรือสะท้อนให้เห็นถึงการกระทำของตน (Kramarz and Park, 2017) หรือ Ran พบว่า ธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมในการกระจายอำนาจในจีนตามกรอบวิเคราะห์ แนวคิด Blame Avoidance Behavior (BAB) อาจเป็นผลจากการเล่นเกมการร้องเรียนระหว่างรัฐบาลท้องถิ่นและรัฐบาลกลาง (Ran, 2017) ที่แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดการทำหน้าที่ของรัฐบาลในแบบที่แข่งขันกันหรือไม่

ในภาพรวมของกลุ่มเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ก็มีงานวิจัยที่อธิบายคุณลักษณะของกลุ่มต่าง ๆ ทำให้เห็นว่ารูปแบบและวิธีการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน และกลุ่มที่เป็นแบบเสรีนิยมจะพบมากในประเทศพัฒนาแล้ว แต่กลุ่มเหล่านี้อาจมีลักษณะปกป้องทางสิ่งแวดล้อมน้อยกว่ากลุ่มแบบอนุรักษ์ ดังมีข้อค้นพบว่านักสิ่งแวดล้อมในญี่ปุ่นที่มีลักษณะเป็นแนวคิดแบบ New Environmental Paradigm: NEP ไม่ได้มีลักษณะตามแบบนั้นโดยสมบูรณ์ แต่มีลักษณะทางการเมืองและส่วนบุคคลที่เป็นแนวหลังวัตถุนิยม (Postmaterialists) ในทางตรงข้ามสหรัฐอเมริกาที่มีลักษณะแบบ Materialist และ NEP ด้วยสะท้อนให้เห็นความเป็นดั้งเดิมของทัศนคติสิ่งแวดล้อมญี่ปุ่นที่มีความเป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งแวดล้อม ต่างจากในอเมริกา ดังนั้น NEP จึงไม่ใช่สิ่งใหม่ในญี่ปุ่น (Pierce et al., 1987) หรือ Nawrotzki พบว่า กลุ่มผู้มีแนวคิดแบบอนุรักษ์สนับสนุนการปกป้องสิ่งแวดล้อมอย่างต่างกันในแต่ละประเทศ กลุ่มตรงข้ามกับอนุรักษ์นิยมจะพบมากในประเทศที่พัฒนาแล้วหรือเป็นทุนนิยม ส่วนประเทศที่พัฒนาน้อยหรือด้อยพัฒนาจะมีลักษณะปกป้องสิ่งแวดล้อมมากกว่าประเทศที่เป็นเสรีนิยม (Nawrotzki, 2012)

ในระดับบุคคล มีข้อค้นพบจากงานวิจัยบางชิ้นที่แสดงให้เห็นว่าความชอบทางการเมืองไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนักทางสิ่งแวดล้อม ดัง Buttlet and Flinn พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนระหว่างความชอบทางการเมืองกับความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม โดยแนวคิดเสรีนิยมมีความสัมพันธ์กับความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม ขณะที่ผู้ที่มีทัศนคติทางการเมืองแบบสังคมนิยมการเมืองในระดับการศึกษาระดับวิทยาลัยมีแนวโน้มที่จะตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม (Buttlet and Flinn, 1978) แต่ต่อมา งานวิจัย Newman et al. ให้ข้อค้นพบที่ต่างกัน โดยพบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในกลุ่มสมาชิกที่มีศาสนาต่างกัน พรรคการเมืองและลักษณะของผู้เลือกตั้งมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองสิ่งแวดล้อมมากขึ้นแต่ก็ไม่ทั้งหมด โดยยังคงอยู่ที่ระดับปานกลาง (Newman et al., 2015) นอกจากนี้ ความผูกพันกับธรรมชาติและตระหนักทางสิ่งแวดล้อมยังเชื่อมโยงกับคุณลักษณะส่วนบุคคลและสังคม ดังมีนักวิชาการพบว่า มีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติและคุณลักษณะความเป็นนักสิ่งแวดล้อมมีผลให้คนเป็นพวกสนับสนุนสิ่งแวดล้อม และยังพบความแตกต่างส่วนบุคคลกับพฤติกรรมสาธารณะ โดยคนที่เป็นนักสิ่งแวดล้อมมีอัตลักษณ์ที่แข็งแกร่งกว่าแบบเชื่อมโยงธรรมชาติ ส่วนพวกเชื่อมโยงธรรมชาติมีลักษณะในการสนับสนุนสิ่งแวดล้อมมากกว่าพวกพฤติกรรมส่วนบุคคล (Spark et al., 2020) หรือความสัมพันธ์ของเด็กกับสิ่งแวดล้อมมีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อนและครอบครัวของเขา (Bartos, 2013)

ข้อค้นพบจากงานวิจัยในประเด็นอื่น ๆ ในเชิงแนวคิดและอุดมการณ์ ให้ผลการศึกษาที่สำคัญต่อองค์ความรู้ด้านวิชาการเมืองสิ่งแวดล้อม มีงานวิจัยหลายชิ้นที่สำรวจพบตั้งแต่ปี ค.ศ.2016 เป็นต้นมาที่ให้

ข้อค้นพบแนวโน้มทางวิชาการของการเมืองสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาการงานวิชาการมีความท้าทายมากขึ้น เกี่ยวกับการศึกษาความซับซ้อนที่มีอยู่ในนโยบายสิ่งแวดล้อม (Fahey and Pralle, 2016)

ยกตัวอย่าง งานวิจัยเชิงสำรวจของ Vanhala จากผลงานวิจัยของวารสาร Environmental Politics พบว่า ผู้ตีพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย และผู้เขียนส่วนใหญ่ในห้าอันดับแรกมาจากสหราชอาณาจักร อเมริกา ออสเตรเลีย แคนาดา และสวีเดน ทั้งนี้ งานที่ได้ตีพิมพ์ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นงานที่ได้รับทุน แต่มีแนวโน้มงานที่ได้รับทุนสูงขึ้นเช่นกัน จนกระทั่งในช่วงปี ค.ศ. 2016 - 2020 งานที่ได้รับทุนและไม่ได้รับทุนมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน และหัวข้องานส่วนใหญ่เกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเกี่ยวกับนโยบาย ทฤษฎี การเคลื่อนไหวและพรรคการเมือง และอื่น ๆ (Meyer and Chang, 2020) ขณะที่วิธีการวิจัยด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม พบว่า การใช้วิธีการติดตามกระบวนการเป็นระเบียบวิธีวิจัยหนึ่งที่ใช้ในการศึกษาด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้ยังไม่ได้ใช้กันมากนัก การศึกษาเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมมักใช้วิธีการพรรณนาหรือบรรยายความ แต่ยังไม่ได้ใช้การหาเหตุและผลด้วยการติดตามกระบวนการอย่างชัดเจน ซึ่งอยู่ภายใต้ปรัชญาทางสังคมศาสตร์และพัฒนาการทางวรรณกรรม ทั้งนี้ การใช้วิธีการติดตามกระบวนการอาจสร้างความแตกต่างจากการใช้วิธีการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมเปรียบเทียบและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยวิธีการอื่น ๆ (Vanhala, 2017)

ข้อค้นพบเกี่ยวกับแนวโน้มทางวิชาการของงานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมที่นักวิชาการทั้งหลายได้ค้นพบ มีทั้งแนวโน้มงานวิจัยในระดับนานาชาติประเทศกับงานวิจัยในเชิงพื้นที่ ซึ่งงานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมในระดับนานาชาติประเทศค่อนข้างมีนักวิชาการให้การศึกษาไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ Dauvergne and Clapp พบว่า แนวโน้มการวิจัยด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมจากวารสารวิชาการการเมืองสิ่งแวดล้อมโลก (Global Environmental Politics: GEP) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา พบประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ ประเด็นแรก มุ่งเน้นในเรื่องของการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมด้านการบริหารการปกครองสิ่งแวดล้อมโลก ประเด็นที่สอง มุ่งเน้นในเรื่องของการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมด้านการบริหารการปกครองสิ่งแวดล้อมโลกบนพื้นฐานของการตลาด และความมีอิทธิพลของภาคเอกชน และประเด็นที่สาม มุ่งเน้นในเรื่องของการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมผ่านการวิเคราะห์จากประเด็นต่าง ๆ อาทิ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาแนวโน้มสามประการดังกล่าว ล้วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อม (Dauvergne and Clapp, 2016)

ขณะที่ O'Neill and Haas ให้ข้อค้นพบถึงทิศทางวิชาการในเชิงประเด็น ไม่ใช่เชิงสถาบัน ดังเช่นข้อค้นพบจาก Dauvergne and Clapp โดย O'Neill and Haas พบว่า แนวโน้มการศึกษา Global Environmental Politics (GEP) ได้มุ่งเน้นในเรื่องของความเข้าใจและการอธิบายกระบวนการในการเจรจาต่อรองอย่างชัดเจน ทั้งนี้ องค์ประกอบสำคัญของการศึกษา GEP คือ 1) การสร้างมูลค่าเพิ่มใหม่ ๆ การสร้างความแตกต่าง ไม่เป็นไปตามแบบแผนเดิม ๆ 2) เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์/ภาวะฉุกเฉินที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น ๆ และ 3) ให้ความสำคัญในเรื่องการเมือง พลวัตของการเจรจาต่อรอง (O'Neill and Haas, 2019)

ส่วน Fahey and Pralle ให้ข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นว่างานวิจัยด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปเน้นบทบาทและอิทธิพลของตัวแสดงต่าง ๆ ในประเด็นสิ่งแวดล้อม โดยพบว่านักวิชาการทั้งหลายได้มีการศึกษาและทำผลงานเชิงวิชาการที่มองไปตัวแสดงหลายภาคส่วน เช่น ทำอย่างไรให้รัฐบาลท้องถิ่นแสดงบทบาทแก้ปัญหาที่เป็นประเด็นระดับโลกได้ การบริหารจัดการเครือข่าย ทำอย่างไรให้เกิดการมีส่วนร่วมสาธารณะและการเคลื่อนไหวท่ามกลางตัวแสดงที่หลากหลาย บทบาทและอิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์กับ

ผลประโยชน์ทางธุรกิจ ผลประโยชน์ทางธุรกิจกำหนดผลลัพธ์นโยบายให้เป็นแบบดีขึ้นหรือแย่ลง การบรรจบกันของนโยบายกับประเด็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (Fahey and Pralle, 2016)

ข้อค้นพบเชิงนโยบายการเมืองสิ่งแวดล้อม มีข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นว่านโยบายสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นท่ามกลางการเมืองทั้งในระดับนานาชาติและระดับประเทศ และยังมีความท้าทายของการนำนโยบายนั้นไปดำเนินการในทางปฏิบัติอีกด้วย ในส่วนการเข้าสู่กระบวนการนโยบายในระดับนานาชาติ ประเทศสมาชิกที่มีขนาดเล็กหรือมีอิทธิพลน้อยมักจะมีพื้นที่การแสดงออกน้อยกว่าประเทศที่มีอิทธิพลมากกว่า ยกตัวอย่างข้อค้นพบว่า หลายประเทศได้เข้าร่วมองค์การด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศและมีส่วนช่วยผ่านการจ่ายค่าธรรมเนียม แต่มีกลุ่มเหลือในการใช้สิทธิในฐานะประเทศสมาชิก เมื่อต้องเจรจาในเวทีระหว่างประเทศ เนื่องจากบางประเทศยังขาดศักยภาพ ขณะที่ บางประเทศยังคงมีอิทธิพลเหนือประเทศอื่น ๆ ในเวทีระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่า ประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เจรจานั้นเป็นเรื่องอะไร (Panke, 2019) สอดคล้องกับ Campbell et al. ที่พบว่า แต่ละประเทศต่างส่งผลกระทบและมีอิทธิพลต่อประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ จากประเด็นความซับซ้อนของอิทธิพลทางการเมืองจากการทำสนธิสัญญา การให้คำมั่นสัญญาว่า สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบทางการเมืองสิ่งแวดล้อมได้ (Campbell et al., 2019)

ใน ส่วนระดับประเทศเองการตัดสินใจทางนโยบายสิ่งแวดล้อมล้วนมีปัจจัยแทรกแซงหลายประการ ยกตัวอย่างกรณีในรัฐที่ได้ทำความตกลงกับต่างประเทศแต่ก็ไม่ได้มีการดำเนินการทางกฎหมายในประเทศให้เป็นไปตามข้อตกลง เช่น Green and Colgan พบว่าการเข้าไปร่วมในเวทีระหว่างประเทศเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดความพึงพอใจของแต่ละรัฐ แต่ละรัฐต่างทำการตัดสินใจส่วนใหญ่ในมาตรการที่เป็นอธิปไตยน้อย เช่น การดำเนินการและติดตาม และแทบจะไม่ดำเนินการเรื่องเกี่ยวกับการออกกฎหมายหรือการบังคับใช้ (Green and Colgan, 2012)

ข้อค้นพบของ Green and Colgan ทำให้พอตั้งข้อสังเกตได้ว่าการกำหนดนโยบายหรือมาตรการของรัฐนอกจากจะได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศแล้ว แต่ดูเหมือนว่าอิทธิพลหรือปัจจัยในประเทศน่าจะมีความสำคัญไม่แพ้กัน ดัง Rodine พบว่า สหภาพยุโรปได้กำหนดนิยามที่เป็นทางการเกี่ยวกับนาโนเทคโนโลยี และมีการออกกฎหมายเฉพาะทางด้านนาโนเทคโนโลยีออกมาจำนวนมากในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ขณะที่ สหรัฐอเมริกามีนโยบายแบบเฝ้ารอดู (Wait and See) ที่เห็นได้ว่า การเมืองมีผลเป็นอย่างมากต่อการอธิบายความแตกต่างในการทำกฎหมายด้านนาโนเทคโนโลยีของสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา (Rodine, 2016) หรือข้อค้นพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายสิ่งแวดล้อมของจีน ไม่เพียงแต่ถูกกำหนดโดยผลจากการประท้วง แต่ยังถูกสนองตอบโดยรัฐบาลท้องถิ่นและตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง (Wong, 2016) หรือการพบว่ามีโครงสร้างเชิงลึกอย่างการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมปรากฏอยู่ในกระบวนการการเมืองของญี่ปุ่น โดยลักษณะนิยมอย่างความเป็นกลุ่มและความสัมพันธ์ทางสังคมกลับไม่ปรากฏชัดเจนนักในกระบวนการการเมืองญี่ปุ่น (Broadbent, 1989)

ด้วยเหตุนี้ การตัดสินใจของรัฐบางครั้งจึงไม่ได้สะท้อนเจตนาของประชาชนไปทั้งหมด ดังข้อค้นพบของ Hochstetler พบว่า นโยบายสิ่งแวดล้อมในบราซิลที่เคยเป็นนวัตกรรมและประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก อย่างเรื่องการแก้ปัญหาทำลายป่าได้ถูกทำให้อ่อนแอลงในช่วงเปลี่ยนผ่านประธานาธิบดี แม้กระทั่งในช่วงประธานาธิบดีคนเดียวกัน แต่มีวาระดำรงตำแหน่งสองสมัย นโยบายก็เปลี่ยนไปในทางสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่และพลังงาน ซึ่งนโยบายที่เปลี่ยนไปเช่นนี้สัมพันธ์กับ

ความแข็งแกร่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมด้วย ในแง่ที่ว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมมีสายสัมพันธ์ที่อ่อนแอกับกลุ่มนักเคลื่อนไหว จึงทำให้นโยบายของประธานาธิบดีเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้ง ในช่วงการบริหารดังกล่าว เห็นว่า เป็นช่วงที่กฎหมายมีการลดทอนอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อม และ NGOs (Hochstetler, 2017) หรือข้อค้นพบผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนสามารถสะท้อนให้ผู้กำหนดนโยบายเห็นถึงความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อประเด็นทางการเมืองสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ และแหล่งที่มาของผู้ลงคะแนนมาจากแหล่งใดบ้าง อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่า นโยบายสาธารณะที่ออกมานั้นจะสอดคล้องหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับความต้องการของผู้ลงคะแนน เนื่องจาก ที่มาของการออกนโยบายแต่ละนโยบายมีปัจจัยหลายประการด้วยกัน อาทิ การเจรจาต่อรองผลประโยชน์จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีอิทธิพลทางการเมือง รวมถึงภาคธุรกิจและภาคประชาสังคม (Prakash and Bernauer, 2020)

ข้อค้นพบนโยบายที่เกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากมีข้อค้นพบเกี่ยวกับการตัดสินใจแล้ว ยังมีข้อค้นพบเกี่ยวกับความท้าทายของการนำนโยบายนั้นไปดำเนินการในทางปฏิบัติ ซึ่งการดำเนินนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการบริหารปกครองและการเมืองด้วย ดัง Jacob and Volkery พบว่า ประเทศที่มีผลคะแนนสูงด้านประสิทธิภาพของรัฐบาลและการบูรณาการที่ดีจะมีการแสดงออกทางนวัตกรรมนโยบายสิ่งแวดล้อมที่ดี (Jacob and Volkery, 2005) เช่นเดียวกับความท้าทายที่หลายรัฐบาลพบเจอในการบริหารปกครองด้านสิ่งแวดล้อม ดังเช่น Coletta and Raftopoulos พบว่า รัฐบาลโบลิเวียต้องจัดการความยุติธรรมของรัฐพหุชนชาติ ซึ่งหนึ่งในความท้าทายสำคัญคือการบริหารการปกครองทางด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การปฏิรูปอธิปไตยประเทศให้เป็นไปตามหลักคิดความถูกต้องและสมเหตุสมผล และเพื่อให้การเมืองของประเทศยังคงมีความสัมพันธ์อันดีในที่สุด (Coletta and Raftopoulos, 2018)

หรือตัวอย่างการพยายามปฏิรูปเชิงสถาบันหรือหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมแต่ยังพบความล้มเหลว ดังเช่น Barandiaran พบว่า แม้ประเทศชิลีมีความพยายามปฏิรูปสถาบันด้านสิ่งแวดล้อมได้สำเร็จในปี ค.ศ. 2010 แต่ก็เหมือนจะกระทำซ้ำรอยเดิมเหมือนเมื่อตอนทศวรรษที่ 1990 ที่มีการก่อตั้งหน่วยงานที่เรียกว่า Conoma ให้เป็นเหมือนหน่วยทางเทคนิค แต่กลับกลายเป็นหน่วยงานที่มีความเป็นการเมืองสูง เพราะการควบคุมทางอำนาจของสำนักงานประธานาธิบดี จากนั้นในปี ค.ศ. 2010 มีความพยายามแยกหน่วยงาน EIA ออกจากการเมือง แต่ยังคงเป็นการเมืองเหมือนเมื่อในอดีต ดังนั้น การปฏิรูปล้มเหลวที่จะแยกการเมืองออกจากการบริหารและตัดสินใจ การตัดสินใจในฐานะเป็นเทคโนโลยีที่ใช้วิทยาศาสตร์ตัดสินใจไม่เกิดขึ้นจริง (Barandiaran, 2016)

ความล้มเหลวในการดำเนินงานทางนโยบายสิ่งแวดล้อมที่พบเจออุปสรรคทางการเมือง อาจเป็นไปได้ว่ารัฐจำเป็นต้องผสมผสานการใช้เครื่องมือทางนโยบายที่หลากหลายควบคู่กัน ดังที่ Rea พบว่า การใช้เครื่องมือทางนโยบายสิ่งแวดล้อมบนพื้นฐานของการตลาดเป็นแนวทางในการกำหนดคุณภาพทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งการใช้เครื่องมือนี้เป็นแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับรัฐได้มีอำนาจ โดยครอบคลุมถึงการบริหารจัดการ ควบคุมดูแลประเด็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับการบังคับใช้กฎหมาย (Rea, 2019) หรือรัฐจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ ดังที่ Campling and Havice พบว่า ระบบการจัดการทางด้านอาหารทะเลยังคงต้องพึ่งพาสถาบันหรือองค์กรระดับชาติทางด้านการผลิตอาหารทะเล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบการบริหารการปกครองด้านกฎหมายของประเทศ และต้องการการสนับสนุนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ นอกเหนือจากภาครัฐ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับหน่วยงานรัฐ เพื่อ

นำไปสู่ความยั่งยืนและสามารถจัดการกับภาวะวิกฤตด้านการประมงได้ในที่สุด (Campling and Havice, 2018)

ข้อค้นพบด้านบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ในประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อม งานวิจัยที่สำรวจให้ข้อค้นพบเกี่ยวกับบทบาทรัฐบาล กลุ่ม/องค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับนานาชาติ ระดับประเทศและระดับท้องถิ่น พรรคการเมือง กลุ่มวิชาการ สื่อ ภาคเอกชน/ธุรกิจ และพลเมือง รัฐบาลนั้นมีบทบาทในการที่จะเชื่อมโยงวาระการบริหารปกครองสิ่งแวดล้อมในระดับนานาชาติไปสู่ภายในประเทศ โดยการบริหารการปกครองได้ส่งผลลัพธ์ทางการเมืองที่จะเกิดขึ้นต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและองค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งสะท้อนถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบ ตรวจสอบได้ (Hale, 2020) สอดคล้องกับที่ Bernstein พบว่า อำนาจและความรับผิดชอบในการจัดการการเมืองสิ่งแวดล้อมสามารถสะท้อนได้จากความสมดุลระหว่างระบบของอำนาจรัฐและอำนาจในการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งจำเป็นต้องหาความสมดุลของอำนาจดังกล่าวให้ได้ อีกทั้ง ยังเกี่ยวข้องกับการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในการรับผิดชอบร่วมกันในประเด็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อม (Bernstein, 2020)

ดังนั้น บทบาทรัฐบาลที่เปลี่ยนแปลงไป คือ เปิดผู้สนับสนุนและเปิดโอกาสการมีส่วนร่วม แม้ในประเทศที่มีระบอบการปกครองในแบบคอมมิวนิสต์ ดังที่ Brettell พบว่า การเมืองของจีนได้ให้โอกาสทางการเมืองใหม่ที่เปิดให้มีการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม เพราะทางรัฐบาลเปิดให้มีส่วนร่วม โดยรัฐจำเป็นต้องให้การมีส่วนร่วมเพื่อให้นโยบายประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของรัฐมีบางช่องทาง แต่ก็ยังมีการจำกัดอยู่ รัฐได้ใช้เครื่องมือที่คุ้นเคยกันคืออย่างกฎหมาย สถาบัน และกระบวนการ ซึ่งรัฐทำขึ้นและควบคุมการมีส่วนร่วม (Brettell, 2003)

สำหรับบทบาทกลุ่ม/องค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับระหว่างประเทศและระดับประเทศนั้น พบว่า มีความเชื่อมโยงกัน ดังพบว่าการช่วยเหลือขององค์กรระหว่างประเทศโดยเสริมสร้างความสามารถด้านสิ่งแวดล้อมในบอสเนียทำให้เกิดผลกระทบทางบวกอย่างชัดเจน กองทุนช่วยเหลือและกรอบการให้ทุนของโครงการเป็นกลไกส่งเสริมการช่วยเหลือได้มีการจำกัดความเป็นชนชั้นนำขององค์กรทั้งที่เป็น NGOs และองค์กรท้องถิ่นที่ขับเคลื่อนเรื่องชนเผ่าด้วย (Fagan, 2008) และพบว่ากลุ่ม NGOs ระหว่างประเทศยังมีข้อค้นพบว่าบทบาทตัวแสดงในเวทีระหว่างประเทศ NGOs มีบทบาทน้อยมากในเวทีระหว่างประเทศ ซึ่งไม่ตอบโจทย์การบริหารปกครองที่ดี (Green, 2008) บางองค์กรได้ใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในการไปมีอิทธิพลทั้งกับตัวแสดงที่เป็นรัฐและในกลุ่มพวกเขาเองด้วย (Downie, 2014) และยังพบว่า องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่รัฐบาลได้ก่อตั้งองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเมืองสิ่งแวดล้อมโลกขึ้นมานั้น บางองค์กรพบว่า เป็นเครื่องมือทางการเมืองสำหรับการปิดบังหรือซ่อนเร้นความล้มเหลวจากการเจรจาต่อรองด้วยการสร้างความประทับใจทางด้านความก้าวหน้าในนโยบาย อีกทั้ง เป็นองค์กรที่เปรียบเสมือนองค์กรที่หลอกล่อหรือชักจูง เบี่ยงเบนความสนใจจากการตรวจสอบความจริงและการเพิกเฉยต่อความชอบธรรมด้วยการเติมเต็มช่องโหว่ขององค์กร โดยรับแรงกดดันทางนโยบายด้วยการวางตัวเป็นกลาง (Dimitrov, 2020)

ในเชิงระดับประเทศ มีข้อค้นพบว่าองค์กรหรือกลุ่มเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมแต่ละกลุ่มต่างมีความแตกต่างและโดดเด่น ดังพบว่ามี ความแตกต่างกันอยู่ของกลุ่มเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในเมือง Shizuoka และ Spokane ในญี่ปุ่น กับที่เมืองวอชิงตันในสหรัฐ โดยนักสิ่งแวดล้อมในญี่ปุ่นมีความตระหนักด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมน้อยกว่า นักสิ่งแวดล้อมในอเมริกามีลักษณะเป็นกองหน้าด้านสิ่งแวดล้อม (Pierce et al., 1986) บางองค์กรมีความโดดเด่นเฉพาะ เช่นที่พบว่า การเกี่ยวพันในระดับสูงกับองค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมทางศาสนาของสหราชอาณาจักร (British Christian Religious Environment) มีมากขึ้น และ

ความมีลักษณะเฉพาะขององค์กรในบริบททางศาสนาจะช่วยเสริมต่อการแสดงออกทางการเมืองและอัตลักษณ์ของกลุ่ม (Kidwell, 2020) ด้วยช่องทางการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย เช่นพบว่า องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมจากกรณีศึกษามีการขับเคลื่อนและการเปลี่ยนแปลงในองค์กร วิเคราะห์อำนาจได้หลายระดับ ทั้งระดับโครงสร้างสถาบัน และความสัมพันธ์ ในระดับโครงสร้าง Greener Trondheim ใช้อำนาจผ่านวาทกรรมการเมือง ข้อตกลงด้านโลกร้อนของนอร์เวย์ และการได้เข้าไปในวาระนโยบายระดับประเทศ ในระดับสถาบัน องค์กรนี้มีอำนาจผ่านข้อตกลงของเมืองที่มีความสอดคล้องกับระดับประเทศ ผ่านการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน ส่วนระดับความสัมพันธ์ เป็นการมีอำนาจผ่านการอุปถัมภ์ทางการเมือง ผ่านการเพิ่มอิทธิพลและขอบเขตของ City Growth Agreement (Bersvendsen, 2018)

บทบาทของพรรคการเมืองต่อประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมที่พบจากงานวิจัยมีไม่มากนัก แต่ก็กล่าวได้ว่าพรรคการเมืองมีอิทธิพลไม่น้อยต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติ ดังพบว่า เมื่อพิจารณาถึงพรรคการเมืองแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมของคนอเมริกันไม่ได้แตกต่างกัน แต่แตกต่างกันด้วยสภาพพื้นที่ที่มีความต่างกัน กล่าวคือพรรคการเมืองมีผลต่อการบังคับใช้กฎหมายมากกว่าการบริหารทางนโยบายซึ่งเป็นแบบกว้าง โดยพบความแตกต่างของการบังคับใช้นโยบายสิ่งแวดล้อมระหว่างผู้ว่าการรัฐและสภานิติบัญญัติ (Bergquist, 2019)

สำหรับกลุ่มวิชาการ เป็นกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาททางการเมืองสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้มีความรู้เป็นอำนาจ ดังพบว่า ความหลากหลายของตัวแสดงในนโยบายสิ่งแวดล้อมของประเทศจีน ไม่ได้ถูกเปลี่ยนผ่านไปสู่ความหลากหลายทางวาทกรรม ซึ่งกลุ่มเชี่ยวชาญทางเทคนิคหรือกลุ่มทรัพยากรทางเศรษฐกิจได้ครอบครองกระบวนการปกครองทางสิ่งแวดล้อม (Wesman and Broto, 2018)

บทบาทสื่อต่อการเมืองสิ่งแวดล้อม พบบางงานวิจัยที่ชัดเจนของ Pierce et al. ซึ่งไม่ได้ข้อค้นพบว่าสื่อมีอิทธิพลอย่างไร แต่พออนุมานได้ว่าสื่อโทรทัศน์มีบทบาทต่อทัศนคติของคนมากที่สุด โดยพบบทบาทของสื่อต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้คนต่อสิ่งแวดล้อม โดยพบว่าผู้ตอบจากเมืองมิชิแกนแสดงให้เห็นผลว่ามีความขัดแย้งทางประเด็นสิ่งแวดล้อมมากกว่าในออนตาริโอ ส่วนคนตอบจากแคนาดาเน้นในประเด็นต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ทั้งสองประเทศล้วนพึ่งพาสื่อโทรทัศน์ในเรื่องข่าวสารสิ่งแวดล้อม แต่สำหรับแคนาดาแล้วผู้อ่านหนังสือพิมพ์มีแนวโน้มไปทางอุดมการณ์ (Ideological) ส่วนในมิชิแกน ผู้ที่ฟังจากเพื่อนหรือนักการเมืองมีแนวโน้มไปในเชิงอุดมการณ์ (Pierce et al., 1990)

สำหรับภาคเอกชน/ธุรกิจ พบว่า ภาคส่วนนี้ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพื้นที่นโยบายระหว่างประเทศ ถือได้ว่าภาคธุรกิจมีกลยุทธ์และอิทธิพลค่อนข้างสูง ดังที่นักวิชาการหลายท่านศึกษาถึงบทบาทของภาคธุรกิจ พบว่า ทิศทางการเข้าไปร่วมมือของภาคส่วนเอกชนในเวทีระหว่างประเทศมีสูงขึ้น (Green, 2008) การสร้างความเป็นหุ้นส่วนรัฐและเอกชนในหลายรูปแบบไม่ได้ประสบความสำเร็จดังที่หวังนัก อีกทั้งตัวแสดงจากภาคอุตสาหกรรมค่อนข้างควบคุมกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาอยู่ (Kylsater., 2011) ซึ่งกลุ่มธุรกิจได้ใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในการไปมีอิทธิพลทั้งกับตัวแสดงที่เป็นรัฐและในกลุ่มพวกเขาเองด้วย (Downie, 2014) นอกจากนี้ยังพบว่า การล๊อบบี้ในเรื่องการปลดปล่อยมลพิษอาจกระทบต่อความเป็นพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การล๊อบบี้ของธุรกิจที่ทรงอิทธิพลจะมีผลจูงใจให้รัฐบาลลงนามในข้อตกลง โดยการต่อรองที่เข้มข้น ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการปลดปล่อยมลพิษที่น้อยลง เมื่อจำนวนของประเทศที่เข้าร่วมไม่ได้มีจำนวนมากนัก แต่สิ่งเหล่านี้จะเปลี่ยนไป หากการล๊อบบี้เกิดขึ้นโดยตรงกับการตัดสินใจของประเทศสมาชิก (Marchiori et al., 2017)

ข้อค้นพบเกี่ยวกับบทบาทภาคพลเมืองในการเมืองสิ่งแวดล้อม พบว่า พลเมืองโดยทั่วไปมีโอกาสและช่องทางในการเคลื่อนไหวที่หลากหลายมากขึ้น ดังพบว่า ภาคพลเมืองจีนได้ใช้โอกาสที่รัฐบาลเปิดโอกาสทางการเมืองโดยบางพื้นที่ตั้งกลุ่มสิ่งแวดล้อมเพื่อทำการเคลื่อนไหวเชิงอนุรักษ์ แต่ก็ยังถูกจำกัดด้วยโอกาสทางการเมือง (Brettell, 2003) หรือ Deem พบว่า การประท้วงหรือการต่อต้านทางการเมืองสิ่งแวดล้อมด้วยการเคลื่อนไหวผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งเป็นความพยายามของนักเคลื่อนไหวกิจกรรมของชนพื้นเมืองและผู้เข้าร่วมที่ไม่ใช่ชนพื้นเมืองที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยต้องการให้สังคมได้รับรู้ถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น และแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการสร้างช่องทางใหม่ ๆ เพื่อต่อสู้และถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ทางสังคม (Deem, 2019)

ขณะเดียวกัน ท่ามกลางโอกาสและช่องทางเหล่านั้นก็ยังคงมีอุปสรรคอยู่ด้วยเช่นกัน ดังพบว่าการแสดงบนเวทีของสื่อสังคมออนไลน์เกี่ยวกับเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมนั้นมีความหลากหลายทางอารมณ์ (Multi-sensory) ถูกจัดฉากให้เป็นส่วนตัวและมีสคริปต์ที่รัดกุม แต่การแสดงบนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ที่พบนี้เป็นพื้นที่ที่เครือข่ายสาธารณะก็จริง แต่ยังไม่สามารถทำให้ชุมชนมาพบและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้ เพราะมีเป้าหมายเพื่อแบ่งปันเรื่องราวมากกว่าสร้างสะพานเชื่อมระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในสื่อสังคมออนไลน์ จึงค่อนข้างเปิดพื้นที่ในการโต้เถียงไม่มากนัก (Hendriks et al., 2016) สอดคล้องกับที่ Nicholson and Reynolds พบว่า การนำเครื่องมือทางเทคโนโลยีมาใช้จำเป็นต้องคำนึงถึงความสำคัญและเหตุผลความจำเป็นในการนำมาใช้และก่อให้เกิดประโยชน์กับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม แม้ว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างเทคโนโลยีต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของโลก แต่ผู้คนก็สามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน ดังนั้น จึงต้องคำนึงถึงความปลอดภัยในการเข้าถึงและใช้ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (Nicholson and Reynolds, 2020)

นอกจากนี้ ยังมีกรณีอุปสรรคอื่นของการเคลื่อนไหวภาคพลเมือง ดังพบว่าการติดตามในเรื่องของการปนเปื้อนของรังสีโดยมีอาสาสมัครในการติดตามนั้น ยังคงมีประเด็นในเรื่องของรูปแบบในการปฏิบัติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติที่สัมพันธ์ข้อมูลทางด้านวิทยาศาสตร์ภาคพลเมืองที่ยังคงส่งผลกระทบและก่อให้เกิดอันตรายทางด้านสิ่งแวดล้อม และผู้ที่เกี่ยวข้อง (Kuchinskaya, 2019) หรือบทบาทพลเมืองในฟินแลนด์ แม้ฟินแลนด์จะมีการส่งเสริมการเป็นประชากรตื่นรู้ โดยประกาศเป็นเป้าหมายในระบบการศึกษา แต่การมีส่วนร่วมแบบแข็งขันของกลุ่มเยาวชนในความเป็นจริงยังไม่เกิดผลในชุมชนท้องถิ่นมากนัก (Kettunen, 2020)

ข้อค้นพบการสมมูลประเด็นสิ่งแวดล้อมกับมิติการพัฒนาอื่น เป็นข้อค้นพบที่ทำให้เห็นว่าเมื่อประเด็นสิ่งแวดล้อมอยู่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาในประเด็นอื่นอย่างเศรษฐกิจและสังคม ที่มีอิทธิพลของตัวแสดงที่หลากหลาย แม้การปกป้องทางสิ่งแวดล้อมจะมีแนวโน้มที่ดีขึ้นแต่อาจไม่ได้รับการลำดับความสำคัญเป็นอย่างแรก ๆ หรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นเพียงประเด็นถกเถียงกันในพื้นที่นโยบายแบบที่ไม่สามารถหาข้อยุติได้ ดังเช่น ข้อค้นพบว่าการปกป้องทางสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นสูงในช่วงที่มีข้อตกลง Mercosur แต่มิติสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของการค้าโลกอ่อนแอ และถูกด้อยค่าในช่วงหลายปีที่ผ่านมา การรวมกลุ่มการพัฒนาในพื้นที่กรณีศึกษาที่เข้าไปร่วมกับหุ้นส่วนที่อยู่แถบทางเหนือของอเมริกา ก็ไม่ได้รวมประเด็นการส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมเข้าไปด้วย (Hochstetler, 2003) หรือข้อค้นพบว่า ปัญหาระหว่างการสร้างงาน ซึ่งส่งผลให้เกิดการจ้างงานและรายได้ตามมา ขณะเดียวกันการปกป้องสิ่งแวดล้อมก็เป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน ดังนั้น จึงยังคงเป็นประเด็นปัญหาที่ต่างถกเถียงกันอย่างแพร่หลาย แต่สิ่งสำคัญคือ การบริหารจัดการ ดูแลความปลอดภัยให้กับชุมชนที่อยู่อาศัยและการดำรงชีวิตของประชาชนให้เป็นไปด้วยความปลอดภัยในชีวิต (Lawhon and McCreary, 2020)

3) ข้อเสนอแนะทางการขับเคลื่อนและงานวิจัย ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยในประเด็นอื่น ๆ มีความหลากหลายกระจุกกระจายในเชิงประเด็นเนื่องจากโดยเนื้อหาประเด็นที่ศึกษาก็มีความแตกต่างกันมาก

อยู่แล้ว เมื่อจะจำแนกให้เห็นความแตกต่างเป็นช่วงปีก็ยังไม่จำแนกได้ยากกว่าแต่ละช่วงให้ข้อเสนอแนะที่สะท้อนไปในทิศทางใด แต่อาจแบ่งกลุ่มงานวิจัยช่วงก่อน ค.ศ.2007 ได้แก่ ข้อเสนอแนะให้มีการศึกษาพลวัตของการเมืองสิ่งแวดล้อมแบบร่วมสมัย (Buttel and Flinn, 1976) การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและ NGOs ในนโยบายอื่นเพื่อให้เกิดภาพที่สมบูรณ์ของการศึกษาการบริหารปกครองที่ดูสมบูรณ์ยิ่งขึ้นทั้งในสิงคโปร์และที่อื่น ๆ (Francesch, 2005) หรือควรมีการศึกษาเพื่อสร้างโมเดลทดสอบประสิทธิภาพเชิงนโยบายสิ่งแวดล้อมในมิติอื่น เช่น การปกป้องสิ่งแวดล้อม นโยบายทางเคมี นโยบายของเสีย เป็นต้น (Jacob and Volkery, 2005)

ส่วนข้อเสนอแนะจากงานวิจัยช่วง ค.ศ.2007 เป็นต้นมา มีข้อเสนอในเชิงการศึกษาบทบาทของรัฐในเวทีระหว่างประเทศ เช่น การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจแนวทางที่แต่ละรัฐสามารถใช้ปฏิสัมพันธ์จากการเข้าร่วมในเวทีระหว่างประเทศเพื่อยกระดับคุณภาพการบริหารปกครองโลก (Green and Colgan, 2012) การศึกษาว่าอิทธิพลของตัวแสดงในระดับนานาชาติมีภาวะผันผวนเมื่อใด การศึกษากลุ่มที่ไม่ใช่รัฐในรัฐที่มีอิทธิพลน้อยต่อผลการเจรจาระหว่างประเทศ โดยเน้นการวิเคราะห์ในกรณีที่แตกต่างกัน ไม่ใช่เพียงกรณีการเมืองสิ่งแวดล้อม อาจจะเป็นกรณีการค้าหรือการพัฒนาอื่น ๆ (Downie, 2014) มีข้อเสนอเกี่ยวกับผู้กำหนดนโยบาย เช่น การศึกษาต่อเนื่องถึงการพัฒนาแนวคิดและมาตรวัดของศาสนาของผู้กำหนดกฎหมายเพื่อทำความเข้าใจอิทธิพลด้านศาสนาต่อการเมืองสิ่งแวดล้อมในสหรัฐอเมริกาและทั่วโลก (Newman et al., 2015) การศึกษาผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการปกครองควรได้รับการประเมินในแง่ของสำนักรับผิดชอบต่อกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายและผลลัพธ์ที่ตามมาจากการตัดสินใจนั้น (Kramarz and Park, 2017) นอกจากนี้เป็นข้อเสนอแนะการวิจัยเชิงสำรวจที่ระดับบุคคล เช่น ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการสำรวจการเมืองของความเป็นเพื่อน (Politics of friendship) เพื่อศึกษาพัฒนาการเมืองสิ่งแวดล้อมของเด็ก (Bartos, 2013) หรือการศึกษาแรงขับเคลื่อนต่อพฤติกรรมที่สนับสนุนสิ่งแวดล้อมในแบบที่กว้างมากขึ้น เพื่อให้ผลการศึกษามีการอิงไปถึงประชากรในกลุ่มอื่น ๆ (Spark et al., 2020) เป็นต้น

ลำดับที่สอง ประเด็นมลพิษ (Pollution)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านมลพิษ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของรัฐประชาชน และภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมในการเคลื่อนไหวและจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหามลพิษทางดิน น้ำ อากาศ ชยะและสิ่งปฏิกูล ตลอดจนสารเคมีที่ก่อให้เกิดปัญหาทางมลพิษตามมา โดยมีกรณีศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้ จากการค้นคว้าเอกสารวิจัยเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมจาก 2 ฐานข้อมูล พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นมลพิษ จำนวน 20 เรื่อง ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุป จำแนกเป็นเรื่องที่ศึกษา ข้อค้นพบ และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) เรื่องที่ศึกษาในประเด็นมลพิษ ได้แก่ งานวิจัยประเด็นมลพิษเกี่ยวกับโครงสร้างนโยบายและกฎหมาย งานวิจัยประเด็นมลพิษเกี่ยวกับบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ งานวิจัยประเด็นมลพิษในบริบททั่วไปสำหรับงานวิจัยประเด็นมลพิษเกี่ยวกับโครงสร้างนโยบายและกฎหมาย ยกตัวอย่าง Sectoral green politics: Environmental regulation and the Canadian pulp and paper industry (Doern, 1995) ที่ทดสอบตัวแปรที่อธิบายผลลัพธ์ทางนโยบายและกฎหมายสำหรับอุตสาหกรรมกระดาษ งานวิจัย Environmental Politics in the US: A Study of State Sulfur Dioxide Standards (Davis, 2005) ศึกษาว่าการออกกฎหมายเพื่อควบคุมมลพิษในแต่ละรัฐของอเมริกาว่าแตกต่างกันหรือไม่เพราะอะไร งานวิจัย Pollution, Politics, and Preferences for Environmental Spending in the States (Newmark and

Witko, 2007) ศึกษาการใช้จ่ายงบประมาณด้านสิ่งแวดล้อมในอเมริกากับค่าความรุนแรงทางสิ่งแวดล้อม เช่น ค่ามลพิษ ค่ามาตรฐานว่าสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร งานวิจัย Hazy Days: Forest Fires and the Politics of Environmental Security in Indonesia (Edwards and Heiduk, 2015) ศึกษาความมั่นคงกรณีหมอกควันในอินโดนีเซีย งานวิจัย What makes for good and bad Neighbours? An Emerging Research Agenda in the Study of Chinese Environmental Politics (Eaton and Kostka, 2018) ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของจีน โดยดูเงื่อนไขของความร่วมมือหรือความขัดแย้งต่อประเด็นสิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์ของท้องถิ่นกับท้องถิ่นต่อความร่วมมือเพื่อจัดการมลพิษและสิ่งแวดล้อมในจีน หรืองานวิจัย The Power of Environmental Norms: Marine Plastic Pollution and the Politics of Microbeads (Dauvergne, 2018) ศึกษาเกี่ยวกับอำนาจของบรรทัดฐานทางสิ่งแวดล้อมที่มีต่อปัญหาพลาสติกอย่างไมโครพีดส์ที่ใช้ในเครื่องสำอางล้างหน้าที่เป็นมลพิษต่อสัตว์น้ำและทะเล

งานวิจัยประเด็นมลพิษเกี่ยวกับบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ บทบาทรัฐบาลและองค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัย Explaining the Evolution of China's Government-Environmental NGO Relations since the 1990s: A Conceptual Framework and Case Study (Xu and Byrne, 2020) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลจีนและ NGOs ด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้กรณีศึกษามลพิษทางน้ำ บทบาทของพรรคการเมือง เช่นงานวิจัย Right-wing Populist Parties and Environmental Politics: Insights from the Austrian Freedom Party's Support for the Glyphosate Ban (Tosun and Debus, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุที่พรรคเสรีภาพประชาชนนิยมฝ่ายขวาของประเทศออสเตรเลีย ได้สนับสนุนคำสั่งห้ามใช้สารเคมีสำหรับกำจัดวัชพืชไกลโฟเซต (Glyphosate) ทั้งหมดที่เสนอโดยพรรคโซเซียลเดโมแครต บทบาทภาคธุรกิจ เช่นงานวิจัย The Battle Over Biphenol-A: United States Chemical Policy and the New Networked Environmental Politics (Lubitow, 2011) ศึกษานโยบายสิ่งแวดล้อมในอเมริกาว่าได้รับอิทธิพลจากชนชั้นนำทางธุรกิจและกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างไร ในกรณีการใช้สารเคมีไบฟีนอล หรือบทบาทของภาคประชาชน ยกตัวอย่างเช่น Erin Brockovich Doesn't Live Here: Environmental Politics and "Responsible Care" in Mobile County, Alabama (Moberg, 2002) ทดสอบความยินยอมของคนในชุมชน Axis ใน Alabama ในอเมริกาต่ออัตราการเป็นมะเร็งและโรคอื่น หรืองานวิจัย Re-Cycling Class: The Cultural and Environmental Politics of the New Middle Classes of Bangalore, India (Anantharaman, 2015) ที่ศึกษาการเคลื่อนไหวกรณีคนชั้นกลางในรัฐบังกาลอร์ผ่านกรณีศึกษาได้แก่การใช้จักรยานกับการจัดการของเสียและขยะของคนเมือง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมี งานวิจัยประเด็นมลพิษในบริบททั่วไป ยกตัวอย่างเช่น Environmental Politics Applied on Contaminated Sites within 6 North-West Region (Proorocu et al., 2009) ศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมกับกรณีการปนเปื้อนในดินประเทศโรมาเนีย หรือ Amplifying Environmental Politics: Ocean Noise (Ritts, 2017) ศึกษาเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นของระดับเสียงใต้น้ำอันเกิดจากการดำเนินกิจกรรมของภาคอุตสาหกรรม ซึ่งก่อให้เกิดเป็นมลพิษทางเสียงที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตใต้ท้องทะเล กรณีศึกษาชายฝั่งทะเลตะวันตกของแคนาดา เป็นต้น

2) ข้อค้นพบจากงานวิจัยในประเด็นมลพิษ ได้แก่ ข้อค้นพบในเชิงโครงสร้างนโยบายและกฎหมาย ข้อค้นพบบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ ข้อค้นพบทั่วไปในประเด็นมลพิษ โดยข้อค้นพบในเชิงโครงสร้างนโยบายและกฎหมาย โดยมีผลการศึกษาเชิงการใช้อำนาจรัฐ หากรัฐที่มีลักษณะมีอำนาจมากก็มีแนวโน้มมีค่ามลพิษที่สูง ซึ่ง Cao and Ward พบผลการศึกษาเป็นไปตามที่ตั้งสมมุติฐานไว้ว่ารัฐที่มีอำนาจมากมี

ความสัมพันธ์กับค่ามลพิษที่สูงทั้งสามตัวนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลแบบพรรคเดโมแครตมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปลดปล่อยซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (Cao and Ward, 2011) แสดงให้เห็นว่า การที่รัฐมีอำนาจน้อยลงหรือกระจายอำนาจ น่าจะส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี ดังที่พบว่า มีความจำเป็นต้องเน้นการวิเคราะห์การเมืองสิ่งแวดล้อมในรายภาค (Sectoral) เพราะการวิเคราะห์ภาพใหญ่มีกละเลยตัวแปรทางนโยบายที่สำคัญ (Doern, 1995) หรือตัวอย่างข้อค้นพบแนวโน้มนโยบายสิ่งแวดล้อมในจีนที่มีทิศทางไปในทางกระจายอำนาจมากขึ้น พบว่า นักวางแผนของแต่ละรัฐในจีนต่างหันมาคุ้นเคยกับเครื่องมือกระจายอำนาจไปสู่ภูมิภาค ส่วนอำนาจของรัฐบาลกลางถูกจำกัด เมื่อประเด็นสิ่งแวดล้อมได้รับการดูแลโดยท้องถิ่น ซึ่งอาจจะส่งผลให้การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของจีนในไม่ช้านี้เป็นไปแบบแนวระนาบมากขึ้น (Eaton and Kostka, 2018) อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อค้นพบจากงานวิจัยบางชิ้นว่าการมีความเข้มแข็งของการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมนั้นอาจจะทำให้มูลค่าของการใช้งบประมาณไม่คุ้มค่ากับการแก้ไขปัญหามลพิษ ดังพบว่า การเมืองที่มีความเข้มแข็งในการเคลื่อนไหวจะมีการใช้จ่ายทางสิ่งแวดล้อมมากกว่าวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม บางโครงการพบว่า การมีกลุ่มสิ่งแวดล้อมที่เข้มแข็งก็ทำให้การใช้งบประมาณของรัฐบาลสอดคล้องกับปัญหาวิกฤตทางสิ่งแวดล้อม (Newmark and Witko, 2007)

นอกจากนี้ ประเด็นมลพิษยังพบอุปสรรคในเชิงกฎหมายที่ปัญหามลพิษเกิดขึ้นล้าหน้าไปกว่าที่นโยบายหรือกฎหมายจัดการได้ทัน ดังพบว่า อุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดไมโครพลาสติกหรือไมโครบีดส์มีการดำเนินงานทางการผลิตที่ล้าหน้าและไปไกลกว่าที่กฎหมายกำหนด และการต่อการกับการต่อต้านไมโครพลาสติกมีเดิมพันสูง เพราะรายได้และการเติบโตของอุตสาหกรรมนี้สูง หากรัฐบาลมีการออกกฎหมายหรือข้อตกลงเพื่อกับอุตสาหกรรม เพื่อจะไม่ทำให้เกิดมลพิษจากไมโครพลาสติกหรือให้หันไปใช้พลาสติกที่ย่อยสลายได้ทางชีวภาพ (Dauvergne, 2018) หรือการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่มีประสิทธิผล ดังข้อค้นพบกรณีศึกษามลพิษทางเสียงที่กระทบต่อสิ่งมีชีวิตในท้องทะเลชายฝั่งทะเลตะวันตกของแคนาดา ที่ไม่เพียงเกิดปัญหาการเกิดมลพิษทางเสียงเท่านั้น แต่ยังมีปัญหาในประเด็นของการบังคับใช้กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเกี่ยวข้องกับหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมายและความชอบธรรม อีกทั้ง ยังเชื่อมโยงกับโอกาสทางการค้าในการดำเนินกิจกรรมของภาคอุตสาหกรรมทางทะเลซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตใต้ท้องทะเลอันก่อให้เกิดมลพิษทางเสียงตามมา (Ritts, 2017)

ข้อค้นพบประเด็นมลพิษในเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ พบบทบาทของภาครัฐ พรรคการเมือง ภาคธุรกิจ ประชาสังคม และประชาชนทั่วไปในประเด็นมลพิษ จากงานวิจัยที่สำรวจได้ แสดงให้เห็นว่าภาครัฐนั้นมีการตัดสินใจทางนโยบายที่โน้มเอียงไปในทางผู้บริโภครวมและภาคธุรกิจ ดังพบว่า ผู้ออกกฎหมายให้นำหนักกับกลุ่มผู้บริโภคและกลุ่มผู้ผลิตสำหรับการตั้งค่ามาตรฐานซัลเฟอร์ไดออกไซด์ แต่ก็พบข้อขัดแย้งระหว่างระดับรายได้กับการออกกฎหมายในแต่ละรัฐ (Davis, 2005) หรือที่พบว่าผู้ออกกฎหมายกำหนดค่ามาตรฐานน้ำมีอิทธิพลอย่างสัมพันธ์กันกับกลุ่มผู้บริโภคและกลุ่มผู้ผลิตในการตั้งค่ามาตรฐานมลพิษทางน้ำ เพื่อตรวจสอบปัจจัยทางธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อต้นทุนหากมีการควบคุมทางสิ่งแวดล้อมที่เข้มงวด (Davis, 2007)

ในส่วนพรรคการเมือง มีตัวอย่างการศึกษาพรรคการเมืองที่ทำให้เห็นได้ว่า หากประเด็นสิ่งแวดล้อมใดมีผลต่อคะแนนเสียง พรรคการเมืองก็มีแนวโน้มที่จะสนับสนุน ดังพบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมบางอย่างและการกำหนดนโยบายของพรรคโซเซียลเดโมแครตในออสเตรเลีย มีโอกาสที่จะเพิ่มส่วนแบ่งในการลงคะแนนเสียง ทั้งนี้ ในฐานะพรรคเสรีภาพประชาชนนิยมฝ่ายขวาอาจนำจุดยืนของตนที่มีความเข้มงวดในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ในบริบทเฉพาะ สำหรับกรณีของสารเคมีไกลโฟเซต พรรคได้ให้คำมั่นว่าจะให้ผลประโยชน์แก่กลุ่มต่าง ๆ ในประเทศ และยังบ่งชี้ถึงการประพฤตินิยมชอบของบริษัทต่างประเทศเกี่ยวกับการ

ประเมินความเสี่ยง ด้วยเหตุผลเหล่านี้ พรรคเสรีภาพประชาชนนิมฝ่ายขวาก็เข้าร่วมกลุ่มพันธมิตรที่เรียกร้องให้มีการห้ามใช้สารเคมีไกลโฟเสต (Tosun and Debus, 2020)

ภาคธุรกิจ จากงานวิจัยที่สำรวจสองชิ้นในประเด็นมลพิษสะท้อนว่าภาคธุรกิจมีอิทธิพลในเชิงการเงินและการใส่ใจสิ่งแวดล้อมก็เพราะสิ่งนั้นมีผลกระทบต่อพวกเขา ดังพบว่า สมาคมผู้ประกอบการเคมีได้ตั้งหน่วยดูแลชุมชนเพื่อรับมือกับการร้องเรียนและดูแลสุขภาพของคนในชุมชน เพราะสิ่งเหล่านั้นอาจคุกคามต่อธุรกิจของพวกเขา กลยุทธ์นั้นเป็นตัวแทนการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมแบบเร่งด่วนที่บริษัทต่าง ๆ มักทำกับชุมชนรอบข้าง (Moberg, 2002) และที่ Lubitow พบว่ากลุ่มชนชั้นนำทางธุรกิจสามารถเข้าถึงโครงสร้างการตัดสินใจผ่านการสนับสนุนทางการเงินและจัดการข้อมูลสิ่งแวดล้อม (Lubitow, 2011)

ในขณะที่ภาคประชาชนสังคม ที่เป็นกลุ่มองค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม มีบทบาทในช่องทางสื่อและการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย ดังพบว่ากลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมหรือนักวิชาการเข้าไปมีอิทธิพลผ่านการใช้ช่องทางเครือข่าย กรอบกลยุทธ์ในการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดอารมณ์ร่วมของสังคมผ่านสื่อสาธารณะ กลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีโครงสร้างทางองค์กรเชิงนวัตกรรมและยุทธวิธีที่กลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมใช้มีอิทธิพลต่อผู้จัดทำนโยบาย (Lubitow, 2011) อย่างไรก็ดี มีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าองค์กรประชาสังคมเหล่านี้ แนวโน้มไปทางรัฐบาลหากได้เข้าไปร่วมกับรัฐบาลที่เป็นแบบอำนาจนิยม ดังพบว่า ความร่วมมือที่มากขึ้นของรัฐบาลและ NGOs ได้ลดศักยภาพของกลุ่ม NGOs ในการท้าทายต่อระบอบปกครองแบบอำนาจนิยม ทั้งยังช่วยพยุงระบอบอำนาจนิยมด้วยซ้ำ แต่ความสัมพันธ์เหล่านี้ก็ช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ย่ำแย่ในจีน ช่วยให้มีความสะอาดสำหรับคนจีน (Xu and Byrne, 2020)

ส่วนประชาชนทั่วไป พบทั้งบทบาทในเชิงขับเคลื่อนที่ดูมีพลังในพื้นที่นโยบายแบบสีเขียว เช่น Anantharaman พบว่า กลุ่มคนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่ริเริ่มหรือเปิดตัวเกี่ยวกับเรื่องกรณีการปนักรายานและการจัดการขยะ พวกเขาใช้ทุนทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมที่สะสมไว้เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานและบรรทัดฐานทางสังคม เขายังใช้กลยุทธ์ทางการเมืองที่หลากหลายเพื่อรับการสนับสนุนจากรัฐ การศึกษานี้ทำให้เห็นว่าคนชั้นกลางในอินเดียจากรัฐบังกาลอร์มีความพร้อมและต้องการที่จะดำเนินไปในแนวทางแบบสีเขียว (Anantharaman, 2015) ขณะเดียวกัน ภาคประชาชนก็ยังคงเผชิญความท้าทายจากอำนาจของภาคส่วนอื่น ที่ทำให้การมีส่วนร่วมของเขาอาจไม่ได้รับการยอมรับ ดัง Edwards and Heiduk พบว่า ส่วนท้องถิ่นและชนชั้นนำในภูมิภาคมีความสามารถที่จะลดทอนนโยบายสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับไฟฟ้าและจากทฤษฎีความมั่นคงที่เป็นกรอบการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวด้านความมั่นคงและการยอมรับของประชาชนไม่ได้นำไปสู่มาตรการฉุกเฉิน โดยมีปัจจัยตัวกลางที่เชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติและกระจายของอำนาจด้วยกันกับระบอบการเมือง ซึ่งเป็นผลกระทบจากความสำเร็จของกระบวนการทางความมั่นคง (Edwards and Heiduk, 2015)

นอกจากนี้ เป็นข้อค้นพบทั่วไปในประเด็นมลพิษ ซึ่งเป็นผลการศึกษาว่าภาคส่วนต่าง ๆ ล้วนมีผลทำให้เกิดปัญหามลพิษขึ้น ดังข้อสรุปของ Proorocu et al. พบว่าในขอบเขตกรณีศึกษามีระดับมลพิษในดินที่ต่างกัน หากพิจารณาเกี่ยวกับทะเลเบียนของเสียก็เห็นว่าดินในพื้นที่นี้ถูกปนเปื้อนด้วยกิจกรรมอุตสาหกรรมที่มากที่สุดคือเหมืองและเคมี เช่น มลพิษในดินที่ Turda ที่ปนเปื้อน Hexachlorocyclohexane นอกจากนี้ คุณภาพดินแถบนี้ยังเป็นผลมาจากกิจกรรมอื่นอย่างขยะ น้ำมัน และการสกัดก๊าซธรรมชาติ ทั้งหมดนี้มาจากหลายภาคส่วนที่ทำให้เกิดปัญหานี้ขึ้น (Proorocu et al., 2009)

3) ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยในประเด็นมลพิษ มีข้อเสนอแนะเชิงวิธีการของการศึกษาในประเด็นมลพิษที่ควรมีการเพิ่มเติมการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกและใกล้เคียงข้อเท็จจริงมากขึ้น ได้แก่ ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมโดยการสัมภาษณ์และสังเกตการปฏิบัติของภาคส่วนอุตสาหกรรมเคมีไบโพล (Lubitow, 2011) หรือข้อเสนอแนะในเชิงการเปรียบเทียบแต่ละช่วงเวลาและกลุ่มตัวอย่างว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ ได้แก่ ข้อเสนอแนะของ Cao and Ward เสนอการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างช่วงเวลาเพื่อดูว่าจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ต่างกันมีผลต่อความแตกต่างของผลลัพธ์ทางสิ่งแวดล้อมหรือไม่ (Cao and Ward, 2011) หรือการศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมคนชั้นกลางกับคนกลุ่มอื่น ๆ ที่น่าจะมีศักยภาพในการขับเคลื่อนแนวทางแบบสีเขียวมากกว่า เช่น อาจเกิดคำถามว่า คนชั้นนำในสังคมได้ทำอะไรบ้างเพื่อสังคม มีความตระหนักเพียงใดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ความตระหนักเหล่านี้ถูกขับเคลื่อนอย่างไร ฯลฯ คำถามเหล่านี้ไม่ใช่เพื่อความยั่งยืน แต่เพื่อความเท่าเทียมและความเป็นธรรมในสังคม (Anantharaman, 2015)

นอกจากนี้ มีการเสนอแนะเพื่อส่งเสริมต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มหรือองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ได้แก่ Lubitow ที่เสนอว่าควรมีแนวทางว่าจะทำอย่างไรให้กลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมได้ร่วมมือและเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญทางวิทยาศาสตร์ และยังเสนอให้มีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับเคมีไบโพล เพื่อดูว่ามีช่องทางใดที่กลุ่มเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมจะได้เข้าไปเพื่อร่วมปกป้องสิ่งแวดล้อมจากผลกระทบเคมีไบโพล (Lubitow, 2011) หรือ Edwards and Heiduk เสนอให้มีการศึกษาศึกษาปัจจัยที่ตัวแสดงในประเด็นสิ่งแวดล้อมตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวด้านความมั่นคง เพื่ออธิบายว่าทำไมบางกระบวนการความมั่นคงจึงล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จ (Edwards and Heiduk, 2015)

ลำดับที่สาม ประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชน ภาคประชาสังคมในการร่วมต่อสู้ เรียกร้องความเป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีกรณีศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้ จากการค้นคว้าเอกสารวิจัยเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมจาก 2 ฐานข้อมูล พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม จำนวน 13 เรื่อง ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุป แบ่งได้เป็นงานวิจัยในประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ข้อค้นพบจากงานวิจัย และข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) เรื่องที่วิจัยในประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ประเด็นความยุติธรรมสิ่งแวดล้อมในเชิงโครงสร้างนโยบายและกฎหมาย บทบาทภาคส่วนต่าง ๆ สำหรับเรื่องที่วิจัยใน *ประเด็นความยุติธรรมสิ่งแวดล้อมในเชิงโครงสร้างนโยบายและกฎหมาย* ยกตัวอย่างเช่น Empowered or Constrained? The Policy Process and Environmental Politics in the Blackdown Hills (Kitchen, 2000) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางการเมืองและความตระหนักทางสิ่งแวดล้อมใหม่ของ the Blackdown Hills Rural Partnership ในอังกฤษ หรืองานวิจัย Regulatory Science in a Developing State: Environmental Politics in Chile, 1980-2010 (Barandiaran, 2013) ศึกษาสถาบันและพัฒนาการของ EIA ในสามโครงการระหว่างปี 1998-2011 ในชิลี

งานวิจัย *ประเด็นความยุติธรรมสิ่งแวดล้อมในเชิงบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ* ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัย Local Environmental Politics in Urban and Rural Greece: A Study of North-Eastern Athens and the County of Chanea (Kousis et al., 2001) การวิเคราะห์การเคลื่อนไหวทาง

สิ่งแวดล้อมในชุมชนเมืองแถบตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเอเธนส์ประเทศกรีซ งานวิจัย Green Activism in Red China: The Role of Shanghai's ENGOs in Influencing Environmental Politics (Grano, 2012) ศึกษากลุ่มเอ็นจีโอด้านสิ่งแวดล้อมในเซี่ยงไฮ้ของจีนว่ามีบทบาทในการเมืองสีเขียวและผลลัพธ์จากกระบวนการเจรจาหรือไม่อย่างไร งานวิจัย Class and Environmental Justice Politics in the Demolition of Natal and Michel, 1964-78 (Langford, 2016) ศึกษาเกี่ยวกับความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการรื้อถอนเหมืองถ่านหินในภูมิภาคตะวันออกคูเทนีย์ (The East Kootenay) ของแคนาดา ในช่วงปี ค.ศ. 1964 - 1978 หรืองานวิจัย Understanding the Psychology X Politics Interaction behind Environmental Activism: The Roles of Governmental Trust, Density of Environmental NGOs, and Democracy (Tam, 2019) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมแท้จริงแล้วมีความเชื่อมโยงเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจและปัจจัยทางการเมือง

ข้อค้นพบในประเด็นความยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ข้อค้นพบเชิงโครงสร้างและการบริหารปกครอง กับข้อค้นพบประเด็นความยุติธรรมสิ่งแวดล้อมเชิงบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ โดยข้อค้นพบเชิงโครงสร้างและการบริหารปกครองในประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นว่าการที่รัฐละเลยการควมรวมพลเมืองเข้าสู่พื้นที่การตัดสินใจได้ลดทอนความน่าเชื่อถือ ดังพบว่า การแก้ปัญหาทางเทคโนโลยีเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมขนาดใหญ่ล้มเหลวในซิติ ความไม่น่าเชื่อถือได้บ่อนทำลายความสามารถของรัฐซิติในการควบคุมสิ่งแวดล้อม ทำให้รัฐต้องเผชิญกับการกำกับดูแลที่กว้างขึ้น (Barandiaran, 2013) สอดคล้องกับ kitchen ที่พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางการเมืองและความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมใหม่ ทำให้กระบวนการเมืองใหม่มีความเปราะบาง เพราะสิ่งแวดล้อมใหม่ต้องการกระบวนการเสริมพลังของผู้คน ดังนั้นกระบวนการเมืองแบบหุ้นส่วนในชนบท Blackdown Hill ต้องการการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและระบบคุณค่าของพลเมือง (Kitchen, 2000)

ข้อค้นพบประเด็นความยุติธรรมสิ่งแวดล้อมเชิงบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ พบว่า กลุ่มองค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมอย่าง NGOs มีนักวิชาการหลายท่านได้ทำการศึกษาไว้ ทำให้เห็นได้ว่าเป็นภาคส่วนที่มีบทบาทสำคัญต่อการเคลื่อนไหวประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อม โดยส่วนใหญ่งานวิจัยให้ข้อค้นพบถึงบทบาทขององค์กรเหล่านี้ว่า มีการขับเคลื่อนในหลายรูปแบบ ทั้งยังใช้ความเป็นเครือข่ายเพื่อการเคลื่อนไหวที่ประสบความสำเร็จ ดังที่ Kousis et al. พบว่าการรณรงค์ที่มีพลังส่งเสริมให้เกิดการปกป้องทางสิ่งแวดล้อมที่ระดับท้องถิ่นเป็นผลผลิตของกลยุทธ์ความร่วมมือของกลุ่มเคลื่อนไหวรากหญ้าและองค์กรทางสิ่งแวดล้อม กลุ่มที่เข้ามีส่วนร่วมมีทรัพยากรที่ต่างกันและมีอิทธิพลต่อการกดดันเพื่อส่งเสริมสิ่งแวดล้อมของพวกเขา ดังนั้น การเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนที่มีชุมชนเป็นฐาน ดูเหมือนจะขึ้นอยู่กับเครือข่าย กิจกรรมการประท้วงที่เข้มข้น และการเปิดผลกระทบอย่างกว้างขวาง (Kousis et al., 2001) หรือตัวอย่างกลุ่มเคลื่อนไหวในอินโดนีเซีย มีการเคลื่อนไหวมากกว่าการแสดงออกตามวาระหรือเทศกาล และมีการนำภาษาท้องถิ่นมาใช้ (Crosby, 2013) หรือการศึกษาบทบาทกลุ่ม NGOs โดย Langford พบว่า จากการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้ยกเลิกการทำเหมืองถ่านหินนั้นส่งผลให้บริษัทที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเหมืองถูกปิดไปในที่สุด ทั้งนี้ การเรียกร้องดังกล่าวประสบความสำเร็จ ซึ่งเกิดจากการเคลื่อนไหวทางยุติธรรมสิ่งแวดล้อมด้วยการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน กลุ่มสตรี เครือข่ายสตรี และประชาชนผู้อาศัยในพื้นที่ (Langford, 2016) ซึ่งแรงจูงใจทางจิตวิทยา เช่น ความตระหนักทางด้านสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อมโยงกันในระดับสูงมากกับการมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมของบุคคลผู้ที่มีความเชื่อมั่นในรัฐบาลในระดับน้อย

รวมถึงในสังคมที่มีโอกาสทางการเมืองมากกว่า ซึ่งมี NGOs จำนวนมาก และมีความเป็นประชาธิปไตยมากกว่า (Tam, 2019)

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนไหวของกลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้แม้มีหลายรูปแบบและปรับใช้กลยุทธ์มาต่อสู้อีกก็ตาม ก็ยังคงมีหลายองค์กรที่ไม่ประสบความสำเร็จ ดังพบว่า กลุ่มเอ็นจีโอสิ่งแวดล้อมในเชียงใหม่ของประเทศไทยมีบทบาทโดดเด่นในการตอบสนองต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่การศึกษาบทบาทเอ็นจีโอด้านสิ่งแวดล้อมในเชียงใหม่ในการเมืองสีเขียวยังคงมีข้อจำกัด (Grano, 2012)

2) ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม พบว่า เป็นเรื่องของการแบ่งสรรอำนาจในการตัดสินใจและจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้กับท้องถิ่นตลอดจนประชาสังคม โดยต้องมีช่องทางหรือกลไกสนับสนุนด้วย ได้แก่ Kitchen เสนอว่าควรมีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสนับสนุนเงินทุนและความเป็นอิสระของท้องถิ่น ที่สำคัญคือการสื่อสาร ข้อมูลข่าวสาร และการโต้เถียงควรมีมากขึ้น เพื่อให้เกิดการเติบโตของกระบวนการการเมืองในเมืองนี้มากขึ้น (Kitchen, 2000) หรือ Grano เสนอว่า ควรมีการศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับบทบาทเอ็นจีโอด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้ข้อมูลทางสถิติเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนขึ้น (Grano, 2012)

ลำดับที่สี่ ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน การเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรดิน น้ำ ทะเลและชายฝั่ง ป่าไม้ สัตว์ป่า แร่ธาตุ และอื่น ๆ อีกทั้ง ยังมีประเด็นในเรื่องของการสร้างเมือง เขื่อน โดยมีกรณีศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้ จากการค้นคว้าเอกสารวิจัยเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมจาก 2 ฐานข้อมูล พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 11 เรื่อง ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

1) เรื่องงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ อาจแบ่งได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติเชิงแนวคิด งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติเชิงโครงสร้าง และงานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ

ในส่วนของ *งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติเชิงแนวคิด* ได้แก่ Rethinking the nature of urban environmental politics: Security, subjectivity, and the non-human (Grove, 2009) ที่ศึกษาปัจจัยบังคับ (Forces) ที่อาจจะหรืออาจจะไม่เอื้อให้เกิดการตระหนักต่อศักยภาพของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ได้แก่ แรงบังคับทางการเมือง หรือปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่อาจเป็นความยุ่งยากในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในสหรัฐอเมริกา

งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติเชิงโครงสร้าง ได้แก่ งานวิจัย The Local Politics of Decentralized Environmental Policy in Guatemala (Gibson and Lehoucq, 2003) ที่ศึกษาเงื่อนไขที่นำไปสู่การกระจายอำนาจทางสิ่งแวดล้อมในการจัดการผืนป่าที่สำเร็จของประเทศกำลังพัฒนาอย่างกัวเตมาลา งานวิจัย The Multilevel Politics of Enforcement: Environmental Institutions in Argentina (Milmanda and Garay, 2019) ศึกษาเกี่ยวกับการติดตามการบังคับใช้ระบอบการปกป้องผืนป่าของชนพื้นเมือง (Native Forest Protection Regime: NFPR) งานวิจัย Enlightened System” or “Regulatory Nightmare”?: New York’s Adirondack Mountains and the Conflicted Politics of

Environmental Land-Use Reform During the 1970s (Siskind, 2019) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งทางการเมืองในเรื่องการปฏิรูปการใช้ประโยชน์จากที่ดิน เทือกเขาแอดิรอนแด็ค (Adirondack Mountains) ของรัฐนิวยอร์กในสหรัฐอเมริกา หรืองานวิจัย Ecocide in the Amazon: The Contested Politics of Environmental Rights in Brazil (Raftopoulos, and Morley, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับการทำลายสิ่งแวดล้อมจากเหตุการณ์ไฟไหม้ป่าอเมซอน ประเทศบราซิลในปี ค.ศ. 2019 โดยมุ่งเน้นศึกษาการโต้แย้งทางการเมืองกับสิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อม หรืองานวิจัย The Multilevel Politics of Enforcement: Environmental Institutions in Argentina (Milmanda and Garay, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายทางด้านสิ่งแวดล้อมของภาครัฐและการนำมาปฏิบัติ โดยมีกรณีศึกษาตัวอย่างการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการปกป้องผืนป่า Argentine Chaco ในประเทศอาร์เจนตินา

งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ Ideology and Representation in Environmental Politics (Hinton, 1984) ศึกษากลุ่มเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมในแทสเมเนียกรณีการรณรงค์แม่น้ำ Franklin งานวิจัย Environmental Politics and the Changing Context of Interest Group Organization (Davis, 1997) ศึกษากลุ่มผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่า Siskiyou รัฐออริกอนในสหรัฐอเมริกา งานวิจัย Culture, Politics and Mass Publics: Traditional and Modern Supporters of The New Environmental Paradigm In Japan and the United States (Powrie, 1997) ศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมกรณี Kahurangi National Park ในนิวซีแลนด์ งานวิจัย Environmental Justice and the Politics of Risk: Water Resource Controversies in Taiwan (Fan, 2016) ศึกษาเกี่ยวกับการตรวจสอบกรณีโครงการผันน้ำของอ่างเก็บน้ำ Tseng-Wen ได้หวัน และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมว่า ได้รับการแก้ไขอย่างไร ภายใต้เงื่อนไขความไม่แน่นอนทางวิทยาศาสตร์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรืองานวิจัย Democracy and the (Missing) Politics in Environmental Education (Orr, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับประชาธิปไตยและการขับเคลื่อนทางการเมืองที่หายไปในการศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมในสหรัฐอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์จากที่ดิน อากาศ น้ำ ป่าไม้ ทะเล แร่ธาตุ พลังงาน ตลอดจนชั้นบรรยากาศ

2) ข้อค้นพบจากงานวิจัยประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ สังเคราะห์ออกมาได้เป็นข้อค้นพบในเชิงแนวคิด ข้อค้นพบในเชิงโครงสร้างและนโยบาย และข้อค้นพบบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ *ข้อค้นพบในเชิงแนวคิด* ของ Grove พบความเป็นลูกผสมของการเมืองสิ่งแวดล้อมจากกรณีศึกษา โดยมีธรรมชาติของความขัดแย้งในประเด็นสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดความซับซ้อนมากขึ้นซึ่งกำหนดรูปร่างของประเด็นสิ่งแวดล้อมในกรณีศึกษาให้เป็นไปแบบนั้น (Grove, 2009)

สำหรับ *ข้อค้นพบในเชิงโครงสร้างและนโยบาย* จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ามีความไม่เท่าเทียมในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ อันนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจและความขัดแย้งได้ ดังข้อค้นพบจาก Fan กรณีโครงการผันน้ำของอ่างเก็บน้ำ Tseng-Wen ได้หวัน พบว่า จากกรณีศึกษานี้พบการขยายตัวของพัฒนาการควบคุมการจัดการที่ดินแบบดั้งเดิม และการหยุดหรือก้ำกั้ระบบจัดการน้ำของคนกลุ่มน้อย ซึ่งสะท้อนถึงภาพของความไม่เท่าเทียมระหว่างคนกลุ่มน้อยกับรัฐ ปัญหาการกระจายที่ไม่เท่าเทียม ผลประโยชน์และความเสี่ยง การขาดการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม มุมมองความรู้แบบท้องถิ่น และการกีดกันคนออกจากกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและการตัดสินใจนั้นมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กรณีศึกษายังพบความไม่ไว้วางใจของประชาชนต่อความเชี่ยวชาญและความขัดแย้งของผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ และ

เศรษฐกิจของรัฐบาลกับการช่วยเหลือทางเทคนิคของรัฐบาลก็ไม่ได้ช่วยแก้ไขความขัดแย้งของตัวแสดงในท้องถิ่น (Fan, 2016)

ในส่วนของ การออกกฎหมายและการบังคับใช้ ก็เป็นอุปสรรคสำคัญเชิงโครงสร้างที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร ดังพบว่า การบังคับใช้ระบอบการปกป้องผืนป่าของชนพื้นเมือง (Native Forest Protection Regime: NFPR) ถูกกำหนดรูปร่างโดยไม่เพียงขึ้นอยู่กับว่า การแทรกแซงได้เกิดขึ้นหรือไม่โดยองค์กรในระดับที่น้อยกว่าระดับประเทศเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับการออกแบบกฎหมายและการบังคับใช้ของกฎหมายระดับประเทศและกฎหมายระดับรอง (Milmanda and Garay, 2019) สอดคล้องกับการศึกษาตัวอย่างการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการปกป้องผืนป่า Argentine Chaco ในประเทศอาร์เจนตินา พบว่า การปกป้องสิ่งแวดล้อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงความท้าทายด้านประชาธิปไตยจากการบังคับใช้กฎหมายทางด้านสิ่งแวดล้อมของภาครัฐ ด้วยระบบการกระจายอำนาจ ทั้งกฎหมายหลักและกฎหมายรองที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีการแทรกแซงทางการเมือง ทั้งในแง่ของแรงจูงใจ สิ่งจูงใจ และทรัพยากรต่าง ๆ ของระบบราชการจากผู้มีอิทธิพล (Milmanda and Garay, 2020)

ในสภาพการณ์ดังกล่าวจากข้อค้นพบของ Milmanda and Garay หากเกิดขึ้นต่อไปย่อมทำให้เกิดสภาพการณ์ที่ยากต่อการจัดการและแก้ไขปัญหา การปฏิรูปอาจเป็นนโยบายหรือมาตรการหนึ่งที่แต่ละรัฐเลือกนำมาใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางนโยบายทรัพยากร ดังที่ Siskind ได้ทำการศึกษาการปฏิรูปที่ดินกรณีเทือกเขาแอดิรอนแด็ค (Adirondack Mountains) ของรัฐนิวยอร์กในสหรัฐอเมริกา ภายใต้การบริหารของผู้ว่าการรัฐ Nelson Rockefeller ในช่วงทศวรรษ 1970 พบว่า ยุคแห่งการปฏิรูปการใช้ประโยชน์จากที่ดินในช่วงทศวรรษ 1970 เป็นหนึ่งในหน้าประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาซึ่งถือเป็นการก่อตั้งหน่วยงานหรือองค์กรที่รับผิดชอบขึ้นมาใหม่ที่มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายทั้งที่ดินของภาครัฐและเอกชน ขณะเดียวกัน หน่วยงานก็ยังไม่ได้รับความน่าเชื่อถือ ไร้ความไว้วางใจจากนักพัฒนาและผู้ครอบครองทรัพย์สินหรือกรรมสิทธิ์เท่าไรนัก ดังนั้น การปฏิรูปจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องอาศัยความพยายามและความอดทนเป็นอย่างมาก ต่อบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (Siskind, 2019) สอดคล้องกันกับ Raftopoulos, and Morley ที่พบว่า การทำลายสิ่งแวดล้อมจากเหตุการณ์ไฟไหม้ป่าเมซอน ประเทศบราซิล ได้ส่งผลกระทบต่อทั้งทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งระบบนิเวศ และสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการที่ล้มเหลวของรัฐบาล Bolsonaro ต่อการจัดการปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Raftopoulos, and Morley, 2020) และในท้ายที่สุดผลกระทบก็ยังคงเกิดขึ้นกับประชาชนอยู่ดี ดังที่ Orr พบว่า ในอเมริกา ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากประเด็นปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างต้องเผชิญกับสถานการณ์ฉุกเฉินหรือเร่งด่วนมาอย่างยาวนาน (Long Emergency) ซึ่งไม่ใช่เพียงวิกฤตการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเป็นความล้มเหลวอย่างมหาดลกับองค์กรหรือหน่วยงานของรัฐและการจัดการสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ของรัฐหลายยุคหลายสมัยของสหรัฐอเมริกา (Orr, 2020)

ข้อค้นพบบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ สำหรับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ มีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นแนวคิดทางการเมืองของกลุ่มองค์กรสิ่งแวดล้อมว่ายากที่จะคาดเดาว่าเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวแบบสุดขั้วหรือเป็นกลุ่มที่ความเป็นธุรกิจเจือปน ดังที่ Hinton พบว่า มุมมองทางการเมืองและอาชีพของกลุ่มตัวอย่างแสดงให้เห็นการผสมผสานที่กว้างขวาง ทำให้ไม่อาจแยกได้ว่าเป็นกลุ่มชนชั้นใหม่หรือชนชั้นนายทุน สำหรับเชิงอุดมการณ์กลุ่มผู้นำที่เคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมมีอุดมการณ์แบบซ้ายใหม่สุดขั้วและประชาธิปไตยสังคมนิยม หรือมีทัศนคติเป็นแบบประชานิยม (Hinton, 1984) แต่ไม่ว่ามุมมองของแต่ละกลุ่มจะเป็นอย่างไร ดูเหมือนว่าการแสดงบทบาทของกลุ่มต่าง ๆ เป็นไปในลักษณะการปกป้องผลประโยชน์ของตนหรือในถิ่นที่ตนอยู่เพื่อไม่ให้ถูก

คุกคาม ดังข้อค้นพบของ Davis พบว่า ผลประโยชน์ทางสิ่งแวดล้อมยังคงถูกจัดการไปยังกลุ่มที่แสดงตัวตน ส่วนการมีอยู่ของผู้สนับสนุนเงินทุนและกลุ่มพันธมิตรบ่อนทำลายความสามารถในการตรวจสอบของกลุ่มเหล่านั้น ผลประโยชน์ที่มากที่สุดที่กลุ่มสิ่งแวดล้อมได้รับการเสนอไม่เหมาะสม การศึกษานี้สรุปได้ว่า ข้อค้นพบเป็นไปตามแนวคิดพหุนิยมในการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมและหรือภัยคุกคามเพื่อกลุ่มองค์กรการเมืองใน Siskiyou (Davis, 1997) หรือ Powrie พบว่า กลุ่มผลประโยชน์หลายกลุ่มในนิวซีแลนด์ให้คุณค่ากับอุทยานในกรณีศึกษาเพื่อการปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขา ซึ่งผลกระทบต่ออุทยานและพื้นที่ศึกษาที่ไม่มีนัยสำคัญมากนักเพราะยังคงเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสั้น ๆ (Powrie, 1997) หรือ Gibson and Lehoucq ที่พบว่า ชุมชนท้องถิ่นมีการกดดันและรัฐบาลกลางสนับสนุนผู้ว่าการให้ปกป้องผืนป่า ผลสำรวจออกมาว่าผู้ว่าการจัดสรรเจ้าหน้าที่ให้ดูแลผืนป่าเมื่อรัฐบาลกลางให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ รวมทั้ง ผู้ว่าการยังส่งเสริมให้แต่ละคนได้มีการศึกษามากขึ้นเกี่ยวกับเรื่องนี้ (Gibson and Lehoucq, 2003)

นอกจากนี้ มีข้อเสนอแนะจากงานวิจัยประเด็นทรัพยากรที่ทำให้เห็นว่าในอดีตทรัพยากรอาจไม่ถูกคุกคามมากนัก แต่หากยังไม่มีแผนการจัดการที่ดี การปกป้องคุ้มครองอาจทำได้ยากเพราะมีการเข้าถึงโดยอิสระ หรือการเข้าถึงก็อาจจำกัดเฉพาะคนที่สามารถจ่ายค่าธรรมเนียมได้ (Powrie, 1997) รวมทั้ง Grove เสนอว่าควรมีการศึกษาเรื่องคุณธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่จะมีความเป็นไปได้หรือแข็งแกร่งเพียงใดในพื้นที่ของการเมืองสิ่งแวดล้อม เพื่อทำให้เกิดนิเวศวิทยาเมืองที่ดี (Grove, 2009)

ลำดับที่ห้า ประเด็นพลังงาน (Energy)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านพลังงาน เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ภาคประชาสังคมต่อผลกระทบจากโครงการของรัฐและ/หรือเอกชน โดยมีกรณีศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้ จากการค้นคว้าเอกสารวิจัยเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมจาก 2 ฐานข้อมูล พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นพลังงาน จำนวน 10 เรื่อง ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุปดังนี้

1) งานวิจัยในประเด็นพลังงาน ได้แก่ งานวิจัยประเด็นพลังงานในเชิงโครงสร้างและนโยบายกับงานวิจัยประเด็นพลังงานในเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ งานวิจัย *ประเด็นพลังงานในเชิงโครงสร้าง* ได้แก่ งานวิจัย *Policy Advocacy Coalitions as Causes of Policy Change in China? Analyzing Evidence from Contemporary Environmental Politics* (Han et al., 2014) วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้จีนต้องลดขนาดโครงการไฟฟ้าพลังงานน้ำที่แม่น้ำนู่ งานวิจัย *Policy Change in Offshore Decommissioning Governance: Dealing with Environmental Politics and Coping with Ecological Uncertainty* (Roos, 2019) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเปรียบเทียบการรื้อถอนกิจการน้ำมันและก๊าซทางทะเลนอกชายฝั่ง Dutch North Sea เนเธอร์แลนด์ และ Australian Commonwealth Waters ออสเตรเลีย งานวิจัย *Questioning the Local: Environmental Regulation, Shale Gas Extraction, and the Politics of Scale* (Beebejaun, 2019) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการสำรวจและการสกัดก๊าซจากชั้นหิน (Shale Gas) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อ Fracking ซึ่งได้กลายเป็นหนึ่งในมิติที่ถกเถียงกันมากที่สุดต่อการเมืองสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นในสหราชอาณาจักร งานวิจัย *Governance in energy democracy for Sustainable Development Goals: Challenges and opportunities for partnerships at the Isthmus of Tehuantepec* (Ramirez, 2020) ที่ศึกษากรอบการบริหารปกครองด้านพลังงานในที่ประชุมเรื่อง SDG ใน UN และให้แนวทางต่อผู้กำหนดนโยบายในการออกแบบความเป็นหุ้นส่วนเพื่อส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนในเม็กซิโก งานวิจัย *Increasing fuel taxes as an identity threat* (Westman, 2021) ที่ศึกษาอิทธิพลของการเพิ่มขึ้นของภาษีเชื้อเพลิงในสวีเดน หรืองานวิจัย

Sustaining Power after Oil: Environmental Politics and Legitimacy in Qatar, Saudi Arabia and Kuwait (Zumbraegel, 2021) ศึกษาความชอบธรรมในกระบวนการนโยบายน้ำมันและพลังงานในกลุ่มประเทศอาหรับ ได้แก่ กาตาร์ ซาอุดีอาระเบีย และคูเวต

สำหรับงานวิจัยประเด็นพลังงานในเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ Protests Against Energy Projects in Turkey: Environmental Activism Above Politics? (Knudsen, 2015) ที่ทำการวิเคราะห์เรื่องการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมกรณีพลังงานในตุรกี งานวิจัย Protests Against Energy Projects in Turkey: Environmental Activism Above Politics? (Knudsen, 2016) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการประท้วงหรือการต่อต้านเกี่ยวกับโครงการด้านพลังงาน โดยการเคลื่อนไหวหรือการแสดงออกของภาคประชาสังคม และประชาชนที่เห็นด้วยหรือสนับสนุนการต่อต้านโครงการด้านพลังงานในประเทศตุรกี งานวิจัย An Environmental Unconscious? Nigerian Oil Politics, Autonomous Partial Objects, and Ken Saro - Wiwa's Sozaboy (Nicholls, 2017) ที่ศึกษาเกี่ยวกับองค์กรสิ่งแวดล้อมในประเด็นของการบริหารจัดการน้ำมันของประเทศไนจีเรีย หรืองานวิจัย Half-Length and the FACT Framework: Distance Decay and Citizen Opposition to Energy Facilities (Nelson et al., 2021) ที่ศึกษาเพื่อพัฒนาปัจจัยที่พลเมืองอเมริกาต่อต้านการก่อสร้างด้านพลังงานและพัฒนาเป็นตัวชี้วัด

2) ข้อค้นพบงานวิจัยประเด็นพลังงาน ได้แก่ ข้อค้นพบประเด็นพลังงานในเชิงโครงสร้างและนโยบาย และข้อค้นพบเกี่ยวกับบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ โดยข้อค้นพบเกี่ยวกับประเด็นพลังงานในเชิงโครงสร้างและนโยบาย จากงานวิจัยที่สำรวจได้ทำให้เห็นว่ายังมีความไม่ลงรอยกันของภาคส่วนในเชิงโครงสร้างของสังคมอันกระทบต่อการดำเนินนโยบาย ดังพบว่า มีความยุ่งยากของความขัดแย้งกรณีโครงการไฟฟ้าพลังงานน้ำที่แม่น้ำในในประเทศจีน และยังช่วยอธิบายการเปลี่ยนแปลงนโยบายในรอบศตวรรษที่ผ่านมาได้ว่า รัฐทั้งหลายและกลุ่มที่ไม่ใช่รัฐได้เข้าร่วมในประเด็นสิ่งแวดล้อมโดยไม่เป็นไปในทางเดียวกันกับความเชื่อทางนโยบายเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังงานน้ำ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองกลุ่มเป็นแบบมียุทธศาสตร์แต่ไม่ใช่การเรียนรู้ทางนโยบาย ทั้งยังถูกแทรกแซงด้วยหน่วยงานด้านปกป้องสิ่งแวดล้อมของรัฐ (SEPA) ซึ่งเป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานะของนโยบาย (Han et al., 2014) ซึ่งอาจมีเงื่อนไขทำให้เกิดอุปสรรคนั้น ดังที่พบว่า ความท้าทายที่พบว่า เป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตยทางพลังงานและชนกลุ่มน้อยจากการศึกษาของ Ramirez คือการขาดธรรมาภิบาล อันได้แก่ การคอร์รัปชัน ขาดการตรวจสอบ การเข้าถึงทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด (Ramirez, 2020)

ซึ่งข้อค้นพบของ Ramirez นั้น สะท้อนให้เห็นว่าการทำนโยบายพลังงานของรัฐบาลบางครั้งขัดต่อหลักการที่เรียกว่า บริหารปกครองที่ดีหรือธรรมาภิบาล ดังพบว่า กระบวนการนโยบายน้ำมันและพลังงานในกลุ่มประเทศอาหรับ ได้แก่ กาตาร์ ซาอุดีอาระเบีย และคูเวต พบว่า ทุกกรณีที่ศึกษาแสดงให้เห็นว่า แรงจูงใจทางการเมืองในการทำนโยบายพลังงานมีความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมและธรรมาภิบาลน้อยมาก ผู้นำใช้ประเด็นความยั่งยืนในการเพิ่มความนิยมของตน แต่มีความต่างอยู่บ้างในแต่ละกรณี เช่น คูเวตเน้นการตรวจสอบได้ในกระบวนการนำเข้า ซาอุดีอาระเบียเน้นการจัดการบริการสาธารณะ ส่วนกาตาร์เน้นการส่งมอบผลการดำเนินงานด้านความยั่งยืน (Zumbraegel, 2021)

ข้อค้นพบเกี่ยวกับประเด็นพลังงานในเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ ทำให้พบว่า บทบาทและอำนาจของกลุ่มองค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมอาจมีค่อนข้างจำกัดในการเคลื่อนไหวประเด็นพลังงาน ยกตัวอย่างเช่นที่พบว่า นักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในตุรกีตกอยู่ในภาวะที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก ซึ่งทำให้พวกเขาเคลื่อนไหวอย่างระมัดระวัง เพื่อหลีกเลี่ยงข้อกล่าวหาว่าเป็นพวกแบ่งแยกดินแดนหรือทรยศต่อปิตุภูมิ

ดังนั้น ความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในตุรกีจึงเป็นไปได้เพียงการทำความเข้าใจในบริบทของเอกลักษณ์ประจำชาติ และพรรคการเมือง (Knudsen, 2015) หรือข้อค้นพบว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมสิ่งแวดล้อมไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงแค่เฉพาะประเด็นสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ แต่ยังเกี่ยวข้องกับความต้องการในการขับเคลื่อนกิจกรรมของผู้ต้องการเข้าร่วมเอง จากกรณีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน (People's Movement) ที่ร่วมกันต่อต้านโครงการโรงไฟฟ้าก๊าซธรรมชาติ The Black Sea Coast โดยนักเคลื่อนไหวกิจกรรมจำเป็นต้องระมัดระวังในประท้วงหรือต่อต้าน เนื่องจาก อาจโดนข้อกล่าวหาในการเป็นผู้สร้างความแตกแยกให้กับประเทศ (Knudsen, 2016)

ขณะเดียวกัน ภาครัฐที่นำนโยบายไปปฏิบัติแม้มีบทบาทและอำนาจแต่ยังไม่สามารถดำเนินการได้เต็มประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังพบว่า อุตสาหกรรมก๊าซจากชั้นหินได้ก่อให้เกิดข้อพิพาทที่สำคัญในหลายระดับ รัฐบาลสหราชอาณาจักรก็พยายามที่จะแก้ไขข้อพิพาท ประเด็นที่เป็นที่ถกเถียงกันมากที่สุด เช่น ศักยภาพในการปนเปื้อนของน้ำใต้ดิน คุณภาพอากาศ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการกักน้ำเสีย ซึ่งภารกิจได้ตกเป็นของหน่วยงานกำกับดูแลระดับชาติ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้อาจเหมาะสมที่สุดในการประสานระเบียบข้อบังคับดังกล่าว แต่ความสามารถในการให้คำปรึกษาสาธารณะ (Public Consultation) ยังคงมีจำกัด (Beebejaun, 2019)

สำหรับภาคประชาชนทั่วไป มีข้อค้นพบเกี่ยวกับเครื่องมือเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมือง ดังผลการศึกษาของ Nelson et al. ที่พบปัจจัยต่อต้านของพลเมืองต่อโครงการด้านพลังงานที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบ FACT sitting framework ทั้งนักวิชาการและผู้ปฏิบัติสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่ได้ และยังใช้ในการวางแผนโครงการ ทั้งยังทำให้มีข้อมูลเชิงลึกในเชิงพื้นที่เพื่อประกอบการตัดสินใจ (Nelson et al., 2021) หรือแนวทางการยกระดับพลเมืองด้วยการใช้กลไกการรับรู้เพื่อให้คนต้องการมีส่วนร่วมมากขึ้น ดังพบว่า การรับรู้ผลที่ตามมาของภาษีเชื้อเพลิงเกี่ยวข้องกับทั้งประเด็นส่วนบุคคลและสังคม ซึ่งอาจคุกคามต่ออัตลักษณ์ส่วนบุคคล ซึ่งภัยคุกคามเหล่านี้อาจช่วยยกระดับกลไกส่วนบุคคลที่เป็นเหตุของการรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับภาษีเชื้อเพลิง ซึ่งจะเป็นผลให้ผู้คนอยากเข้าร่วมในเรื่องภาษีเชื้อเพลิงมากขึ้น (Westman, 2021)

นอกจากนี้ มีข้อเสนอแนะประเด็นพลังงาน ได้แก่ การลงทุนด้านพลังงานลมอาจเป็นทางเลือกสำหรับพลังงานเพื่อทุกคนและการนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ (Ramirez, 2020) หรือการเติมเต็มช่องว่างผลการศึกษาของ Nelson et al. ที่การศึกษายังไม่สามารถนำทุกข้อเสนอแนะจากพลเมืองที่เกี่ยวข้องใน EIA ของทั้ง 6 โครงการในกรณีศึกษามาใช้ได้ เพราะบางข้อมูลไม่อาจเปิดเผยหรือจำเป็นต้องปกปิดข้อมูลส่วนบุคคล การศึกษาเชิงลึกต่อไปอย่างครบถ้วนทุกความเห็นอาจทำให้ผลการศึกษามีความแตกต่างและน่าสนใจ (Nelson et al., 2021)

ลำดับที่หก ประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการเมืองสิ่งแวดล้อมกับการบริหารจัดการภายใต้นโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลกและประเทศต่าง ๆ ทั้งนี้ จากการค้นคว้าเอกสารวิจัยเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมจาก 2 ฐานข้อมูล พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จำนวน 8 เรื่อง ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

1) งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ได้แก่ งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงแนวคิดวาทกรรม งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงโครงสร้าง และงานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ สำหรับ งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงแนวคิดวาทกรรม ได้แก่ The Politics of Environmental Migration and Climate Justice in the Pacific Region (Klepp and Herbeck, 2016) ศึกษาเกี่ยวกับการอพยพย้ายถิ่นกับเรื่องโลกร้อน

ส่วน งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงโครงสร้าง ได้แก่ Municipalities, Politics, and Climate Change: An Example of the Process of Institutionalizing an Environmental Agenda within Local Government (Pasquini and Shearing, 2014) ศึกษาอิทธิพลทางการเมืองต่อกระบวนการทางสถาบันสิ่งแวดล้อมในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศของชุมชนท้องถิ่นอิตาลี งานวิจัย Green Stimulus and Pink Batts: The Environmental Politics of Australia's Response to the Financial Crisis (Tienhaara, 2016) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการฟื้นฟูและกระตุ้นเศรษฐกิจพร้อมกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม สำหรับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพภูมิอากาศในประเทศออสเตรเลีย หรืองานวิจัย Can China lead in Multilateral Environmental Negotiations? Internal Politics, Self-depiction, and China's Contribution in Climate Change Regime and Mekong Governance (Shen and Xie, 2018) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเจรจาต่อรองทางด้านสิ่งแวดล้อมประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับพหุภาคีของประเทศจีนซึ่งส่งผลกระทบต่ออิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจ หรืองานวิจัย The Crude Politics of Carbon Pricing, Pipelines, and Environmental Assessment (MacLean, 2019) ศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดราคาคาร์บอน โดยการใช้มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ส่งผลโดยตรงให้การปล่อยก๊าซเรือนกระจก

งานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ Environmental Justice and the Politics of Climate Change Adaptation – the Case of Venice (Alba, Klepp, and Bruns, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมและการปรับตัวทางการเมืองจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เมืองเวนิส (Venice) ประเทศอิตาลี หรืองานวิจัย End Women's precarity through Employment as a matter of Climate Justice in Spain: The potential of NGOs to influence Green Policies (Sebastian, 2021) การศึกษาโอกาสและอุปสรรคขององค์กร NGOs ต่อการมีอิทธิพลในนโยบายเพื่อให้ผู้หญิงเข้าถึงความยุติธรรมด้านสภาพอากาศ (Climate justice) ในสเปน หรืองานวิจัย Contentious governance around climate change measures in the Netherlands (Verhoeven, 2021) ที่ศึกษาว่ารัฐบาลท้องถิ่นในเนเธอร์แลนด์และพันธมิตรของเขาประสบความสำเร็จในการทำโครงการเกี่ยวกับโลกร้อนได้อย่างไร

2) ข้อค้นพบบางงานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ส่วนใหญ่เป็นข้อค้นพบบางงานวิจัยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงโครงสร้างและนโยบาย ตามมาด้วยข้อค้นพบบางงานวิจัยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ และข้อค้นพบบางงานวิจัยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงแนวคิดวาทกรรม สำหรับข้อค้นพบบางงานวิจัยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงโครงสร้างและนโยบาย ที่พบว่ามีรัฐบาลที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศมากขึ้น เหตุหนึ่งเพราะผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศเอง ดังพบว่า ผลกระทบจากความพยายามในการเจรจาต่อรองทางด้านสิ่งแวดล้อมประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับพหุภาคีของประเทศจีนเป็นที่ถกเถียงใน

วงกว้าง ทั้งนี้ จากอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นทำให้ประเทศจีนมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและกลยุทธ์สำหรับการเจรจาต่อรองต่อประเด็นปัญหาและวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งประเทศจีนได้แสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำที่ต้องการรับผิดชอบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และระบบการบริหารการปกครองแม่น้ำโขง ทั้งในด้านขององค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้านการเงิน ตลอดจนด้านคุณธรรม จริยธรรม (Shen and Xie, 2018)

ขณะเดียวกัน การจัดทำนโยบายและบริหาร ตลอดจนการดำเนินตามแนวทางบริหารปกครองที่ดีของแต่ละประเทศก็เชื่อว่าจะเป็นไปด้วยดี ดังพบว่า มาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจพร้อมกับการปกป้องสิ่งแวดล้อมในออสเตรเลียยังคงต้องการการกระตุ้นหรือสร้างแรงจูงใจในการกำหนดโครงการและเป้าหมายที่สามารถพัฒนาการสร้างงานได้อย่างเหมาะสมมากกว่าประสิทธิภาพในการประหยัดพลังงาน อีกทั้ง ยังไม่มีโครงการที่เป็นการร่วมกันทำงานระหว่างกระทรวงทางด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ หรือการสนับสนุนเพิ่มเติมจากประชาชนเกี่ยวกับคุณค่าทางสิ่งแวดล้อม (Tienhaara, 2016)

เช่นเดียวกันกับ MacLean ที่พบว่า ระบบการเมืองของแคนาดาไม่ได้ส่งผลดีมากนักต่อประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ประเด็นด้านนโยบายสาธารณะเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายเกี่ยวกับเชื้อเพลิงฟอสซิล ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงที่ได้จากธรรมชาติโดยมีคาร์บอนเป็นองค์ประกอบหลักและให้ความร้อนได้ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งส่งผลให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับการกำหนดราคาคาร์บอน อีกทั้ง ยังเกี่ยวข้องกับกฎหมาย การอนุมัติท่อส่งผ่านน้ำมันปิโตรเลียมหรือก๊าซธรรมชาติ ตลอดจนการประเมินโครงการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนของการกำหนดนโยบายสาธารณะที่เกิดขึ้นในการจัดการกับประเด็นปัญหาดังกล่าว (MacLean, 2019) หรือข้อค้นพบว่าในสเปนมีโอกาสทางนโยบายให้กับผู้หญิงในการเข้าถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ แต่ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้างในการติดตาม (Sebastian, 2021)

ข้อค้นพบงานวิจัยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ พบบทบาทของประชาชนโดยทั่วไปที่อาจไม่เข้มข้นมากนัก และยังไม่มีความชัดเจนของอำนาจประชาชนต่อการตัดสินใจหรือดำเนินนโยบายว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมากนัก ดังเช่นข้อค้นพบปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการทางสถาบันด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน ได้แก่ ผู้นำทางการเมือง เครือข่ายระหว่างชุมชนกับองค์กรอื่น และความเหนียวแน่นภายในชุมชน และผลประโยชน์ต่อชุมชนในการปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อม (Pasquini and Shearing, 2014) หรือที่ Alba, Klepp, and Bruns, พบว่า ความพยายามในการจัดการวิกฤตการณ์ปัญหาน้ำท่วมอย่างรุนแรงในเมืองเวนิส ประเทศอิตาลีส่งผลต่อการเมืองในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการเปลี่ยนแปลงนี้ โดยเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นให้รัฐได้รับทราบและนำไปพิจารณาแก้ไขต่อไป (Alba, Klepp, and Bruns, 2020) หรือตัวอย่างข้อค้นพบกรณีในสเปนมีโอกาสทางนโยบายให้กับผู้หญิงที่แม้มีข้อจำกัดในการติดตามทางนโยบายแต่ NGOs ก็สามารถดำเนินโครงการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ประเทศเพื่อควมรวมผู้หญิงเข้าไว้ในการทำงานใหม่และการเปลี่ยนผ่านทางนิเวศผ่านความเป็นหุ้นส่วน (Sebastian, 2021)

ข้อค้นพบงานวิจัยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเชิงแนวคิดวาทกรรม เป็นข้อค้นพบงานวิจัยที่มีการถกเถียงเชิงความคิด ดังเช่นที่พบว่า การรวมมุมมองแบบหลังอาณานิคมเข้าไว้ในการถกเถียงเรื่องการอพยพทางสิ่งแวดล้อม สามารถแสดงผลให้เห็นถึงธรรมชาติทางการเมืองของทางเลือกด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และยังเชื่อมต่อการเจรจาโลกอีกครั้งในประเด็นของการแบ่งปันภาระที่เป็นธรรมจากการเปลี่ยนแปลงนี้ (Klepp and Herbeck, 2016) หรือการพบว่าในเชิงวาทกรรมยังมีเรื่องของ NIMBY

ปรากฏอยู่จากกรณีศึกษา และกระบวนการขยายการวิพากษ์วิจารณ์ไปสู่ระดับประเทศนำมาซึ่งการยกเลิกแผนงานโครงการ (Verhoeven, 2021)

ลำดับที่เจ็ด ประเด็นระบบนิเวศ (Ecosystems)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านระบบนิเวศ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต และระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติ คน พื้นที่ โดยรอบ และอื่น ๆ โดยมีกรณีศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้ จากการค้นคว้าเอกสารวิจัยเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมจาก 2 ฐานข้อมูล พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นระบบนิเวศ จำนวน 7 เรื่อง ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

1) งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศ ได้แก่ การศึกษาเชิงโครงสร้างและนโยบาย การศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศในเชิงแนวคิดและวาทกรรม และการศึกษาทั่วไปเกี่ยวกับระบบนิเวศ *การศึกษาเชิงโครงสร้างและนโยบาย* ได้แก่ งานวิจัย *Scalar politics and the region: strategies for transcending Pacific Island smallness on a global environmental governance stage* (Gruby and Campbell, 2013) ที่ศึกษากระบวนการข้อตกลงในการประชุม COP10 ที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพและ Convention Biological Diversity (CBD) หรืองานวิจัย *The Legitimation Crisis of Democracy: Emancipatory Politics, the Environmental State and the Glass Ceiling to Socio - Ecological Transformation* (Blühdorn, 2020) ที่ศึกษาเกี่ยวกับวิกฤตความชอบธรรมทางประชาธิปไตยกับปัญหาหรืออุปสรรคทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มองไม่เห็น เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและนิเวศวิทยา

สำหรับ *การศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศในเชิงแนวคิดและวาทกรรม* ยกตัวอย่าง *Revisiting Ecosystem Services: Assessment and Valuation as Starting Points for Environmental Politics* (Jadhav et al., 2017) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการทบทวนศักยภาพของกระบวนการบริการทางนิเวศ (Ecosystem Service) และวิธีการเฉพาะในการประเมินมูลค่าในรูปแบบการเมืองสิ่งแวดล้อมและแนวปฏิบัติด้านความยั่งยืน หรืองานวิจัย *Eco-Modernist Environmental Politics and Counter-Activism* (Kim and Chung, 2018) ที่ศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมความทันสมัยทางระบบนิเวศและการเคลื่อนไหวทางด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมในเกาหลี

ส่วน *การศึกษาทั่วไปเกี่ยวกับระบบนิเวศ* ได้แก่ งานวิจัย *You kill the Dam, you are killing a Part of Me: Dam Removal and the Environmental Politics of River Restoration* (Fox et al., 2016) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการกำจัดเขื่อนซึ่งมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ โดยคำถามการวิจัยคือ มีความผูกพันเชิงประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์อย่างไรของภูมิภาคนี้ มีการก่อตัวและเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งเรื่องการกำจัดเขื่อนในรูปแบบเฉพาะหรือไม่ หรืองานวิจัย *Invasive Uncertainties: Environmental Change and the Politics of Limited Science* (Alba, Besak, 2019) ที่ศึกษาเกี่ยวกับข้อจำกัดทางวัตถุของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมแบบวิทยาศาสตร์ กรณีศึกษา การอพยพย้ายถิ่นของปลาแคร์ฟเอเชีย (Asian Carp) ในอเมริกา มีปฏิสัมพันธ์อย่างไรกับการเมืองที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม หรืองานวิจัย *Worlding the Study of Global Environmental Politics in the Anthropocene: Indigenous Voices from the Amazon* (Inoue, 2018) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยทางธรณีวิทยา กรณีศึกษาชนเผ่าพื้นเมืองในป่าอเมซอน

2) ข้อค้นพบงานวิจัยประเด็นระบบนิเวศจากงานวิจัยที่พบในกลุ่มนี้ ได้แก่ ข้อค้นพบในเชิงวาทกรรมและแนวคิด ข้อค้นพบในเชิงโครงสร้างและนโยบาย ข้อค้นพบในเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ และข้อค้นพบทั่วไปจากงานวิจัยเกี่ยวกับระบบนิเวศ สำหรับ *ข้อค้นพบในเชิงวาทกรรมและแนวคิด* เป็นการต่อสู้อาการความคิดของวาทกรรมบางคำที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ ดังงานของ Jadhav et al. พบว่า กระบวนทัศน์การบริการทางนิเวศภูมิวิพากษ์เป็นอย่างมาก แต่ผู้เขียนก็ได้โต้แย้งเพื่อให้มีการประเมินคุณค่าเสมือนเป็นจุดเริ่มต้นของการเมืองที่มุ่งเน้นและทำให้เห็นประโยชน์ของการบริการทางนิเวศในบริบทของคำว่า การพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ทางสิ่งแวดล้อม (Jadhav et al., 2017) หรือเป็นการศึกษาถึงความคิดและความเชื่อดัง Alba and Besak พบว่า การอพยพประชากรฟิเอเซียเข้าไปยังพื้นที่ Great Lake ของสหรัฐอเมริกาหลายคนเชื่อว่า ทำให้ความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในพื้นที่หยุดชะงัก ซึ่งนักวิจัยต้องค้นคว้าศึกษาทั้งเชิงวิทยาศาสตร์และสังคม เพราะธรรมชาติมีผลต่อการจำกัดหรือการขยายกิจกรรมทางสิ่งแวดล้อมและสังคมได้ อีกทั้ง การศึกษาศาสตร์ทางธรรมชาติกับสังคมนั้น ไม่อาจแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด (Alba and Besak, 2019)

สำหรับ *ข้อค้นพบในเชิงโครงสร้างและนโยบาย* แสดงให้เห็นว่ารัฐเผชิญหน้ากับความท้าทายที่จะต้องสมดุลระบบนิเวศท่ามกลางกระแสของทุนนิยม ดังพบว่า รัฐจำเป็นต้องรักษาความสมดุลทางด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นรัฐที่คำนึงถึงระบบนิเวศวิทยา พร้อมกับบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและนิเวศวิทยาในยุคประชาธิปไตยภายใต้ระบบทุนนิยม ซึ่งจำเป็นต้องวิเคราะห์ถึงค่านิยมประชาธิปไตยและแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งยังคงเป็นประเด็นปัญหาที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน (Blühdorn, 2020) บางรัฐบาลประยุกต์ใช้แนวคิดและเครื่องมือเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่นพบว่า รัฐเกาหลีได้ระดมวาทกรรมความทันสมัยทางระบบนิเวศ (Ecological modernization: EM) อย่างเข้มข้น ทั้งนี้ อนุสัญญาสามประการเกี่ยวกับ EM ได้แก่ ด้านวัฒนธรรม สถาบัน และเทคโนโลยี เป็นเครื่องมืออันทรงพลังสำหรับการสื่อสารสาธารณะของรัฐ

ขณะที่ *ข้อค้นพบในเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ* มีข้อค้นพบที่ค่อนข้างสอดคล้องกันกับประเด็นสิ่งแวดล้อมอื่นก่อนหน้านี้นี้ ที่รัฐมีแนวโน้มสนับสนุนเศรษฐกิจมากกว่าสิ่งแวดล้อม ดังพบว่า การปฏิรูปสิ่งแวดล้อมที่นำโดยรัฐบาลนั้น ยังเป็นการจัดลำดับความสำคัญไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการปกป้องสิ่งแวดล้อมตามหลักของ Ecological modernization (EM) ซึ่งมีความเข้มงวดเพียงเล็กน้อย (Kim and Chung, 2018) อย่างไรก็ตาม ภาคประชาชนที่ขับเคลื่อนในระบบนิเวศจะถูกกล่าวถึงเพราะเป็นภาคส่วนที่อ้างให้ระบบนิเวศยังคงอยู่อย่างยั่งยืน ดัง Gruby and Campbell พบว่า ในภูมิภาคแปซิฟิกมีการยกระดับรัฐเล็ก ๆ และรัฐที่เป็นเกาะเล็กเกาะน้อย (SIDS) ที่สำคัญที่สุดคือภูมิภาคนี้มีพื้นที่และเครือข่ายกว้างขวางที่ให้พันธะสัญญาต่อข้อตกลงว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและให้ชาวเกาะได้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์มหาสมุทรของโลก ถือว่าในวาระที่โลกกำลังให้ความสำคัญกับมหาสมุทร ภูมิภาคแปซิฟิกเหมือนจะสนับสนุนเพื่อดึงดูดการยอมรับและการสนับสนุนจากนานาชาติ (Gruby and Campbell, 2013) โดยภาคประชาชนมีการปรับใช้กลยุทธ์ เช่น การใช้วาทกรรมสิ่งแวดล้อมโดยองค์กรประชาชนเกาหลี ได้แสดงให้เห็นว่า เป็นพื้นฐานสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ก็ไม่ถูกเปิดเผยหรือเป็นที่รู้จัก ในทางตรงกันข้ามวาทกรรมคู่ขนานจากภาคประชาชนถูกมองว่า เป็นความท้าทายที่น่าสนใจแก่ผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า (Kim and Chung, 2018)

ส่วน *ข้อค้นพบทั่วไปจากงานวิจัยเกี่ยวกับระบบนิเวศ* เป็นข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นว่าระบบนิเวศไม่ใช่เพียงการพูดถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวพันไปถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี อันเป็นมิติทางสังคม ซึ่งการยึดโยงกันแบบนี้จะช่วยให้ระบบนิเวศมีความยั่งยืน ดัง Fox et al. พบว่า ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของ New England มีอิทธิพลต่อความขัดแย้งเกี่ยวกับการกำจัด

เขื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เกี่ยวกับบทบาททางสุนทรียศาสตร์และความเป็นอัตลักษณ์ในภูมิภาคประเทศ นอกจากนี้ การฟื้นฟูเขื่อนในภูมิภาคที่มีมนุษย์อาศัยมาช้านานจะทำให้เกิดความไม่ลงรอยของมนุษย์และตัวแสดงที่ไม่ใช่มนุษย์ ที่ให้ความสนใจกับการเมืองและวัฒนธรรม ตลอดจนระบบนิเวศของการฟื้นฟู (Fox et al., 2016) หรือ Inoue พบว่า การต่อสู้เกี่ยวกับประเด็นสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่พยายามที่จะปกป้องอีกโลกหนึ่ง เพื่อให้ความหลากหลายทางชีวภาพยังคงอยู่ไปพร้อมกับภาษา ประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมนุษย์และผืนแผ่นดินที่อยู่อาศัย ภายใต้ยุคการล่าอาณานิคมในรูปแบบที่หลากหลาย การขยายเมืองหลวง หรือแม้กระทั่งการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้ นักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ชี้ให้เห็นถึงความกดดันต่าง ๆ ที่ส่งผลให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลงสำหรับชนเผ่าพื้นเมืองในป่าเมซอนต้องเผชิญหน้ากับปัญหาและต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในโลกที่มีความหลากหลาย และต้องเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ให้ได้กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (Inoue, 2018)

นอกจากนี้ มีข้อเสนอแนะจากงานวิจัยเกี่ยวกับระบบนิเวศ อย่างการศึกษาพันธะสัญญาต่อข้อตกลงว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพของชาวเกาะในแปซิฟิกที่เกิดขึ้นแล้ว และควรมีการศึกษาติดตามการออกกฎหมายในภูมิภาคแปซิฟิกเพื่อให้เกิดผลที่ตามมาที่กว้างขวางขึ้น (Gruby and Campbell, 2013) หรือข้อเสนอแนะในเชิงการปรับปรุงเชิงโครงสร้างสำหรับกรณีที่มีความซับซ้อนยุ่งเหยิง ดังกรณีการอพยพปลาคาร์ฟเอเชียเข้าไปยังพื้นที่ Great Lake ของสหรัฐอเมริกา มีการเสนอให้ออกกฎระเบียบเพื่อปรับโครงสร้างการจัดการปลาคาร์ฟเอเชีย รวมถึงโครงสร้างทางวัตถุของอุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษาด้วย (Alba, Besak, 2019)

ลำดับที่แปด ประเด็นความยั่งยืน (Sustainability)

การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านความยั่งยืน เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีกรณีศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้ จากกรณีศึกษาวิจัยเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อมจาก 2 ฐานข้อมูล พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นความยั่งยืน จำนวน 4 เรื่อง ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

1) งานวิจัยเกี่ยวกับความยั่งยืน ได้แก่ งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทตัวแสดงต่าง ๆ กับงานวิจัยเชิงวาทกรรม โดย งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของตัวแสดงต่าง ได้แก่ Environmental communication and the cultural politics of environmental citizenship (Burgess and Harrison, 1998) ที่ศึกษาเปรียบเทียบการแสดงออกของตัวแสดงด้านสิ่งแวดล้อมจากสองเมืองในสหราชอาณาจักรและเนเธอร์แลนด์ว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับความยั่งยืนหรือไม่อย่างไร กับงานวิจัย Contradictions of Citizenship and Environmental Politics in the Arabian Littoral (Simpson, 2020) ที่ศึกษาเกี่ยวกับข้อจำกัดของความเป็นพลเมืองในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ โดยมุ่งเน้นศึกษาในเรื่องของการขาดแคลนน้ำ การขาดแคลนอาหาร มลพิษทางทะเล ตลอดจนการพึ่งพาอาศัยอุตสาหกรรมน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ และการจัดการกับความท้าทาย ภายใต้กลุ่มประเทศคณะมนตรีความร่วมมือแห่งอ่าวอาหรับ (Gulf Cooperation Council: GCC) เพื่อการปฏิรูปด้านสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน

สำหรับ งานวิจัยเชิงวาทกรรม ได้แก่ The Politics of Environmental Education. Critical Inquiry and Education for Sustainable Development (Payne, 2016) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการตั้งคำถามการวิพากษ์ และการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กับงานวิจัย The Anti-politics of Sustainable Development: Environmental Critique from Assemblage Thinking in Bolivia (Hope, 2020) ศึกษาเกี่ยวกับทดสอบการประยุกต์ใช้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable

Development Goals: SDGs) ในพื้นที่ที่มีการใช้ทรัพยากรอย่างเข้มข้นและมีการต่อสู้ เพื่อพัฒนาทางเลือกที่แตกต่าง

2) ข้อค้นพบจากงานวิจัยเกี่ยวกับความยั่งยืน ได้แก่ ข้อค้นพบในเชิงบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ กับข้อค้นพบเชิงวาทกรรม โดย ข้อค้นพบประเด็นความยั่งยืนเกี่ยวกับบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ เป็นข้อค้นพบที่ตอกย้ำว่าความยั่งยืนไม่อาจบรรลุได้หากมีตัวแสดงเดียวในการขับเคลื่อน ดังพบว่า ตัวแทนผู้เข้าร่วมวิจัยจากองค์กรสิ่งแวดล้อมของสองเมืองในสหราชอาณาจักรและเนเธอร์แลนด์ต่างยอมรับว่ามีความจำเป็นที่ภาคราชการ ภาคเอกชน และภาคอาสาสมัครจะต้องมาร่วมกันปฏิบัติเพื่อสิ่งแวดล้อม (Burgess and Harrison, 1998) หรือ Simpson ที่พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมือง สิ่งแวดล้อม และความสามารถในการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือการปฏิรูปทางด้านสิ่งแวดล้อมในกลุ่มประเทศคณะมนตรีความร่วมมือแห่งอ่าวอาหรับนั้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญทางด้านเทคโนโลยีและเศรษฐกิจ อันนำมาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านมุมมองทางด้านสังคม (Simpson, 2020)

สำหรับ ข้อค้นพบประเด็นความยั่งยืนในเชิงวาทกรรม เป็นข้อค้นพบในเชิงการตั้งคำถาม การวิพากษ์ กระบวนการเมืองในการจัดทำนโยบายสิ่งแวดล้อม อันก่อให้เกิดความยั่งยืนหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน ยกตัวอย่างจากการศึกษาความยั่งยืนกับความขัดแย้งในการสร้างถนนใน Territorio Indígena Parque Nacional Isiboro Sécuré (TIPNIS; Isiboro Sécuré Indigenous Territory and National Park) และการต้านทานต่อไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนใน Chepete และ Bala พบว่า ข้อค้นพบจากการศึกษานี้สอดคล้องกับการวิจารณ์ เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนในหลายชั้นว่า SDGs มีความคลุมเครือ และห่างจากการเมือง แต่ในโบลิเวีย การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ทำให้แนวคิด SDGs ถูกใช้ในการพัฒนาแบบการสกัดใช้ทรัพยากร (Extractive-Led Development: ELD) ซึ่งทำให้การเปลี่ยนผ่านวาระสังคมสิ่งแวดล้อมของโบลิเวียแคบลง (Hope, 2020)

ประเด็นสุดท้าย คือ ประเด็นเกษตรกรรม (Agriculture) และประเด็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural Disasters) การศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นด้านเกษตรกรรมการเพาะเลี้ยงพืชและสัตว์น้ำ ได้แก่ Four Propositions about How Valuation Intervenes in Local Environmental Politics (Tadaki et al., 2020) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการพิจารณาว่า ข้อมูลที่ถูกยกระดับเกี่ยวกับคุณค่าของสัตว์น้ำได้ช่วยยกระดับการตัดสินใจและผลลัพธ์เกี่ยวกับสัตว์น้ำได้หรือไม่ อย่างไร ซึ่ง Tadaki et al. พบว่า จากข้อเสนอที่ตั้งขึ้นมาให้กลไกของการประเมินคุณค่าเพื่อแทรกแซงการดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ด้านสิ่งแวดล้อม และยังช่วยให้นักปฏิบัติด้านสิ่งแวดล้อมมีแนวทางไปสู่ยุติธรรมสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน

สำหรับประเด็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural Disasters) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยอาศัยการขับเคลื่อนจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ประชาชนในพื้นที่ และภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ Environmental Politics at the End of the World: Prepping as Environmental Practice (Ford, 2020) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการสำรวจความเตรียมพร้อม (Prepping) ซึ่งบุคคลและครอบครัวเตรียมการรับมือกับภาวะฉุกเฉิน ภัยพิบัติ หรือภาวะสังคมล่มสลาย โดยไม่เกี่ยวข้องกับองค์กรทางสังคมอย่างภาครัฐหรือตลาด โดยพบว่า การเตรียมการด้านภัยพิบัติ (Prepping) เป็นปฏิบัติการทางสิ่งแวดล้อม เนื่องจาก เกี่ยวข้องกับการเจรจาต่อรองว่าด้วยเรื่องอาหาร น้ำ พลังงาน ของเสีย และแง่มุมอื่น ๆ ทางวัตถุ เพื่อเอาชีวิตรอดจากภัยพิบัติหรือการล่มสลายทางสังคม อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความเสี่ยงทางสังคม โดยทั่วไป คริวเรือนส่วนใหญ่พึ่งพาระบบโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ เช่น การจัดหาตัวของเทศบาล อาหาร อุตสาหกรรม การกระจายไฟฟ้า ฯลฯ ซึ่งผู้เตรียมการด้านภัยพิบัติ (Preper) ทำงานเพื่อลดความเสี่ยงด้วยการวางแผนฉุกเฉิน

และการพึ่งพาตนเอง ซึ่งการพึ่งพาตนเองหรือความพอเพียงนั้น กลายเป็นการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมที่มีเหตุผลทางวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นกลไกการจัดการทางอารมณ์เพราะช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถเสริมกำลังด้วยคุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น ลัทธิปัจเจกนิยมทางวัฒนธรรม ความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ เพศ สิทธิพิเศษทางเชื้อชาติ ฯลฯ ทั้งนี้ อารมณ์มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นการจูงใจและกำหนดการแสดงออกของกลุ่มต่าง ๆ

5.2.3.2 ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ

สำหรับระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย (Research Methodology) ที่ใช้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมจากฐานข้อมูล EBSCO และฐานข้อมูล Google Scholar จำนวนทั้งสิ้น 148 เรื่อง พบว่า มีการใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังตาราง 5.9 ดังนี้

ตาราง 5.9 ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ

ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย	จำนวน (เรื่อง)
การวิจัยเชิงคุณภาพ	115
การวิจัยเชิงปริมาณ	22
การวิจัยแบบผสม	11
รวม	148

1) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสาร (Document Research)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง (In-depth Interview)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษกรณีศึกษา (Case Study)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงลึก (Data Analytic) โดยวิเคราะห์สุนทรพจน์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนา (Dialoguing) รับฟังและพูดคุยแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเป้าหมาย
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการติดตามกระบวนการ (Process Tracing) โดยศึกษากลไกเชิงสาเหตุ (Causal Mechanism) ซึ่งเชื่อมโยงกับเหตุการณ์และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography/Ethnographic Research)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography/Ethnographic Research) และการสังเกตการณ์โดยตรง (Direct Observation)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แบบวาทกรรม (Discourse Analysis)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แบบวาทกรรม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แบบวาทกรรม การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง และการวิจัยเอกสาร
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้แนวทางการแสดงหรือวรรณกรรม (Dramaturgy Approach) ด้วยการวิเคราะห์การเล่าเรื่องหลัก (Key Narratives) ตัวแสดงหลัก (Central Character) ผู้ชมในจินตนาการ (Imagined Audiences) และองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สโลแกน ภาพ เสียง และภาพยนตร์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้การเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) โดยข้อมูลที่ใช้เปรียบเทียบได้มาโดยการสำรวจเอกสาร และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงคุณภาพ (Qualitative Comparative Analysis: QCA) ด้วย Fuzzy-set Value และ Truth Table
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้ข้อมูลทางชาติพันธุ์วิทยา (Ethnographic Research) ด้วยวิธีการ สัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์เนื้อหา โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการใช้ ATLAS.ti ซึ่งเป็นการเข้ารหัสข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อจัดระเบียบข้อมูลและระบุธีมสำหรับการวิเคราะห์ การระบุธีมใช้ Ground Coding, Simultaneous Coding และใช้ InVivo สำหรับการสร้างรหัสเฉพาะเรื่องที่สำคัญ
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshops) การอภิปราย (Panels) และการอภิปรายแบบโต๊ะกลม (Roundtables) กับผู้ที่เกี่ยวข้อง
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการเริ่มจากสร้างกรอบการเรียนรู้การสอนแบบ Blog-based Design และการสัมภาษณ์
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจัดทำโมเดล และใช้กรณีศึกษาในการทดสอบโมเดลตามทฤษฎีข้อตกลงสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (International Environmental Agreement: IEA)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ และการทำแผนที่แบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้าร่วมแต่ละคน
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การวิจัยเอกสาร และการฝังตัว
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการตั้งข้อเสนอเพื่อศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งว่า มีการแทรกแซงการตัดสินใจทางด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไร และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์ตามข้อเสนอแนะ
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตการณ์
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตการณ์

2) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์การเปลี่ยนผ่าน/การถ่ายโอนผลประโยชน์อย่างง่าย (A Simple Benefit Transfer Analysis)
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้ข้อมูลจากการสำรวจขององค์กรที่ทำวิจัยระหว่างประเทศ เพื่อนำมาทดสอบสมมติฐาน
- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) หรือการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนหรือการออกเสียงประชามติ (Public Opinion Research)

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสร้างแบบจำลองทางสถิติตามวัตถุประสงค์การวิจัย (Purpose-built Statistical Model)

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงปริมาณแบบ Extensive Fieldwork

3) การวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research)

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้การวิเคราะห์ตามกรอบโลก (Global Frame) และกรอบพื้นที่ (Place-based Frame) โดยนำข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิมาวิเคราะห์ ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์จากฐานข้อมูลแบบสำรวจ การใช้กรณีศึกษา จากนั้น นำมาวิเคราะห์การถดถอย (Regression Analysis) และการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง

- เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิจัยเอกสารด้วยการสำรวจจากฐานข้อมูลของประเทศ จากนั้น นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตัวแปรอิสระที่มีผลต่อตัวแปรตาม และนำมาวิเคราะห์การถดถอยตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

บทที่ 6

สรุป วิเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัย “สถานภาพองค์ความรู้ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม” เป็นการวิจัยในประเด็นที่ค่อนข้างกว้าง คือ การเมืองสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ในส่วนของการเมืองสิ่งแวดล้อม งานวิจัยนี้มีคำถามสำคัญว่างานวิชาการกับการเคลื่อนไหวจริง มีช่องว่างในประเด็นการศึกษาอะไรบ้างและอย่างไร วัตถุประสงค์ของงานวิจัยจึงเป็นไปเพื่อวิเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมที่ยึดโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยมีวิธีวิจัย 3 วิธี วิธีแรก เป็นการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นตัวแทนจากภาควิชาการ ภาครัฐ และภาคประชาสังคม สัมภาษณ์ในประเด็นวิวัฒนาการ กรณีที่ประสบความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรค กรณีที่เป็นวิกฤตเร่งด่วน และข้อเสนอแนะ ซึ่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสิ้น 13 ท่าน ส่วนวิธีที่สอง เป็นการสนทนากลุ่ม เพื่อนำเสนอข้อค้นพบเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์และการสำรวจองค์ความรู้ด้านการวิจัย ในกลุ่มเป้าหมายตัวแทนจากภาควิชาการ ภาครัฐ และภาคประชาสังคมเช่นกัน จากภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ แล้วให้กลุ่มเป้าหมายสะท้อนความเห็นหรือให้ข้อเสนอแนะต่อข้อค้นพบ ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะต่อการเมืองสิ่งแวดล้อม ทั้งในเชิงการเคลื่อนไหวจริงและเชิงวิชาการ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งสิ้น 49 ท่าน และ วิธีที่สาม เป็นการทบทวนและวิเคราะห์งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยและต่างประเทศ จากบางฐานข้อมูล โดยมีการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองสิ่งแวดล้อมที่มีระเบียบวิธีวิจัยชัดเจนทั้งในและต่างประเทศรวมทั้งสิ้น 195 ชิ้น

สำหรับการนำเสนอเนื้อหาต่อไปนี เริ่มจากการสรุปผลการศึกษาทั้งในเชิงมุมมองและการเคลื่อนไหวจริงในประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมไทย และสรุปผลจากงานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมที่พบ ส่วนต่อมาเป็นการวิเคราะห์องค์ความรู้ที่สำรวจได้กับการเคลื่อนไหวเชิงการเมืองสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจริง ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร ต่อด้วยการวิเคราะห์ว่าองค์ความรู้การเมืองสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่นั้น ตอบโจทย์การพัฒนาอย่างยั่งยืนหรือไม่อย่างไร ในส่วนสุดท้ายเป็นข้อเสนอแนะจากผู้วิจัยทั้งในเชิงนโยบาย การปฏิบัติ และเชิงวิชาการ

6.1 สรุป

6.1.1 มุมมองและการเคลื่อนไหวจริงของการเมืองสิ่งแวดล้อมไทย

การเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยอาจแบ่งได้เป็นสามช่วงตามเอกสารสำคัญอย่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพราะการเมืองสิ่งแวดล้อมยึดโยงกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีการใช้ทรัพยากร ซึ่งโยงไปถึงกฎหมายในประเทศที่จะกำหนดให้การจัดการทรัพยากรใครเป็นผู้จัดการ อย่างเช่นในยุคแรก ที่เป็นยุคโบราณจนถึงก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 การจัดการสิ่งแวดล้อม ค่อนข้างมีความเสรี ภาคชุมชนหรือประชาชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ แต่เมื่อเข้าสู่ช่วงปลายยุคการจัดการสมัยใหม่เข้ามาตั้งแต่ช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ภาครัฐก็เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการเป็นผู้จัดการทรัพยากร เช่นช่วงประมาณปี พ.ศ.2500 หรือก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1 มีกฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติทรัพยากรป่าไม้ขึ้นมา คือ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ที่ทำให้ภาครัฐเป็นตัวแสดงหลักในการจัดการทรัพยากร ส่วนประชาชนถูกจำกัดการเข้าถึงหรือเข้าถึงทรัพยากรเหล่านี้ได้ยากขึ้น

หลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงฉบับที่ 5 เป็นช่วงที่มีการใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมากทำให้เกิดความเสื่อมโทรมอย่างหนัก แล้วมีการขยายความเป็นเมืองของประชาชนมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ประกอบกับในวาระสิ่งแวดล้อมในเวทีโลกมีการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น เช่น ปี พ.ศ. 2535 มีการประชุมที่เมืองริโอเดอจาเนโร ได้มีอิทธิพลต่อการเกิด NGOs ด้านสิ่งแวดล้อม และมีสื่อมวลชนเกิดขึ้นมากมาย ขณะเดียวกันในประเทศไทยก็มีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการประเมินผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม และกลายเป็นกลไกที่สำคัญแต่ก็มีประเด็นถกเถียงที่มากมายในเชิงปฏิบัติเช่นกัน

ต่อมา ในยุคที่ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ที่ถูกขนานนามว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับการมีส่วนร่วม เพราะเกิดการรับรองสิทธิชุมชน ทำให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น มีช่องทางของการมีส่วนร่วม มีกลไกเกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น สถานการณ์การเมืองสิ่งแวดล้อมยิ่งเป็นไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้นในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2550 เพราะตัดคำว่า “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ออก ทำให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเกิดได้ทันที แต่แล้วกลับเกิดความชะงักงันในปี พ.ศ.2557 ที่เกิดเหตุการณ์รัฐประหาร จนกระทั่งมีรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2560 สถานการณ์การเมืองสิ่งแวดล้อมสำหรับภาคประชาชนกลับดูเหมือนแยลง แม้ว่าจะมีการรับรองสิทธิของประชาชนไว้ก็ตาม

สำหรับประเด็นที่เป็นความสำเร็จด้านการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย สรุปว่า เป็นเรื่องของมลพิษ พลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรรม และความยั่งยืน ยกตัวอย่างเช่น เรื่องมลพิษ มีทั้งในส่วนของความร่วมมือและความสำเร็จในการคัดค้านของภาคประชาชน เชิงความร่วมมือเช่น ในพื้นที่ของอ่าวอุดม จังหวัดชลบุรี ที่มีการทำธรรมนูญชุมชนของอ่าวอุดมขึ้นมา เกิดจากความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาคเอกชนในพื้นที่ว่า จะจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ร่วมกันอย่างไร แต่กว่าจะเกิดความร่วมมือได้นั้นคนในพื้นที่ก็ต้องเผชิญความยากลำบากมาอย่างยาวนานเช่นกัน ส่วนความสำเร็จในเชิงคัดค้านหรือเรียกร้องของภาคประชาชน เช่น การเรียกร้องของชาวบ้านที่คลิตี้เพื่อให้มีการเยียวยาในเรื่องของมลพิษจากโรงงานไฟฟ้า หรือความสำเร็จเช่นในกรณีของมาบตาพุด จังหวัดระยองที่มีการใช้กลไกทางรัฐธรรมนูญฟ้องร้อง 76 โครงการแล้วศาลมีคำสั่งให้ระงับโครงการนั้นไว้ก่อน

ความสำเร็จประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ มีทั้งในเชิงความร่วมมือและการคัดค้านเช่นกัน ในเชิงความร่วมมือ เช่น ประชาชนร่วมมือกับภาครัฐในโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ หรือทำโครงการในลักษณะที่คนอยู่ร่วมกันกับป่าจะอยู่ร่วมกันอย่างไร เช่น โครงการจอมป่าโดยมูลนิธิสืบนาคะเสถียรที่ได้ทำร่วมกับชุมชน มีการตั้งกติการ่วมกันว่าจะจัดให้พื้นที่ใดเป็นพื้นที่ฉนวน ที่ชุมชนจะเข้าไปใช้ประโยชน์ได้แต่จะต้องไม่รุกรานเข้าไปในเขตป่าที่ตกลงกันไว้ ส่วนความสำเร็จในมุมการคัดค้าน เช่น การคัดค้านของภาคประชาชนที่ไม่ให้มีการสร้างเขื่อนแก่นเสือดั้น สำหรับความสำเร็จด้านพลังงาน เช่น เรื่องพลังงานสีเขียวในพื้นที่ภาคใต้ในจังหวัดพังงาที่มีการขับเคลื่อน แม้ความสำเร็จยังอยู่เพียงช่วงเริ่มต้นแต่ถือเป็นนิมิตหมายที่ดี ขณะเดียวกันก็มีความสำเร็จในเชิงของการรวมตัวคัดค้าน เช่น ภาคประชาชนคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอก เป็นต้น

ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องเกษตรกรรม มีความสำเร็จในเรื่องของเกษตรอินทรีย์ซึ่งมีการลดใช้สารเคมีในภาคการเกษตรที่นำไปสู่ความยั่งยืนได้ ส่วนความสำเร็จในเรื่องของความยั่งยืน เช่น มีการพยายามแต่งตั้งพวกคณะกรรมการเศรษฐกิจหมุนเวียน หรือคณะกรรมการว่าด้วยเรื่องของความยั่งยืน ซึ่งในประเทศไทยมีการแต่งตั้ง แต่ในการขับเคลื่อนอาจต้องติดตามต่อไป

สำหรับอุปสรรคของการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน สรุปได้ว่ามีอุปสรรคในภาพรวม ภาครัฐ ประชาสังคม และวิชาการ ในเชิงภาพรวม มีการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ซึ่งส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรได้ยากมากขึ้น ในประเทศไทยเองยังขาดมุมมองในการพัฒนาที่เชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่ได้เป็นปัญหาเฉพาะในเชิงนโยบายเพียงอย่างเดียว แต่ในระดับประชาชนเองก็ยังมีมุมมองที่ไม่เชื่อมโยงมิติเหล่านี้เช่นกัน ในภาพรวมยังมีปัญหาระบบข้อมูลและองค์ความรู้ด้วย เพราะแต่ละภาคส่วนต่างมีข้อมูลคนละชุด เมื่อใช้ข้อมูลร่วมกันต่างอ้างข้อมูลของตนว่าถูกต้อง และสุดท้ายในภาพรวมประเทศไทยขาดพื้นที่ร่วมที่จะให้ทุกภาคส่วนมาปรึกษาหารือกัน แต่ละภาคส่วนต่างดำเนินการและมีข้อเสนอของกลุ่มตน จึงไม่เกิดการรับฟังความต้องการของภาคส่วนที่ต่างกันว่าทำอะไรบ้าง และต่างยอมรับซึ่งกันและกันได้เพียงใด

สำหรับอุปสรรคในภาครัฐเป็นอุปสรรคที่พบมากที่สุดในพื้นที่ของการเมืองสิ่งแวดล้อมก็ว่าได้ เป็นอุปสรรคในเรื่องของนโยบาย กฎหมาย และการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน เริ่มจากนโยบายประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย ในส่วนของกฎหมายมีปัญหาซ้ำซ้อนและทำให้การทำงานของหลายหน่วยงานมีความขัดแย้งกัน เช่น กฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องของการให้สิทธิในการมีที่ดินทำกินของกรมป่าไม้ มีการให้สิทธิพื้นที่ที่แตกต่างจากของกระทรวงเกษตรฯ หรือปัญหาเรื่องความจริงจังในการบังคับใช้นโยบายและกฎหมาย อย่างเช่น กรณีที่มีการเผาไร่อ้อยทำให้เกิดฝุ่นควัน ปัญหานี้ยังคงวนกลับมาซ้ำ ๆ เพราะภาครัฐยังไม่มีความจริงจังในการบังคับใช้กฎหมายมากพอ ส่วนปัญหาในเรื่องของการบูรณาการระหว่างหน่วยงานอย่างเช่น หน่วยงานหนึ่งไม่มีบทบาทหน้าที่ในการที่จะไปลงโทษหรือว่าบังคับใช้ ขณะที่อีกหน่วยงานมีบทบาทแต่กลับไม่ดำเนินการ เป็นต้น

สำหรับอุปสรรคในด้านของภาคประชาสังคม พบว่า ยังขาดความเข้มแข็ง ทั้งในเชิงขององค์ความรู้ และการรวมตัว เนื่องจากว่าส่วนใหญ่การรวมตัวของภาคประชาชนจะเกิดเมื่อได้รับผลกระทบ ไม่ได้มีการรวมตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อจะปรึกษาหารือหรือเตรียมพร้อมในการจัดการสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง ยังขาดแหล่งทุนในการสนับสนุนที่จะทำกิจกรรมร่วมกันด้วย ในเชิงเป้าหมายขององค์กรของภาคประชาสังคมเองก็มีลักษณะกระจัดกระจาย เพราะประชาสังคมเป็นที่รวมของกลุ่มคนหลายกลุ่มจึงมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน ทำให้ทิศทางการเคลื่อนไหวไม่ชัดเจน นอกจากนี้ก็ภาคประชาสังคมยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการเมือง เพราะ ประชาสังคมด้านสิ่งแวดล้อมบางส่วนยังยอมรับระบอบเผด็จการ ซึ่งเป็นระบอบที่ค้านกับการเมืองสิ่งแวดล้อม สำหรับภาควิชาการมีอุปสรรค คือ นักวิชาการบางส่วนทำงานวิจัยให้กับเอกชนในรูปแบบที่มีค่าตอบแทนอยู่แล้ว อย่างเช่น การทำการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อให้โครงการผ่านไป

สำหรับกรณีที่เป็นประเด็นมาอย่างยาวนานและต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน 3 อันดับแรก เป็นประเด็นมลพิษ ทรัพยากรธรรมชาติ และความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ประเด็นมลพิษเป็นเรื่องของฝุ่นควัน อย่าง PM 2.5 ซึ่งจะเป็นปัญหาในเขตเมือง หรือในชนบทบางแห่งที่มีการเผาไร่อ้อย เป็นวิกฤตเพราะจัดการได้ยากเกี่ยวข้องกับแหล่งกำเนิดหลายแหล่ง และหน่วยงานที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องก็มีหลายหน่วยงาน อีกทั้งองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ในประเทศไทยยังไม่เพียงพอ นอกจากนี้ ชยะก็จะ เป็นวิกฤตด้วยเช่นกัน เพราะเป็นปัญหาที่เป็นภัยเงียบที่ทุกคนขาดความตระหนัก

สำหรับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ สรุปว่ามีวิกฤตในเรื่องของทรัพยากรป่าไม้และน้ำ พื้นที่ป่าไม้ส่วนใหญ่กำลังถูกบุกรุก ที่รัฐเองยังไม่มีแนวทางในการบริหารจัดการว่าจะ เป็นรูปแบบไหน ส่วนทรัพยากรน้ำเป็นวิกฤตตรงที่จะบริหารจัดการได้ยากขึ้น แม้ว่าภาครัฐจะมีการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำทั้งขนาดเล็กหรือใหญ่ แต่การบริหารจัดการเพื่อผู้ใช้น้ำแต่ละภาคส่วนทั้งภาคธุรกิจ ภาคประชาชน และภาคอุตสาหกรรมก็จะมีบทบาทมากขึ้น

สำหรับประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่เป็นวิกฤต ได้แก่ กฎหมายและกลไกต่าง ๆ เช่น พ.ร.บ. ชุมชนฯ มีลักษณะจำกัดสิทธิและการมีส่วนร่วม ทำให้การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของกลุ่มประชาสังคมถูกจำกัด แม้รัฐธรรมนูญให้สิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วม แต่กฎหมายระดับรองกลับออกมาจำกัดสิทธิ หรือวิกฤตกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ที่ทั้งเชิงกระบวนการและเนื้อหายังถูกบิดเบือนไปมากและจำเป็นต้องมีการทบทวนระบบใหม่ เพื่อให้มีกติกาที่ยุติธรรมและเป็นกลาง นอกจากนี้ มีวิกฤตเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรชายฝั่งและภัยพิบัติที่คนเข้าไปมีส่วนทำให้ภัยพิบัติมีความรุนแรงมากขึ้น หรือประเด็นความยั่งยืน ที่กำหนดทิศทางการพัฒนาของรัฐบาลในแต่ละยุคยังขาดความชัดเจนและขาดเสถียรภาพ

6.1.2 งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อม

จากงานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยจาก 3 ฐานข้อมูล ที่พบในช่วงระยะเวลา 30 ปี หากพิจารณาในช่วง 10 ปีแรก คือ ช่วงปี พ.ศ.2535 - 2544 พบงานวิจัยที่เน้นในการขับเคลื่อนในเรื่องของความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และเรื่องของความยั่งยืน ในช่วงปี พ.ศ.2545 จนถึงในปัจจุบันประมาณ 20 ปี ประเด็นยังคงเป็นเรื่องของความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ที่เพิ่มเข้ามาเป็นในเรื่องของประเด็นมลพิษ แสดงให้เห็นว่าประเด็นศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมาในภาพรวม มีความสอดคล้องกับการเคลื่อนไหวจริงที่ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่ม ในประเด็นที่ว่าอะไรเป็นวิกฤตเร่งด่วนและต้องได้รับการแก้ไข

ประเด็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมมีการศึกษาวิจัยในแง่ของกระบวนการการเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาชน การเมืองภาคประชาสังคม โดยที่มีการต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมเข้ามา โดยจะมีกรณีศึกษาต่าง ๆ อาทิเช่น กรณีศึกษาการขับเคลื่อนเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่อุดรธานี การขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวของชนพื้นต่อการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของชาติพันธุ์ปกากะญอที่แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ หรือการเคลื่อนไหวของประชาชนในจังหวัดระยอง สำหรับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ เป็นเรื่องของการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน ประชาชนที่เข้ามาขับเคลื่อนและเคลื่อนไหวเพื่อที่จะมาร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ทั้งทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ อาทิเช่น การขับเคลื่อนเรื่องการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ที่มีการพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำที่จังหวัดชัยภูมิ หรือการจัดการน้ำที่แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ หรือการเคลื่อนไหวในประเด็นของการทวงคืนผืนป่าที่จังหวัดเชียงใหม่ หรือการเคลื่อนไหวในกรณีเหมืองแร่โปแตชที่จังหวัดอุดรธานี หรือกรณีการเคลื่อนไหวของเขื่อนปากมูลที่จังหวัดอุบลราชธานี

ประเด็นที่พบว่ามีจำนวนงานวิจัยเท่า ๆ กันเป็นเรื่องมลพิษ ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวของบทบาทภาคประชาชน ประชาสังคมในการจัดการปัญหามลพิษต่าง ๆ ทั้งมลพิษทางน้ำ ทางอากาศ คือ การจัดการขยะและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ กรณีศึกษาอย่างเช่น การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมของภาคประชาชนในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเช่นกันในด้านการจัดการมลพิษ เช่น การศึกษากรณีฟ้องร้องคดีที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับนิคมอุตสาหกรรม หรือการศึกษาการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจรที่อำเภอ ดอยสะเก็ดที่จังหวัดเชียงใหม่

สำหรับประเด็นอื่น ๆ เช่น เรื่องพรรคการเมือง ที่ศึกษาการขับเคลื่อนนโยบายของพรรคการเมืองในด้านสิ่งแวดล้อม การศึกษาความร่วมมือระหว่างไตรภาคีของกรุงเทพมหานครในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม หรือการศึกษาวิจัยในเรื่องของความยั่งยืนที่เป็นโครงการวิจัยในลักษณะที่เป็นศึกษาวิจัยเรื่องเมืองนำอยู่ด้าน

สิ่งแวดล้อม เช่น กรณีศึกษาพื้นที่ที่ราชบุรี หรือมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ ที่เป็นการศึกษาในแง่ของการประเมินผลกระทบทั้งสิ่งแวดล้อมและสุขภาพไม่ว่าจะเป็น EIA และ EHIA ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติและต่อชุมชนโดยรอบที่อาศัยอยู่ หรือการศึกษาในเรื่องของพลังงาน ในประเด็นการเคลื่อนไหว การคัดค้านของโรงไฟฟ้าที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น โรงไฟฟ้าลิกไนท์ที่จังหวัดน่าน หรือจะเป็นกรณีโรงไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอกที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หรือโรงไฟฟ้าที่จังหวัดฉะเชิงเทรา หรือการศึกษาวิจัยในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่เป็นการศึกษาวิจัยในแง่ของการบริหารเมืองภายใต้ภาวะโลกร้อน โดยศึกษานโยบายที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะมีการขับเคลื่อนอย่างไร ประเด็นสุดท้ายที่พบเป็นเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ ในเชิงการขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของภาครัฐที่มีความร่วมมือระหว่างภาครัฐ

ตามกรอบประเด็นของ Fahey and Pralle (2016) งานวิจัยไทยยังขาดศึกษาในประเด็นระบบนิเวศและการเกษตรกรรม ขณะที่งานวิจัยต่างประเทศจากการค้นคว้าเอกสารด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศจาก 2 ฐานข้อมูล ได้แก่ ในช่วงปี ค.ศ. 2016 - ค.ศ. 2020 (พ.ศ. 2559 - พ.ศ. 2563) พบว่างานวิจัยต่างประเทศสามารถจัดเข้าตามกรอบของการวิจัยนี้ครบทั้ง 9 ประเด็น แต่งานวิจัยในต่างประเทศมีความหลากหลายจนมีประเด็นศึกษาที่ไม่ว่าจะจัดเข้ากับกรอบประเด็นสิ่งแวดล้อมได้ทั้งหมด และถูกจัดไว้ในประเด็นอื่น ๆ เป็นจำนวนมากถึง 39 เรื่อง งานวิจัยต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ ตามมาด้วยระบบนิเวศ และมีจำนวนบางส่วนเป็นประเด็นมลพิษ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืน พลังงาน เกษตรกรรม และภัยพิบัติทางธรรมชาติ ตามลำดับ

จากงานวิจัยต่างประเทศที่ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้จัดไว้ในกลุ่มอื่น ๆ อาจแบ่งประเด็นได้มากกว่า Fahey and Pralle (2016) กำหนดไว้ได้อีก 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมโลก ประเด็นนโยบายและการตัดสินใจในสิ่งแวดล้อม ประเด็นเรื่องวิธีการ ช่องทาง หรือแพลตฟอร์มใหม่ ๆ ในส่วนประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมโลก เป็นประเด็นที่กล่าวถึงการเคลื่อนไหวของตัวแสดงในระดับประเทศต่อประเด็นสิ่งแวดล้อม เช่น Being There: International Negotiations as Study Sites in Global Environmental Politics (O'Neill and Haas, 2019) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์การเกิดขึ้นหรือสถานการณ์ภาวะฉุกเฉินในการเจรจาต่อรองระหว่างประเทศสำหรับประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมโลก หรือ Latent Influence Networks in Global Environmental Politics (Campbell, Marrs, Böhmelt, Fosdick, and Cranmer, 2019) ที่ศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายอิทธิพลที่ซ่อนเร้นหรือแอบแฝงในด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมโลก เป็นต้น

ประเด็นนโยบายและการตัดสินใจในสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจทางนโยบายสิ่งแวดล้อมของรัฐบาลโดยรวมที่ไม่ว่าจะระบุประเภททรัพยากรได้ เช่น Tracking Presidents and Policies: Environmental Politics from Lula to Dilma (Hochstetler, 2017) ศึกษาเกี่ยวกับการทดสอบและวิเคราะห์นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในบราซิลในช่วงการบริหารของประธานาธิบดีสามสมัย ระหว่างปี ค.ศ. 2003 - 2014 หรือเรื่อง Domestic Politics and the Formation of International Environmental Agreements (Marchiori et al., 2017) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการตรวจสอบผลกระทบของการเมืองในประเทศต่อนโยบายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ เป็นต้น

และประเด็นเรื่องวิธีการ ช่องทาง หรือแพลตฟอร์มใหม่ ๆ ต่อการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปด้วยการใช้ช่องทางโซเชียลมีเดีย การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนใหม่ ๆ ด้านสิ่งแวดล้อม หรือการกระตุ้นคนรุ่นใหม่และอาสาสมัครให้เข้าสู่การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม เช่น เรื่อง Citizen Science and the Politics of Environmental Data (Kuchinskaya, 2019) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการ

ใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์ภาคพลเมืองและการเมืองสิ่งแวดล้อมของอาสาสมัครในการติดตามในเรื่องของการปนเปื้อนของรังสี เรื่อง Mediated Intersections of Environmental and Decolonial Politics in the No Dakota Access Pipeline Movement (Deem, 2019) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการประท้วงหรือการต่อต้านทางการเมืองสิ่งแวดล้อมในรูปแบบดิจิทัล ด้วยการร่วมกันเคลื่อนไหวผ่านช่องทางออนไลน์ และตีแผ่ หรือ เรื่อง "We need to make our voices heard": Claiming Space for Young People's everyday Environmental Politics in Northern Finland (Kettunen, 2020) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมของคนรุ่นใหม่ในประเทศฟินแลนด์ เป็นต้น

6.2 วิเคราะห์องค์ความรู้การเมืองสิ่งแวดล้อมที่สำรวจได้กับการเคลื่อนไหวจริง

6.2.1 เชียงประเด็น

งานวิจัยไทยกับวิวัฒนาการการเมืองสิ่งแวดล้อมไทย

การวิเคราะห์ส่วนนี้เพื่อตอบคำถามว่า งานวิจัยไทยกับข้อค้นพบวิวัฒนาการการเมืองสิ่งแวดล้อมไทยมีความสอดคล้องกันหรือไม่ อย่างไร จากการสืบค้นงานวิจัยไทยจากฐานข้อมูลทั้งสามฐานแม้ไม่จำกัดปีพิมพ์แต่กลับพบย้อนหลังมากที่สุดคือปี พ.ศ.2539 ขณะที่วิวัฒนาการการเมืองสิ่งแวดล้อมจากข้อค้นพบที่ได้จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มอาจย้อนหลังได้ไกลกว่านั้น การวิเคราะห์ในส่วนนี้ขอวิเคราะห์ตั้งต้นจากข้อค้นพบในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม แล้ววิเคราะห์ความสอดคล้องกับงานวิจัยที่สืบค้นได้ แบ่งออกเป็นช่วงรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 รัฐธรรมนูญ 2550 และ รัฐธรรมนูญ 2560

ช่วงรัฐธรรมนูญ 2540 – 2549 จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มมีประเด็นการเคลื่อนไหวด้านทรัพยากร พลังงาน การเกษตร และยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ขณะที่งานวิจัยไทยในช่วงนี้ที่พบ 11 ชิ้น ส่วนใหญ่ (4 ชิ้น) เป็นประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน เช่น การเมืองของการเสนอภาพตัวแทนในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชาวม้ง (ตรีญา โทตระกูล, 2546) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี (วิเชียร บุราณรักษ์, 2548) หรือการเมืองของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย กรณีสมัชชาคนจน (ประภาส ปันตบแต่ง, 2540) เป็นต้น ซึ่งเป็นการศึกษาว่าพื้นที่ที่ศึกษานั้น มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนอย่างไร มีปัจจัยใดบ้างเข้ามากระทบ หรือทำให้เกิดการพัฒนาขบวนการภาคประชาชน ซึ่งมีความสอดคล้องกันกับผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านว่า ช่วงตั้งแต่รัฐธรรมนูญ 2540 ประชาชนมีความตื่นตัวและองค์กรภาคประชาสังคมด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจำนวนมากในช่วงนี้ จึงเป็นเหตุผลว่าม้งงานวิจัยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของประชาชนหลายชิ้น

แม้การวิจัยในประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อมจะมีความสอดคล้องระหว่างข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มในภาพกว้าง แต่หากพิจารณารายละเอียดผลจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม พบว่าจุดสำคัญของวิวัฒนาการช่วงนี้คือสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ที่ได้ให้เจตนากรณีสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มองค์กร และกลไกที่เปิดช่องทางการเคลื่อนไหวมากขึ้น ทำให้เกิดความตื่นตัวของภาคพลเมือง สิทธิในการเรียกร้อง สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการตื่นตัวของภาคประชาสังคม นอกจากนี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้เกิดขึ้นชัดเจนแล้วในช่วงนี้ ดังผู้ให้สัมภาษณ์ยกตัวอย่างการสร้างเขื่อนซึ่งยังมีความขัดแย้งในการจัดทำประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมกรณีเขื่อนแม่วงก์ แต่งานวิจัยในช่วง พ.ศ.2540-2549 ในประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อมกลับยังไม่ม้งงานวิจัยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของประชาชนที่ยึดโยงกับสิทธิและการมีส่วนร่วมตาม

รัฐธรรมนูญ เพื่อชี้ให้เห็นว่ากลไกเหล่านั้นได้ยังผลในเชิงปฏิบัติมากน้อยเพียงใด รวมทั้ง ยังไม่มีงานวิจัยเพื่อวิเคราะห์กลไกที่สำคัญอย่างการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้ด้วย

เป็นที่น่าสนใจว่าช่วงนี้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ได้ระบุเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนชัดเจนนักในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมช่วง พ.ศ.2540-2549 งานวิจัยด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน (3 ชิ้น) พบในลำดับรองลงมาจากประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความพร้อมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานโครงการเมืองนำอยู่ด้านสิ่งแวดล้อม จังหวัดราชบุรี (อุบล จันทร์เพชร, 2543) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม: โครงการเมืองนำอยู่ เทศบาลบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี (วารุณี พิมพ์, 2545) และสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: จากจารีตปฏิบัติสู่การปฏิรูปการเมืองไทย (สุภาวดี แก้วประดับ, 2546) ซึ่งงานวิจัยสองชิ้นแรกเป็นการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่จะส่งผลต่อความเป็นเมืองนำอยู่ ขณะที่งานวิจัยชิ้นที่สามเป็นการศึกษาแนวทางที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างชัดเจนมากกว่าสองชิ้นแรก แม้ยังไม่ชัดเจนว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามเป้าหมาย SDGs หรือไม่ก็ตาม โดยศึกษาแนวคิดสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่ามีผลหรือไม่อย่างไรในทางปฏิบัติ

ประเด็นด้านพลังงาน ผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวถึงในวิวัฒนาการเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้ว่ามีการตื่นตัวด้านพลังงานอย่างชัดเจนที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อให้ได้พลังงาน เช่น การทำให้พลังงานเป็นของรัฐ หรือการเคลื่อนไหวโซลาร์เซลล์ในช่วงหลังปี พ.ศ.2545 รวมทั้งมีการเคลื่อนไหวของผู้ได้รับผลกระทบจากประเด็นพลังงาน ซึ่งประเด็นพลังงานถือว่ายังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกันอยู่ในช่วงนี้ ได้แก่ เรื่องการเมืองเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (อารีย์วรรณ ทัดตะศิริ, 2543) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความคิดเห็นทำให้โครงการโรงไฟฟ้านี้ล่าช้าออกไป และพบว่าการขาดการรับฟังจากประชาชนมีผลให้การตัดสินใจดำเนินโครงการต้องล่าช้าออกไป

สำหรับประเด็นด้านทรัพยากรและการเกษตร จากผู้ให้สัมภาษณ์พบการเคลื่อนไหวในช่วง พ.ศ.2540-2549 ในเรื่องของทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรทางทะเล สิทธิที่ดินทำกินในเขตป่าไม้ และทรัพยากรแร่ ยกตัวอย่างเช่น การเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน ในพื้นที่ฝั่งทะเลอ่าวไทยและอันดามัน กรณีของกะเหรี่ยงบางกลอยที่ถูกอพยพออกจากที่ดินที่เคยอยู่ อันเนื่องมาจากโครงการทางคืนผืนป่า การเคลื่อนไหวกรณีทรัพยากรแร่โปรแตสในภาคอีสาน การปรับตัวเรื่องการเกษตรอย่างการทำเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรกรรมธรรมชาติที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนที่มีการเคลื่อนไหวเชิงปฏิบัติการมากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา แต่กลับพบว่า งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้ที่เฉพาะเจาะจงประเภททรัพยากรหรือการเกษตรกรรมและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำยังไม่มี พบเพียงงานวิจัยประเภทอื่นซึ่งไม่สอดคล้องกับข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ (3 เรื่อง) ได้แก่ เรื่องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนในเขตชั้นนอกของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล: ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (อารีรัตน์ วชิรเสรีชัย, 2539) ศึกษาเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตชั้นนอกของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เรื่องนโยบายของพรรคการเมืองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนพึงพอใจ กรณีศึกษา คุรุระดับมัธยมศึกษา จังหวัดระยอง (จันทรา เกิดมี, 2542) ศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อนโยบายพรรคการเมืองด้านสิ่งแวดล้อม และศึกษาปัจจัยที่มีต่อความพึงพอใจและการมีส่วนร่วม และเรื่องปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคมของนักการเมืองท้องถิ่นกับบทบาทการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพในเขตเทศบาลตำบล จังหวัดสุพรรณบุรี (รัตนา แสงสว่างโชติ, 2549) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพของนักการเมืองท้องถิ่น

ช่วงรัฐธรรมนูญ 2550 – 2559 พบประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร พลังงาน ความยั่งยืน และมลพิษ ส่วนงานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมที่สืบค้นได้ในช่วงนี้มี 13 ชิ้น สำหรับโดยประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อม มีจุดเน้นสำคัญที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 ได้ให้สิทธิและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนเกิดขึ้นได้ทันที เนื่องจากถ้อยคำ “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ถูกตัดออกไป เป็นผลให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิได้ทันทีโดยไม่ต้องรอกฎหมายระดับพระราชบัญญัติบังคับใช้ ดังกรณีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในคำวินิจฉัยที่ 3/2552 ที่ระบุว่าสิทธิตามรัฐธรรมนูญเมื่อบัญญัติแล้วมีผลบังคับ ดังกรณีฟ้องร้องโครงการในมาบตาพุด ใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมาตรา 61 วรรค 2 ซึ่งเป็นคดีเกี่ยวกับการใช้สิทธิในชุมชนในปกป้องสิทธิในทรัพยากร จนสุดท้ายมีคำสั่งศาลปกครองที่ระงับ 76 โครงการในมาบตาพุด ซึ่งถือว่าเป็นการยกระดับความเข้มแข็งการเมืองภาคประชาชนในเรื่องสิ่งแวดล้อม ขณะที่งานวิจัยด้านยุติธรรมสิ่งแวดล้อมมีเพียง 1 ชิ้น ได้แก่ ผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาผู้หญิงปกากะเอยคนหนึ่งในการเคลื่อนไหวกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (ลิดาพรรณ จันทร์พิมานสุข, 2550) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้านสิ่งแวดล้อมของสตรี ซึ่งคนมักมองว่าไม่มีบทบาททางการเมืองหรือพื้นที่สาธารณะ และพบว่ากรณีเคลื่อนไหวกลุ่มเกษตรกรทำให้สตรีในชุมชนมีความตื่นตัวในปัญหาทั้งของตนเองและปัญหาสังคมมากขึ้น ทำให้มีความรู้และกล้าแสดงออกมากขึ้นโดยการไปเรียกร้องยังสถานที่ราชการ ซึ่งการศึกษานี้อาจยังไม่ได้เป็นการศึกษาที่เชื่อมโยงกับสิทธิการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนนัก

ประเด็นการเคลื่อนไหวด้านทรัพยากรด้านทรัพยากรป่าไม้ แร่ และน้ำ มีความเชื่อมโยงกับการเมืองอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังจากรัฐประหาร พ.ศ.2557 รัฐบาล คสช. มีโครงการทวงคืนผืนป่าทำให้ต้องอพยพชาวบ้าน แม้จุดเริ่มต้นมาจากแผนแม่บทป่าไม้ในปี พ.ศ.2529 แต่ในช่วงนี้เมื่อมีการรัฐประหารและรัฐบาล คสช. เขาก็ทำให้นโยบายนี้มีความเข้มข้นมากขึ้น หรือการขุดเจาะปิโตรเลียมในภาคอีสานช่วงของรัฐบาล คสช. ปี พ.ศ.2557 จนเกิดการประท้วง ประเด็นแร่โปรแตสมีการต่อสู้ในหลายพื้นที่ เช่น อุดรธานี ชัยภูมิ และสกลนคร ซึ่งต่อสู้กับทุนจีน ส่วนทรัพยากรน้ำ ยังคงมีการเคลื่อนไหวเรื่องการสร้างและต่อต้านการสร้างเขื่อนอย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้ชัดจากแผนแม่บทในการจัดการน้ำ 3.5 แสนล้าน ที่มีการจัดเวทีทั่วประเทศเป็นการจัดการน้ำทั้งระบบทั้งการสร้างเขื่อน คลอง แอ่งน้ำอื่น ๆ และการผันน้ำ กรณีนี้เป็นเหตุผลหนึ่งที่คุณยิ่งลักษณ์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ถูกโจมตีอย่างหนัก ขณะที่งานวิจัยในประเด็นทรัพยากรช่วงนี้มีความเจาะจงตามประเภททรัพยากรมากขึ้น โดยพบงานวิจัยที่อาจแบ่งตามประเภททรัพยากรได้จำนวน 6 ชิ้น มีงานวิจัยสามชิ้นเป็นการศึกษาทรัพยากรที่มีความสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ คือ ทรัพยากรแร่และทรัพยากรน้ำ ได้แก่ เรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี (ฐากร สรวงศิริ และมณีนัย ทองอยู่, 2553) ศึกษาเกี่ยวกับเงื่อนไขที่นำมาสู่การก่อเกิดและการเติบโตของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี และยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี และเรื่องพลวัตการเคลื่อนไหวและการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล (พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557) ที่ศึกษาเกี่ยวกับพลวัตในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านปากมูล และวิเคราะห์แนวทางในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชน และเรื่องนักสิ่งแวดล้อมที่รู้จัก: สิ่งประดิษฐ์สร้างทางการปกครองเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (เบญจวรรณ อุโฆษมาย์ และสุรวุฒิ ปัดโรสง, 2558) ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างนักสิ่งแวดล้อมจากแนวคิดชีวิตการเมือง เพื่อสร้างความเป็นนักสิ่งแวดล้อม ศึกษาจากคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านกลาง ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ส่วนงานวิจัยอีกสามชิ้นมีเพิ่มเติมในทรัพยากรนอกเหนือจากที่พบจากการสัมภาษณ์ คือ การศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำและทรัพยากรทางทะเล ได้แก่ เรื่องการเมืองของพื้นที่ธรรมชาติในท้องถิ่นภายใต้วาระนโยบาย

สิ่งแวดล้อมโลก ทัศนศึกษา พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศในประเทศไทย (สุชาติ วัฒนา, 2550) ศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำท้องถิ่น จังหวัดเชียงราย และจังหวัดกระบี่ ว่าถูกนำไปเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำโลกอย่างไร และโดยสถาบันใด เรื่องรูปแบบการเมืองภาคประชาชนด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของกลุ่มพื้นที่บ้านเขตเลเส (สี่) บ้าน จังหวัดตรัง (ปิยาณีย์ เพชรศรีช่วง, 2557) ที่ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการเมืองภาคประชาชนในการปกป้องทรัพยากรชายทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน และเรื่องอันดามัน: ความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม การเมืองเรื่องความรู้และความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2559) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรมและสุขภาวะของชาวประมงพื้นบ้าน อย่างไรก็ตามงานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วง พ.ศ.2550-2559 ในประเด็นทรัพยากรจะมีอยู่หลายชิ้น แต่ยังเป็น การศึกษาการเคลื่อนไหวในระดับประชาชนที่ยังขาดการเชื่อมโยงกับรัฐและศึกษาในพื้นที่เฉพาะที่เป็นหน่วยย่อย ขณะที่ประเด็นที่พบจากการสัมภาษณ์จะเป็นการตัดสินใจในระดับนโยบายที่กระทบต่อหลายภาคส่วน แต่ยังไม่ได้รับการค้นหาคำตอบ เช่น โครงการทวงคืนผืนป่าได้ทำให้เกิดผลกระทบต่อภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างไร มีความคุ้มค่าและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้จริงหรือไม่อย่างไร แผนแม่บทในการจัดการน้ำ 3.5 แสนล้าน หรือแผนบริหารจัดการน้ำของประเทศไทยมีพัฒนาการมาอย่างไร เกิดจากการตัดสินใจร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ หรือไม่อย่างไร เป็นต้น

ประเด็นพลังงาน แม้รัฐธรรมนูญจะเปิดกว้างให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่เมื่อสถานการณ์การเมืองพลิกผันไปสู่การรัฐประหาร ทำให้การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมถูกจำกัดอีกครั้ง ด้วยกลไกคำสั่งมาตรา 44 ตามรัฐธรรมนูญฯ ช่วงราว พ.ศ.2557 ทำให้มีประกาศหรือคำสั่ง คสช. ออกมาจำนวนมาก ประกาศเหล่านี้เป็นผลให้มีการควบคุมถึงในระดับจังหวัดทำให้การขับเคลื่อนของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมมีข้อจำกัด ยกตัวอย่างเช่น คำสั่งหัวหน้า คสช. 4/2559 เรื่องโรงไฟฟ้าและโรงงานจัดการขยะ ยกเว้นการบังคับใช้ผังเมืองกับโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพลังงานไฟฟ้า ทำให้ผังเมืองเดิมที่เกิดจากข้อตกลงของชุมชนและเป็นไปตามหลักผังเมืองถูกเปลี่ยนไป การยกเว้นทำให้สามารถสร้างโรงไฟฟ้าซึ่งอาจเกิดผลกระทบต่อชุมชนและยังเป็นปัญหาต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2559 – 2564 งานวิจัยประเด็นพลังงานที่พบในประเทศไทยช่วงนี้มีจำนวน 1 ชิ้น ได้แก่ เรื่องการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน ต่อโครงการโรงไฟฟ้าลิกไนต์หงสา (รุ่งทิวา นักเพชร, 2556) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดน่าน พบว่า ปัจจัยที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหว คือ ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในโครงการทั้งที่อาจได้รับผลกระทบ จึงมีการเคลื่อนไหวผ่านการประชุม การรวมตัว ตลอดจนการยื่นหนังสือเรียกร้องต่อรัฐ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะเห็นได้ว่างานวิจัยยังเป็นการศึกษาการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเช่นกัน หากแต่ในความเป็นจริงแล้วประเด็นพลังงานจากการสัมภาษณ์ที่พบในช่วงนี้มีความยึดโยงกับการตัดสินใจของรัฐในสถานการณ์การเมืองที่ไม่ปกติ จึงเป็นคำถามต่อการศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นพลังงานว่า การตัดสินใจในประเด็นพลังงานในภาวะการเมืองที่ปกติและไม่ปกติต่างกันอย่างไรบ้าง ทั้งในเชิงระยะเวลา จำนวนโครงการ พื้นที่ และภาคประชาชนที่ได้รับผลกระทบ และการตัดสินใจในภาวะการณ์ทั้งสองแบบกระทบกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและสภาพลักษณะในเวทีโลกอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อให้มีงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่สะท้อนการเมืองสิ่งแวดล้อมในแต่ละช่วงและเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการเมืองไม่ปกติ

ประเด็นความยั่งยืน พบว่า ในช่วงรัฐประหารหลังปี พ.ศ.2557 การลงทุนทางเศรษฐกิจยิ่งเปิดกว้างมากขึ้น แม้ยุคก่อนหน้านั้นนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยนำสิ่งแวดล้อมเสมอ กรณีที่พบช่วงนี้เช่น กลุ่ม

ชาวบ้านทำการประท้วงหลังจากถูกอพยพจากพื้นที่ที่ถูกประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนขึ้นมาที่แม่สอด หรือเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ซึ่งเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเคลื่อนไหวในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับทุนนิยมโลกด้วย กรณีนี้แสดงให้เห็นความต่อเนื่องของการเน้นพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงยุคนี้ยังคงขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตัดสินใจต่อการตัดสินใจพื้นที่ ซึ่งจะทำให้การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนยังเป็นไปในลักษณะขัดแย้งกับภาครัฐ การมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐอาจไม่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งเรื่องโครงการโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ที่ภาคใต้มีความยั่งยืนเพียงใด การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจตะวันออกหรือ EEC ก็ถูกตั้งคำถามเรื่องของการพัฒนาที่ยั่งยืนตามกรอบ SDGs ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นความยั่งยืนที่พบมี 1 ชิ้น ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อความหลากหลายทางชีวภาพของธุรกิจโรงแรม (นิศามาศ เลหารัตนานิรัญ, กฤษ จรินทร์, และบรรพต วิรุณราช, 2559) ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อความหลากหลายทางชีวภาพของธุรกิจโรงแรม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติสำหรับธุรกิจโรงแรมที่ให้ตระหนักถึงความสำคัญของความรับผิดชอบต่อทรัพยากร ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ซึ่งถือว่าเป็นงานวิจัยที่ตอบโจทย์สามเสาหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Elder and Olsen, 2019, p.70) อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้เป็นการศึกษาระดับย่อยเฉพาะกลุ่มซึ่งยังไม่สอดคล้องในรายละเอียดข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ที่พบประเด็นการตัดสินใจทางนโยบายที่ไม่น่าจะสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน และยังไม่ได้ควรวรรณเอาทุกภาคส่วนเข้าไปสู่กระบวนการตัดสินใจด้วย ซึ่งเป็นคำถามที่น่าสนใจต่อไปว่าการตัดสินใจพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศที่สำคัญอย่าง EEC หรือพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษได้มีการกระบวนการตามความหมายของการเมืองสิ่งแวดล้อมหรือไม่อย่างไร เป้าหมายและแนวทางยังผลให้เกิดความสมดุล (Level of harmony) ตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ SDGs อย่างไร (Boas et al., 2016, p.459) และหากจะต้องมีการพัฒนาเศรษฐกิจในแบบเดียวกันนี้ รัฐบาลและแต่ละภาคส่วนจะต้องทำอะไรอย่างไรเพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกัน

สำหรับประเด็นมลพิษสิ่งแวดล้อม ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงเพียงเล็กน้อยว่า ยังมีความรุนแรงมากเช่นกัน เช่น กรณีแม่เกาะ จังหวัดลำปาง แต่ไม่ได้มีการกล่าวถึงในรายละเอียดมากนัก เพราะเห็นว่ายังคงเป็นปัญหาที่ต่อเนื่อง ขณะที่งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นมลพิษ พบ 3 เรื่อง มีหนึ่งเรื่องที่สอดคล้องกับข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ ได้แก่ เรื่องบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เกาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ในอำเภอแม่เกาะ จังหวัดลำปาง (สินทพ มั่นคง, 2552) ที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาท ปัจจัย ปัญหา และเสนอแนวทางส่งเสริมบทบาทการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์แม่เกาะ ส่วนอีกสองเรื่องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเสียในลำคลองและจัดการขยะในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เรื่องการเมืองของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณี โครงการคลองสวยน้ำใส (สุทธบท ชื่อมาก, 2554) และเรื่องการนำนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติวิเคราะห์ การจัดการขยะของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอำนาจเจริญ (ขวัญฤดี จันทิมา, 2557) นอกจากนี้ ยังพบงานวิจัยในประเด็นอื่น ได้แก่ เรื่องพรรคการเมืองไทยกับนโยบายสิ่งแวดล้อม (ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์, 2558) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการก่อตัวและกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในพรรคการเมืองไทย วิเคราะห์บทบาทพรรคการเมือง และผลการนำนโยบายไปปฏิบัติของพรรคการเมืองไทย

ช่วงรัฐธรรมนูญ 2560 – 2564 พบการเคลื่อนไหวด้านทรัพยากรด้านป่าไม้และน้ำ รวมทั้งยุติธรรมสิ่งแวดล้อมที่ช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในสิ่งแวดล้อมมีความซับซ้อนและถูกจำกัดมากขึ้น ส่วนงานวิจัยที่พบมี 24 เรื่อง ซึ่งมีการทำวิจัยในขอบเขตที่มากกว่าข้อค้นพบที่ได้จากการสัมภาษณ์ กล่าวคือ

นอกเหนือจากประเด็นทรัพยากรและยุติธรรมสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังมีงานวิจัยในประเด็นมลพิษ ความยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ภัยพิบัติ และประเด็นอื่น ๆ

สำหรับข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มในประเด็นทรัพยากรป่าไม้ มีการออกกฎหมายใหม่ว่าด้วยเรื่องป่าไม้ เช่น พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2562 ที่มีมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการอนุญาตให้คนใช้ประโยชน์จากป่าและอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้ หรือการปลดล็อกการตัดไม้หวงห้ามในที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนตามพระราชบัญญัติป่าไม้ ในมาตรา 7 หรือการออกกฎหมายป่าชุมชนที่ได้มีการต่อสู้มาอย่างยาวนาน ที่นำชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการ สำหรับประเด็นทรัพยากรน้ำ มีความพยายามบูรณาการหน่วยงานภาครัฐด้วยการออกพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2561 เพื่อแก้ไขปัญหาปัญหาน้ำท่วมหรือภัยแล้งซ้ำซาก ตลอดจนปัญหาทรัพยากรน้ำเชิงพื้นที่ ขณะทำงานวิจัยในช่วงนี้ ในประเด็นทรัพยากรมี 5 ชิ้น โดยมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคพลเมืองต่อการทวงคืนผืนป่าดอยสุเทพ (วินิจ ฝาเจริญ และรุจาตล นันทชาธิ์, 2563) ทรัพยากรน้ำ ได้แก่ การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี (ประพิศ จันทร์มา, 2563) นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นทรัพยากรแร่ ได้แก่ เรื่องการบริหารปกครองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับข้อสังเกตกรณีเหมืองแร่โปแตชอาเซียน จังหวัดชัยภูมิ (จักรกฤษ กุฑมาศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560) หรือการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นทรัพยากรในภาพรวม ได้แก่ เรื่องกระบวนการสร้างกลไกการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนโดยใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น (นิยาม ยากรณ์, กฤษฏา บุญชัย, และทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ, 2562) ที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อเป็นกลไกการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน และเงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย และการเมืองต่อการผลักดันข้อบัญญัติท้องถิ่น เห็นได้ว่า งานวิจัยด้านสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้มีความพยายามยึดโยงกับโครงสร้าง นโยบาย หรือกฎหมายมากขึ้น เช่น งานวิจัยของประพิศ จันทร์มา (2563) ที่ศึกษาการพัฒนาแหล่งน้ำลุ่มน้ำชีตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี หรือ นิยาม ยากรณ์, กฤษฏา บุญชัย, และทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ (2562) ที่ศึกษากระบวนการสร้างกลไกการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนโดยใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น ซึ่งต่างจากงานวิจัยช่วงก่อนหน้าที่ไม่สามารถแบ่งประเภททรัพยากรได้ชัดเจน หรือไม่ก็เป็นการศึกษาในเชิงการเคลื่อนไหวของประชาชนต่อการจัดการทรัพยากรประเภทนั้น ๆ

ประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อมในช่วง พ.ศ.2560 เป็นต้นมา มีความเกี่ยวพันกับเรื่องสิทธิและการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2560 โดยสิทธิและการมีส่วนร่วมในประเด็นสิ่งแวดล้อมของภาคประชาชนถูกเขียนไว้ในหมวดว่าด้วยหน้าที่ของรัฐ แสดงว่าประชาชนทำหน้าที่เพียงเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่รัฐจัดแต่ไม่ได้มีส่วนร่วมในฐานะเป็นเจ้าของทรัพยากร รวมทั้งช่องทางการมีส่วนร่วมมีความยุ่งยากมากขึ้นด้วย เพราะการทำหน้าที่ของรัฐนี้ไปโยงกับขั้นตอนการเรียกร้องสิทธิ ที่ประชาชนต้องไปร้องต่อหน่วยงาน ผ่านผู้ตรวจการ ผ่านคณะกรรมการ ไปสู่ศาลรัฐธรรมนูญ ตาม พ.ร.บ.จัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ จึงมีความซับซ้อนและยุ่งยาก ต่างจากสิทธิในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2550 ที่รับรองสิทธิและประชาชนสามารถอ้างสิทธิในการมีส่วนร่วมจัดการสิ่งแวดล้อมกับรัฐได้เลย งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในช่วงนี้ในประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อมพบมากที่สุด 8 ชิ้น ซึ่งยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเชิงการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนอยู่เหมือนกับช่วง พ.ศ. 2540-2549 เช่น ขบวนการต่อต้านโครงการรัฐในภาคใต้: วิถีชีวิตหรือโอกาสด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน (เบญจวรรณ อุปษมา, 2562) หรือชนพื้นเมืองกับการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของปกากะญอ พื้นที่แม่แจ่ม (ประสิทธิ์ ลีปรีชา และกนกวรรณ มีพรหม, 2562) อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน (กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว, สุชาติ ศรียารัตน์, ประภาส ปันตบแต่ง, และ

พินิจ ลากธนานนท์, 2563; กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว, 2560) มีการศึกษาเกาะเกี่ยวกับโครงสร้างที่จับต้องได้ โดยศึกษาพลวัตการเคลื่อนไหวของประชาชนที่เชื่อมโยงกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2540 และ ฉบับ 2550 เช่นเดียวกับงานวิจัยอีกหลายชิ้นในช่วงนี้ที่มีการวิจัยเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จำนวน 4 ชิ้น ได้แก่ การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ประสิทธิภาพเชิงกระบวนการของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการด้านบริการชุมชนและที่พักอาศัยในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมา (จิราภรณ์ ปิ่นวิเศษ, 2561) การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพระหว่างประเทศไทยและต่างประเทศ (คนางค์ คันธมธุรพิจน์, กานดา ปิยจันทร์, และสุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, 2561) การตัดสินใจเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออกและการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (โสภณพิสุทธิ์ จิตจำ และสภาพร สระมาลี, 2563) เรื่องปัญหาทางกฎหมายในระบบรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (วนิดา พรหมหล้า, 2564)

นอกจากนี้ ประเด็นมลพิษ ความยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ภัยพิบัติ และประเด็นอื่น ๆ แม้ยังมีการศึกษาวิจัยในประเด็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในแบบเดียว ๆ หรือศึกษาเกี่ยวกับความตระหนักหรือความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการมลพิษ แต่มีงานวิจัยไม่น้อยที่พยายามศึกษาในเชิงนโยบาย โครงสร้าง หรือกลไก เช่น ประเด็นมลพิษ เรื่อง กลไกทางสังคมเพื่อผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษา การฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมของมาตาพุด (เคนซูกะ ยามาคุชิ, อนุธรรม พิทักษ์ธานี, สุรศักดิ์ โจธาวร, มนัสกร ราชกรกิจ, และวิลาศ นิตวีฒนานนท์, 2563) ประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เรื่อง นโยบายการบริหารเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก ด้วยนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร (สุมน ฤทธิกัน, 2562) หรือประเด็นภัยพิบัติ เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการภัยพิบัติดินโคลนถล่มของหน่วยงานรัฐในพื้นที่ภาคใต้ (กฤษฎา พรหมฉาย และเฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิณ, 2561) เป็นต้น

งานวิจัยไทยกับอุปสรรคของการเมืองสิ่งแวดล้อมไทย

การวิเคราะห์ส่วนนี้เพื่อตอบคำถามว่างานวิจัยไทยมีการศึกษาเพื่อแก้ไขหรือรับมือกับอุปสรรคที่พบด้านการเมืองสิ่งแวดล้อมไทยหรือไม่ อย่างไร สำหรับอุปสรรคที่พบแบ่งเป็นอุปสรรคในภาพรวม อุปสรรคของภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ

ในภาพรวมของการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น พบอุปสรรคในภาพรวมทั้งประเทศ ได้แก่ 1) มุมมองในการพัฒนาทั้งเชิงนโยบายและระดับปัจเจก ยังเน้นรายได้และการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก 2) ขาดระบบข้อมูลและองค์ความรู้ที่เป็นที่ยอมรับได้ร่วมกัน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้สารเคมี การเกษตรกับเกษตรอินทรีย์ แนวทางแบบใดตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง หรือข้อมูลกรณีหมอกควันพิษจากการเผาป่าจริง ๆ แล้วมีสาเหตุจากที่ใด การทำ Zero burn ช่วยแก้ปัญหาจริงหรือไม่อย่างไร หรือกรณีทำไร่เลื่อนลอย ตกลงว่าข้อดีและข้อเสียเป็นอย่างไรในมุมมองการพัฒนาที่ยั่งยืน 3) ขาดการสร้างพื้นที่ตรงกลางที่มีกติกาเป็นธรรมร่วมกัน ทำให้ไม่เข้าใจความต้องการที่แตกต่าง และนำไปสู่ความขัดแย้งและลดโอกาสที่จะเกิดความร่วมมือจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

เมื่อพิจารณางานวิจัยไทยที่ถูกจัดอยู่ในประเด็นความยั่งยืนที่มีจำนวน 5 ชิ้น พบว่า ในสาระของงานวิจัยเป็นการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและการมีส่วนร่วมของบุคคลที่มีผลต่อโครงการด้านความยั่งยืนของรัฐ เช่น ความพร้อมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานโครงการเมืองนำอยู่ด้านสิ่งแวดล้อม จังหวัดราชบุรี (อุบล จันทร์เพชร, 2543) หรือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม:

โครงการเมืองน่าอยู่ เทศบาลบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี (วารุณี พิมพ์, 2545) มีงานวิจัยบางชิ้นที่ตอบสนองมุมมองภาพกว้างด้านความยั่งยืน ได้แก่ การศึกษาเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย (รจนา คำดีเกิด, 2561) ที่ศึกษาเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย และพบว่า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของทั้งไทยและอินโดนีเซียมีความคล้ายคลึงกัน คือ เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจอันนำมาสู่การเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม องค์การพัฒนาเอกชนมีการเคลื่อนไหวเพื่อไปสู่การจัดการที่ยั่งยืน เช่น การสร้างองค์ความรู้ชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างกลุ่มเยาวชนเพื่อเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม การให้ข้อมูลกับหน่วยงานรัฐเพื่อการตัดสินใจทางนโยบายที่คำนึงถึงประเด็นสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และในระดับปัจเจกก็มีงานวิจัยชิ้นหนึ่งที่ศึกษาแนวทางสมดุลสามเสาหลักในการประกอบธุรกิจ ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมหลากหลายทางชีวภาพของธุรกิจโรงแรม (นิศามาศ เลหาพรธนาภิรักษ์, กฤษ จรินทร์, และบรรพต วิรุณราช, 2559) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติสำหรับธุรกิจโรงแรมให้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ พบแนวทาง 8 ด้าน ยกตัวอย่างเช่น การฝึกอบรมบุคลากร การแข่งขันของธุรกิจโรงแรม ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เป็นมาตรฐาน การบังคับใช้กฎหมายกรีนลิสต์ นโยบายของภาครัฐสนับสนุน การสื่อสารภายในโรงแรม เป็นต้น อย่างไรก็ตามงานวิจัยด้านความยั่งยืนในระดับนโยบายของประเทศและการส่งเสริมในระดับบุคคล ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพื้นที่กลางเพื่อสร้างความร่วมมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ยังไม่พบว่ามีงานวิจัยไทยที่วิจัยในประเด็นเหล่านี้เช่นกัน

สำหรับงานวิจัยเชิงองค์ความรู้ที่ยังเป็นข้อถกเถียงในสังคมอย่างกรณีการทำไร่เลื่อนลอย หรือการทำเกษตรอินทรีย์ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ยกตัวอย่างนั้นยังไม่พบ แต่พบงานวิจัยไทยที่อาจจัดเป็นข้อถกเถียงในประเด็นยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมได้ ว่าองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์กับองค์ความรู้แบบชาวบ้านแบบใดตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืนมากกว่ากัน ได้แก่ เรื่องอันดามัน: ความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม การเมืองเรื่องความรู้และความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2559) ที่ศึกษาความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรมและสุขภาวะของชาวประมงพื้นบ้าน นำมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบเนื้อหาเกี่ยวกับรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของโรงไฟฟ้าถ่านหิน และรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการท่าเทียบเรือคลองรั้ว จังหวัดกระบี่ พบว่า รายงาน EIA และ EHIA ที่เป็นวิทยาศาสตร์มีการลดทอนคุณค่าของพื้นที่ ซึ่งขัดกับทั้งความหมายของการเมืองสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ว่าการเมืองสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของการจัดการประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความเชื่อมโยงหรือเกี่ยวข้องกับพื้นที่หรือท้องถิ่นนั้น ๆ (Hale, 2020) และแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ คือ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะกำหนดขอบเขตด้านการพัฒนาภายใต้ขีดจำกัดทางธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ จึงให้ความสำคัญกับคำนึงถึงผลกระทบเชิงพื้นที่ (รจนา คำดีเกิด, 2560)

ในเชิงภาคส่วน อุปสรรคของภาครัฐ เป็นปัญหาด้านนโยบายและกฎหมาย การขาดมาตรการสู่การปฏิบัติจริง ความจริงจิงในการแก้ไขปัญหา และการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน ส่วนอุปสรรคของภาคประชาสังคม ได้แก่ ขาดความเข้มแข็ง มีความกระจัดกระจายของกลุ่มและความหลากหลายทางผลประโยชน์ มีภาพลักษณ์ที่ถูกมองว่าเคลื่อนไหวเพื่อขัดขวางการพัฒนา และขาดมุมมองเชื่อมโยงระหว่างการเมืองกับสิ่งแวดล้อม ขณะที่ภาควิชาการ มีอุปสรรคในการทำงานอย่างอิสระ เพราะถูกมองว่าทำงานวิชาการเพื่อเป็นไปตามความต้องการของผู้ว่าจ้างให้ทำวิจัย รายละเอียดโดยสรุปของอุปสรรคจากทั้งสามภาคส่วน ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้นของบทนี้

สำหรับการวิเคราะห์ว่างานวิจัยที่พบมีการสนับสนุนเพื่อแก้ไขหรือหาแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่พบในแต่ละภาคส่วนหรือไม่อย่างไรนั้น ไม่อาจสรุปได้นักในรายละเอียดของงานวิจัยแต่ละชิ้น เพราะอุปสรรคที่พบในรายละเอียดนั้น จำเป็นต้องอาศัยการแก้ปัญหาในเชิงปฏิบัติมากกว่างานวิจัย อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมแล้วงานวิจัยทุกชิ้นย่อมมีประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการและงานวิจัยนี้ก็มีมุ่งหมายเพื่อรวบรวมองค์ความรู้และนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการ ส่วนนี้ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างให้เห็นเฉพาะงานวิจัยที่เห็นชัดเจนว่าสนับสนุนต่อการทำงานของภาครัฐและภาคประชาสังคม

งานวิจัยที่สนับสนุนต่อการทำงานของภาครัฐ มีทั้งการสนับสนุนเรื่องแนวทางการตัดสินใจในนโยบายสิ่งแวดล้อม การปรับปรุงกฎหมาย และการปรับปรุงแนวทางการมีส่วนร่วม งานวิจัยที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจทางนโยบายของรัฐ เช่น การตัดสินใจเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออกและการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (โสภณพิสุทธิ์ จิตจำ และสถาพร สระมาลีย์, 2563) ที่ศึกษาผลกระทบของการตัดสินใจทางนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ขาดการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้านพบว่า การตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐบาลที่ยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัญหาที่กำลังคุกคามสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ งานวิจัยที่สนับสนุนต่อการปรับปรุงกฎหมาย เช่น เรื่องการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับนิคมอุตสาหกรรม (นิทัศน์ เจียมศรีพงษ์, ปัญญา สุทธิบดี, ประเทือง ธนียผล, และประพจน์ คล้ายสุบรรณ, 2563) ที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ใช้บังคับในนิคมอุตสาหกรรม พบว่า ประเทศไทยมีการบัญญัติกฎหมายหลักเกี่ยวกับการดำเนินงานของนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย แต่การบังคับใช้ตามสาระกฎหมายไม่สามารถบังคับใช้กับโรงงานที่ก่อปัญหาหลักได้ เป็นต้น หรือ ปัญหาทางกฎหมายในระบบรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (วนิดา พรหมหล้า, 2564) ที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับโครงการการก่อสร้างทางหลวงท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในประเทศไทย และปัญหาการบังคับใช้กฎหมายอันเกี่ยวกับระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม พบอุปสรรคเช่น ระบบรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการก่อสร้างทางหลวงท้องถิ่น ยังขาดบทบัญญัติของกฎหมายที่ชัดเจนถึงการกำหนดให้ทางหลวงท้องถิ่นเป็นหนึ่งในโครงการที่จะต้องประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และรายงานขึ้นเดี๋ยวนั้น ยังให้ข้อค้นพบที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงกระบวนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยมีข้อค้นพบว่ามีข้อจำกัดด้านการติดตามตรวจสอบภายหลังการอนุมัติรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการดำเนินการโครงการตามที่ได้รับอนุมัติ มีข้อจำกัดด้านระยะเวลาในการพิจารณาของคณะกรรมการผู้ชำนาญการ (คชก.) และยังพบว่าประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สำหรับภาคประชาสังคม มีงานวิจัยหลายชิ้นที่เป็นการถอดบทเรียนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมของภาคประชาชน ดังปรากฏหลายชิ้นที่ผู้วิจัยจัดไว้ในประเด็นยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม แต่มีงานวิจัยสอง ชิ้นที่นำเสนอแนวทางการขับเคลื่อนของภาคประชาสังคมอย่างชัดเจน ได้แก่ เรื่องกลไกทางสังคมเพื่อผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษา การฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมของมาบตาพุด (เคนชูกะ ยามาคุชิ, อนรรฆ พิทักษ์ธานิน, สุรศักดิ์ โจธาวร, มนัสกร ราชากรกิจ, และวิลาศ นิติวฒนานนท์, 2563) ศึกษาเกี่ยวกับกลไกทางสังคมในการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง หรือ เรื่องการใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์ภาคพลเมืองโดยองค์กรภาคประชาชนด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา เครือข่ายภาคประชาชน จังหวัดระยอง (อัญฐพร ฤทธิชาติ, 2563) ที่ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์ภาคพลเมืองโดยองค์กรภาคประชาชน ที่แม้จะเป็นการศึกษาเชิงถอดบทเรียนจากภาคประชาชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดระยอง แต่แนวคิดวิทยาศาสตร์

ภาคพลเมืองที่ใช้ศึกษา ทำให้เห็นแนวทางการพัฒนาภาคประชาสังคมในแบบที่จับต้องได้ คือ มีการจัดทำข้อมูลเพื่อแสดงความเห็นคัดค้านก่อนการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม และมีการตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ได้รับปัญหามลพิษอุตสาหกรรม โดยภาคประชาชนเอง

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มในประเด็นความสำเร็จด้านการเมืองสิ่งแวดล้อม พบความสำเร็จมีทั้งในเชิงความร่วมมือและการคัดค้าน เช่น ประชาชนร่วมมือกับภาครัฐในโครงการที่ให้คนอยู่ร่วมกันกับป่า การร่วมมือในพลังงานสีเขียวในพื้นที่ภาคใต้จังหวัดพังงาที่เริ่มต้นได้สำเร็จ ความสำเร็จในเรื่องของเกษตรอินทรีย์ซึ่งมีการลดใช้สารเคมีในภาคการเกษตรที่นำไปสู่ความยั่งยืน ส่วนความสำเร็จในเชิงคัดค้าน เช่น การคัดค้านของภาคประชาชนที่ไม่ให้มีการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น การคัดค้านจากภาคประชาชนต่อการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอก เป็นต้น งานวิจัยไทยหลายชิ้นเป็นการถอดบทเรียนในเชิงการคัดค้านเกี่ยวกับนโยบายหรือโครงการด้านสิ่งแวดล้อม แต่ผลการศึกษาพบทั้งการขับเคลื่อนที่ประสบความสำเร็จและไม่สำเร็จ เช่น เรื่องพลวัตการเคลื่อนไหวและการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล (พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557) ที่ศึกษาเกี่ยวกับพลวัตในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านปากมูล และวิเคราะห์แนวทางในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล พื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าชาวบ้านปากมูลใช้กลยุทธ์ในการเคลื่อนไหวหลากหลายรูปแบบ เช่น เดินขบวนร้องทุกข์ การชุมนุมที่ยืดเยื้อ ใช้วาทกรรมช่วงชิงพื้นที่ทางสังคม ผลิตความรู้ผ่านงานวิจัยชาวบ้าน ฯลฯ แต่ก็ยังไม่สามารถต่อรองให้มีการเปิดประตูน้ำเขื่อนปากมูลอย่างถาวรได้ หรือ เรื่องขบวนการต่อต้านโครงการรัฐในภาคใต้: วิถีชีวิตหรือโอกาสด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน (เบญจวรรณ อุปษฌาย์, 2562) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเกิดขบวนการภาคประชาสังคมที่คัดค้านโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่ภาคใต้ จังหวัดสงขลา จังหวัดสตูล และจังหวัดกระบี่ พบว่า การเกิดขึ้นของภาคประชาสังคมที่ต่อต้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐในภาคใต้ 4 กลุ่ม ทำให้ประชาชนตระหนักถึงความเป็นประชาสังคมที่ถูกสร้างขึ้น และทำให้รู้ว่าภายใต้ความเป็นประชาสังคมมีกฎกติกาในการควบคุมตนเอง และประชาสังคมที่เข้มแข็งได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบและวิจารณ์การทำงานของรัฐบาลที่ทรงพลัง แสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวการเมืองสิ่งแวดล้อมในเชิงการปฏิบัติจริง แม้ได้มีช่องทางให้แสดงออกหรือโครงการของรัฐที่ถูกคัดค้านต้องถูกพับไป ในการพิจารณาโดยทั่วไปแล้ว เราอาจรับรู้ได้ว่าประสบความสำเร็จ ดังเช่นผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า มีความสำเร็จในการตั้งคณะกรรมการเศรษฐกิจหมุนเวียนหรือคณะกรรมการว่าด้วยเรื่องของความยั่งยืน ซึ่งยังเป็นเพียงการจัดตั้งเท่านั้นแต่ผู้ให้สัมภาษณ์ก็เห็นว่าเกิดความสำเร็จขึ้นแล้ว แต่หากมีการศึกษาในเชิงลึกด้วยกรอบการวิจัยก็จะเห็นดังงานวิจัยชิ้นแรกที่ยกตัวอย่างมา ก็จะเห็นว่ายังมีปัจจัยอุปสรรคมากมายที่ขัดขวางต่อการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม

6.2.2 เชิงวิธีการ

สำหรับวิธีวิจัยที่พบในการศึกษาวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยและต่างประเทศ มีความสอดคล้องกันว่าส่วนใหญ่ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยงานวิจัยในไทยใช้การวิจัยแบบผสมผสานรองลงมา และน้อยที่สุดคือ การใช้วิธีวิจัยแบบเชิงปริมาณ ขณะที่งานวิจัยในต่างประเทศรองจากการวิจัยเชิงคุณภาพแล้วเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ตามมาด้วยการวิจัยแบบผสมผสาน อย่างไรก็ตามงานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมทั้งต่างประเทศและในประเทศไทย จะมีวิธีการวิจัยแบบใดมากกว่ากัน แต่สิ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีควมน่าสนใจมากกว่า คือ ความหลากหลายของวิธีการที่ใช้

หากเปรียบเทียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีเชิงคุณภาพที่นักวิจัยไทยใช้อยู่ในวงจำกัดของระเบียบวิธี เช่น วิจัยเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก การศึกษาเรื่องเล่า วิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ สนทนากลุ่ม สังเกตการณ์

แบบมีส่วนร่วมหรือแบบไม่มีส่วนร่วม การจัดเวทีเสวนา การวิจัยแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น ขณะทำงานวิจัยต่างประเทศมีหลากหลายทางวิธีการเพื่อให้ได้คำตอบของการวิจัย ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากประเด็นการวิจัยที่มีความหลากหลายด้วย นอกเหนือจากวิธีการที่นักวิจัยไทยใช้แล้ว นักวิจัยในต่างประเทศยังมีการนำเทคนิคและเครื่องมืออื่นมาใช้ในการวิจัย เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ การอภิปราย การอภิปรายแบบโต้เถียงกัน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสร้างกรอบการเรียนรู้การสอนแบบ Blog-based Design หรือการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Comparative Analysis: QCA) ด้วย Fuzzy-set Value และ Truth Table หรือการใช้โปรแกรม ATLAS.ti และ NVivo เพื่อเข้ารหัสข้อมูลเชิงคุณภาพหรือสร้างรหัสเฉพาะเรื่องที่สำคัญ

หากเปรียบเทียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ วิธีเชิงปริมาณที่นักวิจัยไทยใช้อยู่ในวงจำกัดของระเบียบวิธี เช่นกัน เช่น การเก็บแบบสอบถามแบบเจาะจงโดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าเฉลี่ยและการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว หรือเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม เพื่อประเมินระดับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย ขณะที่การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลของนักวิจัยต่างประเทศหากเก็บข้อมูลเพื่อหาค่าเฉลี่ย ร้อยละ หรือความแตกต่างค่าเฉลี่ยก็จะเป็นภาพใหญ่อย่างการวิจัยเชิงสำรวจหรือการออกเสียงประชามติ หรือมีกระทั่งการสร้างแบบจำลองทางสถิติแล้วเก็บข้อมูลมาทดสอบแบบจำลอง

หากเปรียบเทียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน วิธีแบบผสมที่นักวิจัยไทยใช้คือการศึกษาชั้นมีการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เช่น ใช้แบบสำรวจวัดความรู้และสัมพันธภาพด้วย หรืองานวิจัยบางชิ้น มีการใช้เทคนิคการวิจัยที่แตกต่างมากขึ้น เช่น การใช้เทคนิคการวิจัยอนาคตร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนการวิจัยแบบผสมของนักวิจัยในต่างประเทศผู้วิจัยเห็นว่าความซับซ้อนของกระบวนการวิจัยอาจไม่ต่างกันมากนัก แต่แหล่งข้อมูลที่ใช้กว้างขวางมากกว่าที่นักวิจัยไทยใช้ เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์จากฐานข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์การถดถอย (Regression Analysis) ร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจจากฐานข้อมูลของประเทศ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตัวแปรอิสระที่มีผลต่อตัวแปรตาม และนำมาวิเคราะห์การถดถอยตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เป็นต้น

6.3 วิเคราะห์องค์ความรู้การเมืองสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์ส่วนนี้เพื่อตอบคำถามว่าองค์ความรู้จากฐานข้อมูลที่สำรวจตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว หรือไม่ อย่างไร สำหรับงานวิจัยไทยจะนำไปวิเคราะห์ร่วมกับข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มด้วย

เมื่อจำแนกประเภทของประเด็นงานวิจัยแต่ละช่วงแบ่งออกเป็น 4 ช่วง ได้แก่ ค.ศ.1975-1985, 1986-1996, 1997-2006, 2007-2021 ตามประเด็นสิ่งแวดล้อมของ Fahey and Pralle (2016) อาจกล่าวได้ว่าประเด็นที่พบส่วนใหญ่ในแต่ละช่วงอยู่ในประเด็นอื่น ๆ สำหรับงานวิจัยต่างประเทศ ส่วนงานวิจัยไทยหากสังเกตจำนวนงานวิจัยแต่ละประเด็น แต่ละช่วงปี แนววงวิชาการน่าจะให้ความสำคัญกับเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและคามยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ดังเห็นชัดเจนในช่วงปี ค.ศ.2007-2021 ตลอดจนภาพรวมของทุกช่วงปี ก็เป็นความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ตามมาด้วยทรัพยากรธรรมชาติและประเด็นมลพิษ ส่วนงานวิจัยจากต่างประเทศ พอที่จะคาดเดาทิศทางของงานวิจัยได้ว่าประเด็นหลัก ๆ ส่วนใหญ่ คือ งานวิจัยในกลุ่มอื่น ๆ (เช่น พรรคการเมือง นโยบายสิ่งแวดล้อม การเมืองสิ่งแวดล้อมในระดับระหว่างประเทศ) ตามมาด้วยดังเห็นชัดเจนในช่วงปี 1997-2006 และ 2007-2021 ส่วนประเด็นที่แนววงวิชาการ จะให้ความสำคัญ

ตามมา ได้แก่ ประเด็นมลพิษ ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม และพลังงาน ดังเห็นชัดเจนในช่วงปี ค.ศ.2007-2021 และในภาพรวมของทุกช่วงปี

อย่างไรก็ดี ในภาพรวมงานวิชาการไทยและต่างประเทศทำให้วิเคราะห์ทิศทางสถานภาพองค์ความรู้ทางการเมืองสิ่งแวดล้อมได้ว่า งานวิจัยในประเด็นเรื่องความยั่งยืนเริ่มปรากฏขึ้นในช่วง ค.ศ.1997-2006 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากที่ทั่วโลกต่างให้ความสำคัญกับประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีเวทีระดับโลกว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมที่สำคัญอย่างการประชุมสุดยอดโลกที่กรุงริโอ ประเทศบราซิล ในปี ค.ศ.1992 ประเทศทั่วโลกต่างให้การรับรองจะใช้แนวทางที่ได้ตกลงกันเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล (สุรบถ ชื่อมาก, 2554, น.12-13; Happaerts and Bruyninckx, 2014, p.302) ก่อนหน้าเวทีระดับโลกดังกล่าว ประเด็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ก็ได้รับการริเริ่มจากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ในปี ค.ศ.1972 แต่ก็ไม่ปรากฏงานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืนจากฐานข้อมูลวิชาการที่สืบค้นเช่นกัน ทั้งในช่วง ค.ศ.1975-1985 หรือ ค.ศ.1986-1996 ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่ตอกย้ำว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนอาจเป็นเพียงวาทกรรมมากกว่านำไปสู่การปฏิบัติจริง อาจเป็นดังที่ Elder and Olsen (2019, pp.70-71) ตั้งข้อสังเกตว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนพัฒนามาจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ ซึ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจจนหลงลืมมิติของสิ่งแวดล้อม และ Boas et al. (2016, pp.450-451) กับ Weber and Weber (2020, p.1) ยังเปิดเผยว่า ปัญหาสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การบูรณาการระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหานี้มีการโต้เถียงกันกว่ายี่สิบปี แต่ก็ยังมีความท้าทายในการเชื่อมโยงเป้าหมายที่ต่างกัน เพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนา สำหรับภาพรวมประเด็นงานวิจัยแต่ละช่วงนำเสนอดังตาราง 6.1

ตาราง 6.1 จำนวนงานวิจัยไทยและต่างประเทศจำแนกตามประเด็นสิ่งแวดล้อมในแต่ละช่วงปี

ช่วงเวลา	1975-1985	1986-1996	1997-2006	2007-2021	รวม
งานวิจัยไทย	-	-	11	36	47
ความยุติธรรมสิ่งแวดล้อม	-	-	1	11	12
ทรัพยากรธรรมชาติ	-	-	2	9	11
มลพิษ	-	-	-	8	9
อื่น ๆ	-	1	2	3	6
ความยั่งยืน	-	-	3	2	5
พลังงาน	-	-	1	2	3
การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	-	-	-	1	1
ภัยพิบัติทางธรรมชาติ	-	-	-	1	1
งานวิจัยต่างประเทศ	5	7	19	117	148
Others	3	4	8	61	73
Pollution	-	1	3	16	20
Environmental justice	-	-	2	11	13
Natural resources	1	-	3	7	11
Energy	-	-	-	10	10
Climate change	-	1	-	7	8

ช่วงเวลา	1975-1985	1986-1996	1997-2006	2007-2021	รวม
Ecosystems	-	-	-	7	7
Sustainability	-	-	2	2	4
Agriculture and Aquaculture	-	-	-	1	1
Natural disaster	-	-	-	1	1

6.3.1 งานวิจัยต่างประเทศ

ตามกรอบของ Fahey and Pralle (2016) มีการศึกษาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างชัดเจน ได้แก่ เรื่อง The Anti-politics of Sustainable Development: Environmental Critique from Assemblage Thinking in Bolivia (Hope, 2020) ที่ศึกษาเกี่ยวกับทดสอบการประยุกต์ใช้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในโบลิเวีย และพบว่า SDGs มีความคลุมเครือและห่างจากการเมือง นอกนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวทางเพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งอาจไม่ได้เจาะจงเป้าหมาย SDGs นั้น เช่น เรื่อง Contradictions of Citizenship and Environmental Politics in the Arabian Littoral (Simpson, 2020) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อม เพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน หรืองานวิจัยที่พยายามหาสมดุลระหว่างสามเสาหลักเรื่องเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เช่น เรื่อง Beyond Jobs vs Environment: On the Potential of Universal Basic Income to Reconfigure Environmental Politics (Lawhon and McCreary, 2020) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างงานและการปกป้องสิ่งแวดล้อม และเรื่อง Green Stimulus and Pink Batts: The Environmental Politics of Australia's Response to the Financial Crisis (Tienhaara, 2016) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการฟื้นฟู และกระตุ้นเศรษฐกิจพร้อมกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในประเทศออสเตรเลีย

ส่วนประเด็นอื่นที่พบอาจยังไม่ได้มุ่งเน้นไปที่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่หากเทียบกับงานวิจัยประเด็นความยั่งยืนในประเทศไทยแล้ว ถือว่ามีความสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนมากกว่า เพราะมีงานวิจัยที่ศึกษาแนวทางไปสู่ความยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับ วจนา ดีคำเกิด และ Weber and Weber ที่ว่าแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนหรือภาคีการพัฒนา ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดทำโครงการ ตลอดจนการติดตามประเมินผล (วจนา ดีคำเกิด, 2560) ทุกเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่างอาศัยวิธีการนั้นคือ เป้าหมายที่ 17 ที่ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนนำไปสู่ความยั่งยืน Weber and Weber (2020, p.3)

งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศที่ยกตัวอย่างมานี้ ยังสะท้อนให้เห็นว่ามีงานวิจัยที่หาแนวทางสร้างสมดุลระหว่างสามเสาหลัก ที่ช่วยหาทางออกต่อข้อจำกัดเรื่องการบูรณาการเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังที่ Boas et al. และ Weber and Weber ที่ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนยังขาดวิเคราะห้แบบบูรณาการและการจัดทำนโยบาย การพัฒนาเพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันของแต่ละประเทศและระดับโลก นั้น มีความท้าทายในเรื่องของการเชื่อมโยงแต่ละเป้าหมายที่แตกต่างกัน เพื่อจะสมดุลการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม (Boas et al., 2016, pp.450-451 Weber and Weber, 2020, p.1) รัฐบาลระดับประเทศ และรัฐบาลท้องถิ่นของแต่ละประเทศ ต่างมีบทบาทในการทำให้นโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดผลในทางปฏิบัติ ดังนั้น การตั้งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของการพัฒนาแต่ละเป้าหมายอาจจะต้องมีระดับของความกลมกลืนกัน (Level of harmony) (Boas et al., 2016)

นอกจากนี้ ข้อค้นพบประเด็นการเมืองสิ่งแวดล้อมเพิ่มเติมที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ในตอนต้นของบทนี้ว่า งานวิจัยการเมืองสิ่งแวดล้อมอาจเพิ่มเติมได้ใน 3 ประเด็น ได้แก่ การเมืองสิ่งแวดล้อมโลก นโยบายและการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อม และประเด็นเรื่องวิธีการ ช่องทาง หรือแพลตฟอร์มใหม่ ๆ ต่อการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ที่อาจเป็นการใช้ช่องทางโซเชียลมีเดีย การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนใหม่ ๆ ด้านสิ่งแวดล้อม หรือการกระตุ้นคนรุ่นใหม่และอาสาสมัคร ให้เข้าสู่อะไรก็ตามที่เคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมนั้น อาจพัฒนาศักยภาพไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ดัง Boas et al. เสนอไว้ว่าการบูรณาการสามเสาหลักควรมีการสร้างการมีส่วนร่วมให้กว้างขวางเพื่อแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อน เช่น เรื่องโลกร้อน รวมถึงกระบวนการติดตามเพื่อเชื่อมโยงการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการสร้างเครือข่ายพลเมืองเสมือนด้วยการใช้เครื่องมือทางอินเทอร์เน็ต หรือการสร้างเครือข่ายองค์กรเฝ้าระวังจะทำให้นักปฏิบัติมีการเคลื่อนไหวที่กระตือรือร้นมากขึ้น ด้วยผ่านการใช่วิธีการเหล่านั้น (Boas et al., 2016, p.459)

6.3.2 งานวิจัยไทย

ข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม สำหรับกรณีที่เป็นประเด็นมาอย่างยาวนานและต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน 3 อันดับแรก เป็นประเด็น 1) มลพิษ ได้แก่ เรื่องฝุ่นควันหรือ PM 2.5 ชยะ 2) ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การคุ้มครองพื้นที่ป่ากับการจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วม การจัดการทรัพยากรน้ำระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และ 3) ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กฎหมายและกลไกที่มีลักษณะจำกัดสิทธิและการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ มีวิกฤตเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยพิบัติ และความยั่งยืนที่กำหนดทิศทางการพัฒนาของรัฐบาลยังขาดความชัดเจนและเปลี่ยนแปลงบ่อย

ตามกรอบของ Fahey and Pralle (2016) ข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม มีความสอดคล้องกับงานวิจัยไทยตรงที่ยังขาดการระบุและศึกษาในประเด็นระบบนิเวศ และการเกษตรกรรม ขณะที่ประเด็นพลังงานยังไม่ใช่ทรัพยากรที่เป็นวิกฤตในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์และผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม เนื่องจากเห็นว่าพลังงานในประเทศไทยยังมีเพียงพอเมื่อเทียบกับทรัพยากรอื่นอย่างป่าไม้และน้ำ หรือมลพิษที่มีปัญหารุนแรงและยาวนานมากกว่า ส่วนงานวิจัยไทยด้านพลังงานที่พบมีลักษณะเชิงการต่อสู้คัดค้านหรือการเคลื่อนไหวของพลเมือง ซึ่งหากไม่ถูกตีกรอบด้วยประเด็นทรัพยากรก็อาจถูกจัดเข้าสู่ประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อม

ในแง่จำนวนและลำดับความสำคัญหากเปรียบเทียบจากข้อค้นพบและงานวิจัยที่สืบค้นได้นั้นอาจจะไม่ใช่ประเด็นหลักของการวิเคราะห์ในส่วนนี้ เนื่องจาก จำนวนงานวิจัยที่พบแต่ละประเด็นไม่ได้แตกต่างกันอย่างชัดเจนมากนัก แต่ผู้วิจัยขอชี้ให้เห็นว่ามีช่องว่างงานวิจัยในสองประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ประเด็นมลพิษและทรัพยากร

งานวิจัยไทย จากฐานข้อมูลที่สืบค้น ยังขาดการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการมลพิษจากฝุ่น PM2.5 ขณะที่ปัญหานี้มีความรุนแรงมากขึ้นและเกิดขึ้นอย่างซ้ำซาก ดังผู้ให้สัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกล่าวว่า กรณีฝุ่น PM 2.5 ในเขตเมือง หรือเผาไร่เพื่อการเกษตร ยังขาดองค์ความรู้และการแก้ไขปัญหาจริงจัง ขาดการบูรณาการและเป็นปัญหาใหญ่ทั้งในเชิงการดำเนินงานและผลกระทบของปัญหาเกิดกับคนข้ามพื้นที่ งานวิชาการในประเด็นนี้อาจศึกษาได้หลากหลาย เช่น การศึกษาแบบจำลองและการพยากรณ์แหล่งกำเนิดฝุ่นที่ละเอียดในระดับตำบลและอำเภอ หรือนโยบายพรรคการเมืองในเวทีหาเสียงเรื่อง PM 2.5 มีการสร้างความเกี่ยวข้องกับประชาชนได้มากน้อยเพียงใด เป็นต้น

ประเด็นทรัพยากร ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเห็นว่าควรเน้นการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วมและบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ ขณะที่งานวิจัยไทยส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาในเชิงการเคลื่อนไหวของประชาชนในลักษณะคัดค้านต่อโครงการหรือมาตรการของรัฐ และเน้นการศึกษาเฉพาะการเคลื่อนไหวในฝั่งของภาคประชาชน เช่น เรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคพลเมืองต่อการทวงคืนผืนป่าดอยสุเทพ (วินิจ ภาเจริญ และรุจาตล นันทซารักษ์, 2563) ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านอ้างถึงความสำเร็จในการจัดการป่าไม้ร่วมกันหลายกรณี เช่น การแลกเปลี่ยนการจัดการป่าไม้ร่วมกันโดยใช้ GIS กรณีของป่าไม้ที่ดินที่ภาคเหนือ การอยู่ร่วมกันของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในพื้นที่อุทยานฯ ในจังหวัดเชียงราย หรือกรณีโครงการจอมป่าเพื่อจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม แต่ยังคงขาดองค์ความรู้หรือการศึกษาว่าคนจะอยู่ร่วมกับป่าได้หรือไม่อย่างไร หรือการศึกษาลักษณะของการมีส่วนร่วมหรือการแก้ปัญหาในทางกฎหมายที่จะทำให้ชุมชนสามารถอยู่ในพื้นที่ป่าโดยไม่กระทบกับพื้นที่ป่า ส่วนทรัพยากรน้ำ งานวิจัยไทยก็มีลักษณะคัดค้านต่อโครงการของรัฐเช่นกัน เช่น เรื่องพลวัตการเคลื่อนไหวและการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล (พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์, 2557) ดังนั้น งานวิจัยประเด็นทรัพยากรจึงยังขาดมิติของการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งเป็นหนทางที่สอดคล้องกับการไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่แนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนหรือภาคีการพัฒนา ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดทำโครงการ ตลอดจนการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการพัฒนาและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง (รจนา คำดีเกิด, 2560) และการไปสู่ทุกเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่างขึ้นอยู่กับวิธีการในเป้าหมายที่ 17 คือ ความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่นำไปสู่ความยั่งยืน Weber and Weber (2020, p.3)

สำหรับองค์ความรู้การเมืองสิ่งแวดล้อมจากงานวิจัยไทยทั้ง 47 เรื่อง หากจำแนกเชิงประเด็นเป็นเรื่องความยั่งยืนพบจำนวน 5 เรื่อง ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไว้แล้วในส่วน *งานวิจัยไทยกับวิวัฒนาการการเมืองสิ่งแวดล้อม* ว่างานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นความยั่งยืนที่พบมี 1 ชิ้น ได้แก่ เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบในความหลากหลายทางชีวภาพของธุรกิจโรงแรม (นิศามาศ เลาหรัตนศิริ, กฤษ จรินทร์, และบรรพต วิรุณราช, 2559) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบในความหลากหลายทางชีวภาพของธุรกิจโรงแรม ซึ่งถือว่าเป็นงานวิจัยที่ตอบโจทย์สามเสาหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Elder and Olsen, 2019, p.70) แต่ยังเป็นการศึกษาในระดับย่อยเฉพาะกลุ่ม นอกจากนี้ เรื่องอื่น ได้แก่ เรื่องความพร้อมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานโครงการเมืองนำอยู่ด้านสิ่งแวดล้อม จังหวัดราชบุรี (อุบล จันทรเพชร, 2543) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม: โครงการเมืองนำอยู่ เทศบาลบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี (วารุณี พิมพ์, 2545) เรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: จากจารีตปฏิบัติสู่การปฏิรูปการเมืองไทย (สุภาวดี แก้วประดับ, 2546) เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย (รจนา คำดีเกิด, 2561) งานวิจัยเหล่านี้ ยังไม่ได้ศึกษาไปถึงในระดับการควมรวมเอาทุกภาคส่วนเข้าไปสู่กระบวนการตัดสินใจ ตามกรอบของการเมืองสิ่งแวดล้อม ที่ว่าการเมืองสิ่งแวดล้อม คือ พื้นที่ที่ให้ทุกภาคส่วนร่วมตัดสินใจ (DeSombre, 2020, p.2) โดยอาศัยความสัมพันธ์ของรัฐ ประชาชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการร่วมกันจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม (Simpson, 2020) รวมทั้งยังไม่ได้ศึกษาในเชิงความร่วมมือไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะการสมดุลสามเสาหลักนั้น มีความท้าทายด้วยปัจจัยที่สำคัญ คือ สถาบันและตัวแสดงที่ขับเคลื่อนและความร่วมมือของทุกภาคส่วน จึงควรมีระบบหรือกลไกที่มั่นใจได้ว่าภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคมได้เข้าร่วมในการตัดสินใจเรื่องการพัฒนาในระดับประเทศ (Breuer et al., 2019)

6.4 วิเคราะห์บทบาทตัวแสดงในการเมืองสิ่งแวดล้อมของไทย

สำหรับข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์และระดมความคิดเห็นกลุ่มได้ให้ข้อค้นพบเชิงโครงสร้างหรืออำนาจของภาคส่วนต่าง ๆ ในการตัดสินใจ และดำเนินการทางนโยบายสิ่งแวดล้อมตามกรอบการศึกษาครั้งนี้ โดยมีข้อค้นพบว่า การแสดงบทบาทหรืออำนาจของแต่ละภาคส่วนเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นกับโครงสร้างและการเปิดโอกาสทางการเมืองของแต่ละประเทศ ดังนี้

1) โครงสร้างทางการเมือง

ในเชิงโครงสร้างทางการเมืองวิเคราะห์ได้ 2 ประเด็นว่า สิ่งแวดล้อมที่แยปรากอยู่ในรัฐบาลแบบอำนาจนิยม กับการเมืองสิ่งแวดล้อมที่ดีควบคู่กับการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม

รัฐบาลแบบอำนาจนิยมกับรัฐบาลแบบประชาธิปไตย

จากการสัมภาษณ์ รัฐบาลไทยในช่วงราว พ.ศ.2500-2509 ผู้ปกครองหรือรัฐบาลเริ่มเข้ามาจัดการบริหารทรัพยากรอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเริ่มต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ.2504 นับจากนั้น ประเทศไทยก็เริ่มตั้งเป้าของการพัฒนาในการเพิ่มผลผลิตทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนัก รัฐเป็นผู้ตัดสินใจและบริหารจัดการทรัพยากรเป็นหลัก หรือผ่านการมอบหมายให้เอกชนบางรายดำเนินการ เช่น การสัมปทาน ซึ่งทำให้กระทบต่อการเข้าถึงทรัพยากรของประชาชน เป็นที่มาของการเคลื่อนไหวทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรแร่ รวมถึงการเคลื่อนไหวของตัวแทนประชาชน จนกระทั่งช่วงที่ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ที่เรียกได้ว่า เป็นฉบับการมีส่วนร่วม และเป็นฉบับสีเขียว ทำให้เกิดการรับรองสิทธิชุมชนและประชาชนมีสิทธิเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจรัฐมากขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงฉบับ พ.ศ. 2550 และ 2560 แต่การเคลื่อนไหวประเด็นสิ่งแวดล้อมของภาคประชาชนมีการชะงักงันในช่วงรัฐประหารหลัง พ.ศ. 2557 เช่นกัน จนเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเด็นการมีส่วนร่วมและสิทธิของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2560 กลายเป็นหน้าที่ของรัฐมากกว่าที่จะเป็นสิทธิของประชาชน

ตัวอย่างกรณีการชะงักงันของการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม ในช่วงรัฐประหาร พ.ศ.2557 ที่มีลักษณะเพิกเฉยต่อสิทธิของประชาชน ด้วยกลไกมาตรา 44 ตามรัฐธรรมนูญทำให้ผู้ปกครองในขณะนั้น หรือ คสช. ได้มีการออกคำสั่งที่เป็นผลให้ภาคประชาสังคมไม่อาจเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมได้ และยังมีคำสั่ง คสช. ที่มีการยกเว้นบางเรื่องไม่ต้องทำ EIA ทั้งที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างข้อค้นพบเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการเมืองในประเด็นสิ่งแวดล้อมของไทยมีความฝังรากลึกมายาวนานว่าผู้ปกครองเป็นผู้มีบทบาทหลัก ทำให้แม้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว การมีส่วนร่วมตัดสินใจและดำเนินการตามนโยบายสิ่งแวดล้อม ยังขาดการผนวกรวมภาคส่วนอื่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์และการระดมความคิดเห็นกลุ่มสำหรับประเด็นอุปสรรคในเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อม ยังสะท้อนให้เห็นอย่างสอดคล้องกันกับวิวัฒนาการทางสิ่งแวดล้อมว่า ผู้ปกครองรัฐไทยมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงทำให้นโยบายที่ออกมาโน้มเอียงไปในแนวทางนั้น

สำหรับผู้วิจัยแล้ว หากแบ่งขั้วระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยกับอำนาจนิยม ก็ไม่อาจสรุปได้แน่ชัดว่าการเมืองสิ่งแวดล้อมที่แยจะเกิดขึ้นในรัฐบาลแบบอำนาจนิยมหรือไม่ เพราะประเทศที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งแวดล้อมจะดีขึ้นตามจริงอยู่ที่ Cao and Ward พบว่ารัฐที่มีลักษณะอำนาจนิยมมักมีแนวโน้มมีค่าปลดปล่อยมลพิษภายในประเทศที่สูง (Cao and Ward, 2011) ซึ่ง

สอดคล้องกับ DeSombre ที่ว่า รัฐบาลในการปกครองแบบประชาธิปไตยจะมีแนวโน้มทางสถิติด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีมากกว่า แต่ DeSombre ก็มีข้อสังเกตอีกเช่นกันว่า ไม่เสมอไปที่สิ่งแวดล้อมที่ดีจะเกิดในประเทศประชาธิปไตย เพราะ ประชาธิปไตยก็อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เชิงซ้ำ (DeSombre, 2020) คณะผู้วิจัยเองจึงวิเคราะห์ว่าข้อสรุปนี้ยังไม่อาจลงความเห็นได้ทันทีว่า สภาพแวดล้อมที่ดีจะปรากฏในประเทศที่มีโครงสร้างหรือระบอบการปกครองแบบใด เพราะงานวิจัยหลายชิ้นที่สำรวจพบ ทำให้เห็นแนวโน้มว่าประเทศที่มีการปกครองไปในทางอำนาจนิยมอย่างจีน มีงานวิจัยมากมายที่แสดงให้เห็นว่าการปกครองแบบคอมมิวนิสต์จีนไม่ได้ละเลยต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมเสียทีเดียว ระบอบการปกครองอาจเป็นเพียงส่วนหนึ่ง หากแต่การให้คุณค่าของรัฐบาลของแต่ละประเทศดูจะมีผลมากกว่า และการให้คุณค่าของผู้นำแต่ละรัฐบาลนั้นก็ขึ้นอยู่กับ การได้รับรู้ข้อมูลว่าทั่วโลกกำลังให้ความสำคัญกับอะไร อย่างประเทศจีนที่ได้เปิดรับแนวทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมเท่าที่ไม่ขัดต่อระบอบการปกครองมากนัก เพราะเล็งเห็นว่าเป็นทางที่สำคัญที่จะทำให้ นโยบายสิ่งแวดล้อมของจีนประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับนักวิชาการบางท่านว่า รัฐบาลจำเป็นต้องรักษาความสมดุลทางด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นรัฐที่คำนึงถึงระบบนิเวศวิทยา ภายใต้ระบบทุนนิยม (Blühdorn, 2020) ซึ่งจีนได้แสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำที่ต้องการรับผิดชอบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมากขึ้น เมื่อเข้าร่วมในเวทีระหว่างประเทศ (Shen and Xie, 2018) ดังนั้น การให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายสิ่งแวดล้อมจึงน่าจะขึ้นอยู่กับ การให้คุณค่าของรัฐบาล ซึ่งบางรัฐบาลยังลำดับความสำคัญไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการปกป้องสิ่งแวดล้อม (Kim and Chung, 2018)

จากงานวิจัยดังกล่าว มีความสอดคล้องกับนักวิชาการหลายท่านที่ว่าแม้ทั่วโลกให้ความสำคัญกับประเด็นสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ก็ยากจะบรรลุผล เพราะ ข้อตกลงระหว่างประเทศไม่ได้มีผลเชิงบังคับให้นานาประเทศต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด การเรียกร้องของแต่ละประเทศยังเป็นลักษณะผลักระให้ประเทศอื่น (บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์, 2555, น.49) อีกทั้ง โครงสร้างทางการเมืองของแต่ละประเทศยังมีความทับซ้อนกันของตัวแสดง ที่ทำให้การตัดสินใจทางนโยบายสิ่งแวดล้อมของแต่ละประเทศในท้ายที่สุดอาจไม่เป็นไปตามนั้น (DeSombre, 2020, pp.122-123) การปกป้องทางสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น แต่เมื่ออยู่ในพื้นที่ของการค้าโลกประเด็นสิ่งแวดล้อมก็ถูกทำให้ด้อยค่าลงไป (Hochstetler, 2003) การปกป้องสิ่งแวดล้อมถูกมองเป็นสิ่งจำเป็นแต่ก็ยังเป็นข้อถกเถียงเมื่อถูกนำเสนอเข้าไปด้วยกันกับประเด็นการจ้างงานหรือเศรษฐกิจ (Lawhon and McCreary, 2020)

การกระจายอำนาจกับการมีส่วนร่วม

จากข้อค้นพบในเชิงการเคลื่อนไหวจริง แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างการปกครองในอดีตตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 การปกครองไทยที่ยังคงเป็นแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่การบริหารจัดการทรัพยากรภาคส่วนต่าง ๆ ก็สามารถเข้าถึงได้ค่อนข้างเสรี เพียงแต่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมายังส่วนกลาง โดยทรัพยากรเหล่านั้นจะถูกส่งไปค้าขายยังต่างประเทศต่อไป ต่อมาช่วงหลังสมัยรัชกาลที่ห้า ได้มีการจัดสรรทรัพยากรที่สำคัญอย่างป่าไม้ชัดเจนมากขึ้น ดังเห็นได้จากการออกกฎหมายพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 และพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนสัตว์ป่า พ.ศ.2481 หรือในส่วนทรัพยากรน้ำ ก็เป็นการตัดสินใจและบริหารจัดการโดยผู้ปกครองที่ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเชิญชาวต่างประเทศเข้ามาวางโครงการชลประทาน และหน่วยงานของรัฐเป็นผู้บริหารจัดการต่อ การตัดสินใจและบริหารจัดการทรัพยากรในสังคมไทยตั้งแต่ในอดีตจึงมีลักษณะรัฐส่วนกลางเป็นผู้ควบคุม ทำให้การกระจายอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรมีแค่เพียงคนบางกลุ่มเท่านั้น

วัฒนธรรมแบบรวมศูนย์อำนาจก็ยังคงปรากฏให้เห็น แม้จะมีการเปิดช่องทางการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่ฉบับ พ.ศ.2540 เป็นต้นมาแล้วก็ตาม

จากข้อค้นพบดังกล่าว คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เป็นเรื่องไม่สอดคล้องอย่างยิ่งในการส่งเสริม การเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังที่ Hale (2020) และ Simpson (2020) กล่าวว่าการเมือง สิ่งแวดล้อมอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ประชาชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพราะเป็นเรื่องของการจัดการ ประเด็นปัญหาในเชิงพื้นที่ ซึ่งการจัดการสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์การเมืองสิ่งแวดล้อมในรายภาค (Sectoral) เพราะการวิเคราะห์ภาพใหญ่จะทำให้ตัวแปรทางนโยบายที่สำคัญถูกละเลย (Doern, 1995) อีกทั้ง ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมีลักษณะที่รัฐจัดการได้ไม่ทันทั่วถึงหรือไม่เข้าถึง เพราะความซับซ้อนของปัญหา สิ่งแวดล้อมมีมากขึ้น ดังที่ Dauvergne พบว่าอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดไมโครพลาสติกหรือไม่โครบีดส์มีการ ดำเนินงานทางการผลิตที่ล้ำหน้าและไปไกลกว่าที่กฎหมายกำหนด (Dauvergne, 2018) หรือ Ritts พบว่า กรณีมลพิษทางเสียงที่กระทบต่อสิ่งมีชีวิตในท้องทะเลชายฝั่งทะเลตะวันตกของแคนาดา มีปัญหาในประเด็น ของการบังคับใช้กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง (Ritts, 2017) การเมืองสิ่งแวดล้อมจึงมีความท้าทายต่อโครงสร้าง อำนาจรัฐที่ว่า ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในรูปแบบใด แต่ก็ต้องการกระบวนการเมืองแบบหุ้นส่วน ที่รัฐให้คุณค่า กับพลเมือง (Kitchen, 2000) ยกตัวอย่างเช่น รัฐบาลจีนที่ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจ นักวางแผน ของแต่ละรัฐในจีนต่างหันมาคุ้นเคยกับเครื่องมือกระจายอำนาจ ขณะที่อำนาจของรัฐบาลกลางถูกจำกัดมากขึ้น เพราะประเด็นสิ่งแวดล้อมได้รับการดูแลโดยรัฐบาลท้องถิ่น (Eaton and Kostka, 2018)

ในส่วนต่อไปคณะผู้วิจัยขอจำแนกวิเคราะห์สองส่วนเป็นบทบาทและอำนาจในการเข้าร่วมการ ตัดสินใจ กับบทบาทและอำนาจในการเข้าร่วมดำเนินการทางนโยบายของภาคส่วนต่าง ๆ

6.4.1 บทบาทและอำนาจในการเข้าร่วมการตัดสินใจของภาคส่วนต่าง ๆ

เมื่อวิเคราะห์ในเชิงบทบาทและอำนาจการตัดสินใจทางนโยบายสิ่งแวดล้อม เห็นได้ชัดว่างานวิจัยที่ สำนวนครอบคลุมระดับการตัดสินใจทั้งระดับระหว่างประเทศและในระดับประเทศ ซึ่งภาคส่วนที่เกี่ยวข้องใน เวทีระหว่างประเทศมีรัฐบาล องค์กรสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ภาคธุรกิจ ขณะที่ภาคพลเมืองจะมีบทบาท ชัดเจนในระดับประเทศ

1) บทบาทหน่วยงานของรัฐ

หากพิจารณาบทบาทหน่วยงานรัฐในมุมกว้าง รัฐบาลของแต่ละประเทศถือเป็นตัวแสดงย่อย หนึ่งในพื้นที่การเมืองสิ่งแวดล้อมอีกชั้นหนึ่ง และนำข้อตกลงที่ได้จากเวทีระหว่างประเทศไปกำหนดเป็น นโยบายของประเทศ ดัง Panke กล่าวว่าในเวทีระหว่างประเทศ ประเทศสมาชิกหลายประเทศยังขาด ศักยภาพ จึงไม่สามารถใช้สิทธิความเป็นสมาชิกเมื่อต้องเจรจาในเวทีระหว่างประเทศ (Panke, 2019) ซึ่งจาก ข้อค้นพบการสัมภาษณ์และระดมความคิดเห็นกลุ่ม พบว่า ประเทศไทยเองในอดีตค่อนข้างได้รับอิทธิพลจาก ต่างประเทศในการนำแนวทางบริหารจัดการมาใช้ เช่น ช่วง พ.ศ.2500-2509 มีการนำแนวทางจัดการป่าไม้ แบบอนุรักษ์มาใช้ นำมาซึ่งการออกนโยบายและกฎหมายแบบอนุรักษ์ ดังมีออกกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ การ ประกาศอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งกฎหมายบางฉบับเอื้อให้เกิดนายทุนเข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ได้ หรือการที่ รัฐบาลไทยมีการติดต่อกับรัฐบาลญี่ปุ่นและอเมริกาใน พ.ศ.2504 ส่งผลให้เกิดแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ อุตสาหกรรมในเขตพื้นที่ตะวันออก ที่เรียกว่า อีสเทิร์นซีบอร์ด หรือการตัดสินใจสร้างเขื่อนห้วยหลวง จังหวัด

อุดรธานี ที่ได้รับคำแนะนำจากประเทศอเมริกาในการวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำโขงในภาคอีสาน หรือการสร้างเขื่อนผามองที่จังหวัดเลยด้วยเช่นกัน

การตัดสินใจทางนโยบายของรัฐแบบมุ่งเน้นเศรษฐกิจเป็นผลให้ประชาชนเกิดการช่วงชิงทรัพยากร อันนำไปสู่ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เช่น นโยบายส่งเสริมการเกษตรเชิงเดี่ยวช่วง พ.ศ.2510-2514 ทำให้เกิดการรุกรานและจับจองที่ดิน และนำมาสู่การเคลื่อนย้ายของประชากรเพื่อไปยังพื้นที่ที่มีการจ้างงาน และเศรษฐกิจดีกว่า ต่อมาช่วง พ.ศ.2535-2540 จัดได้ว่าเป็นช่วงที่พลิกผันของประเด็นสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย อันเป็นผลมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนัก ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ก่อนหน้านี้ ประกอบกับวาระสิ่งแวดล้อมโลกที่กรุงริโอเดอจาเนโร ทำให้นโยบายสิ่งแวดล้อมของรัฐไทยในช่วงนี้ค่อนข้างเป็นไปในเชิงใส่ใจสิ่งแวดล้อมและเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น เห็นได้ชัดเจนคือการออก พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ที่มีเรื่องของการตั้งองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมกับการต้องประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการที่อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยผู้ให้สัมภาษณ์มีข้อสังเกตว่ากฎหมายนี้ออกมาในช่วงที่สถานการณ์การเมืองในประเทศไม่เป็นปกติ หากเป็นช่วงเวลาปกติกฎหมายฉบับนี้อาจไม่ถูกออกมาบังคับใช้เพราะอาจมีนายทุนที่เสียประโยชน์เข้าไปมีอิทธิพลต่อการออกกฎหมาย

อย่างไรก็ดี ผู้ให้สัมภาษณ์ยังมองว่าการกำหนดนโยบายของรัฐบาลไทยมีลักษณะรวบอำนาจ เช่น ร่าง พ.ร.บ. เขตเศรษฐกิจพิเศษในภาคใต้ที่หากออกมาได้ จะเป็นการรวบการบริหารจัดการทุกอย่างภายใต้ พ.ร.บ.ฉบับนี้ การเคลื่อนไหวเรื่องมาตรการสิ่งแวดล้อมที่ภาคประชาสังคม ร่วมกับหน่วยงานรัฐทำกันมากจะถูกละเลยไปเพราะกฎหมายฉบับนี้ ดังเช่น กรณี EEC

จากบทบาทหน่วยงานของรัฐในการตัดสินใจทางนโยบาย วิเคราะห์ได้ว่าการเมืองสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศในแบบเดิม ประเทศที่พัฒนาแล้วอาจเข้าไปมีอิทธิพลในการตัดสินใจของประเทศกำลังพัฒนา ดังรัฐบาลญี่ปุ่นกับรัฐบาลอเมริกาที่เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไทยในอดีต ส่วนในระยะหลังวาระสิ่งแวดล้อมได้รับการคำนึงถึงมากขึ้น เห็นได้จากเวทีการเมืองสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ทำให้แต่ละประเทศมีภารกิจที่ต้องนำข้อตกลงนั้นมาดำเนินการให้เป็นนโยบายหรือกฎหมายภายในประเทศ หากแต่ผู้กำหนดนโยบายระดับประเทศ บางครั้งไม่ได้ดำเนินนโยบายทางกฎหมายในประเทศให้เป็นที่ไปตามข้อตกลงระหว่างประเทศ (Green and Colgan, 2012) ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านเห็นว่า ผู้ปกครองรัฐไทยยังคงเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดด ไม่ได้พัฒนาไปในทางที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน เป็นไปได้ว่าผู้กำหนดนโยบายได้รับอิทธิพลหลายประการ ดังที่ Davis พบว่า ภาครัฐนั้นมีการตัดสินใจทางนโยบายที่โน้มเอียงไปในทางผู้บริโภครายย่อยและภาคธุรกิจ (Davis, 2005; Davis, 2007) หรือ Hochstetler พบว่า สายสัมพันธ์ระหว่างผู้กำหนดนโยบายกับตัวแสดงในพื้นที่นโยบายในประเทศบราซิล มีผลให้การแก้ปัญหาทำลายป่าถูกละเลยในช่วงเปลี่ยนผ่านประธานาธิบดี โดยนโยบายเปลี่ยนไปในทางส่งเสริมโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่และพลังงานมากกว่า เพราะรัฐมนตรีนโยบายกระทรวงสิ่งแวดล้อมมีสายสัมพันธ์ไม่มากนักกับกลุ่มนักเคลื่อนไหว จึงทำให้นโยบายป่าไม้เปลี่ยนไป (Hochstetler, 2017)

นอกจากนี้ จากข้อค้นพบบทบาทของท้องถิ่นในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ทำให้เห็นว่าท้องถิ่นยังคงมีบทบาทในเชิงนโยบายและการบริหารจัดการบริการสาธารณะ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ซึ่งอาจยังเป็นบทบาทที่ไม่ครบถ้วนเพียงพอ เพราะในความเป็นจริงแล้วท้องถิ่นสามารถมีบทบาทในเชิงนิติบัญญัติได้ด้วย ดังที่ นิยม ยากรณี, กฤษฏา บุญชัย และทชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ พบว่า ในการตัดสินใจระดับท้องถิ่น มีกระบวนการสร้างข้อบัญญัติท้องถิ่นของกรณีศึกษา เพื่อเป็นกลไกการจัดการทรัพยากรร่วมของ

ชุมชน อันเป็นช่องทางกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น ตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 (นิยม ยากรณ์, ภาษา บุญชัย และทิววัฒน์ เหล่าสุวรรณ, 2562)

2) บทบาทภาคประชาชน

ในเชิงการมีส่วนร่วมตัดสินใจต่อนโยบายหรือโครงการของรัฐ ภาคประชาชนมีการเคลื่อนไหวในรูปแบบการประท้วงเรียกร้องเป็นเครื่องมือสำคัญ อันเป็นผลให้โครงการหรือนโยบายบางอย่างที่รัฐจะตัดสินใจดำเนินการหยุดชะงักหรือไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากแต่จะทำให้เกิดผลเช่นนั้นได้ ต้องเป็นการเคลื่อนไหวที่จริงจัง เข้มแข็ง และต่อเนื่องเพียงพอด้วย ยกตัวอย่างการต่อต้านอย่างหนักของกลุ่มนักศึกษาและปัญญาชนต่อการสร้างเขื่อนผามองที่จังหวัดเลย หรือนโยบายทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทยนับแต่การมีสัมปทานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ได้ปิดฉากลงเพราะเหตุภัยพิบัติดินโคลนถล่มที่สุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราช จนทำให้มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก นำมาสู่ข้อเรียกร้องของประชาชนและทำให้มีการยกเลิกสัมปทานป่าไม้ใน พ.ศ.2532 สมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย หรือการคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนน้ำโจนในจังหวัดกาญจนบุรีของกลุ่มนักศึกษา ทำให้ต้องชะลอโครงการออกไปก่อนเมื่อปี พ.ศ.2531 หรือการเรียนรู้นับตั้งแต่กรณีเขื่อนปากมูล ภาคประชาชนมีการรวมตัวอย่างเข้มแข็ง ทำให้เขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทยยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้นับแต่นั้นมา เช่น แม่น้ำยมที่เป็นแม่น้ำสายยาวสายเดียวที่ยังไม่มีเขื่อนขนาดใหญ่แต่ยังไม่สามารถสร้างได้ เพราะ ประชาชนกลุ่มเล็ก ๆ เคลื่อนไหวคัดค้านอย่างแข็งขันตลอดเวลากว่า 30 ปี แม้ภาครัฐ ธนาคารโลก และนักการเมืองท้องถิ่นจะสนับสนุนให้มีการสร้างเขื่อนก็ตาม นอกจากนี้ ยังมีกรณีการเคลื่อนไหวของประชาชนในลักษณะของการแสวงหาความร่วมมือกับคู่ตรงข้าม ดังเช่นชาวบ้านในพื้นที่อ่าวอุดมที่ได้รับผลกระทบมลพิษปลดปล่อยจากโรงงานอุตสาหกรรม เปลี่ยนข้อเรียกร้องนำมาสู่การรวมตัวเพื่อหาความร่วมมือและหาทางออกร่วมกัน จนเกิดเป็นธรรมนูญอ่าวอุดม

ข้อค้นพบจากการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนดังกล่าว สอดคล้องกับ รุ่งทิวา นักพีชช และอีกหลายท่านที่ว่าเมื่อประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในโครงการทั้งที่การดำเนินการนั้นอาจได้รับผลกระทบ จึงมีการเคลื่อนไหวผ่านการประชุม รวมตัว ตลอดจนการยื่นหนังสือเรียกร้องต่อหน่วยงานของรัฐ (รุ่งทิวา นักพีชช, 2556) ประชาชนเคลื่อนไหวในแบบเครือข่ายเพื่อให้มีพลังพอในการใช้อำนาจต่อรองกับผู้กำหนดนโยบาย ยกตัวอย่าง ขบวนการเคลื่อนไหวแบบเครือข่ายเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญที่แกนนำชาวปกากะญอ บ้านแม่ซา และพื้นที่ใกล้เคียง มีผลระงับโครงการสร้างเขื่อนแม่แจ่มได้ในที่สุด (ประสิทธิ์ สิทธิชา และกนกวรรณ มีพรหม, 2562) การเคลื่อนไหวของประชาชนโดยมีการประสานกับกลุ่มและเครือข่ายนอกพื้นที่ ทำให้มีความเชื่อมั่นมากกว่าการที่จะออกมาคัดค้านอย่างโดดเดี่ยว โดยเฉพาะในการวิเคราะห์ข้อมูลและข่าวสาร (กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว และคนอื่น ๆ, 2563) และเห็นได้ชัดเจนว่าการขาดการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน มีผลทำให้การก่อสร้างโครงการของรัฐต้องล่าช้าออกไป (อารีย์วรรณ ทัดตะศิริ, 2543)

อย่างไรก็ดี สิทธิและการมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชนยังคงถูกจำกัดเสมอมา ผู้ให้สัมภาษณ์และผู้เข้าร่วมการระดมความคิดเห็นกลุ่มยังเห็นว่า แนวโน้มของการใช้สิทธิทางสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นนับแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา กฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มที่ดีขึ้นนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญ 2540 ต่อเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญ 2550 เพราะฉบับ 2550 รับรองสิทธิชุมชนในทันทีโดยไม่ต้องมีกฎหมายระดับรอง แต่รัฐธรรมนูญ 2560 กลับเปลี่ยนสิทธิของชุมชนเป็นบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานรัฐในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีการใช้ถ้อยคำตามที่กฎหมายบัญญัติกลับมาใช้อีก ทำให้เกิดข้อโต้แย้งว่าภาคส่วนอื่นอย่างประชาชนยังสามารถใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในนโยบายสิ่งแวดล้อมได้โดยไม่ต้องรอกฎหมายระดับรองออกมาหรือไม่

นอกจากปัญหาในเชิงกฎหมายที่มีลักษณะปิดและเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมเป็นบางห้วงบางตอน ประชาชนบางกลุ่มยังขาดอำนาจในการเข้าถึงการตัดสินใจเมื่อเทียบกับภาคเอกชนที่สามารถเข้าไปมีอิทธิพลทางนโยบายของรัฐได้ อีกทั้งยังขาดความรู้ทางวิชาการและงบประมาณสนับสนุน เช่น กรณีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ที่เจ้าของโครงการจ้างบริษัทที่ปรึกษาเพื่อดำเนินกระบวนการผลิตงานวิชาการที่สนับสนุนต่อโครงการ แต่ภาคประชาชนขาดองค์ความรู้และงบประมาณดังกล่าว ที่จะสนับสนุนให้ข้อมูลของฝั่งชุมชนได้ถูกนำเสนออย่างถูกต้อง

สอดคล้องกับนักวิชาการท่านอื่นที่พบว่าภาคประชาชนนั้น มีอำนาจหรือบทบาทในพื้นที่ที่ต่อรองในการตัดสินใจนโยบายสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เพราะที่มาของการกำหนดนโยบายมีเงื่อนไขหลายประการว่า ข้อเสนอของประชาชนจะไปสู่การเป็นนโยบายหรือไม่ เช่น การต่อรองผลประโยชน์จากผู้มีอิทธิพลทางการเมือง ภาคธุรกิจและภาคประชาสังคม (Prakash and Bernauer, 2020) เช่นเดียวกับ สุภาวดี แก้วประดับ เห็นว่า อุปสรรคในการเคลื่อนไหวด้านสิทธิชุมชนเพื่อต่อรองเชิงนโยบาย เป็นผลมาจากการใช้อำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากร และการพัฒนาในแนวทางแบบเสรีนิยม (สุภาวดี แก้วประดับ, 2546)

3) พรรคการเมือง

พรรคการเมืองไทยยังคงมีบทบาทน้อยในการเชื่อมโยงประเด็นสิ่งแวดล้อมจากภาคประชาชนเข้าสู่การเมืองในรัฐสภา ทั้งที่ควรเป็นหนึ่งในโลกที่จะเป็นตัวแทนความต้องการของประชาชนได้ จึงทำให้ในประเด็นสิ่งแวดล้อมนี้ พรรคการเมืองเข้ามามีบทบาทไม่มากนักในการก่อตัวและกำหนดนโยบาย (ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์, 2558) ซึ่ง DeSombre (2020) เห็นว่า นักการเมืองมีความต้องการที่จะได้รับการเลือกตั้งเข้าไปใหม่ จึงมีแนวโน้มที่จะออกนโยบายหรือผลักดันในประเด็นที่ผู้เลือกตั้งสนับสนุนด้วยเช่นกัน จากมุมมองของ DeSombre นี้เอง วิเคราะห์ได้ว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (หรือประชาชนไทยโดยทั่วไป) อาจไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อมมากนัก เมื่อเทียบกับประเด็นทางเศรษฐกิจสังคม ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านก็ตั้งข้อสังเกตไว้เช่นนี้เหมือนกัน เรื่องสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการเคลื่อนไหวและสนับสนุนโดยกลุ่มเฉพาะหรือประชาสังคมที่สนใจในประเด็นนี้ เป็นผลให้นโยบายของพรรคการเมืองที่ผ่านมาไม่ได้มีวาระเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าสู่การหาเสียง ตลอดจนขับเคลื่อนประเด็นนี้ในรัฐสภาเท่าที่ควร

4) ภาคประชาสังคม

ภาคประชาสังคมไทยถือว่ามีบทบาทในการตัดสินใจทางนโยบายของรัฐ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นด้วย เช่น มีการเคลื่อนไหวของประชาชนทั่วไปร่วมด้วยหรือไม่ กระแสสิ่งแวดล้อมโลกมีแนวโน้มไปในทิศทางใด ยกตัวอย่าง ความก้าวหน้าของภาคประชาสังคมในช่วงสมัยของ คุณสืบ นาคะเสถียร ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และในช่วงนี้เององค์กรพัฒนาเอกชนเกิดขึ้นหลายองค์กร ทำให้กระแสอนุรักษ์ป่าไม้เกิดขึ้นทั่วประเทศ และภาคประชาสังคมนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่นโยบายปิดป่าทั่วประเทศ การเสียชีวิตของนักพัฒนาอย่างคุณสืบ ยังทำให้กระแสการคัดค้านการสร้างเขื่อนในสมัยนั้นขยายวงกว้างมากขึ้น

หรือกรณีการริเริ่มผลักดัน พ.ร.บ.ป่าชุมชนตั้งแต่ พ.ศ.2535 โดยชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมกันพัฒนาขึ้นมา แต่รัฐบาลในช่วงนี้ยังมองว่าการบริหารจัดการป่าไม้ต้องกันคนออกจากพื้นที่ป่าเท่านั้น ในช่วงแรกกฎหมายฉบับนี้ไม่ผ่านทั้งสามวาระ และในภายหลังผ่านกฎหมายฉบับนี้ออกมาในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเห็นว่ากฎหมายนี้ออกมาในช่วงที่ชุมชนเองสามารถบริหารจัดการป่าร่วมกับภาครัฐได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพากฎหมายฉบับนี้ และกฎหมายนี้ยังมีลักษณะไม่เอื้อต่อการบริหารจัดการป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมเท่าที่ควร

สอดคล้องกันกับในเวทีระหว่างประเทศเมื่อมีวาระด้านสิ่งแวดล้อม จะมีตัวแสดงอื่นอย่างองค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศเข้าไปด้วยเช่นกัน ซึ่งองค์กรสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศเข้าไปมีอิทธิพลต่อการเจรจา และการตัดสินใจได้บ้างในบางครั้ง ดัง Dimitrov พบว่า องค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในระดับระหว่างประเทศ บางองค์กรเป็นเครื่องมือทางการเมือง เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจจากการตรวจสอบความจริง (Dimitrov, 2020) องค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมได้เข้าไปในวาระนโยบายระดับประเทศ และมีอำนาจผ่านข้อตกลงของเมืองที่มีความสอดคล้องกับระดับประเทศได้ (Bersvendsen, 2018)

อย่างไรก็ดี แม้ประชาสังคมไทยจะสามารถเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางนโยบายได้บ้างก็ตาม แต่ผู้ให้สัมภาษณ์ยังมองเห็นอุปสรรคของภาคประชาสังคมที่ขาดความเป็นตัวแทนของกลุ่ม อันเนื่องมาจากความแตกกระจายขององค์กรประชาสังคมเอง จึงเป็นปัญหาด้านความเป็นตัวแทนเพื่อเข้าไปเป็นตัวแทนในคณะกรรมการระดับนโยบายไม่ชัดเจน ดังภาคเอกชนที่มีสภาอุตสาหกรรมหรือสภาหอการค้าเป็นตัวแทนขององค์กรประชาสังคม

5) ภาคธุรกิจ

จากการสัมภาษณ์ทำให้พบว่า ภาคธุรกิจมีแนวโน้มที่จะเข้าถึงการตัดสินใจได้มากกว่า ดังข้อค้นพบก่อนหน้านี้ที่ระบุว่า ภาคธุรกิจมีตัวแทนกลุ่มชัดเจนอย่างสภาอุตสาหกรรมหรือสภาหอการค้า ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางนโยบายได้ และจากการระดมความคิดเห็นในบางพื้นที่ที่มีภาคธุรกิจเข้าร่วม ทำให้เห็นว่าภาคธุรกิจมีแนวโน้มที่จะรวมตัวได้ดีกว่า อาจเพราะเป้าหมายของภาคส่วนนี้ไม่แตกกระจายดังเช่นภาคประชาสังคมหรือประชาชน สอดคล้องกับนักวิชาการหลายท่านที่ว่าองค์กรที่ชัดเจนว่าได้เข้าไปมีอำนาจมากในการตัดสินใจทางนโยบายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คือ องค์กรธุรกิจ ดัง Lubitow พบว่า กลุ่มชนชั้นนำทางธุรกิจสามารถเข้าถึงโครงสร้างการตัดสินใจผ่านการสนับสนุนทางการเงินและข้อมูลสิ่งแวดล้อม (Lubitow, 2011) โดยทิศทางการเข้าไปร่วมมือของภาคส่วนเอกชนในเวทีระหว่างประเทศมีสูงขึ้น (Green, 2008) กลุ่มธุรกิจได้ใช้กลยุทธ์หลากหลายเพื่อมีอิทธิพลทั้งกับตัวแสดงที่เป็นรัฐและในกลุ่มนักธุรกิจเองด้วย (Downie, 2014) หรือการเข้าไปล็อบบี้ของกลุ่มธุรกิจ เพื่อจะมีผลจูงใจให้รัฐบาลลงนามในข้อตกลงบางอย่าง (Marchiori et al., 2017)

อย่างไรก็ดี จากการสัมภาษณ์พบว่าภาคธุรกิจจำนวนไม่น้อยเช่นกันที่มีลักษณะการทำงานเป็นหุ้นส่วนกับชุมชน โดยการเข้าร่วมกับภาคส่วนอื่นอย่างชุมชน ดังกรณีจัดทำธรรมนูญอ่าวอุดม ภาคธุรกิจบางส่วนได้เข้าร่วมในขบวนการและยินดีที่จะสมทบเงินบางส่วนเพื่อจัดตั้งกองทุนเยียวยาให้กับชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษ ซึ่งสอดคล้องกับ Moberg (2002) ที่ผู้ประกอบการมีการตั้งกองทุนฟื้นฟูขึ้นมาสำหรับชุมชนโดยรอบที่ได้รับผลกระทบ

6.4.2 บทบาทและอำนาจในการร่วมดำเนินการทางนโยบายของภาคส่วนต่าง ๆ

จากงานวิจัยที่สำรวจ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าภาคส่วนที่หลากหลายได้เข้ามาร่วมในพื้นที่การเมืองสิ่งแวดล้อมหลังจากที่มีการตัดสินใจทางนโยบายแล้ว เป็นพื้นที่ที่หลากหลายภาคส่วนเข้ามามีบทบาทได้มากกว่า โดยภาคส่วนอย่างหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่นำนโยบายไปปฏิบัติ องค์กรประชาสังคมที่เคลื่อนไหวภาคประชาชนทั่วไป พรรคการเมือง ภาคธุรกิจ และสื่อมวลชนมีบทบาทปรากฏในข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์และระดมความคิดเห็นกลุ่ม ตลอดจนงานวิจัยที่สำรวจมาน้อยเกินไปตามลำดับ

1) บทบาทของหน่วยงานรัฐ

จากข้อค้นพบส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงบริบทที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน่วยงานรัฐฝ่ายบริหาร ตามมาด้วยบทบาทหน่วยงานรัฐฝ่ายตุลาการ บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และบทบาทฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งคณะผู้วิจัยขอเสนอแนะบทบาท อปท.เป็นลำดับสุดท้ายเพื่อลำดับความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

บทบาทหน่วยงานรัฐฝ่ายบริหาร เป็นเรื่องของบทบาทในการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลผ่านการบริหารจัดการและบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งพบว่า มีความไม่ต่อเนื่องของการดำเนินงาน เนื่องจาก รัฐบาลเปลี่ยนแปลงบ่อย อีกทั้งนโยบายสิ่งแวดล้อมของแต่ละหน่วยงานต่างกันและทับซ้อนกันหลายหน่วยงาน เช่น กฎหมายเกี่ยวกับที่ดินมีความเกี่ยวข้องกับกรมป่าไม้ กรมอุทยาน กรมที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน ฯลฯ แต่ขาดการบูรณาการกฎหมายที่เกี่ยวข้องกัน นอกจากนี้ ยังขาดการบูรณาการกับภาคส่วนอื่น เช่น ภาคเอกชน ทั้งนี้ หน่วยงานรัฐได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาเรื่องความไม่บูรณาการนี้เช่นกัน แต่ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านเห็นว่าการแก้ปัญหาการบูรณาการด้วยการตั้งคณะกรรมการด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น กรรมการด้านป่าไม้แห่งชาติ เหมืองแร่แห่งชาติ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฯลฯ ไม่อาจแก้ปัญหาการไม่บูรณาการกัน เพราะกลไกคณะกรรมการทำหน้าที่บูรณาการเชิงนโยบายและติดตาม ไม่ได้เป็นกลไกที่ลงมือปฏิบัติ ขณะที่ปัญหาจริงเป็นปัญหาเชิงปฏิบัติมากกว่า

สอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลในหลายประเทศประสบความล้มเหลวในการดำเนินงานตามนโยบายสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเทศที่มีประสิทธิภาพของรัฐบาลและการบูรณาการที่ดีจะมีการแสดงออกทางนวัตกรรมนโยบายสิ่งแวดล้อมที่ดี (Jacob and Volkery, 2005) แต่การแสดงผลหรือดำเนินตามนโยบายของหน่วยงานรัฐต่อประเด็นสิ่งแวดล้อม จากงานวิจัยที่พบวิเคราะห์ได้ว่า ตัวแสดงภาครัฐ ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติยังพบความล้มเหลว แม้มีการปฏิรูปองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมแต่ก็ไม่พ้นถูกแทรกแซงจากอำนาจ ทำให้ความพยายามปฏิรูปเชิงสถาบันไม่เป็นผล ดังนั้นวิชาการหลายท่าน เช่น การปฏิรูปการใช้ประโยชน์จากที่ดินในช่วงทศวรรษ 1970 ของสหรัฐอเมริกาเกิดขึ้นแต่หน่วยงานก็ยังไม่ได้รับความน่าเชื่อถือไว้วางใจจากนักพัฒนาและผู้ประกอบการทรัพย์สินหรือกรรมสิทธิ์ (Siskind, 2019) อุตสาหกรรมก๊าซจากชั้นหินได้ก่อให้เกิดข้อพิพาทที่สำคัญในหลายระดับ ซึ่งรัฐบาลสหราชอาณาจักรก็พยายามที่จะแก้ไขข้อพิพาท แต่ความสามารถในการให้คำปรึกษายังคงมีจำกัด (Beebejaun, 2019) การทำลายสิ่งแวดล้อมจากเหตุการณ์ไฟไหม้ป่าอมซอน ประเทศบราซิล ยังคงมีผลกระทบที่สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการที่ล้มเหลวของรัฐบาล (Raftopoulos, and Morley, 2020) การเผชิญกับสถานการณ์ฉุกเฉินหรือเร่งด่วนมาอย่างยาวนาน อันมาจากความล้มเหลวของหน่วยงานของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในหลายสมัย (Orr, 2020)

การพยายามบูรณาการผ่านกลไกคณะกรรมการของหน่วยงานรัฐในประเทศไทย แสดงให้เห็นว่ารัฐเองก็พยายามแก้ไขปัญหาการดำเนินงานตามนโยบายสิ่งแวดล้อมอยู่เช่นกัน สอดคล้องกับที่ Rea กล่าวว่า ท่ามกลางความล้มเหลวของการดำเนินนโยบายภาครัฐ ก็ยังมีความพยายามค้นหาเครื่องมือใหม่ ๆ เพื่อให้ประสิทธิภาพการทำงานของรัฐดีขึ้น เช่น การใช้เครื่องมือทางนโยบายสิ่งแวดล้อมที่มีพื้นฐานทางตลาดเป็นแนวทางในการกำหนดคุณภาพสิ่งแวดล้อม (Rea, 2019) หรือรัฐเกาหลีที่ได้ระดมมาตรการความทันสมัยทางระบบนิเวศ (Ecological modernization: EM) เป็นเครื่องมืออันทรงพลังสำหรับการสื่อสารสาธารณะของรัฐ (Kim and Chung, 2018) อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ตามความเห็นของนักวิชาการหลายท่านว่า เครื่องมือเหล่านี้ เป็นแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับรัฐได้มีอำนาจ แต่ต้องควบคู่ไปกับการบริหารจัดการแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงาน การกำหนดและบังคับใช้กฎหมาย กลไกเชิงสถาบันและกระบวนการ

ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งรัฐจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน (Brettell, 2003; Tienhaara, 2016; Campling and Havice, 2018; Rea, 2019)

จึงกล่าวได้ว่า เครื่องมือเหล่านั้นเป็นเพียงส่วนเสริม หากโครงสร้าง กฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายที่เหมาะสมยังไร้ประสิทธิภาพ ขณะที่การแทรกแซงทางการเมืองยังไม่ลดน้อยลงไป ดังที่ Milmanda and Garay พบว่า การบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการปกป้องผืนป่า Argentine Chaco ในประเทศอาร์เจนตินา มีการแทรกแซงทางการเมืองจากผู้มีอิทธิพล ทั้งในแง่ของแรงจูงใจ สิ่งจูงใจ และทรัพยากรต่าง ๆ ของระบบราชการ (Milmanda and Garay, 2020) เป็นต้น เครื่องมือเหล่านี้ก็ไม่อาจทำให้รัฐบาลแต่ละประเทศมีการบริหารการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ หากปัญหาที่เป็นโครงสร้าง กฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายยังไม่ได้รับการแก้ไข ความล้มเหลวซ้ำแล้วซ้ำเล่าของหน่วยงานรัฐที่นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ อาจบั่นทอนความน่าเชื่อถือ และหน่วยงานรัฐยังต้องเพิ่มการกำกับดูแลมากขึ้นไปอีก ดังพบว่า ความไม่น่าเชื่อถือของรัฐในการดำเนินนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในชิลีทำให้รัฐต้องเผชิญกับการกำกับดูแลที่กว้างขึ้น (Barandiaran, 2013)

บทบาทหน่วยงานรัฐฝ่ายตุลาการ ส่วนใหญ่พบว่า เป็นบทบาทในการรับเรื่องร้องเรียนโดยผลของคำพิพากษาของหน่วยงานตุลาการมีผลเป็นบรรทัดฐานทางสังคมต่อไป โดยบทบาทของศาลในการรับเรื่องร้องเรียนด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ประชาชนสามารถใช้ช่องทางฟ้องร้องผ่านศาลปกครองโดยใช้การรับรองของศาลรัฐธรรมนูญเพื่ออ้างสิทธิในสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่างคดีฟ้องร้องคดีมาตาพุด โครงการโดยใช้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่มีการรับรองสิทธิของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ เป็นผลให้ศาลปกครองพิพากษาตามและทั้ง 76 โครงการนั้น ต้องถูกระงับไว้ก่อน ทำให้การฟ้องร้องประเด็นสิ่งแวดล้อมต่อศาลปกครองมากขึ้น ทั้งยังมีการฟ้องร้องเชิงป้องกันมากขึ้น เพื่อให้มีมาตรการป้องกันทางสิ่งแวดล้อม หรือตัวอย่างบทบาทของศาลในการรับเรื่องฟ้องร้องกรณีชาวบ้านคดีเกี่ยวกับการปนเปื้อนมลพิษในหลายคดี จนถึงปี พ.ศ.2556 ที่ศาลปกครองสูงสุดพิพากษาให้กรมควบคุมมลพิษต้องจัดทำแผนฟื้นฟูและมีการดำเนินการแก้ไขปัญหามลพิษ ศาลฎีกาพิพากษาให้ผู้ก่อมลพิษต้องชดเชยค่าเสียหายและฟื้นฟูเยียวยาการปนเปื้อนมลพิษในลำห้วยคดี ซึ่งถือเป็นรูปธรรมความสำเร็จในการฟ้องร้องคดีมลพิษ ซึ่งภาครัฐในส่วนของศาลได้ทำให้เกิดบรรทัดฐานการตัดสินที่เป็นธรรมมากขึ้น

อย่างไรก็ดี กรณีการทำหน้าที่ของฝ่ายตุลาการไม่อาจเกิดผลต่อการเมืองสิ่งแวดล้อมที่เท่าเทียมและเป็นผลดีต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมได้เลยหากขาดกฎหมายที่จำเป็น ดังผู้ให้สัมภาษณ์ยกตัวอย่าง กฎหมายด้านการฟื้นฟูและเยียวยาที่ยังไม่มีการบัญญัติไว้ ทำให้ไม่มีงบประมาณและหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง จึงไม่มีความชัดเจนในการรับมือกับปัญหา จึงกลายเป็นว่าแม้มีคำพิพากษาทั้งศาลปกครองและศาลยุติธรรมให้หน่วยงานรัฐและสถานประกอบการฟื้นฟูในหลายคดี แต่ขาดกฎหมายรองรับจึงไม่ได้มีกฎหมายและแนวทางฟื้นฟูที่ชัดเจน อีกทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมและความโปร่งใสเกี่ยวกับการดำเนินการเรื่องฟื้นฟูด้วย

สำหรับ **บทบาทฝ่ายนิติบัญญัติ** พบว่า มีการทำหน้าที่ในรัฐสภาของสมาชิกฯ เช่น มีการอภิปรายในรัฐสภาของสมาชิกวุฒิสภาในภาคอีสานที่อภิปรายเรื่องการกู้เงินจำนวนมหาศาลของรัฐบาลเพื่อสร้างเขื่อนในภาคอีสาน ทั้งที่ประชาชนยังมีความยากจน และมีข้อค้นพบที่สำคัญเกี่ยวกับกฎหมายที่จำเป็นและทันสมัยในการจัดการประเด็นสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์และผู้เข้าร่วมระดมความคิดเห็นหลายท่านเห็นว่า เป็นปัญหาสำคัญต่อการดำเนินงานตามนโยบายสิ่งแวดล้อม เพราะแม้จะมีนโยบายที่ดีเพียงใด หากแต่เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ทันสมัยและเหมาะสมมารองรับ ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ โดยผู้ให้ข้อมูลหลายท่านกล่าวว่า กฎหมายบางฉบับล้าสมัย ไม่สามารถบังคับใช้ได้จริง จึงทำให้มีช่องว่างทางกฎหมาย

ยกตัวอย่างเช่น พ.ร.บ.โรงงาน พ.ร.บ.สาธารณสุข พ.ร.บ.ภัยพิบัติ ที่บทลงโทษไม่รุนแรงกับผู้ปล่อยมลพิษ ปัญหาในเชิงกฎหมายนี้ สอดคล้องกับ นิทัศน์ เจริญศรีพงษ์ และคนอื่น ๆ ว่าประเทศไทยมีการบัญญัติกฎหมายหลักเกี่ยวกับการดำเนินงานของนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ซึ่งบังคับใช้โรงงานในภาพรวมที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม แต่ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงอยู่ในปัจจุบัน เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีการผลิตซับซ้อนและเกี่ยวกับด้านสารเคมีซึ่งส่งผลกระทบต่อรุนแรง โรงงานเหล่านี้เกือบ ทั้งหมดตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรม แต่กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้กับโรงงานที่ก่อปัญหาหลักในปัจจุบันได้ (นิทัศน์ เจริญศรีพงษ์ และคนอื่น ๆ, 2563)

ในส่วนของ *องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น* สำหรับประเทศไทย ผู้ให้สัมภาษณ์และระดมความคิดเห็นมองว่า อปท. เองมีบทบาทในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมได้ ดังกรณีการจัดการพื้นที่ป่าไม้ภาคเหนือร่วมกัน โดยใช้ GIS ที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมทำการสำรวจพื้นที่กับชุมชน หน่วยงานรัฐอื่น ประชาสังคม วิชาการ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม อปท. ในฐานะรูปธรรมของการกระจายอำนาจยังพบมีอุปสรรคเรื่องศักยภาพที่จะรองรับการพัฒนาที่เติบโตและการบูรณาการระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อรับมือกับประเด็นสิ่งแวดล้อมที่จะมีความซับซ้อนของปัญหามากขึ้น เช่น กรณีน้ำเสียและขยะที่ท้องถิ่นจัดการ แต่ อปท.เกินกว่าครึ่งหนึ่ง ยังไม่มีระบบจัดการของเสียและมลพิษ และในจำนวนเหล่านี้ก็มีการจัดการที่ถูกต้องเพียงร้อยละ 15 เท่านั้น เพราะ ขาดงบประมาณและบางแห่งเป็น อปท.ขนาดเล็ก ขณะที่ก็ยังไม่สามารถร่วมมือระหว่างท้องถิ่นเพื่อร่วมมือจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมนี้กันได้

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ อุบล จันทรพิเพชร ที่พบว่า ปัญหาการดำเนินงานของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลต่อโครงการเมืองนำอยู่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ งบประมาณมีน้อย ประชาชนขาดความรู้ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ และยังขาดการติดตามผลและขาดความต่อเนื่องในการติดตามผล (อุบล จันทรพิเพชร, 2543) หรือปัญหาการดำเนินงานของเทศบาลบ้านหมี่ พบว่า การส่งเสริมประชาชนยังขาดความต่อเนื่อง (วารุณี พิมพ์า, 2545) ปัญหาการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมสุขภาพของนักการเมืองท้องถิ่น ได้แก่ ขาดแคลนบุคลากร งบประมาณที่นักการเมืองท้องถิ่นเองก็ยังไม่มองสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องใกล้ตัว อีกทั้ง ประชาชนยังขาดความรู้และตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมสุขภาพ (รัตนา แสงสว่างโชติ, 2549) หรือปัญหาของการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีข้อจำกัดต่าง ๆ ส่วนใหญ่ร้อยละ 58.6 ไม่มีสถานที่กำจัดขยะและไม่มีสถานที่กำจัดขยะแต่มากกว่าครึ่งหนึ่งมีระบบกำจัดที่ไม่ถูกหลักสุขาภิบาล การดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากชุมชนในการจัดการขยะยังคงดำเนินการเฉพาะบางชุมชน (ขวัญฤดี จันทิมา, 2557)

2) ภาคประชาสังคม

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ภาคประชาสังคมไทยมีทั้งส่วนที่เกิดจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่ประสบปัญหาหรือได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมหรือโครงการของรัฐ ดังตัวอย่างกลุ่มประมงพื้นบ้าน ที่ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความวิกฤตมากขึ้น นำมาสู่การรวมกลุ่มของประชาชนมีการบริหารจัดการภายในกลุ่มมากขึ้น เช่น กลุ่มประมงพื้นบ้านประมงชายฝั่งพื้นที่อ่าวไทยและทะเลอันดามัน เพื่อปกป้องพื้นที่ชายฝั่ง 3 ไมล์ทะเล กับประชาสังคมที่อาจไม่ใช่ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงแต่มีบทบาทเคลื่อนไหวเพื่อชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ อย่างการเคลื่อนไหวของกลุ่มภาคีบางกลอยบางส่วน หรือกลุ่มเพื่อนตะวันออก กลุ่ม EEC watch มีการทำงานหลากหลายและหลายกลุ่มเข้าร่วมเป็นเครือข่าย หรือโครงการจอมป่าของมูลนิธิสืบ นาคะเสถียรที่เข้าไปขับเคลื่อนร่วมกับหน่วยงานรัฐและชุมชน เพื่อให้แต่ละภาคส่วนมีการบริหารจัดการป่าไม้ร่วมกัน เปลี่ยนผู้ขัดแย้งให้เป็นผู้ร่วมมือกัน ไม่ว่าภาคประชาสังคมในประเทศไทยจะมีที่มาอย่างไร แต่ก็มีแนวโน้มที่จะมีบทบาทในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ในช่วง พ.ศ.2540

เป็นต้นไป กลุ่มองค์กรเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมมีจำนวนมากในช่วงนี้ สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีสิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เห็นได้จากการเคลื่อนไหวเพื่อเข้าชื่อเสนอกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลายฉบับขององค์กรด้านสิ่งแวดล้อมเหล่านี้

คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าภาคประชาสังคม มีบทบาทในเชิงการสนับสนุนแก่ภาคประชาชนทั่วไปแล้วทำให้เกิดผลในทางที่ดี ดังเช่น Fagan พบว่า องค์กรระหว่างประเทศช่วยให้เกิดผลกระทบทางบวก เช่น การมีกองทุนช่วยเหลือและรอบการให้ทุน (Fagan, 2008) ซึ่งการเมืองภาคพลเมืองมีแนวโน้มขยายตัวด้วยช่องทางที่หลากหลายมากขึ้น ดัง Brettell พบว่า พลเมืองจีนมีโอกาสและช่องทางในการเคลื่อนไหวที่หลากหลายมากขึ้น (Brettell, 2003) โดยกลุ่มองค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมอย่าง NGOs เป็นภาคส่วนที่มีบทบาทสำคัญต่อการเคลื่อนไหวประเด็นยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ผ่านการขยายเครือข่าย กิจกรรมการประท้วงที่เข้มข้น การเปิดเผยผลกระทบสู่สาธารณะอย่างกว้างขวาง การใช้วาทกรรมสิ่งแวดล้อม (Kim and Chung, 2018) การเคลื่อนไหวผ่านช่องทางออนไลน์ของนักกิจกรรม (Deem, 2019) กลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมหรือนักวิชาการยังเข้าไปมีอิทธิพลผ่านการใช้ช่องทางเครือข่าย และสื่อสาธารณะ เพื่อมีอิทธิพลต่อผู้จัดทำนโยบาย (Kousis et al., 2001; Lubitow, 2011) อย่างไรก็ตาม การเรียกร้องของ NGOs สำเร็จได้ด้วยการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน กลุ่มสตรี เครือข่ายสตรี และประชาชนผู้อาศัยในพื้นที่ (Langford, 2016)

ขณะเดียวกัน มีนักวิชาการหลายท่านเห็นว่าภาคประชาสังคมยังไม่เข้มแข็งพอในการเข้าไปมีบทบาทเชิงเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่อาจมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างการเมือง สอดคล้องดังที่ Green พบว่า กลุ่ม NGOs ระหว่างประเทศ ยังมีบทบาทน้อยมากในเวทีระหว่างประเทศ ซึ่งขัดต่อการบริหารปกครองที่ดี (Green, 2008) เช่นเดียวกับ Grano ที่ว่าการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของ NGOs บางกลุ่มในการเมืองสีเขียวยังคงมีข้อจำกัด (Grano, 2012) หรือการมีอิทธิพลของกลุ่มวิชาการ ที่ถือเป็นผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคที่สามารถควบคุมกระบวนการปกครองทางสิ่งแวดล้อมได้ (Wesman and Broto, 2018)

นอกจากนี้ จากข้อค้นพบประชาสังคมไทยมีภาพลักษณ์ที่ถูกมองว่าการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของภาคประชาสังคมคือการขัดขวางการพัฒนา เพราะไม่ได้รับความเดือดร้อนอะไรจากโครงการของรัฐแต่กลับเคลื่อนไหวแทนชาวบ้าน จึงเป็นเหตุให้ภาคประชาสังคมถูกมองว่ามีวาระแอบแฝงในการเคลื่อนไหว สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Knudsen ที่เห็นว่าบทบาทและอำนาจของกลุ่มองค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในตุรกีค่อนข้างจำกัดในการเคลื่อนไหวประเด็นพลังงาน ทำให้นักเคลื่อนไหวต้องระมัดระวังในการแสดงออก เพราะอาจถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้สร้างความแตกแยกให้กับประเทศ (Knudsen, 2015; Knudsen, 2016)

การมองว่าการเคลื่อนไหวของประชาสังคมมีวาระแอบแฝง อาจอธิบาย ดังที่ Davis และ Powrie พบว่า ภาคประชาสังคมเองบางครั้งอาจเคลื่อนไหวเฉพาะเมื่อผลประโยชน์ถูกกระทบ หรืออาจมีการดำเนินการบางอย่างเพื่อความต้องการของกลุ่มตน การเข้าร่วมของกลุ่มองค์กรเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเป็นไปตามแนวคิดพหุนิยมในการแบ่งปันผลประโยชน์ (Davis, 1997) เช่น กลุ่มผลประโยชน์หลายกลุ่มในนิวซีแลนด์เกิดขึ้นเพื่อการปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขา (Powrie, 1997) ซึ่งการมุ่งผลประโยชน์เฉพาะที่กระทบกับตนเองเท่านั้นอาจไม่ได้ช่วยลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ดังที่ คนภายนอกคาดหวังผลการเคลื่อนไหวจากกลุ่มประชาสังคม ตามที่ Newmark and Witko พบว่า การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมที่เข้มแข็ง บางครั้งก็ไม่ได้สัมพันธ์กับความคุ้มค่าทางงบประมาณที่เสียไป (Newmark and Witko, 2007) ซึ่งเป็นไปได้ว่า อาจทำให้แนวโน้มของประชาสังคมเป็นไปในแนวทางร่วมมือกับรัฐบาล ดังเช่นในจีนพบความร่วมมือที่มากขึ้นของรัฐบาล

และ NGOs มีแนวโน้มที่ NGOs จะเข้าพยุงบอบอำนานาจนิยมแต่ก็ช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ย่ำแย่ในจีนได้ (Xu and Byrne, 2020)

3) ภาคประชาชน

บทบาทของภาคประชาชนที่พบ ได้แก่ 1) บทบาทจ่ายอมตามการตัดสินใจของรัฐ เช่น ประชาชนที่เป็นลูกจ้างรับทำป่าไม้ตามที่ทำนายทุนได้รับสัมปทาน หรืออพยพพี่น้องเข้าไปอยู่ในพื้นที่ป่าเพื่อให้มีจำนวนประชากรในพื้นที่มากพอสำหรับเพิ่มจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่ หรือมีการบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อทำพื้นที่การเกษตร 2) บทบาทในการคัดค้านและรณรงค์ เช่น การคัดค้านโครงการสร้างเขื่อนภูมิพลที่เป็นเขื่อนขนาดใหญ่แห่งแรกในประเทศไทยใน พ.ศ.2504 ซึ่งชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบในจังหวัดตากและลำพูนกับบางส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ แสดงออกโดยการสร้างวีรชนขึ้นมาเองและไม่อพยพออกจากพื้นที่ที่จะสร้างเขื่อน หรือการเกิดขบวนการศึกษาขึ้นในช่วง พ.ศ.2512-2516 อันเกิดจากมีการปลดปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาล และมีการรณรงค์ของนักศึกษาเรื่องอากาศเสีย การตั้งโรงงานปิโตรเคมี หรือในช่วงปลาย พ.ศ.2516 การเคลื่อนไหวของนักศึกษาต่อกรณีการเข้าไปล่าสัตว์ในพื้นที่ป่าของนายทหารชั้นผู้ใหญ่จนบานปลาย นำมาสู่การประท้วงขับไล่ผู้นำทางการเมืองในขณะนั้น หรือการรวมตัวของกลุ่มนักศึกษา 15 สถาบัน ที่มีบทบาทเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่ช่วง พ.ศ.2521-2540 อย่างการเคลื่อนไหวต่อต้านเขื่อนน้ำโจนที่กาญจนบุรี 3) บทบาทการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมโดยใช้กลไกทางกฎหมาย โดยอ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญ เช่น คัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าโดยชาวบ้านบ่อนอกในช่วง พ.ศ.2541-2543 หรือการเคลื่อนไหวคัดค้านประเด็นพลังงานในพื้นที่ภาคใต้เพื่อไม่ให้รัฐให้สัมปทานกับเอกชนโดยไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน หรือการเคลื่อนไหวเพื่อใช้พลังงานจากโซลาร์เซลล์

จากแนวทางการเคลื่อนไหวและบทบาทของภาคประชาชนดังข้อค้นพบดังกล่าว เห็นได้ว่าการเข้าร่วมเคลื่อนไหวต่อการดำเนินงานตามนโยบายสิ่งแวดล้อม ภาคพลเมืองก็มีแนวทางขับเคลื่อนที่หลากหลายมากขึ้น โดยที่การเคลื่อนไหวในอดีตในรูปแบบของการชุมนุมประท้วงก็ยังมีอยู่ ยกตัวอย่างกลุ่มชาติพันธุ์ม้งปรับตัวเป็นผู้นุรักษ์ป่า เพื่อเพิ่มพื้นที่ในการช่วงชิงอำนาจรัฐ (ตรีญา โทตระกูล, 2546) กลุ่มผู้หญิงที่ได้เข้าร่วมเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรมีความตื่นตัวในปัญหาตนเองและปัญหาสังคมมากขึ้น เช่น ไปเรียกร้องยังสถานที่ราชการ (สิตาพรรณ จันท์พิมานสุข, 2550) การต่อสู้ตามช่องทางของกฎหมายของชาวบ้านกลุ่มแม่เมาะ (สินทบนั่นคง, 2552) การยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการ การใช้สิทธิตามกฎหมาย การคว่ำบาตรทางสังคม (วินิจ ภาเจริญ, 2561) การกดดันโดยชุมนุมประท้วงปิดถนน หรือสื่อสารกับสังคม (วินิจ ภาเจริญ, 2561) หรือแกนนำชาวปกากะญอ บ้านแม่ซา ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้คนในชุมชนอื่น และขยายเครือข่ายการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติ แล้วทำการผลิตเพื่อการอนุรักษ์ (ประสิทธิ์ ลิปรีชา และกนกวรรณ มีพรหม, 2562) หรือการใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์พลเมือง และให้ประชาชนมีบทบาทตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ได้รับปัญหามลพิษ (อัฐพร ฤทธิชาติ, 2563) สรุปได้ว่าขบวนการภาคประชาชนมีการเปลี่ยนวิธีที่หลากหลายมากขึ้น แต่ก็มีแนวโน้มใช้แนวทางแบบประนีประนอมมากขึ้น (กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว และคนอื่น ๆ, 2563) การเคลื่อนไหวของประชาชนนี้ถือได้ว่าเป็นไปเพื่อการเรียกร้องสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เป็นสิทธิมนุษยชน ซึ่งรัฐต้องคุ้มครองสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีของประชาชน (คณิงศรีบัวเอี่ยม และคณะ, 2560)

อย่างไรก็ดี ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า แม้ทิศทางและแนวโน้มการเข้าไปมีส่วนร่วมทางนโยบายสิ่งแวดล้อมจะมีบทบาทมากขึ้นก็ตาม แต่ก็มีกรออกกฎหรือระเบียบที่มีลักษณะกีดกันการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น ระเบียบในการรับฟังความคิดเห็นต่อการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรืออีไอเอ ที่หน่วยงานรัฐและ

เจ้าของโครงการแสดงข้อมูลเพียงด้านเดียว การมีส่วนร่วมก็เป็นเพียงการจัดรับฟังความคิดเห็น หรือ พ.ร.บ. ชุมชนสาธารณะ ที่ทำให้การใช้สิทธิของประชาชนมีความเสี่ยง หรือการฟ้องร้องกลับกับประชาชนที่ใช้สิทธิ เพื่อให้เกิดความหวาดกลัวหรือชะงักงันในการเคลื่อนไหวใช้สิทธิ

สอดคล้องกับข้อค้นพบว่า ประชาชนมีพฤติกรรมมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองมากขึ้น แต่ยังคงอยู่ในระดับต่ำ ขณะที่กิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีการเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน แต่ยังคงอยู่ในระดับปานกลาง (อารีรัตน์ วชิรเสรีชัย, 2539) การมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงอยู่ที่ระดับให้ความคิดเห็น เนื่องจาก ภาครัฐดำเนินการเป็นหลัก (สุทธบท ชื่อมาก, 2554) แสดงให้เห็นว่าประชาชนหรือพลเมืองมีอุปสรรคในเชิงขับเคลื่อนเช่นกัน สอดคล้องกับที่ Kuchinskaya พบว่า รูปแบบในการปฏิบัติของการติดตามทางสิ่งแวดล้อมยังเป็นอุปสรรคของพลเมือง (Kuchinskaya, 2019) เช่น ประชาชนทั่วไป ยังคงเผชิญความท้าทายจากอำนาจของภาคส่วนอื่น ที่ทำให้การมีส่วนร่วมของเขาอาจไม่ได้รับการยอมรับ (Edwards and Heiduk, 2015) การแสดงออกบนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์แม้เป็นพื้นที่สาธารณะแต่ยังไม่อาจทำให้ชุมชนมาพบและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้ (Hendriks et al., 2016) การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มเยาวชนในชุมชนท้องถิ่นยังไม่มากนัก (Kettunen, 2020) ในประเทศไทยเองก็พบว่า มีความสอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นที่ระบบการมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงมีข้อจำกัด ได้แก่ การบริหารโครงการของรัฐยังไม่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล (สุทธบท ชื่อมาก, 2554) ประชาชนยังไม่พอใจการดำเนินโครงการโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจรที่ยังขาดความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงออกมาคัดค้านการดำเนินงานก่อสร้างโครงการ (วินิจ ฝาเจริญ, 2561)

4) พรรคการเมือง

ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านเห็นว่าพรรคการเมืองไทยยังมีบทบาทในการเคลื่อนไหวประเด็นสิ่งแวดล้อมไม่มากนัก ทั้งที่พรรคการเมืองมีบทบาทค่อนข้างมากต่อการดำเนินนโยบายสิ่งแวดล้อมเช่นกัน และการเคลื่อนไหวของพรรคการเมือง หากปรับบทบาทไปในทางสิ่งแวดล้อมก็น่าจะทำให้พรรคการเมืองได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มที่สนใจในเรื่องของการพัฒนาที่ยั่งยืน ดัง Bergquist พบว่า อิทธิพลของพรรคการเมืองมีผลต่อการบังคับใช้กฎหมายมากกว่าการบริหารทางนโยบาย โดยพบความแตกต่างของการบังคับใช้นโยบายสิ่งแวดล้อมระหว่างผู้ว่าการรัฐและสภานิติบัญญัติ (Bergquist, 2019) หรือ Tosun and Debus พบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมบางอย่างและการกำหนดนโยบายของพรรคโซเชียลเดโมแครตในออสเตรีย มีโอกาสที่จะเพิ่มส่วนแบ่งในการลงคะแนนเสียง (Tosun and Debus, 2020) ข้อค้นพบจากงานวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ DeSombre ว่าพรรคการเมืองและนักการเมืองย่อมมีความต้องการได้รับเลือกตั้งกลับเข้าไปใหม่ ไม่ว่าจะป็นพรรคกรีนหรือไม่ แต่พรรคค่อนข้างเคลื่อนไหวสนับสนุนกลุ่มคนที่เลือกตนเข้ามา (DeSombre, 2020)

5) ภาคธุรกิจ

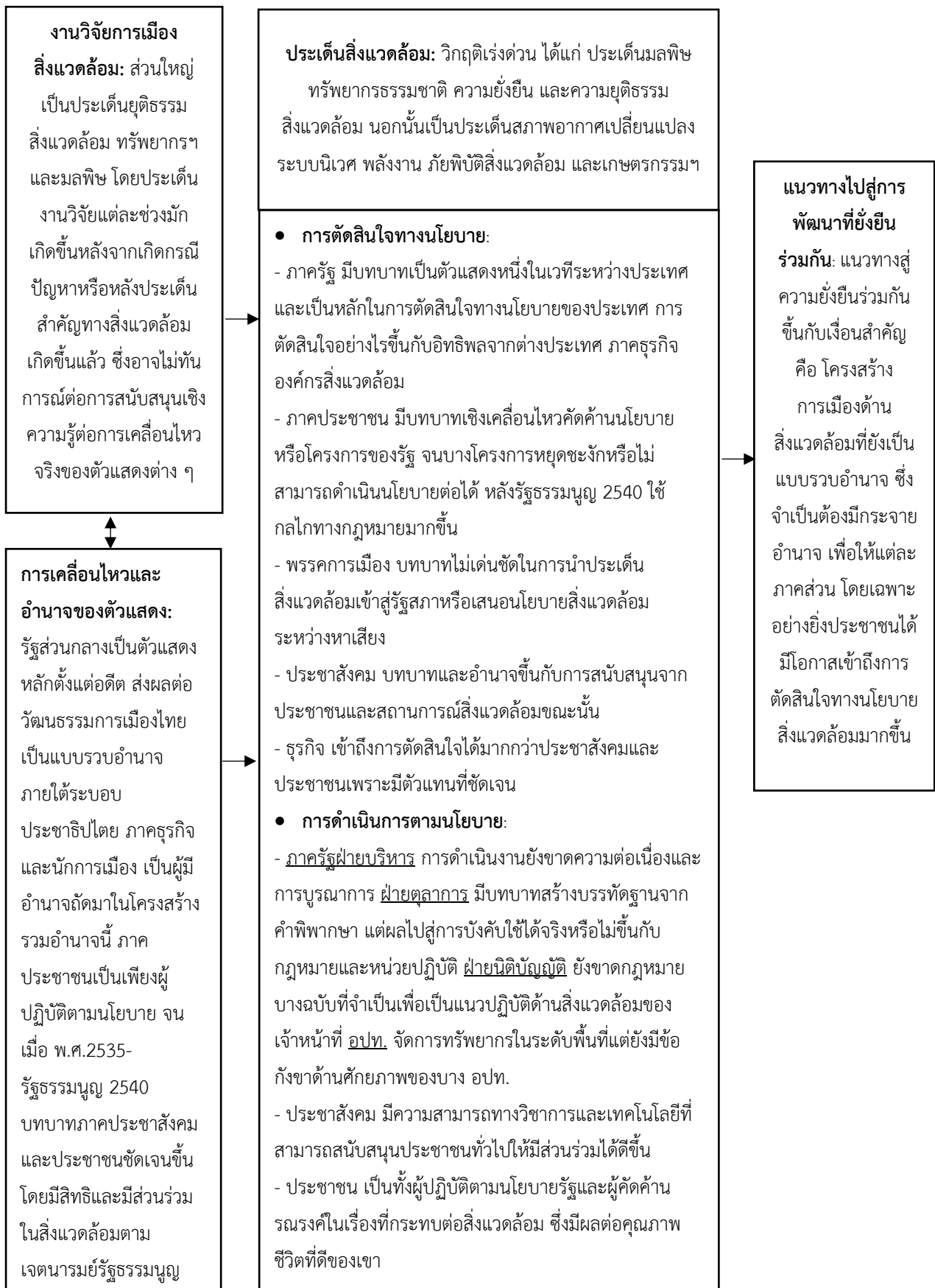
จากข้อค้นพบ ภาคธุรกิจเอกชนเป็นกลุ่มที่เข้าถึงทรัพยากรได้ตามนโยบายและกฎหมายของรัฐ เช่น การเข้าไปสัมปทานป่าไม้ในอดีต การร่วมทุนกับบริษัทเอกชนต่างชาติและเอกชนไทยในการสัมปทานและสำรวจแร่ ซึ่งใช้ทรัพยากรของประเทศเพื่อผลประโยชน์เฉพาะคนบางกลุ่ม ข้อค้นพบนี้ ค่อนข้างมีความสอดคล้องกับบทบาทของภาคธุรกิจต่อการดำเนินงานหรือกระบวนการทางสิ่งแวดล้อม ที่เป้าหมายไม่ได้เป็นไปเพื่อรักษาหรือดูแลสิ่งแวดล้อม แต่เพื่อให้ธุรกิจของตนไม่ได้รับผลกระทบจากการร้องเรียนของผู้ที่อาจจะได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ดัง Moberg กล่าวว่า สมาคมผู้ประกอบการตั้งหน่วยดูแลชุมชนเพื่อรับมือกับการร้องเรียนและดูแลสุขภาพของคนในชุมชน เพื่อป้องกันภัยคุกคามต่อธุรกิจของพวกเขา (Moberg, 2002)

อย่างไรก็ดี มีงานวิจัยไทยชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่ายังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อภาคเอกชน ดังผลการศึกษาของ นิศามาศ เลขาธิการนาฬิการ, กฤษ จรินทร์, และบรรพต วิรุณราช ที่พบปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความรับผิดชอบต่อธุรกิจโรงแรมในความหลากหลายทางชีวภาพ 8 ด้าน ซึ่งมีมิติด้านสังคม (เช่น ความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน สภาพแวดล้อมรอบโรงแรม) ด้านสิ่งแวดล้อม (เช่น การใช้พื้นที่อย่างเหมาะสม ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เป็นมาตรฐาน) หรือด้านกฎหมาย ด้านเทคโนโลยี ด้านการเมือง ด้านองค์การ (นิศามาศ เลขาธิการนาฬิการ, กฤษ จรินทร์, และบรรพต วิรุณราช, 2559) ซึ่งหากมีการนำปัจจัยเหล่านี้มาพิจารณาผลักดันในภาคธุรกิจก็อาจจะช่วยให้เกิดการเมืองสิ่งแวดล้อมที่ดีและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

6) สื่อมวลชน

ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าสื่อโทรทัศน์ในช่วง พ.ศ.2521-2540 ถือว่ามีบทบาทโดดเด่น ทำให้คนตื่นตัวเรื่องสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ Pierce et al. (1990) กล่าวว่า บทบาทสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้คนต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ดี จากข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมการระดมความคิดเห็นที่เสนอให้ภาครัฐควรมีการสนับสนุนระบบโครงสร้างพื้นฐานอินเทอร์เน็ตให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ และงานวิจัยหลายชิ้น เช่น พบว่าภาคประชาสังคมมีการใช้สื่อสังคมผ่านช่องทาง Line และ Facebook ในการกระจายข้อมูลข่าวสาร (วินิจฉัย และจุฑาดี นันทารักษ์, 2563) การใช้สื่อออนไลน์ของตัวแสดงต่าง ๆ ในพื้นที่การเมืองสิ่งแวดล้อม (Hendriks et al., 2016) การประท้วงทางการเมืองสิ่งแวดล้อมของพลเมืองในรูปแบบดิจิทัลผ่านช่องทางออนไลน์ และดีแฮชแท็ก (Deem, 2019) แสดงให้เห็นว่า สื่อมวลชนกระแสหลักอาจไม่ใช่พื้นที่ในการโน้มน้าวหรือมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้คนอีกต่อไป ดังเช่นสื่อโทรทัศน์ในอดีต อย่างไรก็ดี สื่อออนไลน์ก็ยังมีข้อจำกัดในเชิงการแสวงหาการมีส่วนร่วมแบบร่วมแรงร่วมใจ ดังที่ Hendriks et al. (2016) กล่าวว่า การแสดงบนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์แม้เป็นพื้นที่เครือข่ายสาธารณะ แต่ยังไม่สามารถทำให้ชุมชนมาพบและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้ เพราะมีเป้าหมายเพื่อแบ่งปันเรื่องราวจึงค่อนข้างเปิดพื้นที่ในการโต้เถียงไม่มากนัก

สำหรับการวิเคราะห์ผลตามกรอบการศึกษา โดยเน้นข้อค้นพบงานวิจัยไทย สรุปดังภาพ 6.1

ภาพ 6.1 สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์ผลตามกรอบแนวคิดการศึกษา

6.5 ข้อเสนอแนะ

6.5.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภาครัฐควรจัดทำนโยบายที่มาจากข้อตกลงและกระบวนการมีส่วนร่วมกับประชาชนหลากหลายภาคส่วนในแต่ละพื้นที่ เป็นแนวทางพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนร่วมกันโดยไม่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว เนื่องจาก ข้อค้นพบแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลแต่ละสมัยต่างกำหนดและดำเนินนโยบายต่างกัน เมื่อเปลี่ยนรัฐบาลก็เปลี่ยนนโยบาย ทำให้นโยบายในระดับประเทศนั้นส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่และกระทบต่อการขับเคลื่อนที่แต่ละภาคส่วนได้ร่วมกันดำเนินการมา ดังนั้น การกำหนดนโยบายของรัฐบาลจึงต้องมีเป้าหมายชัดเจนและสะท้อนความสมดุลเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนคำนึงถึงศักยภาพในการพัฒนาของแต่ละพื้นที่ด้วย

6.5.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

1) สืบเนื่องจากการบริหารงานของหน่วยปฏิบัติทางนโยบายยังขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน โดยรัฐบาลได้มีการแก้ไขผ่านการตั้งคณะกรรมการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนกฎหมายและระเบียบฉบับต่าง ๆ เพื่อรองรับการทำงานของคณะกรรมการเหล่านั้น แต่จากข้อค้นพบได้แสดงให้เห็นว่า กลไกบูรณาการเหล่านั้นยังเป็นการบูรณาการกันเพียงนโยบาย ไม่ได้ลงลึกไปถึงระดับปฏิบัติ ซึ่งงานวิจัยบางชิ้นเสนอให้ทบทวนและปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง บูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีการทำงานร่วมกันได้ ฯลฯ (เช่น วนิดา พรหมหล้า, 2564) แต่ในทางปฏิบัติจริงอาจเป็นไปได้ยาก เพราะ หน่วยงานต่างใช้กฎหมายของแต่ละหน่วยงานเป็นแนวปฏิบัติ ดังนั้น ควรส่งเสริมบทบาทอาสาสมัครทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทสม.) ให้เป็นกลไกสำหรับทุกหน่วยงานในการขับเคลื่อนประเด็นสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นที่ เพื่อปิดช่องว่างของปัญหาการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน สอดคล้องกับที่ Burgess and Harrison พบว่า มีความจำเป็นที่ภาคราชการ ภาคเอกชน และภาคอาสาสมัครจะต้องมาร่วมกันปฏิบัติเพื่อสิ่งแวดล้อม (Burgess and Harrison, 1998) และที่ ฐากร สรวงศ์สิริ และมณีนมัย ทองอยู่ ได้เคยเสนอให้มีการส่งเสริมเครือข่ายและบทบาทภาคส่วนต่าง ๆ ให้มีการดำเนินงานอย่างเป็นอิสระ ซึ่งการส่งเสริมตั้งแต่ระดับนโยบายจะสอดคล้องกับเงื่อนไขในการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชน (ฐากร สรวงศ์สิริ และมณีนมัย ทองอยู่, 2553) โดยอาจเน้นบทบาทที่เชื่อมโยงระดับพื้นที่กับการตัดสินใจทางนโยบายเพื่อแก้ไขอุปสรรคด้านการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน การติดตามเพื่อเฝ้าระวังและจัดทำข้อมูลตามแนวคิดวิทยาศาสตร์พลเมือง (อัฐพร ฤทธิชาติ, 2563) เป็นต้น

2) ควรมีการทบทวนระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรืออีไอเอ การมีส่วนร่วมตัดสินใจมีแนวโน้มที่ดีขึ้น ดังที่ ฐากร สรวงศ์สิริ และมณีนมัย ทองอยู่ กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 และ พ.ศ.2550 ได้ก่อให้เกิดสัมพันธภาพเชิงอำนาจแบบใหม่ที่ลดช่องว่างของอำนาจทางการเมืองระหว่างรัฐกับประชาชนให้แคบลง (ฐากร สรวงศ์สิริ และมณีนมัย ทองอยู่, 2553) อย่างไรก็ตาม จากข้อค้นพบปัญหาการมีส่วนร่วมในอีไอเอก็ยังคงอยู่ ทั้งในเชิงเนื้อหาและกระบวนการ สอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้น เช่น บางโครงการยังไม่ผ่านเกณฑ์ที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการ EIA (จิราภรณ์ ปิ่นวิเศษ, 2561) การตัดสินใจเชิงขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน (โสภณพิสุทธิ์ จิตจำ และสถาพร สระมาลี, 2563) ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (วนิดา พรหมหล้า,

2564) จึงจำเป็นต้องทบทวนและแก้ไขกฎระเบียบที่ยังคงจำกัดการมีส่วนร่วม รวมทั้ง ควรมีการพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมแบบอื่นควบคู่กันไปด้วย เช่น การจัดทำประชาคมที่แบบที่ไม่มีผลผูกพัน และมีกองทุนเพื่อการทำรายงานแบบวิจัยเช่น EHIA ฉบับประชาชน เพื่อมีองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรู้ภาคประชาชนมาใช้ในกระบวนการประเมินผลกระทบอย่างรอบด้าน หรือมีระบบส่งเสริมการวิจัยฐานชาวบ้านที่ให้ชุมชนได้มาเข้าร่วมในงานวิจัยตั้งแต่เริ่มต้น รวมทั้ง การตัดสินใจอนุมัติการประเมินผลกระทบจากนโยบายหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ควรอยู่ภายใต้องค์การอิสระ

3) ควรมีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานทางอินเทอร์เน็ตเพื่อให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยจัดให้เป็นสัญญาณอินเทอร์เน็ตฟรีหรือราคาถูก แนวทางนี้จะทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่มีอยู่ ดังที่ อรพิน เลิศพรสุทธิรัตน์ และวนิดา พรหมล้ำ เสนอแนะแนวทางความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมเชิงกระบวนการ ที่มีกฎหมายให้สิทธิประชาชนในการตรวจสอบข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐ ทั้งในส่วนของผู้บริหาร ภูมิภาค และท้องถิ่น และยังสอดคล้องกับ แนวทางการกระจายข่าวสารการให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูล (อรพิน เลิศพรสุทธิรัตน์ และวนิดา พรหมล้ำ, 2564)

ภาครัฐฝ่ายนิติบัญญัติ

ควรมีการทบทวน วิเคราะห์ และสำรวจเชิงรุก เพื่อค้นหาความต้องการกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่จำเป็น เพื่อให้เจ้าหน้าที่มีแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง หรือสอดคล้องกับเจตนารมณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ เนื่องจาก ข้อค้นพบที่ได้แสดงให้เห็นว่ากฎหมายหลายฉบับมีความล้าสมัยและไม่สามารถบังคับใช้ได้จริง และหลายประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมยังไม่มีกฎหมายออกมารองรับ เช่น การสำรวจและวิเคราะห์ความจำเป็นของการออกกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการสิ่งแวดล้อม หรือกฎหมายว่าด้วยพลังงานหมุนเวียน หรือความจำเป็นต้องทบทวน พ.ร.บ. ชุมชนสาธารณะที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียกร้องทางสิ่งแวดล้อมของประชาชน เพราะทำให้การใช้สิทธิทางสิ่งแวดล้อมของประชาชนกลายเป็นความเสี่ยงต่อโทษทางอาญา เป็นต้น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมของแต่ละบริบทของพื้นที่ ที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจน มีการบูรณาการความร่วมมือระหว่าง อปท.ใกล้เคียง เพื่อจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันได้ เช่น การบูรณาการองค์ความรู้และระบบบริหารจัดการขยะแบบครบวงจร เป็นต้น เนื่องจาก การจัดการขยะและมลพิษเป็นปัญหาวิกฤตสำหรับท้องถิ่นหลายแห่ง เพราะ หลายพื้นที่ก้าวสู่ภาวะความเป็นเมืองและมีความเป็นเมืองสูง ในทำนองเดียวกัน ในเชิงโครงสร้างจำเป็นต้องมีการกระจายอำนาจในการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดพื้นที่จึงทำงานที่สนองต่อความหลากหลายได้ดีกว่า

ภาคประชาสังคมและประชาชน

1) ควรมีการปรับปรุงแบบการเคลื่อนไหว โดยมองหาเครือข่ายหรือแนวร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างกติกาสังคมร่วมกัน กลุ่มเครือข่ายนั้น มาช่วยกันสร้างองค์ความรู้แล้วเคลื่อนไหวสื่อสารอย่างต่อเนื่อง และสร้างสรรค์ แม้ไม่มีประเด็นปัญหาแต่ก็ยังมีพื้นที่พูดคุยเพื่อเสนอทิศทางการพัฒนาร่วมกัน มากกว่ามุ่งคัดค้านอย่างเดียว โดยการสื่อสารควรผ่านรูปแบบหลากหลาย เช่น สื่อโซเชียล ดังที่ สุภากร สรวงค์ศิริ และมณีนมัย ทองอยู่ เคยเสนอไว้ว่าภาคประชาสังคมและประชาชนควรมียุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้หลากหลายรูปแบบ

ไม่ว่าจะเป็นยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ หรือวิธีการทำลายแบบอื่น (ฐาภกร สรวงศรีศิริ และมณีนัย ทองอยู่, 2553)

2) ควรมีการสร้างระบบตัวแทนหรือนักปฏิบัติของภาคประชาสังคมที่มีพลังให้หลากหลายและมากขึ้น เช่น ประชาสังคมที่เป็นตัวแทนจากสมาคมเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น เมื่อมีตัวแทนประชาสังคมที่ชัดเจน และหลากหลายก็จะทำให้พื้นที่การเมืองของรัฐสามารถระบุตัวแทนที่มาจากภาคประชาสังคมได้ง่ายมากขึ้น และภาคประชาสังคมเองก็จะได้มีโอกาสในการเมืองและนโยบายสิ่งแวดล้อมมากขึ้นด้วย

พรรคการเมือง

จากข้อค้นพบ พรรคการเมืองเป็นตัวแสดงที่มีความสำคัญต่อการเสนอนโยบายแก่ภาคประชาชน และเมื่อสมาชิกพรรคได้รับเลือกตั้งแล้วยังมีอิทธิพลต่อการผลักดันหรือคัดค้านบางนโยบายในรัฐสภา แต่พรรคการเมืองไทยนำประเด็นสิ่งแวดล้อมไปสู่ช่องทางดังกล่าวน้อยเกินไป ดังนั้น พรรคการเมืองควรเสนอแนวนโยบายที่มีมุมมองของการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยเน้นมิติสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น การดำเนินการของพรรคการเมืองนี้ สอดคล้องกับ ธรรมนูญ เอกราชจินดาวัฒน์ (2558) ที่เสนอให้พรรคการเมืองไทยเสนอ นโยบายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ใช้แนวคิดการเมืองสีเขียวและพรรคการเมืองสีเขียวมาประยุกต์ใช้ สร้างพื้นที่การเมืองสีเขียวกับภาคประชาชน รวมถึงไม่เปลี่ยนแปลงนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมบ่อย ๆ

6.5.3 ข้อเสนอแนะงานวิจัยในอนาคต

งานวิจัยในอนาคตเชิงประเด็น

คณะผู้วิจัยขอเสนองานวิจัยในอนาคตเชิงประเด็นที่พบจากการศึกษาครั้งนี้ว่าเป็นประเด็นวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อมที่ต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ได้แก่ มลพิษ ยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และความยั่งยืน ดังนี้

1) มลพิษ ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่ากฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษมีแนวโน้มที่จะเข้มงวดและเพิ่มบทลงโทษมากขึ้น ซึ่งถือเป็นแนวทางหนึ่งที่อาจจะสามารถป้องกันและแก้ไขได้ในเชิงการใช้มาตรการบังคับและควบคุม หากแต่มาตรการอื่นก็มีความจำเป็นเช่นกัน จากข้อค้นพบแสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยมีอุปสรรคในเรื่องการบังคับใช้กฎหมายกับอุตสาหกรรมหรือสถานประกอบการที่ก่อมลพิษ จึงควรมีการศึกษาในอนาคตเกี่ยวกับประเด็นมลพิษในเชิงมาตรการ นอกเหนือจากกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย ดังที่ นิทัศน์ เจียมศรีพงษ์ และคนอื่น ๆ เสนอว่าจะทำอย่างไรให้สถานประกอบการที่อาจก่อให้เกิดมลพิษมีบทบาทในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พร้อมกันกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ (นิทัศน์ เจียมศรีพงษ์ และคนอื่น ๆ, 2563)

2) ยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม จากข้อค้นพบฝ่ายตุลาการมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรทัดฐานการพิจารณาคดีด้านสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลนำไปสู่การระงับโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้ ดังตัวอย่างกรณี 76 โครงการมาตาพุด หรือคำพิพากษาของศาลในหลายคดีที่ให้หน่วยงานรัฐต้องจัดทำแผนฟื้นฟูหรือสถานประกอบการต้องดำเนินการเยียวยาให้กับชุมชนที่ได้รับผลกระทบ หากแต่ยังขาดกฎหมายและแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับการเยียวยาและฟื้นฟู ที่จะทำให้เกิดหน่วยงานรับผิดชอบ แนวทาง และงบประมาณ จึงควรมีการศึกษาเพื่อร่างกฎหมายหรือพัฒนาแนวทางการเยียวยาและฟื้นฟูผู้ได้รับผลกระทบ เช่น ควรมีการตั้งหน่วยงานขึ้นมาใหม่หรือไม่ว่าอย่างไร กองทุนสำหรับชดเชยและเยียวยาควรเป็นอย่างไร กระบวนการชดเชยและเยียวยาที่เหมาะสมเป็นอย่างไร สถานประกอบการมีบทบาทและหน้าที่อย่างไร ฯลฯ

3) ทรัพยากรธรรมชาติ จากข้อค้นพบ ทรัพยากรที่กำลังเข้าสู่ภาวะวิกฤตคือป่าไม้และทรัพยากรน้ำ สำหรับทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญเรื่องของคนกับป่าจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร ประกอบกับ มีกฎหมายป่าไม้ฉบับใหม่ พ.ร.บ.ป่าไม้ 2562 จึงควรมีการศึกษาว่าคนอยู่ร่วมกับป่าส่งผลบวกหรือลบเพียงใดต่อความยั่งยืนของทรัพยากร และภายใต้กฎหมายใหม่นี้มีกลไกที่เอื้อให้คนอยู่ร่วมกับป่าอย่างไรบ้าง สำหรับทรัพยากรน้ำมีกฎหมายที่มีความสำคัญอย่าง พ.ร.บ.ทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ.2561 ที่มีเป้าหมายบูรณาการการบริหารจัดการน้ำของประเทศ จึงควรมีการศึกษาในเชิงค้นหาผลิตภาพในการใช้น้ำของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคอุปโภคบริโภค การเกษตร อุตสาหกรรม การคมนาคม ระบบนิเวศ การท่องเที่ยว ฯลฯ เพื่อกำหนดนโยบายน้ำในภาพรวมของประเทศได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละภาคส่วน

4) ความยั่งยืน จากข้อค้นพบความยั่งยืนในประเทศไทยได้ถูกกำหนดขึ้นในระดับนโยบายแต่ก็เป็นเพียงวาทกรรม อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีกลไกคณะกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืนตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี (อ้างถึงแล้วในบทที่ 2) ซึ่ง Breuer et al. (2019) ได้ทำการสำรวจกลไกการพัฒนาที่ยั่งยืนในหลายประเทศ และพบว่ามีรูปแบบที่หลากหลายกันไป แต่ยังไม่ได้มีการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานหรือผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของกลไกเหล่านั้น จึงเป็นที่น่าสนใจและน่าจะศึกษาต่อว่าในเชิงสถาบันที่มีอยู่เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย เป็นรูปแบบการขับเคลื่อนที่เหมาะสมเพียงพอหรือไม่อย่างไรในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทย มีแนวทางอย่างไรในการขับเคลื่อนหรือเชื่อมโยงนโยบายความยั่งยืนไปสู่ระดับพื้นที่ เช่นที่ Breuer et al. (2019) 016) เห็นว่าสถาบันท้องถิ่นในหลายประเทศยังขาดบทบาทเข้าร่วมตัดสินใจในนโยบาย หรือมีข้อสังเกตว่าองค์กรเชิงสถาบันที่ขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนในแต่ละประเทศนั้นได้ทำให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงหรือไม่เพียงใด

งานวิจัยในอนาคตเชิงวิธีการ

ผู้วิจัยขอเสนอในส่วนที่ควรจะมีหัวข้อวิจัยเกี่ยวกับการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ยังไม่อาจดำเนินการได้ ดังนี้

1) งานวิจัยนี้ศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมจากกลุ่มเป้าหมายที่มาจากภาครัฐ ประชาสังคม และวิชาการ เป็นหลัก จึงควรมีการศึกษาการเมืองสิ่งแวดล้อมเพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนในมุมมองของตัวแสดงอื่น เช่น ภาคธุรกิจ พรรคการเมือง เป็นต้น ว่าการเมืองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยที่ดำเนินการอยู่นั้นได้ตอบโจทย์เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนแล้วหรือไม่ อย่างไร และต้องดำเนินการอย่างไรต่อไป เพื่อให้การศึกษามีมุมมองที่ครบถ้วนจากกลุ่มที่หลากหลายมากขึ้น

2) ฐานข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยนี้ เป็นการสืบค้นที่จำกัดบางฐานข้อมูลเพื่อกำหนดขอบเขตในการวิจัย บทวิเคราะห์เกี่ยวกับช่องว่างของประเด็นการศึกษาเรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อม จึงเป็นไปตามจำนวนและเอกสารที่ค้นพบ จากฐานข้อมูลตามขอบเขตการวิจัยนี้เท่านั้น หากจะมีการศึกษาต่อไปในอนาคตอาจขยายฐานข้อมูลที่ใช้ศึกษา ซึ่งอาจทำให้มีข้อค้นพบที่แตกต่างจากงานวิจัยนี้ได้

3) งานวิจัยนี้ศึกษาเอกสารเพื่อสำรวจองค์ความรู้การเมืองสิ่งแวดล้อม จากงานวิจัยเป็นหลัก เพื่อทบทวนว่ามีการวิจัยในเรื่องใดและอย่างไรในเชิงการเมืองสิ่งแวดล้อมบ้าง งานวิจัยในอนาคตจึงควรมีการทบทวนการเมืองสิ่งแวดล้อมจากแหล่งข้อมูลอื่นที่สะท้อนนโยบายและการปฏิบัติจริง ได้แก่ เวทีวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมในแต่ละรอบปี มีการนำเสนอประเด็นอะไรและมีทางออกอย่างไรบ้าง หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนนโยบายและแผนงานของหน่วยงานรัฐด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อทบทวนว่านโยบายและแผนเหล่านั้นในแต่ละช่วงของรัฐบาล ให้ความสำคัญกับประเด็นสิ่งแวดล้อมหรือไม่เพียงใด เมื่อเทียบกับ

นโยบายอื่น โดยอาจพิจารณาจากงบประมาณที่ได้รับในแต่ละปี แล้ววิเคราะห์ต่อไปว่านโยบายและแผนเหล่านั้นสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนมากน้อยเพียงใดและอย่างไร หรือควรมีการทบทวนข้อมูลคำพิพากษาทั้งศาลปกครองและศาลยุติธรรมที่เกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม เพื่อสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงปฏิบัติการ ที่จะนำไปสู่การยกระดับกลไกที่เกี่ยวข้องได้ หรือการทบทวนนโยบายพรรคการเมืองว่าพรรคการเมืองใดมีการนำเสนอนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมบ้าง มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนมากน้อยเพียงใด และหลังการเลือกตั้งมีการขับเคลื่อนประเด็นสิ่งแวดล้อมหรือไม่อย่างไร

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กระทรวงพลังงาน. (ม.ป.ป.). *เชื้อเพลิงขยะ (RDF)*. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2564, จาก https://www.dede.go.th/ewt_dl_link.php?nid=48935
- กฤษฎา พรรณราย และเฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาริน. (2561). ยุทธศาสตร์การพัฒนาการจัดการภัยพิบัติดินโคลนถล่มของหน่วยงานรัฐในพื้นที่ภาคใต้. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*. 9(1). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2560). *ปราชญ์เกษตรของแผ่นดินสาขาปราชญ์เกษตรเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2552*. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2564, จาก <https://www.moac.go.th/philosopher-philosopher-preview-382991791805>
- กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว, สุชาติ ศรียารัตน์, ประภาส ปันตบแต่ง, และพินิจ ลาภธนานนท์. (2563). พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*. 10(3). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>
- กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว, สุชาติ ศรียารัตน์, ประภาส ปันตบแต่ง, และพินิจ ลาภธนานนท์. (2563). พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*. 10(3). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว. (2560). *พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน* (ดุสิตนิพนธ์ ปรัชญาดุสิตนิพนธ์ การเมือง) มหาวิทยาลัยรามคำแหง. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- กิตติวัฒน์ เมณฑกา. (2552). *เศรษฐศาสตร์การเมืองเรื่องคาร์บอนเครดิต*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกียรติศักดิ์ ดวงจันทร์. (2561). ความตระหนักทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมต่อการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูล. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*. 10(2). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- ขวัญฤดี จันทิมา. (2557). การนำนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติวิเคราะห์ การจัดการขยะของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดอำนาจเจริญ. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*. 6(11). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- คณะบุคคลโครงการสิทธิชุมชน. (2554). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษากลไกรองรับการมีส่วนร่วมของชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*.

คนางค์ คันธมธุรพิจน์, กานดา ปิยจันทร์, และสุวิทย์ วิบูลผลประเสริฐ. (2561). เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพระหว่างประเทศไทยและต่างประเทศ. *วารสารการเมืองการปกครอง*. 10(1). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>.

คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. (2560). รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

เคนชูกะ ยามาคุชิ, อนรรฆ พิทักษ์ธานิน, สุรศักดิ์ โจถาวร, มนัสกร ราชากรกิจ, และวิลาศ นิติวฒนานนท์. (2563). กลไกทางสังคมเพื่อผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษา การฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมของมาตาพุด. *วารสารสหวิทยาการ*. 17(2). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>

จักรกฤษ กุมพาทศ และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ. (2560). การบริหารปกครองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับข้อสังเกตกรณีเหมืองแร่โปแตชอาเซียน จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารการบริหารปกครอง*. 6(1). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>

จันทร์หา เกิดมี. (2542). นโยบายของพรรคการเมืองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนพึงพอใจ กรณีศึกษา ทุกระดับมัธยมศึกษา จังหวัดระยอง (วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต เทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>

จิราภรณ์ ปิ่นวิเศษ. (2561). ประสิทธิภาพเชิงกระบวนการของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการด้านบริการชุมชนและที่พักอาศัยในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมา. (วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต มลพิษสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2559). อันดามัน: ความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม การเมืองเรื่องความรู้ และความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาพ. *วารสารวิจัยสังคม*. 39(2). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>

ฐนกร ศิลป์สาคร. (2563). รูปแบบการจัดการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมของประชาชนรอบโรงไฟฟ้าบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์*. 3(3). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>

ฐากร สรวงศิริ และมณีนัย ทองอยู่. (2553). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิจัย มข.* (ฉบับบัณฑิตศึกษา). 10(4). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>

ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์. (2558). พรรคการเมืองไทยกับนโยบายสิ่งแวดล้อม. (ดุชนิพนธ์ ปรัชญาดุชนิพนธ์ การเมือง) มหาวิทยาลัยรามคำแหง. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>

- ตรีญา โตตระกูล. (2546). การเมืองของการเสนอภาพตัวแทนในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชนม้ง: กรณีศึกษา บ้านแม่สาใหม่ อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่. (การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก [https:// tdc.thailis.or.th/](https://tdc.thailis.or.th/)
- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. (2553). โครงการสร้างพลังทางด้านกฎหมายให้แก่ประชาชนที่ยากไร้: การแก้ไขปัญหาท้องถิ่นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- ธนาบุช สงวนศักดิ์. (2542). บทบาทของเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการสื่อสารทางการเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีลุ่มน้ำแม่แรก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- นิทัศน์ เจริญศรีพงษ์, ปัญญา สุทธิบัติ, ประเทือง ธนียผล, และประพจน์ คล้ายสุบรรณ. (2563). การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับนิคมอุตสาหกรรม. *วารสารรัชต์ภาคย์*. 14(32). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>
- นิยม ยากรณ์, กฤษณา บุญชัย, และทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ. (2562). กระบวนการสร้างกลไกการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนโดยใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น. *วารสารการเมืองการปกครอง*. 9(3). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- นิตามาศ เลหารัตนศิริชัย, กฤษ จรินโท, และบรรพต วิรุณราช. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบในความหลากหลายทางชีวภาพของธุรกิจโรงแรม. *วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร*. 11(2). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- บัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์. (2555). การประชุม Rio+20: ความหวัง (อีกครั้ง) เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. ใน *ฉบับกระแส Rio+20 สู่อสังคมนไทย*. กรุงเทพฯ: ทีคิวพี.
- เบญจวรรณ อุปัทมา และสุรวุฒิ ปัดไธสง. (2558). นักสิ่งแวดล้อมที่รู้จัก: สิ่งประดิษฐ์สร้างทางการเมืองการปกครองเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*. 11(2). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- เบญจวรรณ อุปัทมา. (2562). ขบวนการต่อต้านโครงการรัฐในภาคใต้: วิถีหรือโอกาสด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน. *วารสารพัฒนาลังคม*. 22(1). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>
- ประพิศ จันทร์มา. (2563). การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี. *วารสารรัฐสารวิจัย*. 62(2). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก [https:// www.tci-thaijo.org/](https://www.tci-thaijo.org/)
- ประภาส ปันตบแต่ง และคณะ. (2549). *สถานการณ์ด้านสิทธิชุมชนกับฐานทรัพยากรในสถานการณ์สากล ปี พ.ศ.2547-2548*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2540). *การเมืองของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต รัฐศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- ประสิทธิ์ สิปรีชา และกนกวรรณ มีพรหม. (2562). *ชนพื้นเมืองกับการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของปกากะญอ พื้นที่แม่แจ่ม. วารสารพัฒนศาสตร์. 2(2)*. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>
- ปิยาณีย์ เพชรศรีช่วง. (2557). *รูปแบบการเมืองภาคประชาชนด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของกลุ่มพื้นบ้านเขตเลเส (สี่) บ้าน จังหวัดตรัง. (รายงานผลการวิจัย) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต*. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรมย์. (2557). *พลวัตการเคลื่อนไหวและการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 5(2)*. สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. (3 เม.ย. 2563). *การเมืองและสังคมหลังโคโรนาไวรัส*. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2564, จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9630000034383>
- ภณณิน สุมนะเศรษฐกุล, กนกรัตน์ ยศไกร, และเมธินี ภูวทิศ. (2561). *แนวคิดภูมิภาคนิยมกับนโยบายด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่ด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา กลุ่มประชาคมอาเซียน. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม, 14(2)*. สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- โยส วากเนอร์. (2552). *คู่มือการสานเสวนาและปฏิบัติงานร่วมกัน*. เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว และคณะ (แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท ประเทศไทย.
- รจนา คำดีเกิด. (2561). *การศึกษาเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย. วารสารการบริหารท้องถิ่น. 11(1)*. สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- รัตนา แสงสว่างโชติ. (2549). *ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคมของนักการเมืองท้องถิ่นกับบทบาทการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพในเขตเทศบาลตำบล จังหวัดสุพรรณบุรี. (การศึกษาค้นคว้าอิสระ สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาธารณสุขศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- รุ่งทิwa นักเพ็ชร. (2556). *การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน ต่อโครงการโรงไฟฟ้าลิกไนต์หงสา. (การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต การเมืองการปกครอง) มหาวิทยาลัย เชียงใหม่*. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- เรื่องศักดิ์ ดำริห์เลิศ. (2545). *บ้านครัว, ประวัติศาสตร์, ทางด่วน, ปัญหา, ข้อพิพาท, กรุงเทพฯ*. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnicedb/research_detail.php?id=604

- ลิตาพรรณ จันทร์พิมานสุข. (2550). *ผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาผู้หญิงปกากะญอคนหนึ่งในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ*. (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สตรีศึกษา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- วนิดา พรหมหล้า. (2564). ปัญหาทางกฎหมายในระบบรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม. *วารสารการเมืองการปกครอง*. 11(1). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- วสุ สรรพ์กำเนิด. (2553). *ย่อคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2552*. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2564, จาก https://www.krisdika.go.th/data/comment_concourt/2552/cc_25516.htm
- วัฒนา อร่ามเธียรธง และโสภณ โปยมรัตน์สิน. (2563). ความร่วมมือระหว่างไตรภาคีในการจัดการสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร. *วารสารรัฐศาสตร์ภาคย์*. 14(33). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>
- วารุณี พิมพา. (2545). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม: โครงการเมืองน่าอยู่เทศบาลบ้านหมี จังหวัดลพบุรี* (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- วิเชียร บุราณรักษ์. (2548). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดอุดรธานี*. (วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต การเมืองและการปกครอง) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- วินิจ ผาเจริญ และรุจาดล นันทซารักษ์. (2563). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคพลเมืองต่อการทวงคืนผืนป่าดอยสุเทพ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 7(1). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>
- วินิจ ผาเจริญ. (2561). ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(2). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (49 ฉบับ)*. สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม 2564, จาก <https://www.krisdika.go.th/th/law?lawId=1>
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2560). *หมวดกฎหมายตามหัวเรื่อง*. สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม 2564, จาก https://www.krisdika.go.th/th/web/guest/law?p_p_id=LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi&p_p_state=normal&p_p_mode=view&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_javax.portlet.action=selectGroupOfActMenu&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_groupOfAct=byTHCAGroup&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_lawTypeId=2&p_auth=mJcZndTQ&p_p_lifecycle=0
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *ประเทศไทยกับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2564, จาก <https://sdgs.nesdc.go.th/>
- สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2563). *การแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อรัฐสภา*. สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม 2564, จาก <https://library2.parliament.go.th/giventake/statement.htm>

- สินทบ มั่นคง. (2552). บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง. (วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตร์ดุสิตบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- สุชาดา วัฒนา. (2550). การเมืองของพื้นที่ธรรมชาติในท้องถิ่นภายใต้วาระนโยบายสิ่งแวดล้อมโลก กรณีศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศในประเทศไทย. (วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต การเมืองการปกครอง) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- สุทธบท ชื่อมาก. (2554). การเมืองของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ศึกษากรณีโครงการคลองสวยน้ำใส (วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต การจัดการสิ่งแวดล้อม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- สุภาวดี แก้วประดับ. (2546). สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: จากจารีตปฏิบัติสู่การปฏิรูปการเมืองไทย (วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต การปกครอง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>
- สุนน ฤทธิกัน. (2562). นโยบายการบริหารเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก ด้วยนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 14(1). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- โสภณพิสุทธิ จิตจำ และสถาพร สระมาลี. (2563). การตัดสินใจเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออกและการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม. วารสารเทคโนโลยีภาคใต้. 13(1). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>
- อนุชิต ไกรวิจิตร. (2562). สะท้อนมุมมองทั้งสองด้านของ ‘เขื่อนไชยะบุรี’ แหล่งพลังงานสำคัญแห่งใหม่หรือศัตรูร้ายแห่งลุ่มแม่น้ำโขง. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2564, จาก <https://thestandard.co/xayaburidam/>
- อรพิน เลิศพรสุทธิรัตน์ และวนิดา พรหมหล้า. (2564). ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมภายใต้การทำสวนป่า: กรณีศึกษา ตำบลเมืองสี อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์. วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. 5(1). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/>
- อัฐพร ฤทธิชาติ. (2563). การใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์ภาคพลเมืองโดยองค์กรภาคประชาชนด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา เครือข่ายภาคประชาชน จังหวัดระยอง. วารสารพัฒนศาสตร์. 3(2). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://scholar.google.com/>
- อารีย์วรรณ ทัดตะศิริ. (2543). การเมืองเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต การปกครอง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>

อารีรัตน์ วชิรเสรีชัย. (2539). การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนในเขตชั้นนอกของกรุงเทพมหานครและ
ปริมณฑล: ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์
ศาสตรมหาบัณฑิต การจัดโครงการสวัสดิการสังคม) มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. สืบค้น
เมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>

อุบล จันทรเพชร. (2543). ความพร้อมของสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานโครงการเมืองนำ
อยู่ด้านสิ่งแวดล้อม จังหวัดราชบุรี (วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สิ่งแวดล้อมศึกษา)
มหาวิทยาลัย มหิดล. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://tdc.thailis.or.th/>

ภาษาอังกฤษ

Abel, T. D., Salazar, D. J., and Robert, P. (2015). States of Environmental Justice: Redistributive
Politics across the United States, 1993–2004. *RPR Review of Policy Research*. 32(2),
200-225. DOI: 10.1111/ropr.12119

Alba, R., Klepp, S., & Bruns, A. (2020). Environmental Justice and the Politics of Climate Change
Adaptation – the Case of Venice. *Geographica Helvetica*. 75(4). Retrieved March 1,
2021, from <https://www.ebsco.com/>

Anantharaman, M. (2015). Re-Cycling Class: The Cultural and Environmental Politics of the New
Middle Classes of Bangalore, India. (Doctoral dissertation). University of California.
Retrieved from https://escholarship.org/content/qt5dw826t9/qt5dw826t9_noSplash_b1afbe17c0721e898944619f061ed531.pdf/.

Barandiaran, J. (2013). *Regulatory Science in a Developing State: Environmental Politics in
Chile, 1980-2010*. (Doctoral thesis). University of California. Retrieved from
<https://escholarship.org/uc/item/8kr0t37g/>.

Barandiaran, J. (2016). The Authority of Rules in Chile's Contentious Environmental Politics.
Environmental Politics. 25(6), 1013-1033. DOI:10.1080/09644016.2016.1218156.

Barandiaran, J. (2016). The Authority of Rules in Chile's Contentious Environmental Politics.
Environmental Politics. 25(6). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>

Bartos, A. E. (2013). Friendship and environmental politics in childhood. *Space and Polity*.
17(1), 17-32. DOI: 10.1080/13562576.2013.780711.

Bauer, S. (2004). Does Bureaucracy Really Matter? The Authority of Intergovernmental Treaty
Secretariats. *Global Environmental Politics*. 6(1), 23-49. DOI: 10.1162/glep.2006.6.1.23

Beebeejaun, Y. (2019). Questioning the Local: Environmental Regulation, Shale Gas Extraction,
and the Politics of Scale. *Local Environment: The International Journal of Justice and
Sustainability*. 24(8). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>

- Bergquist, P. (2019). *Environmental Politics in a Polarized America: Public Mood and Policy Consequences* (Doctoral dissertation Political Science and Urban and Regional Planning) Massachusetts Institute of Technology. Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Bernstein, S. (2020). The Absence of Great Power Responsibility in Global Environmental Politics. *European Journal of International Relations*. 26(1). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Bersvendsen, E. (2018). *Power in Environmental Politics: A Case Study of "Greener Trondheim"* (Thesis in Development, Environment, and Cultural Change) University of OSLO. Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Besak, J. (2019) Invasive Uncertainties: Environmental Change and the Politics of Limited Science. *Environmental Sociology*. 5(4). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Birkel, K. M. (2010). *We, Europe and the Rest: EU discourse(s) at work in environmental politics*. (Doctoral dissertation). Radboud University. Retrieved from <https://radboud-test.atmire.com/handle/2066/82947/>.
- Blühdorn, I. (2020). The Legitimation Crisis of Democracy: Emancipatory Politics, the Environmental State and the Glass Ceiling to Socio - Ecological Transformation. *Environmental Politics*. 29(1). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Boas, I., Biermann, F., & Kanie, N. (2016). Cross-sectoral strategies in global sustainability governance: towards a nexus approach. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 16(3), 449-464.
- Brettell, A. M. (2003). *The politics of Public Participation and the Emergence of Environmental Proto-movements in China*. (Doctoral dissertation). University of Maryland. Retrieved from <https://search.proquest.com/openview/d719d160956cce5ed82960a9b918e2a7/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y/>.
- Breuer, A., Leininger, J., & Tosun, J. (2019). *Integrated policymaking: Choosing an institutional design for implementing the Sustainable Development Goals (SDGs)* (No.14/2019). Discussion Paper.
- Broadbent, J. (1989). Environmental Politics in Japan: An Integrated Structural Analysis. *Sociological Forum*. 4, 179-202. DOI: 10.1007/BF01112420
- Burgess, J., Harrison, C. M., and Filius, P. (1998). Environmental Communication and the Cultural Politics of Environmental Citizenship. *SAGE journals*. 30(8), 1445-1460. DOI: 10.1068/a301445.

- Butler, R. E. (2017). *Between Nature and Artifice: Hannah Arendt and Environmental Politics* (Thesis Master of Arts in the Department of Sociology) University of Victoria. Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Buttel, F. H. and Flinn, W. L. (1976). Environmental Politics: The Structuring of Partisan and Ideological Cleavages in Mass Environmental Attitudes. *The Sociological Quarterly*. 17(4): 477-490. Retrieved date December 10, 2021 from <https://www.jstor.org/stable/4105549/>
- Buttel, F. H. and Flinn, W. L. (1978). The Politics of Environmental Concern: The Impacts of Party Identification and Political Ideology on Environmental Attitudes. *SAGE journals*. 10(1), 17-36. DOI: 10.1177/0013916578101002
- Campbell, B. W., Marrs, F. W., Böhmelt, T., Fosdick, B. K., & Cranmer, S. J. (2019). Latent Influence Networks in Global Environmental Politics. *Global Environmental Politics*. *PLoS ONE*. 14(3). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Campling, L, & Havice, E. (2018). The Global Environmental Politics and Political Economy of Seafood Systems. *Global Environmental Politics*. 18(2). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Cao, X. and Ward, H. (2011, April). *Building State Capacity for Environmental Protection? Lessons from an Environmental Politics Model for Authoritarian States*. Paper prepared for the Yale Conference on International Environmental Policymaking and Agreements, April 8-9. Retrieved from <https://leitner.yale.edu/sites/default/files/files/resources/IEPA-papers/Pollution29032011.pdf/>.
- Carter, N. (2007). *The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press.
- Celermajer, D. et al. (2020). Justice through a multispecies lens. *Contemporary Political Theory*, 19(3), 475-512.
- Coletta, M., & Raftopoulos, M. (2018). Counter-Hegemonic Narratives and the Politics of Plurality: Problematising Global Environmental Governance from Latin America through the Case of Bolivia. *Journal of Latin American and Caribbean Studies*. 47(1). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Cook, B. J. (2002). The Politics of Market-Based Environmental Regulation: Continuity and Change in Air Pollution Control Policy Conflict. *Social Science Quarterly*. 83(1), 156-166. Retrieved date December 10, 2021 from <https://www.jstor.org/stable/42956279/>.
- Corson, C., Campbell, L.M., and MacDonald, K. I. (2014). Capturing the Personal in Politics: Ethnographies of Global Environmental Governance. *Global Environmental Politics*. 14(3), 21-40. DOI: 10.1162/GLEP_a_00237

- Crosby, A. (2013). *Festivals in Java: Localising Cultural Activism and Environmental Politics, 2005-2010*. (Doctoral thesis). University of Technology Sydney. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/316191360_Festivals_in_Java_localising_cultural_activism_and_environmental_politics_2005-2010/.
- Daneri, D. A. R. (2018). *Local vs Global: Place-based Framing in the Environmental Politics of Philadelphia* (Thesis Master of Science in Natural Resources) Cornell University. Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Dauvergne, P. (2018). The Power of Environmental Norms: Marine Plastic Pollution and the Politics of Microbeads. *Environmental Politics*. 27(4). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Dauvergne, P., & Alger, J. (2018). *A Research Agenda for Global Environmental Politics*. Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Dauvergne, P., & Clapp, J. (2016). Researching Global Environmental Politics in the 21st Century. *Global Environmental Politics*. 16(1). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Davis, M. E. (2005). Environmental Politics in the US: A Study of State Sulfur Dioxide Standards. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*. 7(3), 331-354. DOI: 10.1142/S1464333205002171
- Davis, M. E. (2007). US Environmental Politics: A Study of State Toxic Metal Water Quality Standards. *Journal of Environmental Policy & Planning*. 9(2), 143-163. DOI: 10.1080/15239080701381371.
- Davis, S. M. (1997). Environmental Politics and the Changing Context of Interest Group Organization. *The Social Science Journal*. 33(4), 343-357. DOI: 10.1016/S0362-3319(96)90011-7.
- Deem, A. (2019). Mediated Intersections of Environmental and Decolonial Politics in the No Dakota Access Pipeline Movement. *Theory, Culture & Society*. 36(5). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- DeSombre, E. R. (2020). *What is Environmental Politics?*. John Wiley & Sons.
- Dimitrov, R. S. (2020). Empty Institutions in Global Environmental Politics. *International Studies Review*. 22(3). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Dobson, A. (2016). *Environmental Politics: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Doern, G. B. (1995). Sectoral Green Politics: Environmental Regulation and the Canadian Pulp and Paper Industry. *Environmental Politics*. 4(2), 219-243. DOI: 10.1080/09644019508414198.

- Downie, C. (2014). Transnational Actors in Environmental Politics: Strategies and Influence in Long Negotiations. *Environmental Politics*. 23(3), 376-394. DOI: 10.1080/09644016.2013.875252.
- Eaton, S., & Kostka, G. (2018). What makes for good and bad Neighbours? An Emerging Research Agenda in the Study of Chinese Environmental Politics. *Environmental Politics*. 27(5). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Eaton, S., & Kostka, G. (2018). What makes for good and bad Neighbours? An Emerging Research Agenda in the Study of Chinese Environmental Politics. *Environmental Politics*. 27(5). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Edwards, A. S. Heiduk, F. (2015). Hazy Days: Forest Fires and the Politics of Environmental Security in Indonesia. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*. 34(3), 65-94. DOI: 10.1177/186810341503400303.
- Elder, M., & Olsen, S. H. (2019). The Design of Environmental Priorities in the SDGs. *Global Policy*, 10, 70-82.
- Fagan, A. (2008). Global–Local Linkage in the Western Balkans: The Politics of Environmental Capacity Building in Bosnia-Herzegovina. *Political Studies*. 56(10), 629-652. DOI: 10.1111/j.1467-9248.2007.00711.x.
- Fahey, B. K., & Pralle, S. B. (2016) Governing Complexity: Recent Developments in Environmental Politics and Policy. *The Policy Studies Journal*. 44(1). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Fan, M. F. (2016). Environmental Justice and the Politics of Risk: Water Resource Controversies in Taiwan. *Journal of Human Ecology*. 44(4). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Feldman, D. L. and Blokov, I. P. (2009). Promoting an Environmental Civil Society: Politics, Policy, and Russia's Post-1991 Experience. *RPR Review of Policy Research*. 26(6), 729-759. DOI: 10.1111/j.1541-1338.2009.00414.x
- Fischer, M., & Schlapfer, I. (2017). Metagovernance and Policy Forum Outputs in Swiss Environmental Politics. *Environmental Politics*. 26(5). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Ford, A. (2020). *Environmental Politics at the End of the World: Prepping as Environmental Practice*. (Doctoral dissertation the Department of Sociology) University of Oregon. Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>

- Fox, C. A. et al. (2016). "You kill the Dam, you are killing a Part of Me": Dam Removal and the Environmental Politics of River Restoration. *Geoforum*. 70(March 2016). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Gibson, C. C. and Lehoucq, F. E. (2003). The Local Politics of Decentralized Environmental Policy in Guatemala. *The Journal of Environment & Development*. 12(1), 28-49. DOI: 10.1177/1070 496502250437
- Goebel, J. Krekel, C. Tiefenbach, T, and Ziebarth, N. R. (2015). How Natural Disasters Can Affect Environmental Concerns, Risk Aversion, and Even Politics: Evidence from Fukushima and Three European Countries. *Population Economics*. 28, 1137-1180. DOI: 10.1007/s00148-015-0558-8
- Grano, S. (2012). Green Activism in Red China: The Role of Shanghai's ENGOs in Influencing Environmental Politics. *Journal of Civil Society*. 8(1), 39-61. DOI:10.1080/17448689.2012.665652.
- Gray, D. E. (2018). *Doing Research in the Real World*. 4th ed. UK.: University of Greenwich.
- Green, J. F. (2008). *Private Authority in Global Environmental Politics: Delegation to Non-state Actors in Multilateral Environmental Treaties*. Retrieved date February 1, 2021 from https://iea.uoregon.edu/sites/iea1.uoregon.edu/files/2008-Green_Delegation_APSA.pdf.
- Green, J. F. Colgan, J. (2012). Protecting Sovereignty, Protecting the Planet: State Delegation to International Organizations and Private Actors in Environmental Politics. *Governance*. 26(3), 473-497. DOI: 10.1111/j.1468-0491.2012.01607.x.
- Grove, K. (2009). Rethinking the Nature of Urban Environmental Politics: Security, Subjectivity, and the Non-human. *Geoforum*. 40(2), 207-216. DOI: 10.1016/j.geoforum.2008.09.005.
- Gruby, R. L. and Campbell, L. M. (2013). Scalar Politics and the Region: Strategies for Transcending Pacific Island Smallness on a Global Environmental Governance Stage. *Environment and Planning A: Economy and Space*. 45(9), 2027-2029. DOI: 10.1068/a45420.
- Habib, B. (2018). Pedagogical Content Knowledge for Global Environmental Politics. *International Studies Perspectives*. 19(3). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Habib, B. (2018). Pedagogical Content Knowledge for Global Environmental Politics. *International Studies Perspectives*. 19(3). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>

- Hale, T. (2020). Transnational Actors and Transnational Governance in Global Environmental Politics. *Annual Review of Political Science*. 23(1). Retrieved March 1, 2021, from [https:// www.ebsco.com/](https://www.ebsco.com/)
- Han, H., Swedlow, B., and Unger, D. (2014). Policy Advocacy Coalitions as Causes of Policy Change in China? Analyzing Evidence from Contemporary Environmental Politics. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*. 16(4), 313-334. DOI: 10.1080/13876988.2013.857065.
- Happaerts, S., & Bruyninckx, H. (2014). Sustainable development: The institutionalization of a contested policy concept. In *Advances in international environmental politics* (pp. 300-327). Palgrave Macmillan, London.
- Hays, S. P. (2000). *A history of environmental politics since 1945*. University of Pittsburgh Press.
- Hendriks, C. M. et al. (2016). Performing Politics on Social Media: The Dramaturgy of an Environmental Controversy on Facebook. *Environmental Politics*. 25(6). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Hinton, J. (1984). *Ideology and Representation in Environmental Politics*. (Master's thesis) University of Tasmania. Retrieved from https://eprints.utas.edu.au/20220/1/whole_HintonJulian1984_thesis.pdf/.
- Hird, M. J. (2015). Waste, Environmental Politics and Dis/Engaged Publics. *Theory, Culture & Society*. 34(2-3), 187-209. DOI: 10.1177/0263276414565717.
- Hochstetler, K. (2003). Fading Green? Environmental Politics in the Mercosur Free Trade Agreement. *Latin American Politics and Society*. 45(4), 1-32. DOI: 10.2307/3177129
- Hochstetler, K. (2017). Tracking Presidents and Policies: Environmental Politics from Lula to Dilma. *Policy Studies*. 38(3). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Hochstetler, K. (2017). Tracking Presidents and Policies: Environmental Politics from Lula to Dilma. *Policy Studies*. 38(3). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Hope, J. (2020). The Anti-politics of Sustainable Development: Environmental Critique from Assemblage Thinking in Bolivia. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 46(1). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Inoue, C. Y. A. (2018). Worlding the Study of Global Environmental Politics in the Anthropocene: Indigenous Voices from the Amazon. *Global Environmental Politics*. 18(4). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>

- Jacob, and K. Volkery, A. (2005). *Modelling Capacities for Environmental Policy-Making in Global Environmental Politics*. Retrieved date February 1, 2021 from https://www.researchgate.net/profile/Klaus-Jacob/publication/228176781_Environmental_Governance_in_Global_Perspective_New_Approaches_to_Ecological_and_Political_Modernisation/links/55b5e09d08aec0e5f436c1da/Environmental-Governance-in-Global-Perspective-New-Approaches-to-Ecological-and-Political-Modernisation.pdf#page=77.
- Jadhav, A. et al. (2017). Revisiting Ecosystem Services: Assessment and Valuation as Starting Points for Environmental Politics. *Sustainability*. 9(10). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Julia, W. (2021). Increasing Fuel Taxes as an Identity Threat : a Case Study of the Social Movement Bensinupporet 2.0. (Master's thesis). Swedish University of Agricultural Sciences. Retrieved from <https://stud.epsilon.slu.se/16927/>.
- Kettunen, M. (2020). We need to make our Voices heard”: Claiming Space for Young People’s everyday Environmental Politics in Northern Finland. *Nordia Geographical Publications*. 49(5). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Kidwell, J. (2020). Mapping the Field of Religious Environmental Politics. *International Affairs*. 96(2). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Kim, K. Y., & Chung, H. (2018). Eco-Modernist Environmental Politics and Counter-Activism. *Sociology of Sport Journal*. 35(1). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Kirsten, S. (2006). The Environmental Politics of the Proposed Small Craft Harbor, Durban: A Discourse Analysis Approach. (Master's thesis). University of KwaZulu-atal Durban. Retrieved from <https://ukzn-dspace.ukzn.ac.za/handle/10413/2291/>.
- Kitchen, L. (2000). Empowered or Constrained? The Policy Process and Environmental Politics in the Blackdown Hills. *Environmental Policy and Governance*. 10(3), 140-151. DOI: 10.1002/1099-0976(200005/06)10:33.0.CO;2-R.
- Klepp, S., & Herbeck, J. (2016). The Politics of Environmental Migration and Climate Justice in the Pacific Region. *Journal of Human Rights and the Environment*. 7(1). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Knudsen, S. (2015). Protests Against Energy Projects in Turkey: Environmental Activism Above Politics?. *British Journal of Middle Eastern Studies*. 43(3), 302-323. DOI: 10.1080/13530194.2015.1102707.
- Knudsen, S. (2016). Protests Against Energy Projects in Turkey: Environmental Activism Above Politics?. *British Journal of Middle Eastern Studies*. 43(3). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>

- Kousis, M., Petropoulou, E. A., and Dimopoulou, E. (2013). *Local Environmental Politics in Urban and Rural Greece: A Study of North-Eastern Athens and the County of Chanea 1*. Retrieved date February 1, 2021 from <https://www.semanticscholar.org/paper/Local-Environmental-Politics-in-Urban-and-Rural-%3A-A-Kousis-Petropoulou/6c13005c2b7ceaf71ac4fa6a80255d0562ec4039>.
- Kramarz, T., & Park, S. (2017). Introduction: The Politics of Environmental Accountability. *Review of Policy Research*. 34(1). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Kuchinskaya, O. (2019). Citizen Science and the Politics of Environmental Data. *Science, Technology, & Human Values*. 44(5). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Langford, T. (2016). Class and Environmental Justice Politics in the Demolition of Natal and Michel, 1964-78. *BC Studies*. 189(Spring 2016). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Lappé, M., Hein, R. J., & Landecker, H. (2019). Environmental Politics of Reproduction. *The Annual Review of Anthropology*. 48(133). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Lawhon, M., & McCreary, T. (2020). Beyond Jobs vs Environment: On the Potential of Universal Basic Income to Reconfigure Environmental Politics. *Antipode*. 52(2). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Lubitow, A. (2011). *The Battle Over Biphenol-A: United States Chemical Policy and the New Networked Environmental Politics*. (Doctoral thesis). Northeastern University. Retrieved from <https://repository.library.northeastern.edu/files/neu:1894/fulltext.pdf/>.
- Lutrin, C. E. and Settle, A. K. (1975). The Public and Ecology: The Role of Initiative in California's Environmental Politics. *The Western Political Quarterly*. 28(2), 352-371.
- MacLean, J. (2019). The Crude Politics of Carbon Pricing, Pipelines, and Environmental Assessment. *University of New Brunswick Law Journal*. 70(2019). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Marchiori, C. et al. (2017). Domestic Politics and the Formation of International Environmental Agreements. *Journal of Environmental Economics and Management*. 81(January 2017). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Maria, F. (2005). *A "Disciplined Governance" Approach to Government NGOs Relations: the Structures and Dynamics of Environmental Politics and Management in Singapore*. (Doctoral dissertation). University of Hong Kong. Retrieved from <https://hub.hku.hk/handle/10722/40002/>

- Meyer, J. M., & Chang, J. (2020). Continuities and Changes; Voices and Silences: A Critical Analysis of the First Three Decades of Scholarship in Environmental Politics. *Environmental Politics*. 30(1-2). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Mikael, K. (2011). *A Legitimate Form of Governance?: Examining Public-Private Partnerships in International Environmental Politics*. (Student Papers of Law and Political Science). Lund University. Retrieved from <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/1939970/>
- Millington, B., & Wilson, B. (2016). Contested Terrain and Terrain that Contests: Donald Trump, Golf's Environmental Politics, and a Challenge to Anthropocentrism in Physical Cultural Studies. *International Review for the Sociology of Sport*. 52(8). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Milmanda, B. F., & Garay, C. (2020). The Multilevel Politics of Enforcement: Environmental Institutions in Argentina. *Politics & Society*. 48(1). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Mittelman, J. H. (1998). Globalisation and Environmental Resistance Politics. *Third World Quarterly*. 19(5), 847-872. DOI: 10.1080/01436599814064.
- Moberg, M. (2002). Erin Brockovich Doesn't Live Here: Environmental Politics and "Responsible Care" in Mobile County, Alabama. *Human Organization*. 61(4), 377-389. DOI: DOI:10.17730/humo.61.4.83717hpmhn9k6k9j.
- Nawrotzki, R. J. (2012). The Politics of Environmental Concern: A Cross-National Analysis. *Organization & Environment*. 5(3), 286-307. DOI: 10.1177/1086026612456535.
- Nelson, H. T. Wikstrom, K. Hass, S. Sarle, K. (2021). Half-Length and the FACT Framework: Distance Decay and Citizen Opposition to Energy Facilities. *Land Use Policy, Elsevier*. 101. DOI: 10.1016/j.landusepol.2020.105101.
- Newman, B. Guth, J. L. Cole, W. Doran, C. Larson, E. J. (2015). Religion and Environmental Politics in the US House of Representatives. *Environmental Politics*. 25(2), 289-314. DOI: 10.1080/09644016.2015.1099184.
- Newmark, A. J. and Witko, C. (2007). Pollution, Politics, and Preferences for Environmental Spending in the States. *RPR Review of Policy Research*. 24(4), 291-308. DOI: 10.1111/j.1541-1338.2007.00284.x.
- Nicholls, B. (2017). An Environmental Unconscious? Nigerian Oil Politics, Autonomous Partial Objects, and Ken Saro - Wiwa's Sozaboy. *Research in African Literatures*. 48(4). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>

- Nicholson, S., & Reynolds, J. L. (2020). Taking Technology Seriously: Introduction to the Special Issue on New Technologies and Global Environmental Politics. *Global Environmental Politics*. 20(3). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Nyamekye, S. K. (1975). *Environmental Politics in the United Nations: An Analysis of the Role and Influence of the Less Developed Countries*. (Doctoral dissertation) McMASTER University. Retrieved from <https://macsphere.mcmaster.ca/bitstream/11375/15675/1/Nyamekye%20Stephen.pdf/>
- O'Neill, K., & Haas, P. M. (2019). Being There: International Negotiations as Study Sites in Global Environmental Politics. *Global Environmental Politics*. 19(2). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Orr, D. W. (2020). Democracy and the (Missing) Politics in Environmental Education. *The Journal of Environmental Education*. 51(4). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Panke, D. (2019). Inside International Environmental Organizations. Negotiating the Greening of International Politics. *Cambridge Review of International Affairs*. 33(3). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Pasquini, L. and Shearing, C. (2014). Municipalities, Politics, and Climate Change: An Example of the Process of Institutionalizing an Environmental Agenda Within Local Government. *The Journal of Environment & Development*. 23(2), 271-296. DOI: 10.1177/1070496514525406.
- Payne, P. G. (2016). The Politics of Environmental Education. Critical Inquiry and Education for Sustainable Development. *The Journal of Environmental Education*. 47(2). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Pierce, J. C., Lovrich, N. P. Jr., Tsurutani, T. and Abe, T. (1987). Culture, Politics and Mass Publics: Traditional and Modern Supporters of The New Environmental Paradigm In Japan and the United States. *The Journal of Politics*. 49(1), 54-79. DOI: 10.2307/2131134
- Pierce, J. C., Lovrich, N. P., Jr., Tsurutani, T., and Abe, T. (1987). Culture, Politics and Mass Publics: Traditional and Modern Supporters of the New Environmental Paradigm In Japan and the United States. *The Journal of Politics*. 49(1), 54-79. DOI: 10.2307/2131134.
- Pierce, J. C., Sammons, L. L., Steger, M. A. E., and Lovrich, N. P. Jr. (1990). Media Reliance and Public Images of Environmental Politics in Ontario and Michigan. *SAGE journals*. 67(4), 838-842. DOI: 10.1177/107769909006700438

- Pierce, J. C., Tsurutani, T., Lovricg, N. P. , Jr., , Abe, T. (1986). *Vanguards and Rearguards in Environmental Politics: A Comparison of Activists in Japan and the United States*. *SAGE journals*. 18(4), 419-447. DOI: 10.1177/0010414086018004002
- Prakash, A., & Bernauer, T. (2020). Survey Research in Environmental Politics: Why it is important and What the Challenges are. *Environmental Politics*. 29(7). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Proorocu, M., Dinuta, A, Hategan, R., Popovici, A., Beldean, p., and Pauliuc, S. (2009). Environmental Politics Applied on Contaminated Sites within 6 North-West Region. *ProEnvironment*. 2(4), 181-188.
- Pyla, P. I. (2002). *Ekistics, Architecture and Environmental Politics, 1945-1976 : A Prehistory of Sustainable Development*. (Master's thesis) Massachusetts Institute of Technology. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/4407432.pdf/>.
- Radel, C. (2012). Gendered Livelihoods and the Politics of Socio-environmental Identity: Women's Participation in Conservation Projects in Calakmul, Mexico. *Gender, Place & Culture*. 19(1), 61-82. DOI: 10.1080/0966369X.2011.617905.
- Raftopoulos, M., & Morley, J. (2020). Ecocide in the Amazon: The Contested Politics of Environmental Rights in Brazil. *The International Journal of Human Rights*. 24(10). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Ramirez, J. (2020). Governance in energy democracy for Sustainable Development Goals: Challenges and Opportunities for Partnerships at the Isthmus of Tehuantepec. *Journal of International Business Policy*. 4, 119–135. DOI: 10.1057/s42214-020-00077-3.
- Ran, R. (2017). Understanding Blame Politics in China's Decentralized System of Environmental Governance: Actors, Strategies and Context. *The China Quarterly*. 231(September 2017). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Räsänen, T. and Laakkonen, S. (2007). Cold War and the Environment: The Role of Finland in International Environmental Politics in the Baltic Sea Region. *Ambio*. 36(2/3), 229-236. DOI: 10.1579/0044-7447(2007)36[229:cwatet]2.0.co;2.
- Rea, C. M. (2019). Regulatory Thickening and the Politics of Market-oriented Environmental Policy. *Environmental Politics*. 28(7). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Renfrew, D. (2007). *We Are All Contaminated: Lead Poisoning and Urban Environmental Politics in Uruguay*. (Doctoral thesis). State University of New York at Binghamton. Retrieved from <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.473.7477&rep=rep1&type=pdf/>.

- Rickard, A. (2007). *The Politics of Resilience: A Qualitative Analysis of Resilience Theory as an Environmental Discourse*. Retrieved date February 1, 2021 from <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:200257/>.
- Ritts, M. (2017). Amplifying Environmental Politics: Ocean Noise. *Antipode*. 49(5). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Robbins, P. (2000). The Practical Politics of Knowing: State Environmental Knowledge and Local Political Economy. *Economic Geography*. 76(2), 126-144. DOI: 10.1111/j.1944-8287.2000.tb00137.x.
- Robbins, P. (2006). The Politics of Barstool Biology: Environmental Knowledge and Power in Greater Northern Yellowstone. *Geoforum*. 37(2), 185-199. DOI: 10.1016/j.geoforum.2004.11.011
- Rodine, K. (2016). Nanotechnology and Global Environmental Politics: Transatlantic Divergence. *Global Environmental Politics*. 16(3). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Rodine, K. (2016). Nanotechnology and Global Environmental Politics: Transatlantic Divergence. *Global Environmental Politics*. 16(3). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Roos, P. (2019). *Policy Change in Offshore Decommissioning Governance: Dealing with Environmental Politics and Coping with Ecological Uncertainty*. (Thesis Marine Governance) Wageningen University. Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Scotta, D. and Barnett, B. (2009). Something in the Air: Civic science and contentious environmental politics in post-apartheid South Africa. *Geoforum*. 40(3), 373-382. DOI: 10.1016/j.geoforum.2008.12.002.
- Sebastián, A. A. (2021). *End Women's precarity through Employment as a matter of Climate Justice in Spain: The potential of NGOs to influence Green Policies*. (Student Report of Politics and Society). AALBROG University. Retrieved from https://projekter.aau.dk/projekter/files/403534343/End_womens_precarity_through_employment_as_a_matter_of_climate_justice_in_Spain._NGOs._Ana_AS.pdf/.
- Shen, W., & Xie, L. (2018). Can China lead in Multilateral Environmental Negotiations? Internal Politics, Self-depiction, and China's Contribution in Climate Change Regime and Mekong Governance. *Eurasian Geography and Economics*. 59(5-6). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>.

- Shie, Y. (2012). *The Emergence of Collaborative Environmental Governance in Taiwan: A Changing Landscape of Environmental Politics*. (Doctoral thesis). University College London. Retrieved from <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1356847/>.
- Silva, E. (1994). Contemporary Environmental Politics in Chile: The Struggle Over the Comprehensive Law. *Industrial & Environmental Crisis Quarterly*. 8(4), 323-343. Retrieved date February 1, 2021 from <https://www.jstor.org/stable/26162264/>.
- Simpson, I. R. (2020). Contradictions of Citizenship and Environmental Politics in the Arabian Littoral. *Journal of The Indian Ocean Region*. 16(1). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Siskind, P. (2019). “Enlightened System” or “Regulatory Nightmare”?: New York’s Adirondack Mountains and the Conflicted Politics of Environmental Land-Use Reform During the 1970s. *The Journal of Policy History*. 31(3). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Sotirov, M. Lovrić, M. Winkel, G. (2015). Symbolic Transformation of Environmental Governance: Implementation of EU Biodiversity Policy in Bulgaria and Croatia Between Europeanization and Domestic Politics. *Environment and Planning C Government and Policy*. 33(5), 986-1004. DOI:10.1177/0263774X15605925.
- Sparks, A. C. Henderson, G. Sriram, S. K. Smith, E. (2020). Measuring Environmental Values and Identity. *Society and Natural Resources*. 34(1), 1-20. DOI:10.1080/08941920.2020.1817644.
- Tadaki, M. (2020). Is there Space for Politics in the Environmental Bureaucracy? Discretion and Constraint in Aotearoa New Zealand’s Ministry for the Environment. *Geoforum*. 111(May 2020). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Tadaki, M. et al. (2020). Four Propositions about How Valuation Intervenes in Local Environmental Politics. *People and Nature*. 3(1). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Tam, K. P. (2019). Understanding the Psychology X Politics Interaction behind Environmental Activism: The Roles of Governmental Trust, Density of Environmental NGOs, and Democracy. *Journal of Environmental Psychology*. 71(October 2020). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Thomson, J. (2013). Health and Environmental Politics in the United States: A Historical Perspective. *Ecological Health: Society, Ecology and Health*. 15, 127-146. DOI: 10.1108/S1057-6290(2013)0000015010.
- Thorn, H., & Svenberg, S. (2016). ‘We feel the Responsibility that you shirk’: Movement Institutionalization, the Politics of Responsibility and the Case of the Swedish

- Environmental Movement. *Social Movement Studies*. 15(6). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Tienhaara, K. (2016). Green Stimulus and Pink Batts: The Environmental Politics of Australia's Response to the Financial Crisis. *Journal of Australian Political Economy*. 76(Summer2016). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Tobias, Z. (2021). Sustaining Power after Oil: Environmental Politics and Legitimacy in Qatar, Saudi Arabia and Kuwait. (Doctoral thesis). Erlangen-Nürnberg University (Germany). Retrieved from <http://d-nb.info/1229194215/34/>.
- Tosun, J., & Debus, M. (2020). Right-wing Populist Parties and Environmental Politics: Insights from the Austrian Freedom Party's Support for the Glyphosate Ban. *Environmental Politics*. 30(1-2). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Vanhala, L. (2017). Process Tracing in the Study of Environmental Politics. *Global Environmental Politics*. 17(4). Retrieved March 1, 2021, from <https://www.ebsco.com/>
- Verhoeven, I. (2021) Contentious Governance Around Climate Change Measures in the Netherlands. *Environmental Politics*. 30(3), 376-398. DOI: 10.1080/09644016.2020.1787056.
- Weber, H., & Weber, M. (2020). When means of implementation meet Ecological Modernization Theory: A critical frame for thinking about the Sustainable Development Goals initiative. *World Development*, 136, 105129.
- Wesman, L. K., & Broto, V. C. (2018). Techno-economic Rationalities as a Political Practice in Urban Environmental Politics in China. *Environment and Planning C: Politics and Space*. 37(2). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Wilenius, M. (1996). From Science to Politics: The Menace of Global Environmental Change. *Acta Sociologica*. 39(1): 5-30. Retrieved date February 1, 2021 from <https://www.jstor.org/stable/4194803/>.
- Wong, N. W. M. (2016). Environmental Protests and NIMBY Activism: Local Politics and Waste Management in Beijing and Guangzhou. *China Information*. 30(2). Retrieved February 1, 2021, from <https://scholar.google.com/>
- Wright, C. and Nyberg, D. (2013). Creative Self-destruction: Corporate Responses to Climate Change as Political Myths. *Environmental Politics*. 23(2), 205-223. DOI: 10.1080/09644016.2013.867175.
- Xu, J. Byrne, J. (2020). Explaining the Evolution of China's Government-Environmental NGO Relations since the 1990s: A Conceptual Framework and Case Study. *Asian Studies Review*. 45(4), 615-634. DOI: 10.1080/10357823.2020.1828824.